

EDVARD VREČKO (UR.)

Primož Trubar
Nemški spisi
1550–1581

ZBRANA DELA PRIMOŽA TRUBARJA / 11

ZBRANA DELA PRIMOŽA TRUBARJA

EDVARD VREČKO (ur.)

Primož Trubar
Nemški spisi
1550–1581

ZBRANA DELA PRIMOŽA TRUBARJA / 11

Edvard Vrečko (ur.), *Primož Trubar, Nemški spisi (1550–1581)*
Znanstvena monografija

Zbirka: *Zbrana dela Primoža Trubarja, 11*

Urednik zbirke: *dr. Jonatan Vinkler*

Urednik izdaje: *Edvard Vrečko*

Transkribiral, prevedel, opombe, komentarje in spremno besedo napisal: *Edvard Vrečko*

Oblikovanje in prelom: *ing. Primož Orešnik*

Digitalizacija: *dr. Jonatan Vinkler*

Izdajatelj: *Pedagoški inštitut*

Ljubljana 2011

Zanj: *dr. Mojca Štraus*

Naklada izdaje na CD-ju: *500 izvodov*

Izdaja je primarno dostopna na <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=110>

Izid *Zbranih del Primoža Trubarja 11* je v celoti financiran iz naslova večletnega projekta objave zahtevnih knjižnih del (pogodba št. 4095-10-410-008), ki ga podpira Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Pri pridobivanju predlog za transkripcijo izvirnih besedil Primoža Trubarja sodelujeta Sekcija za zgodovino slovenskega jezika pri Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ter Narodna in univerzitetna knjižnica.

Imetnik stvarnih avtorskih pravic na tem delu je izdajatelj. Imetniki moralnih avtorskih pravic na tem delu so avtorji Edvard Vrečko, Primož Orešnik in Jonatan Vinkler. To delo je na razpolago pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5 (priznanje avtorstva, nekomercialno, brez predelav). V skladu s to licenco sme vsak uporabnik ob priznanju avtorstva delo razmnoževati, distribuirati, javno priobčevati in dajati v najem, vendar samo v nekomercialne namene. Dela ni dovoljeno predelovati.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.112.2-94"15"(0.034.2)
274.5"15"(0.034.2)

TRUBAR, Primož
Nemški spisi [Elektronski vir] : 1550-1581 / Primož Trubar ;
prevedel, opombe, komentarje in spremno besedo napisal Edvard
Vrečko. - El. knjiga. - Ljubljana : Pedagoški inštitut, 2011. -
(Zbirka Zbrana dela Primoža Trubarja ; 11)

Način dostopa (URL): <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=110>

ISBN 978-961-270-098-0 (pdf)
ISBN 978-961-270-099-7 (swf)
ISBN 978-961-270-100-0 (zip iso)

259220736

VSEBINA

Trubarjevi nemški predgovori v slovenskih knjigah	9
Catechismus In der Windischenn Sprach ... 1550	9
Ta prvi deil tiga Noviga testamenta ... 1557	17
Ta drugi deil tiga Noviga testamenta ... 1560	59
Articvli oli deili te prave stare vere kerszanske ... 1562	79
Ta celi psalter Daidou 1566	99
Ta celi catehismvs, s kratko sastopno islagu ... 1567	137
Svetiga Pavla lystuui, h tim Efeserijem ... 1567	149
Eni psalmi, ta celi catehismus ... 1567	165
Ta celi catehismvs, eni psalmi ... 1574	181
Catehismvs s dveima islagama ... 1575	197
Noviga testamenta pvsledni deil ... 1577	223
Ta celi catehismvs, eni psalmi ... 1579	247
Ta celi novi testament ... 1581	267
 Trubarjevi nemški predgovori v neslovenskih knjigah	 331
Register und sumarischer inhalt ... 1561	331
Katehismus edna malahna kniga ... 1561 (glagolsko)	357
Katehismus edna malahna kniga ... 1561 (glagolsko)	365
Katehismus edna malahna kniga ... 1561 (cirilsko)	377
Articuli ili deli prave stare krstianske vere ... 1562 (glagolsko)	389
Articuli ili deli prave stare krstianske vere ... 1562 (cirilsko)	405
Prvi del novoga testamenta ... 1562 (glagolsko)	427

Edni kratki razumni nauci naipotrebnei i prudnei ... 1562 (glagolsko)	491
Edni kratki razumni nauci naipotrebnei i prudnei ... 1562 (cirilsko)	507
Postila to est, kratko istlmačenje ... 1562 (cirilsko)	567
Prvi del novoga teštamenta ... 1563 (cirilsko)	591
Postila to jest, kratko istlmačenje (cirilsko) 1563	607

Edvard Vrečko, Predgovor kot posvetilo v Trubarjevih knjigah
K enajsti knjigi Zbranih del Primoža Trubarja **629**

Trubarjevi nemški predgovori k slovenskim tiskom	638
Trubarjevi nemški predgovori v hrvaških glagolskih in ciriličnih tiskih	651

Izbrana literatura	664
Uredniško poročilo	667

Catechismus

In der Windischenn Sprach /
sambt einer kürtzen Außlegung
in gesang weiß. Item die Litanai
vnd ein predig vom rechten
Glauben / gestelt / durch
Philopatridum
Iliricum.

Anu kratku Poduuzhene
skaterim vsaki zhlouik more v
nebu pryti.¹

¹|Eine kurze Unter-
weisung, mit welcher
jeder Mensch in den
Himmel kommen kann.

Pfalm 5. 21

Reminiscentur et conuertentur ad
Dominum uniuerſi fines terrae.²

²|Ps 22,27: Es werden
gedenken und sich zum
Herrn bekehren aller
Welt Enden und vor ihm
anbeten alle Geschlechter
der Heiden.

Lieber leser

In dieser vnserer
Windischen sprach
mueß dir das V. ge-
meinklich für ein
lindes S. oder
Griechisch Vitta /
vnd das h. scharff
wie die teutschen jr Ch. Vn[d] das L.
zu zeiten grob auff Vngrisch od[er]
Bisyackhisch / Darnach die vocal
nach aigentschafft vnserer sprach /
außzusprechen dich gewönnen / vnd
entsetze dich nicht / ob dir am ersten
gedungkt feltzam vnd schwar /
sonder lise vnd schreib diese sprach
selbst wie ich ein zeit lang gethan
alls dann wirst befinden vnnnd gar
pald sehen vnd mercken / das auch
dise vnserere sprach so wol als

A ii

die teütsche zierlich guet zu
schreiben vnd zu lesen ist /
praucht wenig Articulos vnd zu
den Prepositionibus ein ainigen
buchstaben alls Ozha. i[st] der
vatter / K ozhu. i[st] zu dem vat-
teren / Nebu. i[st] der himel / V
nebi. i[st] in dem himel Nam. i[st]
vns / K nam. i[st] zu vns / Jogri.
i[st] die jünger. S iogri. i[st] mit
den jüngerem / etz. Difen kurtzen
bericht vermerck wol vnd vergiß
nicht / dadurch wirt dich das
lesen difes buchleins leücht

ankhumen / Christus

Jesus vnser herr

vn[d] hailand /

verleihe

hie-

mit sein gnad vns

allen /

AMEN.

Katekizem

v slovenskem jeziku skupaj
s kratko razlago, ki se lahko
prepeva. Nadalje litanije
in ena pridiga o pravi
veri, postavljena po
domoljubu
Iliriku.

Anu kratku podvučene,
s katerim vsaki človek more
v nebu pryti.

Psalm 5. 21³

*Reminiscentur et conuertentur ad
Dominum uniuerſi fines terrae.*

3|Ps 22,28a: Spomnili se
bodo in se vrnili h Gos-
podu vsi konci zemlje.

Dragi bralec

Navaditi se moraš v tem našem slovenskem jeziku. V izgovarjati kot blagi F, ali kot Grki Vitta, H ostro kot Nemci Ch, in L včasih grobo po madžarsko ali bezjaško ter samoglasnike izgovarjati tako, kot je to lastno našemu jeziku. Ne ustraši se, če se ti bo sprva zdelo nenavadno in težko, temveč beri in piši ta jezik tako, kot sem ga nekaj časa tudi sam. Kmalu boš spoznal in občutil, da je tudi ta naš jezik prav tako kot nemški blagozvočen ter primeren za pisanje in branje. Ne potrebuje mnogo členov in za predlog le eno črko kot na primer: oče — k očetu, to je Vater — zu dem Vater; nebesa — v nebesih, to je Himmel — im Himmel; nam — k nam, to je uns — zu

4|Trubar jogre imenuje
svoje učence – apostole.

5|Die Jünger – učenci –
apostoli.

uns; jogri⁴ – z jogri, to je die
Jünger⁵ – mit den Jüngern itd. To
kratko navodilo si dobro zapomni
in ga ne pozabi. S tem ti bo branje
te knjižice zelo olajšano.

Naš Gospod in odrešenik
Jezus Kristus naj nam
vsem podeli svojo
milost.
Amen.

TA PERVI DEIL TI- GA NOVIGA TESTAMENTA,

V TIM SO VSI SHTYRI EVANGELISTI INV TV DIANE

tih Iogrou, fdai peruizh vta Slouenski
Iefik, Skufi Primosha Truberia
fueiftu preobernen.

KAR IE VEZH PER TIM, INV

kadai ta drugi Deil bode dokonan, tebi ta
druga ftran Letiga
papyria pouei.⁶

Der erst halber Teil des newen Testaments /
darinn seind die vier Euangelisten / vnd der Apostel
Geschicht / auß den fürnembsten vnd approbierten
Lateinischen / Teutschen vnd Wälschen / Alten vnd
Newen Translationen / in die gemeine Windische
sprach / jetzund zum ersten mal fleissig
verdolmetscht.

Vnd was mehr dabey / vnd warumb nur dieser halber teil jet-
zund gedruckt worden / daruon würdt dir die erste Teutsche
Vorred dises Buchs sagen.

TVBINGAE ANNO
M. D. LVII.

6| Der erste Halbteil
des Neuen Testaments,
in welchem alle vier
Evangelisten und was die
Jünger gethan haben,
jetzt zum ersten Mal
von Primus Truber in die
slowenische Sprache
getreulich übersetzt.
Was noch mehr dabei ist,
und wann der zweite
Teil beendet sein wird,
sagt dir die zweite Seite
dieses Blates.

Den Gotseligen Christen

in den Landen / Crein / Vntersteyr / Karhenten / Karst /
Histerreich vnd in der Windischen Marck / gefessen / was
stands die feind / Snad / Frid vnd alles güts /
von Gott dem Vatter / durch Jesum
Christum vnserem Herren vnd
Heiland / wünsch ich zuuor.

Ghriftlich lieb Herren vnd Brüder / Gott
weist / das ich noch zu der zeit / da ich bei euch auß
den Lateinischen vnd Teutschen Bücheren in der
Windischen sprach geprediget / hab vilsmals zu Gott
gesufftzt vnd geruffet / das er von wegen heiligung
seines Namens / vnd erweiterung seines Reichs /
auch das vnser arm / gemein guthertzig Windisch Volck gnädiglich
ansehen / begnaden vnnnd begaben wöll / mit der grossen Snad vnd Ga-
be / auff das jre Sprach auch / wie der anderen Völcker / geschriben
vnd gelesen wurde. Vnd das die heilige Bibel sampt anderen guten
Christlichen Büchern / in die Windische vnd Crabatische sprachen /
wurden recht verdolmetscht vnd gedruckt.

Denn dise zwey Völcker der Windischen vnd Crobatischen Länder er-
barmen mich von hertze[n] / vn[d] in der warheit einen jeden
Menschen billich erbarmen sollen. Nicht allein nur von des wegen / das
sie an der Türckischen Gräntzen sitzen vnd wonen müssen / vnd nier-
gent anderstwo oder weiter zu ziehen vnd zu fliehen wissen. Vnd das der
Türck den pösten vnd grösten teil jrer Länder vnnnd Flecken eingenom-
men / vnd noch für vnd für mehr einnimbt. Vnd das auß jnen schier
täglich / vnd jr vil werden von Türcken vnd Martholosen nidergeha-
wen / erwür=

Die Wind-
ische
sprach / ist
bißher in
übung vnd
im brauch
nicht
gewesen /
das mans
geschriben
het.

Die Windi-
schen vnd
Crobaten
feind on vn-
derlaß
grausam ge-
plagt / vnd
haben kein
rechten
geistlichen
Trost.

a ij get

get / gefangen / mit Weib vnd Kind weggeführt / von einander
verkauft / in ewige / vnd ja mehr dan[n] vihische dienstbarkeit
vnnnd zum schandtlichen vnd vnnatürlichen gebrauch. Sonder sie
erbarmen mich auch von des wegen / das sie wenig oder gar
nichts wissen / werden auch nicht recht gelernet noch vnterwisen /
von den nöttigsten vnnnd tröstlichsten Stücken vnsers waren
Christlichen Glaubens / die einem jeden vernunftigen Menschen /
zu seiner seelen Heil / vnd zum höchsten trost / zu wissen
zuforderst von nöten sind. Als vom vnderscheid des Gesetzes vnd
Euangelij / Was die Erbsünd vnnnd Rechtfertigung des Glaubens
sey / Wie man Gott recht anrufen / vnd jme dienen soll / Wie
die heiligen Sacrament recht vnd nutzlich zu ge-brauchen /
Warum[m] die Kirchen das recht Volck Gottes / auff diser Welt /
mehr dann andere Menschen leiden müssen / Wie vnd was sich
doch ein Christ in eusserlichen widerwertigkeite[n] / als in ar-
mut / langwiriger kranckheit / in verfolgungen / im ellend / in
schwären gefencknussen / vnd in grossen schmerzten / Item in den
jinnerlichen grösten anfechtungen / als wider die Sünd / wider
den ernstlichen zorn Gottes / wider den Tod / Teuffel vnd wider
die Hell / soll trösten. Von disen Stücken versteeen vnd wissen die
armen Windischen vnnnd Crobaten nicht vil / Sonderlich die /
wölche frembde Sprachen vnd Schrifftten nicht haben gelernet.
Vnd das macht / das sie grossen mangel haben / an rechtschaffenen
Lehrer vnd Predigern. Vnd das sie die gantze Biblische Schrifft
nicht haben / in jrer Sprach / wie es die Teutschen vnd andere
Völcker haben. Dann durch das fleissig gehör des Göttlichen
worts / vnd durch das empfig lesen der heiligen Schrifft / kom-
men die auß erwöleten Menschen gemeinlich vnd ordenlicher
weiß / auß krafft vnd würckung des heiligen Geists / zum rechten
Glauben / zur waren erkenntnuß des Göttli=

chen

Vorred

chen wesens vnd willens / vnd zu den obgemelten vnd anderen heilsamen vn[d] tröstlichen Articulen vnfers alten waren Glaubens / Wie solches nicht allein Christus der Herr / die Apostel / Propheten / vnd alle gottselige Lehrer / sonder auch die täglichen erfarungen bezeugen.

Die Crobatische Sprach würdt gleich wol / wie jr wißt / mit zweierley Crobatischen Buchstaben geschriben / Vnd dise Sprach würdt nicht allein durch gantz Croatien vnd Dalmatien geredt / sonder es redens auch jr vil Türcken. Vnd ich hab von jren vilen gehört / sie würdt auch zu Constantinopel in des Türckischen Keisers Hoff geredt vnd geschriben. Vn[d] wir Creiner vn[d] Windische[n] versteen sie nach aller notturft / vil böffer / dann die Behemische oder Polnische / oder der Wenden / Dergleichen sie die vnser. Aber die gutten behertzigten Crabaten / haben auch kein Bibel / noch den gantzen Catechismum / als wenig wir Windischen / in jrer Sprach vnd Schrifften. Haben sich bißher schlecht mit jrem Meßbuch vnd Breuiario betragen müssen. Vnd dise jre zwey Bücher seind vor vil Jaren so finster vnd vnuerstendig verdolmetscht / das jre Priester selbs vil Wörter / auch in den Sontäglichen vnd gewonlichen Euangelien / nicht versteen.

Vnd diser obgemelten zweien Völckern erbarmlich vnd grosse gfar / angst vnd nott / die nicht allein jr zeitlich leben oder gut / sonder[n] auch jrer Seelen seligkeit belangen / haben mich verursacht vnd bewegt / das vor sibe[n] Jaren mich vnderstanden hab / zuuersuchen / vnd ein prob zuthun / ob die Windische vnd Crobatische sprachen / mit den Lateinischen oder Teutschen Buchstaben auch möchten geschriben vnd gelesen werden. Vnd wie ichs anfienge / gab Gott sein Gnad / das ich alsbald ersahe vnd vermerckte / wenn man nur das V. für ein lindes S. das H. für Ch. die vocalen vnd dise Silben / Sha, Zha, Ish, Ozh vnd dergleiche[n] /
a iij nach

Der
Crobate[n]
Sprach ver-
gleichet sich
fast mit der
Windischen.
Die schreibt
man / er-
reicht weit
in Türckey /
sie haben
aber kein
Bibel in jrer
sprach.

Die
Windische
sprach mag
so wol als
andere / mit
Lateinischen
Buchstaben
zierlich
geschriben
werden.

Teütsche

nach art vnd eigenschafft der vnseren sprach / sich gewonen außzusprechen / Das sie auch mit den Lateinischen Buchstaben leicht vnd gut mögen geschriben werden. Vn[d] das so vil Buchstaben oder Consonanten zu einem Wort oder zu einer Silben / wie etlich Behem vnd Besyacken vermeine[n] / von wegen der groben vn[d] wischpelten pronounciation (darumb die Crobaten in jrem Alphabet so vil S vnd Z haben) nicht bedürffe / Sonder es ligt am meisten an der übung / vnd am gebrauch / wie mit den anderen Sprachen vnd Schrifften allen. Ein Teutscher / der sonst kein andere Sprach vnd Schrift hat gelernet / dann die Teutsche / der würdt die Latinische oder Wälsche / wenn schon mit gute[n] Teutschen Buchstaben geschriben oder gedruckt ist / nim[m] er recht lesen noch außsprechen. Dergleichen ein Walich oder Hispanier die Teutsche. Also auch die Windische sprach / die würdt nimmermehr / weder mit Lateinischen / Teutschen oder Griechischen buchstaben dermassen geschriben mögen werden / das sie ein Teutscher / ein Walich oder ein Grieche also lese vnd außspreche / wie sie ein geborner Windischer redet vnd außspricht. Darum[m] sag ich wie zuuor / es würt mit dem schreiben vnd lesen der vnserer sprach am meisten an der übung vnd am gebrauch gelegen sein.

Auff das hub ich an den Catechismum zu uerdolmetsche[n] / vnd ins Gesang vn[d] Reimen zu bringen. Darzu gab Gott auch sein Snad vnd Geist / das ich den Catechismum vnd etlich andere Geseng / ein Predig vom rechten Glauben vn[d] seiner würckungen /vnd ein Lehrtaffel / darauff die Jungen Windischen lesen lernen mügen / in kurtzer zeit verfertigt. Den Catechismum in Gesangs weiß /schicket ich alsbald etlichen auß euch zu[m] übersehen vnd zu besseren / die schriben mir / Ich soll jnen / vnd was ich sonst verdolmetschet het / drucken lassen / mit dem werde ich bei dem einfeltigen vnnd jungen Windischen Volck vil guts schaffen.

Das

Im 1550
Jar / seind
die ersten
zwey
Windische
Büchlin ge-
druckt wor-
den.

Vorred

Das thet ich / aber mit grosser vngelegenheit vnd überflüssigem vnkosten. Den[n] an zweien orten war den Buchdruckherrn von jren Oberen vnd Superattendenten hoch verboten / meine Windische Schrifften zu drucken . Ich habs verborgen mit gfar / vnd in meinen abwesen / das ichs nit hab mögen Corrigieren / trucken müssen lassen. Der Buchtrucker vnd ein Christlicher Prediger / die beid kein wort Windisch verstanden / habens Corrigiert. Nachmals war ich ersucht vmb ein Postill / aber von wegen der vngelegenheit der Druckerey / des grossen vnkostens / vn[d] anderen hindernüssen vnd vrsachen halben / het ich disen handel / in meinem Sin[n] / weiter vnd bösser außzuführen / Gott zu forderst vn[d] anderen verstendigeren vnd reicheren / dann ich bin / gantz vnd gar übergeben vnd beuolhen.

Vnd in dem / ongfahr über drey oder vier Jar hernach /. kam ins Teutschland der Ehrwirdig vn[d] Hochgelert Herr Petrus Paulus Vergerius Bischoue zu Saffers / des kundtschafft ich noch het / zur zeit / da ich des Hochwirdige[n] vnd Gottseligen frommen Herren Petri Bonomi Bischoff vn[d] Graff zu Triest / seliger gedechtnuß / Diener vnd bestelter Windischer Prediger war. Dann die Stadt Saffers / wölche sonst von etlichen würdt genennt Caput Histrie / von etlichen Justinopolis / vnd von den Windischen Copper / ligt nur zwo Meil von Triest (Vn[d] der genan[n]ter Bischoff zu Triest / hat mich erzogen / gelert vnd gewissen trewlich / zu aller Gottseligkeit / Er hat mir vnd andere[n] an seinem Hoff neben dem Vergilio / auch die Paraphrases Erasmi vnd Institutiones Caluini / in Wälscher / Teutscher vnd Windischer sprach außgelegt. Vnd da ich noch Knabe[n]weis in seiner Canterey war / begabet er mich / mit der Pfar Lagkh bei Ratschach / mit der Absentz oder pension / wie mans nen[n]t / studiert ich ein zeitlang zu Wien. Darnach als er mich zum Priester ordiniert hett / übergab er

Petrus Bonomus ist ein gelehrter vnd Euangelischer Bischoff gewesen / Vnd des hochlöblichen Hauffs von Österreich alter trewer diener.

Et bene apud memores veteris

a iiij mir

Teütsche

7|Vergil, *Eneida* 4, 539.

8| Verjetno tiskarska
napaka, mišljeno je
Aufferstehung – vstajenje.

stat gra-
tia facti
etc.⁷

Dolmetscher
dieses Buchs
kan nicht
Hebreisch
noch
Griechisch.

mir die Pfarr Tyffer zu uerwalten / nachmals resignieret er mir das Beneficium S. Maximiliani zu Cilli. Vnd am letanchsten / halfte er mir sampt dem Trewhertzigen vnd Gastfreien Herren / Herrn Francisco Cantzianer Bischoffen zu Labach seligen / zur Thumbherrey zu Labach. Vnd der gut Bonomus ist im 1546. jar / als er nun über 90. jar alt war / von diser Welt gantz Christenlich abgescheiden / Christus der Herr verleihe jme / vnd vns allen ein fröliche Verstend.⁸ / Amen. Diser erst obgemelter Herr Vergerius / als bald er mich erfragt het / schrib mir nach einander etlich Brieffe / begere von mir zu wissen / ob ich mir getrawet die Bibel in die Windische vnd Croatische sprach zu verdolmetschen. Zu disem Werck / wolt er mit Leib / Gut / Blut verholffen sein. Vnd er hab von etlichen Fürsten vnd Herren gut vertröstungen / die auch zu diser nötiger vnd heilsamer arbeit wollen helfen.

Dem Herren Vergerio / auff gemelte sein schreiben vnd begeren / hab ich erstlich etlich mal schrifftlich / vnd hernach wie wir zusamen kamen / in beysein etlicher Hochgelerter Theologen / auff dise weiß geantwortet. Ich kenne kein Hebreischen buchstaben / Griechisch kan nicht wol lesen / wölche zwo Sprachen einem jeden / der die Bibel verdolmetschen wil / zu forderst von nöthen seind / das er sie wol vnd grundtlich verstehe. Vnd wiewol (Gott lob) die Bibel / vnd sonderlich bey disen vnseren zeiten / von jren etlichen / auß dem Hebreischen vnd Griechischen / in die Lateinische / Teutsche vnd Wälsche sprach / gut vnd verstendig ist verdolmetscht / wie alle Gelerten dauon zeugen. Die weil aber die Windische sprach an jr selbst arm / vnnd gar mangelhafftig an vilen Wörtern sey / hat auch vil Aequiuoca / das ein Wort mancherley bedeut. Vnd sie wird nicht allein in einem Land anderst / dann in dem anderen / sonder offft über 2. oder 3. Meil / ja auch offft in einem Dorff mit

Vorred

mit vilen Wörtern vnd Accentibus anderst vnd vngleich geredt. Zu dem / so kan ich nicht Crobatisch / weder lesen noch schreiben. Derhalben / sagt ich dazumal / wil mich diser hoher vnd schwärer arbeit des dolmetschens der Bibel / allein nicht vndersteen. Es werden dan[n] mir zugeben zween Creinerisch oder Vndersteyrerisch Priester / oder andere Gelerten auß derselbigem Länder / die gut Windisch können / vnd die Lateinische vn[d] Teutsche sprach wol versteen. Vnd zween Crobaten / die gu Dalmatinisch vnd Bosnarisch reden / Vnd Crobatisch vnd Cylurisch⁹ wol vnd recht schreiben können.

Auff dise meine antwort / vnd nach vnserem langem be=rathschlagen / beuahl mir der Herr Vergerius vmb obgemelte vier Priester zu schreiben. / Das thet ich von stundan / vnd bey einem eigenen Botten. Aber wir vermochten in de[n] Windischen vnd Crobatischen Ländern / durch vnser gut vertraut freund vnd bekann=ten / die warlich deswegen kein fleiß / mühe noch vnkosten haben gespart / nicht mehr Personen / die zu vnserem fürgenommenen Werk taugenlich waren / vnd die zu vns kommen wolten / auffbringen / dann einem alten / gelerten / frommen Wndischen Priester / auß der Metling / Clemens Maly genannt / Vn[d] einem Crobatischen auß Dalmatia / der kondte auch Lateinisch vnd Wälsch. Diser kam bald zu vns / vnd bracht mit jme ein gantze Crobatische geschribne Bibel / die er erst / sagt er / im 47. Jar / auß der alten Lateinischen translation zuuerdolmetschen und mit Crobatischen Buchstaben zu schreiben / angefangen / vnd im 54. volendet hett. Seiner ankunfft waren wir seer fro / lobeten vnd dancketen Gott / vmb seine gaben / dann wir vermeinten nicht anderst / wir haben die Crobatische Bibel gantz vnd gewiß / darzu einen Menschen nach vnserem wunsch schon überkom[m]en. Aber der obgenannte gute Herr Clement / als er nun am weg

b war

9| Cyrillisch.

D. Vergerius
vnd
Dolmetscher /
schicken vmb
Windische
vnd
Crobatische
Gelerten /
kam einer /
bracht mit jme
ein
Crobatische
Bibel.

Teütsche

war / vnnd wolt vns zuziehen / ist kranck worden / vnd in dem Herren mit willigem Geist entschlaffen.

Der Crobat
ist mit seiner
Bibel wider-
umb heim /
vns
vertröft / er
wölls druc-
ken lassen.

Auff solches nun / handelten wir mit dem obgemelten Crobaten / das er bey vns war bliben / biß wir sein Bibel auch mit den newen Translationen conferierten / vnd in der zeit sehe[e]ten vmb Crobatische Matrices vnd Buchstaben / damit sein Bibel gedruckt wurde. Vnnd der Herr Vergerius versprach jme / von einem Christlichen Fürsten ein Beneficium zu erlangen / dauon er jährlich / vnd sein leben lang hundert Gülden wurde haben (mit der besoldung het er sich wol möge erhalte[n] / nach dem er ein einzige person / on Weib vnnd Kind war) hierauff gab er vns beschließlich zu antwort. Er sey der meinung zu vns nit kommen / auch seine Sachen daheimbd dermassen nicht verlassen / das er bey vns lang soll oder müge bleiben / Sonder nach dem er auß vnserem vnd anderem schreiben hab vernommen / das wir des vorhabens sein / vnd grossen vnkosten dahin wenden / das die Bibel in die Croatische sprach werde verdolmetschet / So sey er darumb zu vns so weit kom[m]en / vnd die Bibel mitgebracht / vns damit warhafftig zu erinnern / er hab dise vnser fürgenommene arbeit schon volbracht / vnd das wir der sorg / müh / vnd des grossen vnkosten überhept sollen sein. Vnd er wist ort vnd gelegenheit / das seine verdolmetschte Bibel / on vnser vnd sein vnkosten werde getruckt. Entgegen haben wir jme allerley gfahr vnnd hindemuß / die jme bey dem trucken der Bibel am selbigen ort möchten begegnen / fürgehalten. Aber es halff nichts / zoge¹⁰ also am vierdten Tag von vns widerum[m] in Dalmatien. Vnd der Herr Vergerius gab jme / zu dem / das er zuuor von anderen het empfangen / noch etliche Thaller. Vnnd das ist geschehen vor zweien Jaren / das wir mit dem offtgemelten Crobaten / dermassen haben gehandelt. Darnach / jetzunder ein Jar verschinen / schickten

10| Verjetno: zog er.

Vorred

schickten wir zu jme biß in Dalmatien abermals ein eignen Botten /
schriben vnnnd vermanten jn auffß höchst / das er klüglich vnd
fürsichtiglich mit seiner Bibel soll vmgehen / vnd das bald gedruckt
wurde. Vnd wo er sich einicherley gefahr besorget / das er damit wider-
umb zu vns komme / jme soll gehalten werden / was wir jme zugesagt
haben. Aber man hat jn niergents erfragen mögen. So hören wir noch
nichts / das er oder andere etwas Crobatisch / außserhalb jrer Meßbü-
cher vnd Breuier / zu Venedig oder anderen Orten / lasse drucken.

In der zeit aber / da ich auff die Windischen vn[d] Crobatischen
Priester / wölche mir die Bibel / wie ich obe[n] angezeigt / solten
helffen verdolmetschen / gewart habe / het ich auß beuelch des Herren
Vergerij / den Mattheum Euangelisten in einer eil verdolmetscht. Vnd
als nun der obgemelte Dalmatiner von vns weg gezogen / vnd kein
hoffnung mehr da war / das zu vns andere Windische oder Crobatische
helffer so bald kemen / Wolt Herr Vergerius nicht anderst / ich müßt
den Mattheum also allein drucken lassen. Vnd in dem / wie man
Mattheum drucket / colligiert ich abermals ein kurtze Auflegung
über den Catechismum/ vnd stellet ein Abecedarium dem vorigen fast
gleich. Vnd dise zwey Büchlein lieffen wir drucken neben dem Mat-
theo. Nach disem befalch mir der Herr Vergerius / ich soll mit de[n]
dolmetschen des gantzen newen Testaments dermassen fortfaren. Aber
ich verzoge / verdolmetschet gar nichts / lenger dann ein viertel Jar /
biß ich auch von euch hab verstanden / das dise vnser angefangene
arbeit werde de[n] Windische[n] vn[d] Crobatischen Volck zu großsem
nutz kom[m]en. Vn[d] dz¹¹ jr zu vns trewlich wolt setze[n] / rathen /
vn[d] helfen / dz¹² sie volfür / Auch mittel vn[d] weg suchen / was
wir in die Windische sprach verdolmetschte[n] / das dasselbig hernach
in die Crobatische sprach vnd Schrifften gebracht werde. Vnd das hat
mich nun erst recht bewegt / dz¹³ ich mich dises dolmetschens
b ij mit

11|Daß.

12|Daß.

13|Daß.

Teütsche

14| Neu.

Warumb
jetzund nur
der halbe teil
des newen
Testaments /
Vnd so ein
lange Vor-
red vnd an-
dere sachen
darbey / ge-
druckt wer-
den.

mit ernst / mit lust vnd mit frewd hab angenom[m]en. Hab darauff den Mattheum widerumb auff ein news¹⁴ übersehen vnd emendiirt / Vnd die anderen drey Euangelisten vnd der Apostel Geschicht angefangen zuuerdolmetschen / vnd hab sie / (Gott sey lob vnd ehr) im nächsten Herbst verschinen / vollendet.

Vnd, nachdem mein dolmetschen gehet langsam von stat / von wegen meines schwären Predigamptes / dem ich zu forders außwarten muß / Vnd das ich im dolmetschen alweg zwey Lateinisch / zwey Teutsch / vnd ein Wälsch new Testament / Item ein Crobatisch Meßbuch / wölches newlich zu Venedig mit Latinischen Buchstaben gedruckt worden / vor mir muß haben / vnd ehe ich ein jedlichs wort / insonderheit einer jeden Translation / auch die Annotationes Erasmi / vnd andere Commentaria darüber besihe vnd erwege / wölcher Translation ich volgen soll / mit dem gehet vil zeit hin. Vnnd dieweil die Episteln vil schwärer / dann die Euangelia zuuerdolmetschen sind / wurde ich auch ein lengere zeit / darzu haben müssen. Es ist auch das zu besorgen / ehe ichs verfertige / möcht ich sterben / oder sonst ein andere hindernuß fürfallen / das dise arbeit / die ich bißher gethon / wurde vergebens sein vnd vntergehen. Derhalben hab ich disen ersten teil des newen Testaments jetzund drucken lassen. Vnd ich werde dermassen auch das alte Testament / ist anders Gottes will / vnd mein dolmetschen euch gefallen würdt / Stuckweiß verdolmetschen vn[d] drucken. Vnd das ich an diß klein Büchlin / so ein lange Windische Vorred gestelt hab / wölches vngebreuchlich vnd die Selerten tadeln / geschicht darumb / das ich in der nicht allein / was das wort Euangelium oder new Testament sey / wie vil der Euangelien vnd Euangelisten sind / wie alt vnd von demselbigen nutz / rede / Sonder ich sag auch darinn / wie der erst Mensch nach dem bild Gottes

Vorred

Gottes geschaffen / was das bild Gottes sey / Wie dasselbig Bild verfür / vnd die menschliche Natur verderbt / vnd durch den Son Gottes widerumb vernewert worden. In summa / in diser Windischen Vorred lehre ich meine liebe Landtsleut mit allem fleiß / auffs einfaltigest / mit lauterem / verstendigen worten / vnd gnügsamen außführungen. Warumb der Ewige Gottes Son Jesus Christus / vnser Herr vnd einiger Heiland Mensch worden / gelitten vnd gestorben / Vn[d] wie wir vns allein durch den rechten Glauben an jn / aller seiner wolthaten vnd verdienst machen theilhaftig. Vnd andere nöttige Christliche Stuck / dauon oben meldung ist geschehen / etc. Ich habe auch die Capittel in Paragraphos abgeteilt / vnd bey einem jedlichen sein Argument vnd kurtzen Begriff gestelt / auff das sie jren innhalt deßter besser in der gedechtnuß mögen behalten. Vnd ich hab hinzu gesetzt den Calender / vnd ein Register / der würdt jnen zeigen / wie vnd wo alle Sonntägliche Euangelien / vnd der anderen Feyrtagen oder Festen / in disem Büchlein / suchen vnd finden sollen. Vnd über dieselbigen Summarien vnd kurtze Annotationes.

Nu dise lange erzehlung / vnd in der Teutschen sprach / (die ich nicht sonderlich wol kan) vnd am fördersten dises Windischen Buchs / thu ich erstlich darumb / auff das die Obrigkeiten vnd Superatendenten der Buchdruckereien / wölche die vnser Windische sprach nicht verstean / darauff ein lauterem vnd warhafftigen bericht mögen empfangen / das wir jetzund / vormals noch hinfür / leichtfertig oder vnnutz sachen / oder was Schwärmerisch / Röttisch / Schwenckfeldisch / Widerteufferisch / Auffrührisch / oder Schmachbüchlin / nicht haben drucken lassen / noch wöllen. Sonder nur was zur erkenntnuß vnd ehr Gottes / zur erweiterung der rechten Christlichen Kirchen / vn[d] zum höchsten trost des geengsten / betrübten / armen Win=
b iij dischen

Auß was
Vrsachen /
dise teutsche
Vorred zu
forderst an
dis
Windisch
Buch / ist
gestelt wor=
den.

Teütsche

dischen vnd Crobatischen Volcks / dienstlich vn[d] fürderlich. Versehen vns hierauff gegen den genannten herren vnd Vifitatoribus über die Buchtruckerei / sie werden vns diß büchlin vnd was wir hernach auß der Bibel oder auß andere[n] Christlichen Büchern verdolmetschen / nicht wehren noch verbieten zu trucken / wie vns zuuor / an zweien orten wie oben gemelt ist geschehen. Zum andern / von wegen etlicher Teutschen / die meinen[n] reden vn[d] anzeigungen / das die Windischen vnd Crobaten von den Türcken dermassen / wie ich oben erzelt hab / so grawsamlich / vnd on vnderlaß sind geplagt / vnd das sie in jrer Sprach kein Bibel haben / vnd das man die Windische Sprach bißher nicht hat geschriben / schwärlich glauben / vnd jr etlich auß jnen solche meine sage halten für ein erdichts ding / Hab sie deßhalben mit diser Vorred vergewissen / vnd mit euch allen wöllen öffentlich bezeugen / das / wie auch jnen vor der zeit von disen sachen gesagt habe vn[d] jetzund schreibe / dem also sei. Vnd ich versich mich hierauff gegen denselbigen vnd gegen den anderen frummen Teutschen / denen diser ellender / erbarmlicher handel des armen Windischen vnd Crobatischen Volcks fürkumpt / vnd dauon glaubwürdigen bericht empfangen / sie werden jre grosse not vnd gfar behertzigen / vnd Gott für sie trewlich bitten / Auch mit jrer hilff wider den Turcken dest williger sein / Vnd diß vnser fürgenummen werck / mit dem verdolmetschen der Bibel / als vil an jhnen gelegen sein würdte nicht hinderen / als bisher von etlichen auß vnwissenheit geschehen / sonder solches neben anderen trewlich fürdere[n] helffen. Wie das allbereit (Gott lob) von einem Namhafftigen / Gottseligen / Teutschen schon bewisen worden. Disem vn[d] allen / die rath vnd hilffe thun / das jr vil recht gelernet / vnd zur Gottseligkeit werden vnterwiesen / belone der herr Christus in der Aufferstehung der Gerechten reichlichl auff das sie leuchten / als des Himmels

Vorred

Himmels glantz / wie Daniel sagt / vnd wie die Sternen jimmer vnd ewiglich / Amen. Zum dritten / Auff das je vnd mäniglich wisse / das Herr Vergerius vnd ich / haben kein fleiß / mühe noch vnkosten gespart / damit die Bibel in die Windische vnd Crobatische sprach vnd Schrifften / wie wir vns dann noch vor zwey Jaren gegen euch vnd anderen mündtlich vnnnd schriftlich haben hören lassen / recht vnd verstendig were verdolmetschet. Aber die Sache / auß oberzelten Vrsachen / hat sich auff dißmaln icht wollen schicken / Es mag aber mit der zeit noch darzu kommen. Zum vierdten / Ich hab hiemit euch vnd andere wöllen erinnern / das ein Crobatische Bibel / in der gestalt vnd maß wie oben angezeit ist / schon vorhanden / vnd euch daneben bitten vnd ermanen / das jr euch sampt den ewem genachbaurten Crobatischen Grauen vnnnd Landleuten bemühet vnnnd wäg suchet / auff das gemelte Bibel wurde fleissig gegen den newen Translationen übersehen vnnnd recht corrigiert / dann die alte Lateinische Bibel ist an vil orten dunckel vnnnd vnuerstandig / wie dauon alle Gelerten sagen / Vnnnd das darnach fleissig gedruckt wurde. Vnd wo das geschicht / werdet jr mit dem / Gott dem Herren vnd seiner Kirchen ein köstlichen vnd wolgefälligen dienst beweisen. Wo aber vnnnd bey wölcher Person offtgedachte Crobatische Bibel zu finden / wissen auß euch etlich wol. Sie mag gleichwol des alten Crobatischen Grauen Bernhardin / der zu Grobnik gefessen / gewest sein / von der ich vor sechs vnd dreissig Jaren da ich zu S. Veit am Pflaum in die Schul gangen bin / oft habe gehört / gemelter Graue lasse die Bibel durch fünff Priester auff sein eigen Kosten verdolmetschen. Zum fünfften vnd letsten / ich hab auch mit diser Teutschen Vorred wöllen mäniglich¹⁵ geben zuuersteen /
b iiij auß

15|Mäniglich.

Teütsche

auff was doch vrsachen vnd bewegungen / ich / der weder Hebreisch noch Griechisch kan / mich dises dolmetschens hab vnderstanden. Ich hab zwar zuor ehe ichs anfangen / bey mir selbst mancherley gedacht vn[d] erwegen. Erstlich / das man schwärlich vnd vngwiß mit fremben augen sieht / vnd auff frembden füßen geht / als Erasmus vom h. Hilario / der auch Hebreisch nit kundt / redet. Darnach / wie ich oben gemelt hab / auff die armut vnd grossen mangel der Windischen Wörter. Vnd wiewol wir in Nominibus & Verbis dualem Numerum wie die Griechen / vnnnd Masculina vnd Foeminina Genera auch in Verbis haben / So wolt ich doch gern einen sehen vnd hören der nur dise gemeine Latinische wörter proprie Windisch verdolmetschet / als / Salutatio, Exultatio, Iubilatio, Laetitia, Hilaritas, Iucunditas, Persequutio, Afflictio, Patientia, Contumelia, Opprobrium, Contentio, Seditio, Insidiae, Tumultus, Molestia, Occasio, Locus, Opportunitas, Scandalum, Virtus, Gloria, Brachium, Adoptio, Abominatio, Turba, Affectus, Stupor, Pietas, Impietas, Adorare, Religio, Superstitio, Assiduitas, Sors, Sacramentum, Tabernaculum, Panes propositiones vnnnd dergleichen vnzelich. Wir mügen Ave Maria nicht recht vnd eigentlich verdolmetschen: Die Windischen sagen / zhestzhena si Maria / das ist / .geehret seiestu¹⁶ Maria / Die Crobaten / Sdrava bodi ti Maria, das ist / Sey du gesund Maria / Ich habs aber verdolmetschet / Vesselisse Maria, Erfrew dich Maria. Item / auff die Ortographey vn[d] auff andere nöttige Sahen / die zum rechten dolmetschen gehören / wölche einem anderem / dan[n] ich bin / von diser arbeit billich abtreiben solten.

Aber ich hab darbey auch auff das gedacht vnd erwegen / das der Herr am jüngsten tag ebenso wol von denen Knechten / die nur ein pfund von jme haben / ob sie jme damit was erwuchert vnd gewinnen / ernstliche Re= chenschafft

16| Seießt du.

Die aufge-
teilte vnd
empfangene
gaben Got-
tes vnd der
be=

Vorred

chenschafft würdt erfordern / als von denen/ die fünff pfund vnd grosse Gaben vnd ämpter haben empfangen. Vnd wölcher mit der Gab / die er empfangen hat / sie sey wie klein oder schlecht sie wöll / Gott vnd seinem Nächsten nicht gedienet / sonder nur für sich selbst gebraucht / vnd gethon / wie ein Saw bey dem trog / die sich allein / wen[n] man jr fürschant / darein legt / vnnd alles auffrißt / Derselbig würdt / als ein vnnützer / fauler / voller / nachlässiger / trewloser vnd schalckhafter Knecht / der seinem Ampt vnd Beruff nicht fleissig noch trewlich hab außgewart / zuscheitert / vnd würdt jme den lohn geben mit den Heuchlern / vnd würd geworffen in die tieffeste Finsternuß / darinn würdt sein ein ewigs heulen vnd zeenklappen. Vnd dieweil der h. Paulus mancherley sprachen / auch vnder die Gaben des h. Geists erzelt / vnd mir von Gott auß sonderlichen Gnaden vmb Christi Jesu willen / ist gegeben / das ich die Windische sprach / wie mans im Landts Crein pflegt zu reden / reden kan / vnd in derselbigen sibenzehen Jar lang / vnd an manchem ort der Windischen Länder / wie jr wißt / geprediget. So verstehe ich zimlich Lateinisch / Teutsch vnd Wälsch. Solches nun vnd mein eigen gewissen / haben mich zu disem dolmetschen gedrunge. Vnd das auch / dieweil jetzund niemand vorhanden / der solches wolt thun. Zu dem / das Jr vnd Herr Vergerius das von mir begert haben. Auß deren Vrsachen / hab ichs im namen des Herren gewagt / vnd am leichtesten ort angefangen.

Vnd nach dem man sihet vnd befindet / nicht allein beyden Lateinischen / Teutschen vnd Wälschen Dolmetschern der Bibel / sonder auch in anderen allen Schrifftten vnd Künsten / das die letzten vnd neuen Meister / die ersten vnd die alten übertreffen / vnd je lenger je mehr auffstehen vnd zunemen. Auß dem nim[m] ich ab / vnd bin guter zuuer-

c sicht

ruff / haben den Dolmetscher zu diser arbeit gezwungen.

Dolmetscher ist guter hoffnung / disß sein angefangen dolmetschen / werden andere.¹⁷

17|Manjka nadaljevanje stavka, morda vollenden.

Teütsche

sicht / Gott der Herr werde auch nach mir gut Leüt erwecken / die diß
mein angefangen vnuolkommen Werck / erst recht außführen werden
vnd volbringen. Darzu geb jnen Gott vmb Christi Jesu willen seinen hei-
ligen Geist / gnad / krafft / vnd einen r echten verstand / vnd das es
bald geschehe / Amen. Aber von deswegen seind die ersten / vnd die al-
ten / wenn sie es schon überall nicht gleich vnd recht troffen haben
keins wegs zuuerachten oder zuuerwerffe[n] / Denn wo die alten so
trewlich mit jrem dolmetschen / vnd so fleissig mit jrem schreiben von
der h. Dreiualtigkeit / vnd von anderen Christlichen Artickeln / vns
nicht hetten fürgearbeitet / Die letzten vnd die Newen / weren so weit
vnd zu solchem verstand der h. Schrift / vnd zu anderen Künsten auch
mcht kommen. Nach dem spruch Samsonis / Si non arassetis in Vitula
mea, non inuenissetis propositionem meam.

Diß Buch ist
auff gut
Bewrisch co[n]-
struiert vnd
verdolmetschet.

Vnd ich hab mich beflissen in disem dolmetsche[n] / mit den Wör-
tern vnd Stylo / auff das ein jeglicher Windischer / er sey ein Crei-
ner / Vntersteyrer / Karner / Kahrstner / Histerreicher / Niderlän-
der oder Beszyak / müge leicht verstee[n]. Vnd von deswegen / bin ich
schlecht bey Bewrischer Windischer sprach / vn[d] wie mans auff
der Raftzhitz redet / da ich geboren bin / bliben / Vnd vngewonli-
che vnd Crobotische wörter darein nicht mengen / auch newe nicht
wöllen erdichten. Ist es aber oder würd es an etlichen orten dunckel
geredt vnd verdolmetscht / das muß man mcht mir oder den ande-
ren Dolmetschern die schuld geben / sonder den Euanglisten / den
Aposteln / vnd den Propheten / die also nach art vnnd eigenschaft
der Hebreischen sprach oft dunckel reden vnd schreiben / vnd etlich
wörter außgelassen haben. Das ich aber etlich Wörter hab impro-
prie verdolmetschet / geschicht / wie oben angezeigt ist / auß man=
gel

Vorred

gelder Windischen wörter / oder es mag auch sein / das ich dieselbig nicht kont / oder villeicht dazumal in mein gedechtnuß nicht sind kommen. Nu wie dem allem / ob ich schon alle Wörter nicht recht oder nach eines jeden Sin[n] hab verdolmetscht oder geschriben / So versihe ich mich den[n]ocht zu euch / Ir werdet meinen geneigten willen / müh / fleiß / vnd das ichs gern recht vnd gut het verricht / ansehen/ vnd dise meine arbeit euch gefallen lassen. Vnd ich bit euch auffß höchst / was jr darin[n] für mangel oder tadel in wörtern oder buchstaben findet vnd vermerckt / dieselbig wöllet mirs mit Christlichem gemüt auffß beldest anzeigen / auff das ich mich hinfür mit dem dolmetschen vnd schreiben / defter baß wisse zu halten.

Vnd ich traw Gott dem Allmechtigen / er werde durch dise vnser einfältige vnd armutselige Sprach vn[d] Schrifftten / bey eüch seinen außervölten / auch das / was sein Will ist / außrichten / eüch die augen ewers gemüts vn[d] verstentnuß auffthun / vnd erleüchten ewer verfinstert vnnd vnwissend hertz / auff das jr sehet vnd erkennet den rechten Heiland / den gwissen vnd bestendigen Nothhelffer in allen widerwertigkeiten vnnd anfechtungen / von dem die gantze heilige Schrift zeuget / näm[m]lich / vnseren Herren Jesum Christum / wer derselbig sey / was durch jn / vnd von jme allen Menschen im Euan-gelio würdt fürgetragen / vnd vmbsonst / durch den Glauben / anzunemen / angeboten. Vnd dieweil Gott der Herr die Sachen dermassen fürsehen vnd dahin kom[m]en lassen / das die vnser Windische Sprach / erst in disen letzten zeiten / je lenger je bößer würdt gedruckt. So verhoff ich das auch / jr werdet nicht nur / dise ewer Jugendt allein / wölche in frembde Länder andere sprachen zu lernen vermeint zu schicken / sonder auch / die jr daheimbd behaltet / hinfür in die Schul gehen / vnd lesen lernen lassen. Vnd diß vnser dolmetschen / meines

Dolmetscher
ist guter
hoffnung /
sein arbeit
werde nicht
vergebens
sein.

c ij achtens

Teütsche

achtens würdt auch etlich Crobatisch Priester / die sich allenthalben in den Windischen Ländern mit dem Meß lesen erhalten / dahin bewegen / das sie die Lateinische Schrift lernen lesen werden / vnd vnser Schreibe in ire sprach vnd Schrift bringen. Es würdt auch den Jungen Windischen Priestern / die zu frü auß der Schul geflohen sind / darzu dienen / das sie doch den Text der Euangelien auff der Cantzel / dem Volck recht vorlesen werden / vnd nicht vnrecht dolmetschen / wie der zu Mampreisch vnder Cili vor Jahren gethon / der disen Text / Inuenietis Asinam alligatam & Pullum cum ea hett also verdolmetschet / Vi bote eno peruesano oslizo neshli, inu enu pyshzhe per ni. Das ist / Ir werdet ein angebundene Eselin finden / vnd ein jungs Hünlin bey jr / etc.

Warnung
wie sich ge-
gen den
spöthern
dies wercks
sollen halten.

Aber ich weiß gleichwol / das jr etlich sagen werden / diß vnser dolmetschten vnd schreiben ist nicht / wie es sein soll / (wölches ich selbst auch bekenne / dann was die Menschen am ersten erdencken vnd anfa-
hen ist vnuolkommen) vnd sie wüßstens vil besser zuuerrichten. Die an-
deren aber werden sagen / der gemein / einfältig Man vnd der Lay / soll die h. Schrift nicht wissen noch lesen / etc. Den ersten antwortet vnd
saget zu jnen / das sie solches bald erzeugen vnd beweisen / mit einem
stuck auß der Bibel / vnd wo sich dermassen befinde / wollen wir jnen
diß angefangen Werck zuuolbringen / gantz vnd gar übergeben vnd
beuelhen / vnd sie darumb loben vnd dancke[n] Zu den anderen aber
spricht also / Lestet die neündte Predig des h. Johan. Crysofomi / über
die Epistel zun¹⁸ Colossern / vnd Paraclesim Erasmi Roterodami / da
werdet jr finden / wie dise heilige vnd gelerte Männer Gottes (beide /
nach in[n]halt des göttlichen Worts vnd der heiligen Schrift / trewlich
vnd fleissig lernen vnd ermanen / das jederman / er sey Weltlich oder
ein

18| Zum.

Vorred

ein Lay / Edel / Vnedel / Burger / Bawr / Handtwercksman / ein Bott
oder ein Hirt auf dem Veld / soll die h. Schrift on vnterlaß lesen / vnd
auß derselbigen allenthalben reden / singen vn[d] sagen. Vnd der h.
hieronimus sagt / das die Bauren bey Bettlehem / wenn sie gepflüget
oder geackert / haben die Psalmen Dauids dabey gesungen.

O Allmechtiger / Weiser / warhafftiger / Gerechter
vnd gnädiger Gott / ewiger vnd einiger Vatter vnser
heilands Jesu Christi / der du dich auß grosser gütigkeit
geoffenbaret hast / vnnd hast von deinem Son Jesu Christo
gesprachen / Disen solt jr hören / vnd hast sampt deinem
eingebornen Son Jesu Christo / vnd deinem heiligen Geist /
erschaffen Himmel vnd Erden / Engel vnd Menschen /
vnd alle Creaturen / vnd hast gesprochen / So war ich le-
be / ich wil nicht / das der Sünder sterbe / Sonder das er
bekert werde / vnd das leben habe. Wir bitten dich mit
hertzen / Erbarm dich Vnser / vnd vergibe vns alle vnser
Sünde / vnd sey vns gnädig ewiglich / vnnd mache vns
gerecht vmb deines Sons Jesu Christi willen / vnd durch
In / wölchen du auß unaußsprechlicher gütigkeit vnd
weißheit / zum Mitlter vnd Erlöser geordnet hast / Vnd
erleuchte vnser Seelen vnd Hertzen / mache vns heilig /
vnd regiere vns mit deinem heiligen Geist / erhalte / meh-
re vnd bessere deine Kirchen vnd selige Regiment

Ein recht
Christlich
Gebett vnd
ende diser
Teutschen
Vorred.

c iij auf

auff diser Welt / behüte vnnd beschirme sie / vor des Gogs
vnd Magogs gewalt vnd arglist / vnd vor allem übel /
Auff das wir deine grosse Gnaden ewiglich / in rechter
danckbarkeit preisen Amen.

Datum Tübingen / an Sanct Primus vnd Felicianustag
wölcher ist der neundt Junij / im Tausendt / Fünffhundert /
Fünfftzig vnd Sibenten Jare.

Ewer aller willige
Diener vnd Seel=
forger.

Primus Truber
Creiner

Volgent hernach / ein Windisch Gebett / der
Calender / Vorred / die Euangelisten / vnd
andere Stück / wölche oben am
ersten blat nacheinander
verzeichnet sind.

TA PERVI DEIL TI-
GA NOVIGA TESTAMENTA,
VTIMSO VSI ŠTYRI EVANGELISTI INU TU DIANE

tih jogrou, zdai prvič v ta slovenski izeik,
skuzi Primoža Truberia zveistu
preobernen.

KAR IE VEČ PER TIM INU
kadai ta drugi deil bode dokonan,
tebi ta druga stran le-tiga
papyria povei.

Prvi del Nove zaveze, v njem so
štirje evangelisti in zgodbe apostolov, sedaj prvič iz
najuglednejših ter potrjenih latinskih, nemških in ita-
lijanskih, starih ter novih prepisov skrbno
preveden v slovenski jezik.

Kaj je še zraven in zakaj je bil sedaj natisnjen samo prvi del,
boš izvedel iz prvega nemškega predgovora v tej knjigi.

V TÜBINGENU, LETA
1557.

Pobožnim kristjanom

kateregakoli stanu, ki prebivajo v deželi Kranjski, Spodnještajerski, Koroški, na Krasu, v Istri ali slovenski mejni krajini, želim predvsem milost, mir in blagor od Boga Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu in odrešeniku.

Za slovenski jezik doslej ni bilo v navadi, da bi se v njem pisalo.

Ljubi krščanski gospodje in bratje. Bog ve, da sem že takrat, ko sem pri vas iz latinskih in nemških knjig pridigal v slovenskem jeziku, pogosto vzdihoval ter prosil Boga, naj se zaradi posvečenja svojega imena ter širitve božjega kraljestva usmili tudi našega ubogega, preprostega slovenskega ljudstva ter mu tako kot ostalim narodom podari veliko milost in srečo, da piše in bere v svojem jeziku, da bi se *Sveto pismo* pa tudi druge dobre krščanske knjige lahko pravilno prevedle ter natisnile v slovenskem in hrvaškem jeziku.

Oba naroda slovenskih in hrvaških dežel se mi iz vsega srca smilita, kot bi se morala upravičeno smiliti vsakemu človeku. Ne samo zategadelj, ker morata vztrajati in prebivati ob turški meji, od koder se nimata kam seliti ali ubežati, saj je Turek zasedel velik del njunih dežel in jih zaseda vedno več. Turki in martolozi¹⁹ malodane vsak dan pobijejo, zadavijo ali ugrabijo veliko število ljudi, jih skupaj z otroki in

Slovence in Hrvate ne-
prestano
grozno
mučijo,
vendar ni-
majo nobe-
ne duhov-
ne tolažbe.

19| Martolozi: pripadniki krščanske vere v severni Srbiji, ki so, da bi si olajšali materialni položaj in obdržali vero, vstopili v turško obmejno službo; predstavljali so znaten delež turške pehote. Njihova glavna naloga je bila ustvarjanje nemirov na sovražnem ozemlju. O. Sakrausky, *Primus Trubar, Deutsche Vorreden*, 91, op. 4.

Nemški

ženami odvlečejo, ločeno kot živali prodajo v suženjstvo, sramotne in človeka nevredne službe ter izkoriščanje, temveč se mi smilijo tudi zato, ker prav ničesar ne vedo, se prav ne učijo in ne seznanjajo o najpotrebnejših in tolažečih poglavjih naše prave krščanske vere. Te bi za blagor in tolažbo svoje duše moral poznati vsak razumen človek, kot na primer: kakšna je razlika med postavo in evangelijem, kaj je izvirni greh in opravičenje po veri, kako se pravilno obračamo k Bogu in mu služimo, kako pravilno in koristno uporabljamo svete zakramente, zakaj morajo pripadniki Cerkve, pravo ljudstvo božje, na tem svetu trpeti bolj kot ostali ljudje, kako naj se kristjan tolaži v skrajni stiski, kot so uboštvo, dolgotrajna bolezen, preganjanje, beda, težki zapori, hude bolečine in smrt. Nadalje, kako naj se bori proti notranjim velikim skušnjavam, kot so greh in izzivanje božje jeze ter proti hudiču in peklu. O teh poglavjih ubogi Slovenci in Hrvati ne vedo in ne razumejo veliko, posebno tisti, ki se niso učili tujih jezikov. Tako je zato, ker nimajo dovolj sposobnih učiteljev in pridigarjev ter *Svetega pisma* v svojem jeziku, kot ga imajo Nemci in drugi narodi. Kajti z zavzetim poslušanjem božje besede in marljivim branjem *Svetega pisma* ter z močjo in veljavo Svetega Duha dosežejo izbrani ljudje na preprost in spodoben način pravo vero, spoznanje božje resnice in božje volje ter razumevanje omenjenih in drugih blagodejnih ter tolažilnih naukov naše prave stare vere, kot to dokazujejo ne zgolj Kristus naš gospodar, apostoli, preroki ter vsi pobožni učitelji, temveč tudi vsakdanje izkušnje.

predgovor

Hrvaški jezik se, kot veste piše z dvema vrstama hrvaških črk. Ta jezik se ne govori zgolj po vsej Hrvaški in Dalmaciji, temveč ga govorijo tudi številni Turki. Od mnogih sem slišal, da se v njem govori in piše tudi v Konstantinoplu na dvoru turškega cesarja. Mi Kranjci in Slovenci ga razumemo mnogo bolje kot jezik Čehov, Poljakov ali Lužičanov, prav tako pa tudi Hrvati našega. Toda ti dobri, srčni Hrvati tako kot mi v svojem jeziku in pisavi nimajo biblije, niti celega katekizma. Morali so shajati s svojimi slabimi mašnimi knjigami in brevirji. Ti dve njihovi knjigi sta bili pred mnogimi leti tako slabo in nerazumljivo prevedeni, da celo njihovi pridigarji še v nedeljskih in navadnih evangelijih mnogo besed ne razumejo.

Teh omenjenih dveh malih ljudstev usmiljenja vredna in velika ogroženost, strah in stiske, ki ne zadevajo samo njihovega posvetnega življenja in imetja, temveč tudi njih dušni blagor, so vzrok in spodbuda, da sem se pred sedmimi leti odločil tvegati in napraviti preizkus, ali je mogoče slovenski in hrvaški jezik pisati in brati tudi z latinskimi ali nemškimi črkami. Ko pa sem začel, je dal Bog svoj blagoslov, saj sem takoj opazil in spoznal, da se je treba le navaditi V izgovarjati kot blagi F, H kot CH, samoglasnike in zloge kot so: ša, ča, iš, oč in tem podobne, pa izgovarjati v načinu in po lastnostih našega jezika.²⁰ Tako se da tudi z latinskimi črkami oba jezika lepo in dobro pisati²¹ saj ne potrebujeta toliko črk ali soglasnikov za eno besedo ali zlog, kot zaradi trde in sičniške izgovorjave (Hrvati imajo v svoji abecedi veliko S in Z) menijo nekateri Čehi in Bezjaki. Vse

Jezik Hrvatov je skoraj enak slovenskemu. Se piše in seže daleč v Turčijo. Vendar v svojem jeziku nimajo biblije.

Slovenski jezik je mogoče tako kot drugi z latinskimi črkami lepo pisati.

20| Prim. nemški predgovor h Katekizmu 1550.

21| Prim. Katekizem 1555 in Abecedarij 1555.

Nemški

je odvisno od vaje in rabe tako kot pri vseh drugih jezikih in pisavah. Nemec, ki se razen nemškega jezika ni naučil nobenega drugega jezika in pisave, nikoli ne bo znal pravilno brati in izgovarjati latinskega ali italijanskega jezika, pa čeprav bo napisan ali natisnjen v lepi nemški pisavi. Enako Italijan ali Španec nemškega. Torej tudi slovenskega jezika nikoli ne bo mogoče zapisati z latinskimi, bodisi nemškimi ali grškimi črkami tako, da bi ga lahko Nemec, Italijan ali Grk bral tako, kot ga bere in izgovarja rojeni Slovenec. Zato, kot že poprej menim, da bo uspešnost pisanja in branja našega jezika odvisna samo od vaje in uporabe.

Leta 1550
sta bili natisnjeni
prvi
slovenski
knjigi.

22| Abecedarij.

Zato sem se lotil prevajanja katekizma ter ga oblikoval v pesem in rimo. Bog mi je dal milost in navdih, da sem katekizem, druge pesmi, pridigo o pravi veri ter njeni veljavi in šolske tablice,²² iz katerih se mladi Slovenci lahko naučijo brati, v kratkem času dokončal. Katekizem v obliki pesmi sem tako kot vam poslal še nekaterim v pregled in popravek. Pisali so mi, naj ga, pa tudi, kar sem še drugega prevedel, dam v tisk, saj bi s tem preprostim in mladim slovenskim ljudem storil mnogo dobrega. Tako sem vse dal v tisk ob velikih nevšečnostih in s prevelikimi stroški²³ (saj so na dveh mestih²⁴ predstojniki in superintendenti tiskarjem prepovedali tiskati moje slovenske knjige) naskrivaj in v nevarnosti ob moji odsotnosti, tako da nisem mogel napraviti korektur. Korekture sta opravila tiskar in nek krščanski pridigar, ki pa nista razumela niti besedice slovensko. Pozneje so me prosili za postilo, vendar sem to delo zaradi težav pri tiskanju, velikih stroškov ter drugih ovir in vzrokov, saj sem želel, da se to delo izvrši obširneje in bolje, kot bi ga zmo- gel sam, priporočil Bogu ter ga popolnoma prepustil dru-

23| 88 zlatnikov. O. Sakra-
usky, n. d., 94, op. 9.

24| Nürnberg in Schwä-
bisch Hall. Prav tam,
op. 10.

predgovor

gim, razumnejšim ter bogatejšim od sebe. Potem pa je nekako po treh ali štirih letih v Nemčijo prišel častiti in učeni gospod Peter Pavel Vergerij,²⁵ škof v Kopru, ki sem ga poznal še iz časov, ko sem bil v Trstu slovenski duhovnik in služabnik škofa, prečastitega blagega in pobožnega gospoda grofa Petra Bonoma²⁶ blagega spomina. Mesto Koper (Gaffer), ki ga nekateri imenujejo Capodistria (Caput Histrie), nekateri Justinopolis, Slovenci pa Koper (Copper),²⁷ leži le 2 milji od Trsta.

(Omenjeni tržaški škof me je vzgajal in poučeval v pošteni pobožnosti. Meni in drugim je na svojem dvoru v italijanskem, nemškem in slovenskem jeziku ob Vergilu razlagal tudi Erazmove *Parafraze* ter Kalvinove *Institutiones*.²⁸ Ko sem še kot mlad mož pel v njegovem pevskem zboru, mi je podelil župnijo Loka pri Radečah. Z absenco ali penzijo, kot se reče, sem nekaj časa študiral na Dunaju. Pozneje, ko me je posvetil v duhovnika, mi je predal v upravljanje župnijo Laško, nato pa mi je namenil beneficij sv. Maksimilijana v Celju. Nazadnje mi je skupaj s prostodušnim in gostoljubnim pokojnim gospodom Franciškom Kacijanarjem, ljubljanskim škofom, pomagal do službe kanonika v Ljubljani. Dobri Bonomo se je leta 1546, ko je bil star več kot 90 let, kot dober kristjan poslovil od tega sveta. Kristus, naš Gospod naj mu, kot nam vsem, podeli veselo vstajenje. Amen.) Prej omenjeni gospod Vergerij mi je brž, ko je izvedel zame, zaporedoma pisal nekaj pisem, v katerih je od mene želel izvedeti, če bi si upal biblijo prevesti v slovenski in hrvaški jezik. Temu delu da želi biti v podporo z vsem svojim bitjem

Peter Bonomo je bil učen evangeličanski škof, ter zvest služabnik slavnega avstrijskega dvora.

Et bene apud memores veteris stat gratia facti, etc.

25] P. P. Vergerij, bivši škof in diplomat, se je zaradi nadaljevanja slovenskega in hrvaškega protestantskega tiska s Trubarjem srečal v Ulmu od 24. do 27. januarja 1555. Na srečanju je bil prisoten tudi Jakob Andreae.

26] Peter Bonomo, tržaški škof od 1501 do 1546.

27] V oklepaju so imena za Koper, kot jih navaja Trubar.

28] *Institutio Christianae Religionis* (Pouk krščanske veroizpovedi) 1536 je glavno teološko delo J. Calvina. Kot ena najpomembnejših knjig reformacije je *Institutio* postala teološki učbenik francosko govoreče reformacijske cerkve ter osnova teologije reformacijske cerkve tudi izven Francije (<http://www.archive.org/details/institutiochrist1559calv/>, pridobljeno 20. 10. 2011).

Nemški

in imetjem, prav tako pa, da ima poročstva nekaterih knezov in gospodov, ki tudi želijo pomagati temu prepotrebному in blagodejnemu delu.

Prevajalec
te knjige
ne zna
hebrejščine
niti
grščine.

Gospodu Vergeriju sem na omenjena pisma in želje najprej v pismih, nato pa, ko sva se ob prisotnosti nekaterih učenih teologov srečala, odgovoril takole: »Ne poznam nobene hebrejske črke, grško berem bolj slabo, vsakdo, ki hoče prevajati *Biblijo*, pa mora predvsem ta dva jezika temeljito obvladati in razumeti.« Da je bila *Biblija* (hvala Bogu) posebno v teh naših časih od učenih mož večkrat dobro in razumljivo iz hebrejskega ter grškega jezika prevedena v latinski, nemški in italijanski jezik, pričajo vsi učenjaki. Ker je slovenski jezik v osnovi siromašen in mu primanjkuje primernih besed, ima pa precej *aequivoc*²⁹, to je večpomenskih besed, pa tudi govori se ne samo v vsaki deželi, temveč celo na razdalji 2 do 3 milj, da, celo v eni vasi, z mnogimi različnimi besedami drugače in z različnimi naglasi. Ker pa tudi hrvaško ne znam pisati niti brati, sem njega dni dejal, da si prevajanja *Biblije*, te častivredne in težke naloge, sam ne upam prevzeti. Morda pa, če bi mi bila v pomoč dodeljena dva kranjska ali spodnještajerska duhovnika, oziroma druga učena pomočnika iz omenjenih dežel, ki dobro poznata slovenski ter precej razumeta nemški in latinski jezik, poleg teh pa še dva Hrvata, ki dobro govorita dalmatinsko in bosansko, pa tudi dobro in pravilno pišeta hrvaško in cirilsko pisavo.

D Vergerij
in preva-
jalec sta
poklicala
slovenske
in hrvaške
učenjake.
Eden, ki je
prišel, je
prinesel
hrvaško
Biblijo.

Na ta moj odgovor in po dolgotrajnem posvetovanju mi je gospod Vergerij naročil, naj pišem in najdem omenjene štiri

29| *Aequivocus*, lat. istoi-
menski – sopomenke.

predgovor

duhovnike. To sem storil še isto uro in pisma odposlal s posebnim slom. Vendar tudi s pomočjo naših dobrih znancev in prijateljev, ki niso varčevali s prizadevnostjo niti s stroški, v slovenskih in hrvaških deželah nismo mogli najti oseb, ki bi bile primerne za to nalogo in bi se nam hotele pridružiti pri načrtovanem delu, razen starega, pobožnega in učenega duhovnika, imenovanega Klement Mali iz Metlike ter nekega Hrvata iz Dalmacije, ki je znal tudi latinsko in italijansko. Slednji je kmalu prišel in s seboj prinesel celotno hrvaško, v hrvaški pisavi napisano *Biblijo*, ki jo je – tako je rekel – začel iz starega latinskega prepisa prevajati leta 47 in končal pisati leta 54. Njegovega prihoda smo bili zelo veseli. Zahvaljevali smo se Bogu za njegovo nadarjenost, saj smo bili prepričani, da smo skupaj s človekom, kot smo si ga želeli, dobili tudi celotno hrvaško *Biblijo*. Na žalost, pa je omenjeni dobri gospod Klement, ko je bil že na poti, zbolel in spokojno v Gospodu zaspal.

Torej smo se z omenjenim Hrvatom pogajali, da bi ostal pri nas, dokler ne bi tudi njegove *Biblije* primerjali z novimi prepisi ter priskrbeli hrvaške matrice in črke za tisk njegove *Biblije*. Gospod Vergerij mu je obljubil, da mu bo od nekega krščanskega kneza zagotovil beneficij, od katerega bi do smrti prejemal 100 goldinarjev letno (s tem denarjem bi se z lahkoto preživil, saj je bil sam, brez žene in otrok). Vendar nam je na to odgovoril, da k nam ni prišel s tem namenom, pa tudi svojega premoženja doma ni zapustil v takem stanju, da bi mogel in smel dolgo ostati, temveč zato, ker je iz našega pisanja izvedel, da je naš namen, za katerega namera-

Hrvat se je s svojo *Biblijo* vrnil domov, nas pa potolažil s tem, da jo bo dal v tisk.

Nemški

vamo izdati mnogo denarja, prevajanje *Biblije* v hrvaški jezik. Tako daleč je prišel in s seboj prinesel svojo *Biblijo*, da bi nas opomnil, da je to storil že sam, ter da bi nam prihranil skrb, trud in stroške za delo, ki je že opravljeno. Prav tako pa, da že ve za priložnost in kraj, kjer bo *Biblija* natisnjena brez naših in njegovih stroškov. Prikazali smo mu vse nevarnosti in težave, ki bi ga doletele pri tiskanju *Biblije* na tistem kraju, vendar ga nič ni odvrnilo od njegove namere. Četrtega dne je odpotoval nazaj v Dalmacijo. Gospod Vergerij mu je k temu, kar je že prejel od drugih, primaknil nekaj goldinarjev. Pogajanja s tem Hrvatom so se dogajala pred dvema letoma. Pozneje, sedaj je od tega leto dni, smo v Dalmacijo ponovno poslali sla s pismom, v katerem smo ga resno opominjali, naj po pameti in previdno ravna s svojo *Biblijo* z željo, da bi bila kmalu natisnjena. Če pa misli, da je njegovo delo ogroženo, naj zopet pride do nas, kjer bomo izpolnili, kar smo mu obljubili. Vendar ga nismo mogli nikjer izslediti, in tudi o tem, da bi on ali kdo drug razen mašnih knjig in brevirjev v Benetkah ali kje drugje dal natisniti *Sveto pismo* v hrvaškem jeziku, nismo ničesar izvedeli.

D. Vergerij
je po Bogu
najvpliv-
nejši in
najimenit-
nejši po-
budnik
tega preva-
janja.

V času, ko sem čakal na slovenske in hrvaške duhovnike, ki naj bi mi, kot sem že omenil, pomagali pri prevajanju, sem na željo gospoda Vergerija na hitro prevedel *Matejev evangelij*. Ker nas je omenjeni Dalmatinec tako hitro zapustil in ni bilo nobenega upanja več, da bi v kratkem času dobili druge slovenske ali hrvaške pomočnike, se je gospod Vergerij odločil, da *Mateja* sam pripravim za tisk. Med tiskanjem *Mateja* sem ponovno obdelal kratko razlago katekizma

predgovor

in pripravil nov abecednik, skoraj enak prejšnjemu.³⁰ Ti dve knjižici smo dali v tisk skupaj z *Matejem*. Nato mi je gospod Vergerij naročil, naj na enak način nadaljujem s prevajanjem celotne *Nove zaveze*. Okleval sem in več kot četrť leta nisem prevedel ničesar, dokler mi tudi vi niste dali vedeti, da bo to naše začeto delo slovenskemu in hrvaškemu ljudstvu v veliko korist in da nam boste zvesto stali ob strani, nam svetovali in pomagali, pa tudi poiskali sredstva in način, da to, kar bomo prevedli v slovenski jezik, pozneje prenesemo tudi v hrvaško govorico in pisavo. Šele to me je prav spodbudilo, da sem se z vso resnostjo, voljo in veseljem lotil tega prevajanja. Nato sem *Mateja* ponovno pregledal, jezikovno izboljšal ter začel prevajati še ostale tri evangeliste in apostolske zgodbe, ki sem jih (Bog bodi zahvaljen in čaščen) dokončal prejšnjo jesen.³¹

Zaradi mojega težkega pridigarskega poklica, ki se mu moram posvetiti bolj kot vsemu drugemu, ker moram pri prevajanju stalno uporabljati dve latinski, dve nemški in eno italijansko novo zavezo, poleg tega pa še hrvaško mašno knjigo, ki je bila nedavno tega v latinski pisavi natisnjena v Benetkah in preden vsako besedo posebej, iz vsakega prepisa, tudi iz Erazmovih zapisov in drugih komentarjev pregledam in pretehtam, kateremu prepisu naj sledim, mine precej časa, prevajanje pa le počasi napreduje. Ker pa je prevajanje apostolskih pisem precej težje kot prevajanje evangelijev, bom potreboval tudi več časa. Poskrbeti pa je treba tudi za to, da delo, ki sem ga doslej opravil, v primeru moje smrti ali če ga zaradi drugih ovir ne bi mogel dokončati, ne

30| Trubarja naj bi med drugim k ponovni izdaji *Abecedarija* spodbudile številne napake v prvi izdaji. O. Sakrausky, n. d., 99, op. 18.

31| Jeseni leta 1556.

Zakaj se sedaj tiska samo prvi del *Nove zaveze*, k temu pa tako dolgi predgovor in druge stvari?

Nemški

bi bilo zaman in izgubljeno. Zaradi tega sem ta prvi del *Novе zaveze* dal takoj v tisk. Če bo božja volja hotela in vam bodo moji prevodi ugajali, bom tudi *Staro zavezo* na enak način, po delih prevajal in dal v tisk. To, da sem tej drobni knjižici dodal tako dolg slovenski predgovor, kar ni v navadi in učenjaki grajajo, sem storil zato, ker v njej ne pišem samo o tem, kaj pomenita besedi evangelij in stara zaveza, koliko je evangelijev in evangelistov, koliko so stari in čemu koristijo, temveč v njej pišem tudi, kako je bil prvi človek ustvarjen po božji podobi, kaj je božja podoba, kako je bila ta podoba omadeževana in zaradi človekove narave pokvarjena ter po Božjem Sinu zopet prenovljena. Skratka, v tem slovenskem predgovoru ljube rojake poučujem z vso vnemo na preprost način, z razumljivimi besedami in obilo razlage, zakaj je Jezus Kristus, večni Sin Božji, naš Gospod in edini zveličar postal človek, trpel in umrl, kako smo samo s pravo vero vanj deležni vseh njegovih dobrih del in zaslug ter druge potrebne že prej omenjene krščanske nauke itd. Poglavja³² sem razdelil na člene ter vsakemu, da bi njegova vsebina ostala v boljšem spominu, dodal utemeljitev in kratek opis. Dodal pa sem tudi koledar in kazalo, ki pove, kje in kako se v knjižici iščejo in najdejo nedeljski ter drugih praznikov ali praznovanj evangeliji in njih kratki povzetki ali opombe.

To dolgo pripoved v nemškem jeziku (ki ga ne znam prav dobro) sem postavil na začetek te slovenske knjige predvsem zato, da bodo iz nje gospoda in nadzorniki knjigotiskarjev, ki našega slovenskega jezika ne razumejo, prav obveščeni o tem, da nismo in ne nameravamo tiskati nobe-

32| 62 poglavij.

Zakaj je bil
nemški
predgovor
v tej
slovenski
knjižici
postavljen
na začetek.

predgovor

nih nekoristnih, zanesenjaških, zarotniških, razdiralnih, prestopniških, prekrščevalskih, hujskaških ali sramotnih knjig, temveč samo to, kar služi spoznanju in slavi božji, širjenju prave krščanske Cerkve ter je v tolažbo ubogemu, prestrašenemu in zaskrbljenemu slovenskemu in hrvaškemu ljudstvu ter potrebno in v korist. Zavarujem se torej pred tem, da mi omenjeni gospodje in nadzorniki tiskarn te knjižice ter kar bom v bodoče iz *Svetega pisma* ali drugih krščanskih knjig še prevedel, ne bodo branili ali prepovedali natisniti, kot se nam je pred tem, kot že povedano, zgodilo na dveh krajih. Prav tako zaradi nekaterih Nemcev, ki mojim govorom in poročanju o tem, kako Slovenci in Hrvatje, kot sem že povedal, zaradi Turkov nenehno in grozno trpijo, ob tem pa v svojem jeziku nimajo *Biblije*, ker se doslej v njihovem jeziku ni pisalo, težko verjamejo in mnogi med njimi menijo, da so to le izmišljotine. Zategadelj sem jih s tem predgovorom želel prepričati ter jim z vašo pomočjo javno dokazati, da je vse, o čemer sem pred časom poročal in o čemer sedaj pišem, prava resnica. Nadejam se, da si bodo ti in drugi pobožni Nemci, ko bodo izvedeli resnico o klavrnem početju, ki ga morata trpeti ubogo slovensko in hrvaško ljudstvo, njuno veliko stisko in nevarnost, v kateri se nahajata, vzeli k srcu ter zanju prosili pri Bogu. Tako bosta obe ljudstvi tudi z njihovo pomočjo lažje vztrajali proti Turkom. Da tega našega nameravanega dela, prevajanja *Biblije*, kolikor je to odvisno od njih, ne bodo ovirali, kot so ga nekateri zaradi nevednosti doslej, temveč tako kot drugi podpirali, kot je to že dokazal (hvala Bogu)

Nemški

33| To bi lahko bil Ivan Ungnad, baron Sonneški, o katerem poroča Vergerij, ali pa vojvoda Krištof Würtemberški, ki je tiskanje že podpiral. O. Sakrausky, n. d., 102, op. 21.

34| Dan 12,3.

35| Eden od duhovnikov naj bi bil menih Nikola Mojzes z otoka Cresa. Trubar domneva, da je rokopisna hrvaška *Biblija* bila v posesti grofa Bernarda Frankopana, do leta 1529 lastnika gospostva Grobnik pri Reki. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci* (v nadaljevanju SPP), Ljubljana 1966, 409, op. 79; O. Sakrausky, n. d., 103, op. 24.

nek pobožni Nemec slavnega imena.³³ Njemu in vsem, ki nam svetujejo in pomagajo, da boste bogato in pravilno podučeni ter zveličani, naj Gospod Jezus Kristus ob vstajenju pravičnih bogato poplača, da se bodo, kot pravi Daniel, bleščali kot nebeški sijaj in kakor zvezde na vekomaj.³⁴ Amen. Kot tretje. Da bi vselej in vsakdo vedel, da z gospodom Vergerijem nisva varčevala z vnemo, trdom in stroški, da bi bila *Biblija* pravilno in razumljivo prevedena v slovenski in hrvaški jezik ter pisavo, kot sva pred dvema letoma pisno in ustno sporočila vam in drugim. Iz prej navedenih vzrokov namere do danes nisva uspela uresničiti, upava pa, da jo bova v doglednem času. Kot četrto. S tem sem hotel vas in druge spomniti, da je hrvaška *Biblija* v obliki in obsegu kot prej omenjeno že pripravljena. Zato vas ob tej priliki naprošam in pozivam, da se skupaj s sosednjimi hrvaškimi grofi in deželani potrudite in poiščete pot, po kateri bi omenjeno *Biblijo* bilo mogoče poiskati, jo primerjati z novimi prepisi ter jo ustrezno popraviti in jo nato brž dati v tisk, saj je stara latinska *Biblija*, kot menijo učenjaki, na mnogih mestih nejasna in nerazumljiva. Če vam bo to uspelo, boste Bogu, našemu Gospodu in njegovi Cerkvi storili dragoceno ter všečno uslugo. Nekateri od vas gotovo vedo, kje in pri kom je treba omenjeno *Biblijo* iskati. Lahko bi bila pri starem hrvaškem grofu Bernhardu, ki je bival na Grobniku. Pred 36 leti, ko sem na Reki hodil v šolo, sem večkrat slišal, da je omenjeni grof *Biblijo* na svoje stroške dal prevajati petim duhovnikom.³⁵ Kot peto in zadnje. S tem nemškim predgovorom sem hotel povedati tudi to, zakaj sem se lotil

predgovor

tega prevajanja, ko vendar ne znam niti hebrejsko niti grško. Preden sem začel, sem sam pri sebi mnogo premišljeval in tehtal: prvič, da komajda in nezanesljivo s tujimi očmi vidimo in s tujimi nogami hodimo, kot govori Erazem o H. Hilariju, ki tudi ni znal hebrejščine,³⁶ drugič, kot sem že povedal o siromaštvu in velikem pomanjkanju slovenskih besed, čeprav imamo tako kot Grki pri *nominibus* & *verbis dualem numerum* (samostalnikih in glagolih dvojino) ter *masculina* in *foeminina genera* (moški in ženski spol) tudi v *verbis* (glagolu), bi vendarle rad videl in slišal nekoga, ki bi te navadne latinske besede, kot na primer: *Salutatio, Exultatio, Iubilatio, Laetitia, Hilaritas, Iucunditas, Persequutio, Afflictio, Patientia, Contumelia, Opprobrium, Contentio, Seditio, Insidiae, Tumultus, Molestia, Occasio, Locus, Opportunitas, Scandalum, Virtus, Gloria, Brachium, Adoptio, Abonimatio, Turba, Affectus, Stupor, Pietas, Impietas, Adorare, Religio, Superstitio, Assiduitas, Sors, Sacramentum, Tabernaculum, Panes propositiones*³⁷ in brez števila podobnih v pravem smislu prevedel v slovenski jezik. Pravzaprav ne moremo pravilno prevesti niti *Ave Maria*. Slovenci rečejo *čestčena si, Maria*, to je spoštovana bodi, Marija,³⁸ Hrvatje *zdrava bodi ti, Maria*, to je, bodi zdrava Marija,³⁹ jaz pa sem prevedel v veseli se, Marija.⁴⁰ Premišljeval sem tudi o pravopisu in drugih pomembnih stvareh, ki spadajo k dobremu prevajanju in bi nekoga, ki misli drugače kot jaz, upravičeno odvrnile od tega dela.

Toda ob tem sem razmišljal tudi o tem, kako bo Gospod na sodni dan od hlapcev, ki jim je dal samo en funt, če so z njim kaj oderuško pridobili, zahteval, da polože račun, ena-

36| Erazem je leta 1520 izdal komentarje k Matevžu in psalmom Hilarija iz Poitiersa (315–367). O. Sakrausky, n. d., 103 op. 25.

37| Prim. M. Rupel, SPP, 409–410, op.79.

38| Trubar: *Geehret seiest du Maria*.

39| Trubar: *Sey du gesund Maria*.

40| Trubar: *Vesselisse Maria, Erfrew dich Maria*.

Od Boga dani in sprejeti darovi ter njegov poklic so prevajalcu dali moč, da je sprejel to delo.

Nemški

ko kakor od tistih, ki so dobili pet funtov, bogate darove in dobre službe. Tisti, ki z darom, ki ga je prejel, pa naj je bil še tako neznamen, ni služil Bogu in bližnjemu, temveč ga je porabil le zase ter z njim delal kot svinja pri koritu, ki se, ko je polno, vanj uleže in vse sama požre, bo kot nekoristen, len, zavaljen, zanikr, nezvest in poniglavl hlapec, ki svoje službe in poklica ni opravljal skrbno in vestno, svoje plačilo dobil v družbi hinavcev ter bo vržen v najglobljo temo, v kateri ne bo nič drugega kot večno jokanje in škripanje zob. Ker sveti Pavel znanje jezikov prišteva med darove Svetega Duha in mi je po milosti božji in volji Jezusa Kristusa dan dar, da znam govoriti slovenski jezik, kot se govori v kranjski deželi, sem, kot veste, 17 let v njem pridigal v različnih krajih slovenske dežele. Ker pa razumem tudi precej dobro latinsko, nemško in italijansko, me je to, moja lastna vest in dejstvo, da sedaj ni nikogar, ki bi to delo hotel opraviti, sililo, da sem se lotil tega prevajanja; pa tudi zato, ker ste vi in gospod Vergerij to od mene pričakovali, sem se torej v Gospodovem imenu opogumil in začel na najlažjem mestu.

Prevajalec
močno
upa, da bo-
do njegovo
delo dru-
gi [popra-
vili in do-
končali.]

Ne samo pri latinskih, nemških in italijanskih prevajalcih *Biblije* temveč tudi v drugih starih spisih in umetnostih je mogoče opaziti in spoznati, da novejši, zlasti sedanji mojstri prve in stare prekašajo, pojavlja pa se tudi vedno več novih. Iz tega sklepam ter močno verjamem, da bo Bog, naš Gospod, tudi po mojem odhodu spodbudil dobre ljudi, ki bodo to moje začeto, nepopolno delo še bolje opravili in dokončali. Bog naj jim zaradi Jezusa Kristusa in njegove volje podari Svetega Duha, milost, moč in pravi razum, da bi se to

predgovor

kmalu zgodilo. Amen. Toda zaradi tega prvih in starih, četudi včasih vsega niso takoj in prav zapisali, ne smemo zaničevati ter zavreči. Kajti, če nam stari s svojim skrbnim prevajanjem in marljivim pisanjem o Svetem Trojstvu in o drugih krščanskih naukih ne bi dali podlage, tudi zadnji in najnovejši ne bi dosegli tega znanja in razumevanja *Svetega pisma* ter drugih umetnosti. Kot se glasi Samsonova uganka: *Si non arassetis in Vitula mea, non inuenissetis propositionem meam.*⁴¹

V tem prevodu sem se trudil z besedami in obliko, da bo lahko razumljiv vsakemu Slovencu, naj bo to Kranjec, Spodnještajerec, Korošec, Krašovec, Istran, Dolenc ali Bezjak. Zaradi tega sem se držal slovenske kmečke govorice in jezika, kot ga govore na Raščici, kjer sem bil rojen. Nenavadnih in hrvaških besed sem se izogibal, pa tudi novih si nisem izmišljeval. Če pa je ali pa bo na nekaterih mestih zapisano in prevedeno skrivnostno, tega nisem kriv jaz ali drugi prevajalci, temveč je krivda pri evangelistih, apostolih in prerokih, ki so po običaju in lastnostih hebrejskega jezika pogosto skrivnostno govorili in pisali ter so zato nekatere besede izpuščali. Če sem katero besedo prevedel neustrezno, se je to zgodilo, kot sem že omenil, zaradi pomanjkanja primer-
nih slovenskih besed, lahko pa tudi, da primernih besed nisem poznal ali pa se jih nisem spomnil. Kakor koli že, če vseh besed nisem pravilno ali vsakomur pogodu prevedel in napisal, pričakujem, da boste mojo naklonjenost temu delu, vnemo in trud, s katerim sem želel delo čim bolje opraviti, upoštevali in to moje delo tudi z odobravanjem sprejeli. Is-

Ta knjiga je pripravljena in prevedena v dober kmečki jezik.

41| Trubar zelo ceni delo, ki so ga opravili stari za prevajanje *Biblije*, saj v njem vidi osnovo za svoje delo. V ta namen uporablja Samsonovo uganko, ki so jo Filistejci uspeli rešiti samo s pomočjo njegove žene, ki je bila iz ljudstva Filistejcev. Sod 14,18.

Nemški

kreno pa vas prosim, da mi vse pomanjkljivosti ali napake pri besedah in črkah, ki jih boste zasledili v tej knjigi, s krščanskim čutom čim prej sporočite, da bom v bodoče pri prevajanju in pisanju vedel tem bolje ravnati.

Prevajalec
močno
upa, da
njegovo
delo ne bo
zaman.

Zaupam vsemogočnemu Bogu, da bo po tem našem preprostem jeziku in pisavi pri vas – njegovih izbrancih – dosegel, kar je njegova volja, vam odprl oči duha in razuma ter razsvetlil vaše mračno in nevedno srce, da boste videli in spoznali pravega odrešenika, edinega in večnega pomočnika v vseh stiskah in skušnjavah, o katerih priča vse *Sveto pismo*, namreč našega Gospoda Jezusa Kristusa: kdo je, kaj preko njega ter o njem vsem ljudem sporoča evangelij in kaj skozi vero zastonj ponuja. In ker je Bog naš Gospod stvari tako predvidel in dopustil, da se naš slovenski jezik posebno v zadnjem času vedno pogosteje in bolje tiska, upam, da tudi vi ne boste zgolj to vašo mladež, ki jo nameravate poslati na učenje tujih jezikov v tujino, temveč tudi ono, ki jo boste zadržali doma, poslali v šole in naučili brati. To naše prevajanje bo po mojem mnenju nekatere hrvaške duhovnike, ki se v slovenskih deželah preživljajo z maševanjem, spodbudilo, da se se bodo naučili brati latinsko pisavo ter bodo naše spise prevedli v hrvaški jezik in pisavo. Koristno pa bo tudi mladim slovenskim duhovnom, ki so prezgodaj ubežali iz šole, da bodo ljudem s prižnic pravilno brali besedilo evangelijev, ne pa napačno razlagali, kot je to pred leti storil tisti iz Planine pod Celjem, ko je besedilo *Inuenietis Asimam alligatam & Pullum cum ea* prevedel tako: Vi bote eno pervezano oslicio nešli, inu enu pyšče per ni. To je: Vi boste našli eno privezano oslico in ob njej eno mlado piško itd.⁴²

predgovor

Prav tako pa tudi vem, da bodo nekateri rekli, da to naše prevajanje in pisanje ni takšno, kot bi moralo biti (kar tudi sam priznam, kajti česar se ljudje najprej domislijo in počnejo, je nepopolno), oni da bi to naredili mnogo bolje. Drugi pa bodo rekli: Preprost, navaden in neposvečen človek naj ne pozna in ne bere *Svetega pisma* itd. Prvim odgovorite in povejte, da naj to – če lahko – dokažejo s kakšnim odlomkom iz *Svetega pisma* in če se bo v katerem to potrdilo, jim bomo začetno delo predali, da ga dokončajo in izpopolnijo, za kar jih bomo častili in hvalili. Drugim pa povejte, naj berejo deveto pridigo svetega Janeza Krystostoma⁴³ o pismih Kološanom in *Paraclesij* Erazma Rotterdamskega,⁴⁴ kjer bodo našli, kako sveta in učena moža božja zvesto po božji besedi in vsebini *Svetega pisma* vneto učit in opominjata, da naj vsak, bodisi posveten ali laik, plemič ali prostak, meščan, kmet, obrtnik, sel ali pastir na livadi, stalno bere *Sveto pismo*, kar je v njem zapisano, govori, poje in oznanja. Sveti Hieronim govori, da so kmetje, kadar so pri Betlehemu orali in delali na polju, prepevali Danielove psalme.

O, vsemogočni, modri, resnični, pravični in milostni Bog, večni in edini oče našega odrešenika Jezusa Kristusa. Iz velike prijaznosti si se razodel ter napovedal prihod svojega sina Jezusa Kristusa, o katerem si govoril: »Njega poslušajte.« Skupaj s svojim edinim sinom Jezusom Kristusom in Svetim Duhom si ustvaril nebo in zemljo, angele in ljudi ter vse živo na zemlji. Rekel si: »Tako zares kot živim, nočem da grešnik umre, temveč da se spreobrne in živi.« Prosimo te iz srca, usmili se nas, odpusti nam vse naše grehe in bodi nam milosten na vekomaj. Napravi nas pravične po volji

Opozorilo, kako se je treba vesti naproti zasmehovalcem tega dela.

43| Janez iz Antiohije, 349 (344)–407, znan po svojih pridigah tudi pod imenom Chrysostomos (Zlatousti), carigrajski nadškof.

44| Uvodni traktat k Erazmovemu latinskemu prevodu grške Nove zaveze 1516. Erazem Rotterdamski, Desiderius Erasmus Rotterodamus (1466–1536); njegovo najbolj znano delo je *Morias Encomion* (*Hvalnica norosti*), 1506. Trubar se nanj sklicuje v zvezi s prevodom Nove zaveze.

Prava krščanska molitev in konec tega nemškega predgovora.

Nemški

tvojega sina Jezusa Kristusa, ki si ga iz neizmerne dobrote in modrosti poslal kot posrednika in rešitelja. Razsvetli naše duše in srca, napravi nas svete in vodi nas s Svetim Duhom. Obvaruj, širi in obnavljaj svojo Cerkev ter duhovni red na tej zemlji, varuj ter ščiti jo pred oblastjo in zvijačnostjo Goga in Magoga ter vsem zlom, za kar bomo večno z veliko hvaležnostjo slavili tvojo veliko milost. Amen.

Tübingen, na dan svetega Primoža in Felicijana, ki je devetega junija, v tisoč petsto sedeminpetdesetem letu.

Vam vsem vdani
služabnik in dušni
pastir

Primož Trubar,
Kranjec

Sledi slovenska molitev, koledar, predgovor,
evangelisti in drugi nauki, ki so na
prvem listu zgoraj, po
vrsti navedeni.

TA DRVGI DEIL
TIGA NOVIGA TESTAMENTA,
V TIM BOSH IMEL VSE LISTY INV PISMA
tih iogrou, skratkimi inu saftopnimi islagami, sdai pe-
ruizh is mnogoterih iesikou, vta Slouenski,
skufi Primosha Truberia Crainza,
fueiftu preobernen.⁴⁵

Der ander halb Theil des neuen
Windischen Testaments / darinn werden sein alle
Episteln vnd Geschriffen der h. Aposteln / mit Summarien
vnd kurtzen Auflegungen

Ro. 10. Psal. 19
*Atqui in omnem terram exiuit sonus eorum, et in fines
orbis terrarum uerba illorum*⁴⁶

V Tibingi
Vtim Leitu po Cristufouim Royftuu,⁴⁷
M.D.L.X.

⁴⁵| Der Zweite Teil des
Neuen Testaments,
darin wirst du finden
alle Schriften und Briefe
der Jünger mit kurzen
und verständlichen
Auslegungen, jetzt zum
erstenmal aus mehreren
Sprachen durch Primus
Truber, den Krainer in
die slowenische Sprache
getreulich übersetzt.

⁴⁶| Rim 10,18: *Haben sie es
nicht gehört? Wohl, es ist
ja in alle Lande ausgegan-
gen ihr Schall und in alle
Welt ihre Worte.*
Ps 19,4: *Ihre Schnur geht
aus in alle Lande und ihre
Rede an der Welt Ende.*

⁴⁷| Im Jahre nach Christi
Geburt.

Dem Durchleüchtigsten
Fürsten vnnnd Herren / Herren
Maximiliano Künig zu Böhheim / Ertzhertzogen zu Osterreich /
Hertzogen zu Burgundi / in Oberen vnd Nideren Slesien / Marg-
grauen zu Märhern / Grauen zu Thirol / etc Gnad / frid vnd alles
guts von Gott dem Vatter durch Jesum
Christum vnseren Herren
vnd Heiland.

Gnädigster Herr Künig / was
mich verursacht vnd bewegt hat / das ich vor
wenig Jaren hab angefangen auch die
Windische Spraach mit den lateinischen vnd
teütschen Buchstaben zuschreiben / vnd ett-
lich Christlich Büchlin in gemelter Spraach trucken zulassen /
vnd was derselbigen innhalt / mag E. K. W.⁴⁸ auß beiligender
getruckter teütscher Vorred über das new Windisch
Testament / vnd auß der Copey meines schreibens an den
Durchleüchtigen / Hochgebornen Christlichen Fürsten von
Würtemberg / etc. ein lauteren vn[d] warhafftigen Bericht
empfahen. Vnd dieweil solche angefangene arbeit dem
Windischen Volck / lenger je mehr gefällig vnd angeneh / dar-
umb / das jre liebe Jugend / vnd die einfältigen / wölche kein
a ij and

48| Eure Königliche
Würde.

Teütsche

andere Spraach dann die Windische können / daraufß grundtlich
erlernen / die nöttigsten vnd seligmachenden Stuck des alten /
waren / Chriftlichen Glaubens / vnd wie sich / wann sie von
Türcken gefangen vnd weggeführt / das nicht aus verzweifelung
Mamalucken werden / erhalten vnd trösten solle[n] Deßhalb
auß jnen jr vil / vnd ettlich auß den Teutschen / gottselige vnd
gelerte Menner / haben mich hoch ermant / ich soll mit dem
dolmetschen des anderen Theils des neuen Testaments fortfah-
ren / vnd dieweil auch ein Gottfförchtiger Priester mit namen
Herr Stephan Consul / ein geborner Histerreicher / sich newlich
vnderstanden / die vier Euangelisten / der Apostel Geschicht /
vnnnd andere Büchlin / auß der Windischen Spraach in die ge-
meine verstendige Crobatische Spraach vnd Geschriffen zubrin-
gen vn[d] zutrucken. Wölche spraach vnd Geschriffen / gebrau-
chen alle Crobaten / Dalmatiner / Bosñner / Syrffen vn[d]
Türcken biß gehn Constantinopel. Dises / auch mein Ampt vnd
Beruff / vnd seittemal keiner / der solches thun wolt / dißmal vor-
handen / haben mich vonnewen bewegt vnd gezwungen / das
ich den andern halben theil des neuen Testaments
zuuerdolmetshen / im namen des Herren / hab angefangen.

Nachdem aber der Apostel Episteln / fürnämlich dise
zun Römern / an ettlichen orten / in Wör=

tern

Vorred.

tern / von wegen der Hyperbafes vnd Hebraifmos / dunkel vnd schwer feind zuuerftehn / Darumb hab ich alle Capitel in Paragraphos abgeteilt / vn[d] was in einem jeglichen am fürnemften würdt gehandelt vnd vnnnd Sententz gelernet / in kurtze Argumenta vnd Scholia verfaßt / vnd dieselbigen vor den Capitulis vnd an der feitten gefetzt. Difes würdt den Windifchen vnd Crobaten / der Apostel Gefchriefften recht zuuerftehn / ein groß liecht / vnd ein gutte anleitung geben.

Vom Autore / Inhalt / vnd vom vnaußsprechlichen Nutz diser Epistel zun Römern / wie fie von allen Gottseligen vn[d] Gelerten in hohem werd / für das recht Hauptstuck des newen Testaments / vnd das aller leuterste Euangelium geschätzt vnd gehalten würdt. Item / wie die wörter / Gesetz / Sünde / Gnad / Glaube / Gerechtigkeit / Fleisch vnd Geist / zuuerftehn fein / hab ich in der nechst folgenden Windifchen langen Vorred / über dise Epistel / vnnnd zuuor in der Vorred über das new Testament / gnugsam angezeigt vnd außgelegt / das also nun hinfür vnser lieber Herr Jesus Christus vnd seine Apostel / in der Windifchen vn[d] Crobatifchen Spraach / so klar / lauter / vnd verstendig / als in der Lateinischen / Teutschen / Wälschen / vnd Böheimischen / werden reden vnd predigen / Gott dem Herren sey lob vnd danck in ewigkeit / Amen.

a iij Vnd

Teütsche

Vnd ich zweifel gar nicht / Christus der Herr werde mit
seinem Geist vnd Wort / durch dise vnser Arbeit / sein
Reich gegen Orient widerumb erweitern vnd befestigen /
vnd des Machomets vn[d] Antichrists schwächen vnd
minderen. Dann das Euangelium / sagt Paulus im anfang
diser Epistel / sey ein krafft vnd macht Gottes / Der Dau-
id Psal. 45. nennts / scharpffe Pfeill wölchen die Völcker /
die mitten vnder Christi feinden wonen / sich ergeben
müssen. Vnd Psal. 110. sagt er: Des Herrn Christi Scepter /
das ist sein Euangelium / werde herrschen mitten vnder
seinen Feinden. Der Apostel schreibt Heb. 4. Das wort
Gottes ist lebendig vnd kräftig / vnd scharpffer / dan[n]
kein zweischneidig Schwert / vnd durchdringt / biß das
scheidet Seele vnd Geist / auch Marck vnd Bein / Esaia
sagt / 55. Das wort Gottes soll aufrichten / was Gott ge-
falle / vnd warzu ers außgeschickt habe / So weissage[n]
Christus Matth. 24. Paul. 2. Thes. 2 vnd Ezechiel 39.
Das das Euangelium muß vor dem Jüngsten tag / wie
vor der zerstörung Iherusalem geschehen / in aller Welt
gepredigt / vnnd der Bosshafftige / der Sog vnd
Magog / der zugedeckt vn[d] auffgedeckt Antichrist /
muß geoffenbart / vnnd mit dem Geist des Herrn Christi
Munds vmgebracht werden. Vnd wir sehen vnd erfahren
bey disen vnseren letzten zeitten / was das geschrib=
ne vnd

Vorred.

ne vnd gepredigte wort Gottes / für ein krafft vnd
wirckunge habe / das in der gantzen Europa den zuge-
deckten Antichrist je lenger je mehr vnd weiter offenbare
vnd zerstöre sein Reich. Vnd ich hab von ettlichen Türcken
selbst gehört / das sie ein Weissagung haben (on zweiuell
von Christen) jr Glaub vnd Reich werde bald vndergehen /
vnd ein End nemen / aber der Christen würdt bleiben.

Vnd nachdem ein alter gebrauch bey allen Scriben-
ten / das sie jre Geschrifften vnd Bücher / grossen Her-
ren vnd Potentaten / oder sonst ansehenlichen /
verstendigen priuat Personen / dedicieren vnd öffentlich
zuschicken (wölches ich bißher nicht gethon). Desßwe-
gen / vnd auß anderen vilen Vrsachen / fürnämlich aber
darumb / dieweil E. K. W. auß sonderlichen Verordnun-
gen Gottes der Böheim König / vnd der Windischen
vnnnd Crobatischen Königreichen / Fürstenthumb vn[d]
Länder / ein rechter geborner Erbherr / Ertzhertzog
vnd Fürst ist / Wölcher Länder Völcker alle / sich der
Windischen spraach gebrauchen / vn[d] je eins das an-
der nach notturfft versteeen mag. Vnd dieweil E. K. W.
auch mit vilen hohen vnd reichen Tugenten vnd Ga-
ben / mit mancherley Spraachen / vnd mit dem rechten
Eiffer vnnnd Verstand des Göttlichen worts / für andere
König vnd Fürsten von Gott dem Herrn erleucht vn[d]
begabt /

Teütsche

begabt / derhalben hab ich disen andern theil des neuen Windischen Testaments (wiewol jetzund nur dise Epistel in der eil / auß wichtigen Vrsachen / die allda zuerzeelen vnfüglich / getruckt worden / es soll aber das überig bald / wils Gott hernacher volgen) E. K. W. dedicieren / zueignen / vnd in dero Namen außgehn lassen wollen / mit vnderthenigstem vnd demütigstem bitten / E. K. W. wölle sampt den Gottseligen vnd verstendigen Creinieren / Vndersteyreren / Karneren / Karschneren / Histerreicheren / vnd Windischen Märckeren (Dann diser Länder Völcker verstehn grundtlich meine Spraach vnd Schrifften) diser vnd aller meiner außgegangenen Schrifften / vnd die ich hinfür werde lassen außgehn / gnädigster Patron / Befürderer / vnd vnparteyischer *Arbiter* vn[d] Richter sein. Vnd wo ich etwann in der Ortography / oder dolmetschen / oder in der Außlegung / geirrt / oder gefällt (wölches mag leicht geschehen / dieweil ich kein *Praeuntem* vn[d] gehilffen hab) mich mit Christlichem Gemüt / derselbigen fähl vnd mängel halben / erinnern / vnderrichten vnd straffen lassen. Da entgegen gelobe vnd versprich ich / souer vnleidenliche / ergerliche vnd verfürische Opinionen oder jrrthummen / oder falsitet in meinen Geschrifften warhafftig befunden werden / das ich dieselbigen allein ofentlichen Truck / in der Teütschen vnd

Vorred.

Vnd Windischen Spraach / vor mäniglich will bekennen vnd
widerruffen.

Der allmächtig ewig Gott / ein Vatter vnfers Herren Jesu
Christi / der wölle vmb seines geliebten Sons / vnfers Hailands
willen / dem Allerdurchleüchtigsten / Großmächtigsten
Römischen Keiser / rc. E. K. W. Lieben Herrn vnd Vattern /
vnfern allergnädigsten Herrn vnd Landsfürsten / Dergleichen
E. K. W. Den Durchleüchtigsten / Hochgebornen vnd tugen-
treichen Ertzhertzogin zu Österreich / rc. E. K. W. Lieben Ge-
brüderen / vnd Schwestern / die ware vnd seligmachende Er-
kanntnuß / des Göttlichen wesens vnd willens gegen vns /
trewe vnnnd weise Räth / Gottselige vnd verständige Kirchen-
diener / gehorsame vnd Gottfförchtige Vnderthonen / geben
vnd verleihen / vnd darneben bewaren vor allem übel /
Amen / derselbigen allen thu ich mich vnderthänigst hiemit
beuelhen. Datum Tüwingen am ersten Tag Januarij. Anno
M.D.L.X.

E. K. W.

Vnderthenigster Caplan.

Primus Truber Creiner / der
Christlichen Kirchen zu Kem=
pten Pastor.

b. Lubi

TA DRVGI DEIL
TIGA NOVIGA TESTAMENTA,
V TIM BOŠ IMEL VSE LISTY INU PISMA
tih jogrou, s kratkimi inu zastopnimi izlagami, zdai
perviĉ iz mnogoterih iezikov v ta slovenski,
skuzi Primoža Truberia Crainca,
zveistu preobernen.

Der ander halb Theil des newen
Windischen Testaments / darinn werden sein alle
Episteln vnd Geschriffen der h. Aposteln / mit Summarien
vnd kurtzen Außlegungen.

Ro. 10. Psal. 19⁴⁹
*Atqui in omnem terram exiuit sonus eorum, et in fines
orbis terrarum uerba illorum*

V Tibingi
V tim leitu po Kristusovim roystvu
M.D.L.X.

49| Rim 10,18: *Sprašujem: mar niso slišali? O, pač! Po vsej zemlji se je razlegal njihov glas in do koncev sveta njihove besede* (po Luthru).

Ps 19,5: *Po vsej zemlji gre njihov val, do konca sveta njihove besede. Na njih je postavil šotor soncu.*

Presvetlemu knezu in gospodu,
gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu,
nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu,
zgornje in spodnješlezijskemu, grofu moravske mar-
ke, grofu tirolskemu itd.⁵⁰ Milost, mir in vse
dobro od Boga skozi Jezusa Kristusa,
našega Gospoda
in odrešenika.

Milostni gospod kralj. Kaj me je pripravilo
in spodbudilo k temu, da sem pred ne-
kaj leti začel tudi slovenski jezik pisati z
latinskimi in nemškimi črkami ter v
omenjenem jeziku dal natisniti nekaj krščanskih buk-
vic in o čem v njih piše, lahko vaše kraljevsko dosto-
janstvo jasno in točno spozna iz priloženega natisnje-
nega nemškega predgovora k slovenskemu Novemu
testamentu in iz kopije mojega pisma presvetlemu, vi-
sokorodnemu krščanskemu knezu würtemberškemu
itd. Ker je začeto delo med slovenskim ljudstvom ved-
no bolj priljubljeno, saj ljubi mladini in preprostim lju-
dem, ki ne znajo nobenega drugega jezika razen slo-
venskega, omogoča temeljito spoznavanje za dušni

⁵⁰ Kralj, pozneje cesar Maksimilijan II. (1527–1576) na pisma Primoža Trubarja nikoli neposredno ni odgovoril, je pa Trubarjevo in Ungnadovo delo leta 1562 podprl s 400 renskimi goldinarji. O tem M. Rupel - B. Saria, *Primus Trüber*, München 1965 (v nadaljevanju Rupel-Saria), 124; Th. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 35–43; J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 38–43.

Predgovor

blagor najvažnejših poglavij stare, prave krščanske vere, uči pa jih tudi, kako naj se tolažijo, da bi, kadar jih ujamejo in odvlečejo Turki, ostali trdni ter iz obupa ne bi postali mameluki. Ker so me mnogi od njih pa tudi številni nemški pobožni in učenjaki možje prepričali, da nadaljujem s prevajanjem drugega dela novega testameta, pa tudi zato ker je bogaboječ duhovnik, rojeni Istran, po imenu gospod Štefan Konzul,⁵¹ začel iz slovenskih bukvic v preprosto, razumljivo hrvaški jezik prevajati in tiskati štiri evangeliste, apostolska dela in druge zgodbe. Ta jezik in pisavo uporabljajo vsi Hrvati, Dalmatinci, Bošnjaki, Srbi in Turki tja do Konstantinopla. To, moja služba in poklic ter dejstvo, da sedaj ni nikogar drugega, ki bi hotel to delo opravljati, me je ponovno spodbudilo in prisililo, da sem v Gospodovem imenu začel prevajati drugi del novega testameta.

Ker pa so pisma apostolov, posebno Rimljanom, na nekaterih mestih v besedah in sentencah zaradi hebraizmov in okrajšav težko razumljiva, sem vsa poglavja razdelil na odstavke ter vse, kar se v posameznem najpomembnejšega nahaja in uči, strnil v kratkih utemeljitvah in komentarjih, ki sem jih postavil pred poglavja

51| Štefan Konzul, italijanskega porekla, iz Buzeta, je bil zaradi protestantizma pregnan. Leta 1557 je začel prevajati Trubarjeve spise v hrvaški jezik. Leta 1560 je bil sprejet kot prevajalec v Ungnadovo slovensko, hrvaško, cirilično tiskarno v Urachu, kjer je zaradi svojega častihlepija povzročal Trubarju nemalo preglavic.

Predgovor

ali na rob. To bo Slovincem in Hrvatom napotek in velika pomoč za pravilno razumevanje apostolskih pisem.

O piscu, vsebini in o neizmerni koristi apostolskih pisem Rimljanom, ki jih vsi pravi verniki in učenjaki visoko cenijo, saj menijo, da so to najvažnejša poglavja Novega testamenta ter čisti evangelij, nadalje o tem, kako je treba razumeti besede postava, greh, milost, vera, pravičnost, meso in duh, sem v sledečem slovenskem dolgem predgovoru k pismom, še prej pa v predgovoru k Novemu testamentu, obširno razlagal in poročal. Da bodo torej naš Gospod Jezus Kristus in njegovi apostoli poslej v slovenskem in hrvaškem jeziku govorili in oznanjali prav tako jasno, glasno in razumljivo kakor v latinskem, nemškem, italijanskem ali češkem jeziku, Bogu našemu Gospodu čast in hvala na vekomaj. Amen. Prav nič ne dvomim, da bo Kristus, Gospod, skozi to naše delo s svojim duhom in besedo ponovno širil in utrjeval svoje kraljestvo proti Orientu ter slabil moč Mohamedovega in Antikristovega carstva, saj Pavel na začetku teh pisem pravi, da so evangeliji božja moč.⁵² David jih v psalmu 45⁵³ imenuje ostre puščice, katerim se morajo predati ljudstva, ki živijo

52| Rim 1,16.

53| Ps 45 (44),6.

Predgovor

54| Ps 110,2.

55| Heb 4,12.

56| Iz 55,6–11.

57| Mt 24,14; 2 Tes 2,14;
Ezk 39,6–8.

58| Hudič.

59| Gog in Magog,
[sumer. gug »tema«,
ma (tu) »dežela«] Stara
zaveza, po Ezekielu knez
in njegova dežela; po Ja-
nezovem Razodetju sim-
bolični imeni za zadnje
Kristusove sovražnike.

med sovražniki Kristusa. V psalmu 110⁵⁴ pa pravi: »Gospoda Kristusa žezlo, to je njegov evangelij, bo vladalo med njegovimi sovražniki.« V Heb 4⁵⁵ piše apostol, da je božja beseda živa in močna ter ostrejša od vsakega dvoreznega meča, zareže globoko, dokler ne loči telesa od duha pa tudi mozeg od kosti. Izaija 55⁵⁶ pravi, beseda božja sporoča, kaj je Bogu všeč in zakaj jo je razglasil. Tako prerokujejo Kristus, Matej 24, Pavel 2 Tes 2, in Ezekiel 39,⁵⁷ da se mora evangelij izpolniti pred sodnim dnem, tako kot pred uničenjem Jeruzalema, in oznanjati po vsem svetu. Hudobnež,⁵⁸ Gog in Magog,⁵⁹ prikrit in odkrit antikrist pa morajo biti razgaljeni ter z duhom besede Gospoda Kristusa pokončani. V teh naših zadnjih časih vidimo in spoznavamo, kako učinkovito moč ima pisana ter oznanjana božja beseda, ko po vsej Evropi vse bolj razkriva in uničuje prikrita antikrista in njegovo cesarstvo. Sam sem od mnogih Turkov slišal, da jim je bilo prerokovano (brez dvoma od kristjanov), da bosta njih vera in cesarstvo kmalu v zatonu in propadla, medtem ko bo krščanstvo obstalo.

Ker je pri vseh pisateljih stara navada, da svoja dela in knjige posvečajo ter pošiljajo visoki gospodi in

Predgovor

oblastnikom, ali sicer uglednim in razumnim osebam (česar sam doslej nisem počel) ter iz nekaterih drugih razlogov, predvsem pa zato, ker je vaše kraljevsko dostojanstvo po posebni božji volji kralj Češke ter slovenskih in hrvaških kraljestev, kneževin in dežel, katerih prebivalci uporabljajo slovanske jezike in se med seboj po potrebi razumejo, pravičen dedni gospodar, vojvoda in knez. Ker je vaše kraljevo dostojanstvo Bog, naš Gospod bogato obdaroval z mnogimi velikimi odlikami in darovi, z znanjem mnogih jezikov in s pravo vnemo, za razumevanje božje besede preko vas razsvetlil tudi druge kralje in kneze, sem ta drugi del slovenskega Novega testamenta (čeprav so bila sedaj v naglici — iz razlogov, o katerih tukaj ni umestno govoriti — natisnjena samo ta pisma, ostalo pa bo, če Bog da, kmalu sledilo) hotel posvetiti in pokloniti vašemu kraljevskemu dostojanstvu ter v vašem imenu izdati s ponižno in vdano prošnjo, da bi vaše kraljevsko dostojanstvo skupaj s pobožnimi in razumnimi Kranjci, Spodnještajerci, Korošci, Krašovci, Istrani in Slovenci Slovenske marke (kajti ljudstva teh dežel razumejo moj jezik in pisanje) bili tega in vsega mojega dela, ki je že in še bo izšlo, milosten zaščitnik, pospeševalec

Predgovor

ter nepristranski razsodnik in sodnik. In če sem se morda kje v pisavi, prevajanju ali razlagi zmotil ali storil napako (kar se lahko zgodi, ker nimam nobenega vzornika pa tudi ne pomočnika), si bom to krščansko vzel k srcu ter se o napakah in pomanjkljivostih pustil opomniti, podučiti in kaznovati. Prišežem in obljubim pa, da bom vse nesprejemljive, zmotne in zavajajoče misli, v kolikor bi bile v mojih spisih resnično prisotne, v javnem tisku v slovenskem in nemškem jeziku pred vsemi priznal in preklical.

Vsemogočni večni Bog, oče našega Gospoda Jezusa Kristusa, naj v imenu in po volji svojega ljubega sinu, našega zveličarja, presvetlemu, mogočnemu rimskemu cesarju itd., vašega kraljevega dostojanstva ljube-
mu gospodu očetu, našemu milostnemu gospodu in deželnemu knezu, nadalje vašega kraljevega dostojanstva presvetlemu, visokorodnemu in krepostnemu avstrijskemu nadvojvodi in nadvojvodinji itd., vašega kraljevega dostojanstva bratom in sestram podari pravo in zveličavno spoznanje božje resnice in volje, zvestobo in moder nasvet, pobožne in razumne cerkvene služabnike, poslušne in bogaboječe podložnike. Varuje naj jih pred vsem zlom. Amen. Vsem njim se poniž-

Predgovor

no priporočam. Dano v Tübingenu, prvega dne meseca januarja leta 1560.

Vašemu kraljevemu dostojanstvu⁶⁰

vdani kaplan

Primož Trubar Kranjec
Pastor krščanske cerkve
v Kemptenu.

⁶⁰Eurer Königlichen
Würde.

ARTICULI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KERSZHANSKE, IS S. PYSMA

*po redu postauleni inu kratku fastvpnu islosheni. Kateri so tudi taku, utim
1530. leitu, nashimu nermilostiuishimu Gospudi Cessaryu Carolu tiga
Imena Petimu, ranicimu, inu potle utim 1552. leitu, timu Concilyu Vtri-
enti, od enih uelikih Nembskkih Vyudov, Meist inu Pridigariu, naprei
polosheni inu dani, Sdai peruizh is Latinskiga inu Nembskiga Iesyka,
uta Slouenski sueistu istolmazheni. Odspreda uti Slouenski
Predguuri se prau, katera Vera ie, od S. Troyce
postaulena, ta ner prauishi inu
nerstarishi, skusi,*

Primosha Truberia
Crain za.⁶²

Drey Cristliche Confessionen /
nämlich Augspurgische / Wirtembergische vn[nd] Sächsische /
wie die eine dem Großmächtigsten Römischen Keiser Carolo dem
fünften / etc. Hochloblicher Gedächtnuß / im 1530. Jar / vnd die
anderen zwo dem Concilio zu Trient Anno 1552, von ettlichen
von Gott erleuchten / Chur / Fürsten / Stett vnd Theologen
überantwort / auß Latein vnd Teutsch / in diß
Windisch Buch zusammen
gezogen.

V TIBINGI.

Vtim leitu po Christuseuim Roistuu.⁶³
M. D. L X I I

62| Artikel oder Stücke
des rechten alten
christlichen Glaubens aus
der Heiligen Schrift der
Ordnung nach aufgestellt
und kurz und verstän-
dlich ausgelegt. Welche
auch damals im Jahre
1530 unserem allernä-
digsten Herrn Kaiser, Karl
seines Namens, dem
Fünften weiland und da-
rauf im Jahre 1552 dem
Konzil zu Trient von eini-
gen großen deutschen
Herzogen, Städten und
Predigern vorgelegt
und übergeben wurden,
jetzt zum ersten Mal aus
der lateinischen und
deutschen Sprache in die
slowenische Sprache ge-
treulich verdolmetscht.
Vorneweg im slowenisch-
en Vorwort wird gesagt,
welches der Glaube ist,
der nach der heiligen
Dreieinigkeit aufgestellt
der richtigste und älteste
ist, durch Primus Truber,
dem Krainer.

63| In Tübingen nach
Christi Geburt 1562.

Dem Durchleuchtigen /
Hochgebornen / Christlichen Fürsten
vnnnd Herren / Herrn Christoffen / Hertzogen zu
Württemberg vnd zu Teckh / Grauen
zu Mumpelgart / etc.

Gnad vnd Frid / von Gott dem Vatter / durch
Jesum Christum vnsern Herrn
vnd Heiland.

urchleuchtiger Fürst / Gnädiger
Herr / seitmals die rechte / alte
Christenliche Religion / wie dieselbig
in der heiligen Biblischen Geschrift
gegründet vn[nd] verfaßt ist / auß
sonderlichen Gnaden vnd Schickun-
gen Gottes / bey disen vnsern letsten zeiten widerumb
an das Liecht kom[m]en / vnd sich durch die predigten
des h. Euangelij vnd Dolmetschungen der Bibel vnd
anderer Gottseliger Bücher / überall in der Welt / wi-
der den willen vn[nd] die macht der Hellen Pforten /
je lenger je mehr offenbart vnnnd außbreit / also / das
sie auch in den Windichen vn[nd] Crobatischen Län-
dern / jetzundt offenlich gepredigt / vnd von jren vilen
daselbst / hohes vnd nideren Standts / Mans vnd Weibs

A ij Personen

Vorred.

Personen / mit grosser begird / freuden vnd hertzlichem seufftzen vnd dancksagung / angenommen vnd bekennt würdt. Gleich wol vnder jnen noch vil schwach vnd einfeltige Christen sind / die sich zur obgemelten rechten Religion / so bald nicht schicken künden / fürnämlich darumb / dieweil dieselbig dem Beuelch Gottes nach / vnd jnnhalt der h. Biblischen Geschriff / alle Mißbreüch in der Kirchen / wie alt / vnnnd dem Volck sie angenehm sind / als nämlich die Päbstische Meß / der Heiligen anruffen / Walfarten / der neuen Kirchen Gebew vn[nd] das vertrauen in eigne Werck / tadelt / vernicht vnd gar abthut / auch die heilige Sacrament on Saltz / Kath / Speichel / öll / Kertzen / Glocken vnd Meßgewandt zuraichen vnd außzutheilen lehret. Das dunckt sie frembd / seltsam / new vn[nd] vnrecht. Zu wölcher vnrichtigkeit jnen auch verhelffen ettlich vermeint Geistlichen / die auff den Cantzlen / Höhinen vnd beim Wein außgeben vnd außschreien / der abtrinnige Truber mit seinen Gefellen / wölln mit jren Lutherischen Predigen vn[nd] Büchern / in den Windischen vn[nd] Crabatische[n] Ländern / ein andern / neuen / falschen / verfürischen Glauben vnnnd neue Gotsdiensten / die zuuor in der Christenheit nie gewest / vn[nd] die kein Christlicher noch Weltlicher Potentat in seinem Land nicht dulden noch annemen will

Vorred.

will / auffbringen vnd anrichten. Es sind auch etlich darunder so vnuerschampt / das sie öffentlich außgeben vnd außbreiten / es sey allein der newen Euangelischen Lehr vnd Religion schuld / das die jetzige Welt so böß ist / das die Thewrung in allen dingen / die Türcken vnd alle Plagen überall überhand nemen. Vermanen vnd bitten der halben das Volck mit grossen ernst gantz andächtig / das sie sich vor den newen Predigern vn[nd] Büchern hütten / vnd bey dem alten jrer Elteren Glauben / dabey die Leut frum[m] vnd gute Jar gewesen / vest vnd bestendig bleiben.

Derhalben solches der obgemelten vermeinten Geistlichen falsch vn[nd] Heuchlerisch / außgeben vnd außschreien von der rainen Lehr des h. Euangelij / vnd die vnwissenheit vn[nd] einfalt in Glaubens Sachen / des armen Windischen vnd Crbbatischen gemeinen Volcks / haben mich verursacht vnd dahin gezwungen / das ich jetzund in der eil neben anderen meinen Geschäfften / dolmetschen vnd Predigen / auch die Augspurgische Confession in die Windische Sprach hab gebracht / vnnd mit lateinischen Buchstaben trucken lassen (wie sie dann auch bald mit Crobatischen vnd Cyrulischen Buchstaben getruckt werden soll) Auff das obgemeltes gemein einfältig Völcklein darauß grundtlich bericht würde / das solcher rechter

A iij Christ=

Vorred.

Christlicher Glaub mit allen seinen Artickeln / nicht bey jnen allein / sonder auch in ettlichen Künigreichen / in vilen Fürstenthumben / Ländern vnd Stetten würdt gepredigt vnd angenom[m]en / Vnd das sie wißten / was doch die Teutschen vn[nd] andere Völcker / wölche man die Lutherischen nennt / für ein Religion haben / vnd was sie verursacht / das sie zur solchen Religion getreten / vnd der Bapstischen vrlaub geben. Denn in volgender Windischen Vorred / sage vnnd erzele ich jnen auß dem Sleidano vnd anderen newen historiographis ordenlich / was den Man Gottes Doctor Martin Luther feligen bewegt / das er also wider des Bapsts Ablaß / sein Lehr / falsche Gottes Diensten vnd Abgöttereyen hab geschriben / Vnd warumb / durch wen / wo vnd zu wölcher zeit die drey Confessionen / nämlich die Augspurgische / E. F. G.⁶⁴. vnd der Sächsischen Theologen / dermassen gestelt vnd überantwort worden. Ich erzele jnen auch daneben vn[nd] zeig an lauter vnnd außfürlich / in wölchen Artickeln des Christlichen Glaubens / wir Euangelische Prediger vns mit den Bapstischen / nicht mögen noch sollen vergleichen. Eben auff diese weise vnd form / wie ichs in der Teutschen Vorred an die Kün. May⁶⁵. zu Behaim / etc. über die Cyrulische locos Theologicos gethon habe.

Vnd

64| Eure Fürstliche Gnad.

65| Königliche Maestät.

Vorred.

Vnd nach dem in der Augspurgischen Confession der Titel / ettlich Sententz vnd Artickel / mit wenig vnd kurtzen lateinischen vnnnd teutschen Worten / werden angezeigt vnd außgesprochen / die ich also mit dergleichen vnd wenig Worten / das es die einfeltigen in der h. Geschrift vnbeleßnen Windischen vnnnd Crobaten gründtlich versteuen möchten / nicht hab mögen verdolmetschen. Derhalben hab ich den Titel / ettlich Artickel vnd Sententz in der obgemelten Augspurgischen Confession / mit anderen vnnnd mehreren Worten / Sprüchen / Zeugnissen vnnnd Exempel / auß jrer Apologia / auß E. F. G. vnnnd der Sächsischen Theologen Confessionen / paraphrasiert / außgefürt vnd außgelegt. Ich hab aber damit keinen Artickel oder Sententz was benommen / auch dieselbigen in jren meinungen vnd verstandt nicht verendert. Denn ich wende meine Gedancken / meine Arbeit vnnnd Fleiß in disen dolmetschen fürnämlich dahin / damit die guthertzigen Windischen vnnnd Crobaten neben den locis Theologicis auch in disem Büchlin das recht fundament vnnnd das gantz Corpus der Christlichen Lehr / fein kurtz / clar / einfeltig vnnnd verstendig bey einander haben vnnnd grundtlich versteuen möchten. Vnd das darwider zu ewigen zeiten / kein künfftiger Windischer Staphylus,
Ofius

Vorred.

Osius, Afotus, oder jemandt jres gleichen Gottloser Sophist mit der Wahrheit etwas reden / predigen / schreiben noch dieselbig umbstossen möcht. Vnnd ich zweiffel gar nicht / Gott der Him[m]lisch Vatter / vmb Christi Jesu seines liebsten Sons willen / mit dem h. Geist / werde auch durch dise Augspurgische Confession / die Gottseligen verstendigen Windischen vnd Crobaten in jrem rechten Christlichen angenormnen Glauben / in Gottgefelligen Diensten / vnnd in allen guten Wercken / stercken vnd befestigen / Vnd die Vnwissenden / schwachen / verfürten vnd abergläubischen / von jren falschen Gottsdiensten / von jren vnnutzen Walfarten vnnd Kirchen Gebew abführen / vnd zu der rechten Religion / sätiglichen führen vnd laiten / Amen.

Vnd dieweil auß sonderlichem wunderparlichem verordnen Gottes / durch E. S. G. gnädige vergünstigung / vnderhaltung / hülff vnnd förderung / neben anderen Christlichen Künigen / Chur vnnd Fürsten / Grauen / Herren / Landleuten vnd Stett / dise zwo dolmetschungen vnnd dreierley Truck der Bibel vnd anderer Gottseliger Bücher / in E. S. G. Landen vnd Gebieten wol vnd glücklich / dem Allmächtigen sey lob / angefangen sind. Vnnd E. S. G. von Gott dem Allmächtigen dermassen erleucht / mit hohen Gaben

Vorred.

Saben vnd verstand begabt / vn[nd] dahin genaigt /
dz sie nichts höhers achten / kein mühe / fleiß noch
vncosten sparen / auch ab keiner gefährlichkeiten
schewen tragen / damit die rechte seligmachende / Re-
ligion / ware Liebe / Christlicher Frid / Zucht / Got-
tesforcht vnd Erbarkeit in der Christenheit bey mänig-
lichen gepflanzt / angericht vnnnd erhalten wurden.
Deßwegen zu einer vnderthäniger Danckbarkeit / der
gnädigen Vnderhaltung vn[nd] befürderung / diß an-
gefangnen Gottseligen dolmetschens / truckens vnd
Wercks / hab in E. S. G. Namen ich dise offtgemelte
Paraphrasierte Augspurgische Confession in der
Windischen Sprach / in truck geben vnnnd außgehn
lassen wollen / sonderlich auch darumb / auff das E. S.
G. sampt jren Hochuerstendigen Räthen vnd Hochge-
lerten Gottseligen Theologen / dardurch vergwißt
vnnnd versichert wurden / das vnser der Tolmetscher
Genädiger Herr / trewer Patron vnd Befürderer dises
Wercks / Herr Hans Vngnad / Freyherr / etc. nichts /
das der Augspurgischen Confession zuwider / oder was
zanckisch vnd vnnöttig zutrucken gestatte / vnnnd ich
sampt meinen Gehülffen / solches nicht dolmetschen /
noch ändern / souil an vns ligt / zulassen wollen.

Der Allmächtig / öwig / güttig Gott vnnnd

B Vatter

Vorred.

Vatter vnfers Herren Jesu Christi / wölle jm E. S. G.
samt jrem vilgeliebten Gemahel vnd Fürstlichen Sün-
nen vnd Töchtern / vnnd das gantz Hauß vnd
Fürstenthumb Würtemberg / in seine ewige hülffe vnd
schutz gnädiglich lassen beuolhen sein / alle selige
Wolfart vnd glückselige Regierung verleihen. Vn[nd]
hierauff E. S. G. thut sich der Christlich Herr vnser tre-
wer Patron / Herr Hans Vngnad / etc. ich samt mei-
nen Gehülffen vnnd dem gantzen Werck / gantz vn-
derthäniglich vnd trewlich beuelhen. Datum Vrach am
ersten tag May. im
M. D. LXII. Jar.

E. S. G.

Vnderthäniger
Diener

Primus Truber /
der zeit
Pfarrer zu
Vrach

ARTIKULI OLI DEILI TE PRAVE STARE

VERE KERSČANSKE, IZ S. PYSMA

po redu postavljeni inu kratku zastupnu izloženi. Kateri so tudi taku, v tim 1530. leitu, našimu nermilostivišimu gospudi cessaryu Karolu, tiga imena petimu, ranikimu, inu potle v tim 1552. leitu timu concilyu v Tri-enti od enih velikih nembskih vyudov, meist inu pridigariev naprei položeni inu dani, zdai pervič iz latinskiga inu nembskiga iezyka v ta slovenski zueistu iztulmačeni. Od spreda v ti slovenski predguvuri se pravi, katera vera ie od S. Troyce postavlena, ta ner praviš inu nerstariš, skuži

Primoža Truberia Krainca.

Tri krščanske veroizpovedi,

in sicer augsburška, württemberška in saška, kot so bile predložene in podane od nekaterih od Boga razsvetljenih volilnih knezov in knezov, mest in teologov. Prva leta 1530 mogočnemu rimskemu cesarju velečenjenega spomina Karlu Petemu itd., drugi dve pa koncilu v Tridentu leta 1552, sedaj prevedene iz latinskega in nemškega jezika ter povzete v tej slovenski knjigi.

V TÜBINGENU,

leta 1562 po Kristusovem rojstvu.

Presvetlemu, visokorodnemu,
krščanskemu knezu in gospodu, gospodu
Krištofu, vojvodi würtemberškemu in težkemu,⁶⁶
grofu mömpelgardskemu⁶⁷ itd.

Milost in pokoj od Boga Očeta po Jezusu
Kristusu, našem Gospodu
in zveličarju.

Presvetli knez, milostni gospod, odkar
se je po posebni božji milosti in pre-
udarnosti v teh naših poslednjih časih
zopet uveljavila prava, stara krščan-
ska vera, kot je utemeljena in napisa-
na v *Svetem pismu*, ter se zoper voljo
in moč pekla povsod po svetu vse dalje ter močnejše
razodeva in širi z oznanjanjem svetega evangelija,
tolmačenjem *Biblije* in drugih nabožnih knjig, se
sedaj tudi v slovenskih in hrvaških deželah javno
oznanja. Z veliko strastjo, veseljem, srčno radostjo
in zahvalo jo sprejemajo moške in žene tako nizke-
ga kot visokega stanu, a je med njimi vendar še
mnogo šibkih in preprostih kristjanov, ki dvomijo
ter se ne morejo hitro odločiti za omenjeno pravo

66| Teck, majhno švabsko vojvodstvo. Višavje na SV Švabske z razvali-
no v kmečkih vojnah
porušenega gradu težkih
vojvod.

67| Mömpelgard, Mont-
beliard. Upravno, okrajno
mesto v departementu
Doubs ob Alaini, s
pretežno protestantskim
prebivalstvom.

Predgovor

vero. To pa zato, ker le-ta po božji volji in nauku iz *Svetege pisma* graja in odpravlja vse zlorabe v Cerkvi ne glede na to, koliko so stare in ljudem všečne, kot so papistične maše, priprošnje svetnikom, romanja, nova cerkvena poslopja in vera v lastna početja, pa tudi zato, ker uči, da se morajo sveti zakramenti podeljevati brez soli, blata,⁶⁸ slane, olja, sveč, zvonov in mašnih oblačil. To se jim zdi tuje, nenavadno in napačno. K temu napačnemu razumevanju jih zavedejo tudi nekateri domnevni duhovniki, ki na lecah in vrhovih,⁶⁹ ob vinu pogosto razglašajo in vpijajo, češ, da želi Trubar s svojimi pomočniki, luteranskimi pridigami in knjigami v slovenskih ter hrvaških deželah razglasiti in vzpostaviti novo, krivo in zapeljivo vero ter nove službe božje, ki jih poprej v krščanstvu nikoli ni bilo ter jih noben krščanski ali svetni vladar v svoji deželi ne želi sprejeti ali trpeti. Nekateri med njimi so celo tako nesramni, da javno razglašajo in razširjajo laž, da sta samo novi evangelijski nauk in vera kriva, da je sedanji svet tako hudoben, da so vse stvari tako drage, Turki in vse tegobe pa povsod tako nadležni. Zato zelo resno in z vso pobožnostjo svarijo in prosijo ljudstvo, naj se varuje novih pridigarjev in knjig ter se trdno in stanovitno drži stare

68| Prim. Jn 9,6.

69| »Vrhovi«, poganska kot pozneje krščanska kulturna mesta (Jer 19,5), v Trubarjevem času pogosto mesta za zidanje romarskih cerkva in včasih razuzdanih ter dvomljivih praznovanj.

Predgovor

vere njihovih prednikov, ko so bili ljudje bogaboječi in letine dobre.

To lažno in hinavsko razглаšanje ter vpitje nekaterih omenjenih duhovnikov o čistem nauku svetega evangelija ter nevednost in preprostost ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva v verskih zadevah so me spodbudili in prisilili v to, da sem sedaj v vsej naglici poleg svojega ostalega dela, prevajanja in oznanjanja prevedel v slovenski jezik ter dal natisniti z latinskimi črkami tudi augsburško veroizpoved (kmalu bo natisnjena tudi v hrvaški in cirilični pisavi). S tem bo omenjeno majhno preprosto slovensko ljudstvo temeljito seznanjeno s tem, da ta prava krščanska vera z vsemi svojimi nauki ni oznanjana in sprejeta samo pri njih, temveč tudi v nekaterih drugih kraljestvih ter mnogih kneževinah, mestih in deželah. Tako bodo vendar vedeli, kakšno vero imajo Nemci in drugi narodi, ki jih imenujemo luteranske, zakaj so pristopili k tej veri, papeževo pa zapustili. V sledenčem slovenskem predgovoru jim pripovedujem in pošteno razlagam iz Sleidana⁷⁰ in drugih zgodovinarjev, kaj je pokojnega božjega služabnika doktorja Martina Luthra spodbudilo, da je pisal zoper papeške odpustke, njegov nauk, krive služ-

70 | Johannes Sleidanus, (1505–1556), rojen v Schleidenu (Eifel), je avtor na osnovi arhivov strogo kronološke predstavitve dogodkov v času od 1517 do 1555 *De statu religionis et reipublicae Carolo V. caesare commentarium libri XXVI*. O. Sakrausky, n. d., 161.

Predgovor

be božje in malikovanje ter zakaj, po kom, kje in v katerem času so bile tri veroizpovedi, namreč augsburška, ta, vaše knežje milosti ter saksonskih teologov v tej obliki predstavljene in uveljavljene. Enako obširno – kot sem to storil v nemškem predgovoru, posvečenem njegovemu veličanstvu češkemu kralju itd. o ciriličnih *Locis theologicis* – jim govorim in razlagam tudi o tem, v katerih poglavjih krščanske vere mi, evangeličanski duhovniki, ne moremo in ne smemo soglašati s papeškimi.

Medtem ko so naslovi, nekateri izreki in poglavja v augsburški veroizpovedi napisani in povedani le z nekaj kratkimi latinskimi in nemškimi besedami jih, zaradi tega da bi jih preprosti, branja *Biblije* nevajeni Slovenci in Hrvati dobro razumeli, nisem mogel prevesti z enakimi ter malo besedami. Zato sem naslove, nekatere izreke in poglavja v omenjeni augsburški veroizpovedi napisal in dopolnil z več drugimi ter preprostejšimi besedami, izreki, pričevanji in primeri iz apologije augsburške ter vaše knežje milosti in saksonskih teologov veroizpovedi. S tem pa nisem nobenega poglavja ali izreka okrnil niti mu spremenil pomena ali smisla. Vse svoje misli, delo in trud pri tem prevajanju usmerjam izključno v to, da bi dobrosrčni

Predgovor

Slovenci in Hrvati je poleg *Locis theologicis* tudi s to knjižico dobili na enem mestu na kratko, preprosto in razumljivo združene prave temelje ter celotno vsebino krščanskega nauka. Da nikoli več noben slovenski Staphylus, Hosius, Asotus⁷¹ ali njim podoben brezbožen sofist z govorom, pridigo, pisanjem in podobnim ne bi mogel potvarjati resnice. Prav nič ne dvomim, da bo Bog, naš nebeški oče, zaradi Jezusa Kristusa, njegovega ljubega sina, in s Svetim Duhom tudi s to augsburško veroizpovedjo pobožne in razumne Slovence in Hrvate utrdil ter okrepil v njihovi sprejeti krščanski veri, Bogu vsečnih službah in vseh dobrih delih. Nevedne, omahujoče, zapeljane in praznoverne pa odvrnil od njihovih grešnih božjih služb, nekoristnih romanj in cerkva, ter jih s Svetim Duhom vodil in privedel k pravi zveličavni veri. Amen.

Po posebni, čudežni božji volji ter milostni podpori, pomoči in spodbudi vaše knežje milosti in drugih krščanskih kraljev, volilnih knezov in knezov, grofov, gospodov, deželanov ter mest, smo, hvala Vsemogočnemu, to dvojno prevajanje in tiskanje *Biblije* ter drugih nabožnih knjig v treh pisavah, v deželi in pokrajini vaše knežje milosti uspešno in srečno začeli. Ker je vašo knežjo milost

⁷¹Friedrich Staphylus, 1512 v Osnabrücku, lektor protestantske teologije v Königsbergu, se ponovno usmeri k rimskokatoliški Cerkvi ter tako postane uporabno orodje protireformacije v južni Nemčiji. Stanislaw Hosius, 1504 v Krakovu, 1560 apostolski legat na Dunaju, občasno predsedujoči tridentinskega koncila, nasilno preganjal protestante. Pedro de Soto, okrog leta 1495 v Alcali, pomemben dominikanski borec protireformacije. Spovednik Karla V. V letu 1555 objavil spis pod naslovom *Assertio catholicae fidei* proti württemberški veroizpovedi, v katerem württemberškemu knezu odreka pravico izrekanja lastne veroizpovedi.

Predgovor

vsemogočni Bog v toliki meri razsvetlil in obdaril z razumom in mnogimi velikimi darovi ter usmeril k temu, da ničesar bolj ne ceni, s trdom, prizadevanjem in stroški ne varčuje, pa se tudi nobeni nevarnosti ne izmika, da bi prava, zveličavna vera, prava ljubezen, krščanski mir, vzgoja, bogaboječnost in poštenje mnogim v krščanskem svetu bilo zasejano, dano in ohranjeno, sem iz vdane hvaležnosti za milostno podporo in pospeševanje tega začetega pobožnega prevajanja, tiskanja in dela v imenu vaše knežje milosti želel to večkrat omenjeno parafrazirano augsburško veroizpoved natisniti in izdati v slovenskem jeziku. Posebej pa sem hotel vaši knežji milosti, vašim razumnim svetovalcem in zelo učenim, pobožnim teologom zagotoviti, da naš, nas prevajalcev milostni gospod in zaščitnik ter podpornik tega dela gospod baron Ivan Ungnad itd. ne bi dovolil tiskati ničesar, kar bi bilo sporno, nekoristno ali v nasprotju z augsburško veroizpovedjo. Tudi sam in moji pomočniki kaj takega ne bi prevajali, pa tega tudi drugim, v kolikor bi to bilo odvisno od nas, ne bi dovolili.

Vsemogočni, večni dobri Bog in oče našega Gospoda Jezusa Kristusa naj vašo knežjo milost, vašo ljubljeno soprogo, knežje sinove in hčere ter

Predgovor

celotno hišo in kneževino Württemberg vzame pod svoje okrilje in milostno zaščito. Naj vam podeli ves dušni blagor in srečno vladanje. Na koncu se vam, vaša knežja milost, naš krčanski gospod in zvesti zaščitnik gospod Ivan Ungnad itd., jaz sam s svojimi pomočniki in celotnim delom vdano in zvesto priporočamo.

V Urachu, prvega dne v maju leta 1562.

Vaše knežje milosti vdani služabnik

Primož Trubar, sedaj
župnik v Urachu

Ta Celi Pfalter Davidou,
V T I M S O
VSI SHLAHT VISSOKI BOSHY
Nauuki, Troshti, Pryteshi, Prerokouane, te Iesuseue inu nega
Suete Cerque, Molytue, Proshne, Huale inu Shuale, etc. Sdai
peruizh vta Slouenski Iesik Istolmazhen,
inu kratku fastopnu Isloshen, skusi
PRIMOSHA TRVBERIA
Crainza.⁷²

Der gantz Psalter / in die Windische
Sprach zum ersten mal verdolmetschet / vnn
mit kurtzen verstendigen Argumenten
vnd Scholien erklärt.

Psal. 68.

Increpa feram arundinis, congregationem tau-
rorum inter vitulos, populos conculcantes
propter Argentum, Disipa gentes quae bella
volunt.⁷³

V TIPINGI
M. D. LXVI.

72| Der ganze Psalter Davids, in dem alle einfachen hohen Lehren, Trostungen, Klagen und Prophezeiungen Jesu und seiner heiligen Kirche Gebete, Bitten, Lobpreisungen und Danksagungen etc. und nunmehr zum ersten Mal in die slowenische Sprache übersetzt sind, und kurz und verständlich ausgelegt sind, durch Primus Truber, den Crainer.

73| Psalm 68, 31: *Bedrohe das Tier im Schilf, die Rotten der Mächtigen, die Gebieter der Völker, tritt nieder, die das Silber liebhaben, zerstreue die Völker, die gerne Krieg führen.* O. Sakrausky, Primus Truber Deutsche Vorreden, 338.

Den Wolgebornen /
Edlen / Gestrungen /
Ehrnuesten / Erbaren vn[d]
Weisen Herren / Grauen / Freyherren / Rittern / Edel-
leüten / Burgern / vnd allen Gottseligen Christen / im
Fürstenthumb Crein / in Vndersteüer vnd Karenten / in
der Grauenschafft Görtz / Windischen Marck / Met-
ling / am Kharst vn[d] in Histerreich gessen / der
Augspurgischen Confession verwandten Snad
vnd Frid von Gott dem Vatter durch
Jesum Christum.

nädig / Gebietende vn[d] günstig
lieb Herren. Die heilig Christlich
vnnnd Catholisch Kirch / wölche
wir auff gut einfaltig Teütsch mö-
gen nennen / ein allgemeine
Versamlung der recht Gleubi-
gen / oder wie sie die Apostel in
irem Symbolo außlegen / die Gemeinschaft der
Heiligen / hat in der heiligen Schrifft vil schöne
herrliche Namen / vnd holdselige /

a ij tröst

Teütsche Vorred

tröstliche Gleichnussen. Sie würdt von den Prophe-
ten / Aposteln / vnd von Christo selbst oft genannt /
die Kinder Gottes / Kinder des Liechts / Kinder / der
Same / vnd Geschlecht Abrahe / Jacobs vnd
Israels / Kinder der Verheißung. Item / das außer-
wölt / priesterlich / küniglich / heilig vnd ehrlich
Volck. Item / die Herde / Schaffe / Lämmer / Hauß /
Hütten / Vorhoff / Schaffstal / Leüchter / Tempel /
Statt / Wohnung / Burger / Haußgenossen / Freundt
vnd Erben Gottes. Item / der Leib vnd Gespons
Christi / das Weib des Lambs / Pfeiler vnd Grundfest
der Wahrheit / Berg Sion / Jerusalem / das Reich
Gottes vnd Christi / das Himmelreich / etc. Vnd sie
vergleichens den Künigin / der Künigin Töchtern /
den reinen klügen Jungfrauen / den trewen from-
men Müttern / Haußhaltern / Kauffleütten / frucht-
baren Bawmen / der Sonnen / dem Mon / den Ster-
nen / der Morgenrötte / etc.

Nun will der heilig Geist mit disen Namen vnd
Gleichnussen / der Kirchen gegeben / nichts anders /
dan[n] alle menschen lernen vnd erinnern / wollen
sie in der Zal des Volcks Gottes sein vnd selig wer-
den / das sie sich in diser seiner Kirchen / mit

Glauben

Gen. 6;
Ro. 8; 9;
Luc. 16; 12;
17; Ac. 3; 20;
Gal. 4;
Exo. 19;
1 Petro 2; 5;
Esa. 40; 2;
Eze. 34;
Psa. 74; 95;
15; 18;
Joha. 1; 10;
21; 1 Kor. 3;
6; 2 Thi. 2;
Eph. 2;
Apo. 19; 21;
2 Cor. 11; 1
Thi. 3;
Psa. 45, 1;
Math. 3; 13;
22; 24; 25;
Cant. 6.

Über disen Psalter

Glauben vnd leben zu jeder zeit finden lassen. Dann
Joh. 3; 16; 15; 20. diser Kirchen ist Gott der Vatter hold / von jretwegen
hat er seinen lieben Son in dise Welt zum Seligmacher
Eph. 5. gesandt. Christus ist von jretwegen gestorben / sie durch
sein eigen Blut geheiliget vnd gereiniget. Der heilig Geist
Mat. 10; 1. Pet. 1. hat die Ertzuätter / Propheten / Apostel /
Euangelisten / Hirten / Lehrer / Martyrer vnd alle Heiligen
erleucht / durch sie die Kirchen vnder allen Völckem in der
Welt versamlet / sie gelehrt / getrost / erweitert vnd erhalten.
Mat. 16; 18; Act. 10. Vnd diser Kirchen allein / vnd sonst keinem
Volck auff Erden / ist der himmlisch Schatz / nämlich /
Vergebung aller Sünden / der heilig Geist / vnd das ewig Leben
verheissen vnd gegeben. Vnd alle Heiligen haben nichts
höhers in disem Leben begert / dann in vnd bey diser Kirchen
vnd Gemeinschaft zu sein / Wie solches Daud in disem
Extra Ecclesiam non est remissio peccatorum nec salus.
seinem Buch gar offft bezeugt / da er im Namen aller
Gleubigen also von der Kirchen redet: Du Statt Gottes /
Psal. 87; 84; 17; 122; 26. herrliche ding werden in dir gepredigt.
O Herr Zebaoth / wie lieblich seind deine Wohnungen /
Meine Seele verlangt vnd sehnet sich nach den Vorhofen
des Herren. Eins bitt ich vom Herren / das het ich ger-

iiij ne

Teütsche Vorred

ne / das ich im Hause des Herren bleiben möge
mein lebenslang / zu schawen die schöne
Gottesdienst des Herren / vnnnd seinen Tempel zu
besuchen. Wol denen / die in deinem Hauß woh-
nen / die loben dich immerdar / Ich frewe mich
deß / das mir geredt ist / das wir werden ins Hauß
des Herren gehn / etc.

Dise kurtze erzölung von den fürnämsten Na-
men vnd Gleichnussen / auch von Lob / Würde /
vnnnd von der Geistlichen Reichthumb vnd Selig-
keit der Christlichen Kirchen / thu ich allda nicht
allein darum / vns darmit zu lernen vnd zuerin-
neren / was wir von der Kirchen halten sollen /
sonder vil mehr / das ich darmit die vngegründ-
te / vnbilliche Auflagen vnnnd Gezücht / die
vnser Verfolger heimlich vnd öffentlich vns auf-
flegen vnd beschuldigen / mit Grund der Warheit
ableinen⁷⁴ vnd verantworten will. Dann E. G. vnd
Herr. tragen gut wissen / was massen von vns Crei-
nern vnd Windischen (die wir vnseren Glauben
vnd allen Gottesdienst / nach in[n]halt vnd Lehr
der heiligen Schrifft / des Catechismi / vnd der
dreyen Symbolis haben angericht vnd halten / vnd
vns zu der Augspurgischen Confession gethon) vn-
fere

Die recht-
gleubigen
vnd warhaff-
tige Predi-
ger / seind
allwegen von
der Welt /
für Ketzer
vnd Urfacher
alles Vn-
glücks ge-
achtet vnd
verfolgt wor-
den.

74|Ablehnen.

Über disen Psalter

fere Widerwertigen / der vermeint Geistlich
hauff / überall / in vnd aufferhalb des landts /
vnnnd fürnämlich der vngelert Münchs Clamant
im Thumb zu Labach / außgeben / außschfreyen
vnd von vns schreiben / Nämlich: Wir
Lutherischen / sagen sie / sein Ketzer / der Kirchen
feind / von jr abtrünnig / abgeschnittne faule Gli-
der / vngehorsam / Auffrörer / Wir haben ein
neuwen verfürischen schädlichen Glauben auffge-
bracht / von dem vnd darbey nichts guts zugewar-
ten / Da[n] von vnfers Glaubens vnd Lehr wegen /
ist die jetzige Welt so boß / vntrew / vnd darvon
kommen die Thewrungen / Sterben / Krieg vnd
alle Plagen. Mehr sagen sie / Wir vnehren die
Jungfraw Maria / die lieben Heiligen / Wir haben
den h. Geist nicht / noch einig recht Sacrament /
Die Kinder von vns getaufft werden Gottes
Angeficht nicht sehen / etc. Vnd gemelte vnser
Widerwertigen / wollen auch der Christen Leich /
die das heilig Sacrament von vns empfangen / in
jren Kirchen vnd Kirchhöfn nicht begrabe[n] / noch
vns darbey predigen lassen. Solche vnd dergleichen
Schmach / ergerliche vnd falsche Bezüchtigung vnd
Lösterung / geben vnser Widersacher von vns
a iiij auß

Teütsche Vorred

auff / vnd außruffen nicht allein bey dem Wein vnd auff der Cantzel vor dem gemeinen vnuerstendigen Bawrsman vnd Pöfel / den sie gern wider vns zur Auffrür auffwickleten / Sonder sie vnd jre Vorsteher sampt anderen / die es mit jnen / von jres eignen Nutz wegen halten / haben auch solches von vns / ansehnlichen Teutschen Potentaten vnnnd Weltweisen zum offtermal geschriben / vnd bey jnen angehalten / vns zuuerfolgen. Vnd mit dem vnwarhafftigen von vns außgeben / bereden sie die einfältigen / wölche vnser Predigen nicht hören / wir weren solche Leüt / Gottes vnd aller Heiligen Feind / vnd Vrsacher alles Vnglücks. Was sie aber mit dem vns zuzurichten gedencken / das würdt / nach Weissagung des gantzen Psalters vn[d] der gantzen Kirchen Gebett / an jren Köpffen außgehn. Auch haben sie ettlich Bawren Weiber überredt / das sie jre Kinder / so sie von vns erstlich getaufft / widerumb zum andern mal von jnen haben tauffen lassen / Also gelehrt seind die Leüt / in jren eignen Decretis, Concilijs, vnd Patribus / die das Widentauffen auffs höchst verbieten.

Vn[d] verhoffen hierauff / die guten Herrn vn[d] Potentaten / auch alle from[m]e Teutschen /
was

Ps[al]. 7; 10;
26; 27; 74; 79;
80; 83; 137;
140.

Wölche
jre[n] Glau-
ben mit

Über disen Psalter

lauteren
Sprüche[n]
auß der hei-
ligen Schrift
vnd
Catechismo
bezeugen
vnd verthä-
digen seind
nicht Ketzer.

was Stands oder Glaubens sie sein / die vnser
Windische Sprach vn[d] Bücher nicht verstehn /
vnser Predigen nicht gehört / noch vnser
Gottesdienst nicht gesehen / werden auß oben er-
zelten Namen vnn[d] Gleichnussen / vom Lob /
Würde / vn[d] Reichthumb der rechten
Christlichen Kirchen / auch was wir hernach wei-
ter sagen / sovil Gegenberichts haben empfangen /
das sie grundtlich wissen / vnd leichtlich abnemen
vnd vrtheilen / warauff vnser Glaub gegründet
sey / vnd das vns die Widersacher größlich vnrecht
thun / das sie vns für Ketzer vnd Feind der Kirchen
angeben vnd außschreyen. Vnd das wir obgemes-
te Creiner vnd Windischen / auß dem Wort Gottes
auch souil / Gott lob / haben gelernt vnd Verstand
überkommen / das wir verstehn vnd wissen / wel-
cher der alt recht seligmachend Glaube / was vnd
wo die recht Apostolisch vnd Catholisch Kirch /
was von jr zuhalten / vnd bey jr zusuchen sey.

An der Lehr /
Glauben /
Gottes-
dienst / am
leben.

Vnd es erfordert gleichwol allda die notturfft /
das ich jetzund mit vnserem vnd vnseres Segent-
heils Glauben / Lehr / Bücher / Gottesdienst / le-
ben vnd thun lauter anzeigete vnd bewise / Das
wir / die man vns Lutherisch vnd Ketzerisch schilt /

a ii die

Teütsche Vorred

die rechte Kinder vnd Glider der Christlichen Kirchen / vnd sie die rechte Feind / abtrinnige / etc. seind. Dann wir glauben allein / was Gottes Ehr / vnd vnser Seelen Heil belangt / der heiligen Biblischen Schrift vnd dem Catechismo. Was aber disen zweien Büchern zuwider / es rede / schreibe / lehre / schliesse / oder beuelhe wer da will / das halten wir für Anathema. Wir suchen Gnad / Vergebung aller Sünden / vnd das ewig Leben / allein bey Christo / durch den rechten lebendigen Glauben an jn. Wir dienen Gott / betten / brauchen die h. Sacrament / warten vnser Beruffs / vnnd fören vnseren Wandel nach Gottes beuelch. Vnd also haben alle Heiligen / Ertzuätter / Propheten / Apostel / Martyrer / die hochgebenedeiete⁷⁵ Jungfraw Maria / vnd alle außermölte Gottes / wölche die erste rechte Sewlen vnd Heupter der Kirchen gewesen / geglaubt / Gott gedient / jn angerufft / Vnd sie haben vns dermassen zu glauben vnd Gott zudienen / mundtlich vnnd schriftlich gelernet vnd beuolhen. Sie aber vnser Segentheil / glauben vnd volgen nit der h. Schrift noch dem Catechismo / Sonder sie glauben jren Legentbüchern / Rosarjis, Hortulis, Conformitatibus Francisci

vn[d] thun /
mag / ma[n]
erken[n]en /
wo vnd wöl-
che Gottes
oder des
Teuffels
Kirch sey.

75| Morda hochbenedete.

Über disen Psalter

cisci / den Menschen Lehren vnd Satzungen. Sie suchen Gnad vnd Vergebung aller Sünden / nicht bey Christo allein / sonder bey anderen Creaturen / bey jnen / von jren selbst erdichten Wercken vnd Gottesdiensten / bey jren Bullen / Ablas vn[d] Stifftbriefen. Sie mißbrauchen die h. Sacrament / treiben öffentlich Abgötterey vnd Zauberey / leben in aller Vnzucht vnd Füllerey / verfolgen die recht Gleubigen / etc. Auß disem ist leicht zuurtheilen / das sie die heilige Christliche Kirch noch jre Glider nicht seind / sonder Ecclesia Malignantium / die Kirch der Boßhafftigen / wie sie Daud in disem Buch nennet / vor der jederman sich hütten / vnnnd kein Gemeinschaft mit jren Gottesdiensten haben soll / nach dem ernstlichen Beuelch Gottes: Flihet alle Abgötterey. Ein mehrers von disem Streit / vnderscheid vnd zeichen der rechten vnd falschen Kirchen / will sich allda in diser Vorred zuschreiben nicht gebüren. So seind auch zuuor von den vnsern / Lateinische vnd mehr Teutsche Bücher / von disem Handel / mehr dann zuuil außgangen.

Vnd nachdem der gütig Gott/ auß sonderen Gnaden vn[d] Würckung des heiligen Geists / auch E. G. vnd herr. sampt jren

Psal. 26.

Mat 4;
1. Cor. 10;
1. Joh. 5.

Allein durch
die Predig

Gott

Teütsche Vorred

Gottseligen Gemahlen / Sönen vnd Töchtern / neben andern vilen Gottsförchtigen / jung vnd alt / Man vnd Weibs Personen / durch die Predig des h. Euangelij / vnd durch die Biblische vnd andere Gottselige Bücher / in den dreyen Sprachen zu der rechten Erkenntnuß des wunderbarlichen Wesens vnd verborgnen Willens Gottes / vnd zum rechten Verstand des gantzen Catechismi / darinn alle nottwendige / seligmachende Artickel des Christlichen Glaubens / fein kurz / lautter vnd ordenlich begriffen / hat gnädiglich kom[m]en lassen. Das also auch in vnserem lieben Vatterland / ein rechte Christliche / Apostolische vnd Catholische Kirch ist durch Gottes Wort erbauet / die Gott den Vatter / sampt seinem Son / in Krafft des heiligen Geists / recht erkennt / bekennt / in anrufft / lobet / vn[d] dienet jm auß hertzlicher Liebe on Forcht / in aller Demut / in Heiligkeit vnd Gerechtigkeit / Darumb wir billich vnserem lieben Gott dancken vnd jme schöne Cantate, Confitemini, Laudate, vnd Alleluia, auß dem Psalter / mit Verstand vnnnd im Glauben singen sollen.

Vnd dieweil gemelte vnser Kirch / den Psalter in jrer Sprach bißher nicht ge-

des h. Euangelij würdt die Christliche Kirchen erbawt.

Der rechten Kirch=

hapt

Über disen Psalter

che[n] Trost
Schutz
Schirm /
seind Gottes
Wort /
Glaub / vnd
Gebett.

habt / vnd sie jetzundt nicht allein mit gemeinen
Beschwörungen vnd allerley Widerwertigkeiten /
wie andere Kirchen vnd Nationen beladen / Sonder
sie würdt auch vom Türcken / mit täglichem Ein-
fal / Rauben / Brennen / vn[d] Wegführung viler
Menschen in erbärmliche Dienstbarkeiten / vnd
darneben von dem genachbawrten anderem
Antichrist vnd seinem Anhang / heimlich vnd of-
fentlich / mit Mord vnd Lügen / mit falscher Lehr
vnd Verfolgung / schwärlich angefochten. Deßwe-
gen sie auch ein mehrern Bericht / ein höhere Lehr
vnd Vnderweisung / vnd ein gewissen Trost / auß
dem lautteren Wort Gottes / jetzund in jrem
Schwären Creütz bedarffe. Vnd seiternal die rechte
Kirch Gottes / von anfang der Welt / in allen jren
Anfechtungen / die jr vom Teüffel / von der Welt /
oder von jrem eignen Fleissh seind zugestanden /
sich mit nichts anders / dann allein mit dem
starcken Glauben an die reiche / gewisse vn[d] gnä-
dige Verheißung Gottes / vnnd mit empfigem
ernstlichem Gebett vnd Anruffen zu Gott / erhal-
ten / getröst / vnd alle jre böse arglistige vnd ge-
waltige Feind / von jr getriben / geschlagen vnd
überwunden / Wie solches durchauß in den
Biblischen /

auch

Teütsche Vorred

auch in der Kirchen Historien vnd Cronicken / vnd sonderlich in diesem Psalmenbuch zusehen ist.

Vnd wiewol die gantz h. Schrifft / sonderlich des Propheten Esaie / Euangelisten Johannis / vnd der Apostel Bücher / deren wir nun auch etlich in vnserer Windischen vnd Crobatisehen Sprach vnd Schrifften haben / seind vom heiligen Geist durch sie / der Kirchen zur Lehr vnd Trost / wie Paulus sagt / fürgeschriben. Vedoch so ist der Psalter jhe vnd allweg in der Kirchen / jha⁷⁶ von Christo / Aposteln / vnd von andern Lerern / auch von dem gemeinen Man / wie ich hernach in der Windischen langen Vorred genügsam wil beweisen / am meisten gelesen / gesungen / gebetten vnd gebraucht worden. (Darauß im Bapstumb die vnnütze Batologia⁷⁷ vnd Seplerr entstanden) Dann in den Psalmen seind starcke Wort / heilsame Lehr / gewaltige vnd warhafftige Verheissungen / vnd derselben vil / die Gott mit der Kirchen geredt / sie gelehrt / jr geweissaget / sie getröst / vnd was massen jr geholffen / etc. Entgegen seind auch in den Psalmen / der Kirchen / das ist aller recht Gleubigen / Martrer vnd auß-erwölten Gottes / jha auch Christi des Sons Gottes

Der psalter
ist dz recht
warhafftig
Legentbuch
aller heiligen
vnd Mart-
rer / sagt D.
Luther in
Prologo.

76|Jha - ja.

77|Batologia - gr. Paralogia, lažnjivo govorenje.

Über disen Psalter

tes selbst / jr inbrünstige ernstliche Reden / Gespräch / Gebett / Seufftzen / Klagen / vnd Anruffen / die sie Gott in jrem Geistlichen vnd leiblichen Obligen / wider jre heimliche vnd öffentliche Feind haben fürgetragen / Vnd wann jnen Gott wunderbarlich auß jren Nöthen geholffen vnd erlößt / wie sie darumb Gott gelobet vnd gedancket / etc. Jha das alles ist in dem Psalter gar fein / lauter vnnnd überflüssig begriffen.

Die rechten
Christen
seind auch
eins im Ge-
bett / etc.

Derhalben so hab ich disen Windischen Psalter / wölchen ich vor zweyen Jaren gar verfertigt / jetztundt in den Truck geben. Auff daß vnser Kirch (darinn der gröste Hauff von ansehenlichen Man vn[d] Weib / Jung vnnnd alt Personen / die kein andere Sprach / dan[n] die Windische verstehn) auch darauß / in jrer Angst vnd Nott / vnd wan[n] jr wol ist vnd Frid hat / sampt allen Außervölten / in gleichem Sinn / Geist / Verstand vnd Glauben / mit Gott reden / jn anruffen / jn loben / und darauß jren Glauben stercken / vnd sich in allerley Anfechtungen trösten würdt wissen.

Creütz erfä-
renheit
macht.

Vom Authore aber / Innhalt / Nutz vnd Brauch dises köstlichen Biblischen Buchs / Item / auß was Dolmetschung ichs ver-

dolmetschet

Teütsche Vorred

dolmetschet / etc. Jha alles / was in einem Argument anzuzeigen gebürt / würdt hernach in der Windischen langen Vorred / vn[d] im Argument weitleuffig außgeführt. Ich hab den Psalter / Gott lob / nicht allein auß dem täglichen Gebett / lesen vnd singen / vnd auß den alten vnd newen darüber außgangen Commentarijs (dann ich hab den gantzen Psalter eilff⁷⁸ Jar nacheinander / zu Kempten / Aurach vnnnd Labach teütsch gepredigt) sonder auch auß der täglichen erfahrung vnd Verfolgungen / die mir in meinem Predigampt die sechs vnd dreißig Jar / an manchen Orten / von heimliche vnnnd offentlichen Feinden zugestanden / zimlich gelemt zuuerstehn. Das ich verhoffe / der Psalter / on irtum zureden / sey wol so lauter vnd recht in vnserer windische Sprach / als in die Lateinische oder Teütsche verdolmetschetschet. / Christo dem Herren sey darumb Lob vnd Danck gesagt. Vnnnd ich zweifel gar nicht / dise schwäre / langwirige Arbeit / werde vnserer Kirchen / neben anderen Windischen vnd Crobatischen Büchern dienstlich sein / vnd zu gutem kommen.

Das ich aber disen Psalter in E. G. vnd Herr. Namen lasse außgehn / vnd

denselben

78| Eilff = elf.

Die
Creinerisch

Über disen Psalter

vn[d]
Windische
Kirch ist jetz
und Gotts-
fürchtig /
vnd im
Glauben ei-
nig vnd
bestendig.

Esa 49.

denselben dediciere / thu ich erstlich darum[m] /
Dieweil dieselbigen durch die Gnad Gottes / der
Lehr vnd Beuelch des h. Geistes / im 2. vnd 24.
Psalmen geglaubt vnd geuolget / vnd vnserem
Herren vnd Seligmacher Jesu Christo / als dem Kö-
nig der Ehren / dem Starcken vnnnd Gewaltigen
das Thor auffgethon / jn beherberget vnd geküßet /
vnd sich von jme / durch sein gepredigt vnd
geschriben Wort / weisen vnd züchtigen lassen. So
habt jr auch das recht seligmachend Predigamt in
vnserem Vatterland mit Gottseligem Eiffer / vnd
grossen Vnkosten nicht on Gefahr / widerumb auf-
gericht / vnnnd dasselbig mit der hülff Gottes zuer-
halten vnderstanden. Auch neben andern Küni-
gen / Chur / Fürsten / Land vnd Stetten im h.
Reich / trewen Beystand / Rhat vnd hülff gethon /
das ettlich Biblische vnd andere Gottselige Bücher /
in vnserer Windischen vnnnd Crobatischen Sprach
seind verdolmetschet vn[d] gedruckt / dardurch die
Kirch Gottes nicht allein bey vns / sonder auch in
Croatien vnd Türckey zunimpt / das jr also die
rechte Pfleger vnd Seugammen / nach
Weissagung Esaie / vnserer armen Kirchen seidt.
Zum andern / das E. G. vnd herr. als vil derselben
von

b Grauen /.

Teütsche Vorred

Grauen / Freyherren / Herren / vom Adel vnd
verstendigen Burgern / in oben gemelten Landen
gessen / durchauß sampt jren Gottseligen Gema-
heln / Hausfrauen / Sönen vnd Töchtern / was
den Glauben / nach jnnhalt der Augspurgischen
Confession belangt / einig / eintrechtig / gleich
gesinnet vnd bekanntlich / vnd des ernstlichen
Vorhabens seyen / solchen Glauben / auch in
schwären Verfolgungen / vor jederman zubeken-
nen / vnd darbey / im Leben vnd im Todt / biß
auffß Ende / mit hilff des Allmächtigen zubleiben /
vnd denselbigen zuuerthädigen / wie den Christen
gebürt / vnd zufürderen. Deßwegen von euch so
woll Gott lob / als von Philippem Paulus Phil. 1.
schreibt / mag mit Warheit gesagt werden: Euch ist
nicht allein gegeben an den Herren Christum zu
glauben / sonder auch von seinetwegen zu leiden.
Dise vnd dergleichen mehr von Got euch gegebene
Gaben / vnd ewere Christliche Tuge[n]den / so von
wegen der Nachkommenden vnd anderen Nationen
zum Exempel vnd Nachfolgung nicht
zuerschweigen seind / haben mich zu disem dedi-
cieren verursacht. Item das ich mich darmit gegen
E. G. vnnd Herr vmb alle Wolthaten / die mir in
der

Gemein /

Über disen Psalter

Gemein / vnd von einem jeden insonderheit bewisen /
danckbar erzeige / auch darneben zuuerstehn gebe /
das ich E. G. herr. vnnd vnserer Kirchen / in disem
meinem anderen Pathmos / keins wegs vergesse /
sonder für sie forge / arbeite vnd bete.

Rechtgleubi-
ge Christen
seind auß
geist wort
vnd wasser /
zum andern
geboren /
vnd Gottes
Kinder wor-
den.
darum[m]
seind sie
schuldig im
neuen / hei-
ligen / vnd
himmlischen
leben
zumandle[n].

Auff solches nun vnd zum Beschluß diser Vor-
red / die sich wider meinen Willen so weit erstreckt
hat / E. G. vnd herr. auch die gantze Kirchen / Bit-
te ich durch Gott / vnd ermane sie trewlich / sie
wöllen sich gegen Gott dem Herren / vmb die von
jme empfangne grosse Gaben vnd Wolthaten / das
sie zu dem rechten alten Christlichen Catholischen
Glauben / wie obgemelt / durch sein Snad kom-
men / vnd die rechte lebendige Glider Christi des
Herren / vnd seiner Kirchen / himmlische Erben
vnnd Burger worden / nun hinfür in allen dingen
vnd zu jeder zeit / gehorsam vnd danckbar / wie
Gottes Kindern gebürt / erzeigen / ewern Glauben
mit seinen Früchten vnd Zeichen vor allen
Menschen / bösen vn[d] guten / gleubigen vnd
ungleubigen / Gott zu Ehren / vn[d] erbawung der
Kirchen / mit hertzlicher / brüderlicher / vngeferbter
Lieb vnder einander / vnd gegen jederman bezeugen
/ scheinen vnd sehen lassen. Verträge vnd verge-
b ij be

Teütsche Vorred

be einer dem andern seine Sähl vnd Mängen / Eph. 4.
gleich wie Gott euch vergeben hat vm[m] Christi
willen. Vnd leget nun von euch ab / nach dem vo-
rigen Wandel / den alten Menschen / der durch
die Lüfte vnd Irrthumb sich verderbet / Erneuert
euch aber im Geist ewers Gemüts / vnd ziehet den
neuwen Menschen an / der nach Gott geschaffen
ist / in rechtgschaffner Gerechtigkeit vn[d] heilig-
keit. Seid fleißig vnd trew in eweren Beruff vnd
Ampt / haltet ein gleiches Recht / dem Armen
vnnnd Einfaltigen so wol / als dem Reichen / vnd
dem der wol reden kann. Straffet mit ernst alle gro-
ben Laster vnd Sünden. Lasset den Neid / Zorn / Col. 3.
Feindschaft / Hoffart / eittel Ehr / vnd den Geitz /
in vnd bey euch nicht herrschen.. In summa / Hütet
euch vor allen den Sünden / mit wölchen man den
h. Geist / den Glauben / gute fröliche Gewissen ge-
gen Gott / die liebe Engeln verleirt vnnnd von sich
vertreibt / wie Paulus vnd Johannes Romano 1; 1
Cor. 6; Gal. 5; Ephes. 4; 5; 1 Johan. 2; 3; 5; Apoc.
22 nacheinander erzölen. Gebt niemandt vrsach
sich am Euangelio vnd vnserem seligmachenden
Glauben zu ergeren / oder denselben zu löstern /
auff das Gottes Zorn / von wegen vnser Vn-
büßfertig

Über disen Psalter

1. Cor. 9;
Gal. 6;
1 Thes. 5;
Hebr. 13.

bußfertigkeit vnd Vndanck / über vns nicht falle.
Laßt euch die fleißige Schulmeister / trewe vnd
warhafftige Prediger / vm[m] Christi vnd seiner
Kirchen willen / trewlich beuolhen sein. Haltet sie
in ehren / thut jhnen guts / seidt fridsam mit jnen /
von wegen jres hohen Ampts / von dem sie schwäre
Rechenschafft geben müssen / auff das sie mit Lieb
vnd Lust / die liebe Jugendt vnd Einfaltigen den
gantzen Catechismum lernen / der Kirchen mit
dem Wort vnd Auftheilung der h. Sacrament /
vnd mit besuchen vnd trösten die Krancken vnd
Betrübten fleißig vorstehn vnnnd dienen / das Volck
zur Buß vnd Gebett vermanen / vnd durch die
Würckung des h. Geists / jr vil zum rechten Glauben
/ vnd Christlichem / Gottseligen Wandel / etc.
pringen mögen. Wann wir vns dermaßen in der
Kirchen / in dem Landthauß / im Rhathauß / vnd
in vnserem Hauß mit vns selbst halten / die Ehr
Gottes / der Kirchen Wolfart / den gemeinen Nutz
fürderen vnnnd erhalten / ein Gottseligs leben führen
/ vnd zu Gott durch Jesum Christum im Glauben
vnd in der Buß / nach jnnhalt vnd Lehr des
heiligen Vatter vnser vnd der Psalmen / on vnderlaß
schreyen vn[d] betten / So sollen wir nicht
b iij zweiff

Teütsche Vorred

zweifeln / vnser himlischer Vatter / von wegen seins
Sons / werde vns alles das / was er vns im Vatter
vnser vnnnd im Psalmen zubitten beuolhen vnnnd zu
geben versprochen gnädiglich mittheilen / den zeitli-
chen vnnnd ewigen himmelischen Segen verleihen.
Dadurch werden wir vor Teüffel anlauff / der
Türcken grausamen Tyranny / des Bapsts arglistige
Pracktiken / durch vnsern Herren vnd Seligmacher
Jesum Christum / bewart vnd erhalten zum ewigen
leben Amen. Vergesset mein nicht in ewerem Gebet /
wie ich ewer nicht vergessen kan. Geben auß meinem
anderen Patmos im Monat Januario nach Christi
Geburt im 1566 Jar.

E. G. vnd Herr.

Vndertheniger trew Dienstwilliger

Prim. Truber Creiner.

Ta celi psalter Davidov,
V T I M S O
VSI ŽLAHT VISSOKI BOŽY
navuki, trošti, pryteži, prerokovane, te Jezuseve inu nega
svete Cerqve molytve, prošne, hvale inu zahvale etc.,
zdai pervič v ta slovenski iezik iztolmačen
inu kratku zastopnu izložen, skuži
PRIMOŽA TRUBERIA
Krainca.

Celi Psalter, prvič preveden
v slovenski jezik, s kratkimi, razumljivimi dokazi
in komentarji za razumevanje.

Psal. 68.⁷⁹

79|Prim. Ps 68,31.

Zagrozi zverinam v trstju, čredi
bikov s teleti ljudstev; poteptaj
tiste, ki hlepijo po srebru, razkropi
narode, ki se radi vojskujejo!

V TÜBINGENU,
1566

Blagorodnim, plemenitim,
žlahtnim, častitim, spoštovanim
in modrim gospodom, grofom, baronom,
vitezom, plemičem, meščanom in vsem vernim kristja-
nom, naklonjenim augsburški veroizpovedi, ki
prebivajo v deželi Kranjski, na Spodnještajerskem
in Koroškem, v Goriški grofiji, Slovenski marki,
Metliki, na Krasu ter v Istri, milost
in mir od Boga Očeta po
Jezusu Kristusu.

Milostni, vladajoči, naklonjeni dragi
gospodje. Sveta krščanska in
katoliška Cerkev, ki bi jo v pre-
prosti, dobri nemščini lahko ime-
novali tudi obča skupnost pravo-
vernih ali skupnost svetnikov, kot
jo v svoji veroizpovedi razlagajo
apostoli, ima v *Svetem pismu* mnogo lepih, čudovitih
imen ter milih, tolažečih prispodob. Preroki, apostoli,
pa tudi Kristus sam jo pogosto imenujejo otroci božji,
otroci luči, otroci, seme in rod Abrahama, Jakoba in
Izraela, otroci obljube, pa tudi: izvoljeno, posvečeno,

1 Mz 6;
Rim 8; 9;
Lk 12; 16;
17; Apd 3;
20; Gal 4;
2 Mz 19;
1 Pt 2; 5;
Iz 40; 2;
Ezk 34;
Ps 15; 18; 74;
95; Jn 1; 10;
21; 1 Kor 3;
6; 2 Tim 2;
Ef 2; Raz
19; 21;
2 Kor 11;
1 Tim 3; Ps
1; 45; Mt 3;
13; 22; 24;
25.⁸⁰

80| Prim. 1 Mz 6,2;
Rim 8,14; 9,8; Lk 12,32;
16,8; 17; Apd 3,25; 20,28-
29; Gal 4,28; 2 Mz 19,7;
1 Pt 2,5; 5,2; Iz 40,1-2;
2,3-6; Ezk 34,1-29; Ps
15,1; 18,7; 74,1-2; 95,7; Jn
1,12; 10,1-6; 21,15-17; 1
Kor 3,9; 6,15; 2 Tim 2,20;
Ef 2,19-22; Raz 19,7; 21,3;
2 Kor 11,1; 1 Tim 3,15;
Ps 1,3; 45; Mt 3,9; 13,38;
22,32; 24,24; 25,33-34.

Nemški predgovor

kraljevsko, sveto in pošteno ljudstvo. Tudi čreda, jagnje, ovčice, hiša, šotor, veža, ovčja staja, svetilnik, tempelj, mesto, bivališče, družina, prijatelji in božji dediči, pa še Kristusovo telo, žena jagnjetova, temelj in opornik resnice, gora Sion, Jeruzalem, božje in Kristusovo kraljestvo, nebeško kraljestvo itd. Primerjajo jo s kraljico, kraljevimi hčerami, nedolžno modro devico, zvestimi pobožnimi ženami, gospodinjami, trgovcem, plodnim drevesom, soncem, luno, zvezdami, jutranjo zarjo itd.

Sveti Duh pa ne želi s temi imeni in prispodobami, s katerimi se slavi Cerkev, nič drugega kot vse ljudi podučiti in opomniti, da morajo, če žele biti del božjega ljudstva in zveličani, vsak čas s svojo vero in življenjem prisotni v tej njegovi Cerkvi, kajti tej Cerkvi je Bog Oče naklonjen. Zaradi nje je svojega ljubega sina poslal na svet za zveličarja. Zaradi nje je Kristus umrl in jo s svojo krvjo posvetil in očistil. Sveti Duh je očake, preroke, apostole, evangeliste, pastirje, učitelje, mučence in svetnike razsvetlil, po njih Cerkev pri vseh narodih sveta poenotil, jo učil, tolažil, razširil in ohranil. Samo tej Cerkvi in nobenemu drugemu narodu na svetu je obljubljen ter poklonjen nebeški zaklad, namreč odpuščanje vseh grehov, Sveti Duh in večno življenje. Tudi vsi svetniki si v tem življenju niso želeli ničesar bolj, kot pripadati tej Cerkvi in njeni skupnosti, kot to pogosto v svoji knjigi izpričuje David, ko v imenu vseh vernikov tako govori o Cerkvi: »O, božje

81| Jn 3,16-17; 16,27-28;
15,9; 20,21; Ef 5,1-2; Mt
10,20; 1 Pt 1,2-12. Jn 3; 16; 15;
20; Ef 5; Mt
10; 1 Pt 1.⁸¹

82| Mt 16,27; 18,35; Apd
10,43. Mt 16; 18;
Apd 10.⁸²

*Extra Eccle-
siam non est
remissio pecca-
torum nec sa-
lus.*

83| Prim. Ps 87,3; 84,2-3;
27,4; 122,1; 26,8. Ps 87; 84;
27; 122; 26.⁸³

k psalterju

mesto, čudovite stvari se v tebi oznanjajo. O, gospod Zabaoth, kako ljuba so tvoja bivališča, moja duša hrepeni in medli po Gospodovih dvorih. Eno prosim Gospoda, rad bi do smrti prebival v Gospodovi hiši, da bi občudoval lepa Gospodova bogoslužja in smel obiskovati njegov tempelj. Blagor tistim, ki prebivajo v tvoji hiši, hvalili te bodo na veke. Veselim se tega, kar mi je bilo rečeno, da pojdemo v hišo Gospodovo itd.«

To kratko pripoved o najimenitnejših imenih in primerjavah, o hvali, dostojanstvu ter duhovnem bogastvu in spokojnosti krščanske Cerkve ne pripovedujem zgolj zato, da bi nas s tem učil in opominjal, kako naj Cerkev cenimo, temveč mnogo bolj zategadelj, da neutemeljene, neresnične očitke in obtožbe, s katerimi nas zahrbtno pa tudi javno obrekujejo in obtožujejo naši preganjalci, z resnico ovržem ter zagovarjam. Saj vaša milost in gospostvo dobro vedo, kaj so o nas Kranjcih in Slovencih (ki zvesti augsburški veroizpovedi svojo vero in vse službe božje opravljamo v skladu z vsebino in naukom *Svetega pisma*, katekizma in treh simbolov) naši zoprniki, dozdevno duhovniško krde-lo, še posebej pa neuki kričavi menih v ljubljanski stol-nici,⁸⁴ povsod doma in na tujem razglasili, razkričali in razpisali, da smo mi luteranci krivoverci, sovražniki Cerkve, odpadniki, od nje odrezani gnili udje, neposlušni hujskači, da smo uvedli novo goljufivo in škodljivo vero, od katere ni pričakovati nič dobrega. Da je sedanji svet tako zloben in nezvest zaradi naše

Pravoverni in pravi pridigarji so bili na svetu vedno razglašeni za krivoverce in povzročitelje vsega zla ter preganjani.

84| Frančiškan Jurij Bravšič, rojen Istran, ki ga je zaradi pritožb deželnih stanov, da v Ljubljani ni pravega, resnega duhovnika, za stolnega pridigarja v Ljubljani imenoval nuncij Cornelio Musso na cesarskem dvoru.

Nemški predgovor

vere in nauka, od tod da izvirajo draginja, kužne bolezni, vojne in vse nadloge. Še to govore, da onečaščamo devico Marijo in ljube svetnike, da nimamo Svetega Duha niti nekaterih pravih zakramentov, da otroci, ki jih krstimo, ne bodo videli božjega obličja itd. Prav tako omenjeni naši zoprniki v svojih cerkvah in na svojih pokopališčih nočejo pokopavati preminulih kristjanov, katerim smo podelili sveti zakrament, nam pa ne puste, da bi ob tem pridigali. Takšne in podobne neslanosti, zlonamerne in krivične obtožbe ter obrekovanja širijo in razglašajo naši nasprotniki o nas, ne samo po krčmah in na prižnicah pred preprostimi, neukimi kmečkimi ljudmi ter nerazsodno množico, ki bi jo radi naščuvali proti nam, temveč so skupaj s svojimi predstojniki in drugimi, ki zaradi lastnih koristi držijo z njimi, večkrat take grdobije pisali uglednim nemškim mogočnejšem in svetovno znanim modrijanom ter od njih zahtevali, naj nas preganjajo. Z neresničnimi izjavami nagovarjajo preproste ljudi, ki naših pridig ne poslušajo, da smo sovražniki Boga in svetnikov ter povzročitelji vsega zla. Toda vse, kar želijo s tem početjem prizadejati nam, se bo po prerokbi knjige psalmov in vseh cerkvenih molitev zgrnilo nad njihove glave. Pregovorili so celo nekaj kmečkih žena, da so svoje otroke, ki smo jih mi že krstili, pustile ponovno krstiti njim. Tako so torej ti ljudje poučeni o svojih lastnih odlokih, priporočilih in mnenju cerkvenih očetov, ki prekrščenje najstrožje prepovedujejo.

85|Prim, Ps 7,17; 10,15;
26,9–11; 27,12–13; 79,10–
12; 80,2–3; 83,12–19;
137,2–19; 140,2–9.

Ps 7; 10; 26;
27; 74; 79;
80; 83; 137;
140.⁸⁵

k psalterju

Zatorej upam, da bodo plemeniti gospodje in ob-
lastniki, pa tudi vsi verni Nemci kateregakoli stanu ali
veroizpovedi so ter naše slovenske govorice in knjig
ne razumejo, naših pridig ne slišijo ter našega
bogoslužja niso videli, kot sem prej pripovedoval,
imen in primerov o čaščenju, dostojanstvu in bogastvu
prave krščanske Cerkve pa tudi iz tega, kar bomo še
povedali, dobili toliko nasprotnih dokazov, da bodo
lahko temeljito spoznali ter presodili, na čem je ute-
meljena in osnovana naša vera, ter da nam naši nas-
protniki delajo veliko krivico, ko o nas širijo laži in
razglašajo, da smo krivoverci ter sovražniki Cerkve.
Spoznali bodo, da smo omenjeni Kranjci in Slovenci iz
božje besede, Bog bodi zahvaljen, toliko sprejeli ter se
naučili, da dobro vemo, katera je prava stara zveličavna
vera, katera ter kje je prava apostolska in katoliška
Cerkev, kaj predstavlja in kaj od nje pričakujemo.

Sedaj pa čas in potreba zahtevata, da s primerjavo
našega in naših nasprotnikov verovanja z naukom,
knjigami, božjimi službami, življenjem in dejanji
razložim ter dokažem, da smo mi, ki nas prikazujejo
kot luteranske in krivoverne, pravi otroci in udje
krščanske Cerkve, oni pa resnični sovražniki,
odpadniki itd. Kajti mi verjamemo, kar se božje sla-
ve in blagra naših duš tiče, samo *Svetemu pismu* in ka-
tekizmu. Kaj pa zapisanemu v teh dveh knjigah na-
sprotuje, naj to govori, napiše, uči, sklepa ali
zapoveduje kdor koli, je za nas anatema. Milost, od-

Tisti, ki
svojo vero
dokazujejo
ter branijo
z izreki iz
*Svetega pis-
ma* in ka-
tekizma, ne
morejo biti
krivoverci.

Po nauku,
veri, božjih
službah,
življenju in
dejanjih
spoznamo,
katera je
božja in ka-
tera
hudičeva
Cerkev.

Nemški predgovor

86| Knjige legend so v srednjem veku imenovali zbirke pripovedi iz življenja in trpljenja svetnikov, ki so jih na svetniške praznike brali pri maši. O. Sakrausky, n. d., 343, op. 10.

87| Rozarij (Rosarium), rožni venec, za branje namenjene pesnitve o življenju Marije ali o Kristusovem trpljenju. »Ni še pojasnjeno, ali jo je vpeljal ustanovitelj dominikancev, sv. Dominik iz Španije ali kartuzijanski menih Dominik iz Prusije ... Rožni venec Device Marije (Rosarium Virginis Mariae), ki se je postopoma razvil v drugem tisočletju ob navdihovanju Božjega Duha, je priljubljena molitev mnogih svetnikov in jo je priporočalo cerkveno učiteljstvo.« Janez Pavel II., *Apostolsko pismo Rožni venec Device Marije* (CD 98), Ljubljana 2002, 5, 15.

88| Molitvenike so v 16. stol. imenovali tudi »Hortulus animae«. Izraz duhovne zbranosti primerjan z vrtom duhovnosti je prevzel tudi J. Arndt s svojim *Paradiesgärtlein aller christlichen Tugenden*. SPP, 423, op. 179.

89| Frančišek Asiški, Frančiškove legende so kot motiv Kristusovega nasledstva v pravi manieristični obliki širili mnogi srednjeveški pisci, posebej razločno Bartholomäus de Rionico (pred 1390) v *Liber de conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu*. Prav tam.

90| Prim. Ps 26,5; Mt 4,7; 1 Kor 10,14; 1 Jn 5,21.

Ps 26; Mt 4;
1 Kor 10; 1
Jn 5.⁹⁰

puščanje vseh grehov in večno življenje iščemo samo pri Kristusu skozi pravo živo vero vanj. Služimo Bogu, molimo, delimo in sprejemamo svete zakramente, opravljamo svoj poklic ter vodimo svoje bivanje po božji zapovedi. Tako so torej vsi svetniki, očaki, preroki, apostoli, mučenci, blagoslovljena devica Marija ter vsi božji izbranci, prvi stebri in staroste Cerkve verovali, služili Bogu in se nanj obračali, nas pa z govorom in s pismi učili ter nam zapovedali, kako naj verujemo ter služimo Bogu. Naši nasprotniki pa ne verjamejo ter ne sledijo temu, kar je zapisano v *Svetem pismu* in katekizmu. Verjamejo svojim knjigam legend,⁸⁶ rozarijem,⁸⁷ hortulijem⁸⁸ in Frančiškovim conformitates,⁸⁹ človeškim naukom in postavam. Milosti in odpuščanja vseh grehov ne iščejo pri Kristusu, temveč pri drugih kreaturah, pri njih ter od njih samih izmišljenih delih in bogoslužjih, v njihovih bulah, odpustkih in nadarbinskih pismih. Zlorablajo svete zakramente, javno zganjajo malikovanje in čarovnije, živijo v razvratu in lakomnosti, preganjajo pravoverne itd. Iz vsega tega je mogoče presoditi, da oni niso sveta krščanska Cerkev, niti njeni udje, temveč *Ecclesia malignantium*, cerkev hudobnežev, kot jo imenuje David, ki naj se je vsak varuje ter se izogiba njenim božjim službam, kot je zapovedal Bog: »Bežite od malikovanja.« Da bi v tem predgovoru govoril kaj več o tem sporu ter razlikah v razpoznavanju med pravo in nepravo Cerkvijo

k psalterju

jo, ni primerno, saj je o tem že pred našimi izšlo več kot dovolj latinskih ter več nemških knjig.⁹¹

Potem ko je dobrotljivi Bog po posebni milosti s pomočjo Svetega Duha tudi vašo milost in gospodva, skupaj z vašimi pobožnimi soprogi, sinovi in hčera-mi ter mnogimi drugimi bogaboječimi starimi in mladimi možmi in ženami, z oznanjanjem svetega evangelija preko svetopisemskih in drugih nabožnih knjig milostno privedel k pravemu spoznanju čudežnega bivanja in skrite božje volje ter k pravemu razumevanju celega katekizma, v katerem so razumljivo in na kratko zajeti vsi potrebni zveličavni nauki krščanske vere, bo mogoče tudi v naši ljubi domovini s pomočjo božje besede v treh jezikih graditi pravo krščansko, apostolsko in katoliško vero, ki Boga Očeta in njegovega sina s pomočjo Svetega Duha, prav spoznava, izpoveduje, k njemu moli, ga hvali in mu iz srčne ljubezni brez strahu v vdanosti in pravičnosti služi. Zato se našemu Gospodu zahvaljujmo ter mu iz hvaležnosti, z razumom in vero zapojmo lepe kantate, *konfitemine*, *laudate* in aleluje iz psalterja.

Ker pa naša Cerkev doslej ni imela psalterja v svojem jeziku in jo sedaj obremenjujejo ne le običajne težave in vsakovrstne zoprnosti kakor druge Cerkve in narode, temveč je težko prizadeta tudi od stalnih vpadov Turkov, ki ropajo, požigajo, ugrablajo in vodijo mnogo ljudi v suženjstvo, poleg tega pa ji še antikrist iz sosedstva in njegovi priveski tajno in javno, z umori,

Le z oznanjanjem svetega evangelija je moč povzdigniti krščansko Cerkev.

91| Martin Luther, *De captivitate babilonica ecclesiae praeludium*, 1520, Wittenberg; M. Luther, *Wider das Papsttum zu Rom vom Teufel gestiftet*, 1545, Wittenberg. O. Sakrausky, n. d., 344, op. 12.

Tolažba, obramba ter zaščita prave Cerkve so božja beseda, vera in molitev.

Nemški predgovor

lažmi, krivimi nauki in preganjanjem delajo veliko škodo. Zato naša Cerkev potrebuje v teh časih, da bi lažje prenašala težki križ, več sporočil, obširnejši poduk in razlago ter tolažbo čiste božje besede. Odkar se od samega začetka sveta prava božja Cerkev v vseh napadih, ki so jo doleteli s strani hudiča, sveta ali lastnega mesa brani samo z močno vero v veliko milost in obljubo božjo, je s trajno in vneto molitvijo k Bogu obstala, se tolažila ter premagala, potolkla in pregnala vse svoje zle in silne sovražnike. O vsem tem nam vsekoli govorita svetopisemska kakor tudi cerkvena zgodovina in kronika, še posebej pa ta knjiga psalmov.

Knjiga psalmov je resnično prava knjiga legend o svetnikih in mučencih, piše dr. Luther v predgovoru.

Čeprav so celotno *Sveto pismo*, še posebej pa dela preroka Izaija, evangelista Janeza in pisma apostolov, od katerih imamo sedaj kar nekaj spisov tudi v našem slovenskem in hrvaškem jeziku ter pisavi, kot pravi Pavel, po Svetem Duhu napisana Cerkvi v pouk in tolažbo, so vendar knjigo psalmov v cerkvah, celo Kristus ter apostoli, drugi učitelji pa tudi preprosti verniki od nekdaj in povsod najbolj brali ter uporabljali za petje in molitev, kot bom pozneje v slovenskem dolgem predgovoru dovolj prepričljivo dokazal (papeštvo jo je izkoristilo za nekoristno batologijo⁹² in javkanje). Iz psalmov vejejo močne besede, poživljajoči nauki, silne resnične obljube in mnogo drugega, o čemer je Bog govoril s Cerkvijo, jo poučeval, ji prerokoval, jo tolažil ter ji pomagal itd. Po drugi strani pa so v psalmih tudi goreči govori, pogovori, molitve, vzdihovan-

⁹² Batologija = paralogija, gr. lažnivo govorjenje.

k psalterju

ja, tožbe in zaklinjanja božje Cerkve, to je vseh pravih vernikov, mučencev in božjih izbrancev, celo samega Kristusa, božjega Sina, ki so jih le-ti v svojih telesnih ali duševnih stiskah zoper svoje znane ali neznane sovražnike naslavljali na Boga, pa tudi, kako so Boga častili in se mu zahvaljevali, kadar jim je čudežno pomagal ter jih rešil iz tegob itd. Ja, vse to je v Psalterju lepo, razumljivo in v zadostni meri predstavljeno.

Zategadelj sem ta slovenski Psalter, ki sem ga dokončal pred dvema letoma, sedaj dal v tisk. Tako bodo tudi udje naše Cerkve (v kateri največji del uglednih mož in žena ter starih in mladih ne razume drugega jezika kot slovenskega) v svoji stiski in strahu, tudi takrat, ko jim bo dobro in bo mir, skupaj z vsemi izbranimi v istem duhu in veri, istih misli in razuma govorili z Bogom, k njemu molili, ga hvalili in s tem krepili svojo vero, da bodo vedeli, kako se tolažiti v vsakovrstnih skušnjavah.

O piscu, vsebini, koristi in uporabi te dragocene biblijske knjige, o tem, katere prevode sem pri prevajanju upošteval, ter vse drugo, kar je v nekem argumentu⁹³ treba predstaviti, bo pozneje v slovenskem dolgem predgovoru in argumentu obsežno povedano. Psalter sem, hvala Bogu, precej dobro spoznal in se ga naučil razumeti ne zgolj zaradi vsakodnevnih molitev, branja in petja, tudi iz starih in novih, o Psalterju izdanih komentarjih (saj sem celoten Psalter enajst let zaporedoma v nemškem jeziku pridigal v Kemptenu,

Pravi kristjani so tudi v molitvi enotni itd.

Križ prinese izkušnost.

93| Erazem je v svoji *Novi zavezi* izpustil predgovore iz *Vulgate* in namesto njih sam napisal *Argumente*, pod katerimi razume »neko trditev ponazarjajoč dokaz«. Argument je razjasnitev in razlaga vsebine neke trditve, torej prinaša mnogo zgodovinskih podrobnosti (Maurice E. Schild, *Abendländische Bibelvorreden bis zur Lutherbibel*, v: *Qellen und Forschungen zur Reformationgeschichte*, zvezek 39, Heidelberg 1970), nav. O. Sakrausky, n. d. 346, op. 16.

Nemški predgovor

Urachu in Ljubljani), pa tudi zaradi vsakodnevnih izkušenj in preganjanj, ki sem jih v svojih 36 letih službovanja kot pridigar na raznih krajih bil deležen od prikritih in odkritih sovražnikov. Zato upam, brez lastne hvale, da je Psalter preveden v naš slovenski jezik prav tako pravilno in razumljivo kot v latinski ali nemški jezik.⁹⁴ Kristusu, našemu Gospodu, bodi za to čast in hvala. Prav nič tudi ne dvomim, da bo to težko in dolgotrajno delo, ob drugih slovenskih in hrvaških knjigah, naši Cerkvi dobro služilo in v korist.

Da sem to knjigo psalmov izdal v imenu vaše milosti in gospodstva ter jo vaši milosti tudi posvetil, sem storil iz dveh razlogov: Prvič, zato ker ste po božji milosti, nauku in zapovedi Svetega Duha verjeli in sledili 2. in 24. psalmu ter našemu Gospodu in zveličarju Jezusu Kristusu kot mogočnemu in silnemu kralju časti odprli vrata, ga sprejeli pod streho, poljubili ter sledili njegovi govorjeni in pisani besedi. Tako ste s pobožno vnemo, ne brez nevarnosti ter z velikimi stroški za blagor vernikov v naši domovini ponovno vzpostavili in z božjo pomočjo ohranili pridigarsko službo. Kot nekateri kralji, volilni knezi, knezi, dežele in mesta v Svetem cesarstvu ste z zvesto podporo, nasveti in pomočjo omogočili, da je bilo več bibličnih in drugih knjig verske vsebine prevedenih in natisnjenih v naš slovenski in hrvaški jezik. S tem pa se božja Cerkev ne krepí samo pri nas, temveč tudi na Hrvaškem in v Turčiji. Torej ste, kot je v svoji prerokbi oznanil

94| Rupel o tem prevodu sodi nekoliko drugače, ko pravi, da je sicer nekaj psalmov užitnih tudi za sodobnega bralca, pri mnogih pa da Trubar ni bil dorasel nemški ali latinski predlogi, saj jo je preveč suženjsko posnemal v konstrukciji in besednem zakladu, zato je šlo v izgubo mnogo pesniških fines starodavnega teksta. Rupel - Saria, 228.

Kranjska in slovenska Cerkev je bogaboječa ter v veri enotna in stanovitna.

k psalterju

Izaija, pravi skrbnik in dojlja naše uboge Cerkve. Drugič: Ker ste vaša milost in gospostvo z mnogimi enako mislečimi grofi, baroni, gospodi iz plemstva in meščanstva s svojimi soprogami, sinovi in hčera mi, ki prebivajo v omenjenih deželah, kar zadeva vero in vsebino augsburške veroizpovedi, vseskozi složni, enakih misli in izpovedi trdno odločeni to vero, kot je to dolžnost vsakega kristjana, kljub surovemu preganjanju pred vsakomer zagovarjati ter v življenju in smrti, s pomočjo Vsemogočnega v njej do konca vztrajati, jo braniti in širiti. Ker se o vas, hvala Bogu, lahko upravičeno govori enako, kot je Pavel zapisal o Filipjanih: »Vam je bilo namreč milostno dano, ne samo da v Kristusa verujete, ampak da zanj tudi trpite.« Zaradi teh in drugih darov, ki ste jih obilo sprejeli od Boga, kakor tudi vaših krščanskih kreposti, ki jih kot vzor drugim narodom ter potomcem za zgled ne kaže zamolčati, sem se odločil, da napišem to posvetilo. Prav tako se vaši milosti in gospostvu na ta način želim zahvaliti za vso dobroto, ki sem je bil deležen od skupnosti in vsakega posameznika posebej. Rad pa bi tudi povedal, da v tem svojem drugem pregnanstvu nikakor nisem pozabil na vašo milostno gospostvo in našo Cerkev, temveč me zanju skrbi, zanju delam in molim.

Na koncu tega predgovora, ki se je proti moji volji tako razvlekel, v imenu Boga prosim in spodbujam vaše milostno gospostvo in celotno Cerkev, da se za

Iz 49.⁹⁵

95| Prim, Iz 49,23.

Flp 1.⁹⁶

96| Prim. Flp 1,1.29.

Pravi kristjani so iz besede duha in vode, ponovno rojeni postali božji otroci. zato je njih dolžnost, da v novem življenju živijo po svetih in nebeških zakonih.

Nemški predgovor

bogate darove in dobrote, prejete od Boga, Bogu našemu Gospodu, ki vas je po svoji milosti privedel v pravo krščansko in katoliško vero, da ste postali pravi, živi udje Kristusa gospodarja in njegove Cerkve ter nebeški dediči in državljani, vseskozi v vseh stvareh, kot se za božje otroke spodobi, izkažete pokorni in hvaležni. Prosim vas, da svojo vero z vsemi njenimi sadovi in znamenji pred vsemi ljudmi, dobrimi in hudobnimi, vernimi ali nevernimi, v slavo Boga in širitev Cerkve s srčno, bratsko in iskreno ljubeznijo med seboj ter do drugih izpričujete, osvetljuje in predstavljate. Bodite drug drugemu strpni do napak in pomanjkljivosti ter jih odpuščajte, kakor je Bog po volji Kristusa odpustil vaše. Odložite sedaj človeka s starimi navadami, ki je zaradi poželenja in zablod pokvarjen, obnovite pa se v duhu svojega uma in si nadenite novega človeka, ki je ustvarjen po božji podobi v pravičnosti in svetosti. Bodite marljivi in zvesti v svojem poklicu ter službi, bodite pravični do vseh, preprostih in revnih enako kot do bogatih in tistih, ki znajo lepo govoriti. Kaznujte po pravici vse surove razvade in pregrehe. Ne dovolite, da bi v vas in vaši okolici vladali jeza, sovraštvo, napuh, častihlepnost in skopost. Skratka, varujte se vseh pregreh, zaradi katerih zaničamo in odganjamo od sebe Svetega Duha, vero, mirno vest do Boga in ljube angele, kot o tem govorita Pavel in Janez v Rim 1; 1 Kor 6; Gal 5; Ef 4; 5; 1 Jn 2; 3;

97| Ef 4,22–24. Ef 4.⁹⁷

98| Kol 3,5–10. Kol 3.⁹⁸

k psalterju

5; Raz 22.⁹⁹ Ne dajajte povoda nikomur, da bi se lahko znašal nad evangelijem in našo zveličavno vero ali ju sramotil, da ne bi zaradi nespokorjenosti in nehvaležnosti božja jeza zadela nas vseh, za voljo Kristusa in njegove Cerkve milostno sprejmite priporočilo vseh marljivih učiteljev in zvestih, pravih pridigarjev, izkajajte jim čast, bodite do njih dobrotljivi ter zaradi njihove odgovorne službe prizanesljivi, da bi z ljubeznijo in veseljem učili ljubo mladež in preproste ljudi ves katekizem, da bi z besedo in podeljevanjem svetih zakramentov ter obiskovanjem in tolaženjem bolnih in trpečih zvesto stali na čelu ter v službi Cerkve, da bi opominjali ljudi k spokornosti in molitvi ter mnoge s pomočjo Svetega Duha privedli v pravo vero in krščansko pobožno življenje itd. Če se bomo sami v cerkvah, v deželni, v mestni in lastni hiši tega držali, božjo slavo, blaginjo Cerkve in splošno korist širili in varovali ter pobožno živeli po Jezusu Kristusu, v veri in spokori po izročilu in nauku svetega očenaša ter psalmov molili in vzdikali k Bogu, ne smemo dvomiti, da nam bo nebeški oče zaradi svojega sina milostno izpolnil vse, kar nam v očenašu in psalmih ponuja in obljublja, ter nam podelil sedanji in večni nebeški blagoslov. Tako bomo, po našem Gospodu in zveličarju Jezusu Kristusu varni in zavarovani pred napadi hudiča, pred brezobzirnim nasiljem Turkov ter zahrbtnimi naklepi papeža, za večno življenje. Amen.

99| Prim. Rim 1,18–32;
1 Kor 6,9–11; Gal 5,16–21;
Ef 4,25–31; 5,6–20;
1 Jn 2;16–17; 3,4–9;
5,16–17; Raz 22,11–14.

Kor 9;
Gal 6;
1 Tes 5;
Heb 13.¹⁰⁰

100| Prim. 1 Kor 9,13–19;
Gal 6,10; 1 Tes 5,12–14;
Heb 13,7.17.

Nemški predgovor

Ne pozabite name v svojih molitvah, kot jaz ne morem pozabiti vas. Napisal v svojem drugem pregnanstvu, meseca januarja leta 1566 po Kristusovem rojstvu.

Vaši milosti in gospostvu

vdani in zvesti služabnik
Primož Trubar Kranjec

TA CELI CATEHISMVS,
 SKRATKO SASTOPNO ISLAGO
 VZHETERTYZH, SKUSI PRIMOSHA TRUBERIA,
 iftolmazhen, inu fdai Slouenski inu Nemshki vkupe dru-
 kan. Is tiga fe ty Mladi, vse shtuke te praue ftare
 Kerfzhanske Vere, inu ta Nemshki Iefyk,
 mogo nauuzhyti.¹⁰¹

Catechismus / mit des Herrn
 Johan[n]is Brentzj kurtzen Außlegung /
 in Windischer vnd Teutscher
 Sprach zusamen
 getruckt.

Matth. 21; Psal. 8
*Nunquam legistis: Ex ore infantium & lactantium
 perfecisti laudem.*¹⁰²

DRVKAN VTIBINGI,
 MDLXVII

101| Der ganze Katechismus, kurz, verständlich zum vierten Mal ausgelegt, durch Primus Truber verdolmetscht und jetzt Slowenisch und Deutsch gedruckt. Aus welchem die Jugend alle Stücke des wahren alten christlichen Glaubens und die deutsche Sprache lernen können.

102| Mt 21, 16: *Jesus sprach zu ihnen: Ja! Habt ihr nie gelesen: "Aus dem Munde der Unmündigen und Säuglinge hast du Lob zugerichtet?"*
 Ps 8, 2: *Aus dem Munde der jungen Kinder und Säuglinge hast du eine Macht zugerichtet um deiner Feinde willen, daß du vertilgest den Feind und den Rachgierigen.*

Des Edelgebornen vnnnd Gestrengen Ritters, Herren

Jobsten von Gallenberg, weilundt der Rö. Kei. Ma. vnd der

5. Durch. Rhat vnnnd Landtuerwesser in Crein etc

seligen, jüngsten Sohn, Junckherrn

Gabriel von Gallenberg etc.

Gnad vnd Frid von Gott durch
Jesum Christum.

ott gebeut ernstlich vnd offft durch Moisen / Salo-
monem / Paulum / vnd andere / die Jugendt ein
Wort fleißig zu lehren / vn[d] drowet grawsamlich
denen / die sie ergeren / vnd den Nazareis Wein
zutrincken geben vnd zupredigen verbietten / das

Gen. 4; 6; 11.

Pro. 13; 23; 29.

Ephē. 6;
Eccl. 30;
Mat. 18;
Amos 12.

ist / die Jugendt in der Lehr des Göttlichen Worts versaumen /
vn[d] die Predigstul zerstören. Dann ein Jüngling / sagt Dauid /
kan seinen Weg / sein Glauben / Leben vnd Thun / anderst rein vnd
vnsträfflich nicht machen / er halte sich dann nach Gottes Wort.

Psal. 119.

Darumb haben die Ertzuätter jrer Jugendt vnd dem Haußgesindt
bey jren Altaren vnnnd im Hauß so fleißig geprediget / wie Gott
selbt von Abraham zeuget: Er werde seinen Kindern vnd Hauße
beuelhen / das sie des Herren weg halten / vnd thun was recht
vnnnd gut ist. Die Propheten haben jre Schüler gehabt Jo=

Gen. 35.

Gen. 1.

4 Re. 5; 6.

a ij hannes

Teütsche

2 Joh. 2.
Acto. 20;
Euse. lib. 6.
cap. 5, 12, 15.

hannes der Apostel vnd Euangelist / hat den Jünglingen vn[d] Kindern zugeschriben. Die ersten Christen haben jre Kinder auch bey der nacht zur Predig geführt / vnd jnen besondere Schulmeister / als Panthenum / Originem vn[d] andere verordnet / die sie den Catechismum gelehret Die alten Keiser / König vnd Fürsten / haben die hohen vnd andere Schulen / Collegia / Thum[m] vnd Klöster gestiftet / das darinn die Jugendt in Gottes Wort gelehrt vnd vnderricht solt werden.

Gen. 22; 37;
39; 1 Re. 2; 3;
Dani. 1; 3; 6;
13; 2 Mac-
cha. 7.

Vnnd was solche Lehr bey der Jugendt für Frucht gebracht / ist nit allein am Isaac / Joseph / Samuel / Tobias Son / am Daniel / seinen dreyen Gesellen / an Susanna / der Machabeerin sibem Söhnen / vnd hernach an vil tausent jungen Märterern zusehen / die sich in schwären Anfechtungen wider des Teuffels / eigen Fleisch vnd der Welt wütten vnd toben / im leiden vnd sterben gegen Gott gehorsamlich gehalten / im Glauben / in freyer öffentlicher Beken[n]tnuß bestendig beliben / Sonder wir sehen vnd erfahren auch zu diser vnser zeit taglich / was der Catechismus in allen Landen / bey jungen vnd alten guts außrichte.

In erwegung dises alles / hab ich den Catechismum mit des D. Lutheri vnd Herrn Brentij kurtzen Außlegungen abermals vnderschiedlich trucken lassen. Wölchen ich darum[m] Teutsch vnd Windisch (vnangesehen / das die Construction nicht vberal sich vergleichen will) zusame[n] gestellt /

Vorred.

gestelt / auff das vnserer Jugendt / auch die Teutsche Sprach dar-
auß lesen vnd verstehn lernete. Vom nutz des Catechismi / würdt
in dem anderen Catechismo in Windischer Sprach weitleuffiger
geredt.

Vnd nachdem / mein in Gott starcker geliebter Gabriel / dein
liebster / frommer Herr Vatter seliger / von der Lehr des
Catechismi vil gehalten / der auch zu erhaltung vnd auß-
breitung der reinen Lehr des Euangelij offtmals in grosse Ge-
fahr sich begeben (von seinen Gaben / Tugenden / Emptern
vnd Beruff / wie er dieselbigen Gottseliglich gebraucht / vn[d]
was gemeinlich eruolgt / wann solche Leut auß einem Land
oder Statt werden auffgerafft / will sich allda nicht gebüren ein
mehrsers zureden) dergleichen dein liebe Fraw Mutter / hat
kein größere freud auff Erden / dann Gottes Wort zuhören /
zulesen / Hausarmen vnd verfolgten Christen guts zuthun /
vn[d] dich / dein chwesternlin / vnd Hausgesind / den
Catechismus recht zuuerstehn / mit vorlesen vnd singen zuleh-
ren. Vnd dieweil du auß den Creinerischen Patritijs / von al-
tem ehrlichen Adel / Ritter vnd Herren Geschlecht / von Vatter
vnd Mutter geboren / vnd nun deines Alters das sibend oder
achteft Jar erreicht / vnd in die Schul zugehn angefangen / der-
halben will sich dir gebüren / daß du auch in deiner Jugendt am
aller ersten / den rechten / alten / seligmachenden Glauben mit
seinen Artickeln / wie die im Catechismo sein kurtz begriffen / er=
a iij lehrnest

Esa. 57; 26.

Teütsche

lehrnest. Vnd auff das du lustiger vnd fleißiger werdest in zulehren / hab ich die obgemelten zwen Catechismos dir dedicieren / zuschreiben / vnd in deinem Namen außgehn lassen wollen.

Vnser Herr vnd Heiland Jesus Christus / der auch von vnser wegen / jung / klein vnd arm war / der tröste dein liebe Fraw Mutter / dich / deinen Brudern / Schwestern / vnnnd vns alle in jetziger vnd künfftiger Trübsal / mit seinen reichen vnnnd gewissen Verheissungen des ewigen Lebens / vnd beware vns von allen seinen Feinden / Amen. Geschriben zu Derendingen / im Monat Januario / im 1567. Jar.

Dein trewer vnd
Dienstwilliger

Primus Truber
Pfarrherr daselbst.

TA CELI KATEHIZMUS,
S KRATKO ZASTOPNO IZLAGO
V ČETERTYČ, SKUZI PRIMOŽA TRUBERIA
iztolmačen inu zdai slovenski inu nemški vkupe drukan.
Iz tiga se ty mladi vse štuके te prave stare kersčanske vere
inu ta nemški iezyk mogo navučyti.

Katekizem, s kratko razlago
gospoda Janeza Brenza, natisnjen v slovenskem
in nemškem jeziku.

Matth. 21; Pfal. 8¹⁰³
*Nunquam legistis: Ex ore infantium & lactantium
perfecisti laudem.*

DRUKAN V TIBINGI,
1567

103|Trubar citira iz
Vulgate. Mt 21,16: *Da! ali
niste nikdar brali: Iz ust
otrok in dojenčev si sebi
pripravil hvalo.*
SSP, Mt 21,16: *Seveda! Ali
niste nikdar brali: Iz ust
otročičev in dojenčkov si
sebi pripravil hvalo.*
Vulgata, Psalm 8,3:
*Iz ust otrok in dojenčev si
si napravil hvalo.*
SSP, Ps 8,3: *Iz ust otročičev
in dojenčkov si postavil
trdnjavo.*

Plemenitega, hrabrega viteza,
gospoda Jošta Gallenberga od Podpeči,¹⁰⁴
nekdaj rimsko cesarskega veličanstva, presvetlega kneza pokojnega svetnika in deželnega upravitelja na Kranjskem itd,
najmlajšemu sinu, plemenitemu gospodiču
Gabrijelu Gallenbergu itd.

104| Podpeč, Gallenstein.

Božjo milost in mir po
Jezusu Kristusu.

Bog¹⁰⁵ često in resno po Mojzesu, Salomonu, Pavlu in drugih opominja, da je treba mladino skrbno seznanjati z njegovo besedo, strogo pa svari tiste, ki temu nasprotujejo, nazirce napajajo z vinom in prepovedujejo oznanjanje, mladino odvrčajo od pouka božje besede in uničujejo prižnice. Kajti¹⁰⁶ David pravi, da mladenič svoje poti, svoje vere, življenja in svojega bivanja neomadeževano in pošteno ne more voditi drugače, kot da sledi božji besedi.

Zato¹⁰⁷ so stari očaki po domovih in pred svojimi oltarji mladeži ter hišnim poslom tako vneto pridigali, kot to Bog

1 Mz 4; 6;
11; Prg 13;
23; 29; Ef 6;
Prd 30; Mt
18; Am 2.¹⁰⁵

105| Prim. 1 Mz 4,6–7;
6,18; 11,16–31; Prg 13,1;
23,12–28; 29,3; Ef 6,1–4;
Prd 30; Mt 18,1–5;
Am 2,12.

Ps 119.¹⁰⁶

106| Prim.
Ps 119,9.

1 Mz 35.¹⁰⁷

107| Prim. 1 Mz 35,1–5.

Predgovor

108| Prim. 1 Mz 18,19.

109| 1 Mz 18,9: *Izbral sem ga, da bo zapovedal svojim sinovom in svoji hiši za njim, naj se držijo gospodove poti in ravnajo v skladu s pravičnostjo in pravico; tako bo Gospod izpolnil Abrahamu, kar mu je obljubil.*

110| Prim. 2 Kr 5,23; 2 Kr 6,22–23; 2 Jn 2,1–28; Apd 20,20–28.

111| Sveti Evzebij iz Ercellija, škof (ok. 283–371). Doma je bil iz otoka Sardinije, a je že v mladih letih odšel v Rim. Tam je bil krščen in posvečen v duhovnika ter bil lektor rimske duhovščine. L. 340 je postal škof v mestu Vercelli, kjer je bilo močno razširjeno arijanstvo, ki je Kristusu odrekalo resnično in popolno božjo naravo. Boril se je proti temu nauku, zato so ga pregnali v Malo Azijo. Takrat se je srečal s sv. Atanazijem, ki je bil odločen nasprotnik arijanstva. Cesar Julijan Odpadnik je l. 361 vsem izgnanim škofom dovolil, da se vrnejo domov. Računal je na njihovo medsebojno obračunavanje. Vendar se je motil, saj so na sinodi l. 362 obsodili arijanstvo.

112| Pantaenus, Clemens, Origenes, Eracles in Dionisios so delovali proti koncu 2. in v začetku 3. stoletja na verski šoli v Aleksandriji kot vodje in učitelji, prim. M. Rupel, SPP, 422.

113| Prim. 1 Mz 22,6–8; 37,10; 39,7–11; 1 Sam 2,12–28; 3,1–20; Dan 1,8–9,17; 3,16–18; 6,11–12; 12,2–3; 2 Mkb 7,1–42.

114| Glej O. Sakrausky, n. d. 364, op. 5.

1 Mz 18.¹⁰⁸

2 Kr 5; 6;
2 Jn 2;
Apd 20;¹⁰⁹
Evz., knj. 6,
pogl. 5, 12,
15.¹¹⁰

1 Mz 22; 37;
39; 1 Sam 2;
3; Dan 1; 3;
6; 13; 2 Mkb
7.¹¹³

govori o Abrahamu: »Zapovedal bo svojim otrokom in hiši, naj ne zapustijo Gospodove poti ter ravnajo tako, kot je pravično in dobro.« Preroki so imeli svoje učence, apostol in evangelist Janez je pisal za otroke in mladostnike. Prvi kristjani so svoje otroke tudi ponoči vodili k pridigam ter jim najemali posebne učitelje, kot so¹¹¹ Panten, Origin in drugi, ki so jih poučevali o katekizmu.¹¹² Stari cesarji, kralji in knezi so ustanavljali visoke in druge šole, vzgojne zavode, stolnice in samostane, da bi v njih mlade poučevali in jih seznanjali z božjo besedo.

Kakšne sadove je pri mladini obrodilo to poučevanje, ni vidno le pri Izaku, Jožefu, Samuelu, Tobijevem sinu Danijelu in njegovih treh tovariših, Suzani in Makabejinih sedmerih sinovih, za njimi pa pri mnogo tisočih mladih mučencih, ki so se trpljenju in smrti navkljub upirali strašnim skušnjavam hudiča, lastnega mesa, posvetnemu pustošenju in divjanju ter so po svobodni volji vztrajali v veri in zvestobi Bogu. Kakšno korist ter koliko dobrega ima poznavanje katekizma za mlade in stare v vseh deželah sveta, pa vidimo ter spoznavamo vsak dan tudi v teh naših časih. Po temeljitem preudarku vsega tega sem dal katekizem s kratkimi razlagami doktorja Luthra in gospoda Brenza¹¹⁴ ponovno natisniti v različnih oblikah. Da pa bi se naša mladina iz njega naučila tudi brati in razumeti nemški jezik, sem ga sestavil (ne glede na to, da se zgradba povsod

Predgovor

popolnoma ne ujema) v slovenskem in nemškem jeziku. O koristnosti katekizma bo obširneje govorjeno v drugem, slovenskem katekizmu.

Moj ljubi, Bogu vdani Gabrijel, kakor je tvoj ljubi in pobožni pokojni gospod oče močno zaupal v nauk katekizma in se za ohranitev ter širjenje čistega evangeljskega nauka tudi mnogokrat podal v veliko nevarnost (o njegovih darovih, krepostih, položajih in poklicu, kako je iste Bogu v čast uporabljal in opravljal, ter kaj vse se dogodi, če se v neki deželi ali mestu povzdignejo takšni ljudje, se na tem mestu ne spodobi obširneje govoriti), tako tudi za tvojo ljubo gospo mater ni večjega veselja na svetu, kot je poslušanje in branje božje besede, nudenje pomoči brezdomnim in preganjanim kristjanom ter tebe, tvojo sestrice in hišne posle z branjem in petjem naučiti pravilnega razumevanja katekizma. Ker si po očetu in materi potomec patricijske, stare in poštene kranjske plemiške rodbine vitezov ter gospodov in boš sedaj v starosti sedmih ali osmih let začel obiskovati šolo, se spodobi, da že v svoji mladosti najprej spoznaš pravo, staro zveličavno vero z vsemi njenimi nauki, kot so na kratko zapisani v katekizmu. Da pa se boš katekizma učil z večjim veseljem in marljivostjo, sem oba omenjena katekizma posvetil tebi in ju želel izdati v tvojem imenu.

Naš Gospod in zveličar Jezus Kristus, ki je tudi zaradi nas kot mladenič bil ponižen in ubog, naj tvojo ljubo gospo

Iz 57; 26.¹¹⁵

115| Prim. Iz 57,2; 26,7.

Predgovor

mater, tebe, tvojega brata, sestro ter vse nas v sedanjih in vseh bridkosti, ki še prihajajo, tolaži s svojimi obilnimi in resničnimi obljubami o večnem življenju ter nas obvaruje pred vsemi svojimi sovražniki. Amen. Napisano v Derendingenu, meseca januarja leta 1567.

Tvoj zvesti
in vdani

Primož Trubar
tukajšnji župnik

SVETIGA PAVLA
LYSTVVI, HTIM
EFESERIEM, FÍLIPERIEM,
COLOSSERIEM, TESSALONIHERIEM TI-
moteu, Titu inu Filemonu, pissani, fdai peruizh vta
Slouenski Iesyk tolmazheni, inu
kratku fastopnu iflosheni, skufi
Primosha Truberia
Crainza¹¹⁶.

Des heiligen Pauli Episteln / die er an die Epheser / Philipper /
Colosser / Thessalonicher / Timotheum / Titum vnnnd Phile-
monem geschriben / zum erstenmahl in die Windische Sprach
verdolmetscht / vnd mit kurtzen verständigen Argumenten vnd
Scholien erkläret.

Esa. 52 Rom. 15
*Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt:
Et qui nun audierunt de eo, intelligent.*¹¹⁷

V TIBINGI,
M. D. LXVII.

116| Des heiligen Paulus Briefe an die Epheser, Philipper, Kolosser, Thessalonicher, Timotheus, Titus und Philemon geschrieben, jetzt das erste Mal in die slowenische Sprache verdolmetscht und mit kurzen verständigen Auslegungen durch Primus Truber Krainer.

117| Iz 52,15: Denn welchen nichts davon verkündigt ist, die werden's mit Lust sehen; und die nichts davon gehört haben, die werden's merken.
Rim 15,21: Welchen ist nicht von ihm verkündigt, die sollen's sehen, und welche nicht gehört haben, sollen's verstehen.

Den Hoch vnd Wolgebornen /
 Edlen Ehrnuesten / Erberen
 vnd Gottseligen Frawen / Wittiben vnd
 Jungfrawen / in den Fürstenthumben Crein / Vntersteyr / Kärnd-
 ten / vnnnd in der Graueschafft Görtz / etc. geseffen /
 Gnad vnd Frid von Gott dem Vatter /
 durch Jesum Christum vnsern
 Herrn vnd
 Heilandt.

Sn diesen jetzigen höchsten Nöthen vnnnd
 Trübsalen / die vnserm lieben Vatterlandt / für
 andere Nationen von Türcken vnd jres gleiches
 Feinden zustehn / vnnnd schon / Gott erbarmt /
 am Hals ligen / hab ich euch meinen inn Christo
 geliebten Frawen / Schwestern / Töchtern / vnd
 allen Gottseligen / vnserer Windischen Sprach
 Verwandten / kein bessere Lehr / Trostpredig oder
 Trostschrifte[n] / nach dem Psalter / wölchen ich euch vor ei-
 nem Jar vbersendt / nicht gewißt zuschicken / dann eben dise
 Episteln des h. Pauli / die bißher in vnserer Sprach nicht
 verdolmetschet worden.

Dan[n] die des h. Pauli Schrifften offft mit Ver stand vnd fleißig
 durchlesen / dieselbigen vberkommen durch Würckung des h.
 Geists / nicht allein den rechten Verstand des Gesetzes vnd Euenge-
 lij / was die Sünde sey / wie der Mensch widerumb vor Gott from /
 heilig / gerecht / vnd ewig selig werden möge / sonder sie erlehren
 auch darauß zuerkennen / die rechte Hauptursachen / vnnnd können

A ij recht

Die Kirch
 Gottes würdt
 überall ange-
 fochten.

Paulus ist
 der heilige[n]
 Schrifft rech-
 ter Aufle-
 ger / vnd al-
 ler Christen
 tröster.

Vorred.

recht vrtheilen / warumb Gott die Kirch vnd sein Volck / so wol als die Gottlosen / mit dem Pabst / falschen Lehrern / Türcken / Thewrungen / Pestilentz / vnd anderen Plagen heimsucht vnd straffet. Vnd ob die Päbstischen oder Lutherischen an disem allem / vnnd an jetzigem Vnglück / das der Türck also obsiget / schuldig / Wissen sich also in euserlichen vnd innerlichen Anfechtungen zuschicken vnd zutrösten. Dann was Moises / David / alle Propheten vnd Euangelisten / vom Zorn vnnd Gütte Gottes / wie er die Isrealiten / Juden / Heiden / heuchlerische vnd böse Christen / von wegen ihrer Abgötterey / Vngehorsam / Vnzucht vnd Tyränney hab gestrafft / vn[d] hergegen der reecht Bußfertigen vnd Gleubigen Gebett erhört / auß aller ihrer Not wunderbarlich geholffen / etc. Item / was sie von der Menschwerdung Christi / von seinem Verdienst / vnd was sich vor dem jüngsten Tag zutragen werde / geweissaget / vnnd weit- leufftig historischer weiß haben beschriben / das alles hat der h. Paulus in seinen Schrifften und Predigen / fein kurtz vnd verständtlich zusammengezogen / vnd mit wenig Worten außgelegt. Es rede einer oder frage von wölchem Artickel des Christlichen Glaubens er wölle / so mag er denselben mit des Heiligen Pauli Schrifften bezeugen / erklären vnd verthädigen.

Was die
Väter vnd
jetzige Leh-
rer recht
gut / tröflich
geschriben
das haben sie
auß dem hei-
ligen Paulo.

Derwegen / haben alle Gottselige / alte vnd neue Lehrer / des h. Pauli Episteln on vnderlaß gelesen / für hoch / lieb vn[d] werd gehalten / vn[d] was sie in rechtem Verstand vn[d] Gottseliglich / von der Erbsünd / von der Rechtfertigung / vom freyen Willen / vom Göttlichen Wesen / von beiden Naturen vnd
Woltha-

Vorred.

Wolthaten Christi / von Zeichen des jüngsten Tags / vom Antichrist / von der Aufferstehung / von guten Wercken/ etc. wider die Pelagianer / Papisten / vn[d] andere Ketzer vnd Sectirer geschriben / oder Trostpredigen gestelt / das alles haben sie auß des Johannis Euangelisten vnd Pauli Schrifften genommen.

Darumb wölcher die gantze heilige Schrifft recht verstehn will / in allen Artickeln des Christlichen Glaubens versichert / vnd vor falscher Außlegung vnd verfürischer Lehr bewart sein / auch in allen Anfechtungen / Trübsalen / vnnnd in Todtsnöthen / gewissen Trost überkommen / das er mit ruwigem Gewissen / in starckem Glauben / vnd gewisser Hoffnung / mit Gedult / auff die herrliche Erscheinung vnnnd Widerkunfft vnser grossen Gottes Jesu Christi frölich warten / vnd die ewige Seligkeit erlangen Will / der lese oft mit fleiß vn[d] Verstand des h. Pauli Schrifften. Vom innhalt vnd grossen Nutz seiner Schrifften / hab ich zuuor in der langen Windischen Vorred / über die vorigen seine Episteln zu Römern / Corinthiern / vn[d] Galatern ein mehrers geredt / vnd hernach auch etwas sagen will.

Solcher vnaußsprechlicher Him[m]lischer Schatz / der in des h. Pauli Episteln ligt / vnd die grosse gefahr / angst vnd not / darinn vnser lieb Vatterland / wie obgemelt / jetzt stekket / haben mich verursacht / das ich dise seine Episteln / wie die vorige[n] / mit kurtzen Argumenten vnnnd Scholien (in denen ich / was er nach Hebräischer art finster redet / erkläre / vnd die fürnembsten Lehr / Tröstungen vnd Weis=

A iij sagungen

S. Paul
macht gut
Prediger /
klug freidig /
vn[d]. gedul-
dig Christen.

Alle Christen
sollen iren
Glaube[n]
mit dem
Catechismo
vnd heiligen
Schrift
wissen zu-
uerthädigen.

Vorred.

sagungen anzeige) in Druck geben. Vnnd ich wolt gern / das sie von vnsern Creinern vnd Windischen offit durchgelesen / auff das sie / wie die alten reden / güt Biblici / in der Bibel bekant / belesen vnnd verstendig wurden / damit sie vnsern rechten / Christlichen Glauben mit allen seinen Artickeln / nicht nur auß den Postillen vnnd langen Außlegungen / sonder auß dem Brunnen / mit lauterm Text vnd Sprüchen der heiligen Geschriff / vnnd mit dem Catechismo / bezeugen vnnd verthädigen / auch in allen Anfechtungen vnd Disputationen möchten bestehn / obsigen vnd sich zutrösten wisseten.

Suchet in
der
Geschriff /
sagt
Christus
Joh. 5. Sie
ist die zeu-
get von
mir / vnd
jr habt das
ewig leben
darinnen.

Vnnd nach dem jhr / Hoch vnnd Wolgebome / Edle / Tugentsame vnd Gottsförchtige Frawen / Wittiben vn[d] Jungfrawe[n] / auß sonderlichem Trib vnd Snad des heiligen Geists / ein grossen Eyffer / lieb vnnd gunst zum Wort Gottes traget / wölches ich gespürt vnnd erfahren / erstlich auß dem / daß jhr auff allen eweren Schlösseren / Hofen vnnd Heusern Biblische vnd andere Gottselige Bücher / in Teutscher vnnd Windischer sprach habt / vnnd dieselbigen nicht / wie etlich thun / auff den Bencken im staub vngelesen ligenlaßt / sonder darauß mit vorlesen vnnd singen ewer liebe Kinder / Haußgesind vnd vil Vnderthonen / zum alten / seligmachenden Glauben / vnd zum rechten Verstand / des gantzen Catechismi gebracht / Auch ettlich auß euch / die in Oesterreich / Obersteyr vn[d] in Tyrol geboren seind / die Windische Sprach darauß / vnd diselbige andere zulesen gelehret. Zum andern / so ist wissend / das jhr nicht die wenigsten Vrsacherin seiet / das ich auß meinem ersten Pathmos ins Vatter=land

Vorred.

land widerumb bin berufft / vn[d] das recht Christlich Predi-
gamt zu Labach / vnd an anderen Orten ist auffgericht worden /
wölches jr von weitem vn[d] mit schwere[n] vncoste[n] / mit
verlassen ewer grossen Haußhalten vnnnd mit bestellung der neuen
Herbergen / fleißig mit lust vnd fremd / auch in der Verfolgung
besucht haben. Zum dritten / Vber das / so habt jhr euch nicht al-
lein gegen vns Kirchendienern / in vnsern nöten vn[d] Verfolgun-
gen / gleich wie das Sunamitisch Weib gegen dem Elizeo / die
Sareptanisch Witib gegen dem Elia / die Gottselige Weiber auß
Galilea gegen dem Herrn Christo / vnd die frume Pheben / Lydia
vnd andere Gottfförchtige Weiber gegen dem Paulo / gantz
Christlich gehalten / sonder jhr habt auch zu anordnung vnd er-
haltung der armen Seckel vnd Casten mit trewlicher hilffe vnnnd
stewr dermassen euch erzeigt / daß neben vnserer Kirchen vnd
Glaubens genossen armen / auch die außlendischen verfolgten
Christen vnnnd Prediger / auch die / so vnser Christlicher Religion
zuwider sein / in ihren noten / alter / Kranckheiten vnd sterbenden
leuffen versorget vnd erhalten worden / etc. Dise vnd dergleichen
Gottes Gaben vn[d] Gottselige Tugenden in euch / seind die rech-
ten Frücht vnd gewisse anzeigungen des ernstlichen verständigen
Eyffers zum Wort Gottes. Derhalben in bedenckung dises alles /
auch daß ich mich gegen euch vmb die an mir erzeigte Woltha-
ten / danckbar erzeige / hab ich diß Buch euch samentlich vnnnd
sonderlich wollen zuschreiben / vnd in eweren Namen außgehen
lassen / daneben bittend / jr wollet / wie jhrs angefangen[n] Gottes
Wort zuhören vnd zulesen nicht auffhören /

4 Reg. 4; 1
Reg. 17; Luc.
8; Rom. 16
Im alten vnd
neuen Te-
stament ha-
ben frum[m]
e Weiber an
der Kirchen
vil guts
gethon.

dadurch

Vorred.

Rom. 15;
Jac. 1.

dardurch werdet jr von Gott in allen ewern schwären Anfechtungen vnd hohen trübsalen getrostet / vnd endlich ewer Selenheil / in der Gedult erlangen.

Die Weiber
seind Miter-
ben der
Gnade[n]
des Lebens, 1
Pe. 3, Wa-
rumb verbeut
man dann
jnen die hei-
lige Schrift
zulesen?

Den Lösterern aber vnd Gottlosen vnwarhafften Clamanten / die mich abermals von newem / beim Wein vn[d] auff jhren Cantzelen auffß heßlichst außschreien werden / darumb daß ich die oberzelte Gottes Gaben in euch / so öffentlich in disem schreiben / andern zum Exempel vnd nachuolgung / wie Paulus der Philipper vnd Tessalonicher / rhüme / vn[d] dises Buch den Weibern dedicire vn[d] zuschreibe / will ich die obgenannten Propheten / Aposteln / jha vnsern Herrn Christum selbst vn[d] seine Engel / darnach Tertullianum / Hieronymum vnd andere alte vnd neue Gottselige Lehrer vnd Scribenten die bey ehrlichen Weibern jr Herberg gehabt / jnen gepredigt / Bücher vnnnd Episteln zugeschriben / jhren Glauben / Gottseligkeit vnd Tugendt / öffentlich in jren Geschrifften vnd Predigten gerhümbt vnd gelobt haben / antworten / vnd mich verspreche[n] lassen. Der ewig Gott vn[d] Vatter vnser Herr Jesu Christi / erhalte euch durch seinen Geist vnd Wort / bey seiner vnd seines Sons erkan[n]tnuß / vnd freyer bekanntnuß biß ans ende. Geschriben zu Derendingen / im Monat Januario / Anno 1567.

E. Gnaden / Ehrnuesten

vnd Tugendt

Gehorsamer / trewer

Caplan

Primus Truber / Pfar
herr daselbst.

SVETIGA PAVLA
LYSTUVI H TIM
EFESERIEM, FILIPERIEM,
COLOSSERIEM, TESSALONIHERIEM,
Timoteu, Titu inu Filemonu pissani, zdai prvič v
ta slovenski iezyk tolmačeni inu kratku
zastopnu izloženi, skuzi
Primoža Truberia
Krainca.

Pisma, ki jih je sveti Pavel pisal Efežanom, Filipjanom,
Kološanom, Tesaloničanom, Timoteju, Titu in Filemonu, s
kratkimi, razumljivimi razlagami in opombami prvič preve-
dena v slovenski jezik.

Isa. 52¹¹⁸ Rim. 15¹¹⁹
Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt:
*Et qui nun audierunt de eo, intelligent.*¹²⁰

V TIBINGI,
1567

118| Iz 52, 15.

119| Rim 15, 2.

120| Trubar je uporabil
verz iz Vulgate.

Visoko in blagorodnim,
plemenitim, častitim in pobožnim ženam,
vdovam ter devicam, ki prebivajo v kneževinah
Kranjski, Spodnještajerski in Koroški, v Goriški grofiji itd.,
milost in mir od Boga Očeta po Jezusu
Kristusu, našemu Gospodu
in odrešeniku.

V teh najhujših težavah in tegobah, ki tudi zaradi
varnosti in obrambe drugih narodov pred Turki
in podobnimi sovražniki, ki nam, Bog se usmili,
že čepe na vratu, pretijo naši ljubi domovini,
vam, mojim v Kristusu ljubljenim ženam, ses-
tram, hčeram ter vsem pobožnim ljudem našega
rodu, po Psalterju, ki sem ga izboljšal pred enim
letom, nisem znal ponuditi koristnejšega nauka, tolažilne be-
sede ali tolažilnega pisanja kot prav ta pisma svetega Pavla, ki
doslej še niso bila prevedena v naš jezik.

Vsakdo, ki z razumom in skrbno prebira spise svetega Pavla,
bo s pomočjo Svetega Duha spoznal ne samo vso resnico po-
stave in evangelijev, kaj je greh, kako si je moč pred Bogom
ponovno pridobi vero, svetost, pravičnost in večno zveličanje,
temveč bo iz njih tudi spoznal in se naučil pravilno soditi, kaj
je glavni vzrok temu, da Bog Cerkev in njeno ljudstvo enako
kot brezbožnike kaznuje in preizkuša s papeško krivo vero,

Cerkev
božja je
povsod
napadana.

Pavel je
resnični oz-
nanjevalec
*Svetega pis-
ma* ter
tolažnik
vseh krist-
janov.

Predgovor

121| 2 Tes 2,11.12.

Turki, draginjami, kugo in drugimi nadlogami.¹²¹ Podučila nas bodo tudi o tem, kdo je kriv za vse sedanje nesreče in turške zmage, papežniki ali luteranci, in nas tolažila v vseh notranjih in zunanjih skušnjavah. Nadalje nam govore o tem, kaj o božji jezi in dobroti, o tem, kako je Bog Izraelce, Jude in pogane zaradi malikovanja, neposlušnosti, nečistovanja in tiranstva pa tudi licemerske in hudobne kristjane kaznoval, tistim, ki so se resnično pokesali in živeli v veri, pa uslišal njih molitve ter jim čudežno pomagal iz stiske, govore David, evangelisti in vsi preroki. Nadalje nam povedo, kaj so David, evangelisti in preroki napovedovali in zgodovinsko daljnosežno zapisali o učlovečenju Kristusa, o njegovih zaslugah in o tem, kaj se bo dogodilo pred sodnim dnem. Vse to je sveti Pavel zbral ter v svojih pismih in pridigah lepo na kratko ter razumljivo zapisal. Naj kdorkoli govori ali sprašuje karkoli o katerem koli poglavju svete krščanske vere, za vsako vprašanje najdemo odgovor, zagovor in razlago v pismih svetega Pavla.

Vsi pobožni, nekdanji in sedanji učitelji so zato brali in vztrajno bero pisma svetega Pavla ter jih, ker so priljubljena in koristna, visoko cenijo. Vse, kar so prav, razumno in v pobožnosti napisali o izvirnem grehu, opravičenju, svobodni volji, božjem bivanju, obeh naravah, o Kristusovih dobrih delih, o prihodu sodnega dne, o antikristu, vstajenju, dobrih delih itd. ter proti pelagijancem,¹²² papistom in drugim krivovercem in sektašem, so povzeli iz Janezovih evangelijev in Pavlovih pisem.

Zatorej, naj vsakdo, kdor želi *Sveto pismo* z vsemi nauki krščanske vere dobro razumeti, se zavarovati pred napačno razlago in zavajajočim naukom, si v vseh skušnjavah, tegobah in smrtnih težavah dobiti primerno tolažbo ter z mirno vestjo v

Vse, kar so očetje in sedanji učitelji dobrega, tolažilnega napisali, so povzeli od svetega Pavla.

Kdor pozna pisma svetega Pavla, je dober pridigar, moder, zadovoljen in potrpežljiv kristjan.

122| Pripadniki nauka, ki ni priznaval izvirnega greha in učil, da se človek lahko zveliča brez božje milosti. Po irskem menihu Pelagiju iz 5. stoletja.

Predgovor

močni veri in velikim upanjem, s potrpljenjem in radostjo dočakati čudovito pojavo in povratak našega mogočnega Boga Jezusa Kristusa ter doseči večno blaženost, ta naj pogosto, marljivo in z razumom bere spise svetega Pavla. O vsebini in veliki koristi njegovih spisov, o njegovih prejšnjih pismih Rimljanom, Korinčanom in Galačanom sem več govoril že v dolgem slovenskem predgovoru,¹²³ nekaj pa nameravam povedati tudi pozneje.

Ta nepojmljivi nebeški zaklad v pismih svetega Pavla ter velika nevarnost, strahota in stiska, v katerih se, kot sem že omenil, sedaj nahaja naša ljuba domovina, so me spodbudili, da sem ta Pavlova pisma tako kot prejšnja s kratkimi razlagami in opombami (v katerih tista mesta, kjer po hebrejski navadi piše skrivnostno, razjasnil ter najpomembnejše nauke, tolažbe in prerokbe posebej označil) dal natisniti. Zelo si želim, da bi jih naši Kranjci in ostali Slovenci često prebirali, da bi postali razgledani, dobri poznavalci Biblije ali, kot pravijo starejši, dobri biblicisti. Da naše prave krščanske vere z vsemi nauki ne bi izpričevali samo z vedenjem iz postil in dolgih razlag, temveč bi oznanjali iz samega izvora besedil in pregovorov *Svetega pisma* in katekizma ter v vseh preizkušnjah in razpravah v njih vztrajali, jih branili in zmagovali ter v njih našli tolažbo.

Zato pa, visoko in blagorodne, plemenite, krepostne ter bogaboječe žene, vdove in device, ker po posebnem navdihu in milosti Svetega Duha kažete posebno vnemo, ljubezen in naklonjenost do božje besede, v kar sem se prepričal prvič predvsem iz tega, ker na vseh svojih gradovih, dvorih ter domovih hranite biblične in druge nabožne knjige v nemškem in slovenskem jeziku ter jih ne puščate tako kot nekateri ležati

Vsi kristjani naj znajo svojo vero braniti s katekizmom in *Svetim pismom*.

123 | *Tiga Noviga testamenta ena dolga predgovor 1557, 42. poglavje, 4b.*

Išcite v pismih, pravi Kristus, Jn 5, ona pričajo o meni in v njih boste našli večno življenje.¹²⁴

124 | Jn 5, 39.40: *Preiskujete Pisma, ker mislite, da imate v njih večno življenje, a prav ta pričujejo o meni. Toda vi nočete priti k meni, da bi imeli življenje.*

Predgovor

neprebrane in zaprašene po klopeh, temveč ste z branjem in petjem iz njih svoje ljube otročiče, služinčad in prenekaterega podložnika privedle v objem stare zveličavne vere in do pravega razumevanja celotnega katekizma. Tudi ste se mnoge od vas, ki ste bile rojene v Avstriji, na Zgornjem Štajerskem in Tirolskem, iz njih naučile slovenskega jezika pa tudi druge tega naučile brati. Drugič, kot je znano, vaša zasluga, da sem bil iz svojega prvega Patmosa¹²⁵ ponovno poklican v domovino, ni neznatna tudi za to, da je bila v Ljubljani in v drugih krajih ponovno vzpostavljena prava krščanska božja služba, ki ste jo marljivo ter z zadovoljstvom in veseljem, zapuščajoč svoja velika, na novo osnovana gospodinjstva, od daleč z velikimi stroški obiskovale tudi med pregnanstvom. Tretjič, ker ste ne samo nam, cerkvenim služabnikom, v naših stiskah in preganjanju resnično kot prave kristjanke, tako kot šunemska vdova Elizeju, pobožna vdova iz Sarepte Eliji, pobožne žene iz Galileje Gospodu Kristusu ter Fojba, Lidija in druge bogaboječe žene Pavlu, nudile pomoč in zatočišče, temveč ste z ustanavljanjem in vzdrževanjem darilnikov in svojimi nesebičnimi prispevki tako izkazale, da so poleg siromašnih udov naše Cerkve in veroizpovedi v svojih boleznih, stiskah, starosti in smrtnih urah bili pomoči in tolažbe deležni tudi tuji preganjani pridigarji in kristjani, pa tudi pomoči potrebni nasprotniki naše krščanske vere itd. Taki in njim podobni božji darovi ter pobožne kreposti, ki jih posedujete, so resnični sadovi in znamenja vaše goreče vneme za božjo besedo in njeno razumevanje. Za vse to in iz hvaležnosti za vso dobroto, ki ste jo izkazale tudi meni, sem to knjigo želel posvetiti vam

125 Patmos, majhen neploden skalnat otok pred zah. obalo Male Azije. Pri Trubarju sinonim za njegovo izgnanstvo (Raz 1, 9: *Jaz, Janez, vaš brat in z vami soudeležen pri stiski, kraljestvu in stanovitnosti v Jezusu, sem bil zaradi Božje besede in zaradi Jezusovega pričevanja na otoku, ki se imenuje Patmos.*).

126 Prim. 2 Kr 4,8; 1 Kr 17, 8–10; Lk 8,2–3, 43–48; Rim 16,1–2.6.12–15; Apd,16,40.

2 Kr 4;
1 Kr 17;
Lk 8;
Rim 16;
Apd 16.¹²⁶
V stari in novi zavezi so ženske za cerkev storile mnogo dobrega.

Predgovor

vsem in vsaki posebej ter v vašem imenu izdati. Ob tem pa bi vas rad prosil, da tako kot do sedaj še naprej poslušate in berte božjo besedo in tega nikdar ne opustite. S tem boste v svojih najtežjih skušnjavah in tegobah deležne božje tolažbe s potrpežljivostjo pa boste dosegle blagor svoje duše.

Bogokletnežem in brezbožnim lažnivim kričačem, ki me bodo ob vinu ter s prižnic ponovno na najodvratnejši način obrekovali, ker omenjene vaše božje darove – tako kot Pavel lastnosti Filipljanov in Tesaloničanov – v tem pisanju javno častim kot posnemanja vreden vzgled ter to knjigo posvečam in namenjam ženam, pa bom v zagovor odgovoril s preroki, apostoli, z našim Gospodom Kristusom samim in z njegovimi angeli. Pa tudi s Tertulianom¹²⁹ in s Hieronimom¹³⁰ ter z drugimi starimi in novimi pobožnimi učitelji in pisci, ki so našli zatočišča pri poštenih ženah, jim pridigali, posvečali knjige in pisali pisma ter njih vero, bogoljubnost in krepost javno slavili ter hvalili v svojih pridigah in spisih. Večni Bog in oče našega Gospoda Jezusa Kristusa naj vas obvaruje s svojim duhom in besedo v svobodnem spoznanju Boga in njegovega sinu na vekomaj. Napisano v Derendingenu, meseca januarja leta 1567.

Vaše milosti, časti in kreposti
ponižni in zvesti kaplan

Primož Trubar
tukajšnji župnik.

Rim 15;
Jak 1.¹²⁷

127| Prim. Rim 15,4;
Jak 1,22–25.

Ženske so
tudi dedinje
milosti
življenja.
1 Pt 3.¹²⁸
Zakaj jim
torej brani-
jo branje
Svetega
pisma.

128| Prim. 1 Pt 3,1–7.

129| Tertullian Quintus
Septimus Florens, cerkve-
ni oče, okrog 160 do 220.

130| Hieronim iz Stridona,
cerkveni oče, okrog 340
do 420.

ENI PSALMI,
 TA CELI CATEHISMUS,
 inu tih vegshih Gody, ftare inu Noue
 kerszhanske Peifni, od P. Truberia.
 S. Krelia, inu od drugih sloshene,
 druguzh popraulene inu
 pobulshane.¹³¹

Der gantz Catechismus /
 ettlich Psalm / Christliche Gesäng /
 die man auff den fürnembsten Festen singet /
 in der Windischen Sprach / zum
 andern Corrigirtvonnnd
 gemehret.

Deut. 31
*Scribite vobis Canticu[m] istud, et docete filios
 Israel: ut memoriter teneant et ore decantent,
 Et sit mihi Carmen istud pro
 Testimonio inter filios
 Israel.*¹³²

V TIBINGI
 M. D. LXVII.

131| Etliche Psalmen, der ganze Katechismus, alte und neue christliche Lieder, di man zu den großen Festen singt, von P. Truber, S. Krell und von den andren verfaßt, wiederum korrigiert und vermehrt.

132| 5 Mz 31,19: So schreibt euch nun dies Lied und lehret es die Kinder Israel und legt es in ihren Mund, daß mir das Lied ein Zeuge sei unter den Kindern Israel.

Dem Edlen vn[n̄d]
Ernuesten Junckern
Georgen Kisel zum Khaltenbrunn
vnn̄d Rasbor / Pfandthern zu
Weichselburg / etc.

Gnad vnd Frid von Gott durch
Christum.

iewol die Musica mit jren
Instrumenten vnn̄d Orgeln /
hat jre[n] Vrsprung von der
Cainischen falsche[n] Kir-
chen. nämlich vom Jubal /

Wie sie dann hernach vnn̄d jetzundt am meisten /
vnd mit gross̄em vnkosten bey der Abgötterey /
falschen Gottesdiensten / Weltlichen lüsten vnn̄d
frewden würdt mißgebraucht. So hat doch Gott
selbst / neben andern Ceremonien vnn̄d eusserlichen
Gottesdiensten / auch die Psalmen vnd Christliche
Lieder in der Kirchen zusingen beuolhen. Vnd
Moses vnd sein Schwester Maria / seind der
Psalme[n] die erste Vorsinger gewest / Nach ih-
nen Debora / Barack / Anna / Dauid / ettlich
Prophete[n] / die Junck=

Gen. 4.

Dan. 3.
Esa. 5.
Deut. 31.

Ex. 15.
Jud. 5.
1 Reg 2; 16.

A 2 fram

Vorred

2 Reg. 23.
Luc. 1; 2.

Matth. 28.
Eph. 5.
Col. 3.
Jac. 5.

1. Cor. 14.

1. Reg. 16.

4. Reg. 3.

fraw Maria / Zacharias / Simeon vnnd andere haben auch Psalmen / vom heiligen Geist darzu getrieben / gestelt / vnnd in der Kirchen / vor der Gemein gesungen. Vnnd wie auß dem Euangelisten Mattheo abzunemen / vnser Herr Christus selbst hab zuuor / vnd bey seinem letzten Abendmal die Psalm gesungen. Paulus vnnd Jacobus wollen / das die Christen mit Hertzen Psallieren. Vnnd Plihius ein Heid schreibt / das die ersten Christen / ihrem Gott Christo / alle morgen vor tags / Lieder gesungen haben / (von Authoribus / Inhalt / Nutz / vnd rechtem Brauch der Psalmen / hab ich vor anderhalb Jaren / in der Windischen Vorred vber den Psalter / außführlich vnd weitleuffig geschriben.) Darumb thun die reformirten Euangelischen Kirchen recht / das sie in jren Kirchen / die heilig Schrifft vnd Psalmen / nach der Lehr vnd Beuelch des heilige[n] Pauli / in gemeiner verstendiger Sprach lesen vnd singen.

Dann die Musica / das Gesang / wenn es recht vnnd Gottselig gebraucht würdt / bewegt der Menschen Hertzen zur Andacht vnnd Geistlicher innerlicher frewd. Dauid hat mit Psalmen vnnd Harpffen den Saul in seinen schweren anfechtungen vnnd des Teuffels plagen erquickt. Elizeus ist durch Musicam zum Weissagen lustiger worden.

Vnd

Vorred

Vn[nd] wir erfaren / wan[n] man in der Kirchen an
oder mit Instrumenten vleißig vn[nd] ernstlich
singet / das wir dardurch vil lustiger vnd andechti-
ger werde[n] / zum Gebett / Gottes Wort zuhö-
ren / zu predigen / vn[nd] die h. Sacrament zu-
empfangen. Als offft man zu Labach / Nun bitten wir
den heiligen Geist / oder Ozha / Syn / Duh / nebe-
ski Kral / etc. mit fünff stimmen beim Regal /
Posaunen / Zincken / vnnnd Scholmaien in der Kir-
chen hat gesungen / hab ich dazumahl allwegen ein
sonderliche frewd / andacht / lieb / lust / vnnnd ernst
zum Predigen vnd Gebett in mir empfunden.

In erwegung solches / hab ich vsere alte vnnnd ne-
we Windische Geistliche Lieder vn[nd] Psalmen (da-
durch / Gottlob / die vsere Jugend vn[nd]
einfaltige[n] im rechte[n] Glaube[n] / im
Catechismo / vnd in allen Gottesdiensten seind vnder-
richt vnd gesterckt worden) widerumb von newen
vbersehen / Corrigiert / gemehret / vnnnd mit eignen
newen Noten trucken lassen / Vnd bin guter hoff-
nung / vsere Nachkommenden / werdens auch
Gottseliglich zu der Ehr Gottes / erbawung vnd auß-
breitung der rechten Kirchen / singen vnd gebrauchen.

Vnd nachdem / mein geliebter in Christo /
Junckherr Jorg / dein Gottseliger vnnnd
hochverstendiger Herr Großvatter / der Edel vnd
Ehrnuest Herr Veit Kisel / etc. seli=

A 3 ger

Vorred

ger / zum Gottes Wort / zu allen Tugenten vnd
freien Künsten / sonderlich zu der Musica grosse
lieb getragen. Denn als er / der Ersamen
Landtschafft in Crein / Verordneter vnnnd Einne-
mer / auch darneben der Hauptstatt Labach
Burgermeister vil Jar nacheinander gewest / hat er
die Herrn vnd Landleut / auch die Burgerschafft
dahin beredt / daß sie den Edlen vnd Hochgelehr-
ten / in Sprachen vnd freien Künsten / sonderlich in
der Musica hoch erfahren / Magistrum Leon-
hardum Budinam, meine[n] lieben Herren Seuät-
tern / zu einem besondern eignen Schulmeister jren
Kindern / vnd neben jhme vier kunstreicher auff al-
lerley Instrumenten vnd Seittenspil / Trommetter
vnd Turner auffgenommen vnnnd provisionirt.

So hat dein lieber Herr Vatter (der von wegen
seiner / von Gott jme gegeben grossen Gaben vnnnd
Tugenten / von der Rö. Kei. Ma.¹³³ / von Fürst.
Durch.¹³⁴ vnnnd von der Ersamen Landtschafft in
Crein / nun ettlich Jar nacheinander zu hohen
ämptern / vnnnd jetzundt zum Landtsuerwesser Am-
pt gebraucht würt) auch ein grossen Eiffer Gottes
Wort zuhören vnnnd zulesen / vnd an der Musica
ein sonders wolgefallen. Darumb er dich so gar
jungen / in des obgemelten Herren Budina
Disciplin geben / vnnnd helt dir ein eignen Pedago-
gum / auf das du

Von

133|Römisck Kaiserliche
Majestät.

134|Fürstliche
Durchlaucht.

Vorred

von jhnen / die Gottseligkeit / den gantzen
Catechismum im rechten verstandt / vnnnd die Spra-
chen / Musicam vnnnd andere freie Kunsten
erlernest. Vnd ist bey allen / die dich kennen / gute
hoffnung / du werdest / wie deine Gottselige El-
tern / vnsern Kirchen vnnnd gantzem Vatterlandt
dienstlich vnnnd nutzlich sein. In ansehung solches
alles / vnd das für die grossen vilfaltigen wolthaten
von deinem Herrn Großuatter / Frawe Großmüt-
ter / von deinem Herrn Vattern / Frawen Müttern /
vnnnd von dir / mir / meinem Weib vnnnd Kindern
bewisen / ich mich danckbar / vnd derselben einge-
denck erzeige / Hab ich dise vnserre Christliche
Geseng vnd Psalmen / dir dediciren / zuschreiben /
vnd in deinem Namen außgehn wollen lassen.

Der ewig Gott vnd Vatter vnser Herr Jesu
Christi / der regiere vnnnd führe mit seinem heiligen
Geist durch sein Wort / deinen Herrn Vattern /
dein Fraw Mütter / deine Brüder / Schwester /
dich vnd uns alle / auff seinen wegen / vnd brau-
che vns allesamt zu seiner Ehr vnd Glori / vnd
beware vns vor dem zeitlichen vnnnd ewigen Ver-
derben / Amen. Geschriben zu Derendingen an S.
Georgen tag / im 1567 Jar.

Dein trewer vnd Dienstwilliger

Primus Truber.

ENI PSALMI, TA CELI CATEHISMUS

inu tih vegših gody stare inu nove
kersčanske peisni, od P. Truberia,
S. Krelia inu od drugih zložene,
druguč popravlene
inu pobulšane.

Celi katekizem, številni
psalmi in krščanske pesmi v slovenskem
jeziku, ki se pojo ob najimenitnejših praznikih.
Drugič pregledan in dopolnjen.¹³⁵

5 Ms 31

*Scribite vobis Canticii istud, et docete filios Izrael:
ut memoriter teneant et ore decantent, Et sit
mihi Carmen istud pro Testimonio
inter filios Israel.*¹³⁶

V TIBINGI,
1567

135| Der gantz Catechismus /
ettlich Pfalm / Chriftliche
Gefäng / die man auff den
fürnemblten Feften singet /
in der Windifchen Sprach /
zum andern Corrigirt
vnnd gemehret.

136| Prim. 5 Mz 31,19.

Plemenitemu in krepost- nemu junkerju¹³⁷ Juriju Khislu¹³⁸ s Fužin¹³⁹ in Razborja,¹⁴⁰ zastavnemu gospodu v Višnji gori itd.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Čeprav ima glasba s svojimi glasbili in orglami izvor v Kajnovi krivi cerkvi, namreč od Jubala, in je bila pozneje vse do sedaj večinoma in z velikimi stroški zlorabljena ob malikovanju, krivih božjih službah, posvetnih nasladah in veseljačenju, je vendar Bog sam ob drugih ceremonijah in oblikah božje službe v cerkvah zapovedal tudi petje psalmov in drugih krščanskih pesmi.¹⁵⁰ Mojzes in njegova sestra Marija sta prva prepevala psalme, za njima Debara, Barak, Ana in David. Mnogi preroki, devica Marija, Zaharija, Simon in drugi so tudi psalme o Svetem Duhu prepevali v cerkvah pred verniki. Kot lahko izvemo iz Matejevega evangelija, je naš Gospod Kristus tako prej kot med svojo zadnjo večerjo tudi sam prepeval psalme.

1 Mz 4.¹⁴¹

Dan 3;
Ezk 5;¹⁴²
5 Mz 31.¹⁴³

2 Mz 15;¹⁴⁴
Sod 5;¹⁴⁵
1 Sam 2;¹⁴⁶
1 Sam 16;¹⁴⁷
2 Sam 23;¹⁴⁸
Lk 1; Lk 2.¹⁴⁹

Mat. 28.¹⁵¹

137 Juncker, iz sev. nem. junc Herre – mlad plemič, pripadnik fevdalne zemljiške aristokracije predvsem v Prusiji itd. (*Veliki slovar tujk*). Trubar običajno mlade plemiče naziva Junckherr, tako tudi v *Katekizmu* iz leta 1574.

138 Jurij Khisel, sin Janeza Khisla je bil tedaj še deček, zato ga Trubar v svojem predgovoru k pesmarici iz leta 1567 ogo-varja z zaupnim »ti«, kar pa v predgovoru pesmarice iz leta 1574 spremeni v nekoliko bolj spoštljivi »vi«. Ta sprememba sodi med najpomembnejše razlike med obema predgovoroma iz 1567 in 1574. Medtem je Jurij Khisel zasedel v predgovoru iz leta 1574 omenjene položaje in dolžnosti. Toda ne samo on, temveč vsa iz Bavarske izvirajoča rodbina Khislov je bila velika podpornica umetnosti in znanosti na Kranjskem in je Trubarju že v času, ko je bil še stolni kaplan v Ljubljani, enako kot pozneje njegovi družini stala ob strani (O. Sakrausky, n. d., 450).

139 Fužine, grad Kaltenbrunn.

140 Rasbor, po Pircheggerju, v *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften, Gülden, Städte und Märkte*, München 1962, 222, naj bi to bila neka posest blizu Maribora. Sicer pa se je Jurij Khisl med drugim nazival tudi s »von Kaltenbrunn und Gonobitz« – od Fužin in Konjic.

141 1 Mz 4,21: *Njegovemu bratu je bilo ime Jubál in postal je oče vseh godcev na citre in flavto.*

142 Dan 3,5–7; Ezk 5,11.

143 5 Mz 31,17.

144 2 Mz 15,20.

145 Sod 5,3,12.

146 1 Sam 2: Anina hvalnica Bogu.

147 1 Sam 16,23.

148 2 Sam 23,1.

149 Lk 1,46–55; Lk 2,29–32.

150 Prim. Kol 3,16.

151 Očitno tisk. napaka. V 1567 Matt 28, v 1574 Matt. 26, pravilno: Mt 26,26–29.

Predgovor

152| 1 Kor 14, 6.

Ef. 5; Kol 3;
Jak 5.¹⁵²

153| Primož Trubar,
Ta celi psalter Davidov 1566.

154| 1 Kor 14, 6.

1 Kor 14, 6.¹⁵⁴

155| 1 Sam 16, 17–23.

1 Sam 16.¹⁵⁵

156| Kr 3, 15.

2 Kr. 3.¹⁵⁶

157| Regal, fr. regale, majhne
prenosne orgle prodornega
zvoka (*Veliki slovar tujk*).

158| Cink, kornet, verjetno
iz Perzije izvirajoč pihalni
instrument. *Brockhaus* 1974,
bd. XX, 695.

Pavel in Jakob sta hotela, da bi kristjani iz srca prepevali psalme. Plihij, ki je bil pogan, pa piše, da so prvi kristjani svojemu Bogu Kristusu vsako jutro pred nastopom dneva peli pesmi (o avtorju, vsebini, koristi in pravilni rabi psalmov sem pred poldrugim letom obširno pisal v slovenskem predgovoru h Psalterju).¹⁵³ Zato imajo reformirane evangeličanske cerkve prav, ko – kot je učil in zapovedal sveti Pavel – v svojih cerkvah bero *Sveto pismo* in pojo psalme v preprostem in razumljivem jeziku. Kajti glasba in pesem, če se pravilno in pobožno uporabljata, spodbujata človeško srce k pobožni zbranosti in notranji sreči. David je s psalmi in harfo pomiril ter utrdil Savla v njegovi težki skušnjavi in peklenških mukah. Elizej je ob glasbi dobil pre-roški navdih. Mi pa, kadar brez glasbil ali z njimi v cerkvah vnemo in iz srca pojemo, postanemo bolj veseli, zbrani in dovezetni za molitev in poslušanje božje besede, za pridige in sprejemanje zakramentov.

Vsakikrat, ko smo v Ljubljani peteroglasno, ob spremljavi regala,¹⁵⁷ pozavn, cinka¹⁵⁸ in piščali zapeli: Sedaj prosimo Svetega duha ali Oče Sin in Sveti Duh ali Nebeški kralj itd., sem začutil posebno veselje, pobožno zbranost, ljubezen in željo po pridiganju in molitvi.

Predgovor

Po presoji vsega tega sem naše stare in nove slovenske duhovne pesmi in psalme (po katerih je naša mladež in preprosto ljudstvo, hvala Bogu, bilo poučeno in utrjeno v pravi veri, katekizmu in vseh božjih službah) ponovno na novo pregledal, korigiral, nekaj dodal ter z lastnimi novimi notami opremil in dal v tisk. Zato resnično upam, da bodo naši nasledniki to pesmarico pobožno, Bogu v čast za utrditev in širitev prave Cerkve uporabljali ter po njej prepevali.

Moj, v Kristusu ljubi, mladi gospod Jurij, ker je tvoj pobožni in razumni gospod stari oče, plemeniti in častitljivi pokojni gospod Vid Kisel itd. bil zelo naklonjen božji besedi, vsem krepostim in umetnostim, še posebej pa glasbi, je, ko je bil poslanec in blagajnik častitljive dežele Kranjske, ob tem pa mnogo let zapored tudi župan glavnega mesta Ljubljane,¹⁵⁹ nagovoril gospode in deželane pa tudi meščane k temu, da so plemenitega in zelo izobraženega v jezikih in umetnostih, posebno pa v glasbi zelo izkušenega in razgledanega magistra Leonharda Budino,¹⁶⁰ mojega ljubega znanca, sprejeli za posebnega osebnega učitelja svojih otrok, poleg njega pa še štiri v umetnosti igranja na razne instrumente, godala in bobne pa tudi telovadbe večje umetnike.

159] Vid (Veit) Khisel je bil oče Janeza Khisla in stari oče Jurija Khisla, kateremu je bilo namenjeno posvetilo pesmaric iz let 1568, 1574, 1579 in 1584. Vid Khisel je bil mestni sodnik in župan v Ljubljani, poslanec in blagajnik kranjskega deželnega zbora. Zgradil je grad Fužine (Kaltenbrunn), bil lastnik mlina na Ljubljanci, tovarne stekla in papirja. Pozneje je postal cesarski svetnik, dvorni svetnik nadvojvode in vojni upravitelj na hrvaški in jadranski meji, predsednik dvorne pisarne, vitez in baron. V letih 1566 in 1567 je zasedal položaj deželnega upravitelja na Kranjskem. Bil je velik podpornik in pospeševalec mlade slovenske književnosti, znanosti in umetnosti (O. Sakrausky, n.d. 455, op. 26).

160] Leonhard Budina je bil od 1531 latinski šolski upravitelj v Ljubljani, 1563 prvi rektor evangeličanske deželne šole, po upokojitvi 1566 pa prevajalec za latinski jezik. Užival je posebno naklonjenost družine Khisl.

Predgovor

161| Janez (Hanns) Khisel.

162| Janez (Hanns) Gebhardt, Ljubljčan, ki je študiral v Tübingenu skupaj s Samuelom Budino, pozneje pravo v Padovi; postal je predavatelj na deželni gimnaziji v Ljubljani, pozneje vojni sekretar kranjskega deželnega zbora, šolski inšpektor in deželni tajnik na Kranjskem, tedaj na položaju deželnega upravitelja.

163| Oče Jurija Khisla Janez Khisel je Trubarju pomagal pri ustanovitvi deželne šole.

Tako je tudi tvoj ljubi gospod oče¹⁶¹ (ki je zaradi svojih od Boga danih številnih odlik in kreposti bil od njegovega veličanstva rimskega cesarja, od presvetlega kneza in častitega deželnega zbora na Kranjskem kar nekaj let zapored poklican na visoke uradne položaje, sedaj pa na položaj deželnega upravitelja) čutil veliko radost ob poslušanju in branju božje besede, posebej pa veselje do glasbe. Zato te je še zelo mladega dal v vzgojo omenjenemu gospodu Budini in posebnemu učitelju,¹⁶² da bi se od njiju naučil pobožnosti, pravega razumevanja celega katekizma, jezikov, glasbe in drugih umetnosti.

Pri vseh, ki te poznajo, vzbujaš veliko upanje, da boš tako kot tvoji pobožni starši naši Cerkvi in domovini zvest služabnik in dobrotnik. Glede na vse to in za vsa velika dobra dela, ki so jih tvoj gospod stari oče, gospa stara mati, tvoj gospod oče,¹⁶³ gospa mati in ti sam izkazali meni, moji soprogi in mojim otrokom, sem želel z dolžno hvaležnostjo ter v večni spomin te naše pesmi in psalme posvetiti tebi ter jih izdati v tvojem imenu.

Večni Bog in oče našega Gospoda Jezusa Kristusa naj s Svetim Duhom po svoji besedi vodi in usmerja tvojega gospoda očeta, tvojo gospo mater, tvoje brate in sestre, tebe in nas

Predgovor

vse po svojih poteh v njegovo čast in slavo ter nas obvaruje pred sedanjim in večnim pogubljenjem. Amen. Napisano v Derendingenu, na svetega Jurija dan v 1567. letu.

Tvoj zvesti in vdani

Primož Trubar.

TA CELI CATEHISMVS, ENI

psalmi inu tih vegših godij, stare inu
Noue kefzhanske¹⁶⁴ Peifni, od P. Trube-
ria S. Kreilia inu od drugih sloshene,
tetryzh popraulene inu
populshane.¹⁶⁵

Der gantz Catechismus /
etliche Psalmen / vnd Christliche
Gesäng / die man auff den fürnem[m]sten,
Feste[n] singet / in der Windischen
Sprach. Zum dritten mal corrigiert
vnd gemehrt

Devt.31.

Scribite vobis Canticu istud. & docete filios Israel, vt
memoriter teneant, & ore decantent. Et sit mihi Car-
men istud pro Testimonio inter filios Israel¹⁶⁵

V TIBINGI

1574.

164| Kerfzhanske.

165| Der ganze Katechismus, etliche Psalmen sowie alte und neue shristliche Lieder, die man zu den hohen Festen singt von Primus Truber, Sebastian Krell und anderen verfaßt, zum dritten Mal corrigiert und vermehrt.

166| 5 Mz 31,19: So schreibt euch nun dies Lied und lehret es die Kinder Israel und legt es in ihren Mund, daß mir das Lied ein Zeuge sei unter den Kindern Israel.

Dem Edlen vnnnd
Ehrnuesten Junckherrn /
Georgen Kifel zum Kalten-
Brunn vnnnd Raßbor¹⁶⁷ / Erbtruckseß
der Fürstlichen Graffschafft Görtz /
Pfandherrn zu Weixelburg / etc.

Gnad vnd Frid von Gott durch Christum.

Die Musica mit ihren Instrumenten
vnnnd Orgeln / hat gleichwol iren
ursprung / wie Moises schreibet / von
der Cainischen falschen Kirchen /
nämlich von Jubal (wie sie dan[n] hernach vnd jet-
zund am meisten / vnnnd mit grossen vnkosten bey
der Abgötterey vnnnd falschen Gottesdiensten / welt-
lichen Lüsten vnd Frewden / würdt mißgebraucht).
So hat doch Gott selbst / neben andern Ceremonien
vnnnd eufferlichen Gottesdiensten / auch die Psalmen
vnd Geistliche Lieder / in der Kirchen zu singen
beuolhen. Moises vnd sein Schwester Maria / seind
die ersten vorsinger der Psalme[n] gewest / nach jnen
Debora / Barack / Anna / Dauid / ettlich Prophe-
ten / die Jungfraw Maria / Zacharias / Simeon /
vnnnd andere haben auch Psalmen

Gen. 4.

Dan. 5.

Deut. 32.

Exodu. 15.

Jud 5.

1. Reg 2.

2. Reg 13.

3. Luc. 1. 20.

167 Težko je določiti, kateri kraj ali graščina je mišljen. Krajev s slovenskim poimenovanjem Razbor, Rasbor in sličnih izpeljank je v Sloveniji veliko. Pirchegger v *Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülten, Städte und Märkte*, Bd 10, München 1962, 222, omenja Razbor kot kraj pri Mariboru, lahko bi bilo sedanje Razvanje.

)(2 vnd

Vorred

Matt 26.
Eph. 5.
Col. 3.
Jac. 5.

vnd Geistliche Lieder / vom h. Geist darzu getrieben / gestellt. Zu dem so hat vnser lieber Herr vnd Heiland Ihesus Christus / nicht allein seine Predigten mit den Psalmen bezeugt / sonder auch / wie auß dem Mattheo abzunemen / zuuor / vnd bey seinem letzten Abendmal gesungen. Paulus vnnd Jacobus wollen / daß die Christen mit hertzen sollen Psallieren vnd Gott loben. So schreibt auch Plinius ein Haid / daß die ersten Christen / jrem Gott Christo / alle morge[n] vor tag / Lieder gesungen haben.

1 Reg. 16.

4 Reg. 3.

Dann die Musica / das Gesang / wann es recht vnd Gottsfälig gebraucht würdt / bewegt der Menschen hertze[n] zur andacht / vn[nd] Christlicher innerlicher Frewd. Daud hat mit Psalmen vnnd Harpffen / den Saul in seinen schweren Anfechtungen vnnd des Teufels Plage[n] / erquickt. Elizeus ist durch Musicam zum Weissagen lustiger worden. Vnd wir erfahren / wann man in der Kirchen ohn oder mit Instrumenten fleissig singet / daß wir dardurch vil lustiger vnnd andachtiger werden zum Gebett / Gottes Wort zu hören / zu predigen / vnd das h. Sacrament zu empfangen. Vnd als offft man zu Laibach: Nun bitten wir den h. Geist oder: Ozha, Syn Duh nebeshki kral, etc. mit fünff Stimmen beim Regal / Posaunen / Zincken /

vnd

Vorred

vnd Schalmeyen in der Kirchen hat gesungen /
hab ich dazumal alwegen ein sonderliche frewd /
andacht / lieb / lust / vn[nd] ernst zum Predigen
vnd Gebet / in mir empfunden. Darumb thun die
Reformierten Euangelischen Kirchen recht / daß
sie in ihren Kirchen / die h. Schrifft vnd Psalmen /
nach der Lehr vnd Beuelch des heiligen Pauli / in 1 Kor 14.
gemeiner verstendiger Sprach lesen vnd singen.

In erwegung solliches / hab ich vnser alte vnnnd
neue Windische Geistliche Lieder vnnnd Psalmen
(dardurch Gott lob vnser Jugendt vnd einfältigen
im rechten Glauben / im Catechismo / vnnnd in al-
len Gottesdiensten seind vnderricht vnd gesterckt
worden) widerumb von newem vbersehen / Corri-
giert / gemehrt vn[nd] mit eignen neuen Noten
trucken lassen. Vnnnd bin guter hoffnung / vnser
nachkom[m]enden / werdens auch Gottsfälliglich
zu der ehr Gottes / erbawung vnnnd außbreitung
der rechten Kirchen singen vnd gebrauchen.

Vnd nachdem / mein geliebter in Christo
Jungkherr Jorg / ewer Gottsfäliger vn[nd]
hochuerstendiger Herr Großuatter / der Edel
vnnnd Ernuest Herr Veit Kisel etc. fäliger / zum
Gottes Wort / zu allen Tugenten vnd freyen
Künsten / sonderlich zu der Musica

)(3 groffe

Vorred

grosse lieb getragen. Dann als er der Ersamen Landtschafft in Crain verordneter vn[nd] Einnemer / auch daneben der Hauptstat¹⁶⁸ Labach / Burgermeister vil Jar nacheinander gewest / hat er die Herren vnd Landtleut / auch die Burgerschafft dahin beredt / daß sie den Edlen vnnnd hochgelerten / in Sprachen vnd freyen Künsten / sonderlich in der Musica hochehrfahne[n] / Magistrum Leonhardum Budinam / meinen lieben Herren Geuattern / zu einem besondern eignen Schulmeister jren Kindern / vnnnd neben jme vier Kunstreicher auff allerley Instrumenten / vnd Seittenspil / Trommeter vnnnd Turner / auffgenommen vnd Prouisioniert. So hat Ewer lieber Vatter / (der von wegen seiner von Gott jme gegebne[n] grossen Gaben vnd Tugenten von Armen vnnnd Reichen / inn vn[nd] ausserhalb deß Landts / lieb vn[nd] werdt gehalten / auch von der Röm. Kay Maiestät / von Fürstlicher Durchleuchtigkeit / vn[nd] von der Ersamen Landtschafft in Crain / nun ettlich Jar nacheinander zu hohen Emptern / vnd jetzunder zum Cam[m]errath vnd Landtsuerweser Ampt gebraucht würdt) auch ein grossen Eiffer Gottes Worts zuhören vnd zulesen / vnnnd an der Musica ein sonders wolgefallen. Darumb er euch so jung in deß obgemelten Herren Budina

disciplin

Vorred

disciplin geben / vnnd helt euch ein eignen Preceptorem / mit dem er euch weit in frembde Lender vnnd hohen Schulen verschickt / auff das jr von jnen die Gottseligkeit / den gantzen Catechismum im rechten verstand / vnd die Sprachen / Musicam / vnnd andere freye Künsten erlernet. Vnnd ist bey allen die euch können / gutte hoffnung / jhr werdet / wie Ewere Gottselige Eltern / vnsern Kirchen vnd gantzem Vatterlandt / dienstlich vnnd nützlich sein. In ansehung solliches alles / vnd das ich für die grossen vilfaltigen wolthaten / von ewern Herrn Großuatter / Frawen Großmütter / von ewerm Herren Vattern / Frawen Mütter / vnd von Euch / mir meinem Weib vnd Kindern bewisen / ich mich danckbar /vnd derselben eingedenck erzeige / hab ich dise vnserre Christliche Gesäng vnnd Psalmen euch Dedicieren / zuschreiben / vnnd in ewerm Namen außgehn wollen lassen.

Der ewig Gott vn[d] Vatter vnsern Herren Jesu Christi / der regiere / vnnd führe mit seinem heiligen Geist durch sein Wort / ewern Herren Vattern / ewer Fraw Mütter / ewer Brüder / Schwester / Euch vnnd Vns alle auff seinen Wegen / vnnd brauche vns alle sampt zu seiner Ehr vn[nd] Glori / vnd

)(4 bewa=

Vorred

beware vns vor dem zeitlichen vnnnd ewigen verderben. / Amen. Geschriben zu Derendingen an S. Jörgen tag / im 1567 Jar.

€. Ern.

Trewer vnd dienstwilliger

Primus Truber Crainer /
Pfarrherr daselbst.

ENI PSALMI, TA CELI CATEHISMUS

inu tih vegših gody stare inu nove
kersčanske peisni, od P. Truberia,
S. Krelia inu od drugih zložene,
druguč popravlene
inu pobulšane.

Celi katekizem, številni
psalmi in krščanske pesmi v
slovenskem jeziku, ki se pojo ob
najimenitnejših praznikih.
Tretjič pregledan
in dopolnjen.¹⁶⁹

5 Mz 31

*Scribite vobis Canticum istud. & docete filios Israel,
ut memoriter teneant, & ore decantent. Et sit mihi
Carmen istud pro Testimonio inter filios Israel*¹⁷⁰

169| Der gantz
Catechismus / ettlich
Pfalm / Chriftliche
Gefäng / die man auff
den fürnembften Feften
finget / in der Windischen
Sprach / zum andern
Corrigirt vnnd gemehret.

170| 5 Mz 31,19.

V TIBINGI,
1574.

Plemenitemu in krepostnemu
mlademu gospodu Juriju Khislu od Fužin
in Razborja, dednemu dvornemu kletarju¹⁷¹
knežje grofije v Gorici, zastavnemu
gospodu v Višnji gori itd.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Glasba s svojimi instrumenti in orglami
ima svoj izvor, kot piše Mojzes, v
Kajnovi krivi cerkvi, namreč pri Ju-
balu (pozneje je bila vse do sedaj
povečini in z velikimi stroški zlorabljena ob
malikovanju, krivih božjih službah, posvetnih
nasladah in veseljačenju), vendar je Bog sam,
ob drugih ceremonijah in oblikah božje službe
v cerkvah zapovedal tudi petje psalmov in
drugih duhovnih pesmi.¹⁷⁷ Mojzes in njegova
sestra Marija sta prva prepevala psalme, za nji-
ma Debora, Barak, Ana, David, mnogi prero-
ki, devica Marija, Zaharij, Simon in drugi so
dodali tudi psalme in duhovne pesmi o Svetem
Duhu. Razen tega je naš ljubljeni Gospod in
zveličar Jezus Kristus svoje pridige s psalmi ne
samo podkrepil, temveč, kot lahko povzame-
mo po Mateju, pred in med svojo poslednjo
večerjo tudi pel.

171| *Erbtruchsess*, dedni
upravitelj dvornega
gospodinjstva, strežbe,
dvorni kletar.

Gen. 4.¹⁷²

172| 1 Mz 4,21.

Dan. 5;
Esa. 5.¹⁷³

173| Dan 5,3; Ezk 5,11.

Deut. 32.¹⁷⁴

174| 5 Mz 32,17.

Ex. 15;¹⁷⁵
Jud. 5.¹⁷⁶

175| 2 Mz 15,20.

176| Sod 5,3.12.

177| Kol 3,16.

1. Reg. 2.¹⁷⁸
1 Reg. 16.¹⁷⁹
2. Reg. 23.¹⁸⁰
Luc. 1;
Luc. 2.¹⁸¹

178| 1 Sam 2: Anina
hvalnica Bogu.

179| Sam 16,23.

180| Sam 22,1.

181| Lk 1,46–55: Marijina
hvalnica; 68–79 Zahari-
jeva hvalnica; Lk 2,29–32:
Simon.

Matt. 28.¹⁸²

182| Očitno tisk. napaka.
V 1567 Matt 28, v 1574
Matt. 26, pravilno:
Mt 26,26–29.

Predgovor

Pavel in Jakob sta hotela, da bi kristjani iz srca prepevali psalme in hvalili Boga. Tako piše Plinius, ki je bil pogan, da so prvi kristjani svojemu Bogu Kristusu, vsako jutro pred nastopom dneva peli pesmi.

Kajti glasba in pesem, ako se pravilno in pobožno uporabljata, spodbujata človeško srce k pobožni zbranosti in notranji sreči.

David je s psalmi in harfo pomiril in utrdil Savla v njegovi težki skušnjavi in peklenskih mukah. Elizej je ob glasbi dobil preroški navdih. Mi pa, kadar brez glasbil ali z njimi v cerkvah vneto in iz srca pojemo, postanemo bolj veseli, zbrani in dovezetni za molitev in poslušanje božje besede, za pridige in sprejemanje zakramentov. Vsakokrat, ko smo v Ljubljani peteroglasno ob spremljavi regala, pozavn, cinka in piščali zapeli: Sedaj prosimo Svetega duha ali Oče Sin in Sveti Duh ali Nebeški kralj itd., sem začutil posebno veselje, pobožno zbranost, ljubezen in željo po pridiganju in molitvi.

Zato reformirane evangeličanske Cerkve prav ravnaajo, ko po nauku in zapovedi svetega Pavla bero in pojo v preprostem razumljivem jeziku (1 Kor 14)¹⁸⁶ v svojih cerkvah *Sveto pismo* in psalme.

Po presoji vsega tega sem naše stare in nove slovenske duhovne pesmi in psalme (po kate-

183| Ef 5,19; Kol 3,16; Eph. 5;
Jak 5,13. Col. 3;
Jac. 5.¹⁸³

184| 1 Sam 16,17–23. 1 Sam. 16.¹⁸⁴
185| 2 Kr 3,15. 2 Kr. 3.¹⁸⁵

186| 1 Kor 14: darovi jezikov in prerokovanja.

Predgovor

rih je naša mladež in preprosto ljudstvo, hvala Bogu, bilo poučeno in utrjeno v pravi veri, katekizmu in vseh božjih službah) ponovno na novo pregledal, korigiral, nekaj dodal ter z lastnimi novimi notami opremil in dal v tisk. Zato resnično upam, da bodo naši nasledniki to pesmarico pobožno, Bogu v čast, za utrditev in širitev prave Cerkve uporabljali ter po njej prepevali.

Ker je, moj v Kristusu ljubi mladi gospod Jurij, vaš pobožni in razumni gospod stari oče, plemeniti in častitljivi pokojni gospod Vid Khisel itd. bil zelo naklonjen božji besedi, vsem krepostim in umetnostim, še posebno pa glasbi, je, ko je bil častitljive dežele Kranjske poslanec in blagajnik, ob tem pa mnogo let zapored tudi župan glavnega mesta Ljubljane, nagovoril gospode in deželane pa tudi meščane k temu, da so plemenitega in zelo izobraženega, v jezikih in umetnostih, posebno pa v glasbi zelo izkušenega in razgledanega magistra Leonharda Budino,¹⁸⁷ mojega ljubega znanca, sprejeli za posebnega osebnega učitelja svojih otrok, poleg njega pa še štiri, v umetnosti igranja na razne instrumente, godala in bobne pa tudi telovadbe večče umetnike.

Tako je tudi vaš ljubi gospod oče (ki je bil zaradi svojih od Boga danih številnih odlik

187 Leonhard Budina, od 1531 latinski šolski upravitelj v Ljubljani, 1563 prvi rektor evangeličanske deželne šole, po upokojitvi 1566 pa prevajalec za latinski jezik. Užival posebno naklonjenost družine Khisl.

Predgovor

in kreposti v deželi in zunaj nje priljubljen in spoštovan s strani ubogih in bogatih; njegovo veličanstvo rimski cesar, presvetli knez, in častiti deželni zbor na Kranjskem pa sta ga kar nekaj let zapored poklicala na visoke uradne položaje, sedaj na položaj komornega svetnika in deželnega upravitelja) čutil veliko radost ob poslušanju in branju božje besede, še posebej veselje do glasbe, zato vas je še zelo mladega dal v vzgojo omenjenemu gospodu Budini ter posebnemu učitelju in spremljevalcu, s katerim vas je poslal daleč v tuje dežele in na visoke šole, da bi se od njiju naučili pobožnosti, pravega razumevanja celega katekizma, jezikov, glasbe in drugih umetnosti.

Pri vseh, ki vas poznajo, vzbujate veliko upanje, da boste kot vaši pobožni starši naši Cerkvi in domovini zvest služabnik in dobrotnik. Glede na vse to in za vsa velika, dobra dela, ki so jih vaš gospod stari oče, gospa stara mati, vaš gospod oče,¹⁸⁸ gospa mati in vi sami izkazali meni, moji soprogi in mojim otrokom, sem želel z dolžno hvaležnostjo in v večni spomin te naše pesmi in psalme posvetiti vam ter izdati v vašem imenu.

Večni Bog in oče našega Gospoda Jezusa Kristusa naj s Svetim Duhom po svoji besedi

¹⁸⁸ Oče Jurija Khisla, Janez Khisel, je Trubarju pomagal pri ustanovitvi deželne šole.

Predgovor

vodi in usmerja vašega gospoda očeta, vašo gospo mater, vaše brate in sestre, vas in nas vse po svojih poteh v njegovo čast in slavo ter nas obvaruje pred sedanjim in večnim pogubljenjem. Amen. Napisano v Derendingenu, na svetega Jurija dan, v 1567. letu.¹⁸⁹

Vaše častitljivosti

Zvesti in vdani

Primož Trubar
Kranjec, tukajšnji
župnik

189 Kljub preteku 6 let in spremenjenim odnosom do Jurija Khisla, ki sta mu namenjena oba predgovora, iz leta 1567 in 1574, se predgovor konča z letnico 1567. Ali je to napaka tiskarja ali pa je Trubar namerno pustil prvo letnico, da bi s tem poudaril, da se njegov osebni odnos do naslovljenca ni spremenil, čeprav ga v tem predgovoru za razliko od predgovora iz leta 1567 sedaj vika. V tem je tudi glavna razlika med obema predgovoroma, razen nekaj dodanih ali odvzetih misli.

CATEHISMUS

S DVEIMA ISLAGAMA.

ENA PRIDIGA OD STAROSTI

te prae inu kriue Vere, Kerftzhouane, Mas-
houane, zheftzhena tih Suetnikou, od Cerkou-
nih inu domazhih Boshyh slushbi, Is S. Pisma,
ftarih Cronik inu Vuzhenikou vkupe sbrana,

Ta mahina Agenda, Otrozhe Molitue, skufi
Primosha Truberia.¹⁹⁰

1 Pet. 3

*Sitis parati ad re spondendum cuilibet
petenti rationem eius spei, qua in vobis est.*¹⁹⁰

Catechismus mit Des Herren

Brentij vn[d] M. C. Vischers auflegung / ein Priedig
vom Vrsprung vn[d] Alter deß rechten vnd falschen

Glaubens vnd Gottesdiensts /

Die Haußtaffel / vnnnd die
kleine Agenda.

V TIBINGI,
M.D.LXXV

190 | Katechismus mit
zwei Auslegungen.
Eine Predigt über das
Alter des wahren und
falschen Glaubens,
über die Taufe, Messe,
Verehrung der Heiligen,
über den kirchlichen und
heimischen Gottesdienst
aus der Biebel, alten
Chroniken und lehren
zusammengezogen. Die
kleine Agenda und Kin-
dergebete durch Primus
Truber.

191 | 1 Pt 3,15: *Seid allezeit
bereit zur Verantwortung
jedermann, der Grund
fordert der Hoffnung, die
in euch ist.*

Dem Edlen
vnnnd Ernuesten Junckhern
Frantzen Georgen von Rein / zum
Stermall / rc. Gottes Gnad /

Frid / Segen vnd alles guts /
durch Christum zuuor.

Es haben ettlich gut Chri= sten vnnnd trewe Diener der Kirchen Gottes im Lands Crain / nechsten Herbst des 74. Jars / mir vbersendt / ein newen Jesuitischen Catechisimum / in Windischer Sprach getruckt / also intitult: Compendium Catechismi Catholici in Slauonica lingua, per Quastiones, in gratiam Catholice iuuentutis propositum. Per fratrem Leonhardum Pachenekerum, professum ac Sacerdotem caenobij Victoriensis almi Cistiriensis ordinis, Graecij Styrie Metropoli, apud Zachariam Bartschium, Anno 1574. In dem der gut Mönch / die Bäptischen siblen Sacrament / die siblen Todsfünd / die vier Sünde / wölche in die Himmel schreien / die siblen Werck der Barmhertzigkeit / der Heiligen anruffen / das Aue Maria / vnd andere Müßbreuch / verthädigt / vnnnd für Catholisch außgibt. Es hat auch in disem Jar zu Grätz in Steyr / nahe bey vnserm Vatterland / ein Jesuiter ein

Die
Jesuitischen
fahen auch
an Windisch
zu schreiben.

A 2 scharpffe /

scharpffe / in seinem sin[n] Disputation / wider vnser
Kirchen vnnnd Religion / im Druck außgehn lassen / In
wölcher er mit verkerte[n] / vngereumbten fälschlich an-
gezognen Sprüchen / Historien vnnnd Exempeln auß der
heiligen Gschriff / alten Vättern vnnnd Concilien /
beweisen will / das die jetzige Bäptische Römische Kir-
che / die rechte / Catholische vnd Apostolische / vnnnd
die vnser / vnrechte vnd Ketzerische sey etc.

Die Jesuiter
wollen Socij
Christi sein /
Similis ero
altissimo.
Esa 14.

Heuchlerei /
falsche Lehr /
verführen vil
Leüt.

Darauf abzunemen / das dise neue Hochtitulirische
wölffische zunfft mit Schaffkleidern bekleidet (wölche nicht
Brüder deß Herren Jhesu / wie alle gemeine Gottfälligen
Christen / Psal. 22; Matth. 12; Joh. 20; Heb. 2. sonder seine
Socij genent wollen sein) sich auch in unser Vatterland / wie
in die andern Nationen / eintringen vnd einmisten wollen /
vnd mit ihrem Heuchlerischen gleissenden Leben / vnd
arglünstigen / prächtigen süßen worten / die einfaltigen
gutthertzigten Christen / vnser Vatterlands / von dem an-
gezündtem Liecht deß heiligen Euangelij / in die vorige
Sinsternuß deß auffgedeckten vnd geoffenbarten Antichrists
zu Rom / abführen vnd ablocken. Denn diser neue Orden
der Gesellschaft Jesu / ist darzu angericht / in alle Länder
außgeschickt / mit feißten Pfründe[n] an reichen Clöstern /
mit grossen Freyheiten / Gunst vnd Schirm der hohen Po-
tentaten / hochbegabt / auf daß er das verfallen Bapstumb /
vn[d] deß Antichrists zerstört Reich / wider auffrichte / er-
halte vnd erweitere / wie zu sehen / das dise Socij
Pseudochristi, deß Bapsts Tyranny vnd Abgötterey zuer-
halten / nicht allein mit jren falschen predigen / Geschriff-
ten

ten vnnnd vertünchten leben / sonder auch mit Schulhalten / für andere Päpstische Orden / lehrer vnd anhenger / sich auffß höchst beflæssigen. Denn wa¹⁹² sie junge Knaben / außß was Land sie sein / die zum Studieren taugenlich / außßkundtschaftten vnd vberkommen / dieselbigen. ziehen sie an sich / ohn vorwissen vnd widerwillen ihrer Eltern (der obgemelt Münch) vnd Respondens der Disputation des Jesuiten / seind beide vnßere Landsleut / vnd ihre Schüler) lehren sie fleissig / vnnnd versorgens mit aller notturfft vergebens / mit vertroftungen / wa¹⁹³ sie bey ihrem Glauben vn[d] Gehorsam bleibe[n] / werden sie zu grossen ehren vnd guttem leben kommen. Sie haben auch newlich den Bapst vberredt / daß er zu Rom ein newe Schul für die arme Schüler außß allen Ländern / sonderlich für die Teutschen angericht. / Darinn werden sie wol gehalten / in Sprachen / Künsten / Disputieren / vnnnd fürnemlich in ihrer Sophisterey vnnnd Superstition / fleissig vnderweisen vnnnd gelehret / Die werden alßdann / wann sie zu ihrem alter vnd verstand kommen / in alle Länder außßgetheilt / deß Bapsts Reich zuuersprechen vnnnd zubeschirmen.

Dieweil aber Gott der Herr vns Wächtern vnd Hürten seine Herde / die er durch sein eigen tewres Blut erworben vnd erlöset hat / Act. 20. nicht allein auff die gesunde Waide zuführen / sonder auch vor den Wölffen zuhütten vnnnd zuwarnen / ernstlich auffgelegt / Darumb will der heilig Paulus / das die rechten Bischoffen vnnnd Prediger / nicht allein lehrhafftig / sonder auch mechtig zuvermanen / zustraffen vnd zuüberwin-

A 3 den

192|Wo.

Jesuiten ver-
führen die
liebe Ju-
gendt.

193|Wo.

Päpstische
newe Schul
zu Rom.

Prediger
müssen ba-
wen vnd
streitten. 2.
Esd. 4.

den / die widerwertig sein / wölches sich alle Gottselige / alte vnnnd newe Lehrer vnnnd Scribenten / fürnemblich aber bey vnsern zeitten / vnserere Teutsche hocherleuchte Theologen befleissen / wölche nicht allein die notwendige seligmachende Christliche Artickel / recht lehren / vnnnd die gantze heilige Biblische Schrift auslegen / sonder auch der Schwermer / Rotten / Secten/ vnd der Jesuiten falsche Außlegung des Catechismi / ihre verfürische Lehr / Geschriften vnd Disputationen / dermassen widerlegen vnnnd entdecken / das maniglich sehen vnd greiffen kan / daß sie der alten großen Schlangen gezücht / die am Land vnnnd Wasser umbziehen / auß der lieben jugendt Kinder der Höllen zumachen / der armen Witwen Heuser zufressen / vnd den Menschen den den Him[m]el zuzuschließe[n] / seind außgeschickt. Apoc. 12. Math. 23.

Bekenne das
Recht frey /
wan[n] man
den leutte[n]
helffen soll.
Syrach 4.

Vnd dieweil die Jesuitischen / auch in Windischer Sprach / wie obgemelt / wider vnserere Euangelische Lehr zuschreiben angefangen / in erwegung solches / hab ich auch / vnser Theologen Exempel nach (vnangesehen / daß ich zuvor in den Außlegungen des newen Testaments / Catechismi / Psalter / Postilien / Locis Theologicis, vnnnd Examine philippi / in den dreien / Augspurgische[n] / Würtembergischen vnnnd Sachsischen Confessionen / der Bapstler falsche Lehr vnd einreden wider die vnsern / genugsam geantwurt vn[d] widerlegt also alt / kranck vnnnd lam / dise nachfolgende lange Predig zusammen colligiert / Dictiert vnd neben dem Catechismo trucken lassen / darinn ich vnser junge einfaltige gutherzige Creiner
vnd

vnd Windischen / auffß allereinfaltigest vnd verstendigest vnderrichte / wie sie mögen vnnnd sollen alle Lehr / Glauben vnnnd alle Gottesdienst / auß der heiligen Biblischen Schrift / vnd auß dem Catechismo vnderscheiden vnd vrt-heilen. Vnd ich ermane sie die heilige Schrift fleissig zu lesen / damit sie den Catechismu[m] recht lehrne[n] verstehn / was ein jedes wort in sich halte / vnnnd derselbigen allein glauben vnd volgen / wie Christus der Herr selbst Joh. 5; Luc. 11; 16; 24 vnnnd alle Propheten sonderlich der Dau-id / Psalm 1; 19; 119 vnnnd die Apostel gar offft beuellhen.

Vnd ich vnderricht sie mit lauttern Sprüchen vnd Exempeln auß der Bibel vnnnd Catechismo / wie sie vnsern widerwertigen auff jhr arglistig Geschray / vnnnd des vnuerstendigen groben Pefelsreden / antwurten sollen / wie sie sagen / Wir Catholischen / halten / lehren / vnd wollen widerumb auffrichten den alten Glauben / vnnnd die schöne Gottesdienst / wölche vnser Vorelter gehalten / darbey die Leut frumb / trew andechtig / fridlichl einig im Glauben / vnd gutte fruchtbare Jar gewest / etc. Daß sie erslich von dem Alter des Glaubens also antwurten / wie-wol vnser Glaub ist der eltest / den Gott / ehe er der Welt grund gelegt / fürgenommen / das wir durch Christum heilig sein vor jhme / sagt Paulus Eph. 1 Jedoch das Alter / grosser gewalt / scheine[n]de heiligkeit / der Menschen Weißheit / die grosse anzal des Volcks / langwirigkeit / macht den Glauben nicht recht / vnnnd die Menschen selig / sonder das Wort Gottes / wie Paulus sagt Rom. 10. Der Glaube komme auß der Predig vnnnd gehör deß

Der Papisten
Geschrey wi-
der die
Luterischen /
newer Glaub
böse Leut /
böse Jar /
Templum Do-
mini. Iere. 7.
44. ist falsch.

Dz alter / lan-
ge gewonheit /
Gewalt / die
menig des
volcks machen.

A 4 Worts

Den Glauben nicht
recht vnn
niemande
selig sonder
das heilig
Euangelium.
Rom 1.

Worts Gottes / vnd Christus sagt: Wer seinem Euangelio glaubt / der würdt selig / vnd Paulus spricht Rom. 2. Christus der Herr / werde die Welt / nicht nach eines jeden Glauben / er sey alt oder new / von Bäpsten / Bischoffen / Pfaffen vnd Munchen / lang oder kurtz gehalten / sonder nach seinem Euangelio / richten vnn vtheilen / Denn deß Teuffels vnrechter Glaub / ist auch Alt / denn er hat noch im Himmel den vnrechten Glauben / dem Son Gottes zuwider / auffgebracht / darnach den Adam / Eua / Cain vnd seine nachkommen / die Heiden / Juden / Türcken vnd Papisten / an sich zu seinem alten vnrechten Glauben gezogen vn[d] gebracht / Darumb soll sich niemandt mit dem Wort / der Glaub sey der Alt / vnangesehen / das man das Alter lieb vnd ehren soll halten / von dem rechten alten Glauben abführen vnd abwenden lassen. Deßwegen sollen die jungen vnd einfaltigen Christen / gutte achtung haben / vnd wissen / das wir zweierley Eltern vnd Vätter in Glaubens sachen haben / die recht vnn vnrecht Glaubigen. Die recht Glaubigen seind Adam / Eua / vor vnn nach dem fahl / da sie widerumb der Göttlichen verheissungen / vom Weibssamen / das ist / in Christum geglaubt / vnn nach ihnen Abel / Seth / Enoch / Noe / Abraham / Isaac / Jacob / die Ertzvätter / Propheten / Apostel / vnn wölche ihr Lehr vnd Glauben nachgefolget. Aber vnser falschglaubige Vorelter / seind auch Adam / Eua / wie sie der Schlangen / dem Teuffel / mehr dann Gott geglaubt vnn gehorsam gewest. Gen. 3. Darnach Cain / Cham / alle falsche Propheten / Bischoffen / Prediger / vnd wölche

wölche dem Wort Gottes / dem heiligen Euangelio /
vnnnd dem Catechismo zuwider glauben / Gott dienen /
die heiligen Sacrament mißbrauchen / vnd der Lehr deß
Teuffels vnnnd der Menschen folgen.

Vnd nachdem die offigemelte Bäpstischen / allenthalben
von vns außgeben / schreiben vnd außschreiben / wir
Lutherischen tauffen nicht recht / verachten die heilige Meß /
die Jungfraw Maria vnnnd alle Heiligen / verbieten gutte
Werck / etc. Auff solliches erzele ich / vnd zeige den gutten
vnsern frummen Landtsleuten lautter an / wölcher massen der
h. Johan[n]es der Tauffer / auß beuelch Gottes / Christum
den Herren / vnd allerley Völcker / allein mit Wasser / im
Namen der Dreifaltigkeit getaufft / wie Christus der Herr /
den Aposteln zu tauffen beuollen / vnnnd wie die Apostel /
die ersten Christen getaufft haben. Dergleichen sag ich ihnen
von deß Herrn Abendmal / wer / wie dasselbig gestift / vnd
von den ersten Christen gehalten. Item wie man Gott allein
anruffen / die Heiligen recht ehren / wölche Werck Gott ge-
fallen / Derwegen hab ich den Apostolischen Glauben / das
Vatter vnser / vnd die gantze Hausstaffel weitleuffig außge-
legt / darauff sie erlernen / vnd wissen mögen / wie ein jeder
Christ / hohes vnd nideres Stands / in seinem Ampt vnnnd
Beruf / nicht allein in der Kirchen oder Clostern / sonder
auch auff dem Rathauß / in seiner Haushaltung / vnd auff
dem Feld / mit seiner Arbeit / recht Gott dienen soll vnd mög.

Ich verantwort auch jhre alte Jüdischen reden /
Jerem. 44. Das sie klagen vber vnser Lehr

Die Lutheri-
sche[n] / das
sie die h.
Sacrament
mißbrau-
chen / die
Heilige[n]
entuneh-
ren¹⁹⁴ / gutte
Werck
verbietten /
sind mit vn-
warheit
beschuldigt.

194| Entunehren,
verjetno entehren.

Nicht die
recht glaudi-
gen / sonder

A 5 vnd

die Abgö-
tterer /
vnbuß-
fertige[n] /
seind
schuldig /
das Gott di
Welt straffet.

vnd sagen / Seit die Lutherischen mit ihrem neuen Glauben auffkommen / seind alle Plagen vnnd tewrungen entstanden / etc. vn[d] beweise auß Moise vnd allen Propheten / daß die Papißten mit ihrem neuen Glauben / Abgotterey / Tirannisieren / verfolgungen / vnd vnzüchtigem leben / an allem Vnglück schuldig. Denn zur zeit deß Abrahams / Isaac / Jacob / Joseph / Moise / Dauid / Elie / Elisei / vnd der Apostel seind auch grosse Tewrungen / Krieg / Pestilentz vnd Henschrecken gewesen / Aber an dem waren nicht die Ertzvatter / Propheten vnd Apostel / mit jrem Glauben vnd Lehr / sonder die Cananiter / Egyptier / die vnghaubigen Israeliten / Juden vnd Heiden / mit jrem Abgöttischen Glauben vnd Gottlosen leben schuldig.

In summa / Ich verhoff / der Allmächtig / in krafft seines heiligen Geists vnnd Worts / werde vnser Gottselige Crainer vnnd Windischen / mit diser vnd den vorigen vnsern Predigten vnd Büchern in der erkan[n]ten vnd angenommen Warheit / deß heiligen Euangelij / im rechten Glauben / Anruffung / vnd bey dem alten rechten brauch der heiligen Sacrament / in Christlicher lieb / gedult / einigkeit / vnnd in allen Gottseligen Diensten / bekrefftigen / vnnd wider allerley höllische Pforten / Practicken vnnd Tiranneij / bestendig erhalten / sie vnderrichten / Mund vnnd Weißheit geben / daß sie alle sáligmachende Artickel deß Christlichen Glaubens / wider der Jesuiter vnnd jres gleiche[n] Fallacien / vn[d] arglistige Rede[n] / auß dem Catechismo vnd klaren Sprüchen der h. Schrift vrtheilen / verthädigen vnnd versprechen werden wissen. Das verleihe ihnen Christus der Herr /

Herr / vnser Seelen rechter Bischoff vnnd Hirte seinem zusagen nach. / Amen.

Das ich aber dises Büchlein / mein geliebter in Christo Sun vnnd Gottl / Juncker Frantz Georg / darinn der Catechismus auff zweyerley weiß wurdet außgelegt / vnnd die nöttigsten Artickel vnfers Christlichen Glaubens / werden auß Gottes wort / klar vnd lautter gelehrt / bezeugt/ verthädigt / vnnd der Päpstischen verfürische lehr / lestern / Aberglaub / Abgötterey / vnnd Mißbrauch an tag gegeben vnnd widerlegt / euch zuschreibe vnnd in ewern namen lasse außgehn / thu ich ersflich darumb / Nachdem ich vor dreyzehen Jaren zu der zeit / da jr geboren / vnnd ich der Christlichen Kirchen im Lands Crein persönlich mit dem Predigamt neben andern gedient / bin ich auß funderlicher Schickung Gottes von ewern ehrlichen Gottseligen vnd Christlichen Herrn Vatter vnnd Frawen Mutter / zu ewr h. Tauff beruffen / ewr Geuatter vnd Zeug / das jr recht nach befelch vnd einsatzung Christi / im namen der h. Dreyfaltigkeit / vnd mit lautern wasser / on saltz / khat vn[d] öl getaufft worden. Vnnd nachdem einem jeden Christlichen Geuattern gebürt / seinem Göttel / was er von Gott in der Tauff für himlische Gütter empfangen / vnnd was er entgegen Gott dem Herren bey solcher Tauff versprochen vnnd schuldsg zuthun / zuerinnern vnnd zuermanen / vnnd neben seinen Eltern / Freunden / Nachpawren / vnnd Schulmeistem / den Catechismum / zu lehren / Dasselbig will ich hiemit mit disem Büchlin gethon vnd bewisen haben. Zum ande=

Was den Truber seinem Göttel dis Büchlein zu dedicieren verursacht.

ren

ren / zur gedechnuß der Christlichen lieb / trem vnd freundschaft / die ich erstlich mit Ewren Herren Großvattern / Herrn Frantzen von Rein / etc. vor vierzig jaren / da er der Ersamen Landtschafft deß loblichen Fürstenthumbs Crain / vil jar nacheinander / ein Verordneter / Einnemer vn[d] Beysitzer / vnd ich Prediger vnd Thumbherr zu Labach gewesen / miteinander gehabt / Dergleichen nachmals mit Ewren Herrn Vattern / deßwegen vnd in ansehung meines Predigamptes / wölches er hoch liebet vn[d] ehret / er mich zu Ewrem Seuattem erwölet vnd beruffen. Zum dritten / hab ich auch wöllen mit disem Dedicieren / vmb die vilfaltigen wolthaten / von Ewren Gottsäligen Herrn Großvattern / Ewren Herren Vattern vnnd Frawen Mutter / mir vnd den meinen bewisen / durch euch gegen jhnen mich danckbar erzeigen. Zu dem dieweil der Herren von Rein / etc. / jhr alt ehrlich herkom[m]en / Namen / Stammen / vnd Edelgeschlecht / im gantzen Fürstenthumb Crain / vnd in den vmbliegenden Landen / hohes vnnd nidriges Standes Personen / bekandt / von jhnen hochgerümbt / lieb / vnd in allen ehren gehalten. / Derhalben verhoff ich / dises Büchlein / seitmals euch zugeschriben / werde der Gottsförchtigen lieben Jugendt / vnd guthertzigen Christen vnser Vatterlands / desto lieber / angensem sein / vnnd von jhnen fleissig gelesen. Darzu Christus der Herr vnser Säligmacher / wölcher die Jugendt vnd alle Menschen / so hochgeliebet / daß er von jhrentwegen von Himmel zu vns auff die Erden kommen / ein Kind vnnd Mensch worden / alle zu sich beruffen / auff seinen Henden getragen / für jhre Sünd gestorben / vnd vom

vom Todt aufferstand / sie vor Gott frumb / gerecht /
 vnnnd heilig zum Himmelreich taugenlich vnd würdig ge-
 macht / vnnnd also jnen vnnnd allen rechtglaubigen / die
 ewige Seligkeit verdient vnd erworben / der verleihe vns
 allen seinen Geist / Krafft vnd Segen / daß wir allem
 dem / was vns die heilig Schrifft vnd Catechismus lehret /
 nachkommen vnd folgen / Amen. Geschriben zu

Derendingen an S. Primi vnd
 Feliciani tag / im
 1575 Jar.

E. Ern,

Gehorsamer / Dienst
 williger vnnnd trewer
 Geuätter

Primus Truber
 Pfarher daselbst.

CATEHISMUS Z DVEIMA IZLAGAMA. ENA PRIDIGA OD STAROSTI

te prave inu krive vere, kerstčovane, mašovane, čestčena
tih svetnikov, od cerkovnih inu domačih božyh
službi iz Svetega pisma, starih kronik inu
vučenikov vkupe zbrana, ta mahina
agenda, otročie molitve, skuzi
Primoža Truberia.

1 Pet. 3¹⁹⁵

*Sitis parati ad re spondendum cuilibet petenti
rationem eius spei, qua in vobis est.*

Katekizem z razlagama

gospodov Brenza¹⁹⁶ in M. C. Vischerja,¹⁹⁷ pridiga o izvoru
in starosti prave in krive vere ter bogoslužja.
šišna tabla in mala Agenda.

V TÜBINGENU,
1575

195 | 1 Pt 3, 15: Gos-
poda Kristusa posvetite v
svojih srcih. Vselej bodite
vsakomur pripravljeni
odgovoriti, če vas vpraša
za razlog upanja, ki je v
vas. Trubar citira po Luth-
ru (Seid allezeit bereit zur
Verantwortung jederman,
der Grund fordert der Hoff-
nung, die in euch ist) ne
po Vulgati, kjer se tekst
glasi: *Sitis parati semper
ad satisfactionem omni
poscenti vos rationem de
ca, quae in vobis est spe.*

196 | Johannes Brenz,
Katechismus, prva izdaja
1535.

197 | M. Christoph Vischer,
*Auslegung der fünf
Heubtstück des heiligen
Catechismi ...*, Schmal-
kalden 1573.

Plemenitemu in cenjenemu mlademu gospodu Francetu Juriju plemenitemu baronu

Reinu Strmolskemu itd.¹⁹⁸ predvsem milost božjo,
mir, blagoslov in vse dobro po Kristusu.

198| Pl. Reini, lastniki gradu Strmol od konca 15. stoletja (1479 do 1634).

Nekateri dobri kristjani ter zvesti služabniki božje Cerkve v deželi Kranjski so mi v jeseni preteklega 74. leta poslali nov jezuitski katekizem, natisnjen v slovenskem jeziku, ki je takole podnaslovljen: *Compendium Catechismi Catholici in Slavonica lingua per Quaestiones, in gratiam Catholice iuventutis propositum. Per fratrem Leonhardum Pacheneckerum, professum ac Sacerdotem caenobij Victoriensis almi Cistiriensis ordinis, Graecij Styrie Metropoli, apud Zachariam Barthschium, Anno 1574.* V njem dobri menih sedem papeških zakramentov, sedem smrtnih grehov, štiri v nebo vpijoče grehe, sedem dobrih del usmiljenja, klicanje k svetnikom, Ave Marijo in druge zlorabe zagovarja ter razglaša za katoliške. Tudi v tem letu je v Gradcu na Štajerskem, blizu naše domovine, nek jezuit izdal tiskano, po njegovem razumu ostro napisano razpravo proti naši Cerkvi in veri, v kateri hoče z napačnimi, preobrnjenimi in popačenimi zgodo-

Tudi jezuiti so začeli pisati slovensko.

Predgovor

vinskimi dejstvi, primeri in izreki iz *Svetega pisma*, starih očakov in cerkvenih zborov dokazati, da je sedanja papeška rimska Cerkev prava katoliška in apostolska, naša pa napačna ter krivoverska itd.

Jezuiti bi
radi bili
Kristusovi
družabniki.
Similis eio
altissimo.
Iz 14.

199| Ps 22,28.

200| Mt 12,49.

201| Jn 20,17.

202| Heb 2,11.

Licemer-
stvo in krivi
nauk zapel-
jeta mnogo
ljudi.

Iz tega je mogoče razumeti, da se želi to novo, samovšečno, v ovčje kožuhe preoblečeno volčje leglo (katerega udje ne žele, da se kot vsi ostali pobožni kristjani imenujejo bratje našega Gospoda Jezusa, Ps 22;¹⁹⁹ Mt 12;²⁰⁰ Jn 20;²⁰¹ Heb 2,²⁰² temveč njegovi družabniki) vsiliti in ugnezditi tudi v naši domovini tako kot med drugimi narodi ter s svojim licemerskim, opolzkim življenjem in hinavskimi, velikimi ter sladkimi besedami preproste, dobrosrčne kristjane naše domovine odvrniti in zvabiti od plameneče luči svetega evangelija v prejšnjo temo razkrinkanega in razgaljenega antikrista v Rimu. Kajti ta novi red družbe Jezusove je osnovan ter bogato obdarjen z mastnimi nadarbinami, samostani in z velikimi svoboščinami, z naklonjenostjo in pod zaščito visokih oblastnikov poslan v vse dežele zato, da propadlo papeštvo in antikristovo razdejano cesarstvo znova povzdigne, ohrani in razširi. Kot je videti, se ti dozdevni Kristusovi družabniki papeževe tiranije in malikovanja ne trudijo obdržati zgolj s krivimi pridigami, pisanjem in obsojanja vrednim življenjem, temveč tudi z vzdrževanjem šol za druge papeške redove, učitelje in privrženice. Kajti kjer koli, v kate-

Predgovor

ri koli deželi zasledijo za študij sposobne mlade fan-
te, jih pritegnejo, si jih tudi brez vednosti in proti
volji staršev podredijo (omenjeni menih in zagovor-
nik razprave tega jezuita, oba sta naša deželana ter
jezuitska učenca),²⁰³ jih vneto učijo, oskrbujejo z vsem
potrebnim ter jim obljublajo, da bodo deležni veli-
ke časti in dobrega življenja, če bodo vztrajali v njih
veri in pokorščini. Pred kratkim so papeža prepriča-
li, da je za revne učence iz vseh dežel, posebej za
Nemce, v Rimu ustanovil novo šolo. V njej jih dobro
oskrbujejo, učijo jezikov, raznih umetnosti in raz-
pravljanja, predvsem pa jih seznanjajo in poučujejo v
njihovi sofistiki in prazni veri. Ko dosežejo določe-
no starost in znanje, jih pošljejo v razne dežele, kjer
zagovarjajo in branijo papeško cesarstvo. Ker pa
Bog, naš Gospodar, svoje črede, ki jo je pridobil in
odrešil z lastno dragoceno krvjo, Apd 20,²⁰⁴ nam va-
ruhom in pastirjem ni zaupal zgolj zato, da bi jo po-
peljali na dobro pašo, temveč je od nas zahteval, da
jo tudi obvarujemo in svarimo pred volkovi. Sveti
Pavel zato želi, da pravi škofje in pridigarji ne le
poučujejo, temveč tudi resno opominjajo, grajajo in
premagujejo tiste, ki se odvrnejo od prave vere, za
kar si vsi pobožni stari in novi učitelji ter pismouki,
v sedanjem času zlasti naši nemški razsvetljeni teo-
logi, ki znajo pravilno učiti in razlagati potrebna
zveličavna poglavja krščanske vere in celo *Sveto pis-*

Jezuiti za-
peljujejo
ljubo mla-
dino.

203| Leonhard
Pachernecker in n. n.

Papeška
nova šola v
Rimu.

Pridigarji
morajo
graditi ter
se bojevati
(Ezr 4).²⁰⁵

204| Apd, 20,28–29.

205| Ezr 4,1–4.

Predgovor

206| Schwärmer, v dobi reformacije so tako imenovali tiste pristaše reformacije, ki so želeli Kristusovo oblast ustoličiti z zakoni, odnosno so odklanjali vsako povezavo med krščanstvom in svetno oblastjo, zavzemali so se za duhovnost, pobožnost, za krst pri polnoletnosti, cerkveno vzgojo in skupnost dobrin, da bi se tako pripravili na uresničenje božjega kraljestva na zemlji. Prim. Karl Holl, Luther und die Schwärmer, v: *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte*, zv. I: Luther, 1932.

207| Raz 12,9.

208| Mt 23,13.

209| Sir 4,25.

Če hočeš pomagati ljudem odkrito povedj resnico (Sir).²⁰⁹

mo, močno prizadevajo. Prav tako pa švermerjev,²⁰⁶ odpadnikov, sekt in jezuitov napačno tolmačenje katekizma, njih zavajajoče nauke, spise in razprave tako razlagajo in razkrivajo, da lahko vsi vidijo in spoznajo, da jih zapeljuje stara velika kačja zalega, ki se plazi naokrog po suhem in po vodi, da bi iz ljube mladine naredila otroke pekla, ubogim vdovam požrla hiše in ljudem zapahnila vrata v nebesa (Raz 12;²⁰⁷ Mt 23).²⁰⁸

In ker so, kot omenjeno, jezuiti tudi v slovenskem jeziku začeli pisati proti naši razlagi evangelija, sem v odgovor po zgledu naših teologov (ne glede na to, da sem poprej v razlagah Novega testameta, katekizma, psalterja, postile, *Lologicis* ter *Examine Philippi* v treh veroizpovedih, to je: augsburški, württemberški in saški, na papeški krivi nauk in govorjenje proti našim zadosti odgovoril ter ju ovrigel), čeprav star, bolehen in hrom, sledečo izčrpno pridigo narekoval in pustil skupaj s katekizmom natisniti. Z njo želim mlade, preproste, dobrosrčne Kranjce in Slovence na preprost in razumljiv način podučiti, kako naj vse nauke, vero in božje službe iz *Svetega pisma* ter katekizma pravilno spoznavajo ter presojujejo. Opominjam jih tudi, naj vneto prebirajo *Sveto pismo*, da bodo pravilno razumeli katekizem, kaj vsaka beseda v njem pomeni, ji verjeli in se po njej ravnali tako kot Kristus, naš Gospod (Jn 5; Lk 11; 16; 24),²¹⁰

210| Jn 5,46–47; Lk 11,28; Lk 16,31; Lk 24,44.

Predgovor

vsi preroki, posebej pa David (Ps 1; 19; 119)²¹¹ ter apostoli pogosto priporočajo.

Učim jih, kako naj z izreki in primeri iz Biblije ter katekizma odgovarjajo našim nasprotnikom na njih zahrbtno vpitje ter nerazumljivo, grobo in sovražno govorjenje. Oni pravijo: »Mi, katoliški, imamo, učimo in želimo znova vzpostaviti staro vero in lepa bogoslužja, kakršna so imeli naši predniki, ko so bili ljudje še pobožni, zvesti, zbrani, miroljubni in enotni v veri, ko so bila dobra ter plodna leta itd.« Najprej naj o starosti vere odgovore tako; Pavel Ef 1²¹² pravi: Naša vera je res najstarejša, saj je Bog, še preden je ustvaril svet, odločil, da bomo pred njim sveti po Kristusu. Vendar starost, velika oblast, navidezna svetost, človeška modrost, številčnost naroda in dolgotrajnost ne store prave vere ter ljudi ne zveličajo, temveč božja beseda kot pravi Pavel v Rim 10.²¹³ Vera prihaja iz pridige in sprejemanja božje besede, saj Kristus pravi. »Kdor verjame mojemu evangeliju, ta bo zveličan.« Pavel v Rim 2²¹⁴ pravi: Kristus Gospodar svetu ne bo sodil po veri posameznika, pa naj bo ta stara ali nova, od papežev, škofov, duhovnikov ali menihov, že dolgo ali šele kratko časa oznanjana, temveč bo ravnal in sodil po svojem evangeliju. Kajti satanova kriva vera je tudi stara, saj je že v nebesih zoper božjega Sinu krivi nauk vzpostavil ter nato Adama, Evo, Kajna in njegove potomce, pogane,

Papistično zmerjanje luteranov, da širijo novo vero, da so zlobni ljudje in krivi za huda leta. Templum Domini (Jer 7, 44) je lažno.

211| Ps 1,2; 19,8–12; 119, Trubar verjetno misli na celotno vsebino psalma.

212| Ef 1,4.

Starost, stare navede, oblast in človeški razum ne ustvarjajo prave vere ter nikogar ne zveličajo, temveč le sveti evangelij, Rim 1.

213| Rim 10,17.

214| Rim 2,16.

Predgovor

Jude, Turke in papiste pritegnil nase ter v svojo staro krivo vero zapeljal. Zato naj se nihče, ne glede na to, da je treba starost ceniti in spoštovati, ne pusti z besedami »ta vera je stara« zapeljati in odvrniti od prave stare vere. Zato naj bodo mladi in preprosti kristjani pozorni in naj vedo, da imamo, kar se vere tiče, dve vrsti staršev in očetov, ene s pravo in druge s krivo vero. Pravoverna sta bila Adam in Eva pred in po padcu, ker sta verovala v božjo obljubo o semenu iz žene, to je v Kristusovo rojstvo, po njiju pa Abel, Set, Enoh, Noe, Abraham, Izak, Jakob, očaki, preroki, apostoli ter vsi, ki so sledili njih nauku in veri. Toda Adam in Eva sta tudi naša krivoverna prastarša, ker sta kači, to je hudiču, verjela in bila pokorna bolj kot Bogu, 1 Mz 3, ²¹⁵ za njima pa Kajn, Ham, vsi lažni preroki, škofi, pridigarji, vsi, katerih vera in bogoslužje sta v nasprotju z božjo besedo, svetim evangelijem in katekizmom, vsi, ki zlorabljajo svete zakramente ter sledijo hudičevemu in človekovemu nauku.

215| 1 Mz 3,3–6.

Luterani so po krivem obdolženi, da zlorabljajo svete zakramente, onečajo svetnike in prepovedujejo dobra dela.

Medtem ko večkrat omenjeni papežniki povsod o nas razglašajo, pišejo in kriče, da mi, luteranci, pravilno ne krščujemo, da zaničujemo sveto mašo, devico Marijo in vse svetnike ter prepovedujemo dobra dela itd., jaz našim dobrim, pobožnim rojakom pripovedujem in razlagam, kako je sveti Janez Krstnik po božji zapovedi, v imenu Svete Trojice, samo z vodo krstil Kristusa, našega Gospoda, in mnoga

Predgovor

ljudstva; kako je Kristus, Gospod, apostolom zapovedal krstiti in kako so apostoli krstili prve kristjane. Prav tako jim pripovedujem o Gospodovi večerji, kdo in kako je le-to vzpostavil ter kako so jo opravljali prvi kristjani. Nadalje: kako se moramo z molitvijo obračati samo na Boga, svetnike prav častiti in katera dela so Bogu dopadljiva. Zato sem zelo obširno razložil apostolsko vero, očenaš in celotno hišno tablo. Iz vsega tega se lahko poučijo in spoznajo, kako naj sleherni kristjan, visokega ali nizkega stanu, svojemu poklicu in položaju primerno, ne samo v cerkvi ali v samostanu, temveč tudi na rotovžu, v gospodinjstvu in na polju s svojim delom pravilno služi Bogu.

Odgovarjam tudi na njihovo staro judovsko govorjenje (Jer 44),²¹⁶ ko tožijo čez naš nauk in govorijo, češ, odkar so se pojavili luteranci s svojo novo vero, so nastopile vse tegobe in draginje itd. Z Mojzesom in vsemi preroki dokazujem, da so papisti s svojo novo vero, malikovanjem, tiranijo, preganjanjem in nemoralnim življenjem krivi za vso nesrečo.

Tudi v času Abrahama, Izaka, Jakoba, Jožefa, Mojzesa, Davida, Elije, Elizeja in apostolov so se pojavljale velike draginje, vojne, epidemije in kobilice, pa tega niso zakrivili očaki, preroki in apostoli s svojo vero in naukom, temveč Kanaanci, Egipčani, neverni Izraelci, Judi in pogani s svojim malikovalskim verovanjem ter brezbožnim življenjem.

Ne pravo-
verni, tem-
več maliko-
valci in
nespokor-
jeni so kri-
vi, da Bog
kaznuje
svet.

216| Jer 44,5–6.

Predgovor

217| Jn 10,11–15.

Kristusovih
ovčic ne bo
nihče iztr-
gal iz nje-
govih rok
(Jn. 10).²¹⁷

Skratka, upam, da bo Vsemogočni z močjo svoje besede in Svetega Duha naše pobožne Kranjce in Slovence skozi to knjigo ter prejšnje naše pridige in knjige ohranil v spoznani in sprejeti resnici svetega evangelija, v pravi veri in molitvi, v pravi rabi svetih zakramentov, v krščanski ljubezni, potrpežljivosti in edinosti, utrdil v starih pobožnih službah ter okrepil proti vsem peklenkim portam, prevaram in tiraniji, jih razsvetljeval ter jim podelil govor in modrost. Tako bodo zmogli vsa zveličavna poglavja krščanske vere pred jezuiti in njim podobnimi sleparji ter zahrbtnimi govoricami z jasnimi izreki iz katekizma in *Svetega pisma* obsoditi, braniti in zagovarjati. To naj jim podari Kristus, naš Gospod, naših duš pravi škof in pastir po svoji obljubi. Amen.

Kaj je na-
potilo Tru-
barja, da je
to knjižico
posvetil
svojemu
krščencu.

Da pa sem to knjižico mladi gospod France Jurij, moj ljubi v Kristusu sin in krščenec, v kateri je predstavljen katekizem z dvema razlagama in se v njem važna poglavja naše krščanske vere z božjo besedo razločno in jasno uči, razlaga in zagovarja ter papeški zavajajoči nauk, pregrehe, praznoverje, malikovanje in zlorabe osvetluje in izpodbija, posvetil vam ter v vašem imenu izdal, sem upošteval sledeče razloge. Najprej, potem ko sem pred trinajstimi leti v času, ko ste se vi rodili, med drugim služil kot pridigar naši krščanski Cerkvi v kranjski deželi, sem bil po posebni božji previdnosti od vašega častivredne-

Predgovor

ga, pobožnega in krščanskega gospoda očeta in gospe matere poklican k vašemu svetemu krstu, bil vaš boter in priča, da ste bili pravilno, kot je zapovedal in storil Kristus, v imenu Svete Trojice samo z vodo, brez soli, brez blata in olja krščeni. In ker se za vsakega krščanskega botra spodobi, da svojega krščenca skupaj s starši, prijatelji, sosedi in učitelji spodbuja pri učenju katekizma, ga vedno spominja in opozarja na to, s kakšnimi nebeškimi zakladi ga je Bog obdaroval ob krstu in kaj je on naproti Gospodu Bogu po obljubi dolžan storiti, hočem s to knjižico izpolniti in potrditi. Drugič, v spomin na krščansko ljubezen, zvestobo in prijateljstvo med mano in vašim gospodom starim očetom, gospodom Francem pl. Reinom itd. pred štiridesetimi leti, ko je bil mnogo let zapored poslanec, odbornik in blagajnik častitljivih deželnih stanov slavne kneževine Kranjske, jaz pa stolni kanonik v Ljubljani, nato pa na enako prijateljstvo med vašim gospodom očetom in mano, ko me je glede na moj položaj pridigarja, ki ga je visoko cenil in spoštoval, vaš gospod oče izbral in poklical za vašega botra. Tretjič. S tem posvetilom sem hotel skozi vas izkazati hvaležnost za mnoga dobra dela, ki so jih vaš pobožni gospod stari oče, vaš gospod oče in gospa mati izkazali meni in moji družini. Ker so staro častivredno poreklo, ime, tradicija in plemeniti rod gospodov Reinov v vsej kneževini

Predgovor

Kranjski in okoliških deželah ljudem visokega ali nizkega stanu poznani, visoko cenjeni, priljubljeni in spoštovani, upam, da bo ta knjižica — ker je posvečena vam, bogaboječi ljubi mladini ter dobrosrčnim kristjanom naše domovine — toliko ljubša, prijetnejša ter od njih vneto brana. Kristus Gospod, naš zveličar, ki je mladino in vse ljudi tako močno ljubil, da je zaradi njih z nebes prišel na zemljo, otrok in človek postal, vse k sebi poklical, na svojih rokah nosil, za njihove grehe umrl, od mrtvih vstal, ljudi pred Bogom verne, pravične in svete za nebeško kraljestvo vredne pripravil ter tako njim in vsem pravovernim večno blaženost zaslužil in pridobil, naj nam vsem svojega duha, moč in blagoslov podeli, da bomo zmogli slediti ter izpolnjevati vse, kar nas *Sveto pismo* in katekizem uči. Amen. Napisano v Derendingenu, na svetega Primoža in Felicijana dan, v 1575. letu.

Vaše milosti

uslužni, vdani in zvesti boter

Primož Trubar,
tukajšnji župnik

NOVIGATA
TESTAMENTA
PVSLEDNI DEIL, V'TIM SO S.
Paula htim Iudom, S. Iacoba, Petra, Iansha,
Iudesha listuui, inu S. Iuana Refodiune,
S kratkimi fastopnimi Islagami, Druguzh
popraulen inu prepiffan fdai
peruizh drukan, od Primosha
Truberia.²¹⁸

Deut. 4. Psal. 119. Esai. 8. Apoc. 22.

Si quis appofuerit ad haec vel diminuerit de verbis libri
Prophetiae huius, apponet Deus super illum plagas
fcriptas in hoc libro, & auferet partem eius è libro & ex
vitae urbe sancta.²¹⁹

Das letst Theil des newen
Testaments / in wölchem begriffen seind / die Episteln
deß heiligen Apostels Pauli zum Hebreern / Item / Jaco-
bi / Petri / Johannis / Jude / sambt der Offenbarung /
mit kurtzen verstendigen Aufzlegungen.

V TIBINGI
MDLXXVII.

218| Des Neuen Testaments letzter Teil. In dem Briefe des hl. Paulus den Hebreern, des hl. Jakobs, Petrus, Jochannes, und Juda, sowie des hl. Jochannes Offenbarung mit kurtzen und verständigen Ausslegungen zum zweiten mal verbessert und überschrieben, jetzt zum ersten mal von Primus Truber gedruckt.

219| Raz 22,18–19: *Ich bezeuge allen, die da hören die Worte der Weissagung in diesem Buch: So jemand dazusetzt, so wird Gott zusetzen auf ihn die Plagen, die in diesem Buch geschrieben stehen. Und so jemand davontut von den Worten des Buchs dieser Weissagung, so wird Gott abtun sein Teil von Holz des Lebens und von der heiligen Stadt, davon in diesem Buch geschrieben ist.*

Den Wolgebornen /
Edlen Herren vnnnd Jungkherren /
Herren Christophen Freyherren

zu Aursperg vnd Nadlischegk / Erbcamerer in Crein / vnnnd in
der Windischen Marck / Pfandtherren zu Zobelsberg / vnd zu
der zeit Verwalter der Landtshauptmanschafft in Crein / & Her-
ren Andre von Aursperg / Herren zu Schönberg / Seisenburg
vnnnd Naideck / Erbmarschalck in Crein vnnnd Windischen
Marck. Jungherren Frantzen Gallen zum Lueg vnnnd
Gallenstein / vnnnd Jacoben Gallen zum Grauenweg vnnnd

Gallenstein / & Gottes Gnad / Segen /

Frid vnnnd alles guts durch

Christum.

gnädige vnnnd

Günstige lieben Herren vnnnd
Jungkherren / dz ich disen letzten
Theil deß newen Testaments in
vnser gemeiner Windischen
Sprach (wölchen ich euch vnnnd
ewern Schulgesellen / vor ettlich

jaren / noch dazumal / da ir bey vns zu Tübingen gestu-
diert / zu dedicieren versprochen) so langsam vnd spat / in
Truck geben / seind nicht allein / daß ich die warheit be-
kenn / meine schwere / langwirige Kranckheitten / das
Alter / vnd vnuermügen den Truck zu uerlegen /

a 2

sonder

Truber ist alt
vnnnd offt
Kranck.

Vorred.

Warumb diß
Büchlein mit
guten Com-
mentarien in
kleiner form
getruckt.

sonder auch mein nachlässigkeit vnnnd weltliche Geschafft
schuldig / Christus der Herr vergebe vnd vergesse nur dise
vnd andere meine sünde / Amen. Wiewol ich nun vor diser
zeit mir fürgenommen / das gantz new Testament mit den
Commentarijs / in Folio zusamen in ein Buch zu trucken /
vnnnd ettlich Gottselige / Ersame Landtschafften vmb verle-
gung deß Trucks anzusprechen / Dieweil aber dieselbige
nun langezeit / mit andern grossen schwären Aufgaben /
täglichem einfall vnnnd angriff der Türcken auffß höchst
beschwert / so hab ich sie bißher nicht ersucht / vnnnd diß-
mal allein disen Theil / darinn die Epistel der fünff Apostel /
sampt der Offenbarung Johannis begriffen / auff dise weiß
vnd form / wie ich sie hie fürstelle / beneben einer
Christlichen vnnnd nutzlichen außlegung / wölche ich auß
viler von Gott erleuchten vnnnd bewerten Scribenten Bücher
zusamen gezogen / was dunckel vnd vnuerstendig erklärt /
vnnnd darbey die fürnembste Lehr vnnnd Tröstungen ange-
zeigt / auch die widerwertigen falsche Deuttungen vnnnd
Außlegungen / entdeckt vnnnd widerlegt / trucken lassen.

Die rechte
Apostolische,
Catholische /
vnd Bapsti-
sche Lehr /
seind vngleich.

Vnnnd verhoffe / dise vnser Arbeit / werde vnsern
Gottseligen Creineren vnnnd Windischen gefallen vnd nütz-
lich sein / dardurch sie im rechten Glauben / vnnnd in den
Gottgefelligen diensten (die sie zuuor auß dem Catechismo /
Euangelisten / deß heiligen Pauli vnd andern Buchern ge-
lehrt) desto besser vnderrichtet / gegründet / vnd gesterckt
werden / dieweil sie sehen vnnnd befinden / das alle
Apostel / auß einem Geist /

von

Vorred.

von Christo / seinem Reich / Glauben / vnd gutten Wercken
zeugen / lehren vnd schreiben. Sie werden auch darauff
leichtlich abnehmen / verstehn vnd vrtheilen mögen / daß der
Bapstlichen Lehr / Glaub / Ceremonien / Gottesdienst /
leben vnd thun / sich mit der Apostel Lehr nicht verglei-
chen / vnd nichts dann Menschenatzungen / dem Wort
Gottes zuwider / nicht Apostolisch noch Catholisch seien.

Betreffendt die Epistel zun Hebreern / nach dem sie auß
dem rechten Apostolischen Geist ist geschriben/ vnd gewal-
tiglich vnnd klar mit der Prophetischen Schrift zeuget /
von beiden naturen Christi / von seinem Opffer am Creutz /
was er vns darmit erworben vnnd zuwegen gebracht / was
die Mosaischen Ceremonien bedeutten / außlegt / laß ich
sie mit andern Selerten / den heiligen Apostel Paulum ihren
Authorem sein vnd bleiben. Dann in diser Epistel / werden
der Juden lösterungen wider Christum / vnd die Bapstische
Meß / das ein versün Opfer sein soll / gewaltiglich wider-
legt / der gleichen beide Episteln deß heiligen Petri / Jaco-
bi / Johannis / Jude / vnd die Offenbarung / seind mir
auch Apostolisch / auß vrsachen / die ich hernach in vol-
genden Windischen Vorreden / vnnd Argumenten anzeige.

Vor der Offenbarung Johannis / hab ich die lange Vor-
red D. M. Lutheri gestelt / vnnd wiewol derselbe verborg-
ne Weißsagung / durch die Ketzler / Mahomet / Bapst /
veruolger der rechten Kirchen Gottes / außserhalb deß
jüngsten tags / nunmehr volbracht / darumb sie desto
leichter / vnd grundtlicher / wie der andern Pro

Die Epistlen
zun Hebre-
ern / Jaco-
bi / Petri /
Johannis /
Jude / vnnd
Offenba-
rung / seindt
Apostolisch.

Weißsagun-
gen in der
Offenbarung
seind erfüllt /
darumb desto
verstendiger.

a 3 pheten

Vorred.

pheten / Christi vnd Apostel / zu uerstehn / nichts destoweniger hab ich sie weutleiffiger / denn der andern Apostel Schrifften außgelegt.

Kleine Büch-
lein hand-
sam.

Vnd nach dem man jetzunder an mehr orten / die gantze Bibel vnnnd andere Bücher / auch in kleiner / als Octaua, Duodecima, vnd Decima sexta forma pflegt zu trucken / wölche den Leutten also klein angem vnnnd anmüttig / so mag man auch die andere Theil deß Windischen newen Testaments / die zuuor in Quarta forma außgangen / wider aufflegen / vnd in solcher Octaua forma trucken.

Die
Euangelisten
werden zum
anderenmal
getruckt.

Ich will auch hieneben vnangezeigt nicht lassen / das ich albereit außfürliche Commentaria / vber die Euangelisten / auß Herren Brentij vnd anderer bewerten Büchern colligire / verhoff dieselbige / durch hilff deß Allmächtigen diß jar zuueruertigen.

Truber ist der
Herren von
Aursperg
Erhold /
Prediget 47
Jar.

Warumb ich aber diß Apostolisch Büchlein / euch meinen Gnädigen Herren vnd Günstigen Junckherren zuschreibe / geschicht auß folgenden vrsachen. Nachdem ich im Lande Crein auff der Raftzhitz den Freyherren zu Aursperg gehörig nach Christi geburt im 1508. Jar (in wölchem die Venediger im Krieg wider den grossen frommen Kaiser Maximilianum den ersten / die Statt Triest einnahmen / vnd ein jar ingehabt) bin geboren / vnnnd hernach Anno / & 30 erstlich in der Grauenschafft Cili nachmals im Landts Crain / das Euangelium vom Reich Christi / vnnnd Catechismum / in rechtem verstandt neben andern (gleichwol noch bey der Meß) zupredigen angefangen / vnnnd also vor der ersten verfolgung 17. Jar nacheinan=

der

Vorred.

der gepredigt / gäbe Gott seinen Geist vnnnd Krafft / das ewere Gottsfälige / ehrliche / ansehenliche Voreltern / Anherren / Großmütter / Vatter / Müttern / Vettern vnnnd Nuemen / neben andern Herren vnnnd Landtleutten / frauen vnd Jungfrauen / sich dem heiligen Euangelio ergaben / daselbig nicht on grosse gefahr ihres Leibs vnd Guts / öffentlich bekennet / vnnnd aufzubreiten vns Predigern trewlich geholffen / vnnnd in vnsern Veruolgungen vil guts gethon.

Untersteyrer
haben zeitlich das Euangelium
angenommen.

Nachmals wie ihr vor zehen jaren / mit eweren Brüdern vnd Vettern / Herren Wolffen Engelbrecht Freyherren zu Aursperg / & (der jetzund vmb Christi vnd deß Vatterlandts willen in der Türckey leider anderhalb jar gefangen ligt) / vnnnd dem Herren Troian seinen Brudern / (der in seinem Beruff / im fleissigen Studieren / zu Padua vor acht jaren in Christo entschlaffen) die freyen Künst vnd Sprachen / fürnemlich aber / den rechten verstand der heiligen Biblischen geschriff zu lehren / von ewern Christlichen Eltern / zu vns gehn Tübingen abgefertigt worden / habt ihr mich aldain meiner Herberg / nicht wie ewern Landtsman / sonder wie ewern Vattern offft ersucht / vnd von alten Geschichten / die sich in vnsern Vatterlandt zugetragen / gefragt / vnnnd haben also einer dem andern alle ehr / liebe / trew / freundschaft / vnnnd ehrliche Gesellschaft / wie sich dann Landtsleuten in frembden Landen gebürt / erzeugt vnd bewisen.

Vier jung
Herren von
Aursperg /
zwen Jungk-
herren Sal-
len haben zu
Tübingen
studiert.

Zudem / so habt ihr euch / die drey jar lang / als ihr bey vns zu Tübingen gewest / mit ewerem

Aursperger
vnd

a 4 fleissigen

Vorred.

Gallen / ha-
be fleißig
studiert vnd
Adelich tu-
gendtlich ge-
lebt.

fleißigen studieren vnnnd züchtigen Adelischen Wandel
dermassen gehalten / daran die gantze löbliche Vniuersitet zu
Tübingen ewere Gottselige hochgelerte trewe Preceptores.
Vnd mäniglich ein groß wolgefallen gehabt / vnd wie sie euch
noch alles guts nachsagen / vnnnd ewer wolmügen vnd wol-
fart vor der zeit von hertzen gern vernommen. Also seind sie
hinwiderumb höchlich bekummert vnnnd betrübt worden /
nachdem sie erstlich gehört / vnd darnach selbs gelesen / von
der (Gott erbarms) leidigen Niederlag deß weit berhümbten
Christenlichen / Ritterlichen Freyherren zu Aursperg / Her-
ren Hörwart / & ewers Herren Vatters Bruders vnnnd Vet-
ters / wie dieselbige M. Christophorus Spindler / vnd Herr
Jörg Kisel zum Kaltenbrunn / & Lateinisch vnnnd Teutsch
warhafftig / ordenlich vnnnd zierlich haben beschriben / dar-
uon hernach in der Windischen Vorred mehr geredt würdt.

Trubers ge-
dechnus vnd
dancksagung
der woltha-
ten von Crei-
nern ihme
bewisen.

In bedenckung vnnnd erwegung solliches / namblich /
daß ich ein Kind vnnnd Erbhold ewers Landts bin / vnd von
ewern Gottseligen ehrlichen ansehenlichen Voreltern / ne-
ben euch vnd andern Creineren / mir vnnnd den meinen
allerley gutthaten vilmals bewisen / auch in meinen dreien
verfolgungen mit Raht vnnnd Hilff trewlich beygestanden /
hab ich auß schuldiger danckbarkeit / zur gedechtnuß vnnnd
bestätigung vnserer habender jetziger vnnnd künfftiger
freundtschafft / dises recht Apostolisch vnnnd Catholisch
büchlein / in eweren Namen wollen lassen außgehn /
tröstlicher hoffnung / solliches Büchlein werde von wegen
ewers alten ehrlichen Namen / Stammen vnd herkommen /
unsern

Vorred.

vnsern Gottsförchtigen Creineren vnd Windischen / desto öf-
ter vnd fleissiger gelesen / vnnd durch ewer Approbation vnnd
verthädigung vor den Löstern / in seinem werdt bleiben.

Vnd dises zuschreibens ist noch ein vrsach / ich verneme
mit betrübtem hertzen / das ettlich auch in vnserm Vatter-
landt! ewers vnnd dergleichen Stands vnd Alters / die von
jugendt auff beim Euangelio seind erzogen nachmals in
frembde Land / auff die hohe Schulen verschickt / Aber
wenn sie wider erwachsen anheim kommen / frey der Eltern
oder Vormünder Zucht vnnd forcht nimmer vnderworffen /
werden alsbald frech / grobe Pöngel / müßiggenger /
Seuffer / werffen von sich alle Zucht / Lehr / Gottefforcht /
lassen ihre Bücher im Staub liegen / Vnd wölches schrecklich
zuhören / fallen ettlich auß jnen / von wegen zeitlichs Fri-
des vnd genüs zum Babstumb / vnd verfolgen die recht
Glaubigen / erwegen nicht / was sie darfür empfahen wer-
den / gewißlich das zeitlich vnd ewig verderben.

Diser Studiosen Gottloß wesen / vnnd grewlicher abfall
vom rechten Glauben / vnnd aller zucht / bewegen mich
euch vnnd ewers gleichen zu warnen, zu bitten vnd zu er-
manen / das jhr euch vor solcher vnart / eingebung deß
bösen Feindts verführung deß Fleischs / vnd der argen
Welt / hüttet / vnnd besleißiget euch aller Gottsäligkeit /
höret / leset Gottes Wort / glaubet vnnd volget demselbigen
allein / vnnd bettet ohn vnderlaß / dardurch würdet ewer
Glaube zunemen vnd gesterckt / vnd jhr in ewern innerli-
chen vnd eusserlichen Anfechtungen / in dem schwä=

Ettlich
Gottselig ge-
lehrt Studen-
ten werden
Epicurer vnd
Athei.

Fleisch /
Welt /
Teuffel /
machen Leut
Gottloß vnd
Mameluk-
ken.

Gottes Wort
bringt,

a 5. ren

Vorred.

störckt den
Glauben
tröst in aller-
ley anfech-
tungen.

ren Creitz / das jr vom Türcken / vnd Bapstumb täglich
traget / getröst / auch darauff erkennen / die vrsachen /
warumb Gott solches vber vns Christen verhenge / nämli-
chen/ vns darmit von der Abgötterey / von falschen
Gottesdiensten / zur rechten Buß / Gedult / vnd anruffen
zu bringen / auff das wir mit der Gottlosen Welt nicht ver-
dampft werden.

Der
Gottseligen
Stammen
vnd
Erbshafft /
seind lang-
wirig auch
auff Erden.

Vnnd dieweil die Gottfälligkeit / zu allen dingen nutzlich
vnd verheiffung hat / nicht allein deß künfftigen / sonder auch
dises Lebens / wie Paulus sagt / vnd nicht allein die Biblischen
Historien vnd Cronicken / sonder auch der Heiden / vnnd die
täglichen erfahrungen bezeugen / das Gott der Herr zu jeder
zeit / allen denen / sie seind Keiser / König / Fürsten / Her-
ren / Edel / Burger oder Bawren / Juden oder Heiden ge-
west / wölche sich der Gottseligkeit beflissen / das ist / jhren
Glauben / Gottesdienst / jhr Ampt vnnd Beruff / jhr Leben
vnnd thun / nach dem Willen vnd Beuelch Gottes / in der
heiligen Geschriffte geoffenbart / geführt vnd gehalten / die
Warheit / Lieb / Trew / Gerechtigkeit vnnd Barmhertzig-
keit / gegen meniglich erzeigt vnnd bewisen / & wunderbar-
lich auß grossen schweren noten vnd widerwertigkeiten geholf-
fen / mit allerley Segen begabt / jhr Geschlecht / Namen /
Stammen / Herrschafft / Regierung / Erbshafft vnnd Häuß-
haltung / villhundert Jar nacheinander erhalten.

Aursperger
Geschlecht /
ist vber 600
Jar.

Vnd disen Segen haben auch ewer Voreltern nun lange zeit.
Der Herren von Aursperg Geschlecht / ist alt bey 600 ja-
ren / wie ihre Stifft vnnd Heyrats brieff / auch daß alt Stei=

nes

Vorred.

nes Monument in der Ringkmaur des Geschloß Aursperg /
bezeugen. Darauff ein Aurochs gehawen vnnnd geschriben /
daß ein Aursperger mit Namen Hörwart / im tausendtein
Jar nach Christi geburt / hab daß ober Geschloß zu bawen
angefangen.

Dergleichen der Herren Gallen zum Gallenberg / ist ein
alt / ehrlich / groß Geschlecht / von Römischen Keisern /
Königen / sonderlich von dem hochlöblichen Hauß
Oesterreich / vnnnd von der E. L. in Crein in Burgerlichen vnd
Kriegshandlungen / neben andern Herren vnd vom Adel / zu
hohen Emptern gebraucht. Vnd wiewol von disen beiden
Geschlechten / von Aursperg vnd Gallenberg / im Krieg wi-
der die Venediger / in Welschen Landen / Franckreich/Vn-
gern / vnd an den Türckischen Gräntzen / jhr vil bey vnserm
gedencken seind umbkommen / wie dann Herr Hans von
Aursperg / Herr zu Schönberg / dazumal Landtshauptman in
Crein / ewer Anherr vnd Vetter im 1529. Jar vor Wien / auch
von den Türcken erschlagen worden / Jedoch ist jhr
Geschlecht / Namen vnd Stammen ehrlich / vnd bleibt noch /
vnd würdet hinfür bleiben vnd ehrlich gehalten / fouer²²⁰ jhr in
ewerer Vorelteren Fußstapfen trettet vnnnd nachgehet / wie
oben angezeigt / ewerem Ampt vnd Beruff nach Gottes Beu-
elch aufwartet / Patres Patriae & Nutricij Ecclesiae Christi
werden sein / Dann Gott sagt / Generatio rectorum benedice-
tur, Endtgegen der Gottlosen Nomen in vna Generatione dele-
bitur. Psal. 112; 109 Dergleichen Spruch / Zeugnuß vnd Ex-
empel / seind vil in den Biblien / Cronicken / vnnnd täg=
lichen

Galle
Geschlecht /
alt / groß /
ehrllich.

220| Sofern.

Vorred.

lichen erfahrungen zusehen.

Den
Gottseligen
würdt hie
vnd dort
wol / den
Gottlosen
aber vbel
ergehn.

Darumb / jhr meine geliebten in Christo / laßt euch von dem vngechlachten vnnnd verkereten Geschlecht vnnnd vnartiger Gesellschaft / die böse fleischliche Lüsten vnnnd begürden / die sambt dem wesen diser Welt bald vergehn / vnd bringen ein böß ende / nämlich die ewige pein / von Gott seinem Wort keins wegs abführen / denn es würdet letzlich den Gottseligen wol ergehen / Psal. 37; Malach. 2. Aber die Gottlosen würdt der Tod nagen in der hölle ewiglich / Psalm 49. Vor dem behüt vns der ewig Gott vnnnd Vatter vnser Herren vnd Säligmachers Jhesu Christi / durch die Krafft seines Worts / vnd heiligen Geistes.

Geschriben zu Derendingen am ersten tag Aprilis /
nach Christi geburt im 1577. Jar.

Ewer Gnaden Ernuest vnd
der Creinischen Windischen
Gemein Gottes

Treuer vnd dienstwilliger
Seelforger /

Primus
Truber.

NOVIGATA TESTAMENTA

PUSLEDNI DEIL, V TIM SO S.

Paula h tim Judom, s. Iacoba, Petra, Ianža,
Iudeža listuvi inu s. Iuana Rezodivene,
s kratkimi zastopnimi izlagami, druguč

popraulen inu prepissan, zdai

pervič drukan, od Primoža

Truberia.

*Deut. 4. Psal. 119. Esai. 8. Apoc. 22.*²²¹

Si quis apposuerit ad haec vel diminuerit de verbis
libri Prophetiae huius, apponet Deus super illum pla-
gas scriptas in hoc libro, & auferet partem eius è libro ex
itae & urbe sancta.

221| 5 Mz 4,2; Ps 119,126;
Iz 8,16; Raz 22,18.

Poslednji del Novega

testamenta, v katerem so zajeta apostolska pisma svetega Pavla
Hebrejcem, nadalje pisma apostolov Jakoba, Petra, Jožefa in Juda,
kakor tudi Razodetje, s kratko in razumljivo razlago.

V TIBINGI

MDLXXVII.

Blagorodnim in plemenitim
 gospodom ter gospodičem, gospodu
 Krištofu, baronu Turjaškemu in Nadliškemu,
 dednemu komorniku na Kranjskem in v Slovenski
 marki, zastavnemu gospodu na Čušperku, ta čas upra-
 vitelju deželnega glavarstva na Kranjskem itd.²²² Gos-
 podu Andreju Turjaškemu, gospodu na Šumberku,
 Žužemberku in Mirni, dednemu maršalu na Kranjs-
 kem in v Slovenski marki.²²³ Mladima gospodoma
 Francu Gallu²²⁴ od Jame²²⁵ in Podpeči ter Jakobu
 Gallu²²⁶ od Knežje poti²²⁷ in Podpeči, milost
 božjo, blagoslov, mir in
 vse dobro po
 Kristusu.

Milostni in dobri gospodje
 ter gospodiči. Tega, da sem ta
 zadnji del Novega testamenta v
 našem preprostem slovenskem je-
 ziku (ki sem ga pred nekaj leti, ta-
 krat ko ste bili pri nas tukaj v Tü-
 bingenu na študiju, obljubil
 posvetiti vam in vašim študentskim tovarišem) šele se-
 danj s tako veliko zamudo dal v tisk, niso krivi, da po-
 vem po pravici, le moja težka in dolgotrajna bolezen,
 starost²²⁸ in nezmožnost, da bi tisk sam založil,²²⁹ temveč

222| Kristof Turjaški, sin Herbartha VIII., deželnega glavarja na Kranjskem, ki je leta 1575 padel v boju s Turki, je bil član od-bora kranjskih deželnih stanov.

223| Andrej Turjaški, dalj-ni bratranec Krištofa iz veje Žužemberčanov, je leta 1593 premagal Turke pri Sisku. Oba sta bila zaščitnika protestantov.

224| Franc Gall od Jame, (Franz Kristoph Gall von Gallenstein zum Lueg) je bil odbornik kranjskih de-želnih stanov in deželni upravitelj.

225| Luegg – Jama pri Postojni.

226| Jakob Gall od Knežje poti – J. G. zum Grauenweg und Gallenstein, tako kot brat Franc po-slanec kranjskih deželnih stanov.

227| Knežja pot – Grafenweg.

Trubar je star in po-gosto bo-lan.

228| Trubar je leta 1577 dopolnil 59 let, kar je bila takrat očitno že visoka starost.

229| Glej Rupel - Saria, 232.

Predgovor

tudi moja malomarnost in posvetna opravila. Kristus Gospod, naj mi oprosti ter pozabi te in druge moje grehe. Amen.

Zakaj je ta knjižica z dobrimi komentarji natisnjena v malem formatu.

Res je, da sem se pred časom namenil celotni Novi testament skupaj s komentarji natisniti in izdati v eni knjigi velikosti folija, za stroške založbe in tiska pa zaprositi nekatere pravi veri vdane častitljive deželne stanove. Ker pa so ti sedaj obremenjeni z drugimi dolgotrajnimi in velikimi izdatki ter vsakodnevnimi turškimi vpadi in napadi, tega doslej nisem storil. Zato sem se odločil, da bom tokrat dal natisniti samo ta del, s pismi petih apostolov, skupaj z Janezovim Razodetjem ter s krščanskimi in koristnimi tolmačenji, ki sem jih zbral iz mnogih knjig priznanih, od Boga razsvetljenih piscev, kot jih tukaj v tej obliki in načinu predstavljam. Kar je bilo nejasnega in nerazumljivega, sem razjasnil, opozoril na najpomembnejše nauke in tolažbe, odvratne napačne razlage in tolmačenja pa razkril ter jih ovrgel.

Pravi apostolski, katoliški in papeški nauk se razlikujejo.

Zato upam, da bo to naše delo pobožnim Kranjcem in Slovencem všeč ter koristno, saj bodo, ko bodo spoznali, da vsi apostoli v enakem duhu pričajo, pišejo in uče o Kristusu, o njegovem kraljestvu, njegovem nauku in dobrih delih po njem še bolje podučeni, podprti in okrepljeni v pravi veri in Bogu všečnih delih (o čemer so se že poprej podučili iz katekizma, evangelijev, Pavlovih pisem in drugih knjig). Iz njega bodo tudi z lahkoto razbrali, razumeli in presodili, da

Predgovor

nauk, vera, ceremonije, bogoslužje, življenje in delo papežnikov nasprotujejo naukom apostolov ter božji besedi in niso niti apostolski niti katoliški.

Kar zadeva Pismo Hebrejcem, ki je napisano po pravem apostolskem navdihu Svetega Duha, saj neizpodbitno in jasno s spisi prerokov priča o obeh Kristusovih naravah, o njegovem žrtvovanju na križu, kaj je s svojo žrtvijo storil in pridobil za nas in kaj pomenijo Mojzesove ceremonije. Skupaj z drugimi učenjaki menim, da je njegov avtor bil in tako naj tudi ostane, apostol sveti Pavel.²³⁰ Nadalje so v tem pismu neizpodbitno ovržena judovska klevetanja Kristusa in trditev, da naj bi papeška maša bila spravna daritev.²³¹ Iz razlogov, ki jih bom pozneje navedel v slovenskih predgovorih in argumentih, smatram za apostolska tudi pisma svetega Petra, Jakoba, Janeza in Jude ter Razodetje.

Pred Janezovo Razodetje sem postavil dolgi predgovor dr. Martina Lutra in ker so se skrivne prerokbe iz Razodetja – razen sodnega dne – o krivovercih, Mohamedu, papežih in drugih preganjalcih prave krščanske vere že uresničile in so zato lažje in temeljiteje razumljive kot prerokbe ostalih prerokov, Kristusa in apostolov, sem Razodetje predstavil toliko bolj obširno kot spise drugih apostolov.

Ker je sedaj na več krajih v navadi, da se celotna Biblija in druge knjige tiskajo tudi v manjši obliki, kot na primer v osmerki, dvanajsterki ali šestnajsterki,²³² ki so

Pisma Hebrejcem, pisma Jakoba, Petra, Janeza, Jude in Razodetje so apostolska.

Prerokbe v Razodetju so se izpolnile in so zato toliko bolj razumljive.

Male knjižice so priročne.

230| Na strani 4 (*Argument oli kratig zapopadig S. Paula listu h tim Ebreom, tu ie, h tim ludom*) skuša Trubar z 12 argumenti dokazati, da je apostol Pavel avtor *Pisma Hebrejcem*.

231| V *Pismu Hebrejcem* je zapisana neponovljivost Kristusovega žrtvovanja, ki s tem nasprotuje ponovljivi mašni daritvi r. k. Cerkve (Heb 9,12: */J/e stopil v svetišče enkrat za vselej, ne s krvjo kozlov in juncev, temveč s svojo krvjo, in dosegel večno odkupljenje; 10,12: Ta pa je za grehe daroval eno samo žrtev in za vekomaj sédel na Božjo desnico.*).

232| Oktava, duodecima, decima sexta – knjižni formati.

Predgovor

bolj priročne in ljudem všeč, bi bilo primerno, da se tudi ostali deli slovenskega Novega testamenta, ki so bili poprej tiskani v četrtinskem formatu, ponovno založe in natisnejo v velikosti osmerke.

Ob tej priložnosti ne bi hotel zamolčati, da iz knjig gospoda Brenza¹³ in iz drugih zanesljivih knjig že veskozi zbiram izčrpne razprave o evangelistih in upam, da jih bom s pomočjo Vsemogočnega uspel še letos dokončati.

To apostolsko knjižico pa posvečam vam, milostni gospodje in blagovoljni gospodiči, iz naslednjih razlogov: Rodil sem se leta 1508 po Kristusovem rojstvu (v katerem so Benečani v vojni proti velike-
mu, pobožnemu cesarju Maksimilijanu I. zavzeli ter eno leto posedovali Trst) v deželi Kranjski na Raščici, ki pripada baronom Turjaškim. Ko sem nato v 30. letih začel najprej v grofiji Celjski, pozneje pa pred prvim pregnanstvom v deželi Kranjski 17 let zapored pridigati (čeprav še pri maši) evangelij o Kristusovem kraljestvu in katekizem, je Bog s svojim Duhom in močjo storil, da so vaši pobožni, pošteni in ugledni predniki, dedje, babice, očetje, matere, sorodniki in sorodnice poleg drugih gospodov in deželanov, žena in gospodičen sprejeli sveti evangelij ter ga ne brez velike nevarnosti za svoje telo in imetje javno izpovedovali, ga nam, pridigarjem, zvesto pomagali širiti ter nam, ko smo bili pregnjani, storili mnogo dobrega.

233| Johann Brenz,
1491–1570. Napisal je
komentarje skoraj vseh
bibličnih knjig

Evangelisti
bodo natis-
njeni dru-
gič.

Trubar je
podložnik
gospodov
Turjaških.
Pridiga že
47 let.

Predgovor

Potem ko so vas vaši krščanski starši skupaj z vašima bratrancema, gospodom Volkom Engelbrechtom, baronom Turjaškim itd. (ki za Kristusa in domovino, žal, že leto in pol ždi v turškem ujetništvu)²³⁴ in njegovim bratom gospodom Trojanom (ki je med marljivim študijem za svoj poklic pred osmimi leti v Kristusu preminul v Padovi),²³⁵ poslali k nam v Tübingen na študij svobodnih umetnosti in jezikov, predvsem pa pravega razumevanja svetih biblijskih spisov, ste me tukaj v mojem pribežališču, ne kot vašega rojaka, temveč kot vašega očeta, pogosto obiskovali ter me spraševali o starih zgodbah, ki so se dogajale v naši domovini. Pri tem smo drug drugemu izkazovali in potrjevali vse spoštovanje, ljubezen, zvestobo, prijateljstvo in pošteno druženje, kot se za rojake v tuji deželi spodobi.

Razen tega ste se v treh letih, ki ste jih prebili pri nas v Tübingenu, s svojim marljivim učenjem ter krepstnim plemiškim vedenjem tako izkazali, da ste bili v čast vsej slavni univerzi v Tübingenu. Vaši pobožni zelo učeni zvesti učitelji, ki so vas močno cenili, pa še danes zelo pohvalno govorijo o vas in se z radostjo v srcu veselijo vašega dobrega počutja in blaginje. Zato jih je močno prizadelo in užalostilo, ko so nedavno tega najprej izvedeli, nato pa še sami prebrali žalostno vest o (Bog se usmili) porazu slavnega, krščanskega, viteškega barona Turjaškega, gospoda Herbarta, vašega gospoda očeta, brata in strica. To sta v latinskem in nemškem jeziku, tako, kot se je zgodilo, pošteno in

Štirje mladi gospodje Turjaški in dva mlada gospoda Gallena so študirali v Tübingenu.

234| Wolf Engelbrecht Turjaški, sin leta 1575 padlega deželnega glavarja Herbarta Turjaškega, je bil ob tej priliki v boju s Turki v 27. letu starosti ranjen in zajet (Valvazor, *Die Ehre des Herzogthums Krain*, 4. zvezek, XV. knjiga, 492).

235| Dietrich I. baron Turjaški.

Plemiči Turjaški in Galleni so marljivo študirali in krepstno živeli.

Predgovor

236| Krištof Špindler, 1546 v Göppingu, je bil od leta 1569 do svoje smrti 1591 pastor in superintendent v Ljubljani. Na pogrebu padlega deželnega glavarja Herbarta VIII., barona Turjaškega, je imel govor, ki je bil tudi natisnjen: *Ain Christliche Leichpredig bey der Begrebnus Herrn Hörwärdens Freyherrn zu Auersperg ...*, Ljubljana 1575.

237| Erbhold, dedni podložnik.

238| Tri Trubarjeva pregnanstva: 1) spomladi ali jeseni 1540 je Trubar neopazno zapustil Ljubljano; 2) marca 1547, ko je kot stolni pridigar sledil reformacijski usmeritvi; 3) julija 1565 je moral Trubar, potem ko je izdal *Cerkovno ordningo* in s tem posegel v pravice deželnega kneza, dokončno zapustiti domovino.

Trubarjev spomin na dobra dela, ki so mu jih izkazali Kranjci, in zahvala.

Nekateri bogaboječi in učeni študentje postanejo epikurejci in brezbožniki.

lepo opisala M. Krištof Špindler in gospod Jurij Khisel od Mrzlega studenca, o čemer bo kasneje več govora v slovenskem predgovoru.²³⁶ Ob premisleku in upoštevanju tega, da sem namreč otrok in dedni podložnik²³⁷ vaše dežele, da so vaši Bogu vdani, pošteni in ugledni predniki tako kakor tudi vi in ostali Kranjci meni in mojim mnogokrat izkazali vsakovrstna dobra dejanja, mi v treh mojih pregnanstvih²³⁸ z nasveti in pomočjo vedno zvesto stali ob strani, sem iz dolžnega spoštovanja v spomin in potrditev našega sedanjega in bodočega prijateljstva sklenil, da v vašem imenu izdam to resnično apostolsko in katoliško knjižico. Ob tem se tolažim v upanju, da bodo to knjižico že zaradi vašega starega poštenega imena, rodu in porekla naši bogaboječi Kranjci in Slovenci toliko pogostejše ter bolj marljivo brali in bo zaradi vaše odobritve in obrambe pred obrekovalci potrdila svojo vrednost.

To posvetilo sem napisal tudi iz naslednjega razloga. Z žalostnim srcem poslušam, da tudi v naši domovini nekateri vašega stanu in starosti, od mladosti vzgojeni v evangeliju in poslani v tujino na visoke šole, ko se kot odrasli, osvobojeni starševske ali skrbniške vzgoje in pokornosti, vrnejo domov, kmalu postanejo predrzni, surovi fantalini, brezdelneži in pijanci, ki zavržejo vse, kar so se naučili, plemenitost in bogaboječnost ter svoje knjige pustijo ležati v prahu. Kar pa je še huje, je to, da nekateri od njih zaradi minljivega mira in užitka podležejo papeštvu ter preganjajo tiste s

Predgovor

pravo vero, ne mislijo pa na to, da jih za povračilo sedaj in za večno čaka pogubljenje.

Teh študiranih brezbožno življenje in grozno odpadništvo od prave vere ter pomanjkanje vsakršne plemenitosti me je spodbudilo, da vas in vam enake posvarim, prosim in opominjam, da se varujete vseh nespodobnosti, da ne podležete vplivu hudobneža, zapeljevanju mesa in pokvarjenega sveta. Pridno pa se držite vseh pobožnosti, poslušajte in berite božjo besedo, verjemite ji in ji sledite ter nikdar ne opuščajte molitve. Tako bo vaša vera bogatejša in trdnjša, vam pa v vaših notranjih in zunanjih skušnjavah ter težkem križu, ki ga zaradi Turkov in papeštva vsakodnevno prenašate, v uteho. Spoznali pa boste tudi, zakaj Bog nam, kristjanom, vse to nalaga, namreč zato, da nas odvrne od malikovanja in zgrešenih božjih služb ter privede k pravi pokori, vztrajanju v pravi veri in molitvi, da skupaj z brezbožnim svetom ne bomo obsojeni na prekletstvo.

Ker vera, ki je, kot pravi Pavel,²³⁹ vsakomur potrebna, ne obljublja sreče samo v posmrtnem, temveč tudi v sedanjem življenju — kar ne potrjuje samo biblijska zgodovina, temveč potrjujejo to tudi zgodovina in kronike poganov ter vsakodnevne izkušnje —, saj je Bog naš Gospod ob vsakem času vsakomur, bodi to cesar, kralj, knez, gospod, plemenitaš, meščan ali kmet, Jud ali pogan, ki je sprejel vero v Boga, to je svojo vero, bogoslužje, svojo službo in poklic, svoje

Mesenost, svet in hudič napravijo iz ljudi brezbožce in mameluke.

Božja beseda prinaša vero, jo krepi in prinaša uteho v skušnjavah.

239 | 1 Tim 4,8: *Urjenje telesa namreč le malo koristi, prava pobožnost pa je koristna v vsem, ker obljublja življenje, sedanje in prihodnje.*

Rod in potomstvo vernih sta tudi na zemlji dolgo trajna.

Predgovor

240] Grad naj bi postavil leta 1067 Konrad pl. Auersperg. Majda Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982, 506. Nemško-latinski napis pod bikom se v nemščini glasi: »ANNO DOMINI 1067 IAR IST AVRSPERG DVRCH HERN CONRAT VON AVRSPERG ANGEFANGEN ZV PAVN NACHMALS DVRCH DEN ERTPVDEM IM 1511 IAR ZERSCHVT ABER DVRCH MICH TROIAN VON AVRSPERG OBRISTN ERB CAMRER IN CRAIN VND DER WINDISCHEN MARK IN GRVND ABGEPROCHEN VND VON NEVEN ANGEFANGEN ZV PAVEN IM 1520 IAR.« (Leta Gospodovega 1067 je Turjak začel graditi gospod Konrad Turjaški. Po potresu leta 1511 je bil razrušen, toda jaz Trojan Turjaški, dedni višji komornik Kranjske in Slovenske marke, sem ga do temeljev porušil in začel na novo graditi v letu 1520.) B. Reisp, *Gradovi dežele Kranjske*, Ljubljana 1988, 208.

241] Valvazor navaja, da je grad leta 1040 zgradil Ortolphus III. pl. Schärffenberg (Ostrovhrar). Njegovi potomci so se po gradu imenovali pl. Gallenberg ali gospodje Gamberški. Valvazor, III. zv., knjiga XI, 156; M. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982, 150.

242] Johann IX. von Auersperg (1483–1529), starejša veja na Žumberku.

Turjaški rod je star nad 600 let.

Rod Gallenberga je star, številčen in spoštovan.

življenje in navade podredil, vodil ter obdržal po *Svetem pismu* in božjih zakonih ter zapovedih in do drugih izkazoval ljubezen, pravičnost usmiljenje itd., čudežno pomagal iz težkih in hudih nadlog, mu podaril svoj blagoslov, njegov rod, ime, potomstvo, gospodstvo, vladavino, nasledstvo in gospodinjstvo pa obvaroval mnogo stoletij dolgo.

Ta blagoslov pa uživajo tudi vaši predniki že dolgo časa. Rod gospodov Turjaških je star nad 600 let, kar dokazujejo rodovni in poročni dokumenti, pa tudi star kamniti spomenik v obzidju turjaškega gradu. V tem spomeniku je izklesana podoba bika in napis, ki izpričuje, da je nek Turjačan, po imenu Herwart, v letu 1001 po Kristusu pričel z gradnjo tega gradu.²⁴⁰

Prav tako je stara, spoštovana in številna rodovina Gallen od Gamberka.²⁴¹ Rimski cesarji in kralji, posebno pa slavni avstrijski dvor ter častitljivi zbor krajnske dežele so ji ob drugih plemenitih gospodih zaupali visoke položaje v vojaških in meščanskih službah.

Čeprav je mnogo njih iz obeh rodbin, turjaške in gamberske, padlo v vojnah proti Benečanom v italijanskih deželah, na Francoskem in Madžarskem ter na turški meji že v času našega spomina, kot na primer gospod Janez Turjaški,²⁴² gospodar na Žumberku, takrat deželni glavar na Kranjskem, vaš prednik in bratranec, ki je bil leta 1529 od Turkov ubit pred Dunajem, je rod in ime častno ohranil ter zagotovil nasledstvo, kar bo ohranjeno tudi v bodoče, če boste stopali po

Predgovor

stopinjah vaših prednikov ter vaš poklic in dolžnosti, kot je bilo zgoraj nakazano, opravljali kot *Patres Patriae* & *Nutricij Ecclesiae Christi*²⁴³ po božjih zapovedih. Kajti Bog govori: *Generatio rectorum benedicetur*,²⁴⁴ v nasprotju z brezbožnim *Nomen in una Generatione delebitur* (Psalm 112, 109).²⁴⁵ Podobnih izrekov, pričanj in zgledov najdemo dovolj v *Bibliji*, kronikah in v vsakodnevnih izkušnjah.

Zato, moji ljubljeni v Kristusu, se od nespodobnega človeškega rodu in nevzgojene družčine nikar ne pustite zapeljati s poti božje besede v mesene užitke in poželenja, ki so skupaj s tem svetom hitro minljivi, prineso pa le hud konec, namreč peklenske muke. Kajti na koncu bodo verni uživali v blagru, Psalm 37; Malahija 2,²⁴⁶ brezbožnike pa bo večno glodala smrt v peklu, Psalm 49.²⁴⁷ Večni Bog in oče našega Gospoda in zveličarja Jezusa Kristusa naj nas z močjo svoje besede in Svetega Duha pred tem obvaruje. Napisano v Derendingenu, prvega dne meseca aprila leta 1577 po Kristusovem rojstvu.

Vaše milosti in kranjsko-slovenskega božjega občestva

večno zvesti in uslužni
dušni pastir
Primož Trubar

243| Očetje domovine in zaščitniki cerkve Kristusove.

244| Ps 111,2.

245| Ps 112,2; Ps 109,13.

Vernim se bo tu in v onostranstvu dobro, nevernim pa slabo godilo.

246| Ps 37,17; Mal 2,9.

247| Ps 49,15.

TA CELI
CATEHISMVS, ENI
Pfalmi, inu tih vegshih Gody,
Stare inu Nove Kerfzhanske
Peifni, od P. Truberia, S.
Krellia inu od drugih sloshe-
ne, Sdai supet na novu
popraulene, inu sveliku
leipimi Duhounimi
Peifni pobul-
shane.²⁴⁸

V LVBLANI,
M. D. LXXIX.

248 | Der ganze Katechismus, etliche Psalmen sowie alte und neue christliche Lieder zu den hohen Festen von P. Truber, S. Kreli und von anderen verfaßt, jezt wieder aufs neue verbessert und mit mehreren guten geistlichen Liedern erweitert.
Naslovna stran te pesmarice iz leta 1579 nima nemškega naslova.

Dem Edlen vnnnd
Ehrnvesten Junckherrn /
Georgen Kisel zum Kalten Brunn
vnnnd Raßbor / Erbtruchseß der
Fürstlichen Graffschafft Görtz /
Pfandhern auff Weyxelburg /
etc. Gnad vnd Frid /
von Gott durch
Christum.

Die Musica mit jren
Instrumenten vnd Or-
geln / hat gleichwol jren
vrsprung /wie Moises schreybet /
von der Cainischen falschen Kir-
chen / namlichen von Jubal (wie sie
dan[n] hernach vnd jetzund am
meysten / vnnnd mit grossen vn-
kosten / bey der Abgötterey vnd
falschen Gottesdiensten / welt=
* 2 lichen

Vorred.

lichen Lüsten vnnnd frewden /
wirdt mißgebraucht). So hat
doch Gott selbst / neben andern
Ceremonien vn[nd] eusserlichen
Gottesdiensten / auch die
Psalmen vnd Geistliche lieder /
in der Kirchen zusingen befol-
hen. Moises vnd sein[e]
schwester Maria / seind die
ersten Vorsinger der Psalmen ge-
weßt / nach jnen Debora / Ba-
rack / Anna / Dauid / etlich
Propheten / die Jungfrau Ma-
ria / Zacharias / Simeon / vnnnd
andere / haben auch Psalmen
vnd Geistliche Lieder / vom h.
Geyst darzu getriben / gestellt.
Zu dem so hat vnser lieber Herr
vnd Heyland Ihesus Christus /
nicht allain seine Predigten mit
den Psalmen bezeugt / sonder
auch / wie auß dem Mattheo ab-
zune=

Vorred.

zunemen / zuvor / vnd bey seinem
letſten Abendmal geſunge[n]. Pau-
lus vnnnd Jacobus wollen / daß die
Chriſten mit hertzen ſollen
Pſallieren vnd Gott loben. So
ſchreibt auch Plinius ein Hayd /
daß die erſten Chriſten ihrem Gott
Chriſto / alle morgen vor tag / Lie-
der geſungen haben.

Dann die Muſica, dz Geſang
man[n] es recht vnd Gottſällig ge-
praucht würde / bewegt der
meſchen²⁴⁹ hertzen zur andacht /
vnnnd Chriſtlicher jinnerlicher
Frewd. Daud hat mit Pſalmen
vnnnd Harpffen / den Saul in ſeinen
ſchweren Anfechtungen vn[nd]
deß Teuffels Plagen erquicket. Eli-
zeus iſt durch Muſicam zu Weiß-
ſagen luſtiger worden. Vnnnd

* 3 wir

249| Menschen.

Vorred.

wir erfahren / wann man in der Kirchen / ohn oder mit Instrumenten fleyßig singet / daß wir dardurch viel lustiger vnnnd andächtiger werden zum Gebet / Gottes Wort zuhören / zupredigen / vnnnd das h. Sacrament zuempfangen. Vnd als offft man zu Laybach: nun bitten wir den Hey. Geyst: oder Ozha, Sin, Duh, nebeski kral, etc. mit fünff Stimmen beim Regal / Posaunen / Zincken / vnd Schalmeyen in der Kirchen hat gesungen / hab ich dazumal allwegen ein sonderliche fremd / andacht / lieb lust /vnnnd ernst zum Predigen vnd Gebet / in mir empfunden. Darumb thun die Reformierten Evangelischen Kirchen recht / daß sie in jhren Kirchen / die h.

Schrifft

Vorred.

Schrifft vnd Psalmen / nach der
Lehr vnd Beuelch deß heyligen
Pauli / in gemainer verstendiger
Sprach lesen / vnd singen.

In erwegung solches / hab ich
vnser alte vnd neue Windische
Geystliche Lieder vnd Psalmen
(dardurch Gott lob vnser Ju-
gent vnd einfältigen im rechten
Glauben / im Cathehismo / vnd
in allen Gottesdiensten seind
vnderricht vnd gesterckt wor-
den) widerumb von newem
vbrsehe[n] Corrigirt / ge-
mehrt / vnnd mit eignen neuen
Noten drucken lassen. Vnd bin
guetter hoffnung / vnser
nachkom[m]enden / werdens
auch Gottseligklich zu der ehr
Gottes / erbawung vnd auß-
breyttung der rechten Kir-

* 4 chen

Vorred.

chen / singen vnnnd gebrauchen.

Vnd nachdem / mein geliebter in
Christo Junkherr Jorg ewer
Gotsfälliger vn[nd] hochuer-
ständiger Herr Großvatter / der
Edel vnnnd Ehrnuest Herr Veit Kisel
etc. Säliger / zum Gottes Wort / zu
allen Tugenten vnnnd freyen
Künsten / sonderlich zu der Musica
grosse lieb getragen. Dan[n] als er
der Ersame[n] Landschafft in Crain
Verordneter vnnnd Einnemer / auch
daneben der Hauptstat Laybach /
Burgermaister vil Jahr nacheinan-
der gewest / hat Er die Herren vnd
Landleut / auch die Burgerschaft
dahin beredt / daß sie den Edlen
vn[nd] hochgelerten / in Sprachen
vn[nd] freyen Künsten / sonder-
lich

Vorred.

lich in der Musica hocheffahren
nen / Magistrom Leonhardum
Budinam, meinen lieben Herren
Seuättern / zu einem besondern
eigenen Schulmaister jren Kin-
dern / vn[nd] neben jme vier
Kunstreicher auf allerley
Instrume[n]ten / vnd Seitenspil /
Trom[m]eter vnd Turner / aufge-
nommen vnd Prouisionirt. So hat
Ewehr lieber Vatter / (der von
wegen seiner / von Gott jme ge-
gebenen grossen Gaben vn[nd] Tu-
genten / von Armen vnd Rei-
chen / inn vnnd außerhalb des
Landts / lieb vnnd werdt gehal-
ten / auch von der Röm. Kay.
Maiestät / vo[n] Fürstlicher
Durchleuchtigkeit / vnd von der
Ersamen Landschafft in Crain /
nun etlich Jar nacheinander zu
hohen Emptern / vnd jetzunder zu

* 5 Cam=

Vorred.

Cam[m]errath vnd Landtßverweſer
Ampt gebraucht wird) auch ein
groſſen Eyfer Gottes wort zuhö-
ren vnd zuleſen / vn[nd] an der
Muſica ein ſonders wolgefallen.
Darumb er euch ſo jung / in deß
obgemelte[n] Herren Budina
disciplin geben / vnnd helt euch
ein eygnen Praeceptorem / mit
dem er euch weit in frem[m]de
Lender vn[nd] hohe Schulen
verſchickt / auff das jr von jnen
die Gotſeligkeit / den gantzen
Catheliſmum im rechten
verſtand / vnd die Sprachen /
Muſicam / vn[nd] andere freye
Künſten erlehrnet. Vnd iſt bey al-
len die euch kennen / guette hoff-
nung / jhr werdet / wie Ewere
Gottſelige Eltern / vnſern Kir-
chen vnd gantzem Vatterland /
dienſtlich vnnd nützlich ſein. In
anſe=

Vorred.

anfehung folches alles / vnd das ich
für die groffen vilfaltige woltha-
ten / von Ewerm Herren Großvater
/ Frawen Großmutter / von
ewerm Herrn Vatern / Frawen
Mutter / vn[nd] von Euch / mir
meinem Weib vnd Kindern
bewiſen / ich mich danckbar / vnd
derſelbe[n] eingedenck erzeige /
hab ich diſe vnſere Chriſtliche
Geſenge vnd Pſalmen euch Dedi-
cieren / zuſchreiben / vnd in ewerm
Namen außgehn wollen laſſen.

Der ewig Gott vnd Vatter
vnſers Herren Jeſu Chriſti / der
regiere / vnnnd führe mit ſeinem
heyiligen Geiſt durch ſein
Wort / ewern Herren Vattern /
ewer Fraw Muetter / ewer
Brüeder / Schweſter / Euch vnd
Vns alle

auff

Vorred.

auff seinen Wegen / vnd brauche
vns alle sampt zu seiner Ehr
vn[nd] Glori / vnd beware vns vor
dem zeitlichen vn[nd] ewigen
verderben / Amen. Geschriben
zu Derendingen an
S. Jörgentag /
1567. Jahr.

E. Ern.

Trewer vnd
dienstwilliger

Primus Truber
Crainer / Pfarrherr
daselbst.

TA CELI

CATEHISMUS, ENI

psalmi inu tih vegših gody
stare inu nove kersčanske
peisni, od P. Truberia, S.
Krellia inu od drugih
zložene, zdai zupet na novu
popravlene inu z veliku
leipimi duhovnimi
peisni pobulšane.

V LUBLANI,

M. D. LXXIX.

Plemenitemu in
krepostnemu mlademu
gospodu Juriju Khislu od Fužin
in Razborja, dednemu dvornemu
kletarju knežje grofije v Gorici,
zastavnemu gospodu v
Višnji gori itd., milost
in mir od Boga po
Kristusu.

Ne glede na to, da ima glasba s
svojimi instrumenti in orglami
svoj izvor, kot piše Mojzes, v
Kajnovi krivi cerkvi, namreč pri Jubalu
(pozneje je bila vse do sedaj, večinoma
in z velikimi stroški zlorabljen ob
malikovanju, krivih božjih službah,
posvetnih nasladah in veseljačenju), je
Bog sam, ob drugih ceremonijah in
oblikah božje službe v cerkvah zapo-
vedal tudi petje psalmov in drugih du-
hovnih pesmi. Mojzes in njegova sestra
Marija sta prva prepevala psalme, za
njima Debora, Barak, Ana, David,
mnogi preroki, devica Marija, Zahari-

Predgovor

ja, Simon in drugi so spodbujeni od Svetega Duha dodali tudi psalme in duhovne pesmi. Razen tega je naš ljubljani Gospod in zveličar Jezus Kristus svoje pridige s psalmi ne samo podkrepil temveč, kot lahko povzamemo po Mateju, prej in med svojo poslednjo večerjo tudi pel. Pavel in Jakob sta hotela, da bi kristjani iz srca prepevali psalme in hvalili Boga. Tako piše Plinij, ki je bil pogan, da so prvi kristjani svojemu Bogu Kristusu vsako jutro pred nastopom dneva peli pesmi.

Kajti glasba in pesem, če se pravilno in pobožno uporabljata, spodbujata človeško srce k pobožni zbranosti in notranji sreči. David je s psalmi in harfo pomiril in utrdil Savla v njegovi težki skušnjavi in peklenskih mukah. Elizej je ob glasbi dobil preroški navdih. Mi pa, kadar brez glasbil ali z njimi v cerkvah vneto in iz srca pojemo, postanemo bolj veseli, zbrani in dovzetni za molitev in poslušanje božje besede, za pridige in sprejemanje zakramentov. In vsakič, ko smo v Ljubljani peteroglasno ob spremljavi regala, pozavn, cinka in piščali v cerkvi zapeli:

Predgovor

Sedaj prosimo Svetega Duha ali: Oče, Sin, Duh ali Nebeški kralj itd., sem začutil posebno veselje, pobožno zbranost, ljubezen in željo po pridiganju in molitvi. Zato ravnajo reformirane evangeličanske cerkve prav, ko v svojih cerkvah *Sveto pismo* in psalme po nauku in zapovedi svetega Pavla bero in pojo v preprostem razumljivem jeziku. 1 Kor 14.

Po presoji vsega tega sem naše stare in nove slovenske duhovne pesmi in psalme (po katerih je naša mladež in preprosto ljudstvo, hvala Bogu, bilo poučeno in utrjeno v pravi veri, katekizmu in vseh božjih službah) ponovno na novo pregledal, korigiral, nekaj dodal ter z lastnimi novimi notami opremil in dal v tisk. Zato resnično upam, da bodo naši nasledniki to pesmarico pobožno, Bogu v čast, za utrditev in širitev prave Cerkve uporabljali ter po njej prepevali.

Moj, v Kristusu ljubi, mladi gospod Jurij, ker je vaš pobožni in razumni gospod stari oče, plemeniti in častitljivi pokojni gospod Vid Khisel itd. bil zelo naklonjen božji besedi, vsem

Predgovor

krepostim in umetnostim, še posebej pa glasbi, je, ko je bil častitljive dežele Kranjske poslanec in blagajnik, ob tem pa mnogo let zapored tudi župan glavnega mesta Ljubljane, nagovoril gospode in deželane pa tudi meščane k temu, da so plemenitega in zelo izobraženega v jezikih in umetnostih, posebno pa v glasbi zelo izkušenega in razgledanega magistra Leonharda Budino, mojega ljubega znanca, sprejeli za posebnega osebnega učitelja svojih otrok, poleg njega pa še štiri, v umetnosti igranja na razne instrumente, godala in bobne pa tudi telovadbe vešče umetnike. Tako je tudi vaš ljubi gospod oče (ki je zaradi svojih od Boga danih številnih odlik in kreposti bil v deželi in zunaj nje priljubljen in spoštovan s strani ubogih in bogatih; njegovo veličanstvo rimski cesar, presvetli knez in častiti deželni zbor na Kranjskem pa sta ga kar nekaj let zapored poklicala na visoke uradne položaje, sedaj na položaj komornega svetnika in deželnega upravitelja) občutil veliko radost ob poslušanju in branju božje besede in

Predgovor

ker je posebno veselje čutil tudi do glasbe, vas je še zelo mladega dal v vzgojo omenjenemu gospodu Budini ter posebnemu učitelju in spremljevalcu, s katerim vas je poslal daleč v tuje dežele in na visoke šole, da bi se od njiju naučili pobožnosti, pravega razumevanja celega katekizma, jezikov, glasbe in drugih umetnosti. Pri vseh, ki vas poznajo, vzbujate veliko upanje, da boste kot vaši pobožni starši naši Cerkvi in domovini zvest služabnik in dobrotnik. Glede na vse to in za vsa velika, dobra dela, ki so jih vaš gospod stari oče, gospa stara mati, vaš gospod oče, gospa mati in vi sami izkazali meni, moji soprogi in mojim otrokom, sem želel iz dolžne hvaležnosti in v trajen spomin te naše pesmi in psalme posvetiti vam ter izdati v vašem imenu.

Večni Bog in oče našega Gospoda Jezusa Kristusa naj s Svetim Duhom po svoji besedi vodi in usmerja vašega gospoda očeta, vašo gospo mater, vaše brate in sestre, vas in nas vse po svojih poteh v njegovo čast in slavo ter nas obvaruje pred sedanjim in večnim po-

250 | Predgovor v *Tem celem catechismu, enih psalmih* iz leta 1579 se konča z letnico 1567, sicer pa je enak kot predgovor v *Tem celem catechismu, enih psalmih* iz leta 1574. Razlike v nemškem besedilu so v glavnem zaradi druge oblike črk in tiska Mandelčeve tiskarne v Ljubljani.

Predgovor
gubljenjem. Amen. Napisano v Derendingenu, na svetega Jurija dan, v 1567. letu.²⁵⁰

Vaše častitljivosti

Zvesti in vdani

Primož Trubar
Kranjec, tukajšnji
župnik

TA CELI NOVI
 TESTAMENT NAŠI-
 GA GOSPUDI INU IZVELI-
čarie Jezusa Kristusa, na dva maibina deilla
rezdilen, v tim ie tiga Stariga testamenta do-
polnene, summa inu prava izlaga, druguč
pregledan inu vkupe drukan, skuži
Primoža Truberia Krain-
ca, Rastčičer-
*ia.*²⁵¹

MATTH. XXIII.²⁵²

Et predicabitur (*dicat Christus*) hoc Euangelium regni in
 universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc
 veniet finis.

Das new Testament vnsers Heren vnd
 Seligmachers Jesu Christi / in
 twen klein theil abgetheilt / in welchen des alten Te-
 staments Erfüllung / Summa vnd rechte
 Auflegung begriffen / zum andern
 mal vbersehen vnd zusa-
 men gedruckt.

V T I B I N G I
 M . D . L X X X I I

251| Das ganze Neue Testament unseres Herrn und Seligmachers Jesus Christus, in zwei kleine Teile abgeteilt, in welchem das Alte Testament erfüllt ist, mit Summarien und rechter Auslegung, zum andernmal übersehen und zusammengedruckt nach Primus Truber, dem Krainer aus Rastschitz.

252| Mt 24,14: Und es wird gepredigt werden das Evangelium vom Reich in der ganzen Welt zu einem Zeugnis über alle Völker, und dann wird das Ende kommen.

Dem Durch-
leuchtigen Hochgeborenen
Christlichen Fürsten vnd Herrn /
Herrn Ludwigen / Hertzogen zu Württem-
berg / vnnnd Teck / Grauen zu Mümpel-
gart / etc. Wünsch ich von Gott
durch Christum /

Gnad / Frid / vnd alles guts / in meinem täg-
lichen Paternoster, sampt Erbietung meinen
vnderthänigsten trewen Diensten.

Gnädiger Fürst vn[d]
herr / wir Creiner /
Vndersteirer / Kärner vnd
Windischen / die mit dem
gemeinen Landtvolck vns der Win-
dischen Sprach gebrauchen / mögen
vnnnd sollen billich auch dermassen / vnd
mit gleichen Worten / wie der. heilig
Paulus / 1 Cor. 1 für die Corinthiern /
vnnnd D. Luther in einer Vorred seiner /
(:) ij Kirchen

Vorred.

Windisch
Volck ist
auch reich in
Christi Be-
kanntnuß
worden.

Kirchen Postil / an statt der Teutschen /
Gott dancken vnd preisen / für die
Gnad / die er vns gegeben hat in. Christo
Jesu / daß wir durch jn / in allen stucken
reich / in allerley Lehr vnd Erkandtnuß
worden seind / wie dann die Predigt von
Christo in vns krefftig ist worden / also
daß wir keinen mangel an jrgend einer
Gaben haben / vnd warten nun auff die
Offenbarung vnd Erscheinung / der
Herrlichkeit des grossen Gottes vnsers
Herrn vn[d] Seligmachers Jesu Christi.

Windisch
Sprach zu-
vor nit
geschriben.

Denn vns vnd meniglich ist bewußt /
daß vor vier vnnnd dreissig Jaren / kein
Brieff oder Register / vil weniger ein
Buch / in vnserer Windischen Sprach
zufinden war / denn man hielt dafür /
die Windische vnd Vngerische Sprachen /
weren so grob vnd Barbarisch / daß man
sie weder schreiben noch lesen könne.

New
Testament
vnd andere
Theologische
Bü-

Aber der Allmechtige trewe Gott / hat
in disen letzten gefährlichen zeitten / auch
vnserem lieben Vatterlandt / welches für
anderen Nationen vom Türcken vnnnd
Bapst

Vorred.

Bapst geengstiget vnd geplagt würdt /
sein grosse Gnad vnd Gaben / gantz wun-
derbarlich durch Verfolgung mitgetheilt /
Also daß wir nun jetzundt haben / nicht
allein den Catechisimum mit dreierley kur-
tzen vnnnd außführlichen Außlegungen /
auch in Reimen vnd Gesangs weiß /
sampt ettlichen Psalmen / vnnnd der hohen
Festen Geistlichen Liedern / vnnnd die
Haußtaffel in vnserer Windischen
Sprach / sonder wir haben auch das gant-
ze neue Testament zum andernmal ge-
druckt vnd außgangen. Vnnnd darneben
der Apostel Epistel alle / sampt der Offen-
barung Johannis / mit verstendigen Auß-
legungen / von den besten Commenta-
rijs / der alten vnnnd newen Scribenten
genommen / Item die locos Theologi-
cos / ein Postill / die Augspurgische /
Württembergische vnd Sächsische
Confessionen / Formulam Concordiae,
ein völlige Kirchenordnung mit dem ex-
amine Theologico, den gantzen Psalter
mit der Außlegung / vnnnd andere Bücher
mehr / so ist auch das alte Testament ver-

cher seind
verdolmetscht
vnd getruckt.

(:) iijj dol-

Vorred.

dolmetscht / vnnnd durch die Creinerische /
Steirerische vnnnd Kärnerische Theologen
vnd Prediger durchsehen vnd corrigirt /
das würdt auch / wils Gott / bald ge-
truckt / dergleichen die Haußpostill Lu-
theri.

Bauren leh-
ren lesen /
verstehn alle
Articul des
Glaubens.

Vnd dise Bücher werden nicht allein in
Stetten / da man gemeine Schulen helt /
sonder auch in Dörffern von Bauren vnd
jren Kindern / wider des Bapsts Verbott /
mit grosser Begir vnnnd Frolocken gelesen /
darauf sie dann neben den Euangelischen
Predigten / durch die Gnad vnd
Würckung des heiligen Geistes / den
rechten Verstandt aller seligmachender
Articul des Christlichen Glaubens / wie
dieselbigen in den lautteren Sprüchen der
heiligen Biblischen Geschriff / im
Catechismo / vnd in der Augspurgischen
Confession begriffen vnnnd erklärt seind /
haben erlangt vnd uberkommen. Also vnd
dermaßen / daß sie auch dieselbigen ge-
gen jhren widerwertigen / den Papisten
zuuerantworten vnnnd verthädigen wissen.
Den

Vorred.

Denn ich hab / von der gnaden
Gottes / auß vilen alten vnd neuen Scri-
benten / sonderlich auß D. Lutheri / Hern
Brentij / Melanchthonis / Vrbani Regij,
des Hern Georgi Fürsten von Anhalt vnd
jres gleichen Commentarijs, vber der
Propheten vnd Apostel Geschriffen /
Catechismum / vnd ex eorum locis
Theologicis, das best verstendigist ge-
nommen vnnnd gestolen / verdolmetscht /
vnd in die obgemelte Windische Bücher
eingesetzt / vnnnd fürnemlich mich
beßissen / die höchsten vnd zur Seligkeit
nöttigsten Geheimnussen Gottes vnd Arti-
cul des Glaubens / als vom Gottlichen
Wesen in der heiligen Dreifeltigkeit /
seinen willen gegen vns / von der Person
Christi / seinem Ampt vnnnd Wolthaten /
wie man seines verdiensts sich theilhaftig
make / von den rechten Gottgefelligen
Wercken vnnnd Gottesdiensten / von dem
rechten brauch der heiligen Sacrament /
etc. gründtlich / lautter vnd verstendig
außzulegen / auff daß sie in jhren
Gewissen vergwißt seind / daß ihr Glaub in
(:) iiij allen

Die größten
Geheimnussen /
als vo[n] der
heilige[n] Drei-
faltigkeit / wer
Christus sey /
warumb er
Me[n]sch wor-
den / gelitten /
etc. offenbaret
die h. Schrift.

Vorred.

allen Articulen in der heiligen Schrift
gegründet / vnd darauß vrtheilen mö-
gen / welches der alte rechte Glaub
sey / vnnd wissen / wie ein jeder in
seinem Beruff Gott dienen mag vnd soll.

In
Windischen
Büchern
wirdt
verständig
vo[n]
Göttliche[n]
Wesen nach
Inhalt 3.
Symbolis ge-
lehrt.

Vnnd auß dem wissen sie / vnnd
verstehn / das erst groß Geheimnuß vom
Göttlichen Wesen / darumb sie glauben /
vnnd öffentlich bekennen / nach jnnhalt
der heiligen Schrift / vnnd der dreien
Symbolis, (welche Symbola sie in der
Postill / Dominica Trinitatis
verdolmetscht haben) dz in dem einigen
Göttlichen Wesen / seind 3. vnterschiedliche
Persone[n] / Gott Vatter / Gott Son /
Gott h. Geist. Das Gott der Vatter / als
Vrsprung des Göttlichen Wesens / hab
ein Sohn von Ewigkeit geboren / vnnd
von disen beiden geht auß auch von
Ewigkeit der heilig Geist. Vnd dise drey
sind ein Gott / eines wesens / eines wil-
lens / einer macht / einer ehren / einer
Majestät / gleich ewig / gleich Allmech-
tig / etc. Von denen dreien seind alle ding
sichtbarlich vn[d] unsichtbarlich
erschaffen / werden regirt vnd erhalten.

Zum

Vorred.

Zum andern / seind auch lautter vnnd
verstendig vnderricht vnd gelehrt / von
dem andern grossen Geheimnuß Gottes /
nemlich von seinem willen vnnd fürsatz
gegen vns / daß Gott in der heiligen
Dreifaltigkeit in seinem ewigen weisen
heimlichen wunderlichen Raht hab fürge-
nommen / vnd beschlossen / sie sündigen
Menschen durch kein ander mittel /
weg / werck / Glauben oder Gottes-
dienst / widerumb zu gnaden anzune-
men / jre Sünd vergeben / vnd selig zu-
machen / den allein die seines Sohns
Christi verdienst / mit rechter Buß vnnd
warem Glauben sich theilhafftig machen.

Will /
Beschluß
Gottes / ist
nur die
rechtgläubi-
gen an Chri-
stus selig zu
machen.

Vnnd diser Raht / Will vnnd Fürsatz
Gottes / vnser Seelen heil betreffend / ist
gleich so wol / als sein Wesen in der h.
Dreifaltigkeit / aller menschlichen Ver-
nunfft vnd Weißheit verborgen vnd
vnwissent / vnnd wird allein in der heili-
gen Schrifft / vnnd durch die Predig des
Euangelij / in krafft des heiligen Geistes
dem Menschen geoffenbart.

Warumb der
me[n]sch
selig ist /
geoffenbaret
im Euange-
lio.

(:) ij Darumb

Vorred.

Wer die heilig
Schrift nicht hat /
lißt /
versteh /
Euangelii [m]
hört / der
ken[n]t
Got / sein
Willen /
Weg zur Se-
ligkeit nicht.

Darumb alle die / welche die heilige
Schrift nicht haben / oder lesen / vnnnd
nicht recht verstehn / vnnnd keine reine
Euangelische Predig anhören / wissen vnd
verstehn nichts vom obgemelten Rath /
Willen vnnnd Fürsatz Gottes / vnnnd von
seinem Wesen in der heiligen Dreifaltig-
keit / denn dise Erkandtnuß von Gott /
vnnnd rechter Glaube / würdt den
Menschen in gemeiner ordenlicher weiß /
durch das Gehör Göttliches Worts / mit
würckung des heiligen Geistes / gegeben /
den[n] kein Mensch auff Erden von jme
selber auß eigener Vernunfft / kennt noch
sihet Gott / sagen Christus vnd Johannes
der Tauffer / das ist / wisse noch verstehe /
was sein Wesen / Wille vnd Fürsatz sey /
diß gibt vns allein sein Sohn in seinem Wort
zu erkennen. Desßwegen die Heiden / ge-
lehrten Philosophi / Türcken / vnd die
Jude[n] / welche der Propheten Geschrift
nit habe[n] oder recht verstehn / treiben
auß der heiligen Dreifaltigkeit vnnnd auß
vns Gespött / daß wir glauben in drey Göt-
ter / daß Gott ein Son on ein Weib hab /
vnd

Vorred.

vnd daß wir glauben vnnnd hoffen / durch
vnnnd von wegen eines gecreutzigten
gestorbnen Gott selig zu werden. Vnd vnser
Widerwertige vnnnd Verfolger / die
Papisten / haben gleichwol die heilige
Schrift / lesen vnnnd predigen darauß /
aber sie verstehn die heilige Schrift nit
recht / wollen sich auch darauß nicht vn-
derrichten lassen / denn der Fürst diser Welt
hat jr Hertz besessen vnd verblent / daß sie
nicht mercken / verstehn / noch achtung
haben / auff die klare einfeltige Sprüch
Christi vnnnd der Apostel (deren wir her-
nach ettlich anzeigen wollen) welche be-
zeugen / gantz verstendig vnnnd öffentlich /
daß Gott auß lautter Gnad / vmb sonst /
allein vmb Christi willen / so ferr wir an jn
glauben / vnd von keines wercks wegen /
vns arme Sünder zu sich in sein Reich ann-
impt. Sonder sie wollen / vermeinen / vnd
beschliessen / wie alle Heiden / Türcken /
vnnnd jetzigen Juden / nach ihrer nârischen
Vernunft vnd Verstand / daß man mit
eigner Frûmbkeit erdichten / oder des Ge-
setz

Vorred.

setz guten Wercken vnnnd Gottesdiensten
den Himmel vnnnd das ewig leben verdie-
nen müg vnnnd soll / wie der gelehrt
Philosophus Plato auß Vernunfft
gesagt / wilt du Gott wolgefallen / so sey
fromb.

Im Euange-
lio ist das
groß ge-
heimnus
Gottes /
wie / wa-
rumb er die
Sünder wil
begnaden /
vnd selige[n]
verborgen.

Deßwegen nennt der heilig Paulus gar
oftt das Euangelium / darinn diser heimli-
cher Raht / Will vnd Fürsatz Gottes / daß
wir allein durch den Glauben an
Christum / (was aber der recht Glaub an
Christum sey / wollen wir hernach
sagen) / selig werden / würdet geoffenba-
ret / das groß Geheimnuß Gottes / als
Rom. 16. Da er also schreibt daß durch das
Euangelium vnd Predig von Ihesu
Christo / würdt das Geheimnuß Gottes
offenbart / welches von der Welt her
verschwigen gewest / nun aber offenbart
vnd kundt gemacht / durch der Prophe-
ten Geschrift / auß Befelch des ewigen
Gottes / den gehorsam des Glaubens auff-
zurichten / vnter allen Heiden. Vnnnd
Ephes. 1 sagt: Gott hat vns wissen lassen das
Geheimnuß seines Willens / nach seinem
wolge-

Vorred.

wolgefallen / daß er gepredigt würde /
vn[d] 1 Thim. 3 Groß ist das Gottselige
Seheimnuß / Gott ist offenbaret im
Fleisch / geprediget den Heiden / geglaubt
von der Welt / auffgenommen in die
Herrlichkeit. Vnd 1 Cor. 2 schreibt also. Nie-
mandt wisse was in Gott ist / ohn der
Geist Gottes / vnnnd wir haben Christus
Sinn erkannt / denn wir haben nicht
empfangen / den Geist der Welt / sonder
den Geist auß Gott / daß wir wissen kön-
nen / wie reichlich wir von Gott begnadet
seind / Aber der natürlich Mensch vern-
impt nichts vom Geist Gottes / Es ist jme
eine Torheit / vnd kan es nicht erkennen.
Zu dem so sagt Christus selbs zu Petro /
Fleisch vnd Blut / das ist / Menschliche
Vernunfft / hat jn zuerkennen vnnnd be-
kennen nicht geben / sonder sein Vatter.

Vnnnd diser obgemelter verborgner
Raht vnnnd Fürsatz Gottes / von vnser
Seligkeit durch Christum / ist gleichwol
im alten Testament / alsbald nach dem
Sahl vnserer ersten Eltern / in der ersten
Ver-

Gott hat im
alten
Testame[n]t
seinen willen
von vnser
Se=

Vorred.

ligkeit durch
Christum
geoffenba-
ret / aber
dunckel / im
nemen gantz
verste[n]dig.

Verheißung von Weibs Samen / darnach
den Ertzväteren vom gesegneten Samen /
von Gott selbs geoffenbaret / aber dunckel
vnuerstendig / darnach durch die Pro-
pheten etwas klarer mit mehr Worten /
Figuren / vnd Gleichnussen außgeführt /
letztlich aber im neuen Testament / durch
seinen Sohn Christum / vnd seine Apostel
gantz lautter / mit verstendigen Worten /
offentlich / in der weitten Welt / allen
Menschen / in allen Sprachen mundtlich
vnnd schriftlich ist offenbart vnd verkün-
digt worden / wie in nachfolgenden Sprü-
chen vnnd Zeugnissen der heiligen
Schrift / sonderlich im neuen Testament
ist zu sehen.

Christi laute-
re Wort
vn[d]
sprüch / das
Gott allein di
glaubigen an
jn wil selig
machen.

Christus selbs sagt / Johan. 6: Würcket
die Speiß / nicht die vergenglich ist /
sondern die bleibt in das ewig leben /
welche euch des menschen Son geben
würt / Den[n] denselbigen hat der Vat-
ter versieglet / vnnd Johan. 10 sagt: der
Vatter hab jhn geheiligt / das ist / dar-
zu erwält vnd verordnet / daß er allein
den glaubigen Menschen das

ewig

Vorred.

ewig Leben geben soll. Vnd Joh. 6 sagt Christus weiter / Das ist der wil des Vatters / der mich gesandt hat / daß wer den Sohn siehet / vnnnd glaubt an jn / habe das ewige Leben / vnnnd ich werde jn auffwecken am jüngsten Tag. Vnd Johan. 14, Ich bin der Weg / die Warheit vnd das Leben / niemandt kompt zum Vatter / den durch mich. Vnnnd Johan. 10, Meine Schaff hören meine Stimm / vnnnd ich gebe jnen das ewige Leben / vnnnd sie werden nimmer mehr umbkommen / vnd niemandt würdt sie mir auß meiner Handt reißen. Vnd hernach beim letzten Abendmal sagt offft / wer mich liebet / vnd glaubt an mich / den hat mein Vatter lieb.

Dergleichen zeugen auch die Apostel / das wir allein durch de[n] glauben an Christum vergebung der Sünden / vnd das ewig Leben erlangen. Der heilig. Petrus sagt / Act. 4, Es ist in keinem anderen Heil / den in Christo Jesu / ist auch kein anderen Namen den menschen vnter dem Himel gegeben / darin wir sollen selig werden. Vnd Paulus 1 Cor. 1 schreibt / Jesus

Der Apostel
zeugnussen
dz wir allein
durch den
Glauben an
Christu[m]
seligkeit er-
langen.

Vorred.

fus Christus ist vns von Gott gemacht / zur Weißheit / vnd zur Gerechtigkeit / vnd zur Heiligung / vnd zur Erlösung. Vnd gar offft / Eph. 1; Col. 1; 2; Cor. 5 schreibt Paulus: Das Gott vns allein in Christo / ehe der Welt Grund gelegt war / erwelet hat / vnd durch jn allein sich mit vns versünen will. Vnd Johannes der Teuffer. Joh. 3 vnd Johan[n]es Evangelist 1 Joh. 5 sagen Das ist das Zeugnus Gottes von seine[n] Sohn / das vns Gott das ewige Leben gebe[n] hat / vnd solches Leben ist in seinem Sohn / wer an den Sohn Gottes glaubt / der hat das ewige leben vnd wer dem Sohn nicht glaubt / der wirt das Leben nicht haben / noch sehen / sondern der Zorn Gottes bleibt iber in.

Die heilig
Geschrifft re-
det am
meisten von
Christo /
den[n] er ist
jr Scopus
anfang mittel
vnd

Vnd dergleichen Sprüch vnd zeugnusen / das Gott allein die Gläubigen an Christum begnade[n] / vnd in sein Reich nemen will / sind in der heiligen geschrifft vnzelich / darumb sagt Christus / Psal. 40; Joh. 5; Luc. 18; 24; Petrus Act. 10; Paulus Ro. 1; 1 Cor. 15. Das die gantze

heili-

Vorred.

heilige Schrift rede am meiste[n] vnd zeu das ende.
ge von Christo / das wir allein durch den
Glauben an in vberkhumen / Vergebu[n]g
aller vnseren Sünden / vnd die ewige Freid
vn[d] Seligkeit / Darum schreiben die
Gotseligen Lehrer recht / das Christus ist
der heilige[n] Schrift Scopus / Zil / An-
fang / Mittel vnd das Ende. Hierauff so /
schreibt der heilig Ambrosius vber 1. Cor. 1.
recht / Das Gott habe also beschlossen /
das wer an Christu[m] glaubt / selig sey /
vnd nicht durch wercke / sonder allein
durch den Glauben / one verdienst / Ver-
gebung der Sünde habe.

Vnd disen offtigenannten wunderliche[n]
heimlichen Raht vnd Fürsatz der heiligen
Dreiualtigkeit / das Gott allein die recht
Bußfertigen vnd Glaubigen an seinen Sohn
Christum / wil zu sich nemen / vnd ewig
selig machen / haben Christus alle Prophe-
ten / Apostel vnd vil tausent Martrer /
nicht allein mit Worten vnd Schreiben /
sonder mit vilen gewaltige[n] Wunderzei-
chen / auch mit irem aignen Blut / Leiden
vnnnd Todt bezeugt / ge-

Der Raht
Gottes vo[n]
vnser Selig-
keit / ist mit
wu[n]derzei-
chen / Blut /
der Pro-
phete[n] /
Apostel /
Märterer
vn[d] mit
Gewissen / al-
ler rechten
Christen / be-
zeugt vn[d]

(:) (:) prediget

Vorred.

bestetigt.

prediget vnd geoffenbaret / den Juden vn[d]
Heiden / vnd welche jr Lehr vnd Zeugnuß
angenomen / die haben den rechte[n] Glau-
ben / heiligen Geist / gute Gewissen / vest
hertzliches Vertrawen zu Gott / Trost /
Frewd / in Trübsalen / im Sterben vnnd
endlich das ewig Leben vberkommen.

Darumb sollen wir jnen billich glau-
ben / vnnd bey Christo allein mit
ernstlicher Buß / vnd warem bestendigen
Glauben / Vergebung der Sünden / Got-
tes huld / Erledigung von des Teuffels
Gewalt / vnnd das ewig Leben suchen /
bey jme allein werden wir solches alles
gewißlich finden vnd anderstwo nicht.

Jesus
Christus ist
Gott
vn[d] Me[n]-
sch die ander
Person im
Göttliche[n]
Wesen /
Mittler
zwischen
Gott vnd
Mensche[n]

Zum dritten / von der Person Christi /
seinem Ampt / Verdienst vnd Wolthaten /
seindt auch die Windischen also vnder-
richt / vnnd gewiesen / daß sie wissen /
glauben / vnnd öffentlich bekennen / Das
Ihesus Christus der eingeborne ewige Got-
tes Sohn / seiner Herrlichkeit glantz vnd
Ebenbild seines Wesens sey / durch vnd
mit welchem / sampt dem h. Geist / alle
ding seind erschaffen / vnd mit seinem
kreffti-

Vorred.

krefftigen Wort erhalten werden. Vnnd der zu bestimbter zeit / von wegen vnfers Heils vom Him[m]ell auff Erden kommen / die Menschliche Natur von der Jungfrauen Maria an sich genom[m]en / vnd ist vnd bleibt also in Ewigkeit warer Gott vnd Mensch vnzertrennt die andere Almechtige Person in Göttlichen Wesen. Vnd ist der einige Mittler vnd versüner zwischen Gott vnd Menschen / der sich selbst gegeben hat zur Erlösung für jederman. 1 Thi. 2.

Vnd daneben wissen / glauben vnnd bekennen sie öffentlich / das diser gantzer Christus / Gott vnnd Mensch / hab sich vnder das Gesetz Gottes gethon / vnnd dasselbig (weil vns von wegen der verderbten Natur solches vnmüglich war) / an vnser statt volkomlich biß auff den kleinsten Buchstaben vnnd Tittel / gehalten vnd erfüllt / denn er hat Gott seinen Vattern von gantzem Hertzen geliebt / wider seine heilige Gebott nichts gedacht / geredt / noch gethan / jme gehorsam gewest / biß zum Tod des Creutzes /

(:) (:) ij vnd

Christus hat an vnser statt Gottes Gebott volkomlich gehalten / mit seinem leiden vnd sterben vnser Sünd gebüßt / vns vom Fluch des Gesetz / Todt / Verdammnuß erlöst.

Vorred.

mit seiner
Aufferstehung
vor Gott
fromb ge-
macht vnd
verdient das
ewig Leben.

vnnnd vnns arme sündige Menschen / als
seine Nechsten dermassen geliebt / daß er
für vns grosse Sünder / da wir noch seine
Feinde waren / schwerer Marter vnnnd den
Todt gelitten. Vnnnd vns also vom Fluch
vnnnd Verdamnuß des Gesetz erlößt. Vnd er
hat vnser Sünde / Missetat / vnnnd Zorn
Gottes / wider vnser Sünde auff sich gela-
den vnd getragen. Darumb hat Gott die
Straff auff jhn gelegt / jn verwundet vnd
geschlagen / wie Esaia 53 sagt / damit hat
er vnser sünde gebüßt / bezalt / vns gehei-
let / vnnnd vns mit Gott befridet / Item /
daß er sein Leben in Todt für vns gegeben /
damit hat er dem Todt / vnd dem der des
Todts gewalt / das ist / dem Teuffel / sein
Stachel / Gewalt vnnnd Macht genom-
men / vnnnd vns das Leben / vnd ein vnu-
ergenglich Wesen / durch das Euangeli-
um ans Liecht bracht / vnd vnseren
zeitlichen tod / zu einem sanfften Schlaff /
zur Ruhkämmerlein / vnnnd zur Thür gen
Himmel gemacht / geordnet vnnnd gesegnet.
Vnnnd mit seiner herrlichen gewaltigen
Auffer-

Vorred.

Aufferstehung / hat vns vor Gott
fromb / gerecht vnnnd heilig gemacht /
denn er ist vnser Jehoua / Herr vnd Ge-
rechtigkeit / Jerem. 23; 2 Cor. 5.

Zum vierdten / Seind auch vnderriht /
daß sie wissen / welche Menschen
dermassen / wie oberzelt / die rechte Er-
kandtnuß vom Göttlichen Wesen / seinen
Willen vnd Fürsatz / die grosse Liebe gegen
vns / vnnnd von der Person Christi / von
seinem Ampt vnd Wolthaten / durch Got-
tes Wort / in Krafft des heiligen Geistes /
haben oberkommen vnd ergriffen / vnnnd
solches im Hertzen glauben / vnd mit dem
Mund frey offentlich bekennen / auch
darneben mit den rechten Früchten der
waren Buß / als mit Gottseligem Leben /
mit trewer Liebe gegen ihrem Nechsten /
mit gedult im Creutz beweisen / daß
dieselbigen haben den rechten lebendigen
seligmachenden Glauben an Gott den Vat-
tern / vnd seinem Sohn Jesum Christum
vnserem Herrn vnd einigen Heilandt.

Hieneben wissen sie auch / daß sich mit
nnnd durch disen Glauben / vnnnd rechten

(:) (:) iij Brauch

Der recht
Glaub ist die
ware Er-
kandtnuß
Gottes /
seines Sons
vn[d] wil-
lens.

Christi
verdienst
ma=

Vorred.

chet man sich
allein mit dem
Glauben vnd
heiligen
Sacramente[n]
theilhaftig.

Brauch der heiligen Sacrament / (was sie
vom heiligen Abendmal glauben vnd hal-
ten / würdt hernach angezeigt) / sich der
Gnaden aller Verheißung Gottes / des
Herren Christi Verdienst / vnd aller seiner
Wolthaten theilhaftig machen / an vnd
zu sich bringen / vnnnd dardurch in Krafft
vnd Würckung des heiligen Geistes / wer-
den sie in jhrem Hertzen vnd Gewissen
vergwist vnnnd versichert / daß sie aus
gnaden / vmbsonst / allein vmb Christi wil-
len / haben Vergebung aller jhrer sünden /
haben friid mit Gott / sein from / gerecht /
heilig vor Gott / seind Kinder vn[d] Erben
aller Himmlischen Gütter / vnnnd warten
nun mit frölicher gewisser Hoffnung / nach
disem Leben / das ende vnnnd Belohnung
jres Glaubens / nemblich jhrer Seelen Se-
ligkeit / vnnnd das ewig Leben.

Der glaubigen
Sebett / Be-
ruff / Lebe[n]
vnd thunn ge-
fellt Gott.

Zum fünfften vnd letsten / wissen vnd
glauben auch / daß eines solchen rechtglau-
bigen Menschen Anruffen vnd Sebett /
welches er zu Gott in Christi Name[n] /
nach Inhalt vnnnd Lehr des Vatter vn=
fer

Vorred.

fer / vnd der Psalmen thut / sey erhört vnd
angenen. Item wenn er sein Leben / Am-
pt / Beruff / in solchem Glaube[n] / nach
den zehen Gebotten Gottes / vnnnd nach der
Lehr der Hausstaffel führet / demselbigen
fleissig vnd trewlich nachkompt vnd auß-
warte / ist auch in Widerwertigkeite[n] /
Creutz vnd Verfolgung gedultig / beweist
nach seinem vermügen / lieb vnd trew ge-
gen seinem Nächsten / daß er in dem vnnnd
damit Gott gefalle / vnd ihme recht nach
seinem Willen diene.

In Summa / die von Gott außserwelten /
Creiner / Steirer / Kerner / vnd Windi-
schen / hohen vnnnd nideren Standts /
Grauen / Herren / Ritter / Edel / Burger /
vnnnd das gemein Baurenvolck / haben
wie andere / durch die Gnad vnnnd
Würckung des heiligen Geistes / auß den
Windischen vnnnd Teutschen Predigten
vnnnd Büchern erlehrnet vnnnd begriffen /
den rechten Glauben / wie ob angezeigt /
vom Göttlichen Wesen in der heiligen
Dreifaltigkeit / vnnnd Willen gegen vns /
vnd sie wissen / gründtlich verstehn / war-

Christus mit
seinem eini-
gen Opfer
am Creutz
hat den
Glaubige[n]
ewige Selig-
keit erwor-
ben.

(:) (:) iiij hafftig

Vorred.

hafftig glauben / vnnnd offentlich bestendig /
auch in der Verfolgung bekennen / Daß
der Herr Ihesus Christus / Gottes vnd Ma-
rie Sohn / hab allein mit seinem volligen
Gehorsam / Verdienst / Leiden / Sterben
vnd Aufferstehung / allen rechten bußferti-
gen vnd glaubigen Mensche[n] / Gottes
Huld / Gnad / Vergebung / aller Sünden /
Erlösung von ewiger Verdammuß / vnd das
ewig Leben / bey seinem Himmlischen Vat-
ter verdient vnnnd erworben.

Christen
seind
schuldig mit
gehorsam
Gott zu die-
nen / fromb
sein vor Sün-
den sich hüt-
ten.

Daneben wissen sie auch / daß sie ent-
gegen / von wegen solcher Gutthaten
Gottes durch Christum bewisen / schuldig
seind / in Gottes Gehorsam zu leben /
jme ohn forcht in Heiligkeit vnd Gerech-
tigkeit zu dienen jr lebenlang. Vnnnd sich
enthalten vnnnd hüten / von den groben
tödtlichen Sünden / die den Glauben
vnnnd heiligen Geist von Menschen ver-
treiben / vnnnd die Gewissen beschweren /
als vor denen / welche der heilig Paulus
an vilen orten erzelt / als Rom. 1; 2; 12; 1
Cor. 5; 6; Gal. 5; Ephes. 4; 5; Col. 3.

1. Theßf.

Vorred.

1 Theßf. 4; 2; Thim. 3; Apoc. 21; 22 vnnnd sich
bessleiffen sollen / alle Trew jhrem Nächst
mit gantzem Hertzen zubeweisen / etc.

Vmb dises hohes edel köstlich Liecht des
heiligen Euangelij / welches der gütig
Gott / auch bey vns Windischen / durch
die Predigten vnnnd Bücher angezündt /
vnd wider Willen vnd Gewalt der
Hellschen Pforten leuchten lasset / dar-
durch jr vil seind erleucht zum ewigen Le-
ben / vnd sich nicht ohn gefahr jres Leibs
vnnnd Guts / zu der Augsburgischen
Confession offentlich beken[n]en / Sey
dem König der Ewigkeit / dem vnzer-
gencklichen vnd vsichtbaren vnnnd allein
weisen Gott / Ehr / Preiß / von Ewigkeit
zu Ewigkeit / Amen.

Windischen
lobe[n] Gott
vmb Offenba-
rung Eua[n]
gelij.

Sovil nun dise Translation oder
Dolmetschung belangt / hab ich disß
Testament bey erster meiner Dolmetschung
bleiben lassen / denn ich darinn in disem
anderen durchlesen / nichts vnrechts
ersehen / bin auch in den fünff vnd zweint-
zig Jaren / seidt ichs zu Dolmetzchen an-
(:) (:) v gefangen /

Die erst
Dolmetschung
disß
Testame[n]t
ist recht er-
funden.

Vorred.

gefangen / von niemandt einigerley
falsitet beschuldigt worden / ich laß es
auch bey voriger Orthographe / weil ein
jeder / der Windische Sprach nicht
versteht / dermassen liset / daß ein jeder
zuhörender Windischer Bawr wol
verstehn kan / vn[d] habs darumb zum
anderen in klein Forma drucken lassen /
daß bey einander der Text in ein Büchlein
zusamen müge gebunden / vnnd leicht in
Henden zur Kirchen vnnd anderstwo ge-
tragen werden / aber sich nicht schicken
wollen / würde vnformlich / zu dick /
habs in zwen theil abtheilen müssen / vnd
zu dem anderen kleineren theil / die
Windische Vorred / der Teutschen in der
Lehr nicht vergleich / Item die Summa
der heiligen Schrifft / Kalender / vnnd
andre notwendige Sachen / zugethan.

In windischen
Landen
würdt auch
der gecreut-
zigter Chri-
stus mit

Nun dise lange Erzählung vnnd Be-
richt / Gnädiger Fürst vnnd Herr von
den verdolmetschte[n] Windische[n] Bü-
chern / vnnd was darinn fürnemlich ge-
lehrt / vnd in obgenandten Windischen
Landen gepredigt vnnd geglaubt würdt
hab

Vorred.

hab ich darumb gethan / auf das E. S. G.²⁵³ seinem
vnnnd derselben inspectores der Truckerei- Wesen /
en / auch alle so die Windische Sprach nicht Ampt /
verstehn / ein warhafftiges wissen haben/ sampt allen
daß in den Windischen Büchern nichts Christlichen
Sectisch / vnnötig oder famosum begrif- Articulen
fen / vnd das in den Windischen Landen / lautter ge-
die an den Türckischen Gräntzen ligen / predigt vn[d]
vnnnd täglich vom Türcken vnnnd Bapst recht ge-
greulich geplagt werden / der gecreutzigte glaubt.
Christus mit seinem Wesen / Willen / Ampt
vnd Wolthaten / vnnnd wie man sich aller
seiner Güter theilhafftig mache / sampt al-
len Christlichen Articulen / nach innhalt der
heiligen Schrifft / Catechismi / vnnnd
Augsburgischer Confession / würdt lautter
verstendig gepredigt vnd geglaubt / Wie
sich dan[n] auch alle ihre Predicanten / mit
Aydes Pflichten / der Augsburgischen
Confession vnnnd der Formulae Con-
cordiae gemess / zuglauben / zulehren /
vnnnd zupredigen versprochen / vnnnd sich
vnderfchriben.

Es ist auch bey jnen bißher / Gott lob / Bey Win=
kein

253| Eure Fürstliche Gnad.

Vorred.

dischen ist
noch kein
Sect / allein
das
Bapstum[m]
regiert /
glauben ein-
feltig recht
vom heiligen
Sacrament.

kein Sect oder Schisma Caluiniste[n] noch
Flaccianisten / noch andere / wie bey den
Teutschen entstanden / allein müssen sie das
grobe Bapstumb neben jnen sehen / dul-
den / vnd von jnen Verfolgung leide[n].
Vom Nachtmahl des Herrn / halten vnd
glauben sie einfeltig den Worten Christfi /
wie vor vnseren zeitten alle Gottselige
Christen / Lehrer vnnnd Marterer geglaubt /
gelehrt vnd geschriben haben / geben
Christo seine Ehr / daß er warhafftig vnd
Allmechtig sey / vnderwerffen ire Vernunfft
dem Allmechtigen warhafftigen Wort Got-
tes / disputieren nicht vil daruon / nach der
Lehr Augustini / da er also schreibt / lib. 2
cap. 11, de visitatione infirmorum, Sac-
ramentis diuinis no[n] est adhibenda
verborum argumentatio, sed fides,
vnnnd Chrysostomus sagt: Oportet Dei
dictis credere, & non curiose inquirere,
etiamsi rationem eorum ignoremus,
Vnd Thomas Aquinas in sua prosa &
hymno, de corpore Christfi sic canit.
Quod non sapis, quod non vides,
animosa firmat fides, praeter rerum
ordinem

Vorred.

ordinem. Item, Verbum caro, panem verum, verbo carnem efficit, fitque sanguis Christi merum, etſi ſenſus deficit, ad firmandum cor ſyncerum, ſola fides ſufficit, darnach ſagt er: Praeſtet fides ſupplementum ſenſuum defectui, vn[d] zuuor ſagt er: Cibum turbae duodenae, ſe dat ſuis manibus. Diſe Wort mag man alſo verteutſchen. Von den Göttlichen Sacramenten / ſoll man nicht mit vilen Worten diſputieren / ſondern denſelbigen einfeltigen glauben / vnd Chryſoſtomus ſchreibt: Man muß dem Wort Gottes glauben / vnnnd nicht fürwitziger weiß erforschen / wenn wir gleich nicht verſtehn / wie es zugeht. Vnd Thomas Aquinas lehrt / Daß du nicht koſteſt / daß du nicht ſieheſt / das beſtettigt der freudig vnnnd hertzhafft Glaube / daß es geſchehe vber den gemeinen Lauff der Natur. Vn[d] abermals / Das Wort, welches iſt Fleiſch worden / das hat das wahrhafftig Brot / durch ſein Wort zum Fleiſch gemacht / wie auch der Wein das Blut Chriſti würdt, / ob wir gleich ſolches mit vnſeren Sinnen

Vorred.

Sinnen nicht begreifen / so ist doch genug am Glauben / dardurch ein rein Hertz gesterckt würdt. Vnnd bald darnach / Der Glaub soll erstatten / was bey disem Geheimnuß vnseren Sinnen abgehet vnd mangelt. Vnd zuuor sagt er / Er gibt sich selbst mit seinen Henden zum Speiß den zwelff versambleten Aposteln / etc. Bey disen Worten / Lehr vnnd Glauben / bleiben sie bestendig.

Greuliche
Hifiori vo[n]
einem
Heuchlerischen
Widertäuffer.

Gleichwol vor der zeit / da man das Euangelium so rein vnnd öffentlich bey jnen nicht gepredigt / hat die Wiedertaufferey vast vberhandt genommen / aber seitmals der ein Widertäuffer / welcher sich zuuor / mit geberden / reden / vn[d] allem thun/ gantz andechtig gestellet / in der Graueschafft Cilli / bey Reichenburg vnd Drackhenberg / seinen eignen frommen Herrn / N. Doctor / des Bischoffen zu Saltzburg gewesnen Hoffmarschalck / der des Herrn Georgen von Reichenburg feligen / gelaßne Wittiben zur Ehe genommen / greulich ermordt / mit dem Sürge=

Vorred.

fürgeben / der Geist hab ihme solches
befolhen / denn seines Herrn Weib / sey
jme / vnd nicht dem Doctor / von Gott
geordnet vn[d] gegeben / etc. den hat
man zu Grätz im Steir / im etc. 45. Jar /
mit dem Rad gericht / dardurch vnnd
zuforderst durch die Lehr des heiligen
Euangelij / ist dise böse Sect auch bey
den Windischen zergangen.

Das aber E. S. G. ich diß Buch zu=
schreibe / vnd vnder dero Namen auß=
gehen lasse / geschicht fürnemlich auß
volgenden dreien Vrsachen. Die erste ist /
Nachdem auß sonderlichen Schickungen
Gottes / vnnd gnädiger Vergünstigung
des Durchleuchtigen Hochgeborenen
Christlichen Fürsten vnd Herren / Herren
Christoffen Hertzogen zu Würtemberg /
vnd Teck / Grauen zu Mümpelgart /
etc. Hochloblicher vnnd Gottseligster
Gedächtnuß / E. S. G. vilgeliebten Her=
ren Vattern / die ob angezeigte
Windische Bücher alle zu Tübingen ge=
truckt sein / (welche man zu Nürm=
berg

Die
Christliche
Fürsten von
Würtem=
berg / etc.
haben den
Windischen
Cyrulischen /
Crabatischen
truck vnd
dolmetschen
erhalten /
gefördert.

Vorred.

berg vnnnd Schwäbischen Hall / nur den
ersten klein Catechisimum in Reimen vn[d]
Gesangsweiß mit einer Predig / von der
Rechtfertigung vor Gott / zur zeit des In-
terim / zutrucken nicht gestatten wöl-
len) / vnd darneben jr S. G.²⁵⁴ zum
Cyrulischen vnd Crabatischen Dol-
metschung vnd Truck grosse Fürdernuß
vnd Hülffe gethan / mir auch allhie nahe
bey der Truckerey sichere Herberg vnd
Vnderhaltung / genediglich verordnet /
in massen auch E. S. G. so wol im jetzi-
gen / als im ersten / vorigen Windischen
Truck / vnd in anderen vilen sachen / mit
grossen Wolthaten gegen mir vnuerdien-
ten / nit weniger / gantz genediglich sich
bewisen / also daß sie auch in Ansehung
meines hohen krancken Alters / zwen
Diaconos auß jrem Stipendio zu Tübin-
gen verordnet / so mir die Pfarr allhie mit
predigen versehen helffen.

Dise Fürsten
haben auch
die Formula

Die andere Vrsach / dieweil E. S. G.
ein sondere Lieb / Srewd vnd Lust zu den
verdolmetschten Windischen Büchern
tragen /

Vorred.

tragen / deßwegen allerley Exemplaria
von gemelte[n] Büchern auß Lands Cr-
ein bringen lassen / auch alsbald die
Formula Concordiae außgegangen /
E. S. G. mir aufferlegt / dieselbige zu der
Augspurgischen Confession zuuer-
dolmetschen / welches ich auch mit
Gottes hülff gehorsamlich verricht /
vnnd mir dagegen gute Belohnung wi-
derfahren.

Concordiae
zur
Augspurgi-
schen
Confession
verdolmet-
schen /
lassen.

Die dritte / daß E. S. G. wie jr Gott-
seligster Herr Vatter gethan / ettliche
Creinerischen Studiosos in jrem Sti-
pendio zu Tübingen nacheinander er-
helt / vnnd studieren lasset / vnder de-
nen seind auch meine zwen Söhn
erzogen / Magistri, nachmals / Gott-
lob / tügliche Kirchendiener worden.

Sie erhalten
in jrem Sti-
pendio
Studiosos
auß fremden
Landen.

In Erwegung vnd Bedenckung sol-
cher oberzelten vnnd anderen vilfeltigen
grossen Wolthaten / von E. S. G. vnnd
jrem Gottseligsten Herrn Vattern vnserer
Windischen Kirchen / mir und den

Der
Gottseligen
Fürsten V.
Württemberg
etc. Woltha-
ten den

(:) (:) (:) meinen

Vorred.

Windischen
Kirchen
bewisen / soll
in Ewigkeit
gedacht wer-
den.

meinen in gnaden bewisen / hab ich zu
ewiger Gedächtnuß vnnnd Dancksagung
diß new Testament in Windischer
Sprach / zum anderen zu Tübingen ge-
druckt / E. S. G. dedicieren wollen / mit
vnderthanigstem bitten / solches in gna-
den anzunemen / vnd im besten außzule-
gen / vnd jr die obgenandten Kirchen
fürohin / wie bißher / vnnnd mich in gna-
den lassen beuolhen sein. Der Allmechtig
Ewig Gütig Gott / der wölle vmb Christi
Jesu seines geliebten Sons / vnfers Herrn
vnd Seligmachers Willen / E. S. G.
derselben Gottseligen geliebten Gema-
hel / vnnnd das gantz Hauß Würtem-
berg / etc. reichlich segnen / die ware Se-
ligmachende Erkandtnuß des Göttlichen
Wesen vnnnd Willen gegen vns / in Krafft
des Heiligen Geists / durch die Predigten
des Heiligen Euangelij gemehren / vnd
biß auffs Ende darinn erhalten /
Gottselige verstendige Kirchendiener
vnnnd Lehrer in den Schulen / trewe vnd
weise Raht / vnd Gottfförchtige ge-
horfame

Vorred.

horsame Vnderthanen geben / vnnd
darneben vor allem vbel gnädiglich be-
hütten vnd bewaren / Amen. Derendingen
/ am ersten May / im 1582. Jar.

€. §. G.

Vnderthänigster
trewer Caplan

Primus Truber Crei-
ner / Pfarher daselbst.

(:) (:) (:) ij RE

TA CELI NOVI TESTAMENT NAŠI- GA GOSPUDI INU IZVELI-

*čarie Jezusa Kristusa, na dva mairhina deilla
rezdilen, v tim ie tiga stariga testamenta do-
polnene, suma inu prava izlaga, druguč
pregledan inu vkupe drukan, skuzi
Primoža Truberia Krain-
ca Rasčičer-
ia.*

Mt. 24,14.²⁵⁵

255| Mt 24,14.

*Et predicabitur (dicit Christus) hoc Euangelium regni in
vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus,
Et tunc veniet finis.*

Novi testament našega Gospoda in
zveličarja Jezusa Kristusa,
razdeljen na dva manjša dela, v katerem je zajeta Starega
testamenta izpolnitev s sumarično in
pravilno razlago, drugič pregledan
in skupaj natisnjen.

V T I B I N G I,
I 5 8 2

Presvetlemu visokorod-
nemu krščanskemu knezu
in gospodu würtemberškemu,
gospodu Ludviku, vojvodi
würtemberškemu in teškemu, grofu
mümpelgartskemu itd. želim
milost, mir in vse dobro od
Boga po Kristusu

v mojem dnevnem rožnem vencu ter
služnost v zvesti pokornosti.

Milostni knez in
gospod, mi Kranjci,
Spodnještajerci, Koroš-
ci in Slovenci, ki skupaj
s preprostim podeželskim ljudstvom
uporabljamo slovenski jezik, se trudi-
mo, da bi nam bilo dano tako in z isti-
mi besedami kot sveti Pavel v pismu
Korinčanom, 1 Kor 1²⁵⁶ — in kot dr.
Luther v predgovoru svoje cerkvene
postile²⁵⁷ v nemškem jeziku — v sloven-
skem jeziku častiti in hvaliti Boga za
milost, ki nam jo je podelil skozi Jezu-
sa Kristusa, da smo po njem bogatejši v
spoznavanju vseh poglavij svetega

Tudi slo-
vensko
ljudstvo je
obogatelo v
krščanski
veri.

256| 1 Kor 1,4–6.

257| Martin Luther, *Kir-
chenpostilla, das ist Aus-
slegung der Episteln und
Evangelien, von Ostern
biß auff das Advent, Nürn-
berg 1560.*

Predgovor

nauka, kar nas utrjuje v veri v Kristusa, da nam torej ne primanjkuje ničesar od kateregakoli daru ter sedaj v miru pričakujemo razodetje in veličasten prihod mogočnega Boga našega Gospoda in zveličarja Jezusa Kristusa.

V slovenskem jeziku se do sedaj ni pisalo.

Nekateri se zavedamo, da pred štirinintridesetimi leti v našem slovenskem jeziku ni bilo napisano nobeno pismo ali register, kaj šele knjiga, saj je veljalo prepričanje, da sta slovenski in madžarski²⁵⁸ jezik tako neuglajena in barbariska, da ju ni mogoče niti pisati niti brati.

258| Madžarski knjižni jezik se je razvil šele v 16. stoletju. Prva madžarska slovnica je izšla leta 1539 (Ioanne Syluestro Pannonio, *Grammatica hungarolatina in usum puerorum recens scripta*).

Novi testament in druge teološke knjige so že prevedene in natisnjene.

259| 2 Kor 4,9.

260| Katekizem s tolmačenji Luthra, Brenza in Višerja. Trubarjeva katekizma 1550 in 1555, kakor tudi 1567 so zasnovani po Brenzu, katekizem 1575 pa po Brenzu in Višerju.

261| *Haustafel* – Hišna tabla je dodatek Luthrovemu malemu katekizmu.

Toda vsemogočni milostni Bog je v teh sedanjih nevarnih časih tudi naši ljubi domovini, ki tudi za varnost sosednjih narodov trpi v strahu pred Turki in papeškim preganjanjem, čudežno podelil svojo veliko milost.²⁵⁹ Sedaj nimamo zgolj katekizma s tremi kratkimi in natančnimi razlagami²⁶⁰ tudi v verzih in pesmarice skupaj z nekaterimi psalmi in duhovnimi pesmimi, ki se pojo ob velikih praznikih ter hišno postilo²⁶¹ v naši slovenski govorici, temveč smo že drugič natisnili in izdali tudi celi Novi testament. Razen tega tudi vsa apostolska pisma in Janezovo Razodetje z razumljivimi tolmačenji

Predgovor

povzetimi iz najboljših komentarjev starih in novih piscev.²⁶² Nadalje *Locos theologicos*,²⁶³ eno postilo,²⁶⁴ augsburško, württemberško in saško veroizpoved,²⁶⁵ *Formulo concordiae*,²⁶⁶ popolni cerkveni red z *examine theologicæ*,²⁶⁷ celotni psalter z razlago²⁶⁸ in več drugih knjig, preveden ter od kranjskih, štajerskih in koroških teologov ter pridigarjev pregledan in popravljen pa je tudi Stari testament, ki bo, če Bog da, prav tako kot Luthrova Hišna postila, kmalu natisnjen.²⁶⁹

Teh knjig pa ne bero samo v mestih, kjer so šole, temveč jih kljub papeževi prepovedi z velikim zanimanjem in veseljem berejo tudi kmetje in njihovi otroci po vaseh. Iz teh knjig ob evangelijskih pridigah z milostjo in pomočjo Svetega Duha sprejmejo in utrdijo potrebno znanje o vseh zveličavnih naukah krščanske vere, kot so le-ti v poglavjih *Svetega pisma*, v katekizmu in v augsburški veroizpovedi zapisani in razloženi do take mere, da jih bodo znali pred nasprotniki, to je papežniki, tudi zagovarjati in braniti.

Zakaj od daru božje milosti sem iz spisov mnogih starih in novih piscev,

Kmetje se uče brati in razumejo vse verske nauke.

Največje skrivnosti, kot so: Sveta Trojica, kdo je Kristus, zakaj je postal človek, zakaj je trpel itd., nam razkrija Sveto pismo.

262] Trubar se je v svojih razlagah ob delih cerkvenih očetov naslanjal tudi na komentarje oziroma postile H. Bullingerja, M. Luthra, V. Ditricha, P. Melanchtona, J. Spangenbergarja in J. Brenza.

263] Trubar je kot izvor svojega dolgega predgovora v *Edni kratki razumni nauci* (1557) navedel Melanchtonovo *Loci theologici*, kar so povzeli tudi njegovi življenjepisci vse do M. Rupla in J. Rajhmana. Slednja pa menita, da je pri tem na osnovi dopisovanja med Trubarjem in Bullingerjem prej zaznati Trubarjevo določeno odvisnost od predgovora H. Bullingerja v *Vorrede über die wahrhaftige Rechtfertigung des Menschen durch Christus*, kar je pozneje Rajhman ponovno dokazal v *Trubarjeva ena dolga Predgovor* 1986, dodatek k ponatisu.

264] Trubar ima tu verjetno v mislih lastni *En register*, eno kratko postilo iz leta 1558, ne pa v Ljubljani pri Mandelcu natisnjene Spangenbergove *Postile*, ki jo je Krelj začel prevajati leta 1567 in dokončal Jurij Juričič leta 1587, prim. O. Sakrausky, n. d., 416, op. 10.

265] *Articuli oli deili, te prave stare vere kerszhanske ...* 1562.

266] *Formula concordiae*, danes ni znan noben ohranjeni primerek.

267] *Slovenska Cerkovna ordninga*, 1564.

268] *Ta celi psalter Davidov*, 1566.

269] Dalmatinova Biblija "Tv ie vse svetv pismv" 1584, je bila v celoti prevedena že leta 1578, ko je Trubar dal v tisk *Ta Novi testament*. Revizija Biblije pa je bila izvršena šele leta 1581 in izšla je 1584. *Hišno postilo*, na kateri je Trubar delal vse do smrti, pa je napovedal prežgodaj, saj jo je leta 1595, torej 9 let po Trubarjevi smrti, izdal njegov sin Felician.

Predgovor

270| *Urbanus Henricus Rhegius, Urban Rieger* (1489–1541), nemški humanist in Luthrov predhodnik v Augsburgu, avtor več izdaj *Seelenarzney für Gesunde und Kranke*, 1529, in *Erklärung der 12 Artikel des christlichen Glaubens*, 1525.

271| Georg III., Fürst von Anhalt (1509–1552), v sporih okrog interima je odigral osrednjo vlogo. Znana dela: *Predigten zum Abendmahl Georg III., Drey predigten vom Sacrament des Leibes und Blutes Christi* in drugo.

272| Zaščite avtorskih pravic v današnjem smislu takrat niso poznali. Iz tega, kar je bilo objavljeno, je lahko vsakdo, ne da bi za to dobil dovoljenje avtorja, vzel in uporabil, kar mu je ustrezalo.

Slovenske knjige na razumljiv način učijo o bistvu Boga po treh simbolih.

posebno iz dr. Luthra, gospodov Brenza, Melanchthona, Urbana Rhegiusa,²⁷⁰ gospoda kneza Jurija Anhaltskega²⁷¹ in komentarjev drugih piscev k spisom prerokov in apostolov o katekizmu in *ex eorum locis theologicis* vzel in ukradel,²⁷² prevedel ter vstavil v omenjene slovenske knjige tisto, kar je bilo najbolj razumljivo. Posebno sem se trudil, da podrobno, jasno in razumljivo predstavim največje in za zveličanje pomembne božje skrivnosti in verske nauke, kot so: skrivnost troedinega Boga v Sveti Trojici, o njegovem odnosu do nas, o Kristusovi osebi, njegovem poslanstvu in dobrih delih, o njegovih zaslugah za nas in kako smo jih lahko deležni, o pravih Bogu dopadljivih delih in bogoslužjih, o pravilni rabi svetih zakramentov itd. To znanje bi v zavesti slehernega utrdilo prepričanje, da njegova vera temelji na vseh naukih *Svetega pisma*, in bi lažje presojal, katera je prava stara vera, da bi vsakdo vedel, kako naj v svojem poklicu najbolje služi Bogu.

Iz vsega tega spoznavajo in se naučijo razumevati največje skrivnosti bož-

Predgovor

jega bistva, zato verjamejo ter po naukih iz *Svetega pisma* in po treh simbolih (ki jih imajo prevedene v postili *Dominica trinitatis*) javno izpovedujejo, da so v enem božjem bitju tri različne osebe: Bog Oče, Bog Sin in Bog Sveti Duh.

Da ima Bog Oče kot izvor božjega bistva od večnosti rojenega Sinu, iz obeh pa prav tako od vekomaj izhaja Sveti Duh. Vsi trije pa so en Bog, eno bistvo ene volje, ene moči, ene časti, enega veličanstva, enako večni, enako vsemogočni itd. Ta Trojica je ustvarila vse vidno in nevidno, vsemu vlada in vse upravlja.

Prav tako so jasno in razumljivo seznanjeni in podučeni o drugi veliki božji skrivnosti, namreč, da je troedini Bog v Sveti Trojici, po svojem večnem, modrem, skrivnostnem in čudežnem umu sklenil in odločil, da noben grešni človek po nobenem drugem sredstvu, po nobeni drugi poti, z nobenim drugim delom, vero ali bogoslužjem ne bo ponovno deležen njegove milosti, odpuščanja grehov in zveličanja, temveč le tisti, ki bo skozi resnično pokoro in pravo vero deležen zaslug, ki jih

Božja volja in sklep je zveličati samo tiste, ki verujejo v Kristusa.

Predgovor

je za nas s svojim trpljenjem pridobil njegov sin Jezus Kristus.

Zakaj je
človek zve-
ličan, je
razodeto v
evangeliju.

In ta volja, sklep in odločitev Boga, kar zadeva blagor naše duše, ostajajo prav tako kot njegovo bivanje v Sveti Trojici za človeški um in modrost nedojemljivi ter skriti in se človeku s pomočjo Svetega Duha razodevajo zgolj v *Svetem pismu* in skozi pridige o evangeliju.²⁷³

273 | Rim 11,33–36;
Jn 3,1–15; pridige
dr. M. Luthra ob prazniku
Sv. Trojice v Sommerpo-
stille.

Kdor *Svete-
ga pisma* ni-
ma, ga ne
bere, ne
posluša,
evangelija
ne razume,
ta Boga,
njegove
volje in poti
do zveliča-
nja ne po-
zna.

Zato vsi tisti, ki *Svetega pisma* bodisi nimajo, ne berejo ali prav ne razumejo in pravih jasnih evangeljskih pridig ne poslušajo, ničesar ne vedo o božjem umu, volji in sklepu ter njegovem bivanju v Sveti Trojici. Kajti to spoznanje Boga in prave vere je človeku na preprost in pravi način ob pomoči Svetega Duha dano le s poslušanjem božje besede, saj noben človek na svetu po lastnem razumu in pameti ne more spoznati niti videti Boga, to je dojeti in razumeti njegovega bistva, volje in odločitev. Vse to nam da v svoji besedi razumeti, kot pravita Kristus sam in Janez Krstnik, le njegov sin.²⁷⁴ Zato se pogani, učeni filozofi, Turki in Judi, ki spisov prerokov nimajo, iz

274 | Jn 1,18: *Boga ni nikoli
nihče videl; edinorojeni
Bog, ki biva v Očetovem
naročju, on je razložil;*
Jn 1,31: *In jaz ga nisem
poznal, vendar sem zato
prišel in krščujem v vodi.*

Predgovor

Svete Trojice in nas posmehujejo, češ da verjamemo v tri božanstva, da se je Bogu rodil sin brez ženske ter da verjamemo in upamo, da bomo zaradi zaslug nekega križanega mrtvega boga po njem zveličani.²⁷⁵ Naši nasprotniki in preganjalci papežniki pa *Sveto pismo* imajo, iz njega berejo in pridigajo, vendar ga prav ne razumejo in se iz njega tudi ne dajo poučiti, kajti vladar tega sveta jih je obsedel in preslepil, tako da ne vidijo, ne razumejo pa tudi ne upoštevajo jasnih ter preprostih izrekov Kristusa in apostolov (nekaj jih bomo navedli pozneje), ki odkrito in popolnoma razumljivo pričajo, da Bog nas, uboge grešnike, sprejme v svoje kraljestvo zastonj, zgolj iz velike milosti in samo po Kristusovi volji, če v njega verujemo, ne pa zaradi kakršnih koli lastnih del. V svoji neumnosti tako kot vsi poganji, Turki in sedanji judje menijo, sklepajo in razglašajo, da si lahko in zmoremo z izmišljeno pobožnostjo ali z zakonom določenimi dobrimi deli in bogoslužji prislužiti nebesa in večno življenje. Učeni filozof Platon je

275| Koran, sura 89 in 231.

Predgovor

276| G. Kocjančič, *Platon I. Evtifron*, Celje 2004, 58: *Dejanje ali človek, ki sta ljuba bogovom, sta pobožna.*

V evangeli-ju je skrita velika božja skrivnost, kako in za-kaj želi grešnikom odpustiti grehe in jih zveličati.

277| Rim 16,25.

278| Rim 1,5.

279| Ef 1,9.

280| 1 Tim 3,16.

281| 1 Kor 2,11.

razumno zapisal: »Če hočeš Bogu ugajati, bodi pobožen.«²⁷⁶

Zato sv. Pavel pogosto omenja evangelij, v katerem se razodeva velika božja skrivnost. Ta skrivnostni božji um, volja in sklep, da bomo zveličani samo po veri v Kristusa (kaj je prava vera v Kristusa, bomo povedali pozneje), Rim 16,²⁷⁷ kjer piše, da bo skozi evangelij in pridige Jezusa Kristusa že od začetka sveta zamolčana božja skrivnost sedaj s spisi prerokov razkrita in oznanjana, da se tako izpolni zapoved večnega Boga o vzpostavitvi poslušnosti vere med vsemi pogani.²⁷⁸ Prav tako v Ef 1²⁷⁹ govori, da nam je Bog blagohotno razodel skrivnost svoje volje, da bi o njej pridigali. Enako 1 Tim 3,²⁸⁰ da je sveta skrivnost velika, da se je Bog razodel v mesu, bil oznanjan poganom, da so množice vanj verovale in je bil povzdignjen v slavo. Pa tudi 1 Kor 2,²⁸¹ kjer piše, da nihče razen božjega Duha ne more vedeti, kaj je v Bogu, spoznali pa smo Kristusovo voljo, kajti nismo sprejeli duha sveta, temveč smo duh sprejeli iz Boga, da smo spoznali, kako bogato

Predgovor

nas je Bog obdaril z milostjo. Toda posvetni človek ne sprejema ničesar, kar je od božjega Duha, saj ima to za neumnost in tega ne zmore sprejeti. Kristus sam o tem govori Petru: Tega, da je spoznal, mu nista dala meso in kri, to je človeški razum, temveč njegov oče.

In to svojo omenjeno skrivnostno voljo in odločitev, da bomo zveličani le po Jezusu Kristusu, je Bog že v Starem testamentu, namreč takoj po izgonu naših prvih staršev iz raja, v prvi zaobljubi o ženskem semenu in nato v zaobljubi očakom o blagoslovljenem semenu sprva sicer nejasno in težko razumljivo, nato pa z besedami slikovito z mnogimi primeri in prilikami nekoliko bolj jasno nakazal po prerokih. Nazadnje pa je v Novem testamentu po svojem sinu Kristusu in njegovih apostolih svojo voljo popolnoma jasno, z razumljivimi besedami in povsem odkrito po vsem svetu, vsem ljudem v vseh jezikih z ustnim izročilom in v pisani besedi razkril in oznanil, kot je v naslednjih poglavjih in izrekih *Svetega pisma*,

V Starem testamentu je Bog svojo voljo o našem vero-
vanju oznanil po Kristusu, toda nejasno, v novem pa povsem razumljivo.

Predgovor

posebno pa v Novem testamentu zapisano.

282| Jn 6,27. Kristus jasno govori o tem, da Bog po njem zveliča samo

283| Jn 10,18.

verne.

284| Jn 6,40.

285| Jz 14,6.

286| Jz 10,27.

287| Apd 4,12.

Pričevanja apostolov, da bomo zveličanje dosegli samo z verovanjem v Kristusa.

Kristus sam je govoril, Jn 6:²⁸² »Ne ustvarjajte jedi, ki je minljiva, za večno življenje ostane tista, ki vam jo bo dal sin človekov, kajti njemu je Bog Oče vtisnil pečat.« Janez 10:²⁸³ pa pravi: »Oče ga je posvetil, to pomeni, izbral in določil ga je, da podari verujočim ljudem večno življenje.« Nadalje pravi Kristus v Janez 6:²⁸⁴ »To je volja očeta, ki me je poslal, kdor bo videl sina in vanj veroval, bo večno živel in jaz ga bom obudil na sodni dan.« In v Janez 14:²⁸⁵ »Jaz sem pot, resnica in življenje, nihče ne pride do očeta drugače kot po meni.« In v Janez 10:²⁸⁶ »Moje ovce poslušajo moj glas in jaz jim dam večno življenje, nikoli ne bodo pogubljene in nihče jih ne bo iztrgal iz moje roke.« In pri poslednji večerji večkrat ponovi: »Kdor me ljubi in vame veruje, tega ljubi moj oče.«

Tudi pričevanja apostolov govore, da bomo odpuščanja grehov in večnega življenja deležni zgolj z verovanjem v Kristusa. Sveti Peter pravi, Apd 4:²⁸⁷ »V nobenem drugem kot v Jezusu

Predgovor

Kristusu ni odrešenja, zakaj pod nebom ni ljudem dano nobeno drugo ime, v katerem bi bili zveličani.« In Pavel v 1 Kor 1²⁸⁸ piše: »Jezus Kristus nam je poslan od Boga za modrost.«

288| 1 Kor 1,30.

Bog je, še preden je ustvaril svet, odločil, da se po Kristusu spravi z nami. In Janez Krstnik, Jn 3, in Janez Evangelist, 1 Jn 5,²⁸⁹ pravita: »To je pričanje Boga o njegovem sinu, da nam je Bog dal večno življenje, ki je v njegovem sinu, kdor vanj veruje ima večno življenje, kdor pa sinu ne verjame, življenja ne bo imel niti videl in božja jeza bo visela nad njim.«

289| Jn 3,36;
1 Jn 5,11–12.

Podobnih izrekov in pričevanj, da bodo božje milosti in njegovega kraljestva deležni le tisti, ki verujejo v Kristusa, je v *Svetem pismu* nešteto, Ps 40; Jn 5; Luk 18; 24. Peter Apd 10; Pavel Rim 1; 1 Kor 15.²⁹⁰ Vse *Sveto pismo* govori in priča, da si bomo odpuščanje vseh naših grehov, večno veselje in odrešenje pridobili le z vero v Kristusa. Zato naši pobožni učitelji upravičeno pišejo, da je Kristus cilj, začetek, sredstvo in konec *Svetega pisma*. Sveti Ambrozij pravilno piše o 1 Kor 1, da se je

V *Svetem pismu* največ piše o Jezusu, kajti on je cilj, začetek, sredstvo in konec vsega.

290| Ps 40,7–9; Jn 5,24;
Lk 18, 29–30; Apd 10,43;
Rim 1,16–17;
1 Kor 15,57–58.

Predgovor

Bog odločil, da bomo zveličani in nam bodo odpuščeni grehi le z vero v Kristusa, ne pa po zaslugah in delih.

Božji sklep
o našem
zveličanju
je označen
s krvjo pre-
rokov, apo-
stolov in
mučencev
ter izpričan
in potrjen v
zavesti vseh
pravih
kristijanov.

In ta pogosto omenjeni, čudoviti, skriti um in sklep Svete Trojice, da bo Bog vzel k sebi in zveličal samo tiste, ki se bodo pokesali in verjeli v njegovega sina Kristusa, so Kristus, vsi preroki, apostoli in tisoči mučencev ne samo z besedami in pisanjem pridigali, temveč tudi z velikimi čudežnimi znamenji pa tudi z lastno krvjo, trpljenjem in smrtjo izpričali ter potrdili. Kajti tudi judje in pogani, vsi, ki so njih nauk, pričevanje in pravo vero sprejeli, so sprejeli tudi Svetega Duha, mirno vest, srčno zaupanje v Boga, veselje, tolažbo v tegobah in smrti ter končno večno življenje.

Jezus Kris-
tus je bog
in človek,
druga ose-
ba v božjem
bistvu, po-
srednik
med Bo-
gom in člo-
vekom.

Zato moramo z zaupanjem verjeti vanje ter samo in edino pri Kristusu z resničnim kesanjem in pravo močno vero iskati odpuščanja grehov, milosti božje, osvoboditve izpod hudičeve oblasti ter večnega življenja. Samo pri njem bomo vse to resnično prejeli in nikjer drugje.

Tretjič: O Kristusovi osebi, njegovem položaju, njegovih zaslugah in

Predgovor

dobrih delih so tudi Slovenci dovolj poučeni in ozaveščeni, da vedo, verjamejo in javno izpovedujejo, da je Jezus Kristus edino rojeni večni Sin Božji, njegove veličine sijaj in podoba njegovega bistva, ki je skupaj s Svetim Duhom in svojo mogočno voljo vse stvari na zemlji ustvaril ter ohranil. Da je zaradi našega odrešenja prišel z nebes na zemljo in od device Marije prejel človeško naravo ter da je in bo nerazdružljivo ostal večni pravi bog in človek ter druga vsemogočna oseba v Sveti Trojici. Da je edini posrednik in spravljlivec med Bogom in ljudmi, ki se je žrtvoval za odrešenje nas vseh. 1 Tim 2.²⁹¹

Ob tem pa tudi vedo, verujejo in javno izpovedujejo, da se je Kristus kot bog in človek popolnoma podredil božji postavi ter jo (ker nam zaradi pokvarjenosti človeške narave to ni bilo dano) namesto nas povsem, do najmanjše podrobnosti izvrševal in izpolnil, saj je Boga, svojega očeta, iz vsega srca ljubil, o njegovih svetih zapovedih nikoli podvomil, zoper njih govoril ali deloval ter mu bil pokoren do svoje

Kristus je namesto nas izpolnjeval božje zapovedi, s svojim trpljenjem in smrtjo se je pokoril za naše grehe, nas odrešil prekletstva postave, smrti in večnega pogubljenja. S svojim vstajenjem nas je utrdil v veri ter nam prišlužil večno življenje.

291| 1 Tim 2,5–6.

Predgovor

smrti na križu. Nas, uboge grešnike, je kot svoje najbližje, čeprav smo takrat do njega bili še sovražni, tako ljubil, da je za nas prestal grozna mučenja in smrt ter nas tako odrešil prekletstva in večnega pogubljenja. Naložil si je ter prenašal breme naših grehov in hudo delstev ter božjo jezo zaradi grehov, ki smo jih storili. Zato je Bog nanj prenesel kazen, ga ranil in bičal. Kot govori Izaija 53, se je za naše grehe pokoril, jih poplačal, nas odrešil in nas spravil z Bogom. Za nas je daroval svoje življenje, s tem pa je smrti in njenemu gospodarju, to je hudiču, odvzel ost, moč in oblast, nam pa po evangeliju podaril življenje in neminljivo bivanje, našo sedanjo minljivost pa spremenil, uravnal in blagoslovil v blag spanec, počivališče in vrata v nebesa. S svojim veličastnim vstajenjem nas je pred Bogom storil verne, pravične in svete, kajti on je naš Jehova, gospod in pravičnost, Jer 23; 2 Kor 5.²⁹²

292| Jer 23,5–6.
2 Kor 5,21.

Prava vera
je pravo
spoznanje
Boga, nje-
govega sinu
in volje.

Četrtrič. Tudi o tem so podučeni, da vedo, kateri ljudje so, kot je bilo povedano, z močjo Svetega Duha sprejeli božjo besedo in spoznanje o božjem

Predgovor

bivanju, o njegovi volji in sklepih, o njegovi veliki ljubezni do nas, o Kristusovi osebi, njegovem položaju in dobrih delih, se božje besede drže, ji v svojem srcu verjamejo ter jo javno in svobodno izpovedujejo, ob tem pa s sadovi prave pokore in pobožnim življenjem, z zvesto ljubeznijo do bližnjega, s potrpljenjem v križih in težavah dokazujejo pravo, zveličavno vero v Boga Očeta in njegovega sina Jezusa Kristusa, našega Gospoda in edinega odrešenika.

Ob tem pa tudi vedo, da bodo skozi to vero, s pravim spoštovanjem svetih zakramentov (kaj vedo in verjamejo o obhajilu, bo povedano pozneje) deležni milosti, vseh božjih obljub ter zaslug Kristusa, Gospoda, in vseh njegovih dobrih del. Tako bodo z močjo in pomočjo Svetega Duha v svojih srcih in mislih pomirjeni z zavestjo, da bodo po milosti, zastonj, zgolj po Kristusovi volji oproščeni vseh svojih grehov, spravljeni z Bogom. Pred Bogom bodo pobožni, pravični in sveti, postali bodo njegovi otroci in dediči vseh nebeških zakladov, sedaj pa veseli in brez

Kristusove
zasluge
smo deležni
le z vero in
svetimi za-
kramenti.

Predgovor

skrbi v upanju čakali na konec tega življenja in na nagrado za svojo vero, namreč na zveličanje svoje duše in večno življenje.

Molitve, poklic, življenje, ljubezen in početje verujočih so Bogu všeč.

Petič in poslednjič. Vedo in verjamejo tudi, da so prošnje ter molitve, s katerimi se po vsebini in nauku molitve Oče naš ali psalmov pravoverni človek v Kristusovem imenu obrača na Boga, sprejete in uslišane. Vedo tudi, da je človek, ki svoje življenje, položaj in poklic izvršuje ter vodi po desetih zapovedih in naukih postile, se po njih ravna ter jih izpolnjuje, križe in težave ter preganjanja prenaša s potrpljenjem in po svojih močeh izkazuje ljubezen do bližnjih, skozi to Bogu dopadljiv, da mu služi tako, kot je Bogu po volji.

Kristus je s svojim enkratnim žrtvovanjem na križu pridobil vernim večno zveličanje.

Skratka. Od Boga izbrani Kranjci, Štajerci, Korošci in drugi Slovenci visokega ali nizkega stanu, grofje, gosposčina, vitezi, plemenitaši, meščani in preprosto kmečko ljudstvo so tako kot drugi, po milosti in volji Svetega Duha iz slovenskih in nemških pridig ter knjig spoznali in sprejeli pravo vero o božjem bivanju v Sveti Trojici in njegovi volji, kot je bilo že prej nakazano.

Predgovor

Zato vedo, povsem razumejo, resnično verujejo ter javno, tudi v preganjanju neomajno izpovedujejo, da je le naš Gospod Jezus Kristus, sin Boga in Marije, s popolno pokornostjo, zaslugami, trpljenjem, smrtjo in vstajenjem vsem, ki se želijo resnično spokoriti in resnično verujejo, prislužil in pridobil pri svojem nebeškem očetu božjo naklonjenost, milost, odpuščanje vseh grehov, odrešenje večnega prekletstva ter večno življenje.

Prav tako vedo, da so zaradi toliko božjih dobrih del, izkazanih po Kristusu, dolžni živeti v poslušnosti do Boga ter mu pogumno v pobožnosti pravično služiti vse življenje. Vedo, da se morajo vzdržati in varovati hudih smrtnih grehov, ki vero in Svetega Duha odvrčajo od ljudi ter jim otežujejo vest in tudi tistih, o katerih na mnogih mestih govori sveti Pavel, kot na primer v Rim 1; 2; 12; 1 Kor 5; 6; Gal 5; Ef 4; 5; Kol 3; 1 Tes 4; 2; Tim 3; Raz 21; 22.²⁹³ Z vsem srcem pa naj se potrudijo izkazovati zvestobo do bližnjega itd.

Za to veličastno, plemenito in dragoceno luč svetega evangelija, ki jo je

Dolžnost kristjanov je, da pokorno služijo Bogu, da verujejo ter se varujejo grehov.

Slovenci se zahvaljujejo Bogu za razodetje evangelija.

293| Rim 1,24–32; 2,21–23; 12,17–19; 1 Kor 5,1.11; 6,8–10; Gal 5,19–21; Ef 4,25–31; 2,3–5; Kol,5–9; 1 Tes 4,3–6; 2 Tim 3,2–6; Raz 21,8; 22,15.

Predgovor

dobrotni Bog po pridigah in knjigah prižgal tudi nam, Slovencem, da nas zoper voljo ter moč peklenske sile razsvetljuje in je za večno življenje razsvetlila tudi mnoge od vas, ki ne brez nevarnosti za svoje življenje in lastnino javno izpovedujete pripadnost augsburški veroizpovedi, bodi večnemu kralju, neminljivemu, nevidnemu in edinemu modremu Bogu hvala in slava od vekomaj do vekomaj. Amen.

Prvi prevod tega testamenta je priznan kot pravilen.

294| *Ta pervi deil tiga Noviga testamenta 1557.*

Kar zadeva translacijo odnosno prevod, sem v tem testamentu ostal pri svojem prvem prevodu,²⁹⁴ saj v njem, ko sem ga ponovno prebiral, nisem odkril nobenih nepravilnosti, pa tudi v petindvajsetih letih, odkar sem začel prevajati, nisem od nikogar bil obdolžen kakršnih koli nepravilnosti. Zato, da bi ga lahko ob poslušanju dobro razumel vsak slovenski kmet, čeprav bi ga bral nekdo, ki sicer slovenskega jezika ne razume, vendar vsaj dobro bere, sem ohranil tudi prejšnji pravopis.²⁹⁵ V malem formatu pa sem ga drugič dal natisniti v glavnem zato, da bi se vsebina lahko povezala v eno knjižico ter

295| S to Trubarjevo trditvijo ni mogoče popolnoma soglašati, saj se oba prevoda jezikovno oz. pravopisno precej razlikujeta, ohranjena je ortografija.

Predgovor

lažje v rokah nosila v cerkev ali drugam. Ker pa bi predebela ne bila priročna in lepa, sem jo moral razdeliti na dva dela, manjšemu delu pa sem pridal slovenski predgovor (ki po vsebini ni primerljiv z nemškim), pregled vsebine *Svetega pisma*, koledar in druge koristne stvari.

Milostni knez in gospod, to dolgo pripoved in poročilo o prevedenih slovenskih knjigah, kaj se v njih uči ter v omenjenih slovenskih deželah pridiga in veruje, sem sestavil predvsem zato, da bi vaša knežja milost in vaši tiskarski nadzorniki pa tudi vsi tisti, ki slovenskega jezika ne razumejo, vedeli, da v slovenskih knjigah ni ničesar sektaškega, nepotrebne ali famoznega.²⁹⁶ Da bi bili podučeni o tem, da se v slovenskih deželah, ki leže ob turški meji in dan za dnem hudo trpe zaradi Turkov in papeža, odločno ter razumljivo pridiga o križanem Kristusu in njegovem bistvu, o njegovi volji, poslanstvu in dobrih delih, o tem, kako postanemo deležni vseh njegovih dobrot, pa tudi o vseh krščanskih naukah po poglavjih *Svetega pisma*, katekizma

V slovenskih deželah se pravilno pridiga in veruje tudi o križanem Kristusu, njegovem bistvu in poslanstvu z vsemi nauki krščanske vere.

296 | V slabšalnem pomenu razvpito, zloglasno.

Med Slovenci še ni sekt, prevladuje le papeštvo. Vera v svete zakramente je prava in preprosta.

Predgovor

in augsburške veroizpovedi ter da se v to tudi globoko veruje. Vsi njihovi pridigarji pa so se pod prisego zavezali in podpisali,²⁹⁷ da bodo augsburški veroizpovedi in *Formuli concordiae* zvesti, da bodo v njo verovali ter po njej poučevali in pridigali.

Pri njih doslej, hvala Bogu, tudi ni nastala nobena kalvinistična, flacijanska ali druga sekta ali razkol tako kot pri Nemcih. Trpeti in prenašati pa morajo neotesan papizem, ki jih preganja. O Gospodovi večerji razmišljajo preprosto in verujejo Kristusovim besedam, tako, kot so nekoč verjeli, učili in pisali vsi verni kristjani, učitelji in mučenci. Kristusa častijo kot resničnega in vsemogočega, svoj um podrejajo vsemogočni, resnični božji besedi in ne razpravljajo mnogo o tem, kot v lib 2, poglavje 11 uči sv. Avguštin, ko piše: »*De visitatione infirmorum, Sacramentis diuinis non es adhibenda verborum argumentatio, sed fides.*« In Kryzostom pravi: »*Oportet Dei dictis credere, & non curiose inquirere, etiamsi rationem eorum ignoremus.*« In Tomaž Akvinski v: »*Sua prosa & hymno, de corpore Christi sic canit. Quod*

Predgovor

non sapis, quod non vides, animosa firmat fides, praeterrum ordinem.« Pa tudi: »*Verbum caro, panem verum, verbo carnem efficit, fitque sanguis Christi merum, etsi sensus deficit, ad firmandum cor syncerum, sola fides sufficit,*« nato pa: »*Praestet fides supplementum sensuum defectui.*« Pred tem pa pravi: »*Cibum turbae duodenae, se dat suis manibus.*« Te besede bi lahko prevedli tako: »O božjih zakramentih naj se ne razpravlja z mnogimi besedami, v nje se preprosto verjame.« Kryzostom pa piše: »Božjim besedam moramo zaupati, ne pa jih na predrzen način raziskovati, če takoj ne razumemo njihovega pomena.« In Tomaž Akvinski uči: »To, da nečesa ne moreš otipati niti videti, je dokaz radostne in srčne vere, da se dogaja nekaj, kar presega običajni tok narave.« In še: »Beseda, ki je postala meso, je pravi kruh po njegovi besedi spremenila v meso, vino pa je postalo Kristusova kri. Čeprav s svojim umom tega ne moremo dojeti, se naše srce očisti in okrepi, če v to verujemo.« Takoj za tem pa: »Vera naj nadomesti, kar ob tej skrivnosti manjka in ostane zakrito našemu razu-

Predgovor

mu.« Še pred tem pravi: »Z lastnimi rokami daje sebe za hrano zbranim dvanajsterim apostolom« itd.²⁹⁸ Pri teh besedah, nauku in veri neomajno vztrajajo.²⁹⁹ Vendar je v času, ko se evangelij v tako čisti obliki in odkrito pri njih še ni pridigal, prekrščevalstvo skoraj prevladalo. Odkar pa je nek prekrščevalec — ki se je poprej s kret-njami, govorjenjem in sploh celotnim obnašanjem pri Rajhenburgu³⁰⁰ in Koz-jem v celjski grofiji predstavljal za zelo pobožnega — na grozovit način umoril n. doktorja, bivšega dvornega maršala salzburškega škofa, svojega lastnega pobožnega gospodarja, ki je vzel za ženo vdovo pokojnega gospoda Jurija Rajhenburškega. Morilec je v svoje opravičilo izjavil, da mu je to zapove-dal duh, češ, da je bila žena njegovega gospoda od Boga namenjena in dana njemu, ne pa doktorju itd. Leta 45 je bil v Gradcu na Štajerskem obsojen na smrt na kolesu. Zaradi tega, predvsem pa zaradi širjenja nauka svetega evan-gelija, je tudi na Slovenskem ta zla sekta razpadla.

To knjigo pa posvečam vaši knežji milosti in jo v vašem imenu tudi izda-nje.

298| Citati sv. Avguština, Krysostoma in Tomaža Akvinskega so prevedeni po Trubarjevem nem-škem besedilu.

299| Slovenski pridigarji.

300| Brestanica.

Grozljiva zgodba ne-kega hinav-skega pre-krščevalca.

Württemberg-ski krščanski kne-zi itd. so podpirali in pospeševali slovenski, cirilični in hrvaški tisk ter prevaja-nje.

Predgovor

jam predvsem iz naslednjih treh razlogov: Prvi je ta: Potem ko so po posebni božji volji in milostni naklonjenosti presvetlega, visokorodnega krščanskega kneza in gospoda, gospoda Kristofa, kneza württemberskega in teškega, grofa mömpelgardskega itd. slavnega in blagega spomina, vaše knežje milosti ljubljenega gospoda očeta, bile vse zgoraj navedene slovenske knjige tiskane v Tübingenu (v Nürnbergu in Schwäbisch Hallu v času interima niso dovolili natisniti niti prvega malega katekizma v rimah, z napevi in pridigo o opravičenju pred Bogom), kjer je vaša knežja milost nudila veliko pomoč in podporo pri prevajanju v hrvaški jezik in tiskanju v cirilici, meni pa tukaj v bližini tiskarne milostno zagotovila varno zatočišče in preskrbo. Prav tako je vaša knežja milost tako kot pri prejšnjih prvih tiskih in v mnogih drugih stvareh tudi meni, nezasluznemu, milostno izkazala velika dobra dela. Med drugim ste mi glede na mojo visoko starost in bolezen iz vašega štipendija v Tübingenu dodelili dva diakona, ki mi pomagata pri opravljanju pridig v tukajšnji fari.

Predgovor

Ti knezi so
k augsbur-
ški veroiz-
povedi na-
ročili tudi
prevod *For-
mule concor-
diae*

301| M. Rupel, Primož
Trubar in Formula con-
cordiae, v: *Drugi Trubarjev*
zbornik 1951, 65–112.

V svojem
štipendiju
vzdržujejo
študente iz
tujih dežel.

302| Trubarjev starejši sin
Primož je magistriral leta
1573 in je postal župnik v
Kilchbergu pri Tübin-
genu. Umrli je že leta
1591. Mlajši sin Felicijan
je magistriral leta 1578
in je leta 1581 postal
predikant v Ljubljani,
pozneje pa superin-
tendent. Leta 1595 je
izdal *Hišno postilo*, ki jo
je prevedel njegov oče
Primož Trubar. T. Elze, *Die*
Universität Tübingen und
die Studenten aus Krain,
Tübingen 1977.

Pobožnih
knezov
württem-
berških itd.
dobra dela,
storjena
slovenski
Cerkvi, naj
ostanejo v
večnem
spominu.

Drugi razlog je ta: Ker si vaša knežja milost iz posebne ljubezni, veselja in zanimanja za prevode slovenskih knjig iz dežele Kranjske naroča in pusti pri-
našati vsakovrstne izvode omenjenih tiskov in ker mi je vaša knežja milost naložila, da k augsburški veroizpovedi ob izidu *Formule concordiae* prevedem tudi to, sem to z božjo pomočjo po-
korno izpolnil,³⁰¹ za kar sem prejel bo-
gato plačilo.

Tretji razlog je ta: Ker vaša knežja milost, tako kot je to delal že vaš bla-
ženi oče, v svoji dijaški ustanovi v Tü-
bingenu vzdržuje in omogoča študij že
nekaj kranjskim študentom zapored.
Med drugimi sta bila v njem vzgojena
tudi dva moja sinova, ki sta postala
magistra in, hvala Bogu, spodobna
cerkvena služabnika.³⁰²

Po preudarku in razmisleku o
omenjenih in mnogih drugih dobrih
delih, ki sta jih vaša knežja milost in
vaš blaženi gospod oče milostno izka-
zala naši slovenski Cerkvi, meni in
mojim sinovom, sem *Ta Novi testament*
v slovenskem jeziku sedaj drugič tis-
kan v Tübingenu, želel v večni spomin
in zahvalo posvetiti vaši knežji milosti.
Ponižno prosim, da to mojo željo bla-

Predgovor

gohotno in z razumevanjem sprejmete, omenjeno Cerkev in mene pa kot doslej še naprej vzamete milostno pod svojo zaščito. Vsemogočni, večni, dobrotni Bog naj zaradi Jezusa Kristusa svojega ljubljene sinu, našega Gospoda in zveličarja, vaši knežji milosti, vaši pobožni ljubljene soprogi in vsemu württemberskemu dvoru itd. podeli obilen blagoslov, v pravem odrešujočem spoznanju božjega bistva in njegove volje s pomočjo Svetega Duha skozi pridige svetega evangelija okrepi in do konca ohrani. Naj vam da pobožne in razumne cerkvene služabnike in učitelje v šolah, zveste in modre svetovalce in poslušne podložnike. Predvsem pa naj vas milostno varuje in ohrani. Amen.

Derendingen, dne 1. maja leta 1582.

Vaše knežje milosti

najponižnejši,
zvesti kaplan

Primož Trubar
Kranjec, tukajšnji župnik

Register vnd summarischer Innhalt / aller der Windischen

Bücher / die von Primo Trubero / biß auff diß 1561. Jar in Truck
geben seind / Vnd jetzundt zum andern / in der Crobatischen
Sprach mit zweyerley Crobatischen Geschriffen / nämlich mit Gla-
golla vnd Cirulitza / werden getruckt / (dise Sprach vnnnd
Buchstaben / brauchen auch die Türcken) darbey ist ein Vorred /
die zeigt an / warumb diser Elenchus oder Register
getruckt sey / vnd was hernach / in
gemelten Sprachen weiter
verdolmetscht vnnnd
getruckt werden
soll.

PHIL. II

Alle Zungen sollen bekennen / das Jesus Christus
der Herr sey / zu Ehre Gottes des Vatters.

Getruckt zu Tübingen / bey
Vlrich Morharts Wittib.

1561.

Dem Christlichen /
Edlen / vnd Wolgebornen Herrn /
Herrn Hansen Vngnaden / Freyherrn zu Sonneg /
vnd Röm. Key. Mai. Rhath / etc.

Gnad vnd Frid von Gott dem Herrn / durch
Jesum Christum.

olgeborner vnd gnädiger
Herr. Das ich diß Register / in dem die
fürnämbssten Stuck vnd Materien / aller
meiner bißher getruckten Windischen
Bücher / ordentlich vnd kürztlich be-
griffen / vnd darinn auch angezeigt würdt / was ich vnd meine
Mitgehilffen / hinfür / in der Windischen vnnnd Crobatischen
Sprachen / zudolmetschen / vnd mit zweyerley Crobatischen
Buchstaben / nämlich mit Glagola vnd Cirulitza / (deren sich
auch die Türcken gebrauchen) zu trucken im Willen / hab auß-
gehn lassen / geschicht auß zweyen nachfolgenden Vrsachen. Die
erste ist dise. E. S. ist wissendt / wölcher massen im nächstuerschinen
Jar / durch ein / oder villeicht mehr / vnwarhafft / böß
Menschen / mehr dann an einem Ort in Teutschen Landen /
nicht allein vor den nideren / sonder auch namhafftigen / vnnnd
höhers Stands Personen / ich versagt vnd außgeschrien bin wor-
den / als ob ich ein Schwermer sey / vnnnd jrrige Opiniones /
die der Augspurgischen Confession zuwider / in meine Windische
A ij Bücher

Vorred.

Bücher gesetzt / vnd trucken lassen / etc. Vnd wiewol ich dise erstichte falsche Angebung / vnd Bezüchtigung / vor denen /die mich deßwegen haben öffentlich angereßt / mit glaubwürdigen / briefflichen Vrkunden vnd Kundtschafften / der Gottseligen Christen / auß den Landen Crain vnd vnder Steyer / die mich 17. Jar lang in der Windischen Sprach haben gehört predigen / vnd die meine Bücher lesen vnnd verstehn / vnd mit aufrichtigen vnd versigelten Abscheiden / der zweyen Reichstetten / Rottenburg an der Tauber / vnd Kempten (deren Prediger vnd Pfarher ich 14. Jar nacheinander gewest) gnugsam von mir abgeleindt / vnd mich nach aller notturrfft entschuldigt / auch darneben erweisen / das ich mich bißher / allenthalben mit dem predigen / dergleichen mit schreiben vnd trucken / in allen Artickeln vnser Christlichen Glaubens / der Prophetischen vnd Apostolischen Geschriffen / im rechten Catholischen Verstand / vnd den dreyen Symbolis / den ersten Christlichen Concilijs / vnd der Augspurgischen Confession gleichförmig / vnd gemäß gehalten / vnd hinfür mit hilff des Allmächtigen / mich halten will / vnd darbey mein Leben beschliessen / vnd durch Christum ewig selig werden / Amen. Zu dem / so hat der Durchleuchtigist / Christlich König zu Beheim / etc. wie E. G. sollichs auch wol wissen / meine gemelte Bücher / durch verstendige der Windischen Sprach lassen iudicieren / die habens für recht vnd Christlich erkannt.

Aber nichts weniger / will diß obgemelt heimlich / falsch von mir außgeben / bey jren ettlichen nicht erlöschten / noch in Vergeß kommen. Dann im Herpst jüngst vergangen / ist Stephanus Histerreicher / mein Gehülff / zu Nüren=

berg

Vorred.

berg von ettlichen Predicanten vnd Burgern angesprochen vnd befragt worden / ob ich eigentlich Zwinglisch / Caluinisch / Schwenckfeldisch / oder dergleichen Secten anhengig vnd verwantt seye. Vnd in dem Land Crain / vnd in den anderen umbliegenden Windischen Landen / die Romanisten auch dergleichen von mir reden / vnd meine Bücher schelten / vnd nennen die Leut / wölche meine Bücher haben vnd lesen / vnd zu jren Abgöttischen Messen nit mehr gehn / Sacramentierer / Sectierer / Auffrörer / vnd abtrinnige von der Catholischen Kirchen / vermeinen also mit dem lösteren / den lauff des heiligen Euangelij / bey den guthertzigen Windischen vnd Crobatten zuuerhinderen / vnd wo sie mich in Gefäncknuß / oder umb das leben heimlich brechten / wurden sie dermassen auch von mir außschreiyn / vnd die einfältigen bereden wöllen / ich were ein Schwermer vnd Sectierer gewesen / wie solches jren vilen bestendigen Christen beschehen / vnd noch an vilen orten geschicht.

Nun disen von mir außgegebenen vnd außgebreitten Lügen / jetzundt zu diser zeitt in der Eill / vnd da ich mit schwären Geschefften vnd grossen Sorgen beladen / hab ich nicht anderst gewußt zubegegnen / vnd dieselbigen bey allen frommen Teutschen abzuleinen / dann durch diß Register / wölches ich zu der zeitt / da das obgemelt falsch Geschrey von mir außkam / auß Beuelch des Durchleuchtigen / Gottseligen / vnser gnädigen Herrn vnd Landffürsten von Württemberg / etc. auß meinen windischen Büchern / auff das kürtzest außgezogen vnd zusamen gefaßt / vnd dises jrer 5. S. sampt den eingebundnen Exemplarien / eines jetli-

A iij chen

Vorred.

chen meines getruckten Windischen Buchs / von Kempten vnderthänigst zugeschickt. Dann auß disem Register ein jeder Gottseliger / frommer Teutscher / mag leicht vnd lautter verstehn / abnemen vnd vrtheilen / das die obgemelt beschuldigung / auß Neid vnd Haß / vnd mit Vngrund auff mich außgossen vnd erdicht worden. Dann im Register / wie auch in allen meinen Büchern / findet man klar / das ich allein die Bücher verdolmetsche / vnd trucken lasse / wölche der Augspurgischen Confession verwandte Theologen / (wölche Christliche Augspurgische Confession / wils Gott / auch bald Windisch vnd Crobattisch getruckt soll werden) verthedigen / auch für recht / gut vnd Christlich schetzen vnd halten. Vnd auß disem Register / würdt auch ein jeder verstendiger Christ / so wol als auß meinen Büchern wissen vnd erkennen mögen / wo ich auß Verhencknuß Gottes / von den Romanisten gefangen / oder heimlich getödt wurde / warumb / vnd von wölches Glaubens wegen / mir das von jnen widerfahren / etc.

Die ander vnd fürnämist vrsach dises getruckten Registers ist die / seitmalen auß sonderm fürsichen / vnnd Verordnen Gottes erst jetztundt / in disen bösen letzten Zeiten / die heilige Biblische geschriff / vnd andere Gottselige Bücher / auch in die Windisch vnd Crobatisch Sprach verdolmetscht / vnd mit dreierley Buchstaben gedruckt werden / Wölliches seit die Welt gestanden / nie geschehen / dann die Windisch Sprach ist bißher nie geschriben / vil weniger getruckt worden. Die Crobatten haben sich gleichwol nun lange zeit her / jrer Geschrifften gebraucht / aber kein gantze Bibel / kein gantzen Catechismum / kein Postill / noch an-

der

Vorred.

der Christliche Bücher / außerhalb ihrer unuerstendigen Breuir
vnd Meßbücher / bißher in ihrer eignen Sprach nicht gehabt. Vnd
dieweil dieses Crobatischen Dollmetschen / vnd trucken / auff €. S.
hoch ermanen / vnnnd zugesagte / auch bewiße Hilff / ich
mich mit meinen Gehilffen hab vnderstanden / vnd seit wirs an-
gefangen / sich mit der That vnd im Werck befindt / das diese
Arbeit eines grossen Verlags bedarff / seitemal zuu gantze neue
Truckereien mit neuen frembden Buchstaben / anzurichten / die
Dollmetscher vnd Setzer / Puntzenschneider / Gießer / vnnnd an-
der mehr darzu gehörige Personen / von weiten Landen / mit
Weib vnd Kindern zubringen / sie vnd die Trucker zubefolden
vnnnd mit Papir zuuerlegen / Item die getruckten Bücher / mit
grossen Vnkosten/ über 100 Meil zuschicken / vnnnd von
denselben mehr dann den halben theil / vmbsonst außzuthelen /
dann der gemein Man / in Windisch vnd Crobatischen Landen /
der vom Türcken vnnnd anderen bösen Leuten / on vnderlaß be-
raubt vnd verderbt / ist gantz ellendt vnd arm.

Darumb vnd von deßwegen / Genädiger Herr / wollen wir
diß angefangen / Gottselig / nottwendig / nützlich vnd hohes
Werck (dardurch in Sclauonia / Croatia / Dalmatia / Seruia /
Bosna / vnnnd in der Türckey grosse mänig Volcks / vermittelt
Göttlicher Gnaden / vnnnd wirkung des heiligen Geists / ohn
die nichts beschehen kan / zu rechter Erkenntnuß Gottes / vnnnd
seines lieben Sons kommen / vnd zum ewigen Leben erhalten
werden) recht angreifen / loblich vnd nützlich volbringen vnd
enden / würdt es grossen Fleiß / Müh vnnnd Costen brauchen /
Müssen

Vorred.

Müssen auch die Frommen / Gottseligen Teutschen / hohes vnd nieders Stands / vmb Christliche Hilff vnd trewen Beistand / diß fürgenommen Crobatisch Werck zuuolbringen / ersuchen vnd anrufen. Vnd on allen Zweifel / wo die Teutschen / auch der anderen Länder Christlich Personen / dises vnsers vorhabenden Handels / grundtlich bericht / werden sie vns diß Gottselig Werck / stattlich helffen volbringen / Wie sollichs schon allbereit an dem Durchleuchtigen / vnserm gnädigen vnd Christlichen Herrn vnd Landsfürsten von Wirtemberg etc. erschienen vnd bewisen. Vnd wiewol jr ꝑ. ꝑ. zu Erhaltung reiner Leer des Euangelij / auch bey den nachkommenden / überall im Landt / auff die Schulen / vnd zu vnderhaltung der veriagten Christen / die Prediger / vnnnd auff die armen Leut / täglich grosse Almusen / vnd Außgaben verordnen / aber nichts weniger / haben jr ꝑ. ꝑ. auch zum anfang / vnser Wercks / meinen Gehilffen vnd mir / Vnderhaltung vnd Herberg genädigest verschafft. Auch on allen zweiffel die Durchleuchtigsten / Christlichen Churfürsten / von wegen Außspreitung des heiligen Euangelij / vnd der rechten seligmachenden Religion / sonderlich dieweil jrer Churfürstlichen Gnaden / fürstliche Son / nach laut vnd Inhalt des heiligen Römischen Reichs gulden Bull / Keiser Carls des vierdten / am Endt / neben anderen Sprachen / auch die Windische / wölliche sich mit der Crobatischen vast vergleicht / lernen vnnnd kunden sollen / sampt anderen Gottseligen Christen / jr Christliche Hilff / Handreichung vnd Befurderung darzu thun werden.

Auff das aber alle Teutschen / ein warhafftigen Be= richt

Vorred.

richt haben / was doch für Bücher vnd Sachen / in vnsern frembden Sprachen bißher gedruckt sein / auch hierfür getruckt werden / vnd jre Hilff desto geneigter zu disem Werck erzeugen / hab ich dises Register in der Teutschen Sprach / die mich doch schwärlich ankumpt / trucken lassen. Indem so wol als in meinen Büchern / würdt man sehen vnnnd finden / das ich vnnnd meine Mitgehilffen / nicht leichtfertige oder vnnütz sachen / nichts Schwermerisch / Sectisch / Auffrührisch / Zänckisch / Zweifelhefftigs / oder hoch Disputierlichs / noch Schmachbüchlin / sonder nur was zu Erkenntnuß / vnnnd ehr Gottes / auch zu erweiterung der rechten Christlichen Kirchen / vnnnd zum höchsten Trost / vnnnd ewiger Seligkeit / des geengsten / betriebten / von Türcken vnd Antechrist geplagten vnnnd armen Windischen vnnnd Crobatischen Volcks / auch zu bekerung der Türcken / dienstlich vnd fürderlich bißher getruckt / vnnnd noch hierfür wollen / dauon befehe man hernach das Register / über mein groß Windisch Buch in quarto getruckt / Intituliert / ein lange Vorred über das neue Testament / mit der Hand am ort verzeichendt.

Vnnnd nach dem auch E. G. die mehrere Zeit jres Lebens / bey Keisern vnnnd Königen / in hohen ansehnlichen Emptern / vnd vnder anderem auch ein Hochberümpfter / Obrister / Landt vnd Veldthaubtman gewesen / vnd offft mit eißnen Waffen / wider den Türcken gestritten / vnnnd von Keisern / Königen / Churfürsten / Fürsten vnd Herrn / auch Landt vnd Leutten / sonderlich jren Vaterlanden / allzeit vnnnd noch mit höchstem geehrt / vnd geliebt / die sich auch alle gegen E. G. gantz genädigest vnnnd gnädig erzei-

B gen

Vorred.

gen vnd derselben mit allen Gnaden geneigt sein / vnd aber erst
jetzt im Alter / die ewige / verborgne Weißheit Gottes E. G. zu ei-
nem anderen Christlichen Krieg / Nämlich das Antechristlich vnd
Machometisch Reich / mit dem geschribnen / vnnd mundtlich
krefftigen Wort Gottes / neben vnd mit vns armen einfeltigen
Predigern vnd Dolmetschern / öffentlich zubekriegen verordnet /
vnd wunderbarlich in dises Land darzu geführt vnd gebracht / dann
wir arme vnbekannte vnd nidern Stands Dolmetscher / sagen vnd
bekennen hiemit frey öffentlich / wann E. G. mit so hohem erma-
nen / anhalten / trosten / zusagen / darreichen / fürstrecken / für-
dernuß / auch mit schreiben / Reitten / vnd Botten außzuschicken /
nit so trewlich / Christenlich vnnd fleissig zu vns gestanden vnnd
beharlich bliben / wir hetten noch kein Herberg / kein Vnderhal-
tung / noch Crobatische Druckerey bey einander. Vnnd dieweil
nun diß vnser Windisch vnnd Crobatisch dollmetschen vnnd truk-
ken gerecht / gut vnd verstendig / laut der Windischen vnnd
Crobatischen Selerten Vrtheil / vnd briefflichen vrkunden / die sie
in diesen tagen E. G. haben übersendt / ist angefangen / darumb
sey Gott im Himmel / durch Ihesum Christum / ewiglich gelobt.

Derhalben ist an E. G. vnser obgenannten armen
Dolmetscher / vmb der Eer Gottes vnd gemeinen Christlichen
Heils wegen / vnderthänig bitten / wölle noch hinfür
vnbeschwärdt vnnd vnuerdrossen sein / bey den hoch vnnd
Wolgedachten Christlichen Teutschen / hohes vnd nideren
Standts / vmb Christliche Hilff vnd Handreichung / zu völ-
liger bezalung der zweien neuen Crobatischen Trucke-
reien /

Vorred.

reien / zu verlegung des grossen langwirigen dreierley Trucks / zu vnderhaltung vnd besoldung der Dolmetscher / Setzer vnd anderer Personen / wie obgemelt / etliche Jar lang / vnnnd zu auffsendung der Bücher in die Windische vnd Crobatische Länder / vnd in die Türckey / anzufuchen vnd anzuruffen / auff das wir nun hinfür die / wölche bißher den ersten Windischen Truck verlegt / sonderlich auch den Christlichen tewren / vnseren genädigen Landtsfürsten von Wirttemberg / etc. auß denen obgemelten versachen / vnd E. G. so offft vnd zuuul nicht beschwären / vnnnd diß offftgemelt hohes angefangen Windisch vnnnd Crobatisch Werck / mit dem dollmetschen der Bibel / vnd anderen Gottseligen Büchern / dardurch nicht allein Gottes Ehr / vnd die Christlich Kirch erweittert / sonder auch das Antichristisch vnd Machometisch Reich geschwecht / loblich volendt vnnnd volbracht werde. Entgegen so gelob vnd versprich ich sampt meinen trewen Gehilfen / hiemit Gott / E. G. vnd allen denen / die jre Hilff / durch E. G. zu vns legen / das wir mit dolmetschen / trucken vnd corrigieren / vnd das sollichs von statt gehe / kein fleiß müh noch Arbeit bey tag vnnnd nacht sparen / vnd alles das / was von mäniglichen durch E. G. oder andere / vns dargereicht würdet / wol vnd Gottselig / vn[d] niendert anderst hin / dann wo des offftgemelten Wercks / grosse vnnnd vnuermeidliche Notturfft erfordern würdet / anlegen vnd auftheilen / vnnnd dauon E. G. vor der hochloblichen Vniuersitet zu Tübingen / oder sonst vor ehrlichen Leutten / auffrichtige / erbare / gute Raittung thuen / dieselbig auch allen Fürsten vnd mänigklich / wer einiche Hilff darzu gethon / vnd sollichs von vns erfordern würdet / jederzeit zustellen wollen.

B ij Was

Vorred.

Was aber für ein Lob / ewige Gedächtnuß vnd Belonung / bey Gott vnd allen Außermölten / hie vnd dort / alle die / wölche diß hoch Christlich Werck / dardurch vil einfältige / verfürte / vnd vngleubige Menschen / zum rechten Glauben gebracht werden / befürdern helffen / haben vnd erlangen / daruon wer jetzunder zu lang zuschreiben / sonder ein jeder leß für sich selbst / Daniel 12; Ezech. 3; 33; Esa. 52; Math. 13; 24; Rom. 10; Jaco. 5 was Christus / die Propheten vnd Aposteln / denen / wölche die reine Leer des Euangelij befürdern / die einfältigen im Glauben recht vnderrichten / verheiffen vnd zusagen.

Der ewig güttig Gott / der wolle von wegen seines geliebten Sons Jesu Christi / vnser Herrn vnd Seligmachers / E. G. sampt jren geliebten Gottseligen Gemahel / vnd Kindern / bey der erkannten vnd bekannten Warheit des heiligen Euangelij / je lenger je mehr / durch den heiligen Geist / reicher vnd sterker machen / auch bey derselbigen biß ans Ende erhalten vnd bewaren vor allem Vbel / Amen. Datum Vrach den ersten tag Junij / im 1561. Jar.

E.G.

Vndertheniger vnd
williger Capplan

Primus Truber / ge=
weßner Thumbherr
vnd Prediger zu La=
bach im Lands Crain.

Popis in kratak povzetek vsebine vseh slovenskih knjig,

ki jih je do leta 1561 dal natisniti Primož Trubar, in teh, ki se sedaj ponovno tiskajo v hrvaškem jeziku v dveh hrvaških pisavah, namreč v glagolici in cirilici (ta jezik in pisavo uporabljajo tudi v Turčiji). V uvodu je predgovor,

ki pove, zakaj je ta elenhus ali popis bil natisnjen,
ter kaj bo v navedenih jezikih pozneje
še prevedeno in natisnjeno.

Flp 2.

In da vsak jezik izpove, da je Jezus Kristus Gospod,
v slavo Boga Očeta.³⁰³

303|Flp 2,11.

Natisnjeno v Tübingenu, pri vdovi
Ulriha Morharta

I 5 6 I .³⁰⁴

304|Edini znani izvod
Registra se nahaja v NUK
pod signaturo 6716.

Krščanskemu, plemenitemu
in blagorodnemu gospodu, gospodu
Ivanu Ungnadu, baronu Sovneškemu, njegovega
veličanstva rimskega cesarja svetniku itd.

Milost in mir od Boga, Gospoda,
po Jezusu Kristusu.

Blagorodni in milostni gospod.
Da sem izdal ta Register, v katerem so
po vrsti in na kratko zajeta vsa naj-
imenitnejša poglavja in vsebina vseh
mojih doslej natisnjenih slovenskih
knjig, kjer tudi napovedujem, kaj nameravam v
bodoče s svojimi pomočniki še prevesti v slovenski
in hrvaški jezik, natisniti ter izdati v dveh hrvaških
pisavah, namreč v glagolici in cirilici (ki ju uporab-
ljajo tudi v Turčiji), sem storil iz naslednjih razlog-
ov. Prvi je ta: Vaši milosti je znano, kako so me v
preteklem letu neka ali morda več neverjetno

Predgovor

zlobnih oseb, na več krajih v nemških deželah ne samo pred osebami nižjega, temveč tudi višjega stanu obrekovale in razvpile, češ da sem sanjaški zanesenjak, ki v svoje slovenske knjige vnaša zmotne misli, ki so v nasprotju z augsburško veroizpovedjo itd. Čeprav sem izmišljeno, krivo obdolžitev in ustrahovanje pred tistimi, ki so me zaradi tega javno nagovorili – z verodostojnimi, pisnimi dokazi in pričevanji vernih kristjanov iz Kranjske in Spodnještajerske, katerim sem 17 let pridigal v slovenskem jeziku, ki moje knjige berejo in razumejo, ter ob mojem odhodu z odkritosrčnimi in zapečatenima listinama dveh cesarskih mest, Rottenburga na Tauberi in Kemptena (kjer sem 14 let zapored bil pridigar in župnik) – prepričljivo ovrgeter ter dokazal svojo nedolžnost. Prav tako sem dokazal, da sem se doslej v svojih pridigah in tudi v svojih knjigah povsem ustrezno ravnal po vseh členih naše krščanske vere, spisih prerokov in apostolov v pravi katoliški razlagi treh simbolov,³⁰⁵ prvem krščanskem cerkvenem zboru³⁰⁶ in po augsburški veroizpovedi. S pomočjo Vsemogočnega bom tako ravnal tudi v prihodnje in tako zaključil svoje življenje ter se po Kristusu zveličal. Amen. Razen tega je presvetli krščanski češki kralj itd., kot je vaši milosti znano, dal moje knjige v

305| Trije starocerkveni in luteranski simboli so: *Apostolska veroizpoved*; nicejski simbol iz leta 325 po Kristusu (*Nicejsko-carigrajska veroizpoved*) in *Symbolum Athanasii contra Arianos* ca. 600 let po Kristusu. O. Sakrausky, n. d., 129.

306| Protestantizem po Luthru priznava samo sklepe obeh prvih cerkvenih zborov: v Nicei leta 325 in Kalcedonu leta 451. Prav tam.

Predgovor

presojajo izvedencem, ki razumejo slovenski jezik. Ti so jih spoznali za neoporečne in krščanske.

Toda nekateri tega zahrbtnega in nepravičnega obrekovanja nočejo prekiniti niti pozabiti. Preteklo jesen so mojega pomočnika Štefana Istrana nekateri pridigarji in meščani v Nürnbergu nadlegovali in spraševali, ali pravzaprav nisem pristaš in član cvinglijanske, kalvinske, švenkfeldske ali kake druge podobne sekte. Pristaši Rima tudi v deželi Kranjski in sosednjih slovenskih deželah podobno govore o meni, grajajo moje knjige in ljudi, ki moje knjige posedujejo ali berejo ter ne obiskujejo njihovih malikovalskih maš, imenujejo preklinjevalce, sektaše, hujskače in odpadnike od katoliške Cerkve. S tem želijo preprečiti širjenje svetega evangelija pri dobrosrčnih Slovencih in Hrvatih. Če bi me na skrivaj spravili v ječo ali ob življenje, bi o meni širili enake laži z namenom, da bi preproste ljudi prepričali, da sem zanesenjak (švermer) in sektaš, kot se je to že zgodilo ali se mnogo kje še vedno dogaja mnogim stanovitnim kristjanom.

Tem razvpitim in razširjenim lažem o meni se sedaj v naglici, ko sem obremenjen s težkim delom in velikimi skrbmi, nisem znal drugače zoperstaviti — ter jih pri vseh pobožnih Nemcih odvrniti od sebe — kot s tem registrom, v katerem sem v času,

Predgovor

ko se je pojavilo lažnivo obrekovanje, po naročilu našega presvetlega bogaboječega milostnega gospoda in deželnega kneza württemberškega itd. na kratko povzel in strnil vsebino vseh svojih slovenskih knjig ter ga skupaj z vezanimi izvodi vseh slovenskih knjig iz Kemptena ponižno poslal vaši milosti. Iz tega Registra lahko vsak bogaboječ in pobožni Nemec spozna in presodi, da so bile omenjene obtožbe izmišljene ter brez osnove izlite name zgolj iz zavisti in sovraštva. Iz registra in tudi iz drugih mojih slovenskih knjig je povsem razvidno, da prevajam in tiskam samo tiste knjige, ki jih augsburški veroizpovedi (katera bo, če Bog da, kmalu izšla tudi v slovenskem in hrvaškem jeziku) vdani teologi odobravajo, smatrajo kot dobre ter jih kot prave krščanske cenijo. Če bi mi Bog namenil usodo, da me pristaši Rima vržejo v ječo ali na skrivaj ubijejo, bo vsak razumen kristjan iz tega registra kakor tudi iz ostalih mojih knjig lahko spoznal, zakaj in zaradi katere vere me je to doletelo itd.

Drugi in najvažnejši povod za izdajo tega Registra je le-ta: Ker se po posebni previdnosti in božji milosti šele v zadnjih hudih časih *Sveto pismo* in druge nabožne knjige prevajajo tudi v slovenski in hrvaški jezik ter tiskajo v treh pisa-

Predgovor

vah, kar se, odkar svet stoji, še ni zgodilo, saj v slovenskem jeziku doslej ni bilo ničesar napisanega, kaj šele natisnjenega.³⁰⁷ Hrvati sicer že nekaj časa uporabljajo svojo pisavo, vendar v svojem jeziku še nimajo natisnjene celotne *Biblije*, celega katekizma, nobene postile niti drugih krščanskih knjig razen nerazumljivih brevirjev in mašnih knjig. Ker sem se tega prevajanja in tiskanja v hrvaški jezik lotil s svojimi pomočniki ob veliki spodbudi ter izkazani pomoči vaše milosti in smo sedaj sredi dela, se je izkazalo, da to delo zahteva velika vlaganja, saj je bilo treba na novo urediti in s tujimi črkami opremiti dve celotni tiskarni, iz daljnih dežel pripeljati prevajalce skupaj z otroki in ženami, stavce, graverje, livarje in drugo potrebno osebje, tem in tiskarjem pa zagotoviti plačilo ter priskrbeti papir. Prav tako je treba že natisnjene knjige z velikimi stroški pošiljati preko 100 milj daleč, dobro polovico le-teh pa razdeliti zastonj, saj je preprost Slovenec ali Hrvat, ki ga Turki neprestano ropajo in zatirajo, beden in reven. Zato, milostni gospod, če želimo to začetno Bogu všečno, potrebno, koristno in pomembno delo (po katerem bo veliko število ljudi v Slavoniji, na Hrvaškem, v Dalmaciji, Srbiji, Bosni in Turčiji z božjo pomočjo in posredovanjem Svete-

307 Zaradi težkih časov in pričakovanega skorajšnjega konca sveta so vsi reformatorski, tudi južnoslovanski pisci želeli, da se evangelij razglaša vsem narodom v njihovem jeziku (prim. Mr 10,13; Mt 24,14).

Predgovor

ga Duha, brez česar se ne more nič zgoditi, sprejelo pravo spoznanje Boga in njegovega ljubega Sina ter večno življenje) pošteno začeti ter tako, da bo vredno hvale, v korist ljudem tudi dokončati, bo potrebno veliko prizadevanja, truda in sredstev. Zato se obračam tudi na pobožne in bogaboječe Nemce visokega ter nizkega stanu za krščansko pomoč in podporo, da bi lahko to predvideno hrvaško delo dokončali. Ne dvomim, da bodo kristjani v Nemčiji pa tudi v drugih deželah, ko bodo o tem našem početju temeljito poučeni, to naše, Bogu posvečeno delo bogato podprli, tako, kot je to s svojim dejanjem že podprl naš presvetli, milostni, krščanski gospod in deželni knez württemberški itd. Kakor njegova knežja milost vsak dan skrbi za širjenje čistega evangelijskega nauka po vsej deželi in med našimi potomci na šolah, za preživljanje preganjanih kristjanov, pastorjev in ubogih ljudi z visokimi darovi in podporami, kakor je njegova knežja milost meni in mojim pomočnikom ob začetku našega dela nudila zatočišče in prehrano, tako tudi ne dvomim, da bodo presvetli krščanski volilni knezi skupaj z drugimi bogaboječimi kristjani ponudili svojo roko v krščansko pomoč za širjenje svetega evangelija in prave zveličavne vere.³⁰⁸

308 V prilogi pisma, ki ga je Trubar poslal Jobstu Gallenbergu (10. 2. 1562), je navedeno, koliko so prispevali stanovi cesarstva do tega časa. O. Sakrausky, n. d., 131. J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 103.

Predgovor

Kot je razbrati iz vsebine Zlate bule³⁰⁹ cesarja svetega rimskega cesarstva Karla Četrtega, naj bi se tudi knežji sinovi milostnih volilnih knezov poleg drugih jezikov učili in bili vešči tudi slovenskega jezika, ki je zelo podoben hrvaškemu.

Da pa bi vsi Nemci dobili resničen vpogled v to, kakšne knjige in stvari so se doslej in se bodo v prihodnje v Nemcem tujih jezikih tiskale, ter da bi bili še nadalje naklonjeni temu delu, sem ta Register dal natisniti v nemškem jeziku, čeprav mi ta dela težave. Iz njega, kakor tudi iz drugih mojih knjig bo lahko vsakdo spoznal, da s svojimi pomočniki doslej nisem, pa tudi poslej ne bom natisnil ničesar lahkomiselnega, nekoristnega, zanesenjaškega, sektaškega, uporniškega, bogokletnega, dvomljivega ali spornega, pa tudi nobenih sramotilnih bukvic, temveč samo to, kar je v korist spoznanju Boga in njegovi slavi, širjenju prave krščanske vere ter tolažbi in večnemu zveličanju ustrahovanega, zaskrbljenega, od Turkov in antikrista mučenega in obubožanega slovenskega in hrvaškega ljudstva pa tudi spreobrnjenju Turkov. Več o tem je v Registru, kjer piše o moji veliki, slovenski, v četverki natisnjeni knjigi z naslovom *Tiga noviga testamenta ena dolga predgovor*, na mestu, ki je označeno z roko.

309| Ferdinand Seibt, *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*, 254. V poglavju 31 Zlate bule je priporočilo, naj se sinovi knezov uče tujih jezikov. Zlata bula je temeljni zakon cesarja Karla IV., sprejet na državnih zasedanjih v Nürnbergu in Metz 1356, ter najvažnejši ustavni zakon nemškega cesarstva do leta 1806. O. Sakrausky, n. d., 132.

Predgovor

Potem ko je vaša milost večji del svojega življenja preživela pri cesarjih in kraljih ter na visokih in uglednih položajih, med drugim tudi kot zelo slaven višji deželni in vojaški poglavar mnogokrat z bridkim orožjem v boju proti Turkom, ter bila od cesarjev, kraljev, volilnih knezov, knezov, druge gosposke pa tudi dežel in ljudi, posebno v svoji domovini vedno in še sedaj visoko cenjena in ljubljena ter še vedno od vseh spoštovana in pri vseh v milosti, je skrivnostna božja modrost vašo milost šele sedaj v starosti, poleg nas ubogih, preprostih pridigarjev in tolmačev nizkega stanu določila za drugačno krščansko vojskovanje, namreč za boj proti protikrščanskemu, Mohamedovemu cesarstvu s krepko, tiskano in govorjeno božjo besedo. Čudežno vas je privedla v to deželo, kajti mi ubogi, neznani prevajalci nizkega stanu odkrito in javno priznavamo: če nam vaša milost ne bi dajala toliko poguma, podpore, tolažbe, ugodnosti, pomoči in spodbude ter nam ne bi s pismi, nasveti in hitrimi sli tako zvesto in vztrajno stala ob strani, še danes ne bi imeli niti zatočišča in preskrbe, niti hrvaške tiskarne.³¹⁰ Ker se je sedaj to naše slovensko in hrvaško, po mnenju slovenskih in hrvaških učenjakov neoporečno ter dobro razumljivo prevajanje in tiskanje, o čemer so vaši milosti te dni

310| Januarja leta 1561 se je Janez plemeniti Ungnad odločil, da sam prevzame Trubarjevo slovensko-hrvaško podjetje. Tako je nastala Slovenska, hrvaška in cirilična tiskarna v Urachu (*die Windische, Chrabatische und Cirulische Trukherei*), Rupel - Saria, 133.

Predgovor

bila poslana tudi pisna spričevala, začelo, bodi Bog v nebesih po Kristusu večno hvaljen.

Zaradi tega omenjeni ubogi prevajalci v imenu božje slave in v dobrobit krščanstva ponižno prosimo vašo milost, da se še naprej vztrajno in neomajno pri poštenih in dobronamernih Nemcih visokega ali nizkega stanu zavzema za krščansko pomoč in podporo pri poravnavi stroškov za dve novi hrvaški tiskarni, za založbo zahtevnega in dolgotrajnega trojnega tiska, za oskrbo in plačilo tolmačev, stavcev ter drugega omenjenega osebja še nekaj let, kakor tudi za razpošiljanje knjig v slovanske in hrvaške pa tudi turške dežele, da bi lahko dokončali to naše veliko začeto slovensko in hrvaško delo s prevodom Biblije ter drugih nabožnih knjig, s čimer se ne širi zgolj božja slava in krščanska Cerkev, temveč tudi slabi protikrščansko Mohamedovo cesarstvo. Tako v bodoče ne bi več tako pogosto in močno obremenjevali tistih, ki so doslej omogočali tiskanje slovenskih knjig, posebno pa vas, vašo milost, in našega ljubega krščanskega, milostnega deželnega kneza württemberskega itd. V zahvalo skupaj s svojimi zvestimi pomočniki obljubljam in prisegam Bogu, vaši milosti in vsem tistim, ki nam preko vaše milosti namenjajo svojo

Predgovor

pomoč, da pri delu, prevajanju, tiskanju in lektoriranju ne podnevi niti ponoči ne bomo varčevali z vnemo, trdom in naporom, da bomo vse, kar nam bo po vaši milosti ali po drugih darovano, pametno in pobožno porabili samo za to, kar nepogrešljivo in nujno potrebujemo za omenjeno veliko delo, ter za nič drugega. Za vse bomo vaši milosti, spoštovani univerzi v Tübingenu ali pred drugimi poštenimi ljudmi podali pošten in odkrit račun. Enako ob vsakem času tudi vsem knezom in vsem tistim, ki so nam kakor koli pomagali in bodo to od nas zahtevali.

O tem, kakšno hvalo, spomin in nagrado pri Bogu in svetnikih v onostranstvu in tukaj na zemlji pa bodo prejeli vsi, ki so to pomembno krščansko delo, po katerem bodo mnogi preprosti, zapeljani in neverni ljudje spoznali in sprejeli pravo vero, pomagali izpeljati, bi na tem mestu predolgo pisali. Zato naj o tem, kaj Kristus, preroki in apostoli obljublajo in prerokujejo tistim, ki čisti nauk evangelija širijo in preproste v pravi veri učijo, vsak sam prebere v Danielu 12;³¹¹ Ezekielu 3; 33,³¹² Izaiji 52;³¹³ Mateju 13; 24,³¹⁴ Rimljanom 10;³¹⁵ Jakobu 5.³¹⁶

Večno dobri Bog naj zaradi svojega ljubljenega sina Jezusa Kristusa, našega Gospoda in zveličarja, vašo milost, skupaj z vašo ljubljeno pobožno sop-

311| Prim. Dan 12,3.

312| Ezk 3,16–21;
Ezk 33,15–16.

313| Iz 52,13.

314| Mt 13,43;
Mt 24,13–14.

315| Rim 10,9–10.

316| Jak 5,15.

Predgovor

rogo in otroki, po Svetem Duhu še dolgo bogati in utrjuje v spoznani in priznani resnici svetega evangelija ter v njem ohrani ter obvaruje do konca pred vsemi težavami in grdobijami. Amen. Dano v Urachu, prvega dne v juniju leta 1561.

Vaše milosti vdani in uslužni kaplan

Primož Trubar,
bivši stolni kanonik
in pridigar v Ljubljani
v deželi Kranjski

KATEHISMUS EDNA MA=

lahna kniga, u koie su vele potribni i
prudni nauki i artikuli prave Krstianske
vere s kratkim istomačenem za mlade i
preproste ljudi i edna predika od kriposti
i Ploda prave Karstianske vere, Krozi
Stipana Istrianina s pomocu dobrih
Hrvatov, sad naiprvo
istumačena.³¹⁷

Der Catechismus / mit kurtzen auflegun-
gen / Symbolum Athanasij, vnnnd ein
Predig von der krafft vnd würckung des
rechten Christlichen Glaubens /
in der Crobatischen Sprach.

Štampana u Tubingi.
Godišće po Isukrstovom roistvu
C F M A³¹⁸

317] Glagolica. Katechismus, Ein kleines Buch, in dem sind die nötigsten und nützlichsten Lehren und Artikel des rechten christlichen Glaubens mit einer kurzen Auslegung für junge und einfältige Leute, und eine Predigt von Kraft und Furcht des rechten Glaubens, durch Stephan, den Istrianer, mit Hilfe guter Kroaten jetzt zum ersten Mal übersetzt. Gedruckt in Tübingen nach Jesu Christi Geburt 1565. O. Sakrausky, *Primus Trubar, Deutsche Vorreden*, 187, op. 1.

318] Številčne vrednosti glagolskih črk: C = 1000, F = 500, M = 60, A = 1 (1561).

Dem Durchleüchtigsten

vnd großmächtigsten Fürſten vnd Herrn /

Herrn Maximiliano König zu Böhheim /

Ertzherzogen zu Oeſterreich / etc.

Gnad vnd Frid von Gott dem Herrn /

durch Jeſum Chriſtum.

Durchleüchtigſter vnd gnädigſter
Herr König / Nach dem wir nun auß ſonderlichem
verordnen vnnnd ſchickungen Gottes / in diſen
obern Teütiſchen Landen / die Crobatſche Truckerey gantz
vn[nd] hüpfch / durch hülffe viler guthertzige[n] Chriſten
überkommen haben / vn[nd] diſelbig Stephanus
Hifterreicher / gleich zu der zeit / da ich alhie die zwo
Epifteln des h. Apoſtels Pauli an die Corinthiern vn[nd] die
an Galatern / mit kurtzen Argumenten vnnnd Scolien / in der
Creineriſchen ſprach hab trucken laſſen / hieher gehn Tübin-
gen gebracht. Haben wir jme / de[m] Stephano geraten / dz
er / diß vns mehr gehülffen zum Crobatſchen dolmetschen
zukommen / den Catechiſmum mit kurtzen Auflegungen.
Item / des Niceniſchen Concilij / Athanaſij / Ambroſij
vn[nd] Auguſtini Symbola / vnd ein Predig von der krafft
vn[nd] würckung des rechten chriſtlichen Glaubens / wölche
von den Crobatſchen Prieſtern in Lands Crein / überſehen /
corrigiert / vnd vns zu trucken überſent ſeind / ſoll ſetzen
vnd trucken laſſen. Dan[n] wil man die rechte Gottſelige vnd
ſeligmachende Religion / vnder dem jungen vn[nd] einfälti-
gen volck

A ij vnd

Vorred.

vnd in der Türckey pflanzen vnd anrichten / so mag solches durch kein anderen weg oder mittel füglich vnd fürderlicher geschehen / dann mit dem Catechismo vnd Symbolo Athanasij.

Das wir aber dise erste vnd kleine Prob vnser newen angefangne[n] Crabatischen dolmetschen vn[nd] Trucks E. K. M.³¹⁹ dedicieren / vnd in derselbigen Namen außgeen lassen / geschicht nit on vrsachen / die allda zuerzölen vnfüglich / vnd deren ich ettlich in der teutschen Vorred. über die Episteln zun Römern / hab angezeigt. Derwegen ist an E. K. M. vnser vnderthänigst bitten / diß vnser wolmeinends dedicieren vnd Büchlin / wöll jr gefallen / vnd dasselbig durch verstendige der Crabatischen sprach iudicieren / vnd was für mängel darinn / in Wörtern oder Orthography befinden / derselbige[n] gnädigst vns erinnern lassen. Auff dises / wills Gott / soll der erst halb theil des Newen Testaments / erstlich mit Crabatischen buchstaben / darnach mit Cyrulischen (die wir bald zuüberkom[m]en verhoffen) getruckt / auch in E. K. M. Namen außgehn. E. K. M. thun wir vns hiemit sampt dem fürgenommen hohen Christlichen Werck in aller Vnderthänigkeit beuelhen. Datum Tübingen den 1. tag Martij / im 1561. jar.

E.K.M.

Vnderthänigster

Caplan

Primus Truber

Creiner

KATEKIZEM, ENA DROBNA

knjižica s kratko razlago važnih in
koristnih nauk in členov prave
krščanske vere za mlade in preproste
ljudi, kakor tudi pridiga o moči in
sadovih te vere. Sedaj prvič s pomočjo
dobrih Hrvatov po Štefanu Istranu
prevedena v hrvaški
jezik.³²⁰

320| Prevod iz hrvaščine.

Katekizem s kratko razlago, Symbolum
Athanasij, kakor tudi pridiga o moči in
sadovih prave krščanske vere v hrvaškem
jeziku.³²¹

321| Prevod iz nemščine.

Tiskano v Tübingenu,
leta 1561
po Kristusovem rojstvu.

Presvetlemu in mogočnemu knezu
in gospodu, gospodu Maksimiljanu, kralju
češkemu, nadvojvodi avstrijskemu itd.
Milost in mir od Boga, našega Gospoda,
po Jezusu Kristusu.

Presvetli in milostni gospod kralj. Sedaj, ko smo po posebni milosti božji, s pomočjo mnogih dobrih kristjanov v teh gornjenemških deželah, dobili dobro opremljeno hrvaško tiskarno, sem prav v času, ko sem tukaj s kratkimi utemeljitvami in pojasnili v kranjskem jeziku dal natisniti svetega apostola Pavla pismi Korinčanom in Galačanom, v Tübingen pripeljal omenjenega Štefana Istrana. Temu Štefanu smo predlagali, da nam te od več hrvaških prevajalcev prevedene in od hrvaških pridigarjev v kranjski deželi pregledane, korigirane in nam v tisk poslane prevode Katekizma s kratkimi razlagami Nicenijskega koncila,³²² Atanazija, Ambrozija in Avgušтина³²³ nauki ter pridige o moči in sadovih prave krščanske vere pripravi za postavitev in da v tisk. Kajti če hočemo to pravo, od Boga dano in edino zveličavno vero, med mladino in preprostim ljudstvom pa tudi v Turčiji zasaditi in utrditi, tega ne bomo dosegli po nobeni primernejši in uspešnejši poti ter z nobenim drugim sredstvom kot edino s katekizmom in temeljno razlago vere po Atanaziju.

322| 1. nicejski koncil leta 325.

323| Atanazij (295–373), aleksandrijski patriarh; Ambrozij (339–397), milanski škof; Avguštin (354–430), škof in cerkveni učitelj.

Predgovor

Da pa ta prvi in skromni poizkus našega novega hrvaškega prevajanja in tiska posvečamo vašemu kraljevemu veličanstvu in v njegovem imenu tudi izdajamo, se ni zgodilo brez razlogov, o katerih pa tukaj ne bi bilo primerno govoriti, sem pa jih nekaj nakazal v nemškem predgovoru k Pismu Rimljanom. Po tej poti se na vašo kraljevo veličanstvo obračamo s ponižno prošnjo, da bi to naše dobronamerno posvetilo in knjižico sprejeli z naklonjenostjo ter jo poznavalcem hrvaškega jezika dali v presojo. Če pa je v njej kar koli pomanjkljivega v besedah ali ortografiji, naj nam to milostno sporočijo. Nato, če Bog tako hoče, naj bi bil prvič natisnjen in tudi v vašem imenu izdan najprej s hrvaškimi, nato pa še s cirilskimi črkami (za katere upamo, da jih bomo kmalu prejeli) prvi del Novega testamenta. S tem se skupaj z našim predvidenim pomembnim krščanskim delom vašemu kraljevemu veličanstvu ponižno priporočamo.

V Tübingenu, 1. dne marca v letu 1561.

Vašega kraljevega veličanstva

Ponižni kaplan

Primož Truber
Kranjec

Stipan Konzul

KATEHISMUS

Edna malahna kniga, u koi jesu vele
potribni i prudni nauki i artikuli
prave krstianske vere, skratkim
istomačenem, za mlade i priproste
ljudi. I edna predika, kako se ima
ovo slovo, vera u s. pismu razumeti.
Krozi Stipana Konsula Istranina, s
pomoćun dobrih Hrvatov, sad nai
prvo istumačena.

Der klein Catechißmus / vnd ein
Predig vom rechten Christlichen
Glauben / in der Crobotischen
Sprach.

ŠTAMPANA U TUBINGI.
GODIŠĆE PO ISUKRSTOVOM
ROISTVU
Č F M A³²⁴

324|Številčne vrednosti
glagolskih črk: Č = 1000,
F = 500, M = 60, A = 1
(1561).

Vorred.

Dem Durch-
leüchtigsten vnd Groß-
mächtigsten Fürsten vnd Herren /
Herrn Maximiliano König zu Bö-
heim / Ertzherzogen zu Osterreich /
Hertzogen zu Burgund / in obern
vnd nidern Schlesien / Marggrauen
zu Märhern / Grauen zu
Tyrol rc.

Gnad vnd Frid von Gott
durch Christum.

Durchleüchtigster vnd
Gnädigster König / Nach
dem wir nun auß sonder-
lichem verordnen vnd
schickungen Gottes die gantze Crobo-
tische Truckerey durch hilffe viler Güt-
hertziger Chri=

A ij sten

Vorred.

sten / fürnemlich aber duech tremen
beystand vnd fürdernuß des wogebor-
nen Christlichen Herren Hansen Vngnad
Freyherren / rc. Überkommen haben /
vnnnd dieselbig Herr Stephanus Consul
Isterreicher / gleich zu der zeit als ich
allhie die zwu Epistelen des h. Apostels
Pauli an die Corinthiern un[d] an die
Galatern / mit Argumente[n] vn[d]
Scholien / in der Windische[n] sprach
hab trucken lassen / hieher gehn Tübin-
gen gebracht. Ist jme von vns ettlichen
gerathen / das er zum anfang vnd erster
Prob / die kleine Bibel / nämlich den
Catechismum / darum die nöttigsten
vnnnd seligmachenden Historien / Lehren
/ Gebett / die schönsten vnnnd hold-
seligsten Ceremonien / vnd die rechten
Gottesdienst des newen Testaments be-
griffen seind mit kurtzen Außlegungen
/ Crobattisch setzen vnd trucken soll
lassen. Dann es ist verhof=

fenlich /

Vorred.

fenlich / Gott der him[m]lisch Vatter /
von wegen seines geliebten Sons / vnfers
Herrn vnnd seligmachers / werde mit
seinem heiligen Geist / durch den
Catechismum / auch durch andere
gotfelige Bücher / die hernach getruckt
werden / nicht allein auß den
Crobotischen Völckern / jr vil von jrem
Aberglauben / sonder auch auß den
Türcken / dieweil sie auch diser Sprach
vnd Geschriffen / sonderlich die Cyruli-
za (die wir auch / ob Gott will / in kur-
tzem haben werden) gebrauchen / von
dem Machometischen / zu dem rechten
/ alten / waren / allein seligmachenden
Christlichen Glauben / bringen vnd be-
kören.

Das wir aber dise erste vnnd kleine
Prob E. K. M. dedicirn / vnnd in
derselbigen Namen außgehen lassen /
hat seine vrsach / deren ich ettlich in
meiner getruckten teütschen Vorred /
über das ander halb theil des
Windischen

A iij newen

Vorred.

Newen Testaments hab erzölt., Vnd E.
K. M. bitten wir vnderthänigst / diß
vnser dedicieren im besten zuversteen /
vn[d] solches Büchlin durch verstendig
vn[d] Gottselig Croboten indicieren
zulassen / vn[d] fouer etwan[n] mängel
würde[n] befunden / durch dieselbigen
gnädigst vns zuerin[n]ern. Nach disem /
wils Gott alsbald vns mehr Gehülffen zu
dem gemelten Crobotischen Truck /
dere[n] wir täglich seind gewartend /
zukommen / wollen wir alsdann das
New Testament / im namen des Herren /
zutücken anfahen. E. K. M. thun wir
vns also / sampt dem fürgenommenen
hohen Christlichen neuen Werck / auffß
aller vnderthänigst beuelhen. Dat-
umTübingen am 1. Tag Martij / in dem
1561. Jahr.

E. K. M.
Vnderthänigster
Capplan
Primus Truber

Štefan Konzul

KATEKIZEM,

ena majhna knjiga, v kateri so najpotrebnejši in koristni nauki in členi prave krščanske vere, s kratkimi pojasnili, za mlade in preproste ljudi. Nadalje pridiga o tem, kako je treba te besede in vero v Svetem pismu razumeti. Po Štefanu Konzulu Istranu s pomočjo dobrih Hrvatov sedaj prvič prevedena.

Mali katekizem in pridiga o pravi krščanski veri v hrvaškem jeziku.

NATISNJENO V TÜBINGU.
LETO PO KRISTUSOVEM ROJSTVU
1561.

☛ Presvetlemu
in mogočnemu knezu
in gospodu, gospodu Maksi-
milijanu, kralju češkemu,
nadvojvodi avstrijskemu, voj-
vodi burgundskemu, zgornje
in spodnje Šlezije, grofu Mo-
ravske marke, grofu
tirolskemu itd.
Milost in mir od Boga
po Kristusu.

Presvetli in milostni kralj.
Potem ko smo po posebni
želji in usodi božji s
pomočjo mnogih dobro-
srčnih kristjanov, posebno pa ob
zvesti pomoči in podpori blagorod-
nega krščanskega gospoda barona
Ivana Ungnada prevzeli celotno
hrvaško tiskarno, je ta ravno v času,
ko sem tukaj dal v tisk dve pismi
svetega apostola Pavla Korinčanom

Predgovor

in Galačanom z dokazi in pojasnili v slovenskem jeziku, sem v Urach pripeljal gospoda Štefana Konzula Istrana. Nekateri med nami smo mu svetovali, da naj za začetek in prvi poizkus postavi in da v tisk malo biblijo, namreč Katekizem, v katerem so zajete najnujnejše in zveličavne resnice, nauki in molitve, najlepši in mili obredi ter prave božje službe Novega testamenta s kratkimi razlagami. Upati je, da bo gospod Bog, naš nebeški oče, zaradi njegovega ljubljenega sinu, našega Gospoda zveličarja s svojim Svetim Duhom po Katekizmu, pa tudi po drugih pobožnih knjigah, ki bodo tiskane za tem, ne samo iz hrvaških ljudstev, temveč tudi od Turkov, ker poznajo in uporabljajo jezik in pisave, posebno cirilico (ki jo bomo, če bo taka božja volja, tudi kmalu imeli), mnoge od njih pripeljal iz praznoverja in mohamedanstva ter spreobrnili k pravi krščanski veri. Vzrokov, da ta prvi in majhen poizkus posvečamo vaši kraljevi visoko-

Predgovor

sti in ga želimo v vašem imenu tudi izdati, pa je več. O nekaterih sem govoril v svojem tiskanem nemškem predgovoru v drugem delu slovenskega Novega testamenta. Vašo kraljevo visokost ponižno prosimo, da to naše posvetilo prav razume ter da to knjižico po razumnih in pobožnih Hrvatih potrditi ter nas po njih milostno obvestiti o morebitnih pomanjkljivostih. Bog naj nam za omenjeni hrvaški tisk čim prej nameni več pomočnikov, katerih prihod pričakujemo vsak dan. Takoj nato bomo v božjem imenu začeli s tiskom Novega testamenta. Vaši kraljevi visokosti se skupaj z nameravanim novim velikim krščanskim delom nadvse ponižno priporočamo. Dano v Tübingenu na 1. dan meseca marca v 1561. letu.

V. K. V.
ponižni
kaplan
Primož Trubar.

✠ KATEHISMUS ✠
EDNA MA=
LAHNA KNIGA, U KOI
jesu vele potribni i koristni naouci i artik-
ouli prave Karstianske vere, skratkim
istoumačenem, za mlade i priproste ljudi. I
ta prave Vera od Božjega stana ili bitja u
Svetoi Troici, od svetoga Atanažia složena:
Tere jedna lipa predika, od kriposti, i ploda
prave Karstianske Vere, kroz ANTONA
DALMATINA, i STIPANA ISTRIANA
sad naiprvo iz mnozih jezik
harvacki istumačena³²⁵

Catechismus /
Mit außlegung / in der
Syruiſchen³²⁶ Sprach.

Štampana u Tubingi.
Godišće po IS[is]HOVOM roistvu,
A, F, X, A

325| Transkripcija iz
cirilice.

326| Syruische Sprach,
pač iz besede »syrfisch«,
srbsko, razvita beseda.
O. Sakrausky, n. d., 192,
op. 2.

Dem Durchleuchtigiste[n]
vn[nd] Großmächtigen Fürsten vnd
Herren / Herrn Maximiliano König zu Beheim /
Ertzherzogen zu Österreich / etc.
Gnad vnd frid von Gott dem Herrn /
durch Jesum Christum.

Durchleuchtigister
vnnnd Gnädigister König vnd Herr /
Nach dem Ewer Kün. May.³²⁷ als
von dem gnädigen lieben Gott
hocherleuchtem Christlichen König /
ich sampt Stephano Histerreicher / in verschinem
Monat Martio dises LXI. jars die erste vnnnd klei-
ne Prob des newen angefangnen Crabatischen
dolmetschen / vnnnd trucks des Catechismi
vnderthänigist dediciert / vnnnd in derselben Na-
men außgeen lassen / auch darinnen fürbracht /
da solche Prob des ernannten Catechismi in der
Orthography vnd sonst in allem gerecht vnd vn-
mangelhafft befunden / das wir auch / mit verlei-
hung Gottes / den ersten halbe[n] theil des newen
Testaments erstlich mit Crabatischen / hernach
auch mit Cyrulischen Buchstaben / (die wir da-
mals bald zuüberkommen verhofften) trucken /
vnd auch in Ewer Kun. May. Na=

A ij men

327|Königliche Mayestät.

Vorred.

men außgeen lassen wolten. Wiewol wir nun auff eingezogene gnugsame Kundtschaft vnd Zeugnuß / das obangeregte vnser Crabatfche Prob gerecht vnd gut / mit truckung des ersten halbe[n] theils des neuen Testaments mit Crabatfchen Buchstaben / biß so lang wir zu den Cirulischen füglich kommen möchten / vnserem gethonen Zufage[n] nach / fortzuschreyten gedachten. Jedoch dieweil Ew. Kun. May. auß hochloblichem Christlichen Gemüt vnd angeborner Küniglichen miltigkeit / mit darraichung Jrer Christlichen vnd Gnädigsten Hilff / das hochnutzliche Werck der Cirulischen Buchstaben / dermassen so Christenlich vnnd gnädigst befördert / das man dise jetzt mit böfter gelegenheit erlangen / vnnd überkommen mögen / E. Ku. May. sich auch gnädigst erbotten / das selbig noch weiter gnädigst vnd Christenlich zu befördern / haben wir vns auch der zeit nichts genötigers angelegen sein lassen / sonder disem Gottseligen Werck / in dem Namen Jesu / allein obligen / vnd fortsetzen wollen / mit wölchem wir nun von den gnaden Gottes so weit kommen / das wir auch mit disen jetztgenan[n]ten Cirulischen Buchstaben disen Catechisimum / als die erste Prob trucken mögen / wölchen wir Ewrer Kün. May. als dem Hoherleuchten Christlichen Künig vnnd dises Gottseligen Wercks erstem Hochloblichem / Christlichem beförderer / auch vnderthänigst dedicieren / vn=

derthä=

Vorred.

derthänigist bittendt / Ewr. Kün. May. wöll Jr dises
gnädigist gefallen / vnd zugleich dem vorigen /
durch diser Sprachen Verstendige judicieren / vnnd
was für mangel in der Orthography oder sonst dar-
innen befunden / derselbigen vns gnädigist erinnern
lassen / so wöllen wir volgendts auff dises mit den
Büchern des newen Testaments / vnnd anderen
Christlichen Büchern vermittelt Göttlicher Sna-
den / vnserm Zusagen nach / in disen beiden Spra-
chen / der Windischen / vnd Crobatischen / zu
transferieren vnd zu trucken getrewlich fortfaren /
vn[nd] was jeder zeit getruckt würdet / Ewrer Kün.
May. vnderthänigist auch übersenden. / Damit
thun wir Ewrer Kün. May. vns / sampt dem fürha-
benden hohen Christlichen Werck / in aller vndert-
hänigkeit befehlen. Datum Tübingen / am XXV.
Octob. nach Christi Gebut im MDLXI. Jar.

E. Kün. May.

Vnderthenigister
Caplan.

Primus Truber
Chrainer.

A iij

• KATEKIZEM, •
DROBNA KNJI-
ŽICA S KRATKO

razlago važnih in koristnih nauk in
členov prave krščanske vere za mlade in
preproste ljudi, prava vera o božjem stanu
ali bivanju v Sveti Trojici, zapisana po sve-
tem Tomažu. Prav tako ena lepa pridiga o
kreposti in sadovih prave krščanske vere,
po Antonu Dalmati in Štefanu Istranu
sedaj prvič iz več jezikov
v hrvaški prevedena.³²⁸

328| Prevod iz hrvaščine.

Katekizem z razlago
v hrvaškem jeziku.³²⁹

329| Prevod iz nemščine.

Tiskano v Tübingenu,
leta 1561 po
Kristusu.³³⁰

330| Tübingen je
imenovan zaradi večje
razpoznavnosti, sicer
tiskano v Urachu.

Presvetlemu in mogočnemu

knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu,
kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu itd.

Milost in mir od Gospoda
po Jezusu Kristusu.

Presvetli milostni kralj
in gospod. Vašemu kraljevemu
veličanstvu, od milostljivega ljube-
ga Boga visoko razsvetljenemu
krščanskemu kralju, sem skupaj s
Štefanom Istranom preteklega meseca marca
tega 61. leta ponižno posvetil in že dal v vašem
imenu natisniti prvi, majhen poizkus prevajan-
ja in tiskanja novega hrvaškega katekizma. V
njem sem tudi navedel, da je bil poizkus tega
katekizma v ortografiji in sploh v vsem dobro
ocenjen in upravičen. Kot naslednje smo želeli
tudi z božjo pomočjo najprej s hrvaškimi, nato
pa še s ciriličnimi črkami (za katere smo takrat
upali, da jih bomo v kratkem dobili) tiskati in v
imenu vašega kraljevega veličanstva izdati prvi
del Novega testamenta. Na osnovi poizvedo-
vanj in pričevanj, da je omenjeni naš hrvaški
poizkus bil upravičen in dober, smo se sledeč
naši obljubi odločili, da najprej nadaljujemo s

Predgovor

tiskanjem prvega dela Novega testamenta s hrvaškimi črkami, s tiskanjem v cirilični pisavi pa počakamo, dokler ne dobimo primernih črk. Ker pa je medtem vaše kraljevo veličanstvo zaradi hvalevredne krščanske narave in prirojene kraljevske miline ta nadvse koristen tisk v ciriličnih črkah v toliki meri milostno podprlo, smo te črke v kratkem času že prejeli, vaše kraljevo veličanstvo pa to delo še naprej krščansko in milostno podpira, se sedaj ne posvečamo nobenemu nujnejšemu delu, temveč v imenu Jezusa predvsem nadaljevanju tega pobožnega dela, ki smo ga z božjo pomočjo pripeljali tako daleč, da smo z omenjenimi ciriličnimi črkami ta katekizem poskusno natisnili in vašemu kraljevemu veličanstvu kot razsvetljenemu krščanskemu kralju in tega pobožnega dela prvemu, visoko čaščenemu krščanskemu podporniku, tudi ponižno posvetili. Upamo, da bo vašemu kraljevemu veličanstvu to delo ugajalo, ter ponižno prosimo, da ga bo enako kot prejšnja dalo oceniti in potrditi poznavalcem tega jezika, na morebitne vsebinske ali ortografske napake pa nas milostno opomnilo. Tako želimo še naprej, sledeč naši obljubi, po božji milosti zvesto na-

Predgovor

daljevati s prevajanjem in tiskanjem Novega testamenta in drugih krščanskih knjig v slovenskem in hrvaškem jeziku ter vse, kar bo natisnjeno, ponižno predstaviti vašemu kraljevemu veličanstvu. S tem se vašemu kraljevemu veličanstvu skupaj z našim nameravanim krščanskim delom z vso ponižnostjo priporočamo.

Dano v Tübingenu, dne 25. oktobra leta 1561 po Kristusovem rojstvu.

Vašega kraljevega veličanstva

ponižni
kaplan

Primož Trubar
Kranjec

ARTIKULI ILI DELI PRAVE STARE KRSTIANSKE VERE, IS SVETOGA

Pisma redom postavljeni na kratko razumno složeni i
stumačeni: Koi esu takaiše tako, va ce. f. j.³³¹ godišću,
našemu nai milostivomu Gospodinu Cesaru Karolu
petoga imena, Bogoljubna spomenutja. / Potle va ce.
f. l. b.³³² godišću, Konciliju ili Zborišću va Trentu, od
ednih velikih Hrcegov i Voivod, Varoši, Gradovi
Prodikači očitó izručeni i dani. Sada vnove is Latins-
koga, Nemškoga i Krainskoga jazika va Hrvacki

verno stlmačeni. Po Antonu

Dalmatinu, i Stipanu

Istrianu.³³³

Confessio / oder Bekanntnuß des
Glaubens / die dem Großmechtigsten Römischen
Keyser Carolo dem fünfften / etc. von etlichen von Gott
hocherleuchten Churfürsten / Fürsten/ vnnd Stetten /
auff dem Reichßtag / Anno 30. in Augspurg gehalten /
überantwort / auß dem Latein vnd Teutsch in die
Croatische Sprach / verdolmetscht /
vnnd mit Glagolischen /
Buchstaben getruckt.

VTUBING I
CE. F. M. B.³³⁴

331|Številčna vrednost
črk v glagolici: ce = 1000,
f = 500, j = 30 (1530).

332|Številčna vrednost
črk v glagolici: ce = 1000,
f = 500, l = 50, b = 2
(1552).

333|Artikel oder Stücke des
rechten alten christlichen
Glaubens aus der heiligen
Schrift der reihe nach
gestellt, kurz verständlich
augelegt und gedol-
metscht: welce dieselben
sind, di im Jahr 1530
unserem allernädigsten
Herren Kaiser Karl den
Fünften, gottgeliebten
Gedächtnisses und dan
im Jahre 1552 dem Konzil
oder Versammlungsort
in Trient von einigen
Großherzogen und Her-
zogen, Städten, Burgen
öffentlich überantwor-
tet, ausgehändigt und
übergeben. Jetzt aufs
neue aus der Latein-
ischen, Deutschen und
Slowenischen Sprache
in die Kroatische treulich
verdolmetscht. Durch
Antonius Dalmata und
Stephan Istrianus.
O. Sakrausky, n. d., 166,
op.1.

334|Številčna vrednost
črk v glagolici: ce = 1000,
f = 500, m = 60, b = 2
(1562).

Den Durchleuchtigen

Hochgebornen Fürsten vn[nd] Herren /
herrn Johannis Fridrichen dem Mittlern / vnd
herrn Johannis Wilhelm Gebrüdern / Herzogen zu
Sachsen / Landtgrauen in Döringen /
und Marggrauen zu Meyssen / etc.

Gnad vnd Frid von Gott dem Vatter /
durch Jesum Christum vnsern
herrn vnd heilandt.

urchleuchtige / Hochgeborne
Fürsten / Gnedige Herren /
Wie Gott die Kinder Ade /
straffen / vnd sie von jrem freu-
enlichen fürnemen abschrecken wolt / die ein
Thurn angefangen zubawen / deffen Spitz
biß an den Himmel reichete / hat er vnder
jnen die Sprachen verwelchet / das keiner
den andern mehrverstehen kundt / vnnd also
von jrem vorhaben ablassen müßten. Daher S.
Paulus geschriben / das die Sprachen nicht
den Glaubigen / sonder den Vnglaubigen zu
einem zeichen geben seyen.

Gen. 11.
1. Cor. 14.
Jes. 28.

A ij Also

Vorred.

Matth. 28
Marc. 16
Acto. 2

Also hat er widerumb die glider seiner lieben Christenheit / auß allen Sprachen vn[nd] Zungen / durch seinen heiligen Geist / in die einigkeit des rechten waren Glaubens / versam[m]len wollen. Zu wolchem Werck er seine heilige Apostel am Pfingstag mit dem heiligen Geist erfüllet / vnd mancherley gaben desselben jhnen mitgetheilt / sonderlich aber / das sie in einem augenblick allerley Sprachen verstanden / vnd geredt / darmit sie bey allerley Völckern in der Welt / dahin sie der Herr abfertigt / im Namen Christi Buß vnd vergebung der Sünden verkündigen / vnd lehren kündten. Wie wol nun Gott ermelte Gaben nicht mehr der gestalt / wie den Aposteln am Pfingstag beschehn / jederman mittheilt / jedoch erweckt er nach seiner grossen vnnd vnaußsprechlichen gütte vnd barmhertzigkeit etliche nach seinem gefallen / da einer in diser / der ander in anderer Sprach der Gemein Gottes mit verdolmetschung oder außlegung / der heiligen Schrift / seiner Kirchen nützlichen dienen kan.

In massen wir in Teutschlandt sehen / wölche n für allen Völckern der Welt der Herr das Liecht seines heiligen Euangeliums dardurch sonderlich lassen auffgehen / das sie auß dem alten vnd neuen Testament / so auch für den ge=

meinen

Vorred.

meinen Mann gantz eigentlich vnnnd wol verdeutscht / seinen Göttlichen Willen / vnd den einfeltigen / gewissen / bestendigen / vnd vnfehlbaren Weg lernen kündten.

Wölches Liecht der Allmechtig nicht allein in Teutschlandt leuchten / sonder hat auch seinen schein / in die vmbliegende Königreich / Fürstenthumb / vnd Lender geben lassen. Vnd also / dem Allmechtigen sey lob / ehr vnd danck / endtlich auch / an vns die Crobaten:/ vnnnd Winden gelanget.

Darmit dann sollicher theurer Schatz nicht bey etlichen wenigen allein auffgehalten / sonder auch vnder die gemein Gottes / weit außgebreitet werde / haben durch eingeben Gottes / etliche vnder vns / dise arbeit (so gut wir vermocht / vnd Gott seine gnad verilien) vnder die handt genommen / vn[nd] beids in die Windisch vnnnd Crobatische Sprach / nützliche vnnnd nottwendige Büchlin trewlich verdolmetscht / dardurch die gemein Christi bey vns erbawe[n] werde[n] möchte.

Besonders aber / weil der leidig Sathan nicht feyret / vnnnd gleich am anfang / wann die Kirchen noch zart / allerley jrrige vnnnd Sectische

A iij Lehr

Vorred.

Lehr begert einzuführen / die einfeltigen darmit
an der gnaden Gottes zuuerhindern / wie dann
den Gallatern beschehen / so durch den h. Pau-
lum bekert / vnd wie er selbs schreibt / widerge-
boren / gleichwol durch die falsche Apostel / so
neben eingeschlichen / jrr gemacht / vn[nd] zum
theil verführt worden / haben wir die Christlich
bekanntnuß von den fürnembsten vnd strittigen
Artickeln vnserer ware[n] Christlichen Religion
gleich anfangs vnder handen genom[m]en / so
die Christlichen Churfürsten vnd Stendt der wa-
ren Euangelischen Religion der Röm. Key.
Ma.³³⁵ Carolo dem 5. zu Augspurg übergeben /
in wölcher auff dz allerkürtzest vn[nd]
einfeltigst / die fürnem[m]sten Hauptartickel der
gantze[n] Christliche[n] Lehr begriffen / dar-
nach vermüg Göttlichs worts (darauf sie gezo-
gen) die Kirche[n] angericht / vn[nd] vor irriger
Lehr mögen verwaret vnd verhüttet werden.
Dann von nöthen / das in der Kirchen Gottes /
vnder so vil vn[nd] mancherley spaltungen / die
Diener derselben / ein gewisse vn[nd] beständige
Lehr haben / kurtz verfasset / so der Gemein
Gottes nützlich möge fürgetragen werden.

Dise vnser einfeltig vnd ringfüge arbeit / haben
E. F. G. wir darumb zuschreiben wölle[n] / die-
weil E. F. G.³³⁶ Christlichiste vnd Hochlöblichiste
vnd Hochlöblichiste Anhern / vn[nd] Herr Vat-
ter hochlöblichister vnd

liger

335| Römischen Kaiserli-
chen Majestät.

336| Eure Fürstliche
Gnade.

Vorred.

feliger gedechtnuß die Churfürste[n] zu Sachsen / solcher Lehr nit allein anfenglich in derselbe[n] Landen herberg gegeben / sonder auch so bestendig / vnd mit höchster gefahr bekennet / vnd über derselben all jr vermögen zugesetzt.

Vn[nd] setzen demnach in keinen zweifel / so E. S. G. sehen / vn[nd] in der that spüre[n] / dz in diesem Werck anders nichts / dan[n] die rein heilsam Lehr des H. Euangelij / lauter vnd vnuerfelscht außgebreitet / E. S. G. werden jr die befürderung desselben / wie auch andere Christlichen Potentaten / mit gnaden beuollen sein lassen / den[n] der Allmechtig vnser Zeug ist / vor dessen Angesicht wir stehen / das wir hierin[n] keinen eigen nutz suchen / bey wölchem nach der lehr Christi auch das Leben in gefahr zusetzen / wir schuldig / vnd durch Gottes Gnad nach seinem willen gehorsam / auff das bey so vil tausent Menschen / das lebendig erkanntnuß Christi / vnd seiner gutthaten wider auffgehen möchte / die sonst in jrer blindtheit ewigklich sterben vnd verderben müsten / da dann dz heil einer einigen Seel höher / dann der gantzen Welt Reichthumb zuhalten.

Der Allmechtig wöll E. S. G. sampt andern Christlichen Potentaten / so zu befürderung der ehren

Vorred.

ehren Gottes / vnd außbreitung seines heiligen
Namens / nichts an jnen erwinden lassen /
sollichs alles nach seiner gnedigen vnnnd Vat-
terlichen zusag / mit seinem Segen reichlich
erstattten / vnd E. S. S. lange zeit in Christlicher
vnd friedlicher Regierung gnedigklich erhal-
ten.

Datum Vrach am 20. tag Octob. Anno 1562.

Ewer Fürst. S.
Vnderthenige
Primus Truber Creiner
Antonius Dalmata
Stephanus Consul Histrianus.

NAUKI ALI DELI PRAVE STARE

KRŠČANSKE VERE, PO VRSTI,

na kratko in razumljivo iz *Svetega pisma* postavljeni in
razloženi, kot so bili v letu 1530 našemu milostljivemu
gospodu cesarju Karlu V. blagega spomina in nato v
1532.³³⁷ letu koncilu ali zboru v Tridentu vročeni in

predani od nekaterih nadvojvod, vojvod, mest in gra-

dov, sedaj na novo po Antonu Dalmati in Štefanu

Istranu iz latinskega, nemškega

in kranjskega jezika zvesto

prevedeni v hrvaški

jezik.³³⁸

337| 1532 je tiskarska
napaka, pravilno 1552.

338| Prevod iz hrvaščine,
natisnjeno v glagolici.

Confessio ali izpoved vere,

ki je bila mogočnemu rimskemu cesarju Karlu petemu
itd. izročena preko nekaterih od Boga razsvetljenih vo-
lilnih knezov, knezov in mest na zasedanju parlamenta

cesarstva leta 30 v Augsburgu. Iz latinščine in

nemščine prevedena v hrvaški jezik in

natisnjena z glagolskimi črkami.³³⁹

339| Prevod iz nemščine,
natisnjeno v frakturi.

V T Ü B I N G E N U,

1 5 6 2 .

Presvetlemu visokorodnemu knezu

in gospodu, gospodu Johannu Friedrichu
Srednjemu³⁴⁰ ter njegovemu bratu Johannu
Wilhelmu,³⁴¹ vojvodi saškemu, deželnemu
grofu v Döringu in grofu
v marki Meyssen³⁴² itd.

340 | Johann Friedrich II.
der Mittlere, 1529–1595,
knez, vojvoda saški.

341 | Johann Wilhelm,
1554–1573, brat J. F. II.,
vojvoda Saški.

342 | Meissen, okrožno
mesto 20 km SZ od Dres-
dena, gl. mesta Saške,
velja za zibelko dežele
Saške.

Milost in mir od Boga očeta
po Jezusu Kristusu, našem Gospodu
in odrešeniku.

Presvetla, visokorodna kneza,
milostna gospoda. Bog je otro-
ke Ade, da bi jih odvrnil od
gradnje stolpa, čigar konica
bi segala do neba, kaznoval, ko jim je
pomešal jezike, da drug drugega niso
več razumeli in so se tej gradnji morali
odpovedati.

1 Mz 11,1–4;
1 Kor 14,22;
Iz 28,11.³⁴³

343 | 1 Mz 11;
1 Kor 14;
Iz 28.

Zato sveti Pavel piše, da jeziki niso
dani kot znamenje verujočim, temveč
neverujočim. Ker pa je Bog vse pripad-
nike različnih jezikov in govorov svojega
ljubega krščanstva po Svetem Duhu

Mt 28,
19–20;
Mk 16,17;
Apd 2,1–4.³⁴⁴

344 | Mt 28;
Mk 16;
Apd 2.

Predgovor

želel znova združiti v edinosti prave vere, je svoje svete apostole na binkoštni dan napolnil s Svetim Duhom ter jih obdaril z različnimi darovi, posebej pa z darom govora in sporazumevanja v različnih jezikih, da so pri mnogih ljudstvih sveta, kamor jih je napotil Gospod, v imenu Kristusa mogli oznanjati pokoro in odpuščanje grehov. Čeprav Bog omenjenih darov v takšni obliki kot apostolom na binkoštni dan ne podeljuje vsakomur, pa v svoji veliki in neizrekljivi dobroti in milosti spodbuja nekatere izbrance, da ta v tem, drugi pa v drugem jeziku božjega občestva s prevajanjem ali tolmačenjem *Svetega pisma* koristno služi njegovi Cerkvi.

Prav v Nemčiji lahko vidimo moč svetlobe svetega evangelija, ki jo je Gospod prižgal vsem ljudstvom sveta, ko so iz Starega in Novega testamenta dobro ter posebej za preprostega človeka v nemški jezik prevedeno, lahko poučevali božjo voljo ter preprosto, varno, stanovitno in nezgrehljivo pot.

Te svetlobe pa Bog ni prižgal samo v Nemčiji, temveč je njen sij razširil tudi v sosednje kraljevine, kneževine in dežele,

Predgovor

ki je, Vsemogočnemu bodi čast in hvala, tako obsijala tudi nas, Hrvate in Slovence.

Da pa tega dragocenega zaklada ne bi bili deležni samo redki posamezniki, temveč vso široko božje občestvo, smo po božjem navdihu nekateri med nami to delo (tako dobro, kot smo znali in nam je to milostno podelil Bog) vzeli v svoje roke ter obe koristni in potrebni knjižici zvesto prevedli v slovenski in hrvaški jezik, da bi se tudi pri nas lahko gradilo Kristusovo občestvo.

Ker pa satan nikoli ne praznuje in je že na samem začetku, ko je bila Cerkev še slabotna, hotel vpeljati vse vrste krivih in sektaških nauk, da bi tako preprostim ljudem onemogočil sprejem božje milosti, kot se je to zgodilo po lažnih in vrinjenih apostolih ter po svetem Pavlu znova spreobrnjenim in kot sam piše »na novo rojenim«, delno zapeljanim Galačanom, smo krščanski nauk o glavnih in spornih poglavjih naše prave krščanske vere, tako, kot je bil od krščanskih knezov in stanov prave evangeličanske vere predan njegovemu rimskocesarskemu veličanstvu Karlu V. v Augsburgu, ta-

Predgovor

koj na začetku vzeli v delo. V njem so na najkrajši in najrazumljivejši način zajeta vsa najvažnejša glavna poglavja, na osnovi katerih je po božji besedi (iz katere so povzeta) Cerkev ustvarjena ter zavarovana pred krivimi nauki.

Nadalje iz potrebe, da bi zaradi toliko raznovrstnih razdorov v božji Cerkvi njeni služabniki dobili na kratko zajet pravi poduk za razlago in Gospodovemu občestvu v korist.

To naše preprosto in skromno delo smo želeli posvetiti vašima knežjima milostima, ker so vajinih knežjih milosti krščanski visoko spoštovani prednik in gospod oče slavnega ter blagega spomina in volilni saški knezi temu nauku v njih deželah — ne samo na začetku — nudili zatočišče, ga trajno pod največjo nevarnostjo izpovedovali in z vsem svojim imetjem podpirali.

Zato ne dvomimo, da bosta vaši knežji milosti, ko bosta videli in spoznali, da to delo ne širi nič drugega kot čisti, nepopačeni, blagodejni nauk svetega evangelija, isto podprli in priporočili tudi drugim krščanskim vladarjem. Vsemogočni, pred katerega obličjem

Predgovor

stojimo, je naša priča, da pri tem delu ne iščemo nobene lastne koristi, saj smo po Kristusovem nauku tudi ob nevarnosti za lastno življenje dolžni po božji milosti in njegovi volji storiti vse, da pri tisočih ljudeh, ki bi sicer v svoji slepoti zapadli večni smrti in pogubljenju, ponovno vzplamti živo spoznanje Kristusa in njegovih dobrih dejanj, kajti blagor ene same duše je vreden več kot zakladi vsega sveta.

Vsemogočni naj vašima knežjima milostima in drugim krščanskim vladarjem v božjo čast in širjenje njegovega svetega imena ničesar ne odreče, temveč po svoji milostni in očetovski obljubi bogato povrne; vaši knežji milosti pa ohrani v dolgotrajni, krščanski in mirni vladavini.

Dano v Urachu, na 20. dan oktobra leta 1562.

Vašima knežjima milostima
vdani
Primož Trubar - Kranjec
Anton Dalmata
Štefan Konzul - Istran

ARTIKULI ILI DELI PRAVE STARE krstjanske vere, is svetoga

Pisma redom postavljeni na kratko razumno složeni i stumačeni: Koi eso u takaiše tako, va a. f. l.³⁴⁵ godišću našemu nai milostivomou Gospodinu Cesaru Karolu petoga imena, Bogoljubna spomenutja. /I potle va a. f. l. v³⁴⁶ godišću, Konciliju ili Zborišću va Trentou od jednih velikih Hrcegov i Voivod, Varoši, Gradov i Prodikači očitio izroučeni dani. Sada vnovje iz Latinskoga, Nemškoga i Krainskoga jazika va Hrvacki verno stlmačeni.

Po Antonou Dalmatinu,
i Stipanu Istrianu.³⁴⁷

Confessio / oder Bekanntnuß des
Glaubens / die dem Großmechtigsten Römischen
Keyser Carolo dem fünfften / etc. von etlichen von Gott
hocherleuchten Churfürsten / Fürsten, vn[nd] Stetten /
auff dem Reichßtag anno 30 in Augspurg gehalten,
überantwort / auß dem Latein vnd Teutsch in die
Croatische Sprach verdolmetscht /
vn[d] mit Cirulischen Buchstaben
getruckt.

V TUBINGI
A. F. M. V.³⁴⁸

345] Številčna vrednost
ciril. črk: a = 1, f = 500,
l = 30. (1-500-30).
Verjetno napaka stavca,
da je namesto ce (1000)
vstavil a (1).

346] Številčna vrednost
ciril. črk: a = 1, f = 500,
l = 30. (1-500-30).
Verjetno napaka stavca,
da je namesto ce (1000)
vstavil a (1).

347] Artikel oder Stücke
des rechten alten
christlichen Glaubens aus
der heiligen Schrift der
reihe nach gestellt, kurz
verständlich augelegt
und gedolmetscht: welce
dieselben sind, di im Jahr
1530 unserem allernä-
digsten Herren Kaiser Karl
den Fünften, gottgeli-
ebten Gedächtnisses und
dan im Jahre 1552 dem
Konzil oder Versam-
mlungsort in Trient von
einigen Großherzogen
und Herzogen, Städten,
Burgen öffentlich
überantwortet, ausge-
händigt und übergeben.
Jetzt aufs neue aus der
Lateinischen, Deutschen
und Krainischen Sprache
in die Kroatische treulich
verdolmetscht. Durch
Antonius Dalmata und
Stephan Istrianus.
O. Sakrausky, n. d., 166,
op. 1.

348] Številčna vrednost
ciril. črk: a = 1, f = 500,
m = 40, e = 2. Verjetno
napaka tiskarja: M je 60
po glagolski vrednosti,
po cirilični 40, X pa 60.

Dem Durchleuchtigen
vnd Hochgebornen Fürsten vn[nd]
Herren / Herrn Philipsen / Landtgrauen zu
Hessen / Grauen zu Katzenelnbogen / Dietz /
Zigenheim vnd Nida / etc.

Gnad vnd Frid von Gott dem Vatter /
durch Jesum Christum vnsern
Herrn vnd Heilandt.

Durchleuchtiger vn[nd] Hoch-
geborner Fürst / Der heilig
Apostel Paulus / vermant
seine liebe Epheser / sie sollen
nicht mehr kinder sein / vnd
sich wegen vnd wiegen lassen / von allerley
Windt der Lehr / durch schalckheit der
Menschen / vn[nd] teuscherey / damit sie
die einfeltigen erschleichen / zuuerführen.
Der vrsachen der Herr seiner Kirchen gesetzt
hat / ettlich zu Aposteln / ettlich zu Prophe-
ten / ettlich zu Euangelisten / ettlich zu Hir-
ten vnd Lehrern / das die Heiligen zugericht
werden zum werck des Ampts / dardurch
der Leib Chri=

A ij fti

Vorred.

fti erbawet werde / biß das wir alle hinnan
kommen / zu einerley Glauben vnd erkannt-
nuß des Sons Gottes / vn[nd] ein vollkom-
men Mann werden / der da feye in der maß /
des vollkommenen Alters Christi. Solche
heilsame vermanung / wiewol sie zu allen
zeitte[n] nützlich / wil sie doch zu disen let-
sten zeitte[n] / darein wir geraten / gantz
notwendig sein.

Dann / nach dem wir durch Gottes gnad /
auß der tieffen Finsternuß / der Böpftischen
Mißbreuchen / Irrthumben / Abgöttereyen
vn[nd] Zaubereyen / erlöst / vnd zu der
seligmachenden erkenntnuß des Sons Got-
tes / widerumb beruffen / finden sich souil /
vn[nd] mancherley Spaltungen vnnd Sec-
ten / das jr vil / so noch im Babstumb leben /
die grobe Bäbstische irrthum[m] / zum the-
il / vnd gnügsam erkennen / aber zu wölcher
Parthey sie sich bey den vnsern halte[n]
sollen / noch nicht schliessen künden.

Ettlich aber / so die Göttlich warheit an-
genommen / vnd bekennt / sich dennoch
auff andere / vn[nd] der heiligen Göttlichen
Schrift / gantz widerwertige meinung / be-
reden vnd verführen lassen.

Der vrsachen / gleich anfangs / nach dem
wider geoffenbarten Euangelio Christi haben
christenliche Churfürsten / Fürsten vnd Stendt /
so

Vorred.

so der Lehr des heiligen Euangelij zugethon /
vnd vmb Gewissens / auch jrer Seel heil vnnnd
seligkeit willen / vom Babstumb abgetret-
ten / nicht allein für rathsam / sonder auch
hoch notwendig geacht / das die fürnembsten
Hauptpuncten Christlicher Lehr / auff das
allerkürtzest / vnd einfeltigst zusammen ge-
tragen / vnd mit grundt heiliger Göttlicher
Schrift / nottürfftiglich außgeführt / die
nachmals Anno 30. der Röm. Key. May.
hochlöblichster gedechtnuß / zu Augspurg
überantwort / darauff höchstermelte Key.
May. nicht allein abnemen mögen / in wöl-
chen Artickeln sie den Bäbstischen entge-
gen / vnnnd zuwider / sonder auch aller Welt
kundt vnd offenbar machten / das sie keiner
Sectischen / oder verdampften Ketzerey an-
hangeten.

Wölches gleichwol von etlichen nicht
beym bösten vermerckt / vnnnd außgelegt /
sonderlich aber bey den jhenigen / so nicht
lang auff einer meinung bestendig verhar-
ren / sonder jm[m]er gern etwas neues hö-
ren / von wölchen S. Paulus an einem an- ^{2 Tim 3.}
dern ort geschriben hat / sie lernen immerdar
vn[nd] künden nimmermehr zu erkanntnus
der Wahrheit kommen.

Demnach / weil durch disen weg / der
selben mutwill / vnd eigensinnigkeit
gestewert / vnd ge=

A iij wehret

Vorred.

wehret / das sie nicht vnder dem schein
Göttliches Worts jre eigensinnige / vnd
verfürische Lehr künden fortbringen / kla-
gen sie / es werde dem heiligen Geist fürgrif-
fen / jm Gesetz fürgeschriben / vnnnd er von
den Menschen gefangen genommen / so
doch eben diß die meinung des heiligen
Geists ist / das in der Kirche einerley Lehr
bestendiglich erhalten / vnd allen trennun-
gen / Rotten / Secten / vnd Ketzereyen
(souiil jimmer möglich) gewehrt werde / wie
S. Paulus die Corinthier sonderlich ver-
mant / da er schreibt: Ich erman euch aber
lieben Brüder / durch den Namen vnfers
Herrn Jesu Christi / das jr allzumal einerley
Rede füret/ vnd lasset nicht spaltu[n]g vnder
euch sein / sonder haltet vest aneinander / in
einem sinn / vnd in einerley meinung.

Da aber nicht auff ermelte weiß / ein kur-
tze / einfeltige / vnd beständige bekenn-
nuß / von den fürnembsten Artickeln /
Christlicher Religion vorhanden / vnd sich
ein jeder aller vnd bloß / gleichwol eigner
vnd tückischer meinung / auff die Bücher
alts vnd newen Testaments / oder (wie sie re-
den) auff Gottes Wort ziehen will / gibt die
erfarung / was schedlicher jrrthumb / vnder
disen scheinbaren deckmantel / fürgeben /
vnd außgebreit worden. Es ziehen sich die
Ju=

den

Vorred.

den / auff die Bibel Gottes Worts / es thuns
die Widertauffer / es thuns ander Rotten
vn[n]d Secten auch. Weil aber von allen Ar-
tickeln der Christliche[n] Lehr (deren gleich-
wol wenig) gantz weitleüffig in der heiligen
Schrift gehandelt / auß wölcher weitleüffig-
keit / einer dise / einer ein andere verkerte
meinung schöpfen mag / so man jnen er-
melte Artickel kürztlich fürhelt / also bald
geben sie zuuerstehn / das sie auß mangel
des verstands / weit ein andern sinn vnd
meinung vorhaben / dann der heilig Geist /
in den Büchern altes vnd newen Testaments /
seiner Kirchen beuolhen / vnd Christus sampt
seinen Aposteln / hinderlassen.

Weil dann durch sondere gnad des All-
mechtigen / auch in Crobaten / vnnnd den
Windischen Kirchen / die erkanntnuß des
reinen / vnd seligmachenden Euangelij / in
viler hertzen auffgehet / vnd zu pflanzung
desselben / wir auch als dürfftige Geseß / vnd
Werckzeug / von dem Allmechtigen / auß
seiner lautem gnad vnd barm[m]hertzigkeit /
erwecket vnnnd beruffen / darmit gleich an-
fangs desselben / nicht verkerte / schädliche
vnnnd Sectische Lehr / vnder dem Namen des
Euangelij / mit eingefüret werden möchten /
haben wir für eine hohe notturfft geacht /
das die Hauptartickel Christlicher Lehr /
so

Vorred.

so jetzt der zeit in der Christenheit strittig /
dergestalt / wie die in der Christlichen
Augsburgischen Confession begriffen / vnd in
der Apologia weitleuffiger außgefüret / von
wort zu wort in die Crobatisch Sprach
verdolmedscht / vnd mit Cirulischen
Buchstaben getruckt würden.

Dann vilermelte Confession / von Anno 30.
her / deßgleichen auch zuuor in beysein /
höchst / vnd hochermelten Chur vnd Fürsten /
durch souil ansehnliche / Gottsgelerte / vnd
der heiligen Göttlichen Schrift / verstendige
Männer / stattlich / vnd nach aller notturfft
erwegen / berathschlagt / auß heiliger Göttli-
cher Schrift / gründtlich vnd gnügsam / als
die ewig / Göttlich / vnd vnwandelbar war-
heit / erweisen / vnd biß auff disen tag /
vnumbgestoffen geblieben / auch noch wol /
biß in ewigkeit / bleiben würdt.

Vn[nd] werden vns gleichwol / weder die
Bäbstischen / noch die Sectischen / der
vrsachen mit einichem grundt der warheit in
der Welt / verruffen können / als solten die
Mensche[n] dardurch von Gottes Wort / auff
menschen Lehre (darfür sie dann die Christlich
Augsburgisch Confession halten) gewisen /
dann man sich je vn[nd] allwegen erbotten /
vnd noch / ermelte Confession mit lauterm
hellen grundt / der heilige[n] Schrift zu-
uerthedigen / so dagegen die Bäbstischen ihre
Satzungen

Vorred.

Satzungen / vnd Lehre / für Christlich vnd
Catholisch gehalten haben wollen /
vnangesehen / das sie der heiligen Schrift / der
Propheten vn[nd] Apostel / stracks entgegen /
vnd zuwider / wie öffentlich am tag / vn[nd]
durch viel theurer Helden / so nun zum theil im
Herren ruhen / genugsam erweisen.

Die Sectischen aber / scheuen sich der
versachen / entweder in ein solch Corpus
doctrinae zu begeben / oder ein lauters jrer
meinung zustellen / damit sie frey / nach den
gedancken jres hertzens spacieren / vn[nd]
der Lehr des heiligen Geists / nicht vnder-
worffen seien.

Wir zwar / für vnser Person / nach vnser
einfalt in Christo / vnd dem erkenntnuß / so er
uns durch sein heiligen Geist verlihen / haben
auch nach der Lehr Pauli / vil vnd offft gemelte
Augspurgische Confession / wol vnnd mit
sonderm fleiß / in vnsern hertzen erwegen /
vnd befunden / das die Hauptartikel
Christlicher Lehr / mit gutte[n] bestendigen
grundt der heiligen Schrift / verfaßt / orden-
lich zusammen getragen / vnnd so kurtz vnnd
einfeltig begriffen / das es nicht wol kürtzer /
oder einfeltiger geschehen möchte / die erken-
nen wir / für die Göttliche warheit / vnnd wöl-
len auch kein andere Lehr / die tag vnser le-
bens / vermittelst Göttlicher gnaden / der Kir=

B chen

Vorred.

chen Gottes fürtragen / sonder in derselben bekantnuß / vnsern Geist dem Herrn Christo beuelhen / vn[nd] verhoffen demnach zu dem Allmechtigen / er werde auch in disen Landen darzu sein gnedigen Segen / reichlich verleihen / vnd mittheilen.

Dise vnser arbeit im HERRN / haben E. S. G. wir inn vnderthenigkeit der vsachen wollen zuschreiben / weil E. S. G. gedachte Augspurgische Confession / neben vnnd mit andern Christlichen Chur vnnd Fürsten / damals der Röm. Key. May. auch helffen überantworten / vnd als ein Christlicher theurer Held / gegenwertig sich darzu vnerschrocken / vnd mit grosser freydigkeit des Geist / bekennet / auch derselben nichts zeitlichs fürgesetzt / vnd durch sondere gnad des Allmechtigen / gedencken / in derselben jr lebe[n] feliglich beschliessen / dieweil sie durch vil vnd mancherley erlitne Geistliche vnd Leibliche widerwertigkeit / kein andern beständigen vnd gewissen trost wissen zusuchen / noch zufinden / dann bey Christo / vnnd seinem reinen vnuerfelschten / vnnd beständigen ewigen Wort / dessen Summa vnd Inhalt / in der Augspurgischen Confession begriffen ist.

So haben wir vns auch hiemit öffentlich / vn[nd] vor der gantzen Christenheit gegen E. S. G.

Vnderthe=

Vorred.

vndertheniglich bedancken / vnd nach vnserm
vermögen rümen wollen / die gnedige vn[nd]
Fürstliche Wolthaten / das E. S. G. auch zu
diesem Christlichen Werck / nicht die wenigst
befürderung gethan / vn[nd] noch ferrer zut-
hun / gnediglich erbotten / damit dem Herrn
Christo / vnder den Crobaten / Wenden / ja
den Türcken / ein Kirch gesam[m]let / die in
recht erkenne / ime gefellig / in lobete /
vn[nd] preiset / wölches auch der Allmechtig
E. S. G. zweiffels one / mit seine[n] Segen /
reichlich widerum[m] vergelten würt / der
wölle auch E. S. G. das leben lange zeit / nach
seine[n] gnedigen willen / vn[d] derselben
zeitlichen vnd ewigen wolfart fristen / damit
sie nach irem hohen verstandt der Kirche[n]
Gottes / lange zeit tröstlich / vn[nd]
erschießlich³⁴⁹ sein möchte / dieselbig hiemit
dem Allmechtigen / in sein gnedigen / vnd
Vätterliche schutz vnd schirm beuolhen. Da-
tum Vrach am 20. tag Octobris / Anno 1562.

349| Tiskarski škrat:
ersprieslich.

Ewer Fürst. G.

Vnderthenige

Primus Truber Creiner.

Antonius Dalmata.

Stephanus Consul Histrianus

³⁵⁰ **NAUKI ALI
DELI PRAVE STARE
krščanske vere, po vrsti,**
na kratko in razumljivo iz *Svetega pisma* postavljeni
in razloženi, kot so bili v letu 1530 našemu milostl-
jivemu gospodu cesarju Karlu V. blagega spomina in
nato v letu koncila ali zbora v Tridentu 1532³⁵¹ vročeni
in predani od nekaterih velikih vojvod, vojvod, mest
in gradov, sedaj na novo od Antona Dal-
matina in Štefana Istrana iz latinskega,
nemškega in krajnskega jezika zvesto
prevedeni v hrvaški jezik.³⁵²

**Confessio ali izpoved vere, ki je
bila mogočnemu rimskemu cesarju Karlu Pete-
mu itd. vročena od nekaterih od Boga razsvet-
ljenih volilnih knezov, knezov³⁵³ in mest na zase-
danju parlamenta cesarstva leta 30 v
Augsburgu. Iz latinščine in nemščine
prevedena v hrvaški jezik in
natisnjena s ciriličnimi
črkami.³⁵⁴**

**V T Ü B I N G E N U,
1562.**

350| Nadpisa v obeh
izdajah, glagolski in
cirilični, se povsem
ujemata.

351| 1532 je tiskarska
napaka (enako kot v
glagolskem posvetilu),
pravilno 1552.

352| Prevod iz hrvaščine,
natisnjeno v cirilici.

353| Prim. uvodni del
v cirilici ...*od jednih
velikih hercegov* (velikih
vojvod) *i voivod*, tukaj
*pa volilnih knezov in
knezov* (Churfürsten und
Fürsten). *Veliki nemško-
slovenski slovar*: Herzog =
vojvoda, Fürst = knez,
Kurfürst = volilni knez.

354| Prevod iz nemščine,
natisnjeno v frakturi.

Presvetlemu visokorodnemu knezu in gospodu,
gospodu Filipu, hessenskemu³⁵⁵ deželnemu grofu, grofu od Katzenelnbogna,
Dietza, Ziegenheima
in Nidda itd.

Milost in mir od Boga Očeta po
Jezusu Kristusu, našem Gospodu
in odrešeniku.

Presvetli, visokorodni knez. Sveti apostol Pavel opozarja svoje ljube Efežane, naj se ne obnašajo kot otroci, ki se pustijo nositi in zibati od vetrov vseh mogočih nauk, ki jih širijo prekanjeni prevaranti in z njimi poskušajo zapeljati preproste ljudi.³⁵⁶ Zaradi tega je Bog svoji Cerkvi naložil — nekaj apostolom, nekaj prerokom, nekaj evangelistom, nekaj pastirjem in učiteljem — da te, ki so sveti, pripravijo za dovršitev gradnje Kristusovega telesa, dokler ne dosežemo edinosti v veri in spoznanju Božjega Sinu ter v popolnosti ne sprej-

355 Filip Hessenski, imenovan tudi Velikodušni (der Großmütige), 1504–1567, je bil pomemben zagovornik protestantskega nauka. V Marburgu na Lahni je ustanovil prvo protestantsko univerzo na svetu.

356 Ef 4,14.

Predgovor

memo Kristusovega Duha. To v vseh časih koristno opominjanje pa je v času, v katerega smo zašli, še posebej potrebno.

Po tem, ko smo po božji milosti bili rešeni globoke teme papeških zlorab, zmot, malikovanj in coprnij ter zopet poklicani k zveličavnemu spoznanju Božjega Sinu, je še vedno prisotna množica raznovrstnih razkolov in sekt, zaradi katerih mnogi še vedno živijo pod papeškim vplivom, papeške zmote več ali manj sprejemajo, še vedno pa ne vedo, h kateri naši strani naj se obrnejo.

Nekateri se kljub temu, da so božjo resnico sprejeli in jo izpovedujejo, dajo pregovoriti in zapeljati naukom, ki so v popolnem nasprotju s sveto božjo besedo.

Kmalu za tem, ko je bil znova razodet Kristusov evangelij in so krščanski volilni knezi, knezi in stanovi, naklonjeni nauku svetega evangelija, tudi zaradi svoje vesti, duševnega miru in za blagor duše odstopili od papeštva, so spoznali, da je ne samo priporočljivo, temveč tudi nujno potrebno najvažnejša poglavja krščanskega nauka kar se da na kratko in razumljivo zbrati na enem mestu. To

Predgovor

so na temelju božjega svetega pisma tudi izpolnili ter nato leta 30 v Augsburgu izročili njegovi rimskocesarski visokosti slavnega spomina. Iz tega je njegova rimskocesarska visokost lahko povzela, v katerih poglavjih ta nauk nasprotuje papeškemu, ob tem pa tudi celemu svetu sporočila in oznanila, da ne pripada nobenemu sektaškemu ali prekletemu krivoverstvu.

Vendarle pa tega nekateri niso razumeli in sprejeli z odobravanjem, posebno tisti, ki ne zmorejo dolgo vztrajati pri enem prepričanju in vedno radi menjajo svoje mnenje. O teh je sv. Pavel na nekem drugem mestu zapisal, da se vedno uče, pa ne morejo nikoli priti do spoznanja resnice.

2 Tim 3.³⁵⁷

357 | 2 Tim 3,6–7.

Ker tako vodeni od zlonamernosti in svojeglavosti ne morejo naznanjati in širiti svojega samovoljnega in zavajajočega nauka, tožijo, da ljudje posegajo v Svetega Duha, mu predpisujejo zakone in ga drže v ujetništvu, ko pa je vendar volja Svetega Duha prav to, da Cerkev trajno ohrani enotnost nauka ter se (koliko je le mogoče) izogiba vsaki vrsti razprtij, sektaštvu in krivoverstvu, kot na to posebej

Predgovor

358 | 1 Kor 1,10.

opozarja sv. Pavel Korinčane, ko piše: »Bratje, rotim vas v imenu našega Gospoda Jezusa Kristusa: vsi govorite isto in med vami naj ne bo razprtij.«

Ker pa na omenjeni kratek in preprost način ni na razpolago nobenih, za vse čase napisanih glavnih naukov krščanske veroizpovedi, ter se vsakdo v raznih – pa četudi svojih lastnih zahrbtnih razmišljanjih – izgovarja na knjige Starega in Novega testamenta ali (kot pravijo) na božjo besedo, vemo iz izkušenj, koliko škodljivih zmot se rodi in širi pod to krinko. Na knjigo božje besede se sklicujejo tako Judje kot prekrščevalci pa tudi druge ločine in sekte. Ker pa *Sveto pismo* zelo obsežno obravnava vsa poglavja krščanske vere (čeprav jih ni veliko), si prav zaradi te obsežnosti nekdo iz tega, nekdo pa iz drugega nauka lahko potegne napačne zaključke in mnenja. Kadar pa se jim določena poglavja na kratko razložijo, takoj priznajo, da so zaradi pomanjkanja znanja stvari razumeli popolnoma drugače, kot je to v knjigah Stare in Nove zaveze svoji Cerkvi oznanil Sveti Duh, Kristus pa zapustil skupaj s svojimi apostoli.

Predgovor

Ker se sedaj po posebni milosti Vsemogočnega tudi v hrvaški in slovenski Cerkvi v mnogih srcih prebuja spoznanje čistega in zveličavnega evangelija ter želja za gojenje le-tega in ker od Vsemogočnega po njegovi milosti in dobroti izbrani in poklicani potrebujemo potrebno posodo in orodje, da že na začetku tega spoznanja pod imenom evangelija ne bi prišlo do uvajanja napačnih, škodljivih in sektaških nauk, smo mislili na to, da je nujno potrebno poglavja krščanske vere, ki so v sedanjem času sporna, tako, kot so v krščanski augsburški veroizpovedi zajeta in v apologiji obširno razložena, od besede do besede prevesti v hrvaški jezik in natisniti s ciriličnimi črkami.

Bolj kot kdaj prej (čeprav tudi doslej) močno prisotna omenjena veroizpoved je od leta 30, ko je ob prisotnosti volilnih knezov, knezov, mnogih spoštovanih teologov in v božjem *Svetem pismu* podučenih mož, po obširnih in obsežnih posvetovanjih o *Svetem pismu*, po temeljit-
em in podrobnem tehtanju bila priznana za večno, božjo in nespremenljivo resnico, ki je do danes in bo vekomaj ostala nespremenjena.

Predgovor

In če nas bodo papežniki ali pripadniki sekt zaradi edine resnice na svetu, ki jo želimo vedno in povsod braniti na temelju *Svetega pisma*, obsojali, češ, da naj bi ljudi zaradi tega od božje besede zapeljevali k človeškemu nauku (kar govore za krščansko augsburško veroizpoved), je dovolj jasno dokazano tudi po mnogih zvestih junakih, od katerih mnogi že počivajo v Bogu, da so njih papeška pravila in nauki, ki jih žele prikazati kot krščanska in katoliška, v ostrem nasprotju s *Svetim pismom* ter s spisi apostolov in prerokov.

359| Po Trubarju, *Corpus doctrinae*.

Sektaši pa se boje bodisi pridružiti se neki skupnosti določenega prepričanja³⁵⁹ bodisi glasneje izraziti svojo pripadnost nekemu nauku, tako da se lahko prosto, po izbiri srca, sprehajajo iz enega prepričanja v drugo in odpovedo pokornost nauku Svetega Duha.

Mi sami smo po edinosti v Kristusu in v spoznanju, ki nam ga je ta podelil po Svetem Duhu, pa tudi po Pavlovem naku premišljeno in z vso vnemo v naših srcih spoznali, da so glavna poglavja augsburške veroizpovedi, kot se spodobi, zbrana ter na kratko in preprosto pre-

Predgovor

nešena iz *Svetega pisma*, kot tega na krajši in bolj razumljiv način ne bi bilo mogoče storiti. Zato jih sprejemamo kot božjo resnico in ne bomo, po milosti božji, vse dni svojega življenja v Cerkvi božji širili nobenega drugega nauka kot to veroizpoved, po kateri našega duha priporočamo gospodu Kristusu z zaupanjem v Vsemogočnega, da bo tudi tem deželam obilno poklonil svoj milostni blagoslov.

To naše božje delo smo ponižno hoteli posvetiti vaši knežji milosti zaradi tega, ker je vaša knežja milost skupaj z drugimi krščanskimi volilnimi knezi in knezi augsburško veroizpoved posredovala njegovi rimskocesarski visokosti, ki jo kot zvest krščanski vitez pogumno in svobodnega duha tudi izpoveduje, ji v ničemer ne oporeka in po posebni milosti Vsemogočega v njej z dušo in telesom vztraja. Čeprav je morala pretrpeti kar nekaj duševnih in telesnih neprijetnosti, ni iskala tolažbe drugod kot v Kristusu in njegovi čisti, nepopačeni večni besedi, katere zbir in vsebina sta zejeti v augsburški veroizpovedi.

Tako se želimo tudi javno, pred vsemi kristjani, vaši knežji milosti ponižno zah-

Predgovor

valiti ter po svoji moči poveličevati milostno knežjo dobroto, ki jo je vaša knežja milost posvetila temu našemu krščanskemu delu in se mu še naprej milostno posveča, da bi se v Kristusu, našem Gospodu tudi med Hrvati, Slovani, pa tudi med Turki osnovala Cerkev, ki bi ga prav spoznala, mu pripadala, ga poveličevala in slavila, kar bi Vsemogočni vaši knežji milosti brez dvoma bogato povrnil. Vsemogočni naj po svoji milostni presoji vaši knežji milosti nakloni dolgo življenje v blagostanju, da bi s svojim razumom božji Cerkvi bili še dolgo v tolažbo in spodbudo. S tem vašo knežjo milost priporočamo v milostno in očetovsko varstvo Vsemogočnega. Dano v Urachu, dne 20. oktobra leta 1562.

Vaše knežje milosti
ponižni

Primož Trubar - Kranjec
Anton Dalmata
Štefan Konsul - Istran

PRVI DEL NOVOGA TESTAMENTA, VA TOM JESU SVI ČETIRI

evangelisti i dijane Apustolsko, iz mnozih jezikov v
opčeni sadašni i razumni hrvacki jazik, po ANTONU
Dalmatinu, i STIPANU Istrianu, s pomoću drugih
bratov, sada prvo verno stlmačen.

Der erst halb Theil des newen
Testaments / darinnsein die vier Euangelisten /
vnd der Apostel Geschicht / jetzt zum ersten
mal in die Crobatische Sprach verdolmetscht /
vnd mit Glagolischen Buchstaben
getruckt.³⁶⁰

V TUBINGI.

leto od Krstova rojstva

Č F M B³⁶¹

360 Prvi del novega
testamenta, v njem so
zajeti štirje evangelisti in
apostolske zgodbe, sedaj
prvi krat prevedeni v
hrvaški jezik in natisnjeni
v glagolski pisavi.

361 Č (1), f (5), m (6), b(2).

Dem Durchleuchtigsten

vnd Großmächtigsten Fürsten vnd Herrn /
Herrn Maximiliano / König zu Böhheim / Ertzherzogen
zu Österreich / Hertzogen zu Burgundi / in obern
vnd nidern Schlesien / Marggrauen
zu Merhern / Grauen zu Tyrol / etc

Gnad vnd Frid von Gott dem Vatter /
durch Jesum Christum vnsern
Herrn vnnnd Heiland.

Durchleuchtigster Christlicher König /
gnädigster Herr. Nachdem meines geringen
erachtens / nicht auß dem Weg sein wür-
de / wenn ich in diser Teutschen Vorred.
über dises new / vormals nie getruckt
Croatisch Buch / die an E. K. M. ich auß Beuelch viler
guten Christen / vn[nd] beweglichen Vrsachen hab
gestellt / erstlich auffß kürztzest / ordentlich vnnnd grundt-
lich erzöle vnd anzeige / was das arm Christlich
Windisch vnd Croatisch Volck / wölches an den
Türckischen Gräntzen / vnd vnder den Türcken / in
Boßna / in Seruia / in Bulgaria / vnd in denselbigen
vmblygenden Ländern wonet (die alle sich der
Windischen Sprach gebrauchen / vnd

A ij eines³⁶²

362| Eines je v nadaljevan-
ju na naslednji strani
samo eins.

Vorred.

eins das ander nach notturfft versteht) für eine Art / Eigenschafft / Sitten / vnd Religion habe / wie vn[nd] mit was Ceremonien / sie jre Gottesdienst vollbringen / vnd wie sie bißher kein gantze Bibel / noch Catechißmum in jrer Sprach vnd Geschrift gehabt / vnd was für grosse Angst / Nott vnd Trübsal / gemelte Völcker / von den Türcken on vnderlaß leiden. Item / wie sich ettlich als fittsam Türcken gegen den Christen halten / vnd was sie in Glaubens sachen zu zeitten mit jnen reden vnd disputieren. Wölches aber alles E. K. M. ich nicht allein zu einer Vnderrichtung thu / dann derselbigen one das vnd hievor / diß alles wol bewußt / sonder von wegen der obern / from[m]en / Gottseligen Teutschen / bey denen wir jetzund vnser Herberg / Vnderhalt vnd Wohnung haben / deren auch ettlich neben E. K. M. dise beyde Crobatische vnd Cyrulische Geschriften vnd Truckerey / vns anzuichten geholffen / auch von wegen anderer gutter Christen / die weitt von den Türckischen Gränitzen seind / vnd wenig oder gar nichts von gemeltes Volcks Glauben / Sitten / Angst vnnnd Nott / etc. wissen. Derwegen hab ich solches nicht vnderlassen wollen / sonderlich darumb / auff das sie durch disen meinen warhafftigen Bericht der Sachen / vnd des armen Volcks Beschwörung / ein grundtlichs wissen haben / auch erkennen / sagen vnd bezeugen mögen / das diß vnser angefangen dollmetschen vnd trucken / seye ein Göttliche / nottwendige Arbeit / zu deren die gantze Christenheit mit jrem Gebett / rathen / helffen / vnd dieselbigen befürdern solle. Vnd solliche Erzölung vnd Bericht! will ich erstlichs von den armen Christen / die zu / vnd vmb Bosna /
in

Vorred.

in Seruia oder Sirffey, Bulgarey / vnd in denselben umbli-
genden Ländern / vnder der Türckischen Tyranny wo-
nen müssen / anheben.

Von disem Christlichen Volck / hab ich vor ettlichen
Jaren offtermals vnd von glaubwürdigen Personen / als
von dem edlen Herren / Sigmunden Weyxelberger Rit-
ter / etc. seligen / der durch dieselbige Länder gehn
Constantinopel / vnd widerumb herauß geraiset / vol-
gendts von ettlichen Kauffleuten / vnd letztlich von
zweyen Priestern des Griechischen Glaubens / die wir
jetzund allhie im Landt Würtemberg bey disem vnserm
dollmetschen vnd trucken haben (wölcher der ein in Se-
ruia / vnd der ander bey Bosna geborn / erzogen / vnd
in denselbigen Ländern lange zeitt umbgezogen / vnd
daselbst jrem Priesterlichen Ampt / jrem brauch nach
außgewart) gehört vnd vernommen / das obgemeltes
Christlich Volck / in der gemein / vnd der gröste theil
auß jnen / ein freuntlichs / Gasttfreys / vnd ein erbars
Volck seye / das einem jeden frembden vn[nd] bekan[n]
ten Christen / der zu jnen kompt / alle Trew vnd
Freundtschafft / vmbsonst / one einiche Bezahlung erzei-
ge / den armen gern vnd reichlich gebe / was sie bitten /
Vnd halten sich für vnglückhafftig / wann die Armen
sie nit offft ansprechen. Sie leiden kein Hurerey noch Ee-
brecherey vnder jnen / dann sie haltens dafür / das
man ein gantz Geschlecht oder Freundtschafft höher nit
schmähen könne / dan[n] durch solliche Vnzucht. Dise
Christen in Seruia allesamt / vnd ein theil zu vnd vmb
Bosna / sein (wie sie sagen) des Griechischen Glau-
bens / sie halten nichts von der Römischen Meß / sie
haben ein besondere lange Meß

A iij in

Vorred.

in jrer eignen gemeinen Syrſiſchen vnn̄d Crobatiſchen Sprach / die ſie nennen Liturgia des Guldenmundts. Vn[nd] iſt eben die Meß (wie ichs ſelbs mit obgemelten Prieſtern auß jren Meßbüchern durch auß / von Wort zu Wort hab conſeriert vnd überſehen) die Erasmus Roterodamus vor jaren auß dem Griechiſchen in das Latein verdolmetscht / die findet man in dem fünfft Tomo des Johannis Chriſſoſtomi / Ertzbischoffs zu Conſtantinopel Büchern / am ende. Sie haben auch ein kurtzere Meß / die halten ſie am Abendt der groſſen Feſt wann ſie den gantzen Tag gefaſtet / kommen ſie alſdann am Abendt in die Kirchen nüchtern zuſamen / halten dieſelbige Meß / vnd communicieren darbey das Volck. Jre Kirchen ſeind in drey theil abgetheilt / in dem oberiſten Theil legt der Prieſter ſein Meßgewandt an / ſchneidet auß einem geſeurten Laib Brottſ das mittel Stuck herauß / ſo mit einem Sternzeichen auffgetruckt / brocket daſſelbig in ein Kelch / geüßt Wein darauff / vnn̄d ſpricht ein Gebett darüber. Darnach geht er im Meßgewandt mit dem Kelch vnn̄d Diacono herab in den andern theil der Kirchen / oder Chor / (in dem iſt ein groſſer Altar / vnd hat ein Furhang / darinn ſeind die Prieſter vnd Diaconi allein / kein Lay) vnn̄d ſetzt den Kelch auf den Altar / da hebt er an ſein Meß / ein weil ſtill / ein weil laut / in gemeiner Syruſiſchen Sprach zuhalten. Darunder bettet der Diacon die Litaney viermal dem Volck vor / darauff antwortet jederman in dem vnderſten theil der Kirchen ſtehend / Herr erbarm dich vnſer / etc. Solches weret lang / vnn̄d wann ſie jre Conſecration vnd Meß haben vollbracht /
(darbey

Vorred.

(darbey sie jr Sacrament nicht auffheben noch umbtragen) so thut der Diacon oder Helffer dem Vmbgang von einander / darauff gehn hinein die so communiciren wollen / vnd zuuor gebeicht haben / denen gibt man auß dem Kelch / mit einem Löffel / miteinander beiderley Gestalt. Vnd am Pfingstag in der Marter oder Chorwochen / nemen jre Priester von gemeltern gesegneten Brott ein Stuck / das behalten sie in einer Scatel oder hültzin Büchffen im Hauß / oder in der Kirchen / in einem Behalter / vnd wan[n] sie die krancken sterbenden mit jrem Sacrament versehen wollen / werffen sie ein Brösemelin von dem gemelten Brot in ein Löffel Wein / vnnnd gebens dem Krancken. Sie tauffen schlecht mit vngesegnetem Wasser / one Saltz / Staub vnnnd öll. Sie haben kein offentliche Predig (vnnnd möchtens wol haben / dann die Türcken mögen das Predigen in der Christen Kirchen wol dulden / aber das Glocken leutten keins wegs) Sonst in der Beicht vnd in Heusern / straffen die Priester vnd Münch häfftig jre Schöfflin vnd Pfarrkinder / vnd auff ein jede Sünd / legen sie jnen ein besondere grosse Buß auff / vnd gebieten jnen / das sie vil opffern / Meß lesen lassen / Almusen geben / betten vnd fasten / etc. das vollbringen sie willig vnd völlig / dann sie halten vil von jrer Sellforgern Gebott / vnd furchten sich vor jrem Bann / Flüch / vnd Vermaledeyung mehr / dann vor dem Todt / vnd sie haltens in grossen Ehren / verrichten auch one sie kein Gastferey. Jre Priester vn[n]d Münch verbieten jnen auch starck bey Verdamnuß jrer Seelen / das sie mit den Türcken / nit sollen raifen / die Christen zu fahen / aber jr vil / son=

Derlich

Vorred.

derlich was jung vnd frech ist / vnd die ein sondern
lust zum kriegem vnnnd zum gewinnen haben / volgen
jnen herinn nicht / darzu so werden sie auch von den
Türcken gezwungen / das sie mit jnen ziehen müssen.
Aber die alten nemen weder Heller noch Pfening /
wöllen auch im Hauß nichts dulden / darumb ein
Christ verkaufft worden ist.

Ire Priester vnd Münch gehn alle Tag zu Morgen
vnd Abendt in die Kirchen / singen / lesen / vnd bet-
ten lang auß jren Breuiarijs vnnnd Bettbüchern / in
jrer gemeinen Sprach. Bey allen jren Gottesdiensten /
brauchen sie offft vnd vil Rauchs / darzu kompt vil
Volcks. In jren Kirchen leiden sie kein außgehawen /
außgestochen / oder außgegraben Bild / aber Gemäld
wol / fürnämlich das Crucifix / darauff geschriben mit
Cyrulischen Buchstaben / Jesus von Nazaret ein König
der Juden. Sie haben andere Gemäl auch / als vnser
Frawen / J ohannes des Teuffers / vnd der Apostel.

Die Priester / ehe sie Priester werden / nemen ein
Jungfrawen zu der Ehe / danach lassen sie sich von jren
Bischoffen oder Patriarchen ordinieren oder weihen / das
geschicht in zweyen Tagen / vnd wann jnen das erst Weib
stirbt / dörffen sie sich zum andern / wöllen sie Priester
bleiben / nit verheiraten (jr Patriarch reittet offft selb ander
auff einem Esel / dem Keiser zu Constantinopel gehn Hoff /
hat freyen zugang zu jm). Ire Münch nören sich mit jrer
Handarbeit / müssen geloben ewige Keuschheit / vnd wan
sie ergriffen werden / das sie jre Gelübt übertretten / so
werden sie vom Türcken verbrennt / allein sie lassen sich
beschneiden / vnd nemen den Türckischen Glau=

ben an.

Vorred.

ben an. Sie allesamt / Priester / Layen / vnd Kinder /
essen von keinem ersticken / noch von Blut / darumb /
das Moises gesagt hat / im Blut sey das leben. Sie fasten
alle Mittwoch vnd Freytag / vnd oft im Jar / nämlich /
fiben Wochen nacheinander vor Ostern / vier Wochen
vor Petri vnd Pauli / fünffzehen Tag im Augusto / vor
vnsrer Frawen Schidungtag / sechs Wochen vor Weihen-
nächten.

Wann einer auß jnen stirbt vnd ist reich / so laßt man
im vil / Priester vnd Münch / ist er aber arm gewesen /
so laßt man nur ein oder zween / vierzig Tag nach ein-
ander für jn Meß lesen / die zalt man mit des
abgestorbnen Geld / oder Ochsen / Khü / Roß / oder
Eseln. Vnd man helt den gestorbnen zu Ehren vund
seiner Seelen heil / in den viertzig Tagen / viermal
grosse Gasterey / darzu werden die Priester / Münch /
die Freundschaft vnd Nachpaurschafft geladen / allda
bettet man / vor vnd nach Essen / für den gestorbnen /
Die andern Christen aber / zu vnd vmb Bosna / halten
sich (was die Religion belangt) in allen dingen nach der
Rhömischen Kirchen / die Barfüßer Münch / haben bey
jnen den besten Platz.

Vnd dise Christen in der Türckey alle sampt / wiewohl
sie von jren Höfen / Grunden vnd Heusern / darauff
sie sitzen / vnd mit jrer eignern Handarbeit sich
schwärlich erneren / jren auffgelegten Zinß / einer
mehr dann der ander / Item den zöhenden / ettlich
den sibenden theil / von allen jren wachffenden
Früchten / vnd von allem jrem Vich geben vnd beza-
len. Nichts destoweniger / als oft der Türckisch Keiser
oder seine Wascha vnd Hauptleüt / wider den

B Sophy/

Vorred.

Sophy / oder wider die Christen ziehen / so müssen sie auch wölche tauglich zum Krieg vn[nd] starck sein / mit jnen ziehen / vnd mit jrem Vich das Geschütz vnd Prouiant auff jren eignen Vnkosten nachführen. Item / so werden sie gar offft von den Türcken / vmb liederlich Vrsachen / wann sie sich vor jnen nicht neigen / auff die seitten treten / oder vor jnen vom Roß nicht abstehn / vn[nd] offft vmb nichte / jämmerlich mit Kolben zu boden vnd zu todt geschlagen. Sie werden auch gar offft von den bösen muttwilligen Türckischen Rotten vnd Buben / in jren Heüßem / bey tag vn[nd] bey der nacht überfallen / die nemen jnen was sie haben / offft binden sie die Männer im Hauß an die Seülen / oder an die Thür / vnd treiben Schand vnd Gewalt mit jren Weibern vnd Töchtern / zu dem muß der Man vnd Vatter zusehen. Offft nemen sie jnen die Hochzeitterin / fürens hinweg / vnnnd über ettlich Tag schickens sies jnen wider. Ettlich begeren von den Christen jre Töchtern zu der Ehe / denen müssen sie es geben / fürens alsdann hinweg / vnnnd verkauffens jhenseitt des Mers in Asia. In summa / die Türcken werden von jrer Oberkeit nit gestrafft / sie thuen den Christen was sie wollen.

Entgegen findet man auch erber / sittsam vnd bescheiden Türcken vnd Türckin / die mit den gefangnen Christen vnd Christin ein rechts Mitleiden tragen / sie sprechen jnen freundlich zu / geben jnen Selt vmb Gottes willen / vnd sagen / Bitt dein Gott für mich / auch sagen die Türckischen Weiber zu den gefangnen Christen Weibern / O du armes Weib / warum bist du nit geflohen / da dich die Kree mit jrem empfigen Geschrey gewarnet hat. Sie treiben

Auß

Vorred.

auff keinem Menschen gespött / wann es brästhafft
oder vngestalt ist / sagen sie / Gott hab jn also
erschaffen / allein wann sie ein voll weins sehen / so
speyen sie auff jn / vnd sagen / Pfui Pyana Suina /
Pfui du trunckne Saw / vn[nd] auß den langen /
breitten / zerschnittnen Teutschen Teuffelshosen / trei-
ben sie auch groß Gespött. Vnd wann etwann einer
oder jr mehr Christen einen wolhabenden oder nam-
hafften Türcken / vmb ein Brott oder vmb ein Nacht-
herberg ansprechen / so versagt ers jnen nicht / alsbald
verschafft er mit seinen Knechten / das er sie in das
Gasthaus füre (dann ein jeder vermöglicher Türck hat
bey seinem Hoff ein besondere Behausung zu frembden
Gösten) verschafft jnen vnd jren Rossen gnug zuge-
ben / kompt alsdann selbst zu jnen / fragt von wan-
nen sie sein / wo sie hinwöllen / Er hebt an mit jnen
freundtlich von Glaubens sachen / von der heiligen
Dreyfaltigkeit / vom jüngsten tag zu reden vnd zu
disputieren. Vnnd wann die Christen schon was dem
Türkischen Glauben zuwider sagen / so hat ers jnen
nicht für übel / er verratet sie auch nicht / sonst wann
ein Christ überzeugt würdet / das er den Türkischen
Glauben geschmächt hat / so zerhawen sie jn zu
stucken / oder er muß sich beschneiden lassen / vnnd
den türkischen Glauben annemen / vnnd wenn er
lang mit jnen disputieret hat / so sagt er zum beschluß /
Gott geb vns allen den rechten Glauben. Vnd jr vil /
namhafftige / auch auß den obristen Türcken / lassen
jre Kinder heimlich tauffen / vnd wann sie erwachsen
seind / schickens in die weite zu den Christen / das sie
von jnen den Christlichen Glauben erlernen

B ij Die

Vorred.

Die Christen aber / von obgemelten Völckern / so am nächsten an den Türckischen Gränitzen / vnd noch vnder der Christlichen Oberkeit sitzen / sein die Crobaten / Dalmatiner / die Windischen oder Sclauen. Die Crobaten / die man sonst Husern nen[n]t / haben den Ruhm / wie es auch die täglich Erfahrung gibt / das sie redlich / starck / vn[nd] nottleidig Leut sein. Dan[n] ein jeder Crobat / der zu seinen Jaren kompt / er sey ein Grafe / Edelman oder Kriegsmann / ist so behertzt vnd geschickt / das er mit jettlichem Türcken besonder / allein scharpffrennen / sein Spieß brechen / vnd den angebotnen Kampff / es sey zu Roß oder Fuß darff außführen. Sie sein auch wol berett in jrer Sprach / vnd erber / im Krieg oder im Veld leiden sie kein Weibsbild bey jnen / allein das sie gern groß Trünck zutrincken / vnd wünschen darbey jerer Oberkeit vnd gutten Freunden Glück / der Seelenheil vnd langes Leben. Jre Weiber seind jnen trew / gehorsam / vnnd gewertig in allen dingen / würdt auch gar selten von jnen ein Vnzucht gehört. Die Weiber lassen sich keins wegs weder in schertzen noch bey dem Tantz hertzen noch angreifen. Vnd diß Volck alles durchauß / ist des Römische[n] Glaubens. Von Fleisch / Ayer / Schmaltz vnd Käß / an Fasttagen / am Freytag vnd Sambstag / essen sie nicht / achtens für ein größere Sünd / dann Roß stelen. Jre Priester lesen Meß in jrer Crobatischen Sprach / predigen auch zu zeitten / aber die größten erdichten Fabeln. Dalmatiner seind halb Walhen / haben auch fastt wälsche Sitten vnd Religion. Die Sclauen die man sonst Bessiacken nennt / haben fastt Vngerische vnd Crobatische Sitten vnd Eigenschafft

Halten

Vorred.

halten sich mit jrer Religion in allen dingen wie die Cro-
baten / allein das jre Priester lateinisch Meß lesen / vnnnd
gehen weit walfarten. Diser dreier Völcker Länder / den
größern theil besitzen die Türcken / vnd seind öde / vnd
seidher die Türcken das Schloß Costanauetz durch Verrä-
terey haben eingenommen / wölches erst vor fünff oder
sechs jaren geschehen / haben die Türcken von gemeld-
ten dreyen Völkern bey 40.000 Seelen hinweg geführt /
vnd von jren Höff / Haußhaltung vnd Sitz vertriben.

Der obern Windischen Ländern / gemeines Volck /
als die Windischen Märcker / die in Mätlinger Bo-
den / vnnnd vmb Nemenstatt / Türckfeld / vnnnd in
derselbigen Gegendt wonen / seind schier auch der
Art vnd Sitten / wie die Crobaten vnd Sürffen / die
vor den Türcken / vnd auß der Türckey zu jnen ge-
flohen seind. Die am Kharst / vnd in der Graueschafft
Görtz vnd Histerreich sitzen / der ein theil halt sich
auff Crobatisch / der ander auff Wälisch / mit Sitten
vnd Glauben. Wölche aber in Lands Crein /
Vndersteyer vnd Kernten sitzen vnnnd jr Wohnung ha-
ben / die halten sich nach Art vnd Aigenschafft der
Teutschen / klaiden sich auch auff teutsch / allein das
die Weiber tragen besondere lange Schlayer am
Kopff. Vnd der Oberrn Windischen Ländern / Lands
Oberkeit / Grauen / Freyherren / Ritter / vnd die
vom Adel / können gut Teutsch / vnd jr vil Lateinisch
vnd wälisch. Dergleichen vil Burger / Priester vnnnd
Münch reden Teutsch. Aber der gemein vngewandert
Man[n] durch auß / redet nur die Windische Sprach.
Vnd sie ist ein gut erbar / trew / warhafft / gehorsam /
Gastfrey / vnnnd miltes Volck / das sich gegen

B iij allen

Vorred.

363|Begegnungen.

allen Frembden vnd jederman freuntlich vnnd wol
haltet vnd erzeugt. Aber zuuul vnd zu groß
Abergleubisch / dan[n] dises Creynerisch vnd
Oberwindisch guthertzig Volck / wöllen alle jre Sa-
chen bey Gott / bey der Jungfrawen Maria / bey den
Heiligen / nur mit vil Meß lesen hören / stifften / mit
Begengnussen³⁶³ / opffern / Rosenkräntzen / mit vil /
feyren / Kertzen brennen / mit Creutzen vmgehn /
mit geweichten Wasser / Saltz / Palmen / mit reü-
chen vnd sprengen / mit weitten Wallfarten / vnd mit
newen Kirchenbawen aufrichten. Vnd alles Vnglück /
alle Straffen Gottes / allerley Kranckheiten / Te-
wrung / Krieg / Vngewitter / abwenden. Item / die
Teuffel auß den Wolken / auß dem Veld / vom Hoff
vom Vich / vom Hauß / vnd vom Beth vertreiben /
vnd gutte Jar / vil Traid / Wein / Vich / Frid vor dem
Türcken / vnd langleben / damitt vnd dardurch
überkom[m]en. Ja auch den verstorbnen auß dem
Segfewr gehn Himmel helffen / vnd die ewige Selig-
keit erlangen. Vnd wann ettwann eins in einem Hauß
kranck würdt / so thut der Kranck / oder ein anders /
als Vatter oder Mutter / an des Krancken stat / ein
Gelübt / ein groß Opffer der Jungfrawen Maria /
oder einem andern Heiligen / bey der oder jhener
Kirchen / zu bringen vnd zu geben / es sey ein Kind /
Ochß / Kalb / Schaaf / ettlich pfund Wachs / oder
souil Selts / oder des Krancken bößst / schönest
Kleid / oder ein weitte Wallfart zuuolbringen. Deß-
wegen Wallfarten sie gar oft gehn Rom / gehn Lore-
to / gehn Otting / gehn sanct Wolffgang ins Beyer-
land / vnd allweg über sibem Jar biß gehn Aach ins
Niderlandt. Vnd haben gebawt / vnd bawen

noch

Vorred.

noch / neben jren Pfarrkirchen schier auff allen Höffen / Bergen vnd schönen Ebnen / in Wälden vnd Höltern grosse Kirchen / oft zwu beyeinander / das in vielen Pfarren / bey vir vnd zweintzig / vnd mehr neben Kirchen vnd Capellen erbawet seind / vnd noch täglich erbawt werden. Vnd solche grosse Abgöttische vnd vnütze Gebew / thun vnd vollbringen sie nur auß angeben / geheiß vnd beuelch der leichtfertigen / wohnsinnigen vnd ehrlosen Leutten / die jnen also fürgeben vnd sagen / die Jungfraw Maria / oder sonst ein anderer Heilig oder Heiligin / seind jnen im Traum oder Schlaff / oder sonst in der Nacht erschienen. Ettlich fallen nider bey Tag vor den Leutten / als sie den hinfallenden Siechtag hetten / vnd nach langem zittern vnd zappeln / heben sie an zusagen / die Jungfraw Maria / oder sonst ein ander Heilig oder Heiligin / hab sie dermassen nidergeworffen / mit jnen geredt / vnd beuolhen / das man jetzund an disem / jetzund an jhem Berg / Thal oder Wald / ein Kirchen bawen / vnd dahin mit Creutzen gehn / Opffern / Messlesen vnd Wallfarten soll / vnd wo mans nicht thun werde / alsdann die jnen erscheinete Maria / Heilig oder Heiligin / wollen alles Getreid im Feld vnd Weinberg mit dem Hagel oder Schawer erschlagen / vnd ein solchen grossen Sterben über die Menschen vnnd Vich schicken / das der dritte theil nicht soll bey dem leben überbleiben.

Im nächsten Sommer des Fünffzehenhundert / vnnd ein vnd sechtzigsten Jars / verschinen / ist ein jung vnzüchtig / hurisch Weib bey Obernburg / in vnderen Steyer / vier Meil von Labach aufferstande / die tregt jre baide

Händ

Vorred.

Hend / vor den Leuten / am Rucken zusamen
geschlossen / henckt den Kopff vnd Angesicht zur Er-
den / die sagt vnd gibt auß vor mäniglich / Wie das
die Jungfraw Maria nun hinfür in der Kirchen / auff
dem Berg bey Görtz vnd Salcon (wölche Kirchen erst
vor zweintzig Jaren / auß angebung einer alten Zaube-
rin / die in jrer Junckfrawschafft drey Kinder solt
verthon haben / angefangen worden) nimmer wohnen
wölle / vrsach sagt sie / die Pfaffen nemen die bößten
Röck / Kleider / vnnnd die schönsten Schlayer / wölche
man jr der Junckfrawen Maria zubringt vnd opffert /
vnd gebens jren Köchinnen. Item man verbrennet das
Wachs vnd Kertzen / die man jr zubringt vnnnd opf-
fert / bey spilen / weintrincken / flüchen / schelten /
vnd schwören / Item die Zechleut / jre Heilgenpfleger
stelen jr Gelt vnnnd verthuns vnnnützlich / Darumb wöll
sie ein andere Kirchen haben / bey Obernburg. Auff
sollich jr fürgeben / vnnnd das man am selbigen ort / das
sie angezeigt hat / bey der Nacht vil brinnende Liechter
gesehen (dann sie hat daselbst vmb die mitter Nacht
vil / Sackeln / oder Windtlichter von zerpaltenem
Holtz rundweiß vmbgesteckt / davon man am Morgen
die kolen vnd Löcher von Windtlichtern daselbst ge-
funden) haben die betörichten vnd einfältigen Pauren
am selbigen Bihel / alsbald ein Cappeln von Holtz ge-
bawet / vnd ettlich Pfaffen dahin beruffen / das sie dar-
in auff jrem Altarstein Meß lesen. Darzu seind sie gern
kommen / vnnnd zu disem neuen Gebew vnd Stifft red-
lich geholffen / dann solliche neue Kirchen vnd Wal-
farten / geben jnen / wie sie selbst sagen / vil vnd gute
Sold vmb jre Meß / vnd gut Fleisch in jre Küch=

en.

Vorred.

en. Vnd haben an die hültzin new Capeln also geschriben. Locus iste sanctus no[n] ab hominibus est inuentus, sed a Deo optimo maximo mirabiliter per ignem et lucem et flammam ignis electus, demonstratus et illustratus, propterea vocatur locus iste ad salutorem nostrum Iesum Christum & beatam virginem matrem eius. In summa / das niemandt nutzt ehrloß Weib mit jren Baalspfaffen / hat mit jrem erlognen fürgeben vnd sagen sovil außgericht / das im nächstverschinen Monat Augusti des Fünfftzehenhundert ein vnd sechzigsten Jars / an vnser Frawen Schidung tag / zu obgemelter Cappeln / vil tausent Windisch Bauren vnnnd Beurin kommen sein / vil groß vnd klein Vieh / Klaiden / Gelt / Wachs / Kertzen / Käß / Woll vnnnd Flachs / auch anders gebracht / vnd der Junckfrawen Maria / die in der selbigen Capellen jr Wohnung soll haben / geopffert. Vnd disem armen einfeltigen grossen Volck / so in fünff theil oder hauffen abgetheilt / haben dazumal fünff Pfaffen mit einander geprediget. Vnd der ein Pfaff war über die Bauern sehr zornig / hat sie bestien gescholten / darumb / dz sie jre Schüch nit abzogen hetten / sagende / die Statt vnd Erden darauff sie gesteen / seind heilig / die Junckfraw Maria gehe darauff umb etc. Von sollichen vnd dergleichen Abgöttischen närrischen Gottdiensten / neuen Kirchengebaw vnd walfarten / die erst bey Mansgedencken / durch betrug / von liederlichen Leuten vnnnd von den geitzigen Pfaffen in den obgemelten obern Windischen Ländern / sind auffkommen vnd gebawet / wiste ich ein gantz Buch zu schreiben / dises hetten die alten Gottseligen vnd gelehr=

C ten

Vorred.

ten Bischoffen nicht gestattet / sonder von stund an / als ein grobe Abgötterey vnd Ketzerey / wie es dan ist / verbannet / verdampft vnd abgeschafft / wie beim Epiphanio lib. 3. Tomo 2. capite 78. vnd 79 zusehen ist. Vnnd dises arm Volck alles / furnämlich das im Lande Crein / vnnd am Kharst wonet / würdt so wol als die Crobaten vnd Bessiacken / von den Türcken vnd Marthalossen offft im Jar überfallen / gefangen / weck gefüret / von einander verkaufft / zu ewiger erbarmlicher Dienstparkeit / vnnd zum schandtlichen gebrauch / jre Heuser vnnd Höff abgebrennet.

Zu vnd neben dem soll man auch wissen / wie dann auch zuuor in der teutschen getruckten Vorred über das windisch new Testament gesagt ist / dz die Windische Sprach vor der zeit ist nie geschriben noch gelesen worden / erst vor zehen Jaren zum aller ersten / ist ein Catechismus / vnnd hernach das new Testament / die loci Theologici / vnd ein Postill / mit lateinischen vnnd teutschen Buchstaben / geschriben vnd getruckt. Dise Bücher lesen nun / Gott lob / auch die Windischen Bauren vnnd Kinder wol vnnd fertig.

Die Crobaten / Dalmatiner / Bosñner / Syrffen / vnd Bulgarier / haben gleichwol jre Sprach / mit zweierley Geschriffen oder Buchstaben geschriben / aber sie haben kein gantze Bibel / noch Catechismus bißher gehabt in jrer Sprach / haben sich allein mit jren Breuieren oder Betbüchern vnd Meßbüchern / behelffen müssen / vnd dieselbigen Bücher sind vor vil Jaren / dermassen dunckel / vnd vnuerstendig / mit ettlichen lateinischen Wörtern vermischet vnd vertolmetscht / das auch jre Priester selbst vil

Wörter

Vorred.

Wörter in den Sontäglichen Euangelien / nicht verstehn.

Nun auß disem jetz erzelten vnnd warhafftigen Bericht (gnädigster Herr König) wie es vmb das Creinerisch / Illyrisch / Windisch / Crobatisch / Dalmatinisch / Bosznarisch / Sürfisch vnd Bulgarisch Christlich arm Volck / auch vmb ettlich Türcken zu diser jetzigen zeit / ein gestalt vnd gelegenheit hat. Vnnd das sie kein Bibel / kein gantzen Catechismum / noch einich rechtgeschaffens / Christlich Buch (außerhalb jres Meßbuch vnd Breuier) haben / kan ein jeder Gottseliger / verstendiger Christ leicht abnehmen vnnd erkennen / daß diß vnser new Werck / mit dem Windischen vnd Crobatischen dolmetschen vnd trucken / nicht auß vnbedacht / auß fürwitz / von eitel ehr / oder eigens nutz wegen ist angefangen / sonder auß oberzelten notwendigen vrsachen / vnnd das man dardurch verhofft / vermittelt Göttlicher Gnaden / bey den Orientischen Völckern vnnd vnder den Türcken widerumb den rechten / alten / Christlichen / seligmachenden Glauben anzurichten / zuernern vnnd zuerweitern.

Vnd das auch alle / die zu solchem Werck trewlich rathen / dasselbig helffen für dem / Gott dem Allmächtigen vil ein höhers vnd angenemers gefallen thuen / als wann sie Saishaar oder Fehl / ja Seidin / Silber / Gold / Edelgestain vnd Cederbaum / zur auffrichtung vnd Gebew des Mosy Hütten oder Tabernackel. Vnnd zum Tempel Salomonis gegeben / zugetragen vnd zugefüret / oder vil reicher Clöster vnd Stifften / den Niemandenützigen beschornen Pengeln gebawt / vnd gestiftet hetten

C ij Vnd³⁶⁴

364| Na naslednji strani
Vnd z dvema nn.

Vorred.

Vnnd dieweil wir allesampt von Gott / durch seinen lieben Son ernstlichen Beuelch (auch wenn wir jme gehorsamen grosse verheissungen) haben / das wir vnserm nächsten Menschen / in seinen höchsten Nöthen an vnser hilff vnd beystandt / wie der vnbarhertzig Priester vnnd Leuit / den tödtlich verwundten / Luce 10. nicht stecken / ligen / vnnd verderben lassen sollen / vnnd vnser Nächster / wie Christus selbst auflegt / Math. 5. Luc. 10. Ist nicht allein vnser Freundt bekannter / oder Glaubensgenosß / sondern ein jeder Mensch / er sey Freundt oder Feindt.

Vn[nd] wir nun auß oberzelten Bericht / verstanden vn[nd] wissen / das sovil tausent Menschen / nicht allein in der höchsten leiblichen / sonder vil mehr in der Geistlichen noth/ ligen vnd stecken / darinn sie an Leib vnd Seell öwiglich müssen verderben / dann alle Menschen / niemandt außgeschlossen / wölche nicht bey Christo allein / die Gnad / vergebung der Sünden vnd das öwig Leben / durch den rechten Glauben an jn / vnnd durch den rechten Brauch der heiligen Sacrament / suchen vnd finden / die müssen verderben öwiglich / wie Christus selbst lauter sagt / vnd mit jme Joannes der Tauffer / Joan 3. Vnd dieweil wir oben lauter gehört / vnnd auß jren Aberglaubischen Gotsdiensten verstanden haben / das die obgemelten Völcker alle / nicht allein die Türcken / sonder die da Christen sein wollen / wenig oder schier nichts / warumb der Son Gottes Mensch worden / noch von andern notwendigen / heilsamen vnd trostlichen Christlichen Artickeln / verstehn vnd wissen / auch bey vnd vnder jnen / nicht gelehrt noch gepredigt werden. Derhalben so mag disen offtigenan[n]ten grossen guthertzigten armen Volck von vns Christen / durch an=

dere

Vorred.

dere vnnnd billiche Mittel vnd Weg / besser füglich /
Christenlicher vnd fruchtbarer nicht gerathen / noch
geholfen werden / dann eben durch dises vnser ange-
fangen Werck / nämlich mit der heiligen Biblischen
Schrift / vnd mit andern guten / vnzenckischen /
Christlichen Büchern / in jrer Sprach. Darauff sie auch
wie wir / durch die gnad / hilff vnd würckung des heili-
gen Geistes / den rechten / alten / waren Glauben / die
rechte Religion / erlernen vnd ergreifen mögen. Dann
es ist die Warheit / wie alle geleerte vnnnd erfarnе Predi-
ger sagen: Quod ex negligentia & contemptu verbi Dei
solent oriri omnes superstitiones & Idolomaniae. Wo
man das Wort Gottes nicht recht lauter / vnnnd one vn-
derlaß / liset vnnnd prediget / da volgen gewißlich Ab-
göttereyen / vnnnd allerley Aberglaub. Darumb sagt
Christus / Joh. am 5. Cap. Suchet oder ergründet die
Geschrift, dann sie zeuget von mir / vnd in mir ist das
ewig leben. Vnd Paulus sagt / Durch das gehör des
Göttlichen Worts überkompt man den Glauben / dann
das verborgen wunderbarlich Göttlich wesen in der hei-
ligen Dreyfaltigkeit / Item warumb die ander Person /
der Son Gottes die Menschliche Natur an sich genom-
men / gelitten / gestorben vnd aufferstand. Vnd das
Wir vns seiner Wolthaten vnd seines Verdiensts allein
durch den rechten lebendigen Glauben an jn theilhaftig
machen. Item wie wir geborne Sünder seind / durch
was weg oder mittel / wir der Sünden mögen abkom-
men / Gottes Genad vnnnd Huld erlangen / Wie wir
Gott recht anruffen / jme dienen / vnserm Beruff auß-
warten / die heiligen Sacrament recht brauchen / vns

C iij in

Vorred.

in allen Leiblichen vnd Gaistlichen schwären anfechtungen / in Armuth / Kranckheit / Gefencknussen vnnd in Todts nöthen / trösten vnd erhalten / was wir nach disem Leben zugewarten / vnnd in Summa / wie wir das ewig leben erlangen sollen. Ja das alles müessen alle Menschen allein auß der heiligen Biblischen schrift / vnnd aus den Predigen des hailigen Euangelij erlernen vnd überkommen. Dann die Menschlich vernunft / Kunst / Sinn / vnnd weisheit / von jr selbst wissen von disen sachen vnnd Artikuln nichts zu sagen / wie Paulus sagt 1. Cor. 2. der natürlich Mensch vernimbt nichts vom Gaist Gottes. Es ist ihme ain torheit / vnnd kan es nicht erkennen. Vnd Christus sagt / wer zu jm kommen will / der muess von Gott seinem Vater gelernt sein. Joh: 6.

Vnnd dieweil der Sohn Gottes der recht treuw Hirt vnnd beschützer der Christlichen Kirchen / vnser lieber herr vnnd hailand / Jhesus Christus / auch bey disen vnsern Letzten vnnd gefährlichen zeiten / durch die Predigt seines Euangelij vnnd dolmetschung der Bibel bey so vilen völkern vnnd Nationen / gegen dem Nidergang vnnd Mitternacht / in / wenig jaren souil hatt außgericht / das sie ihn ihren Kirchen / alle Mißbreuch vnnd abgötterey abgethon vnd die alte ware / Christliche Religion widerumb haben angericht. Vnnd nun auch der Allmechtig durch die newlich angefangne windische dolmetschung vn[nd] Truckerey bey vilen Windischen / vnnd ettlichen Crobaten Hohes vnnd Niders stands / schon alberait souil gewürckt / das sie etlich Euangelische Prediger aufgestellt / vnnd die Augspurgische Confession angenommen haben. Auff sollichs nun ist kein zweiffell der Ewig güttig Gott / vmb
seines

Vorred.

seines Sons willen / sampt dem hailigen Gaiſt / werde dem
offgemelten guthertzigen volck / das in der Türckey vnn
an den Türkischen Greintzen wohnet / welches ain grossen
Ernst vnn eifer (aber nicht nach verstand) lieb / vnn lust
hat / Gott zu dienen / vnn den Rechten glauben zu über-
kommen / Durch diſe vnſere ander zwo newe angefangne
dollmeſchung vnn Truckereyen ſein hailigs Krefstigs wort /
In dem Rechten lauttern verſandt vergeblich vnn ohne
frucht / nit laſſen Predigen / Sonder auß jnen jr vil erleuch-
ten / vnn zu der rechten erkenntnus des göttlichen weſens
vnn willens bringen / das ſie von ihrem Aberglauben / Ab-
göttereyen / Seltzamen / Falschen vnn Herrischen
Gottesdienſten abſtehn / vnn ein grundlichen vnderricht
vnn verſandt / von allen nottwendigen vnn
ſeligmachenden Chriſtlichen artickeln / überkommen. Vnn
dieſelbig auch andere zulernen / von ihrem Glauben / vnn
von allen Chriſtlichen artickeln überkommen Vnn dieſelbig
auch andere zulernen / von ihrem Glauben / vnn von allen
Chriſtlichen artickeln vor den Türcken vnn andern leuten
gutte Rechenſchafft vnn verantwortung zu geben / vnn ſie
die Türcken im Rechten Chriſtlichen glauben zu vnderrich-
ten werden wiſſen. Solches alles würdt nicht allein bey den
obgenannten verirrten vnn ainfeltigen guthertzigen
Chriſten / ſonder auch bey den Türcken groſſen nutz / der
Chriſtlichen Kirchen ſchaffen vnn bringen. Dann des Ma-
chomets vnn antechriſts Reich vnn Glaub / muſß nach des
Propheten Eſaie / Cap. 11. vnn des hailigen Pauli 2. Theſ. 2.
weyſſagen / nur durch das wort des Sohns Gottes /
geſchwecht vnn zerſtört werden. Vnn Jacobus Peretz über
den 82. Pſalm Deus quis ſimilis tibi etc. ſchreibt Wie die al-
ten Frommen Chriſten offt haben geredt /

das

Vorred.

das das Türckisch Reich vnd jr Glaube / werde vor dem
jüngsten tag vndergön / vnnnd durch disen Weg / sie
werden sich selbs von einander trennen vnd theilen in
drey theil vn[nd] die zwen theil / werden wider einander
kriegn / streitten / sich selbs vnder einander verderben
vnd vmbbringen / Der dritte theil aber / würdt erken-
nen / das das Machomets Glaub vnrecht ist / vnd sich
desselben schemen / vnd alsdann den Christlichen Glau-
ben annemen. Amen / das es bald geschehe.
Vnd seitmals E. Kün. May. auß sondern gnaden / verord-
nen vnd schickungen Gottes zu disem hohen Christlichen
vnd notwendigen Werck / fürnämlich zu der Cirulischen
Truckerey vnd Geschriffen (deren sich die Christen in der
Türckey / vnd die Türcken selbst / wölche in Europa wo-
nen / am meisten gebrauchen) die erste vnnnd reichlichste
Hilffe / gnädigst dargeraicht / vnd zuuolziehung / noch
mehrere Hilffe vnd fürdernuß bewilligt / dardurch vnser
Christlicher Fürst vnnnd gnädiger Herr / hertzog Christoff zu
Würtemberg / etc. verursacht vnnnd bewegt worden / den
fürnämbsen Croatischen Dollmetschen / gute Herberg
vn[nd] vnderhaltung vnd mir die Pfarr allhie zu Vrach
gnädiglich gegündt vnd verordnen lassen / So haben wir
auch newlich gute Vertröstung gehört / das neben E. Kün.
May. die von Gott erleuchten gnädigsten / gnädigen
Christlichen vnd Gottseligen Chur vnd Fürsten / Grauen /
Herrn vnnnd Stett / dises vnser angefangen heilsam Werck /
dardurch / wie oben vermeldt / der recht / alt Christlich
Glaub erweitert / vnd des Teuffels / Türcken vnnnd
Antichrists Reich gemindert würdt / zuuolfieren / stattlich
vnd trewlich rathen / vnd helffen wollen. Vmb dises
E. Kün.

Vorred.

€. Kün. May. vnd alle / die neben derfelbigen / diß new
Gebew / Gott zu ehren / vnnnd dem offtigenannten armen
Volck zur wolfart vnd Seelen heil auffzurichten geholf-
fen / werden von Gott vnserm Him[m]lischen Vatter /
vmb Christi seines Sons willen / in der Ewigkeit groſſe be-
lonung / vnd von allen Außermöchten hie vnd dort / ewi-
gen danck vnd lob empfahen / vnd leuchten wie die Ster-
nen am Himmel ewiglich. Dan. 12.

Was ſunſt die Contribution / ſubſidium vnnnd die
erſamlung zu dieſem Werck belangt / ſollen €. Kün.
May. vnd mäniglich wiſſen / das mit allerley Außgaben
die man deßhalben thun muß / getrewlich / ſpärig /
fürſichtig vnnnd bedächtigt gehandelt würdet / vnnnd füro-
hin auch (als mit einem gemeinen Kirchengut) mit auß-
gebung deſſelben / auffß getrewliſt allein der notturfft
nach gehandelt werden ſolle / Wie dann vnſer gnädiger
Herr vnnnd trewer Befürderer vnnnd Handthaber diſes
Wercks / der Wolgeborn Herr / Herr Hans Vngnad
Freyherr / etc. (den Gott auß ſonderm verordnen / in
das Landt zu vns gebracht / vnd der auch ein groſſe
Summa ſeines eignen Gelts dargelihen / gelegt vnd
fürgeſtreckt hat) Eines jeden Contribution / vnd alle
Außgaben / nit ohne vnſer der Dolmetſcher wiſſen / or-
denlich vnd fleißig auffſchreiben laſſet / das alſo jr G.³⁶⁵
ſampt vns von allem Empfang vnnnd Außgeben was diß
Werck belangt! zu jeder zeit vnd vor mäniglich / gute /
lautere vnd auffrichtige Rechnung zu geben bereit vnd
vrbittig. Vnd man ſoll hiebey auch wiſſen vn[nd] war-
haſtig glauben / das diß Werck ein groſß Gelt haben
will / Dann die Puntzenſchneider / die Gieſſer /
Juſtierer der Matrices / vnd von ſouil mancherley
frembden Buchſtaben. Vnd die

365| Gnad.

D vns

Vorred.

uns die Pressen / vnd was zu zweyen neuen Truckereyen gehört gemacht / haben sich wol vnd reichlich bezalen lassen. Item die Setzer vnnnd Trukker / dieweil diß unbekandte geschriffen / vnd Sprachen sind / dergleichen die Dollmetscher / wöllen auch jre gutte vnderhalt besoldung vnnnd zerung / auß Coratien / vnnnd widerumben hinein haben. Zudem / So man will / das durch dise vnser getruckte Bücher / die Rechte / alte Christliche Religion vnder die obgemelten Völcker komme / vnnnd bey jnen einwurtze / So muß man jnen die Bücher alle einbinden / dann sie haben kein Buchbinder / Dieselbige auch nicht allein in jre Länder mit großem vncosten vnd gefahr schicken / (Seitenmal darauff stehet / das die vertreiber der Bücher von dem Türcken vnd den Bapstischen nider gehawen / veriaht vnnnd vertriben werden möchten) vnnnd gar wolfeil umb halb Selt verkauffen / sonder auch zum thail verschencken / dann der merer thail auß jnen sein gantz Arm vom Türcken / auch von jren aignen herren / von wegen des stätigen Kriegs / hart belästigte Leut / das sie also erarmet / das sie sich kaum vnderhalten / vnnnd solche Bücher zu kauffen nicht vermögen / Auch jre Pfarrer / Priester vnnnd Mönch so arm / dz sie selbs zu Pflug gehn / vn[n]d sich mit dem Ackerbau ernehren müssen. Das man also auß dene[n] vrsachen / dise / nicht wie andere Bücher versilbern kan.

Vnnnd auff das E.Kün. May. vnnnd andere / auch ein wissen haben / auß wölchen Büchern / vnnnd was für ein sachen wir verdolmetschen / vnd ob wir mit vnserm Dolmetschen / Trucken / Geschriffen vnnnd Buchstaben / vngedadelt / vnuerfpott pleiben / vnd vor Selerten der heiligen Schrift / vnd der Crobatischen Sprache Erfarnen / bestehn werden oder nicht: So will ich hiemit / dauon

auch

Vorred.

auch ein kurtzen bericht thun. Wie wir haben vnnnd gebrauchen gleichwol / mehr dann ein / Lateinische / Teutsche / vnnnd Wälische (vnnnd / von wegen ettlicher alten / Windischen Wörter / ein Behömische) Dollmetschungen der Bibel / Aber wir halten vns / vnnnd volgen am Maisten / des Erasmi vnnnd Lutheri Translation. Vnd seind des vorhabens / wenn wir das new Testament haben vollendet / als dann so wollen wir durch Brieff vnnnd zuschreiben / bey den Hochgelerten Theologen der Hebreyschen sprach vnd Geschriften erfarnen / vnd Vniuersiteten Rath suchen / wölcher Dollmetschung / es sey im Latein / Teutsch oder Wälisch / wir doch fürnämlich vnnnd am maisten volgen sollen. Vnnnd dismal / neben dem neuen Testament / haben vnnnd werden wir nichts Dollmetschen / noch Trucken / dann den Catechismum / die fürnembsten Artickul des Christlichen Glaubens / auß locis Teologicis Phillippi / vnd ein kurtze Postill auch auß Phillippi / Brentij / vnd Loffij Postillen gezogen. So wollen wir auch hinfür neben dem alten Testament / wills Gott / kein Zenckisch / vnnöttig / oder hoch disputierlich Buch verdolmetschen noch trucken. Sonder allein was den Armen / gemainen ainseltigen Mann zu seiner Seelenheil zu wissen von nöthen / vnnnd was lautter / Warhafft / verstendig / tröstlich / vnnnd zu pflanzung vnd erhaltung der waren Religion / dienstlich vnd Nutzlich ist. Vnnnd das / so wir leicht / mit Gott vnnnd ehren / vor aller Christenhait verantwurten / vnd mit claren sprüchen auß Biblischer geschrifft vnd auß dem Catechismo beweisen mögen. Dann wir Dollmetscher allesampt miteinander / haben sollichs wolgenanntem vnserm

D ij trewen

Vorred.

trewen Herrn vnnnd Patron / dem Herrn Vngnad / mit gelobter Handt / im beysein aines Württembergischen Raths / versprochen / das wir kain andere dolmetschung der Bibel nicht volgen / noch kain ander Buch verdolmetschen vnd trucken wöllen / dann das von den gelerten der Augspurgischen Confession anhengigen vnnnd verwandten Approbiert vnnnd angenommen sey. / Item / So haben wir Dolmetscher jrer Gnaden / ich für mein Person / alle meine verdolmetschte vnnnd von mir in Druck gegebne Windische Bücher / die mit Lateinischen vnnnd teutschen Buchstaben getruckt sein vnd werden / Dergleichen Steffanus Hifterreicher vnnnd Anthony Dalmata alle Bücher die sie mit jren Gehilffen verdolmetschen / vnnnd mit Crobatischen vnnnd Cirulischen Buchstaben trucken lassen / dergleichen zugesagt vnnnd versprochen / wa[s] wir von wegen vnfers dollmetschen vnd truckens / Rechtlich angesprochen vnnnd erfordert wurden / vor Gottseligen / gelerten vnnnd vnpartheischen Leuten / in aigner Person / zuuerantworten vnnnd zuuerthädingen. Auff dises so hat der Herr Vngnad etc. die zween obgenannten Syrfischen vnd Bosnischen Priester / auff jr Gewissen / Trauwen vnd Glauben gefragt / Ob dise vnserne newe dollmetschung des neüwen Testaments / des Catechismi / vnnnd der andern Bücher / recht vnnnd verstendig sey / Vnnnd ob die Buchstaben beider Geschrifften vn[nd] Truckerey / die Crobatischen vnnnd Cyrulischen recht geschnitten vnnnd gossen seyn / Darauff haben sie jre hende auff die Brust gelegt vnnnd gesagt / Sie beken[n]en vnnnd sagen bey jrem glauben vnd trauwen die warheit / das sollich vnserne verdollmetschte Bücher / auch baide Geschrifften durchauß / recht / gutt / läß=

lich

Vorred.

lich / vnnd verstendig sein. Es werdens nicht allein die Priester vnd Gelerten / sonder auch die Kinder vnd Layen / durch gantz Croatien / Dalmatien / Bosñen / Seruiem / vnnd in Bulgaria / leicht lesen vnnd verstön mögen. Es möchten gleichwol etliche Wörter vnnd Buchstaben nicht jedermann gefallen / dann die Crobaten vnnd Dallmatiner reden etliche wörter anderst / dan[n] die Bosñner vnd Siruier / vnd in der Cyrulischen geschriff / schreiben sie etlich Buchstaben auch nicht gleich / wie wir in der Lateinischen vnnd Teutschen Geschriff auch thun. Aber wir haben deßwegen 4000 kleine Abecedaria / Cyrulisch vnnd Crobatisch lassen trucken / darauff sie die Buchstaben vnfers truckens grundtlich werden erkennen lernen. Gott, dem Allmächtigen seie von vns allen / vmb dise seine Gaben / höchst Lob / Ehr / Preiß vnnd Danck gesagt. Amen.

Vnd nach dem Gnädigster König wolgenannter vnser in disem Werck fürnämlicher Patron / vnnd gnädiger Herr / Herr Hans Vngnad / etc. Auch wir die Doilmetscher allesampt vnder dem loblichen Hauß Österreich geborn / vnnd derhalben E. Kün. May. als vnserm gnädigsten Erbherren / auch dem loblichen Hauß Österreich in vnderthänigsten Trewen zu dienen genaigt / vnd schuldig erkennen. Zu dem auch alle obernennte Völcker / denen soll ich vnser dolmetschen vnd Bücher zu gutem nutzen / vnnd befürderung jrer Seelen hail vnnd Seligkeit / geraichen vnd gedeihen / auch mit Gottes Hilff / ohne Furcht nit abgehn werden / vnder Hochgelelten loblichen Hauß Österreich vnnd der Cron hungern gefessen / vnd der we=

D iij gen

Vorred.

gen E. Kün. May. als jrem natürlichen / rechten von Gott gegebenen vnnnd verordneten Erbherren / Kunig vnnnd Fürsten vnderworffen vnd zugehörig seyen. Vnd dann auch E. Kün. May. zu disem vnserm Werck / wie obgemelt / gnädigste Hilff gethon. Derhalben / vnnnd in vnderthänigster Bedenckung diß alles / So haben E. Kün. May. Wir disen ersten halben Theil des Crobatischen newen Testaments / sampt einem newen Cyrulisehen Buch / darinnen die nöttigsten vnd tröstlichste Stuck vnnnd Artickel vnfers Christlichen Glaubens / angezeigt vnd außgelegt werden / am ersten zu lesen / vnderthänigst dedicieren vnnnd in derselben Namen außgehn lassen sollen / vnd wollen / vnderthänigst bittend / E. Kün. May. wollen solches mit gnädigstem gefallen / ohne verdruß von vns auffnehmen / vnnnd vns die obgemelten alle sambt / in gnädigstem Beuelch haben.

Der Allmächtig ewig Gott / ein Vatter vnfers Herren Jesu Christi / der wölle vmb seines geliebten Sons willen / dem Allerdurchleuchtigsten / Großmächtigsten Römischen Keiser / etc. E. Kün. May. lieben Herrn vnnnd Vattern / vnsern Allergnädigsten Herrn vnd Landsfürsten / dergleichen E. Kün. May. auch den Durchleuchtigen / Hochgebornen vnnnd Tugentreichen / Ertzhertzogen vnnnd Ertzhertzogin zu Österreich / etc. E. Kün. May. lieben Gebrüdern vnnnd Schwestern / die ware vnd Seligmachende Erkantnuß / des Göttlich=
en wesens

Vorred.

en wesens vnnnd willens gegen vns / Trewe vnnnd Weise
Rath / Gottselige vnnnd verstendige Kirchendiener /
gehorfame vnnnd Gotfförchtige Vnderthonen / geben vnnnd
verleihen vnd bewaren vor allem übel / Amen. Datum
Vrach am zwölfften tag Januarij. Anno etc. 1562.

E. Kün. May

Vnderthänigi=
ster Caplan.

Primus Truber Crei=
ner / der zeit Pfarherr
zu Vrach.

PRVI DEL NOVEGA TESTAMENTA, V NJEM SO ZAJETI VSI ŠTIRJE

evangelisti in apostolska dela, sedaj prvič iz več jezikov
po Antonu Dalmatinu in Štefanu Istranu s pomočjo dru-
gih bratov zvesto prevedena v sodoben
in razumljiv hrvaški
jezik.³⁶⁶

366| Prevedeno iz
hrvaščine.

Prvi del Novega testamenta,
v njem so štirje evangelisti in apostolska dela,
sedaj prvič preveden v hrvaški jezik in natisnjen
z glagolskimi črkami.³⁶⁷

367| Prevedeno iz
nemščine.

V TÜBINGENU,
LETA 1562
PO KRISTUSOVEM ROJSTVU.

Presvetlemu in
mogočnemu knezu in gospodu,
Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrij-
skemu, vojvodi burgundskemu, vojvodi zgornje
in spodnje Šlezije, grofu Moravske marke,
grofu tirolskemu itd.

Milost in mir od Boga Očeta
po Jezusu Kristusu, našem
Gospodu in zveličarju.

Presvetli krščanski kralj, milostni gos-
pod. Potem ko sem po svojem
skromnem mnenju prišel do zaključ-
ka, da ne bi bilo nič narobe, če bi v
nemškem predgovoru k tej novi,
pred tem nikoli tiskani hrvaški knjigi, ki sem ga
na prigovarjanje mnogih dobrih kristjanov in iz
drugih tehtnih razlogov namenil vašemu kralje-
vemu veličanstvu, najprej na kratko, pošteno in
temeljito povedal in prikazal, kakšno vero, na-
vade, lastnosti in običaje imata ubogo krščansko
slovensko ter hrvaško ljudstvo, ki živita na tur-
ških mejah ter pod Turki v Bosni, Srbiji in Bol-
gariji ter v okoliških deželah (vsi uprabljajo slo-

Predgovor

vanski jezik in se za silo med seboj razumejo) ter s kakšnimi obredi opravljajo svoje božje službe. Vsi ti narodi doslej v svojem jeziku in pisavi niso imeli celotne Biblije niti katekizma ter v strahu pred Turki stalno trpijo v velikih stiskah in tegobah. Nadalje, kako se obnašajo nekateri spodobni Turki do kristjanov, o čem se včasih z njimi pogovarjajo, pa tudi razpravljajo o verskih zadevah. Vsega tega vašemu kraljevemu veličanstvu ne govorim zaradi poročanja, saj ste o vsem tudi brez tega dobro poučeni, temveč zaradi blagih in pobožnih gornjih Nemcev, pri katerih sedaj uživamo zatočišče, hrano in gostoljubje, saj so nekateri od njih poleg vašega kraljevega veličanstva pomagali pri nastajanju hrvaških in cirilskih črk ter tiskarne, pa tudi zaradi drugih dobrih kristjanov, ki živijo daleč od turških meja ter malo ali prav nič ne vedo o veri, običajih, strahovih in stiskah omenjenih ljudstev. Zaradi tega, še posebej pa, da bi se temeljito seznanili z resnico in spoznali tožbe ubogega ljudstva ter da bi lahko povedal in dokazal, da je to naše začeto prevajanje in tiskanje božje ter prepotrebno delo, ki si zasluži, da bi ga z molitvijo, nasveti in pomočjo podpiral ves krščanski svet, se nisem mogel odpovedati svojemu resničnemu poročilu o teh stvareh. Najprej želim govoriti in poročati o ubogih kristjanih, ki morajo v Bosni, v sosednjih

Predgovor

deželah ter v Srbiji in Bolgariji prebivati pod turškim trinoštvom.

O tem krščanskem ljudstvu sem pred nekaj leti pogosto od verodostojnih ljudi, kot je bil pokojni gospod vitez itd. Žiga Višnjegorski,³⁶⁸ ki je potoval skozi te dežele v Konstantinopel in nazaj, nadalje od nekaterih trgovcev in slednjič od dveh duhovnikov grške veroizpovedi, ki sedaj tukaj v württemberški deželi sodelujeta pri našem prevajanju in tiskanju (eden od njih je rojen v Srbij, drugi pa v Bosni, kjer sta bila tudi vzgojena, po teh deželah sta potovala in tam po njihovih običajih opravljala duhovniški poklic), slišal in spoznal, da je omenjeno krščansko ljudstvo nasploh in v veliki večini prijazno, gostoljubno in pošteno. Vsakemu tujemu ali znanemu kristjanu, ki jih obišče, zastonj, brez plačila izkažejo vso zvestobo in prijateljstvo. Ubogim radodarno in bogato podare, za kar prosijo, so pa celo žalostni, če jih revni pogosto ne nagovarjajo. Med seboj ne trpijo kurbarije niti prešuštva, ker menijo, da ni večje žalitve za rod ali za prijatelje, kot je nečistovanje. Ti kristjani v Srbiji so vsi, v Bosni in okrog nje pa delno (kot sami pravijo), grške veroizpovedi. Ne upoštevajo rimskih maš, saj imajo svoje posebne dolge maše v lastnem preprostem srbskem in hrvaškem jeziku, ki jih imenujejo liturgija Janeza Zlatousta. Prav te ma-

368 Sigmund Weixelberger, Žiga Višnjegorski, cesarski odposlanec na turškem dvoru. Skupaj z Ivanom Hobordancem naj bi pri sultanu dosegel pravico Ferdinanda I. do Madžarske. Tega nista dosegla, pač pa sta Ferdinandu prinesla vojno napoved sultana Sulejmana Veličastnega. Weixelberger je sodeloval na zasedanju Reichstaga 1530 v Augsburgu in bil zagovornik protestantizma. Zaslužen naj bi bil za poraz Turkov pred Mariborom. Prim. Oskar Sakrausky, n. d., 205, op. 4; J. Vinkler, *Uporniki, "hudi farji" in Hudičevi soldatje*, Ljubljana 2011, 55–58.

Predgovor

še (katere sem lahko sam, z omenjenima duhovnikoma, iz njihovih mašnih knjig skozi in skozi, besedo za besedo preučil in pregledal), katere je Erazem Rotterdamski pred leti iz grškega prevedel v latinski jezik, najdemo na koncu pete knjige Janeza Krizostoma, nadškofa v Konstantinoplu. Imajo pa tudi krajšo mašo, ki jo berejo na večer velikih praznikov, ko po celodnevnem postu prihajajo preudarno v cerkev, kjer obhajajo ljudstvo. Njihove cerkve so razdeljene na tri dele: v zgornjem delu si duhovnik nadene mašno oblačilo, iz kvašenega, z zvezdnim znamenjem okrašenega kruha izreže srednji del, ga zdrobi v kelih, prilije vino ter nad njim izgovori molitev. Nato gre v mašnem oblačilu s kelihom in v spremstvu diakona v drugi del cerkve ali na kor (v tem delu je veliki oltar z zaveso, kjer sta duhovnik in diakon sama brez prisotnosti laičnih oseb), kjer postavi kelih na oltar ter nekaj časa tiho in nekaj časa glasno zase bere mašo v preprostem srbskem jeziku. Medtem diakon štirikrat bere litanije vernikom, ki v spodnjem delu cerkve stoje odgovarjajo z »Gospod, usmili se nas« itd. To traja precej dolgo. Ko končajo s čaščenjem in mašo (pri tem svojih svetinj ne povzdigujejo niti ne nosijo naokrog), razgrne diakon ali pomočnik zaveso, nakar pristopijo tisti, ki so

Predgovor

se spovedali in žele opraviti obhajilo, ki se jim podeli v dveh podobah z žličko iz keliha. Na binkoštni dan v velikem tednu vzamejo njihovi duhovniki kos omenjenega blagoslovljenega kruha, ga shranijo doma v škatli ali leseni pušici ali v posebni posodi v cerkvi. Ko želijo umirajočim podeliti zakrament, bolniku drobtinico tega kruha ponudijo v žlici vina. Krstijo preprosto z neblagoslovljeno vodo, brez soli, praškov in olja. Nimajo javnih pridig (čeprav bi jih lahko imeli, kajti Turki pridiganju v cerkvah ne nasprotujejo, zvonjenja zvonov pa ne trpijo). Sicer pa duhovniki in menihi pri spovedi in po domovih svoje ovčice in farane strogo kaznujejo, za vsak greh jim nalože težko pokoro ter jim zapovedujejo, naj veliko žrtvujejo, darujejo za maše in miloščine, molijo ter se postijo itd. Vse to izpolnjujejo voljno ter v celoti, saj zelo spoštujejo zapovedi svojih dušnih pastirjev, ker se izobčenja, božje kazni in prekletstva boje bolj kot smrti. Svoje duhovnike zelo spoštujejo in brez njih tudi ne prirede nobene gostije. Duhovniki in menihi jim pod pretnjo pogube duš tudi strogo prepovedujejo, da bi se s Turki podajali na pohode, kjer ti lovijo kristjane; vendar mnogi, posebno mlajši in predrzni, ki se radi vojskujejo in zmagujejo, ne poslušajo njih svaril, razen tega pa jih Turki silijo k

Predgovor

temu, da potujejo z njimi. Toda starejši nočejo vzeti niti helerja niti groša, tudi v hiši ne trpijo ničesar, kar bi bilo plačano z denarjem od prodaje kristjana.

Njihovi duhovniki in menihi gredo vsak dan zjutraj in zvečer v cerkev, kjer dolgo pojo, berejo in molijo v svojem preprostem jeziku iz brevirjev in molitvenikov. Pri vseh božjih službah, na katerih se zbere mnogo ljudi, pogosto uporabljajo veliko kadila. V cerkvah ne marajo izklesanih, izdolbenih ali izrezljanih podob, pač pa slike,³⁶⁹ predvsem razpela z napisom v ciriličnih črkah »Jezus iz Nazareta, judovski kralj«. Imajo pa tudi druge slike, kot na primer sliko naše Gospe, Janeza Krstnika in slike apostolov.

Duhovniki se, še preden to postanejo, poročé z nedolžnim dekletom. Šele nato jih njihovi škofje ali patriarhi posvete ali ordinirajo, to se zgodi v dveh dneh. Če pa njihova prva žena umre, se z drugo ne smejo poročiti, če želijo ostati duhovniki. (Njihov patriarh s spremstvom, na oslu pogosto jaha v Konstantinopel k cesarju na dvor, kamor ima prost dostop.) Menihi se ukvarjajo z ročnimi deli in se morajo zaobljubiti večni čistosti, če pa jih zalotijo, da so svojo zaobljubo prekršili, končajo na turški grmadi, razen če se pustijo obrezati in sprejmejo turško vero.

369| Ikone.

Predgovor

Vsi skupaj, duhovniki, neposvečeni in otroci, ne jedo ničesar od zadavljene živali, niti od krvi, ker je Mojzes rekel, da je v krvi življenje.³⁷⁰ Postijo se vse srede in petke ter zelo pogosto čez vse leto, namreč sedem tednov zapored pred veliko nočjo, štiri tedne pred praznikom Petra in Pavla, petnajst dni v avgustu pred vnebohodom naše Gospe ter šest tednov pred božičem.

Kadar umre kdo, ki je bil bogat, naroče brati maše štirideset dni zapored več duhovnikom ali menihom, če je bil ubog, pa le enemu ali dvema. Maše plačujejo iz pokojnikove zapuščine z denarjem, voli, kravami, konji ali osli. Pokojniku v čast ter za zveličanje njegove duše prirede v teh štiridesetih dneh štiri velike pogostitve, na katere so vabljeni duhovniki, menihi, prijatelji in sosede. Tedaj pred jedjo in po njej molijo za pokojnega. Ostali kristjani v Bosni in okoli nje se ravnaajo (kar se vere tiče) v vseh stvareh po rimski Cerkvi, bosonogi menihi pa uživajo pri njih največji ugled.

In med temi kristjani v Turčiji — čeprav plačujejo davek od svojih posesti, hiš in zemlje, na kateri se z delom svojih rok s težavo preživljajo, oddajajo desetino, nekateri celo sedmino od vsega pridelka in živine — so prisiljeni vsi tisti, ki so sposobni za vojsko ter dovolj pri močeh, ka-

370| 1 Mz 9,4;
3 Mz 3,17;
Apd 15,29.

371| Sufiji, pripadniki
mistične smeri v islamu,
tudi socialno revolucio-
narno gibanje,
O. Sakrausky, n. d. 209,
op. 11.

Predgovor

dar koli se turški cesar ali njegovi paše ali poglavarji odločijo za pohod proti sofistom³⁷¹ ali kristjanom, podati z njimi na pohod ter na lastne stroške, s svojo živino prevažati topove in oskrbo. Razen tega jih Turki zaradi neznatnih vzrokov, če se pred njimi ne priklonijo, se jim ne umaknejo ali pred njimi ne razjahajo, pogosto pa kar brez vsakega povoda s puškinimi kopiti pobijejo na tla ali celo umorijo. Tudi hudobne turške drhali in pobalini jih pogosto, podnevi in ponoči napadajo na njihovih domovih, jim poberejo vse, kar imajo, pogosto privežejo moške člane družine na stebre ali vrata v hiši, možje in očetje pa morajo gledati, kako sramotijo njihove žene in hčere. Često jim tudi ugrabijo in odvedejo nevesto ter jo šele po nekaj dneh pošljejo nazaj. Nekateri Turki zahtevajo od krščanskih hčera, da se z nimi poroče, česar ne more nihče preprečiti, nato pa jih odvedejo in prodajo preko morja v Azijo. Skratka, turška oblast Turkov nikoli ne kaznuje, pa naj store kristjanom, kar koli hočejo.

Po drugi strani pa se najdejo tudi pošteni, dostojni in skromni Turki in Turkinje, ki čutijo do ujetih kristjanov in kristjank resnično sočutje, jih prijazno nagovarjajo, jim dajajo denar za vbogajme in pravijo: »Prosi tvojega Boga zame.« Prav

Predgovor

tako govorijo turške žene ujetim krščanskim ženam: »O, ti uboga ženska, zakaj nisi zbežala, ko te je vrana s svojim vztrajnim vpitjem opozarjala.« Ti se ne norčujejo iz nobenega človeka, če je ta prizadet ali pohabljen, rečejo: »Bog ga je pač tako ustvaril.« Samo ko vidijo koga, ki je pijan kot čep, ga opljuvajo in rečejo, »*Pfuj, pyana suina*«, fuj, pijana svinja, pa tudi iz dolgih, širokih, prerezanih nemških »hudičevih hlač«³⁷² se radi norčujejo. Če pa kristjan, ali njih več, premožnega ali znanega Turka zaprosi za kruh ali prenočišče, jim ta tega ne odkloni, temveč naroči svojemu hlapcu, da jih odvede v hišo za goste (vsak premožnejši Turek ima ob svojem dvoru posebno bivališče za tuje goste), jih kakor tudi njihove konje oskrbi z vsem, kar potrebujejo, pozneje pa tudi sam pride do njih, se pozanima, od kod prihajajo in kam so namenjeni, običajno pa se z njimi tudi prijazno pogovarja ter razpravlja o verskih zadevah, o Sveti Trojici in sodnem dnevu. Tudi če kristjan slučajno kaj pove zoper turško vero, mu tega ne zameri in ga tudi ne izda, razen če se izkaže, da je turško vero sramotil, tedaj ga razsekajo na kose ali pa se mora dati obrezati in sprejeti turško vero. Po daljšem razpravljanju na koncu rad reče: »Bog daj nam vsem pravo vero!« Mnogo imenitnih Turkov tudi iz višjih krogov

372 Hudičeve hlače – Teufelshose, tudi Pluderhose, v drugi polovici 16. stoletja razvite zelo široke, večinoma do kolien ali gležnjev segajoče, razrezane, iz obilice svile sešite hlače, tako da so se videle barvaste spodnje hlače ali gola koža.

Predgovor

da svoje otroke na skrivaj krstiti in ko ti odrastejo, jih pošiljajo v krščanske dežele, da si tam pridobe znanje o krščanski veri.

Od omenjenih ljudstev, ki so najbližja turškim mejam, vendar pod krščanskimi vladarji, so Hrvatje, Dalmatinci, Vendi ali Slavonci. Hrvatje, ki jih imenujemo tudi Husarji, slavijo, kot to potrjujejo dnevne izkušnje, po tem, da so pošteni, krepki in revni ljudje. Vsak Hrvat je, ko doseže zrelo leta, naj si bo grof, plemič ali vojščak, tako srčen in spreten, da se lahko z vsakim Turkom meri v viteškem boju in lomljenju kopja ter sprejme izziv za boj bodisi na konju ali kot pešak. V svojem jeziku so tudi precej zgovorni in plemeniti, v vojni in na bojnem polju ob sebi ne trpijo nobene ženske. Radi nazdravljajo z veliko pijače, pri čemer žele svojim nadrejenim in prijateljem srečo, dušni blagor in dolgo življenje. Žene so svojim možem zveste, poslušne in uslužne v vsem, o nečistovanju se zelo redko sliši. Ženske se niti v šali niti pri plesu nikakor ne puste stiskati ali prijemati. Vse to ljudstvo je popolnoma rimske veroizpovedi. Uživanje mesa, jajc, masti in sira ob petkih, sobotah in ob postu imajo za velik greh, hujši od kraje konj. Duhovniki berejo maše v hrvaškem jeziku, pridigajo le občasno, vendar le velike izmišljene bajke. Dalmatinci so

Predgovor

napol Italijani, saj tudi imajo skoraj italijanske navade in verovanja. Slavonci, ki jih sicer imenujemo Bezjaki, imajo skoraj madžarske in hrvaške običaje in lastnosti, v verskih zadevah se držijo hrvaških navad, razen tega, da njihovi duhovniki berejo maše v latinskem jeziku ter hodijo na dolga romarska potovanja. Največji del dežel teh treh ljudstev je puščoben in pod turško oblastjo. Odkar so Turki pred komaj petimi ali šestimi leti zaradi izdaje zavzeli grad Kostajnico, so odgnali ter pogнали z domov, iz gospodinjstev in s posesti okrog 40.000 duš teh treh ljudstev.

Preprosti ljudje omenjenih slovenskih dežel, ki prebivajo v Slovenski marki, okrog Metlike, Novega mesta in Krškega,³⁷³ imajo v teh krajih skoraj enak značaj in običaje kot Hrvatje ter Srbi, ki so k njim pribežali pred Turki in iz Turčije. Ljudje, ki so doma na Krasu, v Goriški grofiji in Istri, se v običajih in veri delno nagibajo k Hrvatom, delno pa k Lahom. Tisti, ki živijo v deželi Kranjski, Spodnještajerski in Koroški, pa so po navadah in lastnostih podobni Nemcem, se po nemško tudi oblačijo, le da ženske na glavi nosijo posebno dolge tančice. Deželna gospodarka, grofje, baroni, vitezi in plemiči zgornjeslovenskih dežel govore dobro nemško, mnogi od njih pa tudi latinsko in laško. Prav tako govori

373 Trubar navaja ime Türckfeld, ki ga pa ni v nobenem imeniku slovenskih krajev; v Trubarjevem času so nemško ime Gurckfeld uporabljali za Krško.

Predgovor

nemško precej meščanov, duhovnikov in menihov, toda preprost, nerazgledan človek govori le slovenski jezik. To ljudstvo je pošteno, zvesto, resnicoljubno, poslušno, gostoljubno in blago, ki se do vsakogar, tudi do tujcev vede prijazno in spoštljivo, je pa preveč in močno praznoverno, kajti ti dobrosrčni kranjski in gorenjski ljudje hočejo vse svoje težave razrešiti pri Bogu, pri Devici Mariji in svetnikih zgolj z branjem in poslušanjem neštetihih maš, z volili, shodi, daritvami, rožnimi venci, mnogimi praznovanji, prižiganjem sveč, procesijami, žegnano vodo, soljo, palmami, s kadili in pokanjem, z romanji v daljne kraje ter z gradnjo novih cerkva. S tem žele preprečiti vse nesreče, vse kazni božje, bolezni, podražitve, vojne in neurja, pa tudi hudiča iz oblakov, s polja, iz domov in od živine, iz hiš in od postelje pregnati. Prav tako žele s tem doseči dobre letine, obilo žita in vina pa tudi mir pred Turki in dolgo življenje. Pa tudi pokojnim iz peklenskega ognja v nebo pomagati ter večno zveličanje doseči. Če pa kdo v hiši zboli, tedaj se bolnik ali nekdo namesto njega kot oče ali mati zaobljubi pri tej ali oni cerkvi Devici Mariji ali nekemu drugemu svetniku darovati veliko žrtev, najsibo to govedo, vol, teliček, ovca, nekaj funtov voska, primerna vsota denarja, bolnikova

Predgovor

najboljša obleka ali pa obljuba, da bo šel na dolgo romanje. V ta namen pogosto romajo celo v Rim, Loreto, Ötting in Sv. Wolfgang na Bavarskem, vsakih sedem let pa vse do Aachna na Spodnjem Nemškem. Razen tega so in še gradijo poleg župnijskih cerkva vse vprek na vseh dvorih, v hribih in v lepih dolinah, v gozdovih in grmovju velike cerkve, često kar dve, eno ob drugi. V mnogih farah imajo celo do štiriindvajset in več podružničnih cerkva in kapel, pa dnevno še kar gradijo nove. To veliko malikovalsko in nepotrebno gradnjo zganjajo in izvajajo zgolj na prigovarjanje, prepričevanje in zapoved lahkomiselnih, blaznih in nepoštenih ljudi, ki jim lažje in govorijo, da se jim je v sanjah, med spanjem ali pa sploh ponoči prikazala Devica Marija ali kateri drug svetnik ali svetnica. Nekateri se, ko naj bi imeli dneve z napadi videnja, pred ljudmi podnevi zgrudijo ter po dolgem tresenju in cepetanju govorijo, da se jih je dotaknila Devica Marija ali sicer kak svetnik ali svetnica in z njimi govorila ter jim zapovedala, naj se na tem ali onem hribu, v tej ali oni dolini ali gozdu postavi cerkev. K njej vodijo procesije, romanja in tam darujejo ter bero maše. Če pa tega ne bi izpolnili, bo Marija, svetnica ali svetnik, ki se jim je prikazal, žito na poljih in vi-

Predgovor

nograde uničil s točo ali neurjem ter nad ljudi poslal takšno pogubo, da jih niti tretjina ne bo preživela.

Nedavnega poletja preteklega petnajst sto enainšestdesetega leta se je pri Gornjem Gradu na Spodnjem Štajerskem, štiri milje od Ljubljane, pojavila mlada, nesramna in vlačugarska ženska, ki je pred ljudmi s povešeno glavo in licem, uprtim v tla, ter rokami, sklenjenimi na hrbtu, ljudem govorila in tožila, da Devica Marija odslej v cerkvi na gori pri Gorici in Solkanu (katere gradnja se je pričela šele pred dvajsetimi leti, zaradi prividov neke stare coprnice, ki naj bi v mladosti pokončala tri otroke) noče več prebivati, ker ji, kot pravi, farji poberejo najboljše plašče, obleke in najlepše tančice, ki jih verniki prinašajo in darujejo Devici Mariji ter jih podarjajo svojim kuharicam. Prav tako pokurijo vosek in sveče, ki ji ga prinašajo in darujejo pri igrah, popivanju, preklinjanju, sramotenju in zaklinjanju, njih predstojniki in dušni pastirji pa kradejo njen denar ter ga nekoristno zapravljajo. Zato hoče imeti drugo cerkev pri Gornjem Gradu. Na takšno njeno nagovarjanje in ker so ljudje še isto noč na mestu, ki ga je pokazala, videli mnogo plamenečih luči (sama je namreč okrog polnoči na tem mestu naokrog prižgala več bakel ali pla-

Predgovor

menic iz trsk, od katerih so zjutraj našli ostanke oglja in luknje za plamenice), so neuki in preprosti kmetje na tem griču kmalu postavili leseno kapelo ter poklicali nekaj farjev k branju maš na njenem oltarnem kamnu. Ti so se radi odzvali ter so to novo gradnjo in ustanovo redno podpirali, kajti takšna nova cerkev in romanja k njej jim dajejo, kot sami pravijo, mnogo dobrega denarja za njihove maše, pa tudi mesa za njihove kuhinje. Zatorej so na novo leseno kapelo napisali »*Locus iste sanctus no[n] ab hominibus est inuentus, sed a Deo optimo maximo mirabiliter per ignem et lucem et flammam ignis electus, demonstratus et illustratus, propterea vocatur locus iste ad saluatorem nostrum Iesum Christum et beatam virginem matrem eius.*« Skratka, nikomur koristna ženska brez časti je s svojimi Baalovimi³⁷⁴ farji in s svojim lažnim nagovarjanjem dosegla, da je v preteklem mesecu avgustu leta petnajst sto enainšestdeset na dan Marijinega vnebovzeta k omenjeni kapeli romalo več tisoč slovenskih kmetov in kmetic ter darovalo mnogo velike in drobne živine, oblek, denarja, voska, sveč, sira, volne, lanu in drugih darov Devici Mariji, ki naj bi v tej kapeli našla nov dom. Tej veliki množici preprostega ljudstva, razdeljenega na pet skupin, je hkrati pridigalo pet duhovnikov. Eden izmed teh farjev

374 Baal, hebrejski hudič, pomeni »gospod«. Kanaanci so ga častili in uprizarjali obrede, pri katerih so kot žrtve sežigali otroke.

Predgovor

je bil na kmete zelo hud, zmerjal jih je in jih imenoval beštije, ker si niso sezuli čevljev, češ, da je zemlja, na kateri stojijo, sveta, saj po njej hodi Devica Marija itd. O nastanku in gradnji zaradi sleparij malopridnih ljudi in lakomnih farjev, takih in podobnih malikovalskih in neumnih božjih služb, novih cerkva in božjih poti v gornjeslovenskih deželah bi lahko napisal celo knjigo. Kaj takega bi pobožni in učeni stari škofje nikoli ne dopustili, temveč kot surovo malikovanje in krivoverstvo, kar tudi je, takoj pregnali, prekleli in odpravili, kot lahko to razberemo iz Epifanijeve³⁷⁵ 3. knjige, zvezek 2, v 78. in 79. poglavju. In te uboge ljudi, predvsem tiste, ki živijo na Kranjskem in na Krasu, prav tako kot Hrvate in Bezjake večkrat na leto napadajo Turki in Martoloz³⁷⁶i, jih zajamejo, odvedejo in prodajo v večno in žalostno suženjstvo, njih domove pa požigajo.

Ob tem pa je treba tudi vedeti, kot je bilo že zapisano v nemškem predgovoru k slovenskemu Novemu testamentu, da slovenski jezik doslej ni bil nikoli zapisan niti bran. Šele pred desetimi leti so bili najprej Katekizem, Novi testament, *Loci Theologici* in nato Postila napisani in z latinskimi ter nemškimi črkami natisnjeni v slovenskem jeziku. Te knjige, Bogu bodi hvala, sedaj brez težav bero tudi slovenski kmetje in otroci.

375| Epiphanius, škof iz Salamisa, okrog 315–403. Njegovo najpomembnejše delo je *Panarion* = lekarnarjev zaboj, opis in spodbijanje 80 krivoverstev.

376| Martoloz (graničarji), v 15. stoletju krščanski kmetje in pripadniki nižjega plemstva iz severne Srbije, ki so, da bi si zagotovili boljše življenje, stopili v turško službo. Lahko so obdržali krščansko vero in niso plačevali nekaterih davkov. V turški pehoti so sestavljali znaten delež, njihova glavna naloga je bila ustvarjanje nereda v krščanskem svetu (diverzije).

Predgovor

Hrvati, Dalmatinci, Bošnjaki, Srbi in Bolgari imajo prav tako svoj jezik, ki se piše z dvema pisavama ali vrstama črk, niso pa doslej imeli v svojem jeziku celotne Biblije, niti katekizma. Pomagali so si le s svojimi brevirji, molitveniki in mašnimi knjigami, te knjige pa so bile pred mnogimi leti tako nejasno in nerazumljivo prevedene ter pomešane z latinskimi besedami, da tudi njihovi duhovniki sami mnogih besed v nedeljskih evangelijih ne razumejo.

Iz tega poročila (milostni gospod kralj) o tem, kakšen je v tem času resnični položaj in usoda ubogega krščanskega: kranjskega, ilirskega, slovenskega, hrvaškega, dalmatinskega, bosanskega, srbskega in bolgarskega ljudstva, pa tudi nekaterih Turkov, ki nimajo Biblije ali celega katekizma, niti kake druge dobre krščanske knjige (razen mašne knjige in brevirja), lahko vsak pobožen, razumen kristjan spozna, da tega našega dela s prevajanjem in tiskanjem v slovenskem in hrvaškem jeziku nismo začeli nepremišljeno, iz neke objestnosti, napuha ali zaradi lastne koristi, temveč iz nujnih potreb prej omenjenega in ker upamo, da bomo po tej poti, z božjo milostjo pri ljudstvih Orienta ter med Turki obnovili in razširili pravo, staro, zveličavno krščansko vero.

Predgovor

Vsi tisti, ki takemu delu koristno svetujejo ali ga podpirajo, storijo vsemogočnemu Bogu mnogo večjo in dopadljivejšo službo, kot če bi darovali kozjo dlako ali kožuhe, celo svilo, srebro, zlato, dragulje, cedrovino za postavitev Mojzesovih šotorov in tabernakljev ali za postavitev Salomonovih templjev ter ustanavljanje bogatih samostanov in nadarbin nikomer koristnim ostriženim zarobljencem.

Bog je po svojem sinu nam vsem zapovedal (če se hočemo te zapovedi držati, naložil tudi veliko zaobljubo), da moramo bližnjemu v veliki stiski pomagati in stati ob strani, ne pa kot neusmiljen duhoven in neusmiljeni ljudje smrtno ranjenega pustiti ležati in prepustiti pogubi, Lk 10,³⁷⁷ saj naš bližnji, kot je Kristus sam učil, ni samo naš prijatelj, znanec ali soverniki, temveč vsak človek — bodisi prijatelj ali sovražnik, Mt 5; Lk 10.³⁷⁸

Iz poročila smo izvedeli in spoznali, da več tisoč ljudi živi ne samo v največji telesni, temveč še bolj v duševni stiski, iz katere ne vidijo izhoda ter propadajo na telesu in duši. Kajti vsi ljudje, nihče ni izvzet, ki ne iščejo in ne najdejo milosti, odpuščanja grehov ter večnega življenja pri Kristusu z globoko vero vanj in skozi svete zakramente, so, kot Kristus sam govori, z njim pa tudi Janez Krstnik, Jn 3,³⁷⁹ za vekomaj pogubljeni. Kot

377| Lk 10,30–37.

378| Mt 5,43–48;
Lk 10,25–27.

379| Jn 3,16–21.36.

Predgovor

smo izvedeli iz poročila ter lahko spoznali iz njihovih praznovernih božjih obredov, da vsi omenjeni narodi, ki se prištevajo med kristjane, ne pa zgolj Turki, zelo malo ali skoraj ničesar ne vedo in ne razumejo o tem, zakaj je Božji Sin postal človek, niti o ostalih glavnih, blagodejnih in tolažečih členih krščanske vere, o katerih se pri njih in med njimi nič ne uči niti ne pridiga. Zaradi tega mi kristjani temu velikemu, dobrosrčnemu ljudstvu na noben drug način ne moremo bolj krščansko in bolj učinkovito svetovati niti pomagati, kot ravno s tem našim začetim delom, namreč s *Svetim pismom* ter drugimi dobrimi nespornimi krščanskimi knjigami v njihovem jeziku. Skozi te se lahko, prav tako kot mi, ob milosti, pomoči in posredovanju Svetega Duha nauče prave, stare resnične vere, prave veroizpovedi. Zakaj resnica, kot pravijo vsi učeni in izkušeni pridigarji, je: »*Quod ex negligentia et contemptu verbi Dei solent oriri omnes superstitiones et Idolomaniae.*« Kjer se božja beseda ne bere in ne pridiga brez prestanka, zagotovo nastopijo določena malikovanja in vsake vrste praznoverja. Zato Kristus v Jn 5³⁸⁰ govori: »Preiskujete pisma, ker mislite, da imate v njih večno življenje, a prav ta pričajo o meni.« In Pavel pravi, da si skozi poslušanje božje besede pridobimo vero, razkrije se nam skriv-

380 | Jn 5,39.

Predgovor

nost čudežne božje troedinosti in zakaj je druga oseba Sin Božji prevzel človeško podobo, za nas trpel, umrl in vstal od mrtvih. Da smo njegove dobrote in njegovih zaslug deležni samo s pravo živo vero vanj, da smo rojeni grešniki ter kako in skozi kaj se teh grehov lahko rešimo, božjo milost in naklonjenost pridobimo, kako se k Bogu prav obračamo, mu služimo, svoj poklic opravljamo, svete zakramente prejemamo, se v vseh telesnih in duševnih preizkušnjah, v revščini, boleznih, ujetništvu in v smrtni stiski tolažimo in ohranimo. Kaj lahko pričakujemo po tem življenju in, končno, kako dosežemo večno življenje. Da, vse to se morajo ljudje naučiti in si pridobiti iz *Svetega pisma* ter pridig svetega evangelija. Zakaj, človeški um, misel in modrost sami od sebe o teh stvareh in naukih ne vedo ničesar. Kot pravi Pavel, človek sam po sebi ne ve ničesar o božjem bivanju, to mu je norost in tega sam ne more spoznati, 1 Kor 2,³⁸¹ in Kristus pravi, da kdor hoče priti k njemu, naj se pouči od Boga njegovega očeta, Jn 6.³⁸² Sin Božji, zvesti zaščitnik in pastir krščanske Cerkve, naš ljubljeni Gospod in zveličar Jezus Kristus, je tudi v teh naših nevarnih časih, v nekaj letih skozi pridige svojega evangelija ter s prevajanjem Biblije pri nekatereh narodih in ljudstvih na zahodu in polnoči³⁸³

381| 1 Kor 2,14.

382| Jn 6,45.

383| Polnoč – sever.

Predgovor

toliko dosegel, da so le-ti v svojih cerkvah odpravili vse zlorabe in malikovanja ter znova vzpostavili pravo, staro krščansko vero. Po volji Vsemogočnega je nedavno začeto prevajanje in tiskanje tudi pri mnogih Slovencih in nekaterih Hrvatih, visokega in nizkega stanu, imelo že tolikšen vpliv, da so nastavili več evangeličanskih pridigarjev ter augsburško veroizpoved sprejeli za svojo. Zaradi tega ni nobenega dvoma, da večni dobri Bog zavoljo svojega Sinu in Svetega Duha omenjenemu dobrosrčnemu ljudstvu, ki prebiva v Turčiji in ob turških mejah in ki sicer z veliko vnemo (ne pa z razumom), ljubeznijo in veseljem želi služiti Bogu ter spoznati pravo vero, s pomočjo teh dveh začetih novih prevodov in tiskov njegove mogočne svete besede ne bo več dopustil brez pravega razumevanja nekoristno ter brezplodno pridigati, temveč bo skozi le-te mnoge od njih razsvetlil in privedel do pravega spoznanja božjega bistva in volje, da bodo opustili praznoverje, malikovanje, čudne, neresne in smešne božje službe, da bodo deležni temeljitega pouka in razumevanja vseh potrebnih in zveličavnih poglavij krščanskega nauka. Tako bodo tudi sami lahko druge poučevali o svoji veri, o vseh členih krščanske vere ter jo pred Turki in drugimi ljudmi znali dobro zagovarjati in bra-

Predgovor

niti, pa tudi Turkom samim razložiti, kaj je prava krščanska vera. Vse to pa ne bo samo med omenjenimi zavedenimi in preprostimi, dobrosrčnimi kristjani, temveč tudi med Turki povečalo ugled in korist krščanske Cerkve. Kajti cesarstvo ter vero Mohameda in Antikrista je po prerokovanju preroka Izaije, 11. poglavje,³⁸⁴ in svetega Pavla, 2. Tesaloničanom 2,³⁸⁵ mogoče oslabiti in uničiti samo z besedo Božjega Sinu. Ko Jakob Perez³⁸⁶ piše o 82. psalmu *Deus quis similis tibi etc.*, pravi, kako so stari pobožni kristjani pogosto govorili, da bo turško cesarstvo skupaj z njihovo vero propadlo še pred sodnim dnem, in sicer tako, da se bodo sami razcepili in razdelili na tri dele, dva se bosta eden proti drugemu vojskovala ter se medsebojno pobila in uničila, tretji del pa bo spoznal, da Mohamedova vera ni prava, zato se bo te sramoval in prevzel krščansko vero. Amen, da bi se kmalu zgodilo.

Vaše kraljevo veličanstvo je iz posebne milosti, po volji in naklonjenosti Boga, temu važnemu krščanskemu in prepotrebному delu, posebno za cirilično tiskarno in črke (ki jih kristjani v Turčiji pa tudi Turki, ki živijo v Evropi, največ uporabljajo), milostno izročilo prvo bogato pomoč ter za dokončanje tega dela odobrilo še več pomoči. To je našega krščanskega kneza in mi-

384 Iz 11,4.

385 2 Tes 2,8.

386 Jakob Perez iz Valencije, 1408–1490, avguštinec, profesor teologije v Valenciji, nazivni škof v Christopolisu v Trakiji; izdal je znane komentarje o psalteru. O. Sakrausky, n. d. 216, op. 19.

Predgovor

lostnega gospoda vojvodo Krištofa Württemberškega spodbudilo k temu, da je imenitnim hrvaškim prevajalcem omogočil dobro namestitve in oskrbo, meni pa tukaj v Urachu milostno podelil na novo ustanovljeno župnijo. Tako smo pred kratkim izvedeli tudi za spodbudno novico, da nam žele za dokončanje tega koristnega dela, s katerim se bo, kot že omenjeno, širila prava stara krščanska vera, hudičev, turški in antikristov imperij pa omejeval, razen vašega kraljevega veličanstva, z znatno podporo in svetovanjem pomagati tudi številni od Boga razsvetljeni, milostni krščanski ter pobožni knezi, volilni knezi, grofje, gosposka in mesta. Za to boste vaše kraljevo veličanstvo in vsi, ki so poleg vas pomagali — Bogu v čast, omenjenemu ubogemu ljudstvu pa za blagor in zveličanje duš — postaviti ta novi hram, od Boga, našega nebeskega očeta in zavoljo Kristusa njegovega Sinu za vekomaj bogato poplačani, od vseh izvoljenih pa bodo tukaj in onstran večno hvaljeni in slavljени, na nebu pa kot zvezde žareli vekomaj, Dan 12.³⁸⁷

Kar pa se nanaša na prispevke, pomoč in nabirke za to naše delo, naj vaše kraljevo veličanstvo in ostali vedo, da z vsemi potrebnimi izdatki ravnamo vestno, varčno, previdno in preišlje-

387| Dan 12,3.

Predgovor

388| Hans (Ivan) Ungnad von Weissenwolf, baron Sonneški, 1493–1564. Štajerski deželni glavar in celjski vicedom. Leta 1532 vodil zmagovito bitko proti Turkom, od leta 1540 vojaški poveljnik na ozemlju današnje Slovenije in Hrvaške. Postal privrženec reformacije; ker se je pri rimsko-nemškem kralju in poznejšemu cesarju Ferdinandu I. neuspešno zavzemal za versko svobodo, se je leta 1556 odrekel vseh funkcij. Leta 1558 je šel v Urach. Leta 1560 se je nanj obrnil Trubar s prošnjo, da bi finančno podprl prevajanje in tiskanje hrvaške Nove zaveze, za kar se je tako navdušil, da je na svoje stroške s pomočjo vojvode in nekaterih drugih protestantskih plemičev ustanovil slovensko, hrvaško in cirilično tiskarno, imenovano *Uracher Bibelanstalt*, kjer so bili natisnjeni tudi Trubarjeva *Cerkovna ordninga* ter s pomočjo Štefana Konzula in Antona Dalmate hrvaški prevodi Nove zaveze v glagolski in cirilični pisavi. Pokopan je v samostanski cerkvi v Tübingenu. Po njegovi smrti je bila tiskarna ukinjena.

389| Punzel, kalup za vlivanje črk.

no. Tudi v prihodnje bomo s temi sredstvi, kot s skupnim cerkvenim imetjem, ravnali vestno ter jih trošili izključno za nujne potrebe. Naš milostni gospod ter zvesti podpornik in upravitelj tega podjetja, blagorodni gospod Ivan Ungnad,³⁸⁸ baron itd. (ki ga je Bog po posebni previdnosti privedel do nas in nam je posodil ter dal na razpolago večjo vsoto svojega denarja), vsak prispevek in vsak izdatek, ne brez vednosti nas prevajalcev, da pošteno in skrbno zapisati, tako da lahko njegova milost skupaj z nami o vsakem dohodku in izdatku, povezanem z našim delom, vsakomur vsak trenutek predloži pregleden in pošten račun. Ob tem je treba tudi vedeti, da to delo resnično zahteva veliko denarja, kajti gravirji puncov,³⁸⁹ livarji, urejevalci matric za toliko različnih tujih črk, pa mojstri, ki so nam izdelali stiskalnice, in vse, kar spada k dvema novima tiskarnama, so si pustili bogato poplačati. Prav tako stavci in tiskarji, ker so jim te pisave in jeziki nepoznani, pa tudi prevajalci hočejo dobra stanovanja, hrano in plačilo in tudi dobro popotnico za pot iz Hrvaške ter nazaj. Ker želimo, da bi te naše knjige pravo, staro krščansko vero širile in jo zakoreninile med omenjenimi narodi, jim je treba te knjige poslati vezane, saj sami nimajo nobenega knjigoveza. Ne samo, da je pošiljanje

Predgovor

teh knjig v njihove dežele povezano z veliko nevarnostjo in stroški (posebno, odkar je znano, da bi razpečevalce teh knjig Turki in papežniki utegnili tudi pobijati, preganjati in izganjati), treba jih je tudi poceni, za polovično vsoto prodajati ali delno celo podarjati, kajti večji del prebivalcev teh dežel je zelo reven. Od Turkov in zaradi stalnih vojn od lastne gospode zelo izkoriščani ljudje so tako osiromašeni, da se komaj preživljajo in si knjig sami ne morejo kupovati. Tudi njihovi župnijski duhovniki, pridigarji in menihi so tako siromašni, da morajo sami za plug ter se preživljati z obdelovanjem polj. Torej iz navedenih razlogov teh knjig ni mogoče vnovčiti tako kot drugih.

Da bi vaše kraljevo veličanstvo in drugi bili seznanjeni tudi o tem, iz katerih knjig in katere stvari prevajamo ter ako bomo z našim prevajanjem, tiskanjem, pisavami in črkami, brez graje in posmehovanja ter pred učenimi poznavalci *Svetega pisma* in hrvaškega jezika obstali ali ne, želim tukaj tudi o tem podati kratko poročilo. Imamo in uporabljamo hkrati več različnih latinskih, nemških in laških (zaradi nekaterih starih slovanskih besed tudi češki prevod) prevodov Biblije, toda največ uporabljamo ter se ravnamo po prevodih Luthra in Erazma.

Predgovor

390| Philipp Melanchthon.

S pismi in dopisovanjem pa nameravamo, ko dokončamo Novo zavezo, pri visokoizobraženih teologih, poznavalcih hebrejskega jezika in spisov, ter na univerzah prositi za nasvet, kateri prevod, bodisi latinski, nemški ali laški, naj prednostno in največ uporabljamo. Za sedaj ob Novem testamentu ne nameravamo prevajati in tiskati ničesar drugega razen katekizma, najvažnejših členov krščanske vere iz Filipove³⁹⁰ *Locis Teologicis* in kratke postile, prav tako iz postil Filipa, Brenza in Lossija. Tako tudi v prihodnje ob Novem testamentu ne bomo prevajali niti tiskali, Bog ne daj, nobene sporne, nepotrebne ali knjige z dvomljivo vsebino, temveč zgolj, kar mora vedeti preprost, ubog človek za zveličanje svoje duše in kar je resnično, razumljivo, tolažilno ter za širitev in obstoj prave vere v prid in korist. Prevajalci tako pred Bogom in častno pred vsem krščanskim svetom lahko zagovarjamo ter z jasnimi nauki iz Biblije in katekizma dokažemo, kar smo našemu naklonjenemu gospodu in zaščitniku gospodu Ungnadu z zaprisego ob prisotnosti nekega württemberskega svetnika obljubili, da ne bomo upoštevali nobenega drugega prevoda Biblije, niti prevajali ali tiskali nobene druge knjige, kot samo knjige, ki so jih potrdili in odobrili učeni pripadniki augsburške veroizpovedi. Prav tako bomo prevajalci, kot

Predgovor

sem sam za svojo osebo njegovi milosti obljubil, za vse svoje prevedene, v latinici ali v nemški pisavi natisnjene, ali ki to šele bodo, slovenske knjige osebno odgovarjali ter jih zagovarjali pred Bogu vdanimi, učenimi ter nepristranskimi ljudmi, če bodo to od nas zahtevali. Tako tudi Štefan Istran in Anton Dalmata za vse knjige, ki jih prevajata s svojimi pomočniki ter so ali bodo natisnjene s hrvaškimi ali ciriličnimi črkami. Gospod Ungnad itd. je oba omenjena srbska in bosanska duhovnika pozval, da po svoji vesti, prepričanju in veri povesta, ali so ti naši novi prevodi Novega testamenta, katekizma in drugih knjig dobri in razumljivi, črke in tisk obeh pisav hrvaške in cirilične pa pravilno izrezane in ulite. Na to sta oba položila roke na prsi ter pri svoji veri in vesti zatrdila, da so naše prevedene knjige vseskozi dobro razumljive, obe pisavi pa pravilni ter prav dobro čitljivi. Z lahkoto jih bodo brali in razumeli ne samo duhovniki in učeni ljudje, temveč tudi otroci in laiki po vsej Hrvaški, Dalmaciji, Bosni, Srbiji in Bolgariji. Lahko, da posamezne črke ali besede nekaterim ne bodo po godu, kajti Hrvatje in Dalmatinci nekatere besede izgovarjajo drugače kot Srbi ali Bosanci, pa tudi v cirilični pisavi nekaterih črk ne pišejo enako, prav tako kot mi v latinski ali nemški pisavi. Zaradi tega pa smo natisnili tudi 4000

Predgovor

malih, ciriličnih in hrvaških abecednikov, iz katerih bodo lahko temeljito spoznali črke našega tiska. Vsemogočemu Bogu vsi izrekamo vso hvalo, čast, slavo in zahvalo za te darove. Amen.

Milostni kralj, tega našega dela spoštovani patron, milostni gospod, gospod Ivan Ungnad itd. je prav tako kot mi, prevajalci, rojen pod streho slavne avstrijske hiše in tako zavezan ter naklonjen zvestobi in ponižnemu služenju vašemu kraljevemu veličanstvu, našemu milostnemu dednemu vladarju in slavnemu avstrijskemu dvoru, prav tako pa tudi omenjeni narodi, ki živijo pod okriljem slavnega avstrijskega dvora in ogrske krone ter so podložni in podrejeni vašemu kraljevemu veličanstvu kot naravnemu in edinemu, od Boga danemu dednemu gospodarju, kralju in knezu. Vsem omenjenim narodom naj naše prevedene knjige, tako kot jaz sam, služijo v prid njihovega duševnega miru in zveličanja, saj z božjo pomočjo pod vašim okriljem med ljudstvom gotovo ne bodo brezplodno razširjene. In ker je vaše kraljevo veličanstvo to naše delo, kot že omenjeno, milostno podpiralo, smo ob ponižnem premisleku o vsem vašemu kraljevemu veličanstvu ta prvi del hrvaškega Novega testamenta, skupaj z novo cirilično knjigo o potrebnih in tolažljivih naukih in poglavjih naše krščanske vere hoteli kot prvemu dati v presojo

Predgovor

ter ponižno posvetiti in v vašem imenu tudi izdati. Zato vaše kraljevo veličanstvo ponižno prosimo, da brez zamere, z milostno naklonjenostjo od nas to sprejmete ter nas ohranite v svoji milosti.

Vsemogočni Bog, oče našega Gospoda Jezusa Kristusa, naj za voljo svojega ljubljenega Sinu presvetlemu, mogočnemu rimskemu cesarju itd., vašega kraljevega veličanstva ljubemu gospodu in očetu, naši milostni gosposki in deželnim knezom, tako kot vašemu kraljevemu veličanstvu, tudi presvetlim, blagorodnim ter krepostnim nadvojvodom in avstrijski nadvojvodinji itd., vašim dragim bratom in sestram podari pravo, zveličavno spoznanje božje resnice in pravice, zveste in modre svetnike, Bogu vdane in razumne cerkvene služabnike, pokorne in bogaboječe podložnike ter jih obvaruje pred vsem zlom, Amen. V Urachu, dvanajstega januarja leta 1562.

Vašega kraljevega veličanstva

najponižnejši kaplan

Primož Trubar, Kranjec,
sedaj župnik v Urachu

EDNI KRATKI RAZUMNI NAUCI NAIPOTREBNEI I PRUDNEI

Artikuli ili Deli, stare prave vere krstianske. Iz ovih vsaki človek more lahko tere brzo se naučiti, koja Vera est ta prava, najstareja, od Boga postavljena, i koja vsakoga človika spasi. Kako, skrozi česa k takovoi Veri moremo priti. Kako se ima Bogu pravo služiti: Kako vsaki Krstianin v nevolah i u vrime smrti ima se krepiti, i zazivati na Boga, da na milosti i pomoči Božjoj ne bezufa, is krainskog ezika sad naiprvo skroz Antona Dalmatina, i Stipana Istriana istlmačeni.

Registar ili ukaz svih artikulov, koji va tih knjigah izloženi esu, naiti hočeš za Nimškimi i Hrvackimi predgovori.

Die fürnämpsten Hauptartickel
Christlicher Lehre / auß der lateinischen / teutschen vnd Windischen Sprach / in die Crobatische
jetzund zum ersten mal verdolmetscht / vnnd mit
Crobatischen Buchstaben getruckt.

V TUBINGI
Č.F.M.B.³⁹¹

391|Številčna vrednost
glagolskih črk: ce = 1000,
f = 500, m = 60, b = 2.

Dem Durchleuchtigsten vnd Hochgebornnen Christlichen

Fürsten vnd Herrn / Herrn Augusto / Hertzogen
zu Sachsen / des heiligen Römischen Reichs Ertzmarshalck
vnd Churfürsten / Landgrauen in Thüringen /
Marggrauen in Meichsen / vnd
Burggrauen zu Magdeburg /
etc.

Gnad vnd Frid von Gott durch
Jesum Christum.

Gantz recht vn[nd] wol Christlich
vnd weißlich / Gnädigster Churfürst vnd
Herr / hat vnser trewer hocherleuchter Pre-
ceptor D. Martin Luther / seliger gedech-
nuß / vom Catechismo / der sum[m]arischen
Christenliche[n] Leer geredt vnd geurtheilt / da er zu dem
Hochwürdigen vnd Durchleuchtigen Fürsten vnd Herrn /
Herrn Georgen von Anhalt / etc. Thumbprobst zu Magden-
burg / also saget / das die Historien / so im Symbolo
Apostolorum kurtz begriffen / seyen über alle Historien vnd
Lehrn / vnd die zehen Gebotten übertreffende aller
Philosophen vnnnd Juristen Lehr vnd Satzungen / das Vatter
vnser sey ein Gebett / über alle Gebett / vnd die heilige
Taufß / vnd das heilig Abentmal des Herrn / seyen Ceremo-
nien / über alle Ceremonien / vnd eusserlich Got[s]dienst / vnd
das Predigampt über alle ämpter

Dann war ist / es hab einer alle Chronicos vnd hystorias /
die von anfang der Welt überall seind geschehen / durch
gelesen / wann er zuuor vnd darneben / das wesen / die

A ij hand=

Vorred.

handlungen vnnnd würckungen der dreyen vnderſchidlichen Perſonen / in dem einigen Göttlichen weſen / wie dieſelbig im Symbolo der Apoſtel / ſein kurtz vn[nd] verſtendig zuſame[n] getragen / nicht weißt / ſo iſt jme das wiſſen der Weltlichen Geſchichten / zur ſeiner Seelen heil vn[nd] ſeligkeit nichts nutz noch fürträglich / dann der rechte Glaub allein / vnd die ware erkanntnuß des Göttlichen weſen / willens vnd thuens / macht die menſchen ſelig / vnd bringt ſie in das ewig leben / Eſaie 53. J oh. 3. 5. 6. 17. Item aller Philoſophen vnnnd Juriften Lehr von guten Tugenden / jre Satzungen vnd Ordnungen / auch aller Theologen Gebott / von Gottes dienſten vnd jrem Gebett / wo ſie mit den zöhen Gebotten / vnd dem Vatter vnſer nicht gleichſtimmen / vnd überein kommen / ſo ſein ſie vnrecht / ſchädlich vnd wider Gott. Zu dem / will man das arm / einfeltig aberglaubifch vnd verführt Volck im Bapſtumb / in dem rechten ſeligmachenden Glauben vnderrichten / vnd zu der rechten alten Catholiſchen Religion / zum waren verſtand des Göttlichen Worts / zum Chriſtlichen Gebett / vnd zu dem rechten Gebrauch der h. Sacrament / widerumb bringen / ſo mag ſollichs durch keinen andern weg füglicher vnd beſſer geſchehen / als eben mit dem Catechiſmo / ſo jnen derſelbig nach notturfft fleißig / vnnnd was jedes Wort in ſich halte / was auch für groſſer nutz darhinder ſtecke / nämlich ein beſtändige einfeltige Richtſchnur / die ewige Seligkeit zuerlangen / wo ſehr ſie jren Glauben / Leben vnd Gottes Dienſt nach der Lehr des Catechiſmi richten vnd führen / angezeigt vnd aufgelegt würdt. Deſwegen hab ich Primus Truber bißher / on Ruhm zumeiden / in den zweyvnddreißig Jaren / ſeidt ich / durch ordenlichen Beruf ein

Diener

Vorred.

Diener der Kirchen Christi worden / in den Windischen vn[nd] Teutschen Kirchen / da ich angefangen zu predigen / allweg am ersten den Catechismum dem gemeinen Mann furgehalten vnd außgelegt / vnnnd jetzo in diser vnser Crainerischen Kirchen / da ich jüngst angefangen zu predigen / zum anfang das Symbolum Apostolorum in der form predige / wie in die rechtgeschaffne Heiligen von Gott hocheerleuchte / beides / neue vnnnd alte der Christlichen Kirchen Lehrer / vermög der heiligen Göttlichen Schrift / vnd Augspurgischen Confession / außgelegt vnnnd gepredigt / dardurch vnser Kirchen in disen Landen von tag zu tag gebessert vnd gemehrt würdt. / Christo sey lob in ewigkeit.

Vnnnd nach dem des Hochgelehrten weilundt Herrn Philippi Melanthonis Loci Theologici / die rechte klare vnnnd genugsame des gantzen Catechismi außlegung vnnnd außführung sein / hab ich Primus Truber auch dieselbigen / neben dem Catechismo / vnnnd neuen Testament in die Windische Sprach vor fünff Jaren gebracht / vnnnd drucken lassen / die seind alßdann jetzo durch vns beide / Anthonium Dalmatam vn[nd] Stephanum Consulem / so gleicher gestalt die Ehr Gottes / vnd außbreitung seines heiligen Worts / als Gliedmaß Christi nach den Gaben / vns von jme verlihen / zu befürdern schuldig / in die Crobatische Sprach verdolmetscht / vnd mit Crobatischen vnd Cyrulischen Buchstaben gedruckt worden / mit denen verhoffen wir bey den Windischen vnnnd Crobatisehen Völckern vil nutz zu schaffen / darzu geb Christus seinen Geist / Gnad vnd Segen / Amen.

Dise erzelung thun wir allein darumb / damit Ewer Churfürst. Gnad vnd mäniglich wissen mögen / das vn=

A iij fere

Vorred.

fere Bücher nicht schwermerischl zänkisch / oder unnöttig /
daruor vns Gott gnädiglich behütten wöll / sonder recht
vnd fleißig / auß den approbierten lateinischen vnnnd
teutschen Dolmetschern der Bibel / in ernelte sprachen ge-
bracht / vnd truckenlassen / dann wir Gottlob wol wissen /
das der lieb gnädig Gott sein heilig seligmachende Wort
rein vn[nd] lautter / vn[nd] allein auß den heiligen
Biblische[n] Schrifftten / die er selbs durch seinen heiligen
Geist vnnnd den Mund seiner lieben Propheten vnd Apostel
geredt / verfassen vnd offenbaren lassen / gleichförmig
beschriben will haben / vnd wir sampt vnsern Mitgehilff-
en / bei disem vnd der Augspurgischen Confession mit ver-
leihung Göttlicher gnad steiff vnd vnwandelbar zupleben
gesunnet / wölches auch bißher geschehen / vnd ob Gott
will / künfftiglich nichtß anderst / als die einig allmächtige
Wahrheit durch vns in den Truck verfertigt werden soll.
Vnd mögen derhalben / wol mit dem seligen Luthero vnser
Händ vnnnd Augen zu Gott vnserm him[m]lischen Vatter
mit guttem frölichen Gewissen auffheben / jme dancken /
loben vnnnd sagen / das wir bißher niendert nichts news /
Sectisch / Schwermerisch / oder ergerlichs / zweiffelhaff-
tigs / oder hoch disputierlichs gelehrt / gepredigt oder
geschriben haben / sonder je vnd allweg schlecht bey dem
Biblischen Text / im rechten waren Catholischen verstand /
bey dem Catechismo / Locis Theologicis Melanhtonis vnd
bey der Augspurgischen Confession beliben / geprediget
vnd geschriben / auch dermassen hinfür mit der gnad vnd
hilff des Allmächtigen biß in vnser Gruben / es gehe vns
darüber wol oder übel / darbey pleyben / predigen
schreiben / vnnnd vor jedermann offentlich bekennen wöllen.

Das

Vorred.

Das übrig aber / nämlich was den innhalt dises Buchs
vnd die Summa aller vnserer Lehr / Predigen vn[n]d
Schriffen belangt / Item was vns zu disem Windischen
vnnd Crobatischen dolmetschen / vnd die drey Truckerey-
en anzurichten verursacht / wie auch Wolgemelter vnser
gnädiger Herr vnd Patron / Herr Hans Vngnad / etc. die
hilff vnd Contribution / wölche die Christliche König /
Chur vnd Fürsten / vnd ander sonderbare Personen / biß-
her darzu geraicht / so fleissig / fürsichtigklich / trewlich
vnd ordenlich auff dieses Werck verwendt / auch selbs
vo[n] dem feinen im anfang / ehe einige andere Hilff dar-
zu kommen / vnnd noch täglich ein grosse summa Selts /
dieweil angeregte Contribution bey weitem nicht
ersplossen / vnd immermehr Vncosten darauff geht / biß
die Bücher versilbert werden / zugesetzt. Solliches alles
werden Ewer Churfürst. Gnaden auß den andern teutschen
Vorred.en / über die Windische vnnd Crobatische Bü-
cher / an den Durchleuchtigsten / Hoherleuchsten /
Christenlichen König Maximilianum / etc. vnd an den
Durchleuchtigen / Gottseligen Fürsten vnnd Herrn / Herrn
Christoffen / Hertzogen von Wirtemberg / etc. so vorhin im
Truck außgangen / vnd künftiglich außgeen werden /
gnädigist vnnd lauter warnemen / das dise Bücher nicht
also wie andere versilbert kundten werden / dieweil man
dise nicht offenlich darff verkauffen / sonder allein heim-
lich vnd mit grossem vncosten hinein gefürdert / auch zum
theil vmb halb Selt / zum Theil gar vmbsonst außgetheilt
vnd hingeben müssen werden / so man anderst will / das
Gottes Wort vnder jnen außgebreit / wie sollichs in ge-
melten Vorred.en grundtlich vnd weittleuffig außgeführt
Vnd

Vorred.

Vnnd nach dem dises thewr vnd nutzlich Buch Loci Theologici, darauß alle jungen Theologi vnnd Prediger (sagt der selig Lutherus / vnd ist die Wahrheit) mehr rechten verstandts in der h. Schrift / dann in allen Büchern der alten Vätter mögen erlernen / vnd begreiffen / in E. Churfürst. Gnad. Erblanden anfenklich in lateinischer / vnnd bald hernach in teutscher Sprach geschriben / vnd zum /offtermal im Truck außgangen / vnnd das dises jetzund auch in die Windisch vnd Crobatisch Sprach gebracht vnnd getruckt worden / E. Churfürst. Gnad jre gnädigste hilff vnd fürdernuß darzu gethon / haben wir E. Churfürst. Gnaden zu vnderthänigster Danckbarkeit / dises Crobatisch Buch auch dedicieren / vnnd in derselben Namen außgehn lassen wollen / mit vnderthänigstem bitten / solliches mit gnädigsten willen von vns anzunemen / vnd vns sampt dem Werck gnädigst beuolhen zu haben. Der ewig him[m]lisch Vatter / vnfers Seligmachers Jesu Christi / wölle E. Churfürst. Gnade[n] sampt jren Nachkommen / in rechter warer erkenntnuß seines Göttlichen Worts / auch in langwiriger gesundtheit vn[nd] glückseliger Regierung gnädiglich erhalten. Datum Laybach am 20. Julij / im 1562. Jar.

E. Churfürst. Gnaden

Vnderthänigste
Diener

Primus Truber / der Christenlichen Herrn
Landtleut vnd Stett des Fürstenthumbs
Crain vnd der anrainender Land vn[nd]
Herschafft / Metling / Isterreich vnd
Karst / Windischer vnd teutscher Prediger.
Antonius Dalmata
Stephanus Consul Histrianus

KRATKI, RAZUMLJIVI
NAUKI, NAJVAŽNEJŠI IN
KORISTNI ČLENI ALI DELI STARE
stare krščanske vere. Iz teh se vsak človek lahko ter
hitro nauči, katera vera je prava, najstarejša, od Bo-
ga zapovedana in vsakega človeka zveliča. Kako,
skozi kaj lahko dosežemo to vero. Kako prav
služimo Bogu. Kako naj se vsak kristjan krepí in
obrača k Bogu v težavah ter ob smrtni uri, ne da bi
podvomil v pomoč in milost božjo. Iz kranjskega
jezika sedaj prvič prevedeno po Antonu
Dalmatinu in Štefanu
Istranu.³⁹²

392| Prevedeno iz
hrvaščine.

Seznam in prikaz vseh poglavij, ki se nahajajo v
teh knjigah, boš našel za nemškimi in
hrvaškimi predgovori.³⁹³

393| Prevedeno iz
hrvaščine.

Najvažnejši členi krščanske
vere iz latinskega, nemškega in slovenskega jezika,
prevedeni v hrvaški jezik ter sedaj prvič
natisnjeni s hrvaškimi črkami.³⁹⁴

394| Prevedeno iz
nemščine.

V TÜBINGENU
1562

Presvetlemu in visokorodnemu krščanskemu knezu in gospodu, gospodu Avgustu, vojvodi Saškemu, svetega rimskega cesarstva visokemu maršalu in volilnemu knezu, türinškemu deželnemu grofu, mejnemu grofu mišenskemu, magdeburškemu grajskemu grofu itd.

Milost in mir po Jezusu Kristusu.

Milostni volilni knez in gospod, naš zvesti in visoko razsvetljeni učitelj dr. Martin Luther, blagega spomina, je povsem pravilno, krščansko in modro govoril ter sodil o katekizmu, v katerem je zbran ves krščanski nauk, ko je prečastitemu in presvetlemu knezu in gospodu, gospodu Juriju Anhaltskemu itd., stolnemu proštu v Magdeburgu,³⁹⁵ dejal, da so zgodbe, na kratko zajete v »apostolski veri«,³⁹⁶ nad vsemi zgodbami in nauki, da deset zapovedi presega nauk in postave vseh filozofov in juristov, da je Oče naš molitev nad vsemi molitvami, da sta sveti krst in gospodova večerja obreda nad vsemi obredi in oblikami bogoslužja, pridigarška služba pa nad vsemi službami.

395 | Markgraf von Meisen. Avgust vojvoda Saški (1526–1586) je bil med vsemi takratnimi knezi najbolj goreč zagovornik luteranstva. 1580 je izdal veliki zbirki cerkvenih pravil *Kirchenordnung* in *Generalartikel* z nadrobni mi pravili, ki naj bi urejala cerkveno življenje. O. Sakrausky, n. d. 237, op 2.

396 | Knez Georg III. Anhaltski, imenovan »Pobožni« (1507–1553), je bil 1526 stolni prošt v Magdeburgu in se je še leta 1529 izrekel proti »luteranski sekti«, študij reformatorskih spisov ga je prepričal o pravilnosti luteranskega nauka, tako da se je leta 1530 v Augsburgu podpisal pod *Confessio Augustana*. O. Sakrausky, prav tam, op. 3.

Predgovor

Resnica je: čeprav bi nekdo prebral vse kronike in zgodbe od nastanka sveta dalje, ob tem pa ničesar ne vedel o bivanju, dejanjih in učinkih treh različnih oseb v edinem Božjem bitju, kot je to na kratko in razumljivo zbrano v apostolski veri, mu vse znanje o posvetni zgodovini za blagor in zveličanje duše ne bi nič pomagalo, kajti le pravo spoznanje božjega bivanja, volje in početja človeka zveliča ter ga povede v večno življenje, Iz 53; Jn 3; 5; 6; 17.³⁹⁷ Tudi nauki vseh filozofov in pravnikov o dobrih krepostih, njih postave in pravila, pa vseh teologov zapovedi o božjih službah in molitvah, ki se ne skladajo z desetimi zapovedmi in očenašem, so krive, škodljive in Bogu nasprotne. Če hočemo ubogo, preprosto, prazno-verno in zapeljano ljudstvo v papeških deželah poučiti o pravi stari katoliški veroizpovedi, o pravem razumevanju božje besede, o pravi molitvi in o pravi rabi svetih zakramentov, tega ni mogoče bolje in na primernejši način doseči po nobeni drugi poti kot s katekizmom, če se prizadevno oznanja in razlaga, kakšen pomen ima v njem vsaka posamezna beseda, kaj se v njem skriva, namreč nezmotljiva, preprosta smernica, kako doseči večno zveličanje, ako se vero, življenje in službo Bogu vodi in usmerja po nauku katekizma. Zato sem jaz, Primož Trubar, brez želje po slavi v teh dvaintridesetih letih, odkar sem z rednim posvečenjem postal služabnik Kristusove Cerkve, v slovenskih in nemških cerkvah začel pridigati, vedno in povsod preprostemu človeku najprej predstavil in razlagal katekizem, prav tako pa sedaj v tej naši kranjski Cerkvi, kjer sem začel pridigati pred

397| Apostolska vera,
»symbolum apostolicum«
= kratki posnetki verskih
resnic. J. Janžekovič,
Filozofski leksikon,
Celje 1981.

Predgovor

kratkim, apostolsko vero pridigam v obliki, kot so jo na osnovi *Svetega pisma* in augsburške veroizpovedi razlagali in pridigali pravi, sveti, od Boga razsvetljeni, stari in novi učitelji krščanske cerkve, s čemer postaja naša Cerkev v teh deželah vsak dan močnejša in bolj razširjena. Kristus bodi zahvaljen na veke.

Ker so pokojnega visokoučenega gospoda Filipa Melanchthona *Loci Theologici* razlage celega katekizma jasne in ustrezne, sem jaz, Primož Trubar, poleg Katekizma in Novega testamenta iste pred petimi leti spravil v slovenski jezik in dal natisniti. Te smo sedaj po Antonu Dalmati in Štefanu Konzulu v enaki obliki, v slavo Boga in za širitev njegove svete besede, ker smo se kot udje Kristusove Cerkve po darovih, ki nam jih je podelil, za to čutili dolžni, prevedli v hrvaški jezik in so bile natisnjene s hrvaškimi ter ciriličnimi črkami. Upamo, da bomo z njimi med slovenskim in hrvaškim ljudstvom dosegli mnogo koristnega, k čemer naj nam Kristus podari svojega duha, milost in blagoslov. Amen.

To pripovedujemo zgolj zato, da bi vaša milost, volilni knez, in drugi vedeli, da naše knjige niso sanjaške, hujskaške ali nekoristne, pred čimer naj nas Bog milostno obvaruje, temveč smo jih skrbno in marljivo prevedli v omenjene jezike iz uradno dovoljenih latinskih in nemških prevodov *Biblije* ter dali v tisk. Kajti, hvala Bogu, dobro vemo, da hoče ljubi milostni Bog svoje svete, odrešujoče besede imeti napisane in tolmačene enako, kot jih je sam v svetih biblijskih spisih govoril po Svetem Duhu ali skozi usta svojih ljubih prerokov in apostolov. Zato

Predgovor

si bomo skupaj z našimi pomočniki po božji milosti trdno prizadevali zvesto slediti temu in augsburški veroizpovedi, česar smo se tudi do sedaj držali, in če Bog da, tudi v bodoče za tisk ne bomo pripravili nič drugega kot zgolj vsemogočno resnico. Tako lahko kot pokojni Luther z mirno in čisto vestjo svoje roke in oči dvignemu k Bogu, našemu nebeškemu očetu, se mu zahvalimo ter ga častimo in rečemo, da doslej nikjer nismo učili, pridigali ali zapisali ničesar novega, sektaškega, sanjaškega, pohujšljivega, dvomljivega ali nerazjasnjene, temveč smo se pri pisanju in pridiganju vedno dosledno držali biblijskih tekstov in v pravem katoliškem duhu sledili katekizmu, Melanchthonovim *Locis Theologicis* in augsburški veroizpovedi. Tako hočemo tudi v bodoče z milostjo in pomočjo Vsemogočnega do našega groba, pa najsi se nam do tedaj godi dobro ali slabo, ostati tega prepričanja, tako pridigati in pisati ter pred vsakomer javno izpovedovati.

Vse ostalo, kar zadeva vsebino te knjige, vseh naših nauk, pridig in spisov, nadalje, kaj nas je pripravo k temu slovenskemu in hrvaškemu prevajanju ter ustanovitvi treh tiskarn, kako je imenovani naš milostni gospod in zaščitnik gospod Ivan Ungnad itd. prizadevno, skrbno, pošteno ter pravično porazdelil pomoč in prispevke, ki so jih krščanski kralji, volilni knezi in knezi ter druge izjemne osebe darovale za to delo, pa tudi z vložitvijo velike vsote lastnega denarja, preden je prišla pomoč od drugod, pomagal prebroditi vedno večje stroške, saj omenjeni prispevki še zdaleč ne zadoščajo, dokler knjige ne

Predgovor

bodo prodane. Vse to lahko vaša volilnoknežja milost obširno izve iz drugih nemških predgovorov v slovenskih in hrvaških knjigah, posvečenih presvetlemu, razsvetljenemu krščanskemu kralju Maximilianu itd., presvetlemu Bogu vdanemu knezu in gospodu, gospodu Krištofu, württemberskemu knezu itd., ki so že ali še bodo izšle iz tiska. Pa tudi to, da teh knjig ni mogoče prodajati kot druge, saj jih ni mogoče prodajati javno, temveč samo tajno in z velikimi stroški dostave, delno zgolj za polovično ceno, delno pa jih moramo celo zastonj razdeliti, če hočemo, da bo božja beseda med njimi razširjena, kot je bilo v omenjenih predgovorih temeljito in obširno navedeno.

Po tem, ko je ta dragocena in koristna knjiga *Loci Theologici*, iz katere se mladi teologi in duhovniki (kot pravi pokojni Luther in je res) lahko bolje pouče o razumevanju *Svetega pisma* kot iz vseh knjig starih očetov, izšla v vaše volilnoknežje milosti dednih deželah najprej v latinskem in kmalu nato še v nemškem jeziku ter bila večkrat ponatisnjena, je ta sedaj prevedena in natisnjena tudi v slovenskem in hrvaškem jeziku. Ker je vaša volilnoknežja milost k temu pripomogla s svojo milostno pomočjo in podporo, smo vaši volilnoknežji milosti iz ponižne hvaležnosti želeli posvetiti in v vašem imenu izdati to hrvaško knjigo s ponižno prošnjo, da to našo namero milostno sprejmete. S tem se skupaj z našim delom vaši milosti ponižno priporočamo. Večni nebeški oče našega zveličarja Jezusa Kristusa naj vašo volilno knežjo milost in vaše potomce milostno

Predgovor

ohrani v pravem spoznanju svoje božje besede, dolgem življenju ter srečnem vladanju. V Ljubljani, dne 20. julija 1562. leta.

Vaše volilno knežje milosti

pokorni služabnik
Primož Trubar, krščanskih gospo-
dov, deželanov in mest kneževine
Kranjske ter sosednjih dežel in
gospostev Metlike, Istre ter Krasa
slovenski in nemški pridigar
Anton Dalmata
Štefan Konzul Istran

EDNI KRATKI RAZUMNI NAUCI, NAI= potrebnei i prudnei Artikuli

ili Deli, stare prave vere krstianske. Iz ovih vsaki človek
more lahko tere brzo se naučiti, koja Vera jest ta prava,
najstareja, od Boga postavljena, i koja vsakoga človika
spassi. Kako, skrozi česa k takovoi Veri moremo priti.
Kako se ima Bogu pravo služiti: Kako vsaki Krstianin
v nevolah i u vrime smrti ima se kripiti, i zazivati na
B[og]a, da na milosti i pomoći Božioi ne
bezufa, is Krainskoga jezika sad naiprvo
skroz Antona Dalmatina, i Stipana
Istriana istlmačeni.

Registar ili ukaz svih artikulov,
koi va tih knjigah izloženi jesu, naiti hoćeš za Nim-
skimi i Hrvackimi predgovori.

Die fürnämpsten Hauptartickel
Christlicher Lehre / auß der lateinischen / teutschen
vnd Windischen Sprach / in die Crobatische jetzund
zum ersten mal verdolmetscht / vnnd mit Cyrulischen
Buchstaben getruckt.

V TUBINGI
LETO OD KRSTOVA ROISTVA
A F M V.

Dem Durchleuchtigsten /
vnd Großmächtigsten Fürsten vnd Herren /
Herrn Maximiliano König zu Böhheim / Ertzhertzogen zu
Österreich / Hertzogen zu Burgundi / in
obern vnnnd nidern Schlesien /
Marggrauen zu Merhern /
Grauen zu Tyrol /
etc.

Gnad vnd Fried von Gott dem Vatter / durch
Jesum Christum vnsern Herrn
vnnnd Heiland.

rchleuchtigster Christlicher
König / gnädigster Herr. Vnser
herr vn[nd] Seligmacher Jesus
Christus / als er in Galilea vnd
Judea / selbst das Euangelion
vom Reich Gottes / nach Beuelch
seines Him[m]lischen Vatters / vnd wie dasselbig die
Propheten zuuor haben verkündigt vnd in jre Bü-
cher eingeschriben / anfienge zu predigen / vnd die
Hohenpriester / Schriftgelerten vnd Phariseer / von
wegen jres falschen Verstands vnd Außlegung des
Moisi Gesetz vnd der Propheten / straffte. War er
alsbald beschuldigt vnd außgeschryen / Er bringe ein
newe / vnerhörte Lehr herfür / verführe damit das
Volck / richt Auffrur an / vnd wöll der alten Vätter
gute Satzungen

A ij jre

Vorred.

jre Gebott / die alten löblichen Gebreüch / vnd alle Gottesdienst / abbringen vnd vertilgen / etc. Der heilig Stephanus / als er die Hohenpriester / Hohenschulen / die Gelerten vnd Vngelerten zu Jerusalem / von jrem falschen Verstand der heiligen Schrift / vnd von jrem Aberglauben vnd ungerechten Gottesdienst gern abgewendt / vnd zum rechten Glauben an den Herrn Jesum Christum gebracht hette / deßwegen er so ernstlich mit ihnen öffentlich disputiert / vnd in jrem Concilio souil Sprüch vnd Exempel auß der Bibel / zu bestettigung seiner Lehr vnd Glaubens allegiert vnd eingefürt hat / Aber zu letst müßt er hören das Vrtheil von jnen / er habe Gott gelöstert / den Moisen vnd jren Tempel geschmähet / vnd darüber mit Steinen zu todt geworffen worden. Paulus / als er gehn Athen kame / vnd ersahe / wie dieselbig Statt so gar Abgöttisch war / sieng er an daselbst mit ergrimmigem Geist / den Juden in jren Schulen / vnnd den Heiden auff dem Marckt alle Tag zupredigen das Euangelion von Jesu Christo / vom jüngsten Tag / vnnd von aufferstehung der Todten / vnd straffet sie von wegen jres grossen Aberglaubens. Vnd als er jnen lang vnd außfürlich von dem rechten Gott / den sie vormals nie hetten erkennt / gepredigt / stunden auff wider jn die andächtigesten Juden / vnd die gelertesten ansehenlichsten Heiden vnd Philosophi / die Stoici vnd Epicurer / disputierten starck mit jme / vnd als sie jn hin vnd her in der Statt hetten vmb gefürt / vnd vil von jme gehört / letstlich verspotteten sie jn / vnnd sprachen / diser ist ein Spermologus / ein Somen oder Quackkrämer / ein vnnutzer Schwätzer vnd Märfager.

Ettlich

Vorred.

Ettlich aber sagten / er sey der neuen Götter verkündiger vnnd Prediger / Actor. 17. Also ist es den andern Aposteln / vnd zuuor den Propheten auch ergangen. Jeremias / als er lang den Juden in Egypto hat gepredigt vnd die grosse Straff vnd Plagen / wölche Gott über jre Brüder vnd Glaubgenossen zu Jerusaleem / durch die Babylonier / von wegen jrer Abgötterey / falschen Gottesdiensten / vnd von wegen jres Gottlosen vnd vnbußfertigen Lebens het zugeschickt vnd ergehen lassen / vorhielte / Gaben sie jm zu antwort / Wir wollen deiner Lehr vnnd Predigt nicht folgen / sonder wir wollen der Himmelkönigin / des Gewitterffrauen / wie bißher vnser Vorfordern / Väter / König vnd Fürsten haben gethon / rauchern vnd opffern / darbey es vns wol ergangen / etc. Lese man das gantz 44. Capitel Jeremie.

Solcher vnd dergleichen History vnnd Handlungen / ist nicht allein die Bibel vnnd die Cronica der Christlichen Kirchen / sonder auch die jetzige Welt vol. Gott hat auch zu diser letster zeit überall in der Christenheit / Gottselige Lehrer vnd Prediger aufferweckt / die nach Beuelch vnnd Exempel Christi / der Propheten vnnd Aposteln mit grossem Ernst vnd Eysfer / mit Gefahr jres Leibs vnnd Lebens / sich mit schreiben / trucken vnnd predigen auffß höchst bemühen vnd dahin arbeiten / damit die groben Abgöttereyen vnd ergerliche Mißbreuch / auch das Gottloß / Vnzüchtig / Vnbußfertig Leben / wölches durch die nachlässigen Seelforger / vnd durch die vngelerten / heuchlerischen / Ehr vnd Gutgeitzigen / vermeinten Geistlichen / in die Christenheit seind eingeschlichen / widerumb

A iij außgerott

Vorred.

außgerott vnd außgetilgt / vnd entgegen der rechte / alte / seligmachende Glaub / die rechte Gottgefellige Dienste / die rechte Gottfforcht / Liebe / Zucht / Erbarkeit / hertzliche Ehrerbietung vnd freywillige Gehorsam gegen der Oberkeit / vnder den Leuten gepflantz vnnnd auffgericht wurden. Aber sie werden eben wie Christus / Paulus vnd Jeremias überal / auch bei den grossen Potentaten / deßwegen beschuldigt vnd außgeschryen / sie wöllen ein newen verfürischen vnd auffrürischen Glauben / dabey nie kein Glück / Heil noch Sig wider den Türcken nim[m]er würdt sein / auffbringen / vnd in der Christenheit anrichten / etc.

Auß disen erzölten alten vnnnd newen Geschichten vnnnd Exempeln / ist leichtlich abzunemen / das die Vnfridliche / Aberglaubische vn[nd] Heuchlerische Menschen / vor E. Kün. May. vnd andern / von meinen Gehilffen vnnnd mir / auch dermassen außgeben werden / wir wöllen ein newen verfürischen vnnnd ketzerischen Glauben vnder das Windisch vnd Crobatisch Volck bringen / vnd bey jnen auffrichten. Vnd dieweil es die tägliche Erfahrung gibt vnnnd zeuget / das solche Belials Kinder vnnnd Feinde der Göttlichen Warheit / mit jrem vngegründten / vnwarhafften außschreien / vil Guthertzig Andächtigen Personen / hohen vnd nidern Stands überreden vnd vmb jrer Seelen Seligkeit bringen / also / das dieselben kein rechtschaffen / Gottseligs Christlichs / Buch lesen / noch kein lautere / Euangelische Predig hören wöllen:

Derhalben / Christlicher vnnnd Gnädigster Herr König / auß obangezeigten Vrsachen / so will ich in diser andern teutschen Vorred. / über die jetzt neue Crobatische ge= truckte

Vorred.

truckte Bücher / auffß kürtzeß so es möglich / erstlich den gantzen innhalt dises Cyrulischen Buchs / ordenlich vnd warhafftig / wie dann zuuor auch in einem teutschen Truck geschehen / anzeigen. Nachmals so will ich auch lautter / clar vnd außfürlich sagen vnd öffentlich hierinn bekennen / was wir von den fürnämbssten Artickeln vnser Christlichen Glaubens / darumb jetztundt / vnd zu jeder zeit der größe Stritt / Krieg vnd Zwispalt in aller Welt geschehen / halten vnd glauben / vnd was vnd wie wir von denselbigen Artickeln / lehren / schreiben vnnnd predigen / Auß dem E. Kün. May. vnnnd mäniglich (verhoff ich) erkennen werden mögen / vnd vergwifft sein / das wir mit diser vnserer Arbait / kein Auffrur / kein newen verfürischen Glauben an keinem Ort in der Christenheit / anzurichten gedencken / darvor wölle vns der liebe Gott behütten / etc. (denn wir sagen vnd bekennen mit dem Tertulliano / was zum ersten vnnnd alt gewest in der Religion / dasselbig ist warhafft / recht vnd gut / Was aber hernach kommen vnnnd new ist / das ist Ehebrecherisch / falsch vnd vnrecht) / Sonder nur den alten / rechten / seligmachenden / Christlichen Glauben / wölchen Gott von öwigkeit fürsehen vnnnd verordnet / vnd in der zeit durch seinen Son / vnnnd durch die Propheten vnd Apostel den Menschen geoffenbaret / vnd in aller Welt zupredigen beuolhen. Ja disen rechten Glauben / vnd keinen andern / wolten wir gern mit der hilffe Gottes / mit disem vnserm Dollmetschen vnd Trucken / vnder dem armen Windischen vnd Crobatischen Volck / vnd in der Turckey / widerumb auffrichten vn[n]d erweitern / auff das sie zu rechter Erkenntnuß Gottes vnnnd seines lieben

Vorred.

ben Sons / vnfers Herrn vnnd Heilands kommen / vnnd
sambt vns ewig selig wurden. Darzu gebe Gott der Vat-
ter vmb Christi Jesu seines Sons willen / sampt dem hei-
ligen Geist / sein Gnad vnd Segen / Amen.

Dises Buch ist vor sechs Jaren / am ersten in
Windischer Sprach / mit lateinischen Buchstaben ge-
truckt / darinn seind die fürnämesten vnd nöttigisten
Hauptartickel des Christlichen Glaubens außgefüret /
vnd in fünff Theil / vnd zwey vnnd sechzig Capitel
abgetheilt. In dem ersten Theil / vnnd den ersten
zwölff Capitteln nacheinander / würdt auß Biblischer
heiliger Schrifft / vnnd auß den Haidnischen
Gottesdiensten vnnd Geschichten / außfürlich geler-
net / angezeigt / erweisen vnd dargethan / das der
recht Christlich Glaube vnnd die Lehr des heiligen
Euangelij / der aller eltest Glaube / vnd die Elteste
Lehr sein / vnd von Gott selbst von ewigkeit fürsehen /
geordnet vnd gestiftet / vnd durch seinen Son am
ersten dem Adam vnd Eve / nach jrem Fahl geoffen-
baret vnd gepredigt worden. Im andern Theil vom
zwölfften biß auff das vier vnd dreissigst Capitel /
würdt auß dem alten vnd newen Testament / vnd
fürnämlich auß dem Spruch / *Faciamus hominem
secundum imaginem nostram* / von wegen der Ju-
den vnd Türcken auffß einfeltigst vnnd verstendigest
gelernt / das in dem einigen ewigen Göttlichen
Wesen / drey vnderschiedne Personen sein / Item was
das Bild Gottes / nach wölchem die ersten Menschen
geschaffen / vnd dasselbig widerumb durch jren Abfal-
jnen vnnd vns allen verloren / gewest sey / Item was
die Erbsündt / die würcklichen / tödtlichen vnnd
läßlichen Sünden sein.

Im

Vorred.

Im dritten Theil vom vier vnd dreissigsten biß auff das sechs vnnnd viertzigst Capittel / würdt gelernt mit claren Gleichnussen / Exempeln vnnnd mit vilen verstendigen Sprüchen / des alten vnd newen Testaments / vnd der alten vnd newen Lehrern / das der Mensch allein durch den rechten / lebendigen Glauben an den Son Gottes / erlange Gottes Huld vnd vergebung aller Sünde / vnd werde auß Gnaden vmb Christi willen von Gott / für from[m] / Gerecht / heilig / Tüchtig vnnnd würdig des ewigen Lebens gehalten. Im vierdten Theil vom sechs vnd viertzigsten biß auff das siben vnd fünfftzigst Capittel / würdt gelernt / warzu vns das Gesetz gegeben / wie vnd warumb wir gute Werck thun / Gott dienen / die heilige Sacrament recht brauchen sollen. Es werden auch darneben etlich Gegenred wider die Rechtfertigung des Glaubens / verantwort vnnnd widerlegt. Im fünfften Theil vom siben vnnnd fünfftzigsten biß auff das zwey vnnnd sechtzigst Capittel / werden die Vrsachen angezeigt / warumb die Rechtglaubigen souil Angst / Trübsal / Anfechtung vnd Widerwertigkeit / für andere Völcker / in disem Leben leiden müssen. Vnd daneben die Tröstungen auß der heiligen Schrifft / wie sich ein jeder Christ im Creutz soll trösten vnd erhalten / vnd wie man recht betten / vnd Gott anruffen soll / etc.

Was sonst die streittigen Artickel des Glaubens Sachen belangt. Wenn man den Handel vnnnd alle Sachen der Religion recht ansehen vnd erwegen will / warumb doch vnd weß wegen die Menschen / vnd sonderlich die Christen / einer den andern also anfeinde / verfolge / beschuldige

vnd

Vorred.

vnd sage / diser oder jener Glaube / lerne vnnnd predige nicht recht / der oder diser wöll ein newen verfürischen Glauben auffrichten / etc. So geschicht das alles furnämlich vnd am mehrsten von wegen zweyer Artickel. Der ein Artickel ist / wie vn[nd] wo / durch was Mittel vnd Weg ein Mensch die Gnad / Huld Gottes / vergebung aller Sünden / den heiligen Geist vnd das ewig Leben mög erlangen vnd überkommen. Der ander Artickel ist / wie / wo / vnd wölcher gestalt / man Gott dem Herren recht / nach seinem Willen vnd gefallen soll dienen. In diesen zweyen Artikkeln / haben vnd werden sich die Rechtgleubigen / mit den falsch vnd Vngleubigen / zu keiner Zeitt vnd an keinem Ort / nimmer vergleichen. Vnd von wegen diser zweyer Artickel / seind die Rechtgleubigen / von den Vnrecht / Falsch / Abergleubischen vnd Vngleubigen / je vnd allwegen verfolgt vnd getödt worden. / Der Abel von Cain / Isaac von Ismaell Jacob von Esau / Dauid von Saull die rechte Propheten von den abergleubischen Königen vnnnd Propheten / Christus von den Hohenpriestern / Phariseern / vnd Schriftgelehrten / die Apostel vnd Marterer von den Juden vnd Heiden. Also werden auch jetztundt die rechtgleubigen Gottseligen Christen / von den falschen / abergleubischen / tyrannischen vnd heuchlerischen Geistlichen / vnd von dem Türcken überal veruolgt / vnd jämmerlich umbgebracht.

Vnd was nun den ersten strittigen Artickel berürt / so glauben / lehren / predigen / schrieben vn[nd] trucken wir offentlich / sonderlich in disem Buch / nach vermög vnnnd jnnhalt der heiligen Biblischen Schrift / nämlich also. Nachdem

alle

Vorred.

alle Menschen in Sünden empfangen / geboren / vnnd von Natur Kinder des Zorns seind / vnd jr Hertz / jr tichten vnd trachten von jugendt auff immerdar böß / darum[m] seind sie alle vor Gott vnrein / Sünder / grosse Schuldner / vnrecht / vntüchtig / vnuerständig / schalckhafftig / gedenken vnd thun kein gut / vnnd seind arme verirrte Schäßlin / Item / sie seind vnder dem Vnglauben / vnder der Sünde / vnd vnder dem Fluch vnd Vermaledeyung des Gesetzes / alle beschloffen / vnd dem ewigen Tod vnd Verdamnuß vnderworffen. Wie dann von disem Jammer / den alle Menschen auff jnen haben vnd tragen / Gott selbst / Gen. 68. Moises / Exod. 34. Deutro. 32. Iob. 14. 15. 25. David / Psal. 14. 32. 51. 130. 143. Salomon 3. Reg. 8. Esai. 53. 64. Christus / Math. 18. Johan 8. Paulus / Rom. 3. 5. 7. 11. Ephes. 2. Galat. 3. Johan. Euange. 1. Johan. 1. clar vnd lautter zeugen vnd reden. Will nun ein Mensch dises Ellendts / Jamers / vnd schwären grossen Lasts / die alle Menschen in die Hölle verstoß / vnnd das ewig Verderben gewißlich darauff volget / abkom[m]en vnd ablegegen³⁹⁸ / von den Sünden / vom Zorn vnd Vngnad Gottes / vom Fluch vnd Vermaledeyung des Gesetzes / vom ewigen Tod / vom Teufel / vnd von der Hölle erledigt / frey vnd loß werden. Vnd entgegen widerumb die Gnad vnd Huld Gottes / vergebung aller Sünden / die Heiligkeit / Frombkeit vnd Gerechtigkeit / darmit er vor Gott würdt mögen bestehn / den heiligen Geist / verenderung vnd ernewerung des Hertzens / Sinns vnnd Gemüts / rechte Liebe vnd Gehorsam zu Gott zu seinem Wort vnd Gebotten / den Sig über den Todt / Teufel

B ij vnd

398|Ablegen.

Vorred.

vnd Höll / gewissen Trost vnd erhaltung in eüsserlichen
vnd innerlichen schwären Anfüchtungen / vnd enttlich
das öwig Leben erlangen vnd überkommen. Solche Sa-
aben vnd him[m]lische Gütter / die alle zum öwigen Le-
ben gehören / würdt kein Mensch / bey keiner Creatur /
weder im Himmel bey den Engeln / noch bey den Heili-
gen / noch auff Erden bey keinem Menschen / noch bey
jme selbst / auch durch kein ander Mittel / Weg /
Werck / oder Verdienst / sonder allein / allein bey dem
Sone Gottes / vnserm Herren vnnnd Erlöser Jesu Christo /
durch den lebendigen Glauben an jne / finden / erlan-
gen vnd überkommen / vnd derselbigen in der Ewigkeit
genieffen.

Vnd diser rechter Glaub an den Herren Jesum
Christum / schleußt keins wegs auß / den Glauben an
die andere zwu Personen im Göttlichen Wesen / an Gott
den Vatter / vnd an den heiligen Geist / Er verwürfft
auch nicht / sonder erfordert die rechte Buß / besserung
des Lebens / die Liebe / Hoffnung / güte vnd von Gott
gebottne Werck / die rechten Gottesdienst / vnd den
rechten brauch der heiligen Sacramente. Allein wo man
auß solchen oder andern Wercken vn[nd] Gottesdiensten
ein Opus operatum / wie ettlich pflegen zureden /
machen will / das man damit / (wan[n] sie schon one
Glauben / vnd in der Vnbußuertigkeit werden voll-
bracht) vermeint Gnad / vergebung der Sünden vnd das
ewig Leben bey Gott zuuerdienen / dardurch die Ehr
vnd Glori Christi / sein Ampt vnd Verdienst verkleinert /
die armfelige erschrockne / betrübt vn[nd] schwache
Gewissen verwirrt / vnd zweyffelhaftig gemacht werden.
Alsdann sollen sie neben dem verdienst Christi vnnnd

Glauben

Vorred.

Glauben an jn / von wegen des Mißbrauchs vnd Mißuerstands nichts gelten / sonder verworffen sein. Dann Gott der Vatter hat vns das ewig Leben auß Gnaden / allein in seinem Son gegeben / 1. Joh. 5. Vnd Christus sagt selbst: Er sey die Aufferstehung vnd das Leben / Johan. 5. 6. 11. 14. Vnd Petrus sagt: Es ist in keinem andern Heil / ist auch kein anderer Name den Menschen gegeben / darinnen wir sollen selig werden. Acto. 4.

Nun disen Glauben (es sagen darwider Bapst / Bischoffe / Pfaffen / Münch / Concilia / vnd die gantze blinde Welt was sie wollen) Nämlich / das wir allein durch Jesum Christum des lebendigen Gottes Son / von wegen seines wunderbarlichen / vollkommen Schorfsams gegen seinem him[m]lischen Vatter / leidens / sterbens vnd aufferstehung / etc. (souer wir / wie Petrus sampt alle Aposteln / an jne glauben / auch mit dem Mund vnd den Wercken öffentlich bekennen) Vnd sonst durch nichts / weder im Himmel noch auff Erden (Gottes verheissung nach) selig werden. Hat nicht der Luther oder seine Gesellen oder Discipel (wie ettlich arglistig / verlogen Bößwichter / wider jr eigen Gewissen außgeben / schreiben / trucken / vnd überall außschreyen / vnd vil vnerfarne in der heiligen Schrift vnd einfältige Leut dafür achten / halten glauben vnd dauon reden) erdacht / vnnnd erst zu disen vnsern zeitten vor 45. Jaren in der Christenheit auffgebracht / vnnnd fouil Leut / mit seinem predigen / schreiben vnd Büchern / zu disem neuen (wie sie sagen) vnd versüßlichen Glauben (mit Arglist vnd Betrug) gebracht / etc. keins wegs / es solle auch sollichs kein Mensch auff Erden mit nichtenglauben.

B iij Sonder

Vorred.

Sonder disen Glauben / das alle Menschen allein durch Jesum Christum von wegen seines Verdiensts / so sich deßhalb durch den rechten Glauben an jn / vnd durch den rechten Brauch der heiligen Sacramente theilhaftig machen / selig solten werden. Hat Gott der Vatter mit seinem Son vnd dem heiligen Geist von ewigkeit fürsehen / also verordnet vnd gestiftet / wie der heilig Paulus clar dauon zeugt / da er also schreibt / Ephes. 1. Gott der Vatter hat vns erwöllet durch Jesum Christum / ehe der Welt Grund gelegt war / das wir solten sein heilig vnd vnsträfflich für jm in der Liebe / vnd hat vns verordnet zur Kindtschafft gegen jm selbst / durch Jesum Christum / nach dem wolgefaln seines Willens / zu lob seiner herrlichen Gnad / durch wölche er vns hat angenehm gemacht / in dem Geliebten / in wölchem wir haben die Erlösung durch sein Blut / nämlich die vergebung der Sünde / etc. Lese man das gantz Capittel. Vnd zu den Colos. am 1. Capittel schreibt er auch also. Es ist Gottes wolgefallen gewesen / das in Christo alle füle wonen wolte / vnd alles durch jn versönet wurde zu jm selbst / es sey auff Erden oder im Himmel / damit das er fride machet / durch das Blut an seinem Creutz / durch sich selbst. Vnd Petrus / 1. Pet. 1. sagt / Jr wisset, das jr nicht mit vergenglichem Silber oder Gold erlöset feyt / von ewerm eitteln Wandel nach Väterlicher weise / sonder mit theurem Blut Christi / als eines vnschuldigen vnd vnbesleckten Lammes / der zwar zuuor versehen ist / ehe der Welt grund gelegt ward / aber offenbaret zu den letzten zeitten / vmb ewert willen / etc.

Vnd

Vorred.

Vnd diser vnser rechter Christlicher Glaube / ist vor 5600. Jaren vom Son Gottes selbst / vor seiner Menschwerdung noch im Paradeiß / den ersten zweyen Menschen alsbald nach jrem Fall am allerersten geprediget vnd geoffenbaret / da er vor jnen beiden zu der Schlangen sprach / Des Weibs somen soll dir den Kopff zertreten. Dergleichen hat der Son Gottes hernach den andern Ertzväteren auch disen Glauben gepredigt / da er zu Abraham Gen. 22. zu Isaac / Gen. 26. zu Jacob / Gen. 28. vnd zu Dauid 2. Reg. 7. Psal. 89. redet / das durch jren Somen alle Völcker auff Erden gesegnet werden. Disen Somen legen auß Esaia 7. 9. 11. vnd Paulus Gal. 3. Ist Christus selbs / durch disen Somen allein werden alle Gleubigen gesegnet / das ist / von der Sünde / vom Zorn Gottes / vo[m] ewigen Tod / vom Teuffel ledig gezölt vnd gesprochen / vnd widerumb fromb / gerecht vor Gott gemacht. Dann Christus / spricht Johannes / 1. Johan. 3. ist darumb erschinen / auf das er vnser Sünde wegneme / vnnnd des Teuffels werck zerstöre. Das aber dem also / das Gott mit den Ertzväteren vnd Moisen durch seinen Son habe geredt / zeuget Christus selbst / da er sagt Matth. 11. Niemandt kennet den Vatter dann nur der Son / vnd wem es der Son will offenbaren. Vnd Paulus sagt / 1. Thim. 6 Gott wonet in einem Liecht / da niemandt dazu kom[m]en kan / wölchen kein Mensch gesehen hat / noch sehen kan. Vnd Colos. 1. spricht er / Christus ist das Ebenbilde des vsichtbaren Gottes. Johannes Euangelist / 1. Johan. 4. sagt: Niemand hat Gott jemals gesehen. Dergleichen der Täußer / Johan. 1. Niemandt hat Gott je gesehen / der

Einge=

Vorred.

eingeborne Son / der in des Vatters Schoß ist / der hats
vns verkündigt. Vnd von deßwegen würdt auch der
Son Gottes ettliche mal in der h. Schrift / das Wortt
oder die Rede Gottes genen[n]t / darumb das Gott
durch jn mit den Menschen geredt habe. Vnd von
disem / das der Son Gottes / die ander Person im Gött-
lichen Wesen / habe mit den Ertzuättern geredet / zeu-
gen vnnnd schreiben auch die alten Christlichen Lehrer /
fürnämlich Ireneus wider die Kätzer Valentinianer /
Lib. 4. Cap. 14. 15. 16. 17. Vnd von disem vnserm
Glauben / das wir allein durch Christum selig werden /
hat offtgemelter Son Gottes in seiner Demut vnd
Menschwerdung überall im Jüdischen Landt vor 1530.
Jaren / gar lautter / verstendig vn[nd] öffentlich mit
vilen Worten an Tag geben / außgelegt vnd gepre-
digt / denselbigen mit grossen Wunderwercken
genugsam bezeugt vnd bestettigt / das derselbig allein
der seligmachende Glaub sey / wie die Euangelisten
vn[nd] Aposteln in jren Geschriften überflüssig zeu-
gen / vnd sonderlich Johannes vnd Paulus. Vnder an-
dern schönen / lauttern / claren / verständigen vnd vi-
len Sprüchen / sagt Christus / Joh. 6. Das ist der Will
des Vatters der mich gesandt hat / das ich nichts verlie-
re von allem / das er mir gegeben hat / sondern das ichs
aufferwecke am jüngsten Tag / Das ist aber der Wille
des der mich gesandt hat / das wer den Son sihet vnd
glaubt an jn / habe das ewig Leben / vnnnd ich werde jn
aufferwecken am jüngsten Tage. Vnd Johan. 14. sagt
auch Christus selbst: Ich bin der Weg vnnnd die Warheit
vnd das Leben / Niemandt kompt zum Vatter dann
durch mich.

Disen

Vorred.

Disen alten chrißtlichen Glauben / hat auch der h. Geist durch die Propheten / Apostel vnd Euangelisten gelehrt / gepredigt / vnd in die heilige Biblische Schrift in das alt vnd new Testament gesetzt / vnd einschreiben lassen. Dann was die Propheten / Apostel vnd Euangelisten gelernt / gepredigt vnd geschriben / das haben sie nicht von jnen selbst / sonder der heilig Geist durch sie / vnd auß angeben des heiligen Geists haben sie das gethon / wie Christus selbst dauon zeuget / da er sagt Marci 12. Der Dauid spricht durch den heiligen Geist:

Der Herr hat gesagt zu meinem Herrn / setze dich zu meiner Rechten. Vnd Math. 10. sagt Christus zu seinen Jüngern: Jr seidt es nicht die da reden / sondern ewers Vatters Geist ist es / der durch euch redet / Darumb hat er jnen am Ostertag vnd am h. Pfingstag den heiligen Geist geben / Johan. 20. Actor. 2. Vnd Petrus / 2. Petr. 1. sagt auch / das keine Weissagung in der Schrift geschicht auß eigener Außlegung / dann es ist noch nie keine Weissagung auß menschlichem Willen herfür bracht / sonder die heiligen Menschen Gottes haben geredt / getriben von dem heiligen Geist. Vnd die heilige Schrift redet am mehrsten nur von dem Herrn Jesu Christo / wie er Christus selber zu den Juden also sagt Johan. 5. Suchet in der Schrift / dann jr meinert jr habt das ewige Leben darinnen / vnd sie ist die von mir zeuget / vnd jr wollt nicht zu mir kommen / das jr das Leben haben möchtet. Vnd nach seiner Aufferstehung sprach er zu seinen Jüngern Luc. 24. Es hat alles erfüllt müssen werden was von mir geschriben ist im Gesetz Moisi / in den Propheten vnd in den Psalmen. Vnd

C der

Vorred.

der allmächtig / gütig Gott / hat wunderbarlich dises heilig Buch die gantze Bibel / vnder souil verenderungen vnnnd zerstörungen der Königreichen / Fürstenthumben / Länder vnd Stett / erhalten vnd bewart / vnd jetzundt schier in alle Sprachen lassen verdolmetschen / Dan[n] Gott will / das alle Menschen den rechten Glauben / allein auß der heiligen Schrifft erlernen sollen. Vnnnd von des wegen sprach Abraham zu dem verdampften Reichen / seine Brüder sollen den Moisen vnd die Propheten lesen / vnd volgen / wöllen sie in die Hölle nicht kommen. / Luc. 16.

Vnd disen allein seligmachenden Glauben / an den Herren Jesum Christum / haben gehabt / Adam / Eva / Abel / Seth / Enoch / Noe / Sem / Japhet / Abraham / Isaac / Jacob / Joseph / etc. Vnd durch disen Glauben / seind alle heilige Vätter auch im alten Testament / widerumb mit Gott versönet / gerecht / fromb / heilig / Gottgefällig / vn[nd] selig worden. Vnd sie haben von solchem Glauben vnd von der Zukunfft des Sons Gottes / in dise Welt / allwegen vnd überal bey jren Altaren / Opffern / geredt / gelehret / vnd öffentlich gepredigt / Wie der Apostel zun Hebreern am 11. Capittel dauon also zeuget: Durch den Glauben hat Abel Gott ein grösser Opffer gethon dann Cain / durch wölchen er Zeugnuß überkommen hat / das er gerecht sey / da Gott zeugete von seiner Sabe / vnd durch denselbigen redet er noch / wiewol er gestorben ist. Durch den Glauben ward Enoch weg genom[m]en / das er den Tod nicht sehe / vnd ward nicht erfunden / darumb das jn Gott wegnam / Dann vor seinem wegnemen hat er Zeugnuß gehabt / das er Gott gefallen habe. Aber on Glauben

ist

Vorred.

ist vnmöglich Gott gefallen. Durch den Glaube[n] hat Noe Gott gehört / vnd die Arche zubereitet / Gen. 4. 5. 6. Den Noe / nennet Sanct Peter / 2. Pet. 2. ein Prediger der Gerechtigkeit. Abraham / sagt Christus selbst / hab jn gesehen / vnd frewet sich / Johan. 8. Abraham das er Gottes Verheiffung geglaubet / ist deßwegen gerecht vnd fromb vor Gott worden / Gen. 15. Rom. 4. Galat. 3.

Von disen alten / rechten / vnserm Christlichen Glauben an den Herrn Christum / hat auch der Moises lang vnd vil mit seinen mancherley vnd seltsamen Opffern vnd Gottesdiensten / verborgen vnd dunckel geschriben vnd gepredigt / aber am verstendigsten / Deutro. 18. wölche Predigt Petrus vnd Stephanus in jren Predigten / Act. 3. 7. haben eingeführt / vnd Christus selbst sagt / das Moises vil von jme geschriben habe / Joh. 5. Luc. 24. Nach jme dergleiche(n) ale Propheten / sonderlich der Dauid vnd Esaïas / wie Petrus / Act. 3. 10. sagt / gebent Zeugnuß / das durch Christi Jesu Namen / alle die an jn glauben / vergebung der Sünden empfangen. Also zeugen auch von vnserm Glauben Sanct Johannes der Tauffer / die Jungfraw Maria / alle Apostel / alle Gottselige alte vnd newe Lehrer. Der Tauffer Johannes sagt lautter vnd offentlich / 1. Joan. 1. Christus ist das Lamb Gottes / wölches der Welt Sünde tregt / der Vatter hat den Son lieb / vnd hat jm alles in seine Händ gegeben / wer an den Son glaubet / der hat das ewige Leben / wer dem Son nicht glaubt / der würde das Leben nicht sehen / sonder der Zorn Gottes bleibt über jm. Die Jungfraw Maria sagt von Christo / als sie jn in jrem Leib trüge / seine Barmhertzigkeit

C ij weret

Vorred.

weret jimmer für vnd für / bey denen die in fürchten. Petrus / vor der höchsten geistlichen vnd weltlichen Oberkeit zu Jerusalem / anstatt der andern Aposteln all / sagt vnd bekennet lautter vnd öffentlich / Es sey in keinem andern dan[n] in Christo Heil / ist auch kein ander Name dem Menschen gegeben darinnen wir sollen selig werden. Von diesem rechten Glauben / schreiben vnd lehren alle gelerte / verstendige / Gottselige / alte vnd neue Lehrer. Der heilig Ambrosius über das erste Capittel der ersten Episteln zum Corinthiern schreibt / das ist eines mals von Gott geordnet vnd beschlossen / das wölcher an Jesum Christum glaubt / der soll selig werden / on gutte Werck / allein durch den Glauben / vnd soll vmb sonst vergebung der Sünden empfangen / Solcher der alten Lehrer Spruch / hab ich in diesem Buch im 45. Capittel mehr eingefürt. Sovil sey dißmals vom ersten strittigen Artickel angezeigt.

Von dem andern strittigen Artickel in Glaubenssachen / nämlich wie man Gott recht dienen soll / seien meiner Gehülffen vnnd mein Glaube / Lehre / Predigten / schreiben vnd Trucken / dahin vnd also gericht vnd gestellt. Nach dem der ewig Gott nach seiner grossen Barmhertzigkeit vnd Liebe gegen vns / vmb Christi Jesu willen / durch die würckung des heiligen Geists / vns zu solchem rechten Christlichen Glauben hat erwölt / berufft vnd kommen lassen / dardurch wir Gnad / vergebung aller Sünden / haben erlangt / Kinder vn[nd] Erben Gottes / aller him[m]lischen Gütter theilhaftig worden / vnd des ewigen Lebens nach Göttlicher / reicher vnd warhafftiger Verheissungen vergewißt seind. Segen solcher grosser / vn=
aufsprechlicher

Vorred.

auffsprechlicher / vns bewisner Gnad vnnd Wolthaten /
ist billich / das wir vnser Lebenlang vnnd on vnderlas /
vns danckbar erzeigen / vnd des Göttlichen Willens
befleissen / vnd alles das / was jme zuwider / auff
höchst meiden / vnnd dauor hütten. Derhalben ist von
nötten / vnd will sich allen Christen gebüren / das sie
nun hinfür den bösen Lüsten vnd Begirden / wölche in
jrem Fleisch / biß der Leib stirbt / stecken / widerstreben /
dieselbigen on vnderlaß dempffen / tödten vnd wür-
gen / vn[nd] in jnen nicht lassen überhand nemen vnd
herrschen / wie Paulus Rom. 6. 8. 12. Gal. 5. Eph. 5.
Col. 3. mit lautem Worten leret / allem Gottlosen Wesen
absagen / vnd von allen Sünden / fürnämlich denen /
die der heilig Paulus Rom. 1; 1. Cor. 6. Gal. 5. nachein-
ander erzölt / abstecken / vn[nd] sich daruor hütten /
dan[n] durch dieselbige Sünde / die wider die Gewissen
geschehen / verliert man den heiligen Geist / den Glau-
ben. Vnd der in solchen Sünden verharret / thut nicht
rechte Buß / ist in Vngnaden Gottes / kan Gott nicht
recht anruffen / hat ein böß Gewissen / ist in des Teuf-
fels gwalt. Darumb vnd von deswegen alle Menschen /
die rechte Christen wöllen sein / müssen (vnd thuns auch
von Hertzen gern) Gott den Herren fürchten / lieben /
seines Willens / gehorsams vnnd haltung seiner Gebott
sich befleissen / jhme mit lust vnd freud / in der Gerech-
tigkeit vnd Heiligkeit / wie Zacharias lehret / Luc. 1.
dienen jr Lebenlang / vnnd also mit guter / frölicher
Gewissen auff die herrliche Erscheinung des grossen
Gottes warten / Tit 2. Das sie allweg vnd gern gehn in
die Kirchen / zu den rechten / Gottseligen Predigen /
zu dem gemeinen Gebett / das sie dz heilig Abentmal

C üj des

Vorred.

des Herren wie dasselbig Christus selbst eingesetzt vnnnd beuolhen / offft wirdigklich empfahe / Gott dem Herren für alle Christen / für alle Ständ vnd Obrigkeiten / im rechten Glauben / im bußfertigen Leben in Christi Jesu Namen mit ernst anruffen vnnnd bitten / das sie ein erbers Leben füren / jederman guts thun / niemandt belaidigen / allweg nüchtern sein / fasten / vil Almosen geben / allen Menschen trewlich rathen vnnnd helfen / nach jrem bösten vermögen / jrer fürgesetzten Obrigkeit / jren Seelsorgern vnnnd Eltern alle Ehr / Treu vnd billichen Gehorsam erzeigen / Vnnnd wann jnen Noth / Angst / Armut / Kranckheit / Verfolgung / Widerwertigkeiten vnnnd der Leibliche Tod fürfelt / das sie kein vnbillichs Mittel zur Behelff / als Zauberey / das verlaugnen oder abfall von der erkannten Warheit / gebrauchen / sonder Gott anruffen / die Sachen jme befehlen / vnnnd darinn gedultig sein. In Summa vnser Lehr / Schreiben / Predigten vnd Trucken ist / das alle Christen jren Glauben / Gottesdienst Leben / Beruff / Ampt vnnnd Stand halten vnd füren / nach dem rainen Wort vnd Beuelch Gottes / vnd das sie solches alles willig / vnd mit frölichem Gemüt thuen / allein Gott zu ehren vnnnd gefallen / das sie also Gott in dem / jren schuldigen Gehorsam vnnnd Danckbarkeit erzeigen / vnnnd das sie jren Glauben / das er in jnen recht lebendig ist / das sie von Sünden abgestanden / ein newes Gottseligs Leben an sich genommen / gegen männiglich beweisen / vnnnd das sie den erlangten rechten Glauben / Gnad / Segen / den heiligen Geist behalten / vnd das sie

der

Vorred.

der zeitlichen vnnnd öwigen Straffen Gottes / die Gott auff die grossen mutwilligen Sünder gelegt / entgehn / vnnnd entpflihen / Aber nicht der meinung das sie mit solchen jren Wercken / bey Gott vil Ablass / vergebungen der Sünden / den Himmel vnnnd das öwig Leben wolten verdienen oder erkauffen / keinswegs / denn Gott hat den rechten glaubigen Christen / alles / was zum öwigen Leben gehört / auß Gnaden / vmbsonst / vmb Christi Jesu willen / wie oben im ersten strittigen Artickel gehört / geben. Das öwig Leben sagt Paulus Röm. 6. Eph. 2. Ist ein Gab vnnnd Geschenck Gottes / durch Jesum Christum vnsern Herrn. Vnd der heilige Johannes sagt 1. Joh. 5. Gott zeuget von seinem Son / vnd das ist das Zeugnuß / das vns Gott das öwige Leben hat gegeben / vnnnd solches Leben ist in seinem Son / wer den Son Gottes hat / der hat das Leben / wer den Son Gottes nicht hat / der hat das Leben nicht.

Hieneben vnd mit disem vnserem lehren / schreiben / predigen vnd trukken / verwerffen / vernichten vnd verdammen wir offentlich alle andere Glauben / Lehren / Predigten / Schrifftten vnd Bücher / die anderstwo vnd durch andere Mittel / Gnad / vergebung der Sünden / vnd das ewig Leben / dann bey Christo Jesu / durch den rechten Glauben / lehren vnd weisen zusuchen. Dergleichen verwerffen wir alle Gottesdienst / vermeinte gutte Werck / Gewonheiten vnd Gebreuch in der Kirchen / wie alt / schön / vnd gut dieselbigen sehen / den Leuten angenäm / von hochweisen / gewaltigen Personen erdacht / auffgesetzt / vnd

von

Vorred.

von jnen gehalten vnd verthädigt werden / wölche eintweders dem Wortt Gottes zuwider / oder in der heiligen Biblischen Schrifft nicht begriffen oder gegründet seyen / das ist / die Gott selbst durch seinen Son / oder durch die Propheten vnd Aposteln nicht habe auffgesetzt vnnd gebotten zu halten / oder wo dieselbigen Gottesdienst anderst / dann sie Gott vnd Christus der Herr auffgesetzt haben / gebraucht vnd gehalten werden. Vnd solches vernichten vnd verdammen / thun wir nicht auß vns selbst / auß Hochmut / auß Vnverstand / oder auß Neid vnd Feindschafft / (das sey ferr von vns / dann wir verdienen darmit kleinen Gunst vnd Danck / von der Welt) sonder wir müssen das thun / nach dem ernstlichen strengen Beuelch Gottes / vn[nd] nach der Lehr vnd dem Exempel Christi / Moisi / aller Propheten / Apostel / Marterer / vnd aller Gottseligen alten vnd newen Lehrern. Dann vnser lieber Herr Gott kan nicht höher geunehrt vnd erzürnt / auch die Menschen vmb jrer Seelen Heil betrogen werden / dann durch solche falsche / abgöttische / abergleubische / vnnd von Menschen erdichte Gottesdienste / Gott hat sie auch an niemandt nie / vnd zu keiner zeitt vngestraft gelassen. Defßwegen auch alle Propheten / Apostel / Marterer vnnd trewe Lehrer / wider solche falsche Gottesdienste (die sie Abgötterey / geistliche Ehebrecherey vnd Hurerey / Abfall von Gott nennen) so starck vnd mit großem Ernst geschryen / geschriben / vnd darüber jr Blut vergossen haben. Christus der Son Gottes selbst alle Propheten (außerhalb Joannis der Tauffers) alle Apostel / Marterer vnnd rechte Lehrer seind allein darum veruolgt vnd getödtet

worden /

Vorred.

worden / das sie das Volck / hohes vnd nideres
Standes / die Geiftlichen vnd Weltlichen / von wegen
ires falschen Glaubens / falscher Lehr / vnd vnrechten
Gottesdienst gestrafft / vnd dieselbigen vernicht vnd
verworffen. Vnd solches haben sie auß Gottes Beuelch
thun.müssen / dann Gott will nicht / das man jme
aufferhalb seines Beuelchs / Gottesdienst auffrichten
soll / man treibt damit auß Gott das gespött / machet
auß jm ein Narren / gleich / als er nicht wüßte noch
verstünde / wie man jme dienen soll / vnd wölcher
Gottesdienst den Menschen am nützlichsten sey / etc.
Deßwegen hat Gott so offft vnd ernstlich sein Volck
Israel durch den Mosen gebotten / das sie nichts zu
seinem Wort vnd Gebotten hinzu thun / auch nichts
daruon nemen oder verendern sollen / sonder allein das
thun vnd dermassen jme dienen / wie er jnen auffer-
legt / vnd was er zuvolbringen beuolhen / wie wir das
lesen / Deutr. 4. 5. 12. 17. 28. Prouer. 4. Esai. 30. Capit-
teln. Aron als er mit der gantzen alten Israelischen Kir-
chen / auch auß guttem Beduncken / vnd nach gutter
meinung vnd Willen des Volcks / Gott dem Herrn /
der sie auß Egiptenland geführt het / einen Gottesdienst
mit einem guldin Kalb het auffgericht / wie größlich er
damit Gott hab erzürnet / vnd was für ein Straff dar-
auff eruolgt / das findet man Exodi am 32. Saul / als
er auch auß fürfallender Noth vnd Andacht Gott het
geopffert / vnd zum andern die besten gemösteten
Schaaff vnd Rinder opffern wollt / War er vnd seine
Kinder von deßwegen von Gott vom Königreich ver-
worffen / vnd hat auß Gottes Beuelch vom Samuel hö-
ren müssen / Er hab mit beiden Gottesdiensten

D vnd

Vorred.

vnd Opffern / vor Gott Zauberey vnd Abgötterey getriben / wie 1. Reg. 13. 15. geschriben steht. Die König vnd das Volck im alten Testament vor Christi geburt / haben mit keiner andern Sünde so oft vnd grawsam Gott erzürnt / vnd sie zu straffen bewegt / als eben mit den falschen Gottesdiensten. Vnd widerumb haben sie mit nichte Gott zu Gnaden / das er jnen auß Nöthen geholffen / bewegt dann mit rechten Gottesdiensten / dauon soll ein jeder Christ lesen / 3. Reg. 12. 15. 22. 4. Reg. 12. 14. 18. 23. Psal. 81. 106. Jere. 2. 7. 9. 13. Oseas 6. 9. 12. Micheas 3. Sopho³⁹⁹. 3. Zacha. 1. Dergleichen reden vnd lehren im neuen Testament / Christus Jesus der Son Gottes selbs / Math. 15. Man diene Gott vnnnd lehre vergeblich / dieweil man leret solche Lehre / die nichts dan[n] Menschen gebott seind. Vnnnd bald darnach sagt Christus weiter: Alle Pflantzen (das ist / alle Lehr vnd Gottesdienst) die mein him[m]lischer Vatter nicht pflantzet / die werden auß gereutt. Vnd daselbst schilt er solche Lehrer / die newe Gebott vnnnd Gottesdienst haben auffgebracht / Blind / vnd Blinde-laitter / die mit jren Lehren vnd Gottesdiensten sich selbst vnd andere / in die Gruben / in das ewig Verderben einfüren. Der heili g Paulus / nennet die Lehr / wölche verbeut ehlich zu werden / vnd alle Speiß mit Maß vnd Dancksagung zuessen / ein Teuffelslehr. Gleich also reden die alten heiligen / Christlichen Lehrer / C yprianus Lib. 1. Epistola 8. Item Lib. 2. Epistola 3. Item in der Epistel ad Pompeium. Vnd der heilig Augustinus in Libro Quaestionum nove & veteris Testamenti vel Cap. 114. Item ad Consulanum Presbiterum in Lib.

399| Tisk. napaka, Sopho
= Zephanja.

Vorred.

Lib. 2. de unico Baptifmo. Lib. 1. de confenfu Euangelittarum, das man nicht der alten Gewonheit / was die Religion vnd die Meß belangt nachkommen foll / sonder der Göttlichen Warheit vnd Ordnung nach / dann die gewonheit on Warheit vnd on Gottes Beuelch / ist ein alter Irrthumb / vnd alles das / was geordnet oder geschicht in der kirchen / dardurch göttliche Ordnung vnd Satzung verendert würdt / ist ehbrecherisch / Kirchendiebisch vnd falsch. Alle alte Gottesdienst sein nicht darumb recht / das sie alt / gewonlich vnd gemein seind / Dann Abgötterey / Hurerey / vnnd alle böse Sünden vnnd Sachen seind auch alt vnd gewonlich. Allein die Gewonheiten / Gebreuch vnd Gottesdienst / seind zuloben vnd zu behalten / welche dem Wortt Gottes nicht zuwider sein / etc. Vnd Socrates der hochgelarte Heid sagt / Man soll einem jeden Gott dermassen ehren vnd jme dienen / wie er selbst geordnet vnd beuolhen het.

Souil sey nun dißmal (gleich wol ettwas zulang) in diser teutschen Vorred. über dißes Buch / von obgemelten zweien strittigen Artickeln vnfers Christlichen Glaubens / nämlich / wie man Gnad / vergebung der Sünde bey Gott erlange / vnd wie man Gott recht dienen soll / oder wie man jetzundt pflegt zureden / von der rechtfertigung vnnd guten Wercken gesagt / sonst in dißem Buch / auch in der Vorred vnd im Buch der Augspurgischen / Württembergischen vn[nd] Sächsischen Confession (wölches Buch auch jetzundt in der Windischen vnd Crobatischen Sprach / mit den dreyen Geschriften würdet getruckt) seind diße obgemelte zwen Artickel des Christlichen Glaubens / darinn die an=

D ij dern

Vorred.

dern alle sampt begriffen / nach notturfst vnd weitleufftig / mit Sprüchen vn[nd] Exempeln auß der heiligen Schrifft / vnd Zeugnußen / der alten vnnnd neuen Gottseligen Lehrern außgefüret / vnd gantz verstendig außgelegt.

Nun / auß disem summarischen Bericht / was in disem Buch gehandelt würdt / auch was wir von dem Obgemelten zweyen fürnämbsen / strittigen Artickeln / vnser Christlichen Glaubens / halten / wie wir dauon lehren / predigen / schreiben vnd trucken / auch auß den andern teutschen / getruckten Vorreden vnd Tractätlein / mögen E. Kün. May. als ein von Gott Hocheleuchter vnd Hochverstendiger König / auch ein jeder Gottseliger Christ / was standts er sey / leicht abnemen / erwegen vnd vrtheilen / das vnser Christlicher / Wolgeborner / Gnädiger Herr Patron vnd Befürderer des Windischen / Crobatischen / vnd Cyrulischen neuen Trucks / vnd wir Dolmetscher mit vnserer angefangnen Arbeit vnnnd Trucken / keinen neuen / verfürischen Glauben / wie etwan von vns ist außgeben / vnd noch werden möcht / sonder den Alten / Rechten / Seligmachenden / Christlichen Glauben / vnnnd die rechte Gottgefellige Gottesdienst vnd gutte Werck / in der gantzen Illyria / in Dalmatien / in Seruia / vnnnd in der Bulgarrey / widerumb mit hülffe von Segen des Allmächtigen gern wölten auffbringen vnnnd anrichten / vnnnd die Christenheit erweitern / des Antichristen vn[nd] Machomets Glauben vnd Reich / schwächen vnnnd zerstörn. Wie dann auch (das sollichs / des armen Volcks in gemelten Ländern / als die da von oberzölten notwendigen vnnnd Seligmachenden Artickeln des rechten Christlichen Glaubens /

gar

Vorred.

gar nichts hören / wissen noch verstehn / höchste Not erfordert) auß der andern Vorred. / vnd erzölung jres Wandels vnd Irrthumbs / über das Crobatisch / new halb Testament gestelt / leichtlich zuermessen ist. Würde aber jemand dise vsere Lehr / Predigen vnnnd Trucken / für frembd / new / verfürisch vnd vnrecht schätzen / außschreyen vnd darwider reden / derselbige soll wissen / das jhme Gott der Vatter / Gott der Son / Gott der heilig Geist / mit seinem geoffenbarten Wesen vnnnd Willen / alle Propheten / alle Aposteln / alle Heiligen vnd Heiligin / alle Gottselige / alte vnd neue Lehrer / alle verstendige Christen / ja die gantze / heilige Biblische Schrift / mit jren Lehren/ Predigten / rechten Glauben vnd Gottesdiensten / sind frembd / vn bekant / new / verfürisch vnd vnrecht / etc.

Das aber E. Kün. May. Wir abermals über die hievorige⁴⁰⁰ derselben dedicierte Bücher / mit Lateinischen / Teutschen vnd Crobatischen Buchstaben / in der Windischen vnd Crobatischen Sprach getruckt / auch dises Buch vnderthänigst dedicieren / haben E. Kün. May. auß den Vorreden der gemelten Büchern / die Vrsachen Gnädigst verstanden. Allein bitten E. Kün. May. wir vnderthänigst / die wöllen dise Cyrulische vnnnd die vorige Crobatische Vorreden (als die etwas zu lang) von vns nicht mit Verdruß / sonder im bösten gnädigst verstehn / vnnnd als notturfftig halten vnd außlegen. Der Herr Jesus wölle zu seiner Ehr vnnnd Erbauung seiner Kirchen / die Röm. Key. May. Ewer Kün. May. liebsten Herrn vnd Vattern / vnsern Allergnädigsten Herrn vnd Landffürsten / sampt Irer May. geliebten Sinen vnnnd

D iij Töchtern

400| Očitna tiskarska napaka, hienorige ali hievorige, črka n ali v ni jasno berljiva, beseda sama bi lahko pomenila *vorherige* – *prejšnje*.

Vorred.

Töchtern E. Kün. May. derselben lieben Brüdern vnnnd
Schwestern (denen allen vnser Patron / vnnnd dises
Wercks trewer Befürderer / Herr Hans Vgnad / Frey-
herr / etc. auch meine Gehilffen vnd ich / sampt disem
angefangnen Werck / vns vnderthänigist beuelhen thu-
en) Auch das gantz hochloblich Hause zu Österreich /
in desem Leben / langwürig in glücklicher Regierung
erhalten / vnnnd mit seinem Geist regieren vnd führen
zum ewigen Leben / Amen. Datum Vrach den ersten
Tag Martij. Anno Domini 1562.

E. Kün. May.

Vnderthänigster
Caplan

Primus Truber
Creiner
derzeit Pfarher zu
Vrach.

KRATKI, RAZUM- LJIVI NAUKI, NAJVAŽNEJŠI in koristni členi ali deli stare

krščanske vere. Iz teh se vsak človek lahko ter hitro nauči, katera vera je prava, najstarejša, od Boga zapovedana in vsakega človeka zveliča. Kako, skozi kaj lahko dosežemo to vero. Kako prav služimo Bogu.

Kako naj se vsak kristjan krepi in obrača k Bogu
v težavah ter ob smrtni uri, da ne bi podvomil
v pomoč in milost božjo. Iz krajnskega
jezika sedaj prvič prevedeno po
Antonu Dalmati in Štefanu
Istranu.

Seznam in prikaz vseh poglavij,
ki se nahajajo v teh knjigah, boš našel za nemškimi
in hrvaškimi predgovori.⁴⁰¹

401| Prevedeno iz
hrvaščine.

Najvažnejša poglavja krščan-
ske vere, iz latinskega, nemškega in slovenskega jezika
prevedena v hrvaški jezik ter sedaj prvič
natisnjena s cirilskimi črkami.⁴⁰²

402| Prevedeno iz
nemščine.

V TÜBINGENU,
leta 1562
po Kristusovem rojstvu.

Presvetlemu in mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju na Češkem, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, spodnje in gornje šlezijskemu, grofu Moravske Marke, grofu na Tirolskem itd.

Milost in mir od Boga Očeta po Jezusu Kristusu,
našemu Gospodu in zveličarju.

Presvetli krščanski kralj,
milostni gospod. Ko je naš gospod
in zveličar Jezus Kristus v Galileji
in Judeji po zapovedi svojega ne-
beškega Očeta – tako, kot so pred
njim pridigali in zapisali v svoje knjige že
preroki – sam oznanjal in začel pridigati
evangelij o kraljestvu božjem in obdolžil vi-
soke svečenike, pismouke in farizeje napač-
nega razumevanja ter razlaganja Mojzesovih
in zakonov starih prerokov, je bil kmalu ob-
tožen in razvpit, da prinaša nov, nezaslišan
nauk, da zapeljuje z njim ljudstvo, hujska k
uporu ter da bi rad odpravil starih očakov
dobre postave in zapovedi ter odpravil in za-
dušil spoštovane običaje in vse božje službe
itd. Ko je sv. Štefan visoke svečenike, visoke
šolnike, učenjake in neuke Jeruzalemčane

Predgovor

hotel odvrniti od njihovega napačnega razumevanja *Svetega pisma*, praznoverja in krivih božjih služb ter jih pripeljati k pravi veri v našega Gospoda Jezusa Kristusa, ko je z njimi vodil javne razprave, na njihovemu koncilu v potrditev svojega nauka in vere predstavil množico izrekov in primerov iz Biblije, je moral na koncu poslušati njihovo sodbo, češ, da je sramotil Boga, Mojzesa in oskrnil njih tempel, na koncu pa je bil do smrti kamenjan. Prav tako je Pavel, ko je prišel v Atene in videl, koliko malikovanja je v tem mestu, začel judom v njih šolah ter poganom na trgih vsak dan s silnim žarom pridigati evangelij o Jezusu Kristusu, o sodnem dnevu in o vstajenju mrtvih ter grajati njih veliko praznoverje. Ko jim je na dolgo ter izčrpno pridigal o resničnem Bogu, ki ga sicer nikoli prej niso spoznali, so zoper njega nastopili najbolj pobožni judi in najbolj učeni ter ugledni pogani, filozofi, stoiki in epikurejci. Vodili so ga na razne kraje v mestu, kjer je govoril, z njimi vodil dolge razprave ter jim oznanil mnogo tega, česar dotlej niso poznali. Naposled pa so se iz njega norčevali ter govorili: »To je blebetač, klepetavi kramar, prodajalec bučnic ter nekoristen čvekač in kvasač.« Nekateri pa so menili, da je oznanjevalec in pridigar novih bogov, ⁴⁰³Apd 17. Prav tako se je dogajalo tudi drugim aposto-

403|Apd 17,16–18.

Predgovor

lom, še prej pa prerokom. Ko je Jeremija judom v Egiptu obširno pridigal in napovedal veliko kazen ter nadloge, ki jih je Bog poslal nad njihove brate ter sovernike v Jeruzalemu zaradi Babiloncev, zaradi njihovega malikovanja, krivih božjih služb ter brezbožnega, nespokornega življenja, so mu odgovorili: »V tem, kar si nam govoril v Gospodovem imenu, te ne bomo ubogali. Pač pa bomo izpolnjevali vse, kar smo obljubili kraljici neba, gospodarici neurja bomo zažigali kadilo in opravljali daritve, kakor so delali naši predniki, očetje, naši kralji in knezi. Takrat nam je bilo dobro.« Berite celo poglavje Jeremija 44.⁴⁰⁴

404| Jer 44,16–17.

O takih in podobnih zgodovinskih dogodkih in zgodbah ne pričata samo Biblija in kronika krščanske Cerkve, temveč jih je tudi v današnjem svetu na pretek. Bog je tudi v tem poslednjem času povsod v krščanskem svetu obudil pobožne učitelje in pridigarje, ki se po zapovedi in zgledu Kristusa, prerokov in apostolov z veliko resnostjo ter vne-
mo ob nevarnosti za svoje telo in življenje s pisanjem, tiskanjem in pridiganjem na vso moč trudijo in delajo na tem, da bi se surovo malikovanje, grde zlorabe ter brezbožno nečistovanje in neskesano življenje, ki so se zaradi zanikrnih dušnih pastirjev, neukih, licemerskih, častihlepnih in pohlepnih sveče-

Predgovor

nikov priplazili v krščanstvo, ponovno izkoreninili in iztrebili. Da bi se med ljudmi ponovno vzpostavile in zasadile prava stara zveličavna vera, prave pobožne božje službe, prava bogaboječnost, ljubezen, vzgoja, poštenje, srčno izkazovanje časti ter neprisiljena poslušnost do gosposke. Toda kakor že Kristus, Pavel in Jeremija so tudi med visokimi oblastniki zaradi tega povsod obdolženi in razvpiti, da hočejo vpeljati novo, zavajajočo in puntarsko vero — zaradi katere ne bo nikoli več sreče, blagostanja in zmage nad Turki — ter jo vzpostaviti med kristjani itd.

Iz vseh teh starih in novih zgodb in primerov je zlahka razbrati, da bodo sovražni, praznoverni in hinavski ljudje pred vašo kraljevo visokostjo in drugimi hoteli o njihovih pomočnikih in meni širiti enake laži, češ, da hočemo med slovensko in hrvaško ljudstvo vnesti in vzpostaviti novo, zavajajočo in puntarsko vero. In ker vsakdanje izkušnje kažejo ter potrjujejo, da takšni Belialovi otroci in sovražniki božanske rešnice s svojim neosnovanim in neresničnim vpitjem dobrosrčne, pobožne osebe visokega in nizkega stanu preslepijo ter oropajo duševnega miru, tako, da slednji ne bero nobene poštene, pobožne krščanske knjige, pa tudi prave evangelske pridige ne poslušajo.

Predgovor

Zato, krščanski in milostni gospod kralj, želim iz zgoraj navedenih razlogov v tem drugem nemškem predgovoru o teh na novo tiskanih hrvaških knjigah, tako na kratko, kot je le mogoče, najprej nakazati vsebino te, v cirilici natisnjene knjige, urejene v celoti in povsem tako, kot je bila poprej v nekem nemškem tisku. Kot naslednje želim glasno, jasno in izčrpno v njem izpovedati, kaj o najpomembnejših členih naše krščanske vere, o katerih so se in se tudi sedaj po vsem svetu vodijo največji prepiri, spopadi in razklanosti, mislimo in verjamemo ter kaj o teh členih učimo, pišemo in pridigamo. Iz vsega tega bo vaša kraljeva visokost pa tudi veliko drugih (tako upam) lahko spoznala ter se prepričala, da s tem svojim delom nikjer na krščanskem svetu ne nameravamo spodbujati puntarstva niti vzpostavljati zavajajoče vere, pred čimer naj nas ljubi Bog obvaruje itd. (kajti mi govorimo in izpovedujemo s Tertullianom,⁴⁰⁵ kaj je bilo najprej in staro v veri, to je resnično, prav in dobro, kar pa je prišlo pozneje in je novega, je verolomno, ponarejeno in napačno).⁴⁰⁶ Hočemo samo staro, pravo, zveličavno krščansko vero, katero je Bog od vekomaj zapovedal in skozi čas po svojem Sinu, prerokih in apostolih ljudem razodel ter zapovedal razglašati po vsem svetu. Da, to pravo vero, in nobene druge, želimo z

405 Quintus Septimius Florens Tertullianus, Kartagina, 160–okoli 220 po Kristusu (*Apologeticum*, *O ženskem lišpanju*, *O vstajenju mesa*, *O krstu*, *Mučencem*, *Pričevanje duše*, *O vencu*), <http://www2.arnes.si/~supms-pel/patres/tertulian>.

406 Krščanska opredelitev evangeličanskih pridigarjev na Koroškem 1566.

Predgovor

božjo pomočjo s tem našim prevajanjem in tiskom ponovno vzpostaviti ter razširiti med ubogim slovenskim in hrvaškim ljudstvom ter na Turškem, da bi tako prišli do pravega spoznanja Boga, njegovega Sinu, našega Gospoda in zveličarja, da bi skupaj z nami bili večno zveličani. K temu daj Bog Oče, po volji svojega Sinu Jezusa Kristusa, skupaj s Svetim Duhom svojo milost in blagoslov. Amen.

Ta knjiga je bila pred šestimi leti najprej z latinskimi črkami natisnjena v slovenskem jeziku. V njej so najvažnejši in najnujnejši glavni členi krščanske vere, razdeljena je na pet delov ter dvainšestdeset poglavij. V prvem delu, v prvih dvanajstih zaporednih poglavjih z navajanjem svetih bibličnih spisov, poganskih bogoslužij in zgodb obširno poučuje, prikazuje, razlaga in potrjuje, da sta prava krščanska vera in nauk svetega evangelija prva vera in najstarejši nauk od vekomaj od Boga samega zapovedana, urejena in ustvarjena, bila oznanjena in pridigana najprej Adamu in Evi, po njunem padcu pa po njegovem Sinu.

V drugem delu, od dvanajstega do štirintridesetega poglavja, iz Starega in Novega testamenta, predvsem iz pregovora »*Faciamus hominem secundum imaginem nostram*«¹ zaradi Judov in Turkov, na najbolj

Predgovor

preprost in razumljiv način uči, da so v enem, večnem Božjem bistvu tri različne osebe, pa tudi o božji podobi, po kateri so bili ustvarjeni prvi ljudje, ki pa je bila zaradi njih nevere za nas vse izgubljena. Uči pa tudi o tem, kaj so izvirni, pravi, smrtni in odpustljivi grehi.

V tretjem delu, od štiriintridesetega do šestinštiridesetega poglavja, z razumljivimi prilikami, primeri in mnogimi preprostimi pregovori iz Starega in Novega testamenta ter starih in novih naukov uči, da človek le skozi pravo, živo vero v Božjega Sinu doseže božjo milost in odpuščanje vseh grehov in le iz milosti po volji Kristusa po Bogu postane pobožen, pravičen, svet, sposoben in vreden večnega življenja.

V četrtem delu, od šestinštiridesetega do sedeminpetdesetega poglavja uči, zakaj nam je bi bila dana postava, kako in zakaj naj delamo dobra dela, služimo Bogu in pravilno uporabljamo zakramente. Nekaj je tudi odgovorov na ugovore proti opravičenju vere, s katerimi se le-te zavrže.

V petem delu, od sedeminpetdesetega do dvainšestdesetega poglavja, so nakazani vzroki, zakaj morajo pravoverni v svojem življenju prestajati toliko strahu, tegob, napadov in odvratnosti za druga ljudstva. Pa tudi tolažbe, ki jih najdemo v *Svetem pismu*,

Predgovor

kako se vsak kristjan lahko tolaži in obdrži s križem ter kako pravilno molimo in se obračamo k Bogu itd.

Kar zadeva ostala sporna poglavja vere, pa to. Če hočemo dogajanje okrog vere in vse, kar vero zadeva, pravilno dojeti in pretehtati, zakaj in zaradi česar vendar ljudje, posebno pa še kristjani, drug drugega tako sovražijo, preganjajo in obtožujejo, govoreč, ta ali ona veroizpoved ne uči ali pridiga pravilno, ali ta ali ona hoče vpeljati novo, zavajajoče verovanje itd., se to dogaja predvsem in najpogostejše zaradi dveh členov: Eden od njiju govori o tem, kako in skozi kaj ter po kakšni poti lahko človek doseže in sprejme milost božjo, odpuščanje vseh grehov, Svetega Duha in večno življenje. Drugi člen govori o tem, kje, kako in v kakšni obliki naj se prav in kot je to Bog sam zapovedal, služi Bogu. O teh dveh členih se pravoverni s krivovernimi in nevernimi nikoli in nikjer niso in se nikoli ne bodo sporazumeli. In zaradi teh dveh členov so bili pravoverni od krivovernih, praznovernih in neverujočih od nekdanjih, na vsakem koraku preganjani in pobijani. Abel od Kajna, Izak od Izmaela, Jakob od Ezava, David od Savla, pravi preroki od praznovernih kraljev in lažnih prerokov, Kristus od visokih svečenikov, farizejev in pismoukov, apostoli in mučenci od judov in

Predgovor

poganov. Tudi sedaj so pravoverni, pobožni kristjani od navideznih, praznovernih, tiranskih in hinavskih duhovnikov ter Turkov povsod preganjani in grozljivo pobijani.

Tako o prvem spornem členu mislimo, javno učimo, pridigamo ter še posebno v tej knjigi po nauku in vsebini *Svetega pisma* pišemo in tiskamo, kako so vsi ljudje spočeti v grehu in po naravi otroci zla, njihova srca, njihove misli in stremljenja že od mladosti naravnana na hudobijo, zato so vsi pred Bogom nečisti grešniki, veliki dolžniki, nepravični, nezanesljivi, nerazumni, plehki, ne počno nič dobrega in so zato uboge, zgubljene ovce. Prav tako so zaradi nevere, greha, preklinjanja in nespoštovanja postave vsi obsojeni na večno smrt in prekletstvo. O tem prekletstvu, ki je nad vsemi ljudmi, povsem jasno pričajo ter govore Bog sam v Mojzes: 1 Mz 6; 8; 2 Mz 34; 5 Mz 32; Job 14; 15; 25; David v: Ps 14; 32; 51; 130; 143; Salomon v: 1 Kr 8; Iz 53; 64; Kristus v: Mt 18; Jn 8; Pavel v: Rim 3; 5; 7; 11; Ef 2; Gal 3; Janez v evangeliju in 1 Jn 1.⁴⁰⁷ Torej, če hoče človek to bedo, obup in težko breme, ki vse ljudi pehajo v pekel ter v večno pogubljenje, ki temu sledi, odložiti, se mora osvoboditi grehov, ubežati božji jezi in nemilosti, prekletstvu postave, večni smrti, hudiču in peklu ter sprejeti milost in naklonjenost Boga, odpuščanje grehov, svetost,

407| 1 Mz 6,5–8; 8,21;
2 Mz 34,6–8; 5 Mz 32,19–43;
Job 14,4; 15,1–35; 25,1–6;
Ps 14,1–7; 32,1–11; 51,8;
130,3,4; 143,2; 1 Kr 8,46;
Iz 53,4–6; 64,4–8; Mt 18,7–9;
Jn 8,1–11; Rim 3,9–16;
5,12–14; 7,13–25; 11,26–27;
Ef 2,1–3; Gal 3,10–14;
1 Jn 1,5–10.

Predgovor

pobožnost in pravico bivanja pred Bogom, prejeti Svetega Duha, spremembo in obnovo srca, nravi, pravo ljubezen in ponižnost do Boga, do njegove besede in njegovih zapovedi, če hoče premagati smrt, hudiča in pekla, sprejeti tolažbo ter zunanjo in notranjo trdnost v težkih skušnjavah in končno večno življenje. Teh darov in nebeških zakladov, ki sodijo k večnemu življenju, ne bo našel, dosegel in sprejel od nobenega malika, niti od angelov v nebesih, niti od svetnikov, niti od nobenega človeka na zemlji, niti od samega sebe, pa tudi po nobenem sredstvu, po nobeni drugi poti, delu ali zaslugi, temveč samo od Sinu Božjega, našega Gospoda in zveličarja Jezusa Kristusa z živo vero vanj, v večno uživanje.

Vendar ta prava vera v gospoda Jezusa Kristusa nikakor ne izključuje vere v drugi dve osebi Božjega bstva, v Boga Očeta in v Svetega Duha. Tudi ne zavrača, temveč zahteva pravo pokoro, poboljšanje, ljubezen, upanje, dobroto in od Boga zapovedana dela, prave službe božje in spoštovanje svetih zakramentov. Samo tam, kjer se iz teh ali drugih del in božjih služb (če se izvajajo brez vere in nepripravljenosti na pokoro) želi ustvariti, kot imajo nekateri navado govoriti, nekakšen *opus operatum*, s katerim se želeli pri Bogu doseči milost, odpuščanje grehov in

Predgovor

večno življenje, kar škodi časti, slavi in položaju Kristusa ter zmanjšuje njegove zasluge, v uboge, prestrašene, zaskrbljene in v veri nestanovitne duše pa vnaša zmedo in dvome, naj razen Kristusovih zaslug in vere vanj, zaradi zlorab in nerazumevanja, nimajo nobene veljave ter se zavržejo. Kajti Bog Oče nam je iz milosti poklonil večno življenje samo po svojem Sinu, 1 Jn 5.⁴⁰⁸ Kristus sam pravi: »Jaz sem vstajenje in življenje,« Jn 5; 6; 11; 14.⁴⁰⁹ Tudi Peter govori: »V nikomer drugem ni odrešenja; zakaj pod nebom ljudem ni dano nobeno drugo ime, po katerem naj bi se mi rešili.« Apd 4.⁴¹⁰

In te vere, (najsi proti njej govore papež, škofje, farji, menihi, koncili in ves zaslepljeni svet, kar koli hočejo), namreč, da bomo le po Jezusu Kristusu, sinu živega Boga, in njegovi čudoviti popolni pokornosti svojemu nebeškemu očetu, zaradi njegovega trpljenja, smrti in vstajenja itd. (v kolikor tako kot Peter in apostoli v njega verujemo ter s svojim govorom in deli tudi javno izpovedujemo) ter po ničemer drugem tako v nebesih kakor na zemlji (po božji obljubi) postali blaženi. Ali si ni Luther odnosno njegovi pomočniki ali discipli (kot to nekateri zahrbtni, lažnjivi hudobneži zoper svojo lastno vest izjavljajo, pišejo in tiskajo ter povsod na ves glas kričijo, tako da se mnogi, v *Svetem pismu* neizku-

408| 1Jn 5,19–30.

409| Jn 5,11; 6,51; 11,25; 14,6.

410| Apd 4,12.

Predgovor

šeni, preprosti ljudje po tem ravnajo, v to verujejo in o tem govorijo), vse to izmislil in šele v tem novem času pred 45. leti prinesel v krščanstvo ter toliko ljudi s svojimi pridigami, pisanjem in knjigami (z zvijačo in goljufijo) zapeljal s to novo (kot pravijo) in zapeljivo vero? Nikakor ne! Tega naj tudi noben človek na svetu ne verjame. To vero, da bodo vsi ljudje le po Jezusu Kristusu zaradi njegovega trpljenja in skozi vero vanj ter s sprejetjem svetih zakramentov deležni zveličanja, je Bog Oče skupaj s svojim Sinom in Svetim Duhom že pred stvarjenjem sveta postavil in zapovedal, kot o tem jasno priča sveti Pavel, ko v pismu Efežanom, Ef 1,⁴¹¹ piše: »Bog Oče nas je še pred nastankom sveta po Jezusu Kristusu izvolil da bi bili v ljubezni do njega sveti in nedolžni ter nas po svojem dopadenju in volji določil za svoje otroke po Jezusu Kristusu, v hvalo veličastja njegove milosti, s katero nas je obdaril pri ljubljenem, v katerem imamo odrešenje skozi njegovo kri, namreč odpuščanje grehov« itd. Citaj celo poglavje. Prav tako piše Kološanom v 1. poglavju. Božja volja je bila, da se je v Kristusu naselila vsa polnost in da je po njem spravil s seboj vse stvarstvo bodisi na zemlji ali v nebesih, da bi ustvaril mir s krvjo na njegovem križu skozi samega sebe.⁴¹² In Peter v 1 Pt 1⁴¹³ pravi: »Saj veste, da vas iz vašega praznega

411|Ef 1,4–7.

412|Kol 1,19–20.

413|1 Pt 1,18–20.

Predgovor

življenja, ki ste ga podedovali od očetov, niso odkupile minljive reči, srebro ali zlato, ampak dragocena kri Kristusa, brezhibnega in brezmadežnega jagnjeta. Bil je že pred stvarjenjem sveta, razodel pa se je v poslednjem času za vas« itd.

In to našo pravo krščansko vero je pred 5600⁴¹⁴ leti Sin Božji še pred svojim učlovečenjem prvima človekoma takoj po njunem grehu v raju prvič sam pridigal in oznanil, ko je pred obema govoril kači, da ji bo seme žene zdrobilo glavo. Prav tako je Sin Božji to vero pozneje oznanjal praočetom, ko je Abrahamu, 1 Mz 22, Izaku, 1 Mz 26, Jakobu, 1 Mz 28, in Davidu, 2 Sam 7, Ps 89, govoril, da bodo po njih semenu blagoslovljena vsa ljudstva sveta. O tem semenu, ki je Kristus sam, govorijo Izaija 7, 9, 11 in Pavel v pismu Galačanom, Gal 3.⁴¹⁵ Skozi to seme bodo blagoslovljeni vsi, kateri verujejo, to je oproščeni bodo greha, jeze božje, večnega pogubljenja in hudiča ter ponovno postali verni in pravični pred Bogom. Janez govori v 1 Jn 3,⁴¹⁶ da je Kristus prišel, da nas odreši grehov in uniči hudičeva dela. Da je Bog po svojem sinu resnično govoril s praočeti in Mojzesom, priča Kristus sam, ko govori: »Nihče ne pozna očeta razen njegovega sinu in komur ga sin razodene.« Mt 11.⁴¹⁷ Pavel govori v pismu Timoteju: »Bog biva v nedostopni luči, h kateri

414| Katero štetje časa je uporabil Trubar, je težko določiti. Če se naslanja na judovsko štetje nastanka sveta, to je 7. oktober 3761 pr. K. in k temu prištejemo Trubarjev čas 1561, je to 5322 let, torej 278 let manj, kot je navedenih Trubarjevih 5600 let. Koroški pridigarji omenjajo v zvezi s preletstvom kače v raju 5528 let in so z 206 leti razlike judovskemu štetju nekoliko bližje. O tem prim. *Brockhaus Enzyklopädie* Bd. I, 638, poglavje: Ära; tudi *Calwer Bibellexikon*, Stuttgart 1959, poglavje Zeitrechnung.

415| 1 Mz 22,15–18; 26,3–4; 28,3–4,13–14; 2 Sam 7,12–14; Ps 89,20–38; Iz 7,14; 9,5–6; 11,10–16; Gal 3,7–14.

416| 1 Jn 3,8.

417| Mt 11,27.

Predgovor

418| 1 Tim 6,16.

419| Kol 1,15.

420| 1 Jn 4,12.

421| Jn 1,18.

422| Irenej Lyonski, 2. stol.

423| Valentinci, po Valentinu, zgodnjekrščanska skupnost, 2. stol.

ne more nihče, nihče ga ni videl niti ga more videti.« 1 Tim 6.⁴¹⁸ In v pismu Kološanom govori: »Kristus je podoba nevidnega Boga.« Kol 1.⁴¹⁹ Janez Evangelist govori: »Nihče nikoli ni videl Boga.« 1 Jn 4.⁴²⁰ Prav tako J. Krstnik: »Nihče nikoli ni videl Boga, edinorojeni sin, ki biva v naročju očeta, nam je razodel.« Jn 1.⁴²¹ Prav zaradi tega se Sin Božji v *Svetem pismu* na več mestih imenuje božja beseda, saj je Bog skozi njega govoril z ljudmi. O tem, da je Sin Božji, druga oseba Božjega bistva, govoril s praočeti, govore, izpričujejo in pišejo tudi stari krščanski učitelji, predvsem Irenej,⁴²² ko govori proti krivovernim valentincem⁴²³ v knjigi 4, v poglavjih 14, 15, 16, 17 o tej naši veri. Da bomo zveličani samo po Jezusu Kristusu, je Sin Božji v svoji ponižnosti po svojem učlovečenju, povsod po judovski deželi pred 1530. leti dovolj glasno, razumljivo in javno, z jasnimi besedami govoril, razlagal in pridigal ter zvelikimi čudežnimi deli močno podkrepil in potrdil, da je le-ta vera edina zveličavna vera, kakor to evangelisti in apostoli, posebno pa Janez in Pavel v svojih spisih izdatno izpričujejo. Med drugimi lepimi, poučnimi in razumljivimi nauki govori Kristus: »Vse, kar mi da Oče, bo prišlo k meni, in kdor pride k meni, ga nikoli ne bom zavrgel, kajti nisem prišel iz nebes, da bi uresničil svojo voljo, ampak voljo tistega, ki

Predgovor

me je poslal. Volja tistega, ki me je poslal, pa je, da ne izgubim nič od tega, kar mi je dal, marveč vse to obudim na poslednji dan. Volja mojega Očeta je namreč, da ima vsak, kdor gleda Sina in vanj veruje, večno življenje in jaz ga bom obudil na poslednji dan.« Jn 6.⁴²⁴

424| Jn 6,37–40.

In Jezus sam je dejal: »Jaz sem pot, resnica in življenje. Nihče ne pride k Očetu drugače kot po meni.« Jn 14.⁴²⁵

425| Jn 14,6.

To staro krščansko vero je tudi Sveti Duh učil, pridigal in postavil ter po prerokih, apostolih in evangelistih dal zapisati v sveto biblično pismo, v Staro in Novo zavezo. Kajti, kar so preroki, apostoli in evangelisti učili, pridigali in pisali, niso storili sami od sebe, temveč po navdihu Svetega Duha, kot Kristus sam o tem priča, ko pravi, da je David govoril v Svetem Duhu: »Gospod je rekel mojemu Gospodu, sédi na mojo desnico, dokler ne položim tvojih sovražnikov pod tvoje noge.« Mr 12.⁴²⁶ Prav tako govori Kristus svojim učencem: »Ne boste namreč govorili vi, temveč duh vašega Očeta bo govoril v vas.« Mt 10.⁴²⁷ Zato jim je na veliko noč in na svete binkošti podelil Svetega Duha, Jn 20; Apd 2.⁴²⁸ In Peter pravi: »Predvsem pa védite tole, nobena prerokba v Pismu ni stvar zasebne razlage. Nikoli namreč nobena prerokba ni prišla po človeški volji, ampak so ljudje, nošeni od Svetega Duha, govorili v

426| Mr 12,35–36.

427| Mt 10,20.

428| Jn 20,22; Apd 2,1–4.

Predgovor

429| 2 Pt 1,20–21.

430| Jn 5,39–40.

431| Lk 24,44.

432| Lk 16,29.

imenu Boga.« 2 Pt 1.⁴²⁹ *Sveto pismo* največ govori o gospodu Jezusu Kristusu, kot to Kristus sam govori Judom: »Preiskujete Pisma, ker mislite, da imate v njih večno življenje, a prav ta pričujejo o meni. Toda vi načete priti k meni, da bi imeli življenje.« Jn 5.⁴³⁰ In po svojem vstajenju je govoril svojim učencem: »Mora se izpolniti vse, kar je pisano o meni v Mojzesovi postavi, prerokih in psalmih.« Lk 24.⁴³¹ In vsemogočni, dobrotljivi Bog je čudežno, ob tolikih spremembah in propadu kraljestev, kneževin, dežel in mest to sveto knjigo, vso Biblijo očuval in ohranil ter sedaj dal prevesti v malodane vse jezike, kajti Bog hoče, da bi vsi ljudje iz *Svetega pisma* prejeli pravo vero. Zaradi tega je Abraham govoril prekletemu bogatinu, naj njegovi bratje bero in slede Mojzesu in prerokbam, ako ne žele priti v pekel, Lk 16.⁴³²

In to edino zveličavno vero v Gospoda Jezusa Kristusa so v sebi imeli Adam, Eva, Abel, Seth, Ehoš, Noe, Sem, Jafet, Abraham, Izak, Jakob, Jožef itd. Skozi to vero so si tudi v Stari zavezi vsi sveti očetje ponovno pridobili zaupanje in milost pri Bogu, pravičnost, vero, svetost in blaženost. O takšni veri in o prihodu Sinu Božjega na svet so vedno in povsod, pri svojih oltarjih in darovanjih govorili, učili ter javno pridigali, kot to apostol izpričuje v pismu Hebrejcem v 11 poglavju: »Po veri je Abel

Predgovor

daroval Bogu večjo žrtev kakor Kajn. Po veri se je zanj pričalo, da je pravičen, ker je sam Bog pričal za njegove darove. Po njej še vedno govori, čeprav je umrl. Po veri je bil Henoh vzet, da ni videl smrti, in ga ni bilo najti, ker ga je Bog vzel. Kajti preden je bil vzet, je bilo zanj pričano, da je Bogu všeč. Brez vere namreč ne moremo biti Bogu všeč, kajti kdor prihaja k Bogu, mora verovati, da on biva in poplača tiste, ki ga iščejo.«⁴³³ Zaradi vere je Noe poslušal Boga in pripravil barko, 1 Mz 6.⁴³⁴ Sveti Peter imenuje Noeta »pridigar pravičnosti«, 2 Pt 2.⁴³⁵ »Abraham,« govori Kristus sam, »me je videl in se razveselil.« Jn 8.⁴³⁶ Ker je božji obljubi verjel, je Abraham postal pravičen in svet pred Bogom, 1 Mz 15; Rim 4; Gal 3.⁴³⁷

O tej naši stari, pravi krščanski veri v Gospoda Kristusa, o vsakovrstnih in posebnih daritvah ter božjih službah je prikrito in nejasno pisal ter pridigal tudi Mojzes. Še najbolj jasno v 5 Mz 18,⁴³⁸ kar sta v svoje pridige uvrstila Peter in Štefan, Apd 3; 7.⁴³⁹ Kristus sam pravi, da je Mojzes mnogo pisal o njem Jn 5; Lk 24,⁴⁴⁰ za njim pa vsi preroki, posebej David in Izaija, ki, kakor govori Peter, Apd 3; 10,⁴⁴¹ pričajo, da le skozi ime Jezusa Kristusa vsi, ki vanj verujejo, sprejmejo odpuščanje grehov. Prav tako o naši veri pričajo sveti Janez Krstnik, devica Marija, vsi apostoli, vsi

433| Heb 11,4–6.

434| 1 Mz 6,8–16.

435| 2 Pt 2,5.

436| Jn 8,56.

437| 1 Mz 15,6; Rim 4,3;
Gal 3,6.

438| 5 Mz 18,1–22.

439| Apd 3,22–23;
7,20–40.

440| Jn 5,45–47;
Lk 24,44–49.

441| Apd 3,16; 10,43.

Predgovor

442| Jn 1,29.

443| Jn 3,35–36.

444| Lk 1,50.

pobožni stari in novi učitelji. Janez Krstnik govori odkrito in glasno: »Kristus je jagnje božje, ki odvzema vse grehe sveta.« Jn 1.⁴⁴² »Oče ljubi Sina in mu je vse dal v roke, kdor veruje v Sina, ima večno življenje, kdor pa ne veruje v Sina, življenja ne bo videl, ampak ostane nad njim božja jeza.«⁴⁴³ Devica Marija pove o Kristusu, ko ga je nosila v svojem telesu: »Njegovo usmiljenje bo vedno pri teh, ki se ga bojijo.«⁴⁴⁴ Peter pred najvišjimi svetniki in verskimi oblastniki Jeruzalema v imenu vseh drugih apostolov jasno in javno govori ter izpoveduje, da ni odrešenja v ničemer drugim kot samo v Kristusu, tudi ni ljudem dano nobeno drugo ime, v katerem bi bili zveličani. O tej pravi veri pišejo in uče vsi učeni, razumni in pobožni stari ter novi učitelji. Sveti Ambrozij piše o prvem poglavju prvega pisma Korinčanom: »Bog je postavil in odločil, da kdor verjame v Jezusa Kristusa, bo brez dobrih del, samo skozi vero zveličan in deležen odpuščanja grehov.« Takšnih in podobnih nauk stare vere sem več navedel v 45. poglavju te knjige. Toliko naj bo tokrat dovolj omenjeno o prvem spornem poglavju.

O drugih spornih členih v verskih zadevah, namreč o tem, kako se resnično služi Bogu, je moje lastno ter mojih pomočnikov verovanje, učenje, pridiganje, pisanje in tiskanje

Predgovor

naravnano in zastavljeno tako. Ko nas je večni Bog v svoji velikí usmiljenosti in ljubezni zaradi Jezusa Kristusa, skozi moč Svetega Duha izvolil, poklical in privedel do prave krščanske vere, skozi katero smo dosegli milost ter odpuščanje vseh grehov, smo postali božji otroci in dediči vseh nebeških zakladov ter si po božji veliki obljubi pridobili večno življenje. Za tako veliko, neizrekljivo podarjeno nam milost in dobroto pa smo nenehno, vse življenje Bogu dolžni izkazovati primer-no hvaležnost ter ponižnost, dejanjem, ki božji volji nasprotujejo, pa se kolikor je mo-goče izogibati ter pred njimi čuvati. Zaradi tega je zaveza in tudi spodobi se za vsakega kristjana, da se zoperstavi vsakršni hudi skušnjavi in poželenju, ki tiči v njegovem mesu, dokler telo ne umre, to skušnjava in poželenje neprestano duši in v sebi pobija, da ne bi zmagala in prevladala, kot to z jas-nimi besedami uči Pavel, Rim 6; 8; 12; Ef 5; Kol 3.⁴⁴⁵ Da se odpove vsem brezbožnim de-
janjem in grehom, posebej tistim, o katerih po vrsti govori sveti Pavel, Rim 1; 1 Kor 6; Gal 5,⁴⁴⁶ in se pred njimi brani, kajti skozi te grehe, ki se zgode zoper voljo, izgubi človek Svetega Duha in vero. Kdor pa v takih gre-
hah vztraja in ne dela prave pokore, je pri Bogu v nemilosti, se k njemu prav ne more obračati, ima slabo vest in je v hudičevi

445 Rim 6,12–14; 8,1–17;
12,1–2; Ef 5,1–5;
Kol 3,5–10.

446 Rim 1,18–32;
1 Kor 6,8–10;
Gal 5,19–21.

Predgovor

447|Lk 1,74–75.

448|Tit 2,13.

oblasti. Zato morajo (in tudi iz srca radi so) vsi ljudje, ki žele biti pravi kristjani, bogaboječi, Boga morajo ljubiti, njegovo voljo in njegove zapovedi z zadovoljstvom in poslušno izpolnjevati, mu z veseljem ter dobre volje, kot uči Zaharija, služiti do konca življenja v pravičnosti in svetosti, Lk 1,⁴⁴⁷ da lahko z mirno vestjo čakajo na veličasten prihod mogočnega Boga, Tit 2.⁴⁴⁸ Prav tako naj kristjani redno in z veseljem hodijo v cerkev k pravi in pobožnim pridigam ter skupnim molitvam, pogosto in dostojno naj prejmejo sveto Gospodovo večerjo, kot jo je vzpostavil in zapovedal sam Kristus. Gospoda Boga naj v Kristusovem imenu v pravi veri in skesanosti prosijo za vse kristjane, za vse stanove in gosposko. Vodijo naj skromno življenje, vsakomur pomagajo, nikogar ne žalijo, vedno naj bodo trezni, se postijo, dajajo obilno miloščino, vsem ljudem pa po najboljših močeh pošteno svetujejo in pomagajo. Svojim nadrejenim, oblastem, dušnim pastirjem in starešem izkazujejo vso čast, zvestobo in primerno poslušnost. Kadar pa zapadejo v stisko, strah, uboštvo in bolezen, ali pa jim grozijo preganjanja, neprijetnosti ali telesna smrt, naj se ne zatekajo po pomoč k neprimernim sredstvom, coprnijam, zanikanju ali odpadništvu od spoznane resnice, temveč naj se potrpežljivo zaupajo Bogu. Na kratko, vsa

Predgovor

naša vera, pisanje, pridiganje in tiskanje je v tem, da vsi kristjani svojo vero, božje službe, življenje, poklic, službo in položaj vzdržujejo in vodijo po čisti božji besedi in zapovedi ter vse to izpolnjujejo voljno in z zadovoljstvom, z vso dolžno pokorščino ter hvaležnostjo Bogu v čast in slavo. Da z živo vero potrjujejo, da so se odpovedali grehu, sprejeli novo pobožno življenje in obdržali sprejeto pravo vero, zato pa ohranili milost, blagoslov in Svetega Duha ter tako ubežali točasni in večni božji kazni, ki jo je Bog naložil velikim zlonamernim grešnikom. Vendar menimo, da si s takimi svojimi dejanji pri Bogu nikakor ne morejo prislužiti ali kupiti popuščanja, odpuščanja grehov, nebes ali večnega življenja, kajti Bog je pravim vernim kristjanom vse, kar sodi k večnemu življenju, iz milosti, zaradi Jezusa Kristusa — kot smo izvedeli v prvem spornem poglavju — zastonj podaril. Večno življenje, pravi Pavel, je milost in darilo Boga po Jezusu Kristusu našem Gospodu, Rim 6; Ef 2.⁴⁴⁹ In sveti Janez govori: »Bog je pričeval za svojega sina, pričevanje pa je v tem, da nam je Bog dal večno življenje, to življenje je v njegovem sinu, kdor ima Božjega Sinu, ta ima življenje, kdor pa Božjega Sinu nima, ta nima življenja.« 1 Jn 5.⁴⁵⁰

Ob tem s tem našim naukom, pisanjem, pridiganjem in tiskanjem zavračamo, rušimo

449| Rim 6,23;
Ef 2,4–8.

450| 1 Jn 5,9–12.

Predgovor

in javno obsojamo na prekletstvo vse druge veroizpovedi, nauke, pridige, spise in knjige, ki uče in trde, da se milost, odpuščanje grehov in večno življenje razen skozi pravo vero in Jezusa Kristusa lahko pridobe tudi z drugimi sredstvi. Prav tako zavračamo vse božje službe, namišljena dobra dela, navade in običaje v cerkvi, četudi izgledajo staro in dobro ter ljudem prijetno, ki so si jih izmislile ter vzpostavile visoke, modre in mogočne osebe, ki jih vodijo, vzdržujejo in branijo, so pa v nasprotju z božjo besedo ali pa niso zapisani in utemeljeni v Bibliji. To pomeni, da jih Bog ni sam, po svojem sinu, po prerokih in apostolih postavil in zapovedal opravljati, ali kjer se ta bogoslužja opravljajo in uporabljajo drugače, kot sta jih Bog in Kristus, naš Gospod, postavila. To rušenje in prekletstvo pa ne izvira iz naše lastne volje, napuha, nerazumnosti ali iz zavisti in sovraštva (to ni v naši naravi, saj s tem ne bi uživali velikega priznanja in hvale sveta), to smo dolžni zaradi resne, stroge zapovedi Boga ter zaradi Kristusa, Mojzesa, vseh prerokov, apostolov, mučenikov ter vseh svetih starih in novih učiteljev nauka ter zgledov iz preteklosti in sedanjosti. Kajti naš ljubi gospod Bog ne more biti bolj onečaščen in razžaljen, pa tudi ljudje za njih dušni blagor bolj oguljufani kot skozi takšne vrste od človeka izmišljena,

Predgovor

malikovalska in praznoverna bogoslužja. Bog jih tudi nikomur, nikjer in ob nobenem času ni brez kazni odpustil. Zaradi tega so tudi vsi preroki, apostoli, mučeniki in zvesti učitelji takšnim izmišljenim bogoslužjem (imenovali so jih malikovanje, duhovno zakonolomstvo, kurbanje in odpadništvo od Boga) glasno in resno nasprotovali, proti njim pisali ter zaradi njih tudi prelivali svojo kri. Kristus, Božji Sin sam, vsi preroki (razen Janeza Krstnika), vsi apostoli, mučeniki in pravi učitelji so bili preganjani in umorjeni zgolj zato, ker so ljudstvo visokega ali nizkega stanu, duhovščino in posvetne ljudi zaradi njih krive vere, krivih nauk in izmišljenih bogoslužij grajali ter taiste zavračali in rušili, to pa so morali početi po božji zapovedi. Bog ne trpi, da se vzpostavljajo in opravljajo bogoslužja, ki jih ni zapovedal, to je posmehovanje in norčevanje iz Boga, kot da ne bi ničesar vedeli in razumeli, kako mu je treba služiti in katero bogoslužje je človeku v korist itd. Bog je često in resno po Mojzesu posvaril izraelsko ljudstvo, da naj njegovi besedi ničesar ne dodaja niti ne odvzema ali spreminja, temveč dela in mu služi samo tako, kot mu je naložil ter zapovedal, kar lahko beremo v 5 Mz 4; 5; 12; 17; 28; Prg 4; Iz 30.⁴⁵¹ Kako silno je Aron razjezil Boga, ki je izraelsko ljudstvo povedel iz

451| 5 Mz 4,1–9; 5,1–22;
12,1–28; 17,1–20; 28,1–
28; Prg 4,1–27;
Iz 30,21–22.

Predgovor

egiptovske dežele, ko je na željo in zahtevo celotne stare izraelske cerkvene skupnosti in ljudstva opravljal bogoslužje z zlatim teletom, in kakšna kazen je temu sledila, lahko beremo v 2 Mz 32.⁴⁵² Ko je Savel v stiski in pobožnosti želel darovati Bogu najboljše ovce mlekarice in teleta, ga je Bog zavrgel kot kralja skupaj z njegovimi otroki, od Samuela pa je po božjem naročilu moral poslušati, da je z bogoslužjem in daritvijo pred Bogom zganjal čarovnije in malikovanje, kot piše v 1 Kr 13.⁴⁵³ Kralji in ljudje v Starem testamentu, pred Kristusovim rojstvom, z nobenim drugim grehom niso tako često in grozno razjezili Boga ter si prislužili kazni kot z izmišljenimi, lažnimi bogoslužji in z ničemer drugim kot s pravimi božjimi službami si niso ponovno pridobili njegove milosti in pomoči v stiskah. O tem naj vsak kristjan bere v: 1 Kr 12; 15; 22; 2 Kr 12; 14; 18; 32; Ps 81; 106; Jer 2; 7; 9; 13; Oz 6; 9; 12; Mih 3; Sof 3; Zah 1.⁴⁵⁴ Enako govori v Novem testamentu Božji Sin Jezus Kristus sam: »Zaman mi izkazujejo čast, ker kot nauke učijo človeške zapovedi.« Mt 15.⁴⁵⁵ Kristus nato nadaljuje: »Vsaka sadika (to je vsi nauki in božje službe), ki je ni zasadil moj nebeški oče, bo izkoreninjena.«⁴⁵⁶ Na istem mestu govori o učiteljih, ki uvajajo nove zapovedi in božje službe, kot o slepcih, ki vodijo slepce in s svojim učenjem ter božjimi

452| 2 Mz 32,9–10.

453| 1 Kr 13,15.

454| 1 Kr 12,28–33; 15,5;
22,53–54; 2 Kr 12,14;
14,23–26; 18,1–12;
32,1–26; Ps 81,9–17;
106,1–48; Jer 2,1–37;
7,1–34; 9,11–15; 13,8–14;
Oz 6,5–11; 9,1–17;
12,1–15; Mih 3,9–12;
Sof 3,1–8; Zah 1,1–6.

455| Mt 15,9.

456| Mt 15,13.

Predgovor

službami sebe in druge vodijo v prepad in večno pogubljenje. Sveti Pavel imenuje nauk, ki odklanja zakonski stan in zmerno uživanje ter zahvalo za sprejeto hrano, »hudičev nauk«. Enako govorijo stari sveti krščanski učitelji: *Cyprianus*⁴⁵⁷ v *Lib. 1, Epistola 8*, enako v *Lib. 2, epistola 3*, pa tudi v *pismu ad Pompeium*. Sveti Avguštín⁴⁵⁸ v *Libro Quaestionum nove & veteris Testamenti vel*, poglavje 114. Enako *Ad Consulanum Presbiterum* v *Lib. 2, De unico Baptismo, Lib. 1, De consensu Euangeliarum*, da naj se v zadevah, ki se nanašajo na vero in mašo, ne sledi stari navadi, temveč božji resnici in zapovedim, kajti navada brez resnice in božje zapovedi je stara zmota in vse, kar sodi pod cerkveni red ali se v njem dogaja, s čimer bi se spreminjal red, ki je postavljen od Boga, je kršenje zapovedi, cerkvena kraja in izmišljeno. Vsa stara bogoslužja še niso prava zato, ker so stara, običajna in v splošni rabi, kajti tudi malikovanje, kurbarija in vsi hudi grehi ter dejanja so tudi stari in običajni. Ohranijo in častijo naj se samo navade, običaji in božje službe, ki niso v nasprotju z božjo besedo itd. Sokrat, visoko učeni pogan, pravi: »Vsakemu Bogu naj se izkazuje toliko časti ter vdanosti, kot je sam odredil in zapovedal.«

Toliko tokrat (čeprav nekoliko preveč na dolgo) v tem nemškem predgovoru k tej knjigi o omenjenih dveh spornih členih naše kršćan-

457 Thascius Caecilius Cyprianus, okoli leta 200 do 258, kartaški (Kartagina, Tunis) škof, katoliški in pravoslavni svetnik. Delo: *Zbirka pisem (Epistolae)*, 81 pisem (od tega 16 napisanih njemu) in večje število traktatov.

458 Avguštín iz Hipona (354–430), filozof in cerkveni oče. Močno je vplival na M. Luthra, ki je bil avguštinski redovnik.

Predgovor

ske vere. Namreč o tem, kako si pri Bogu pridobimo milost ter odpuščanje grehov in kako pravilno služimo Bogu ali, kot je sedaj v navadi govoriti, o opravičenju in dobrih delih. Sicer sta v tej knjigi tudi v predgovoru ter v knjigi o augsburško-württembersko-saški veroizpovedi (ki se bo sedaj tudi tiskala v slovenskem in hrvaškem jeziku v treh pisavah) ta dva člena krščanske vere na zelo razumljiv način, skupaj z drugimi členi, obogatnimi z nauki in prilikami iz *Svetega pisma* ter pričevanji starih in novih pobožnih učiteljev, obširno zajeta in razložena.

Iz tega sumaričnega poročila o tem, kaj vse se v tej knjigi obravnava, tudi kaj o omenjenih dveh glavnih spornih poglavjih naše krščanske vere mislimo, učimo, pridigamo, pišemo in tiskamo, pa tudi iz drugih nemških predgovorov in razprav, lahko vaše kraljevo veličanstvo kot razsvetljen in zelo razumen kralj, pa tudi vsak pobožen kristjan katerega koli stanu povzame, pretehta in presodi, da naš krščanski, blagorodni, milostni gospod patron in podpornik slovenskega, hrvaškega ter cirilskega novega tiska, kakor tudi mi, prevajalci, z našim začetim delom in tiskom ne nameravamo postaviti, kot se o nas morda govori ali se bo govorilo, nobene nove, zavajajoče vere, temveč želimo v Iliriji, Dalmaciji, Srbiji in Bolgariji s pomočjo božjega blagoslova za širitev krščan-

Predgovor

stva, za slabitev in uničenje Antikristovega ter Mohamedovega nauka in carstva ponovno obuditi in postaviti staro, pravo, zveličavno krščansko vero ter prave božje službe in dobra dela. Vse to (ker uboga ljudstva omenjenih dežel o pomembnih in zveličavnih poglavjih prave krščanske vere ničesar ne izvedo, ne vedo niti razumejo, je to nujno potrebno) se zlahka presodi tudi iz pričevanj o njih usodi in zmotah v predgovoru k hrvaškemu prvemu delu Novega testamenta. Če pa bi kdo to naše učenje, pridiganje in tisk ocenil in razglasil za tuje, novo, zavajajoče in napačno ter proti njemu govoril, naj ve, da so mu Bog Oče, Bog Sin in Bog Sveti Duh s svojimi razodetji, bivanjem in voljo, nadalje vsi preroki, vsi apostoli, vsi svetniki in svetnice, vsi pobožni stari in novi učitelji, vsi razumni kristjani, da celó celo *Sveto pismo* s svojimi nauki, pridigami, pravo vero in božjimi službami tuji, nepoznani, novi, zavajajoči, izmišljeni itd.

Zakaj pa smo enako kot prejšnje, z latinskimi, nemškimi in hrvaškimi črkami tiskane slovenske in hrvaške knjige, to knjigo ponižno posvetili vašemu kraljevemu veličanstvu, je vaše kraljevo veličanstvo milostno lahko spoznalo iz predgovorov v omenjenih knjigah.

Vaše kraljevo veličanstvo ponižno prosimo samo, da ta cirilični in prejšnji hrvaški predgovor (kot nekoliko predolga) ne sprejme z neje-

Predgovor

voljo, temveč z razumevanjem kot nujnost in si ju tako tudi razlaga. Gospod Jezus naj v svojo čast in za širitev svoje Cerkve, rimskega cesarstva veličanstvo, vašega kraljevega veličanstva ljubega očeta in gospoda, našega milostnega gospoda in deželnega kneza, skupaj z ljubljenskimi sinovi in hčerami vašega veličanstva, ljubimi brati in sestrami (katerim vsem se naš zaščitnik in tega dela zvesti podpornik, gospod Ivan Ungnad, baron itd., tudi moji pomočniki ter jaz sam, skupaj s tem začetim delom, ponižno priporočamo), kakor tudi ves visoko spoštovani avstrijski dvor v tem življenju s svojim duhom ohrani v dolgotrajni milosti ter srečni vladavini in vodi k večnemu življenju. Amen.

Dano v Urachu, na prvi dan marca v letu gospodovem 1562.

Vašega kraljevega veličanstva

ponižni kaplan

Primož Trubar
Kranjec, ta čas župnik
v Urachu

POSTILA
TO EST, KRATKO
ISTLMAČENJE VSIH
nedelskih Evangeliov i poglaviteih prazdnikov,
skozi vse leto, sada naiprvo hrvatskimi slovi
štampana.

Kurtze außlegung über die Son-
tags / vnnnd der fürnembsten Fests Euangelia /
durch das gantz Jar / jetzt erstlich in Crobatischer
Sprach mit Crobatischen Buchstaben
getruckt.

Psal. 119⁴⁵⁹
Tlmačene riči tvoih prosvećenie,
i razum dae mladencem.

V TUBINGI
Č. F. M. B.

459| Psalm 119,130: Wenn
dein Wort offenbar wird,
so erfreut es und macht
klug die Einfältigen.

Dem Durchleuchtigen Hochgebornen Fürsten vnd Herrn

Herren Christoffen Hertzogen zu Württemberg vnd
Tekh / Grauen zu Mümpelgart /
etc.

Gnad vnd Fried von Gott dem Vatter /
durch Jesum Christum vnsern
Herrn vnd Heilandt.

urchleuchtiger / Hochgeborner
Fürst / Gnediger Herr. Dieweil
nach der weiffagung Christi / in
den letzten zeiten / der Glaub schier
erleschen / vnnnd die Lieb in viler
hertzen erkalten will / finden sich
leider bey hohen vnd nidern Stenden / ein geringe an-
zal / die jn die befürderung der ehr Gottes vnd seines
heiligen Worts / noch die not der betrangte[n]
Christenheit mit rechtem Christlichem eifer / vnd wie es
billich sein solt / angelegen sein lassen.

Es ist auch die vndanckbarkeit bey der Welt gegen
Gott / vnnnd mangel der lieb gegen dem Nechsten so
groß / wo sich einer seines beruffs mit ernst vnd Glau-
ben erinnert / vnnnd nach art Christlicher lieb handelt /
das solchs nicht beim

A ij a besten

Luc.
XVII.;
Mtth.
XXIV.

Vorred.

besten vermerckt / sonder auff das vnfreundtlichest ge-
deuttet vnd außgelegt / als wann man sich frembder
hendel anneme / die sie gantz und gar nichts angehen.

460| Wohn = Wahn,
utvara, blodnja.

1. Kor XII.;
Röm XII.

Daher vil Leut in disen wohn⁴⁶⁰ geraten / so sie allein
bey den Jaren ruhe vnd friden / deßgleichen auch die
Predig des heiligen Euangelij haben (deren sie sich doch
mehr zur fleischlichen Freiheit / dann Christlicher vnd
warhafter Gottseligkeit gebrauchen) fragen sie wenig
darnach / ob gleich andere / so da auch auff den namen
Christi getaufft / in vnfriden verderben / vnd in aber-
glauben ewiglichen sterben / wölcher jamer nimmer-
mehr gnugsam mag bedacht werden. Wie sich aber
solcher Christen gedancken / mit der erinnerung des
heiligen Apostel vergleichen (da er geschriben / das wir
durch einen Geist / alle zu einem Leib getaufft seyen.
Vnnd abermals / Gott hat den Leib also vermendet /
das die glider füreinander gleich sorgen / vnd so ein glid
leidet / so leiden alle glider mit / so ein glid würt herr-
lich gehalten / so freuen sich alle glider mit) des würt
einem jeden sein eigen Hertz zeugnuß geben.

Röm VIII.

Denn mit diesem sterblichen Leib hat es dise gestalt / so
ein schmerz dz wenigst glid angreiffet / vnd solchen
schmerzen die andern glider zumal / oder eins nicht emp-
findet / so muß entweder der gantze Leib / oder dasselbig
glid todt / vnd demnach / der Leib als ein erstorbe[n] / vn-
empfindlich vnd todt glid abzuschneiden sein. Also weil die
Christen auß einem Geist (nem=

A ij b lich

Vorred.

lich dem Geist Christi leben) demnach geschriben / der Glaubigen war ein Hertz / vn[d] ein Seel / vnd abermals / Wer den Geist Christi nicht hat / der ist nicht fein) So muß vnwidersprechlich folgen / wer in ermeltem Geist lebt / der würt auch nach anleitung / desselbigen Geists wandeln / vn[d] sich gegen dem Nächstten / mit hertzlichem mitleiden / vnd gepürendem trost / Christlicher lieb nach erzeigen. Dieweil dan[n] ware Gottseligkeit / one die rechte erkenntnuß Gottes nicht angericht werde mag / wie geschriben steet: Vergeblich dienen sie mir / dieweil sie lehren solche Leer / die nichts den[n] menschen Gebot sein / die erkenntnuß Gottes aber / durch die predig Gottes worts / vermittelst Göttlicher gnaden gepflantzt würdt / wie der Apostel zeuget / wie sollen sie aber anruffen / an den sie nicht glauben: wie sollen sie aber glauben / von dem sie nichts gehört haben: wie sollen sie aber hören one Prediger: vnd bald hernach / so kumpt der Glaub auß dem gehör / das gehör aber durch Gottes wort.

Gal. VI;
Akt. II;
Rom. VIII.

Eza XX-
VIII;
Matth. XV.

Rom. X.

So beweisen die jenigen dem Allmechtigen Gott zuuorderst / vnd seiner Kirchen ein besondern gutten / wolgefelligen vn[d] nützlichen dienst / die nach jrem Beruff vnd vermögen Christliche befürderung thun / darmit die reine Leer / in allen / oder doch fürnembsten Sprachen vnd Zungen außgebreitet / vnd also dardurch viē Leut zu dem rechten vnd lebendigen erkantnuß Gottes gebracht werden.

A iij a

Es ist

Vorred.

1 Tim II.

Luc. XVI;
Matth.
XVI.

Esa. 15.

Es ist wol zeitlicher frid ein besondere grosse / liebliche
vnd angenehme Gab Gottes / aber mit dem friden des
Gewissens gegen Gott / im wenigste / nicht zu uerglei-
chen / den[n] aller zeitlicher vnfrid / wie beschwerlich
auch derselb ist / würt doch einmal ein endt nemen / der
aber in vnfriden / vn[d] in der vngnaden Gottes einmal
abstirbt / dem ist in ewigkeit nicht mehr zu helffen / wie
geschriben stet: Es ist ein klufft zwischen vns vnd euch /
etc. Vnd abermals: Was hülffs den menschen / so er die
gantze Welt gewünne / vn[d] neme doch schaden an
seiner Seele? / Oder was kan der Mensch geben /
darmit er seine Seele wider erlöß? Wer will dann die
gutthaten jimmermehr genugsam rhümen künden / da
nicht nur einer oder etlich / sondern so vil tausent
menschen / auß der blindtheit in das liecht / auß dem
vnuerstandt / in die erkantnuß / vnd auß dem ewigen
zorn vnd vnfriden / in die gnad vnnd ewigen friden
Gottes gesetzt sein?

Vn[d] ob wol solche gutthat / an meniglichen löblich
vnd rümllich / so halten wir doch / als die ring-
uerstendigen dafür / das ermelt an vns Crobaten vnnd
Winden / als auch mitglieder Christi angewendt / zwif-
schen nutzen schaffen vnd bringen soll.

Dann erstlich / gleich wie der Regen vnnd Schnee
vom Himmel felt / vn[d] nicht wider dahin kumpt /
sondern feuchtet die Erden / vnd macht sie fruchtbar
vnd wachsendt / das sie gibt Samen zu seen / vnd Brodt
zu essen / also soll das

A iij b wort

Vorred.

wort / so auß meinem mündt gehet / auch sein / spricht
der Herr: Es soll nicht wider zu mir leer kommen /
sonder thun / das mir gefelt / vnd soll jm gelingen /
darzu ichs sende / etc. Darumb auch Sanct Paulus
geschriben: Wölche er (der Herr) verordnet hat / die hat
er auch beruffen/ wölche er aber beruffen hat / die hat
er auch gerecht gemacht / Wölche er aber hat gerecht
gemacht / die hat er auch herrlich gemacht.

Rom VIII.

Der vrsachen wir nicht zweiffeln / das vnder der
versamlung / so bey vns Crobaten vnd Winden / durch
die Predig des heiligen Euangelij beruffen / auch nicht
ein geringe anzal seyen / die warhafftig vor GOTT ge-
rechtffertigt vnd geheiligt / auch ewigklichen herrlich
gemacht werden sollen.

Zu dem / so ligen vnnnd wonen wir / an den Grent-
zen / des grausamen Feinds der Christenheit des
Türcken / vnnnd seind / wie der Prophet sagt / wie die
Schlachtschaff geachtet / wölche täglich erwürgt wer-
den / Im fall derselbig nach dem verhengnuß Gottes /
vnser mechtig werden solte (des doch Gott gnedig ver-
hütten wölle) ist zu erachten / dz solcher vnauß-
sprechlicher jammer / bey vnserm verderben nicht beru-
hen noch bleiben / sonder auch die Nachbarn / vnd also
an die Teutschen / das Gott nach seiner barmhertzigkeit
wenden wöll / gereichen würde.

Ps. XLIV.

Demnach nicht allein an vns armen Christen wol
thun / die mit jhrer macht helffen die

A iiii a

Grentzen

Vorred.

Efa.
XXXI.
Grentzen erhalten / sonder auch hiemit jr selbst eigen
heil vnd wolffart befürdern. Wölches aber mit Raifigen
vnnnd Reittern nicht aller dings verricht werden mag /
besonders wo Gott vngnädig sein solte / wie durch den
Propheten gesagt: Egipten ist mensch vnd nicht Gott/
vnnnd die Roß seindt fleisch vnd nicht Geist / vnnnd der
herr würdt sein handt außstrecken / dz der helffer
strauchle / vnd der / dem geholffen würdt / falle / vnd
alle mit einander umbkommen / vnd abermals Esaia:
Wölche Heiden oder Königreich / die nicht dienen wöl-
len / die sollen umbkommen.

Efa.LX.
Vnd Mose / wann du nicht gehorchen würst / der
stimm des herren deines Gottes / das du haltest vnd
thust alle seine Gebott vnd Recht / die ich dir heut ge-
biete / so werden alle die fluch über dich kommen / vnd
dich treffen / ich will ein rot Schwerdt über euch
bringe[n] / das meinen Bundt rechen soll / vnd solt
geschlagen werden / von ewren Feinden / vnd die euch
hassen / sollen über euch herrschen / vnnnd solt fliehen /
da euch niemandt iagt.

Deut XX-
VIII.
Nun müssen wir leider bekennen / vn[d] köndens
keinswegs laugnen / das wir den Bundt des herrn nicht
gehalten / sondern vill vnd offft / fürnämlich mit Abgöt-
terey (darüber er sonderlich zürnet) abgewichen sein.

Lev. XX-
VI.
Demnach, soll vns geholffen / vnnnd die überplibne
errettet werden / so müssen wir vns umb sehen / nach
dem, der vns geschlagen hat / in Sack

Efa. IX;
Jerem VI;
Psalm. II.

A iiiiij b vnd

Vorred.

vnd Aschen vns zu jme (das ist durch ware buß) be-
ren / vnd den Son küssen / dz er nicht zirne / vnd wir
vnkommen.

Vnd weil der Herr versprochen / wo nur zöhen ge-
rechter finden werde / in der Stat zu Sodom / so will er
sie nicht verderben / so verhoffen wir / es sollen durch
Gottes gnad mehr denn zöhen vnder vns erfunden wer-
den / die Gott recht erkennen / jne auß warem Glauben
anruffen / vnd vermög seiner Zusagen / den Götlichen
zorn auffhalten / vnd jr bitt haben werden.

Gen. XVII.

Wöllichs denn die bösten Mauren vnnd Vestungen
auff der Grentzen sein wurden / wo der Herr selbs die
Statt bewart / da mag die Wacht der Wächter auch
nützlich / vnd nicht vmb sunst sein. Darmit also die
feind des Christlichen Namens hindertriben / vnd sein
Volck in Christlicher rhu vnd friden erhalten werden
möchten?

Ps. CXXVII.

Diemeil dann / gnädiger Fürst vnd Herr / E. S. G.
difes hochlöblich / nottwendig vn[d] Christlich
Werck / mit so hohem / Christliche[n] eifer / hertz
vnd gemüt angelegen lassen / das die h. Schrift des
alten vnd newen Testaments / rein vnnd vnuer-
uelscht / sampt andern nützlichen / heilsamen vnd
Christlichen Büchern / in die Crobatische vn[d]
Windische Sprach verdolmetscht / darzu E. S. G. ne-
ben derselben Christlichen gebet / alle gnädige befür-
derung / besonder aber / ein so Fürstliche Stewer so
gnädiglich darzu gereicht / auch neben andern
Christlichen Königen Chur / vnd Für=

B j a sten

Vorred.

sten / noch nichts an jrer steten vnd beharrigen hülff erwinden lassen / darmit allein die Ehr vnd das Reich Christi weit außgebreitet / vnd sein heiliges Wort gepflanzt werden.

Haben wir billich zuuorderts / dem Allmechtigen für solliche hohe gnad vnnnd gutthaten (so E. S. G. mit besondern gaben geziert) vnnnd ermeltem Christlichem eifer / vor vilen Potentaten / begabt) von hertzen dancksagen / vnd gegen derselben vnser danckbar gemüt zubeweisen / vor der gantzen Welt / auch bey den nachkommenen rhümen / dise vnser ringfüge doch treu arbeit / der Christlichen Postill auß D. Martini Luthers / Philippi Melanchthonis / vn[d] Johan Brentzen außlegung / vermög der Christlichen Augspurgischen Confession / zusammen gezogen / vntertheniglich Dedicieren / vnnnd vnder derselben Namen in Crobatischer Sprach außgehen / vnd mit Glagolischen Buchstaben trukken lassen wollen.

Amof VI.

Dann weil leider der vil sein / von wölchen der Prophet Amos schreibt / die sich weit von bösen tagen achten / vn[d] trachten jmer nach freuel Regiment / vn[d] schlaffen auff elffenbeine[n] Lagern / essen die Lemmer auß der Herde / vn[d] die gemestete Kelber / vn[d] spilen auff dem Psalter / vn[d] trincken wein auß den Schalen / vnd salben sich mit Balsam vnd bekümmern sich nicht vmb den schaden Josephs / Darumb sollen sie vorn an gehn / vnder

B j b denen

Vorred.

denen / die gefangen weg geführt werden / vnd soll das
schlemmen der Branger auffhören

So ist deß mehr dem Allmechtigen zu dancken / das er
doch ettliche Christliche König / Chur / vnd Fürsten /
erwekket / so jnen mit ernst vnnnd eifer den Schaden
Josephs angelegen sein lassen / vnd demselben / fouil an
jnen / mit hertzen begeren zu helffen.

Es sollen auch E. S. G. vnd alle / so zu disem
Christlichen werck helffen / vermög Göttlicher
verheißung vnd zusagung / nicht zweiffeln / das der
Allmechtig derselben ermelte gnad / vnnnd Christliche zu
disem werck beschere / vnd werende gutthaten/ nicht
allein mit seinem zeitlichen Segen / reichlich widerumb
erstatten / sonder auch das eiferig vnd frölich hertz / mit
ewiger herrlichkeit vnd glory zieren / wie abermals
geschriben sthet: Wer mich ehret / den will ich auch eh-
ren / Wer aber mich verachtet / der soll wider verachtet
werden.

Matth. X.

1. Sam.II.

Der Allmechtig GOTT vnd Vatter vnfers Herren Jesu
Christi / wölle E. S. G. lange zeit bey Christlicher / frid-
licher Regieru[n]g / in solchem hertzlichen Christlichem
eifer / vnd biß an jr endt / sampt derselben Gemahell
Jungen Herrschafft / vnd dem gantzen Hauß Würtem-
berg gnediglich erhalten / das sie sehen mögen Kinds
Kinder / vnd frid über Jeru[s]alem. De=

B ij a ren

Vorred.

Ps CXXVIII. ren wir vns / sampt vnserm Christlichen Patron vnd
trewen Befürderer dises Wercks / Herren Hansen Vn-
gnaden etc. vnd dem gantzen Werck zu gnaden vnder-
theniglich beuelhen thun. Datum Vrach / den 30. Oc-
tob. Anno 1562

Vnderthenige
Primus Truber Creiner
Antonius Dalmata
Stephanus Consul Histrianus

POSTILA, TO JE KRATKA RAZLAGA VSEH

nedeljskih in ob glavnih praznikih evangelijev
za vse leto, sedaj prvič natisnjena
s hrvaškimi črkami.⁴⁶¹

461| Prevedeno iz
hrvaščine.

Kratka razlaga vseh nedeljskih in
prazničnih evangelijev za vso leto, sedaj
prvič natisnjena v hrvaškem jeziku in s
hrvaškimi črkami.⁴⁶²

462| Prevedeno iz
nemščine.

Psalm 119, 130.⁴⁶³
Razkritje tvojih besed razsvetljuje,
nevednim daje razumnost.

463| Ps 119, 130.

V Tübingenu
1562.

Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu,
gospodu Krištofu, knezu württemberškemu in težkemu,⁴⁶⁴ grofu
mümpelgartskemu⁴⁶⁵ itd.

Milost in mir od Boga po Jezusu
Kristusu, našem Gospodu
in zveličarju.

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Medtem ko vera, kot je prerokoval Kristus, v poslednjem času ugaša in se ljubezen v mnogih srcih ohlaja, je med višjimi in nižjimi stanovi le manjše število teh, ki bi se s pravo krčansko vnemo, kot bi se spodobilo, zavzemali za širitev božje slave, njegove svete besede in za stiske ogroženega krščanstva.

Tudi nehvaležnost sveta do Boga in pomanjkanje ljubezni do bližnjega sta tako veliki, da se, ako se nekdo svojega poklica z resnostjo in vero zaveda ter ga s krščansko ljubeznijo opravlja, to ne upošteva kot nekaj

464| Teck, manjša kneževina v deželi Schwaben, od 1303 v württemberški posesti. *DTV Lexikon*, Bd. 18.

465| Mümpelgart, fr. Montbéliard v departementu Doubs, od 1394 v württemberški lasti, nekdanja nemška knežja grofija. *Pierer's Universal Lexikon*, Bd 11.

Lk 17;
Mt 24.⁴⁶⁶

466| Lk 17,1;
Mt 24,1–29.

Predgovor

dobrega, temveč na najbolj neprijazen način prikazuje kot vtikanje v posle drugega, ki se ga prav nič ne tičejo.

Zato je mnogo ljudi podleglo zmotnemu prepričanju, da je dovolj, če imajo v teh letih miru še pridige svetega evangelija (katerih pa se poslužujejo bolj za meseno svobodo kot za resnično krščansko pobožnost), malo pa se menijo za to, če drugi, ki so tudi krščeni v Kristusovem imenu, zaradi vojn propadajo in v praznoverju za večno umirajo, njihovega gorja pa se nikoli dovolj ne zavedajo.

467| 1 Kor 12,13.26;
Rim 12,4.

1 Kor 12;
Rim 12.⁴⁶⁷

Kako pa se razmišljanje takih kristjanov ujema z opominjanjem svetega apostola (ki je napisal, da smo bili v enem duhu vsi krščeni v eno telo in še, da je Bog telo ustvaril tako, da udje skrbijo eden za drugega; če trpi en ud, z njim trpijo vsi udje, če pa se časti eden, se tega vesele vsi), to naj vsakomur izpriča vest lastnega srca.

Zakaj s tem umrljivim telesom je namreč tako, kadar bolečina napade najmanjši delec in te bolečine drugi deli ali eden od njih ne čuti, tedaj je celo telo ali tisti del, ki bolečine ne čuti, mrtev in ga je treba kot mrtev, neobčutljiv del od telesa odrezati.

468| Rim 8,1–16; Gal
6,2–10; Apd 2,4.17–18;
Rim 8,26–30.

Rim 8;
Gal 6;
Apd 2;
Rim 8.⁴⁶⁸

Torej, ker kristjani živijo iz enega duha (to je duha Kristusovega in kot je zapisano, da imajo

Predgovor

verniki eno srce, kdor pa Kristusovega duha nima, ta ni njegov), temu nedvoumno sledi, da kdor v tem duhu živi, ta bo po njegovi poti tudi hodil ter bližnjemu s krščansko ljubeznijo izkazoval potrebno tolažbo in srčno usmiljenje.

Ker pa resnične pobožnosti brez pravega spoznanja Boga ni mogoče doseči, saj je zapisano: »Zaman mi služijo, ko učijo nauke, ki so zgolj človeške postave, spoznanje Boga se zasaadi samo po božji milosti z oznanjanjem božje besede,« kot priča apostol: »Kako naj se obračajo k temu, v katerega ne verujejo, kako pa naj verujejo v tega, o katerem niso ničesar slišali, kako pa naj izvedo brez oznanjevalcev?« In nato: »Vera prihaja skozi oznanjano, oznanjano pa od božje besede.«

Tako izkazujejo vsi, ki po svojem poklicu in zmožnostih s krščansko vnemo pospešujejo širitev čistega nauka v vse, ali vsaj najpomembnejše, govornice in jezike, vsemogočnemu Bogu in Cerkvi izredno pohvalno, dopadljivo in koristno uslugo, saj s tem mnogim ljudem odpirajo pot do pravega in živega spoznanja Boga.

Gotovo je zemeljski mir posebno velik, dragocen in prijeten dar Božji, toda z mirno vestjo do Boga ga ni mogoče primerjati, kajti vsak

Iz 29;
Mt 15.⁴⁶⁹

469| Iz 29,11.19–24;
Mt 15,8–9.

Rim 10.⁴⁷⁰

470| Rim 10,14–17.

1 Tim 2.⁴⁷¹

471| 1 Tim 2,1–4.

Predgovor

zemeljski čas nemira, pa naj bo še tako težak, se nekoč konča, kdor pa umre v nemilosti in nespravljeno z Bogom, ostane za večno pogubljen, saj je zapisano: »Prepad zeva med nami in vami« itd. In prav tako: »Kaj pomaga človeku, če osvoji ves svet, svoji duši pa škoduje?« Ali pa: »Kaj lahko za odrešitev svoje duše ponudi človek?« Kdo lahko dovolj slavi dobra dela, s katerimi ni samo eden ali nekaj njih, temveč toliko tisoč ljudi bilo povedenih iz slepote v svetlobo, iz nevednosti v spoznanje ter iz večnega srda in nemiru v milost in večni mir božji?

Čeprav je takšno hvale in slave vredno delo v korist mnogih, skromno menimo, da bo omenjeno delo nam, Hrvatom in Slovencem, kot Kristusovim pripadnikom namenjeno delo, prineslo dvakratno korist. Namreč:

Prvič: »Tako kot dež in sneg padata z neba ter se tja več ne vrneta, temveč vlažita zemljo ter jo delata plodno in rodovitno za rast semen in žetev, za kruh za hrano. Tako naj bo tudi z besedo iz mojih ust,« govori Gospod. »Naj se k meni ne vrne prazna, temveč opravi, kar se mi dopade, in naj ji uspeva to, za kar sem jo poslal.« Itd.

Zato je tudi sv. Pavel zapisal: »Tiste, ki jih je Gospod določil, te je tudi poklical, katere je

472| Lk 16,26; Lk 16;
Mt 16,26. Mt 16.⁴⁷²

473| Iz 55,10–11. Iz 55.⁴⁷³

474| Rim 8,29–30. Rim 8.⁴⁷⁴

Predgovor

poklical, je tudi opravičil, katere pa je opravičil, je tudi poveličal.«

Zato ne dvomimo, da je zaradi oznanjanja svetega evangelija tudi med zbranim občestvom Hrvatov in Slovencev precejšnje število poklicanih, ki bodo pred Bogom resnično opravičeni in za večno poveličani.

Ker ležimo in prebivamo na meji s Turki, tem krutim sovražnikom krščanstva, ki nas ima, kot pravi prerok, za klavne ovce, ki jih vsak dan davijo, bi v slučaju, ko bi se nas slednji po božji volji le polastil (pred čemer pa nas milostni Bog obvaruj), bilo pričakovati, da se ta neizrekljiva beda ne ustavi le pri našem uničenju, temveč bi prizadela tudi naše sosede, torej Nemce, kar pa naj Bog milostno od nas odvrne.

Tako tisti, ki s svojo močjo pomagajo varovati meje, ne rešujejo samo nas, uboge kristjane, temveč s tem ščitijo tudi svojo lastno srečo in blaginjo. Tega pa ni mogoče vedno opraviti le s pešaki in konjeniki, predvsem ne tedaj, kadar Bog ne bi izkazal milosti, kot je rekel skozi preroka: »Egipt so ljudje, ne Bog, in konji so meso, ne duh.« Ko bo Gospod iztegnil svojo roko, se bo pomočnik spotaknil in varovaneč padel, oba pa bosta pokončana. In še go-

Ps 44.⁴⁷⁵

475| Ps 44,12.

Iz 31.⁴⁷⁶

476| Iz 31,3.

Iz 60.⁴⁷⁷

477| Iz 60,12.

Predgovor

vori Izaija: »Pogani ali kraljevstva, ki nočejo služiti, naj propadejo.«

478| 5 Mz 28,15. 5 Mz 28.⁴⁷⁸

In Mojzes govori: »Če ne boš prisluhnil glasu Boga, tvojega Gospoda, da moraš upoštevati in izpolnjevati vse njegove zapovedi in pravice, ki ti jih danes ponuja, bodo čez te prišla in te zadela vsa prekletstva. Nad vas bom poslal žareč meč, ki bo maščeval mojo zavezo, potolčeni boste od svojih sovražnikov in ti, ki vas črtijo, bodo vladali nad vami, in bežali boste, čeprav vas nihče ne bo preganjal.«

479| 3 Mz 26,25. 3 Mz 26.⁴⁷⁹

Na žalost pa moramo priznati, saj tega nikakor ne moremo zanikati, da se Gospodove zaveze nismo držali, temveč smo se od nje pogosto, predvsem z malikovanjem (kar ga posebno jezi) močno oddaljili. Če hočemo, da nam bo pomagano in da bodo preostali rešeni, se moramo ozreti po njem, ki nas je premagal, se odeti v raševino in posipati s pepelom (to je s pravo pokoro), se izpovedati ter poljubiti njegovega Sinu, da se ne razjezi in nas ne pogubi.

480| Iz 9,12; Jer 6,26; Ps 2,12.
Iz 9; Jer 6; Ps 2.⁴⁸⁰

481| 1 Mz 18,26. 1 Mz 18.⁴⁸¹

Zato, ker je Gospod obljubil, da tudi če najde samo deset pravičnih, mesta Sodome ne bo uničil, upamo, da bo po božji milosti med nami več kot deset takih, ki Boga prav častijo, se iz prave vere nanj obračajo ter po

Predgovor

njegovi zaobljubi s svojo molitvijo lahko za-
drže božjo jezo.

To bi bila najtrdnjša obzidja in trdnjave
na mejah, vendar je tudi tam, kjer Bog sam
varuje mesto, čuječnost stražarjev koristna in
ne brez pomena za pregon sovražnikov Kris-
tusovega imena ter ohranitev krščanskega
miru njegovemu ljudstvu.

Ker ste, milostni knez in gospod, vaša knež-
ja milost, to hvalevredno, potrebno in krščan-
sko delo podpirali s takšno krščansko vnemo,
srčnostjo in čustvom, da je bilo *Sveto pismo* Sta-
rega in Novega testamenta, ob drugih kori-
stnih in blagodejnih krščanskih knjigah, lahko
čisto ter neponarejeno prevedeno v hrvaški in
slovenski jezik in je velika zasluga ne samo va-
še krščanske molitve in vsakršne milostne
podpore, temveč tudi kneževskega denarnega
prispevka — ki ga enako kot drugi kralji, volil-
ni knezi in knezi od svoje stalne in trdne po-
moči tudi sedaj v ničemer niste okrnili —, da se
slava in kraljestvo Kristusovo lahko neomeje-
no širi, njegova sveta beseda pa obrodi sadove,
smo se najprej iz srca zahvalili Vsemogočnemu
za tako veliko milost in dobroto (ki ob drugih
božjih darovih in krščanski vnemi krasi vašo
knežjo milost), vam pa želimo pred celim svet-

Ps 127.⁴⁸²

482|Ps 127,1.

Predgovor

om, tudi pred zanamci izkazati svojo hvaležnost s tem, da vam želimo ponižno posvetiti in pod vašim imenom v hrvaškem jeziku z glagolskimi črkami natisniti in izdati to našo skromno, vendar zvesto po dr. Martinu Luthru, Philippu Melanchthonu in Johannu Brenzu, v duhu augsburške veroizpovedi vestno zbrano krščansko Postilo.

483| Am 6,1–7. Am 6.⁴⁸³

484| Psalter, srednjeveški instrument na več strun ali ploščic, proizvaja poseben, zvonovom podoben zvok.

Žal, je veliko takih, o katerih prerok Amos piše, da mislijo, da je še daleč do hudih dni, hlepijo po zločinskem vladanju, počivajo na slonokoščenih ležiščih, jedo jagneda iz črede in lepo rejena teleta, igrajo na psalter,⁴⁸⁴ pijejo vino iz čaš ter se mazilijo z balzamovim oljem, ne menijo pa se za Jožefove rane. Zato naj gredo na čelu tistih, ki jih vodijo v ujetništvo in naj se že enkrat konča razsipniško postavljanje. Toliko bolj gre zato hvala Vsemogočnemu, da je vendarle obudil nekaj krščanskih kraljev, volilnih knezov in knezov, ki so jim mar Jožefove rane ter mu srčno, kolikor zmorejo, želijo pomagati.

Vaša knežja milost ter vsi, ki pomagajo temu krščanskemu delu, naj zato zaradi božje obljube ne dvomi, da Vsemogočni njih izkazano milost in izkazano že dano ter še trajajočo krščansko dobroto temu delu s svojim

Predgovor

blagoslovom ne bo samo na zemlji bogato povrnil, temveč tudi prizadevno in veselo srce okinčal z večno častjo in slavo, kot je zapisano: »Kdor mene časti, tega bom tudi jaz častil, kdor pa mene zaničuje, ta naj bo zaničevan.« Vsemogočni Bog in oče našega Gospoda Jezusa Kristusa naj vaši knežji milosti da dolgo, krščansko in mirno vladanje v krščanski zanesenosti do konca, skupaj z vašo soprogo, mlado gospodo in celotno hišo Württemberg pa milostno ohrani, da bi videli otroke otrok ter mir nad Jeruzalemom. Vsem pa se skupaj z našim krščanskim zaščitnikom in zvestim podpornikom tega dela gospodom Ivanom Ungnadom itd. ter celotnim našim delom ponižno priporočamo za milost. Dano v Urachu, dne 30. oktobra leta Gospodovega 1562.

Mt 10, 1
Sam 2.⁴⁸⁵

485| Mt 10,32–33;
1 Sam 2,30.

Ps 128.⁴⁸⁶

486| Ps 128,5–6.

Vaše knežje milosti
Pokorni
Primož Trubar Kranjec
Anton Dalmata
Štefan Konzul Istran

PRVI DEL NO=
VOGA TEŠTAMENTA,
vatomsu vsi četiri evan=
gelisti i apoustolska djanja, iz mnozih ja-
zikov v sadašni i opšćeni i razumni hrvat-
ski jazik, po Antonou Dalmatinu i Stipanu
Istrijanu, spomošću drugih bratov,
vernu stlmaćeni, i Scirulićskimi
Slovi naiprvo sada
štampani.

Der erst halb Theil des newen Te-
staments / darinn sein die vier Euangelisten vnd
der Apostel Geschieht / jetzt zum ersten mal in die
Croatische Sprach verdolmetscht / vnd mit
Cyrulischen Buchstaben getruckt.

VTUBINGI
A.F.X.G.⁴⁸⁷

487| A = 1000, F = 500,
X = 60, G = 3.

Dem Durchleuchtigen
Hochgebornen Fürsten vnd Herrn /
Herrn Wolffgangen Pfaltzgraffen bey Rhein /
Hertzog in Bayern / vnd Grauen
zu Veldentz / etc.

Gnad vnd Frid in Christo
Jesu vnserm Herrn.

Es schreibt der weiß König Salomon im
buch seiner Sprüch. Wann die
weißsagung auffhöre / so werde das
Volck wüßt vnnd wild / Aber wol
dem / der das Gesetz handhabet. Pro. xxix.

Durch die weißsagung aber würdt anderst nichts /
denn die reine / warhafftige vnnd beständige außle-
gung vn[nd] predig Gottes Worts / verstanden / wie
der Apostel an die Corinthier schreibet. Wer nun die 1 Cor. xiiij.
Geschichten beides der vnglaubigen Heiden / vnd des
Volcks Gottes im alten Testament mit fleiß gelesen /
wie es damals vnder den Völckern mit dem
Gottesdienst aller zucht vnd Erbarkeit gestanden /
das sie die weißsagung eintweder niemals gehapt /
oder durch jr vndanckparkeit widerumb verlohren /
oder auch die durch der Propheten Lehr ange=

A ij bottene

Vorred.

bottene Gnad nicht annemen wollen / der es behert-
zigt / wie kan er ohne hertzlichs mitleiden / fouil
tausent armer Seelen ewigs verderben nicht beweinen?

Joan. xvij

488| Tiskarska napaka:
Vatt[t]er.

Dann wie es die ewige / gewisse / bestendige vnd
vnfehlbare warheit ist/ das Christus sagt: Das ist das
ewig leben / das sie dich (Vattter)⁴⁸⁸ das du allein wa-
rer Gott bist / vnnd den du gesandt hast / Jesum
Christ / erkennen / Also ist auch die gwiß vnfehlbar
ewig warheit / das er an eim andern ort sagt: Wer
nicht glaubt / der ist schon gericht / dann er glaubt
nicht an den Namen des eingebornen Sons Gottes.

Joan. iij

Wölcher gestalt aber dise warhafftige erkanntnuß
Christi / in deren das ewige leben stehet / gar nahend
in der gantzen Christenheit verdunckelt / vnd an der
selben statt / menschen satzungen auffgebracht / dar-
durch vergebung der Sünden zuerlangen / die doch
allein in dem blut vnd verdienst Christi stehet / ist lai-
der auch vilen Christen menschen gnugsam bewußt /
darauß dann anderst nichts / dann nach dem Spruch
Salomonis: ein wüßt wild wesen volgen künden. Nam-
lich / das die andere Leut in grosser blindtheit vn[nd]
vnuerstand des Götlichen Worts vnnd Willens
gesteckt / im Vnglauben gewandelt / vnd entlich /
wölche Gott nicht wunderbarlich heraußgerissen /
darinnen verdorben seyen vnd gestorben.

Sollicher

Vorred.

Sollicher jamer besonders an den Crobaten vnd Windischen Volck mit grosssem hertzlichen vnd Christlichen mitleiden zu bedencken / so noch mit Namen der Christenheit zugezölet / vnd auff der Grentz gegen dem Ertzfeind Christlichs Namens dem Türcken wohnen / wölche mehrer theils ohne rechtgeschaffne Hirten / wie die zerstreuten Schäflein seien / vnnnd da sie gleich Priester haben / so jnen / wo es am bösten gerhat⁴⁸⁹ / Meß lesen / weder das Volck die Priester / noch die Priester das Volck verstehn / vnnnd also die arm lieb Jugend wild vnd wüßt / ohne des recht Erkenntnuß Gottes / in grosser blindheit vnnnd Vnglauben auffgezogen / auch da der Feind überhand gewonnen / leichtlich hernach zu dem Türckischen Mahometischen Vnglauben gebracht werden mögen / weil sie des rechten / waren Christlichen Glaubens beständigen grund nicht gelernt haben.

Sollichem jamer vnd ewigem verderben fouil armer Seelen / zu begegnen / ist billich auffß aller höchst zu rhümen vnd zu loben der Christlichen Potentaten / Chur vnd Fürsten hochlöblich vnd Christlich fürnehmen / so biß daher an jhnen nicht erwinden lassen / sonder nach jrem Christlichen Eifer mit hilff vnd stewr das notwendig Werck / befördert / darmit das rain wort Gottes / sampt jrer Christlichen Augspurgischen Confession in die Crobatisch vnd Win=

A iij disch

489] Gerhat gerat geraten
– je uspelo.

Vorred.

dische Sprach verdolmetschet / vn[nd] also auch
daselbsten dem Herrn Christo ein Kirchen gesamlet
werde / die jne erkenne / recht anruffe / vnd jne die-
nen möge.

Zach. ij.

Wölcher gstalt auch die Grentzen gegen dem
grewlichsten Feind Christlichs Namens nach dem
bösten besetzt / da auff der selben rechte vnnnd lebendi-
ge Glider Christi stätigs mit jrem embsigen vnd eifferi-
gen Gebett gegen Gott / als in einer Schlachtordnu[n]
g stehn / das wer solliche anrüret / der werd Gott in
sein Augapffel greiffen / vor wölchem auch der Herr
aufziehen / vnd für jnen wider den Feind / nach seiner
gnädigen zusagung / streiten würt. So er dagegen den
Abgöttischen vnd Gottlosen getrawet: das Volck / so
mit nicht dienet / soll außgereittet⁴⁹⁰ werden.

Deut xxviij.
Esa. LX.

490| Außgereittet =
außgerottet.

Vnd zwar nach dem wir arme Diener Christi den
Crobaten / vn[nd] Windischen Volck zu guttem /
diß Christlich Werck vnder hand genommen / vnd
dasselbig nach der maß / vns der Gaben Gottes ver-
lihen / auffß fleißigst vnnnd trewlichst getriben / ha-
ben wir durch die Gnad Gottes / seinen Allmächtigen
vnd reichen Segen gespüret / das auch
jetzunder vnnnd in so kurtzer zeit (dem Allmächtigen
sey lob / ehr vnnnd danck gesagt) hin vnnnd wi-
der vnder den Crobaten vnnnd Windischen Volck ein
grosse anzal der Christen gesamlet vnnnd gefunden /
die mit grossen freuden das Wort des Herrn ange=
nommen /

Vorred.

nommen / vn[nd] als ein Liecht / so sich nicht verbergen laßt / auff ein Leichter stecken / darmit es auch andern / so noch im finstern sitzen / leuchten möge.

Math. v.
Eza ix; xij.

Weil dan[n] Gnädiger Fürst vn[nd] Herr / E. S. G. Christlicher eifer / den sie zu der reinen Lehr des heiligen Euangelij / vnd außbreitung derselben tragen / bekannt / vnnd in der Christenheit gerümbt / seien wir verursacht / E. S. G. den ersten theil des neuen Testaments / so wir in der Crobatischen Sprache verdolmetscht / vn[nd] mit Cyrulischen Buchstaben getruckt / zudediciere / vnd vnder der selben Namen an das Liecht öffentlich kommen lassen / der ungezweiffelten hoffnung / E. S. G. werden die befürderung dises Christlichen / vnnd so hoch nothwendigen Wercks jr auch mit allen gnaden beuolhen sein lassen / wölches hinwiderumb der Allmächtig mit seinem Segen reichlich erstatten würdt. Dann so er verheissen vnd zugesagt / wer der geringsten einem / nur mit einem Becher kalts Wassers trencket in eines Jüngers Namen / es werde jm nicht vnbelonet bleiben / wie solte dan[n] Gott ein so herrlich Werck vnbelohnet lassen / da in vilen tausent armer menschen Seelen / der ewige Hunger vnd durst der Gerechtigkeit Gottes gesettiget würdt? Der vrsachen dann besonders / nebe[n] erhaltung der burgerlichen zucht vn[nd] gerechtigkeit / Gott die Fürsten seinem Volck fürgesetzt /

Math x.

Psalm xxij.

Vorred.

Deut xvij,
Eza xiiij,
Psalm
ixxxij.

fürgesetzt / das sie über dem Gesetze des Herren vnd dem waren Gottesdienst halten / denselbigen / so weit sie immer können vnd mögen / außbreitten vnnnd befürdern sollen. Darumb sie auch Götter genennet werden.

Was dann vnser Personen belangt / so dem Herren biß daher gefallen hat / zu disem Christlichen Werck zu gebrauchen / wollen wir vns vermittelst seiner gnaden der gstat darinnen erzeigen / auff das man nicht allein im Werck spiren vnd befinden soll / das wir nichts / dan[n] allein befürderung der Eeren Gottes / vnd der armen Christen ewigs heil vnnnd Seelen seligkeit gesuchet / sonder es würdt vns deffen auch an jenem tag vnser lieber Herr vnnnd Seligmacher Jesus Christus zeugnuß geben. emselbigen hiemit E. S. G. sampt deren Christliche Gemahel vnd kindern / in seinen gnädigen schutz vnd schirm / vn[nd] vns E. S. G. sampt der befürderung dises Wercks zu gnaden in vnderthänigkeit befelhendt. Actum Tübingen den 4. Maij. Anno etc. 63.

Erer Fürst. G.

Vnderthänige

Primus Truber Creiner

Antonius Dalmata

Stephanus Consul Hiftrianus.

PRVI DEL NO-
VEGA TESTAMENTA,
v njem so zajeti vsi štirje
evangelisti in apostolska dela, sedaj prvič
iz več jezikov po Antonu Dalmatinu in
Štefanu Istranu s pomočjo drugih bratov
zvesto preveden v sodoben in razumljiv
hrvaški jezik, natisnjen s cirilič-
nimi črkami.⁴⁹¹

491| Prevedeno iz
hrvaščine.

Prvi del Novega testamenta, v
njem so štirje evangelisti in apostolska dela,
sedaj prvič prevedeni v hrvaški jezik
in natisnjeni s ciriličnimi
črkami.⁴⁹²

492| Prevedeno iz
nemščine.

Tübingen,
1563.

Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu,

gospodu Wolfgangu, grofu od Pfalza na

Renu, vojvodi bavarskemu, grofu

od Veldentza itd.⁴⁹³

Milost in mir po Jezusu

Kristusu, našem Gospodu.

Modri kralj Salomon v Knjigi pregovorov piše, da bi brez prerokovanja ljudstvo postalo razuzdano in divje, dobro pa bi se godilo tistemu, ki se drži postave. Prerokba pa ne pomeni nič drugega kot edino pravilno razlago in oznanjanje božje besede, kot to v pismu Korinčanom sporoča apostol. Kdor je v Starem testamentu pazljivo prebiral zgodbe o nevernih poganih in božjem ljudstvu, o tem, kako je bilo z božjimi službami, omiko in poštenjem pri ljudstvih, ki prerokb nikoli niso poznala ali so te zaradi nehvaležnosti izgubila ali po nauku prerokov ponujene milosti niso hotela sprejeti, in si je to

Prg 29.⁴⁹⁴

1 Kor 14.⁴⁹⁵

493 | Wolfgang grof Pfalški (1526–1596), bavarski vojvoda, energičen podpornik in zagovornik protestantizma. Leta 1557 je na osnovi Melanchthonovega, Brenzovega in Marbachovega izdal cerkveni red za področje pod njegovo vladavino. O. Sakrausky, n. d. 222, op. 2.

494 | Prg 29,18.

495 | 1 Kor 14,24–25.

Predgovor

vzel k srcu, kako ne bi brez srčnega usmiljenja objokoval večnega pogubljenja toliko tisoč ubogih duš?

496| Jn 17,3. Jn 17.⁴⁹⁶

Kajti večna, edina in nezmotljiva resnica je, kar je rekel Kristus: »Večno življenje je v tem, da spoznajo tebe (Očeta), edinega pravega Boga in njega, ki si ga poslal, Jezusa Kristusa.« Torej je večna, nezmotljiva resnica tudi to, kar je izrekel na nekem drugem kraju: »Kdor ne veruje, je že obsojen, ker ne veruje v ime edinorojenega Sina Božjega.« Da je resnično spoznanje Kristusa, v katerem je večno življenje, skoraj v vsem krščanskem svetu zametljeno, na njegovo mesto pa postavljeno človeško pravilo za odpuščanje grehov, čeprav se to lahko zgodi le po Kristusovi zaslugi in njegovi krvi, iz česar se ne more roditi nič drugega kakor razuzdanost in divjaštvo, kot pravi Salomon v svojem pregovoru, je, na žalost, spoznalo tudi mnogo kristjanov, namreč, da so ljudje — ki jih Bog iz tega ni čudežno iztrgal, tičali v veliki slepoti in nerazumevanju božje besede in volje — živeli v neveri ter se v njej ugonobili in umrli.

497| Jn 3,18. Jn 3.⁴⁹⁷

Tolikšno gorje, posebno Hrvatov in Slovencev, ki se po imenu prištevajo h krščanskemu

Predgovor

svetu in prebivajo na mejah največjih sovražnikov Kristusovega imena Turkov, si zasluži veliko in srčno sočutje, saj njihov večji del brez pravih pastirjev živi kot raztresena čreda ovac. Če pa že imajo duhovnike, ki ne razumejo ljudstva, jim ti, kjer je to še najbolj urejeno, bero maše, ki jih ljudje ne razumejo. Tako uboga ljuba mladež odrašča divje in razuzdano, brez pravega spoznanja Boga, v veliki slepoti in neveri. Kjer pa sovrag prevladuje, mladina z lahkoto podleže in pristopi turški mohamedanski krivi veri, ker se temeljev prave resnične krščanske vere ni učila.

Odvrnitev tolikega zla in večnega pogubljenja od toliko ubogih duš je zasluga in hvalevredno krščansko dejanje krščanske gosposke, volilnih knezov in knezov, ki zasluži najvišjo čast in hvalo. Posebej, ker jih do sedaj ni nič odvrnilo od tega, da ne bi s krščansko vnemo, z dejanji in denarjem še nadalje podpirali ter pospeševali to prepotrebno delo, da bo božja beseda skupaj s krščansko augsburško veroizpovedjo prevedena v hrvaški in slovenski jezik in se bo tako tudi tam lahko zbrala Cerkev okoli Kristusa, našega Gospoda, ga prav spoznala, k njemu molila in mu služila.

Predgovor

498| Zah 2,13. Zah 2.⁴⁹⁸

499| 5 Mz 28,7; 5 Mz 28;
Iz 60,12. Iz 60.⁴⁹⁹

500| Iz 9,1. Iz 9.⁵⁰⁰

S tem, da so meje proti najokrutnejšemu sovražniku Kristusovega imena zasedene s pravimi in živimi člani Kristusove Cerkve, so le-te tudi najboljše zavarovane, saj ti s svojimi vztrajnimi in vnetimi molitvami k Bogu, kot v bojnem redu stoje proti sovražniku in če se jih kdo dotakne, je to tako, kot da bi dregnil v božje oko. Zato bo Bog stopil na njihovo stran ter se po svoji milostni obljubi postavil proti njihovim sovražnikom. Nasprotno pa je malikovalcem in nevernikom zagrozil, da bo narod, ki mu ne služi, iztrebljen.

Potem ko smo ubogi Kristusovi služabniki hrvaškemu in slovenskemu ljudstvu v korist prevzeli to krščansko delo, katero smo po božjem daru, ki nam je bil dan, kolikor je mogoče, marljivo in zvesto opravljali, smo po božji milosti občutili njegov bogat in vsemogoči blagoslov, da se že sedaj v tako kratkem času (Vsemogočnemu bodi slava, čast in hvala) zmeraj znova med hrvaškim in slovenskim ljudstvom zbirajo velike množice kristjanov, ki z velikim veseljem sprejemajo božjo besedo ter jo kot luč, katere ni mogoče zakriti, postavljajo na svetilnik, da bi svetila tudi drugim, ki so še v temi.

Predgovor

Milostni knez in gospod, ker je krščanska gorečnost, ki jo vaša knežja milost izkazuje do čistega nauka svetega evangelija in njegove širitve, znana in v krščanskem svetu slavljenja, nas je spodbudilo, da prvi del Novega testamenta, ki smo ga prevedli v hrvaški jezik ter natisnili v cirilični pisavi, posvetimo vaši knežji milosti ter damo v javnosti na svetlo pod vašim imenom v trdnem upanju, da bo vaša knežja milost z vso milostjo priporočala in podpirala širitev tega nadvse potrebnega dela, kar bo Vsemogočni bogato povrnil s svojim blagoslovom. Kajti, če je obljubil in rekel, da kdor nekemu od najmanjših da piti čašo hladne vode, ker se ta imenuje učenec, ne bo ostal brez plačila. Kako bi potem Bog brez plačila pustil tako krasno delo, ki bo v veliko tisoč ubogih človeških dušah potešilo večno lakoto in žejo po božji pravičnosti? Bog je svojemu ljudstvu za ohranitev državljanske pokorščine in pravice, predvsem pa, da nad božjo postavo in pravo božjo službo bedijo, tako daleč, kot zmorejo, širijo in pospešujejo, postavil kneze, ki jim zategadelj tudi pravimo bogovi.

Kar nas, ki nas je Gospod doslej blagovolil uporabiti za izvršitev tega krščanskega dela,

Mt 10.⁵⁰¹

501| Mt 10,42.

Ps 22;
5 Mz 17;
Iz 49;⁵⁰²
Ps 82.

502| Ps 22;
5 Mz 17,14–15;
Iz 49,23;
Ps 82,6–7.

Predgovor

zadeva, se bomo s pomočjo njegove milosti ne samo v tem delu izkazali, da v njem nismo iskali ničesar drugega kot samo širitev božje slave ter ubogih kristjanov večni blagor in duš pokoj, za kar bo na sodni dan za nas pričal tudi naš Gospod in zveličar Jezus Kristus, katere-mu s tem priporočamo vašo knežjo milost skupaj z vašo krščansko gospo soprogo in otroki v milostno varstvo in zaščito, nas pa skupaj s podporo temu delu v ponižnosti za milost vaši knežji milosti. V Tübingenu, dne 4. maja leta itd. 63.

Vaše knežje milosti

Ponižni

Primož Trubar Kranjec

Anton Dalmata

Štefan Konzul Istran

P O S T I L A
TO JEST, KRATKO
istlmačenje vsih nedelskih
Evangeliov i poglaviteih
prazdnikov, skrozi vse
leto, sada naiprvo
ciruličkimi slovi
štampana.

Kurtze außlegung über die
Sontags / vnd der fürnembsten Fest Eu-
angelia / durch das gantz jar / jetzt
erstlich in Crobatischer Sprach mit
Cirulischen Buchstaben getruckt.

Psal. 119
Tlmačenje riči tvoih prosvešćuje,
i razum daje mladencem.

V TUBINGI
a. f. č. g.⁵⁰³

503| Cirilične številčne
vrednosti: a = 1, f = 500,
x = 60, g = 3.

Dem Durchleuchtigen

Hochgebornen Fürsten vnd Herren /
Herren Albrechten dem Eltern / Marggrauen zu
Brandenburg / in Preußen / zu Stein / der Cassuben
vn[nd] Wenden / etc. Hertzog / Burggrauen
zu Nürnberg / vnd Fürsten
zu Rugen etc.

Gnad vnd Fried von gott dem Vatter / durch Ihesum
Christum vnsern Herren vnnnd
Heilandt.

rchleuchtiger Hochgeborner
Fürst / Gnediger Herr / Ein
Liecht / so es angezündet
würdt / flam[m]et es am ersten
hell / vnnnd weit vmb sich / biß
es ein gleichmessigen steten
schein gibt / letzflich aber / wenn es schier verleschen
vnd außgehn will / gibt es augenblicklich / ein
grossen hellen glast vnd schein vmb sich / vnnnd
alldenn erst würdt es gar außgelescht / etc.

Gleicher gestalt hat es gar nahendt / mit dem
Liecht vnnnd lauff des heiligen Euangelij / wöllichs
nach dem ewigen / vnwanndelbaren Rhat Gottes
in der finstern Welt / leichten solt / wie ge=

A ij schriben

Vorred.

- Ioan 1. schriben steht / Das war das warhafftig Liecht /
wölchs alle menschen erleuchtet / die in dise welt
kommen / Es war in der welt / vnnd die welt ist
504| Durch das Belig gemacht. durch dasselbig⁵⁰⁴ gemacht / vnd die welt kannt es
Ioan. 3. nicht / vnd abermal / Das ist aber das Gericht / das
das Liecht / in die welt kommen ist / vnd die
Psaln 119. menschen liebten die Finsternussen mehr / denn das
Liecht / vnnd im Psalmen steht geschriben / Dein
Wortt ist meines Fusses Liechte / vnd ein Liecht auff
meinem wege.
Dises Liecht / so von anfang der Welt her geleuch-
tet / als es sonderlich durch Christum den Herren /
das ware ewig Liecht / zur zeit der Apostell / in der
Welt angezündet / hat es gleich anfangs / durch
mancherley Zeichen vnd wunder ein hellen schein in
die gantze weitte Welt geben / dardurch der Juden
vnd Heyden Finsternussen abgetriben / vnnd beide
völcker im Hertzen vnd Gemüt / zu dem rechten
warhafftigen vnnd lebendigen erkanntnus Gottes sind
erleuchtet worden.
Als aber nachgends / die gwaltigen König vn[nd] Po-
tentaten der Welt / sich auff vil vnd manicherley weg
505| Licht. vnderstanden / sollich Leicht⁵⁰⁵ außzuleschen vnnd verdil-
gen / auch darüber vnzalbar vil vnschuldigs Blut
vergossen worden / ist es doch wider jren willen / biß
auff disen tag in der Welt gebliben / ob es gleich zu einer
zeyt dunckler

Dann

Vorred.

dann zu der andern / gebrunnen / vnd geleüchtet /
die sich aber dem selben widersetzt / vmbkommen
sein / vnd zu grundt gangen.

Vnd nachdem es seinen lauff / biß schier zum endt
gebracht (dann sich alles das jenig nahendt verlof-
fen / dauon Christus vnnd seine Apostel weiß
gesagt / das sich vor dem jüngsten tag / nach dem
geoffenbarten Euangelio zutragen solle) hat es in ei-
nem augenblick / ein solchen grossen glast von sich
geben / der nahent durch die gantze Welt getrun-
gen. Dann nach dem nun ettlich vil hundert jar /
durch menschen Satzungen vnd Aberglaubigen ver-
meinten Gottesdienst / die Lehr des heiligen Euange-
lii / vom verdienst Christi / nicht allein durch die
irdische Sabeln / vnd Türckischen Alcoran / sonder
auch durch die Bäpstische Decret / Gewonheit vnd
Breuch dermassen verdunckelt / vnd vnder die Banck
geschoben / des wenig oder gar kein rechte erkan[n]
tnuß Christi! außserhalb den 7000. die jm der Herr je-
derzeit vorbehalten / gefunden worden. Vnd also ein ^{3 Reg. 19.}
ansehen gehabt / als sey es gleich mit der Lehr / des
heiligen Euangelij auß.

Sihe in einem augenblick / on alles / ja wider
alles menschlich versehen / bricht das Liecht / des
heiligen Euangelij / mit solchem gwalt herfür /
das es seinen schein / nicht nur in einem kleinen

A iij vnacht=

Vorred.

vnachtsamen winckell da es erstlich wider angezündet / sonder in die gantze weitte Welt / seinen klaren hellen schein / daruon alle Menschen den Willen Gottes vnnnd rechten vnfähbaren Weg / zum ewigen leben sehen mögen / außbreit.

Den[n] wer solt jemal gedacht haben / das / nach dem der thewre Held / vnd Mann Gottes / D. Martinus Luther / seliger gedächtnus / auß trib des heiligen Geistes den Böpftischen jrrthumben / vnd mißbreüchen / widersprochen / die sach so weit wider den Swalt / der gantzen Welt / gebracht haben solte?

Es hat wol der Fürst diser Welt / sein Blasßbalg starck angericht / vnd verhoffet / diß Liecht abzublasen / aber durch schickung Gottes / ist es weit anders / vnd das widerspil geschehen.

Dann das zuuor ein glüent dächtlein ward / ist es hernach zu einem grossen Feuerflammen worden / vn[nd] das zuuor an einem ort / eines Churfürstenthumbs Sachssen gebrunnen / das hat sich nun in die gantze weitte Welt in die mächtigste Königreich / nemlich gantz Teütschland / Frankreich / Engllandt / Schotten / Dennmarck / Nortwegen / Schweden / Poln /in Hispanien vnd Italien / ja biß in die Türckey / seinen grossen vn[nd] herrlichen schein geben. Dan[n] da man es gleich / nicht allenthalben offenntlich predigen darff / so haben sie doch an ermelten orten / ge=
truckte

Vorred.

truckte Bücher / deren sie nutzlich an statt der Predi-
gen gebrauchen mögen / biß Gott dermalen eins
auch die Herten / der Herrschafft auffthut / vnd mit
seinem Geist erleuchtet / auff das sie sich disem ewi-
gen Liecht / seines heiligen Euangelij nicht lenger
widersetzen / sonder dem selben thür vnd thor aufft-
hun / als dem König der ehren / der die Finsternuß
des herten hinweg nehme / vnd sie sambt ihren vn-
derthonen / auß der ewigen vnnnd eüßersten
Finsternus erlöse.

Demnach wir nun nichts anderst vnd gewissers
warten sollen / dann das auch / vnuersehens / an
das Liecht diser Predig / der Herr Christus mit seiner
schnellen zukunfft zum Gericht / vnnnd also auch diser
Welt ein end machen werde / darumb wir stets
sollen lassen vnser Lenden umbgürtet sein / vn[d] LUC. 12.
vnser liechter brennen / auff das / wenn der Herr
kompt / vnd anklopfft / wir jme bald auffthun /
vnd würdig seyen / zustehn für des Menschen Sone. LUC. 21.
Dieweil aber / den tag vn[nd] die stund / der Herr
jme in seiner Gewalt heimlich vnnnd verborgen gehal-
ten / sollen wir hierzwischen / vnserm beruff trewlich
warten / vnnnd jme für solche erzeugte Gnad vn[nd]
gutthaten danckbar sein.

Wölches dann wir Win[n]den vnd Crobaten /
sonderlich zuthun schuldig / an wölliche on-
lengst / durch wunderbarliche vnnnd gnedige
schickung

des

Vorred.

des Allmechtigen vnd Barmhertzigen Gottes / auch
der schein des Seligmachenden Liechts / des heiligen
Euangelij gelanget / da dann durch die gnad Got-
tes / die Lehr Christi / von dem einigen verdienst /
seines leiden vnd sterbens / rein vn[nd] lautter gepre-
digt würdt.

Vnd verhoffen derhalben / zu dem Allmechtigen /
weil das Wortt des Herrn / mit fremden vnnnd
dancksagung angenommen / Es soll der Herr auch
dem Erbfeindt der Christenheit dem Türcken / das zil
gesetzt / vnnnd der in dem Blut / der Christenheit ge-
watten / nun mehr sein zil erreicht haben / das er
den Zepter der vngerechtigkeit / nicht weiter / wi-
der die new vnd widergeborne Christen aufstrecken /
durch wölchen zweifels on / er vnsern vnglauben vnd
vilfeltige Abgötterey biß daher gestrafft / vn[nd] so
ferr verhengt / vnd erlaubt hat / vnd wa wir vns
nicht bessern / vnd sein Wort mit dancksagung auff-
nehmen / entlieh auch dem Feind / wie andere / ein
erbermbklicher Raub wurden.

Wir sind zwar / wie E. S. G. wissen / an der
Grentz / vnd allso auff der Fleischbanck / vnd wie
die Schlachtschaff geachtet / die täglich gewürget
werden.

Der Allmechtig aber / mach es mit vns wie es jme
gefellig / so dancken wir jme doch von hertzen / das
er vns dise Gnad gethon / vnnnd seinen

gnedigen

Vorred.

gnedigen willen / vns geoffenbart / vnd auß der tiefen Finsternuß erlöset hat.

Dann weil wir Christo eingeleibt / vnd wissen nach der Lehr S. Pauli / das nichts verdamlichs mehr an seinen lebendigen Glidern ist / so mögen wir auch mit freidigem geist sagen / wer will vnscheiden von der liebe Gottes? Trübsal oder Angst? oder Verfolgung? oder Hunger? oder Blöße? oder Gefährlichkeit? oder Schwert? wie geschriben steht / vmb deinet willen werden wir getödtet / den gantzen tag / wir sind geachtet für Schlachtschaffe / aber in dem allen überwinden wir weit / vmb des willen / der vns geliebet hat.

Rom. 9 (8).

Rom. 8.

Damit aber diser so thewrer Schatz / auch vnder die jhenigen gebracht / so noch der zeit / die Predig nicht erlangen können / haben wir neben Verdolmetschung / des neuen Testaments / der Christlichen Augspurgischen Confession / deßgleichen der Hauptartickel / Loci communes genennt / auch dise Postill / so auß D. Luther / Philippo Melanthon / vnd Brentij außlegung trewlich vnuerfelscht / vn[nd] allerdings / nach der Christlichen Augspurgischen Confession zusamen / in die crobotische Sprach verdolmetschen / vnnnd mit Cirulisehen Buchstaben trukken wollen. Wölche vnser arbeit E. S. G. wir für eins / der vrsachen halben Dedicieren / vn[nd] vnder derselben

B Namen

Vorred.

Namen im truck außgehen lassen wollen.

506|Litva.

Weil durch dieselbig / auch / nach wunderbarlicher schickung des Allmechtigen / nicht allein dises Liecht / des heiligen Euangelij / in das Herzogthumb Preüssen gebracht / sonder es auch in die vmbliegende Königreich vnd Fürstenthum / als Lieffland⁵⁰⁶ vnd Poln / mit gantz Christlichem eiffer / vnd hohem fleiß / gnädigklichen helffen befürdern.

507|Geringe.

Wölches gleichwol / die vndanckbar Welt / nicht allein für ein schlechte vnd ringe⁵⁰⁷ Snad / sonder darzu auch für schaden vnd nachtheil rechnet / So in der warheit/ einem Königreich / grösserer Segen wolhart vnd Snad / nicht widerfaren mag / den[n] eben die Lehr des heiligen Euangelij / dardurch das recht erkan[n]tnus Gottes / widerumb erlangt / in wölchem das ewig leben stehet.

Fürs ander / das wir vns auch hiemit öffentlich / vnd vor der gantzen Christenheit / gegen E. S. G. vnderthenigklich bedancken / vnd nach vnserm vermögen rhümen wollen / die gnädige vn[nd] Fürstliche wolthaten / das E. S. G. zu disem Christlichen werck / auch nicht die wenigist befürderung gethon / vnd noch ferrer zu thun / gnädigklich erbotten / darmit dem Herren Christo / vnder den Crobaten vnnd Winden / ja auch den Türcken / ein Kirche gesamblet / die jn recht erkenne / jne gefällig / jne lobe vnd preüfete / wölchs auch

Vorred.

auch der Allmechtig E. S. G. zweyffels on mit seinem Segen reichlich widerum[m] vergelten wirdet⁶. Vnd zweyffeln demnach gar nicht / E. S. G. werden nicht allein / ab sollichem vnsem vnderthenigen fürhaben / kein vngnädigs gefallen tragen / sonder auch nach irem von Gott hochbegabten verstand vnd Christlichem eyffer / die befürderung dises Christlichen hochnottwendigen Wercks / sampt vns / Christi / vnd derselben Diener / noch weiter mit Gnaden lassen beuolhen sein. Hiemit E. S. G. dem Allmechtigen Gott vnd Vatter vnser Herren Jhesu Christi / in seinen gnädigen schutz vnd schirm beuolhen. Datum Vrach den xx. tag Jen[n]er Anno / etc. 1563.

E. S. G.
vnderthenige
Primus Truber Crainer
Antonius Dalmata
Stephanus Consul Histrianus

B ij

POSTILA
TO JE KRATKA
razlaga vseh nedeljskih in ob
glavnih praznikih evangelijev
za vse leto, sedaj prvič
s ciriličnimi črkami
natisnjena.⁵⁰⁸

508| Prevedeno iz
hrvaščine.

Kratka razlaga vseh nedeljskih
in prazničnih evangelijev za vse leto, sedaj
prvič v hrvaškem jeziku s ciriličnimi črka-
mi natisnjena.⁵⁰⁹

509| Prevedeno iz
nemščine.

Psal. 119
Razkritje tvojih besed razsvetluje,
nevednim daje razumnost.⁵¹⁰

510| Ps 119,130.

V TÜBINGENU
1563.

Presvetlemu visokorodnemu knezu in gospodu,
gospodu Albrehtu starejšemu, grofu Brandenburgške
marke, pruskemu vojvodi, grofu ščećinskemu,
grofu kašubskemu in vendskemu itd.,
grajskemu grofu nürnbergskemu,
knezu rügenskemu itd.⁵¹¹

Milost in mir od Boga Očeta po Jezusu
Kristusu, našemu Gospodu
in zveličarju.

Presvetli visokorodni knez, milostni gospod. Luč, ki se na novo prižge najprej svetlo in na daleč zažari, dokler ne da enakomerne stalne svetlobe, naposled pa, ko pojenja in hoče povsem ugasniti, še zadnjič z močnim svetlim žarkom razsvetli okolico in šele nato popolnoma ugasne itd.

Podobno je z lučjo in usodo svetega evangelija, ki naj bi po večno veljavnem, nespremenljivem božjem nasvetu razsvetlil, kot je zapisano, temno stran sveta: »To je bila luč, ki resnično razsvetljuje vse ljudi, ki pridejo na ta svet, prišla je na svet in svet je po njej postal zveličan in svet je dotlej ni poznal.« In

Jn 1.⁵¹²

511| Albrecht Pruski starejši (1490–1568), sin mejnega grofa brandenburško-ansbaškega. Zadnji veliki mojster nemškega reda in prvi pruski vojvoda. Uvedel protestantizem in ustanovil königsberško univerzo. Ungnadovo tiskarno podprl s 100 guldni z opombo, da več ne more prispevati, ker ga univerza, ki jo je ustanovil, preveč stane. O. Sakrausky, n. d. 282, op. 2.

512| Jn 1,4–5,7–9.

Predgovor

513|Jn 3,19–21. Jn 3, 2.⁵¹³

514|Ps 119,105. Ps 119.⁵¹⁴

še: »Sodba pa je v tem, da je luč prišla na svet, ljudje pa so bolj ljubili temo kot svetlobo.« V psalmih piše: »Tvoja beseda je luč mojim nogam, svetloba na moji poti.«

Ta luč, ki sveti od vsega začetka sveta, je ponovno kot večna prava luč zažarela s Kristusovim prihodom, našim Gospodom, v času apostolov ter z mnogimi znaki in čudeži razlila močan sij po vsem širnem svetu ter Judom kakor poganom pregnala temo in obema narodoma v srcih in dušah razsvetlila pot do pravega in resničnega spoznanja Boga.

Ko pa so pozneje mogočni kralji in vladarji sveta na različne načine in po mnogih poteh poskušali, tudi za ceno mnoge prelite nedolžne krvi, to luč zadušiti in ugasniti, ta kljub vsemu vse do današnjega dne, čeprav včasih nekoliko slabše kot sicer, žari in razsvetljuje svet. Vsi, ki so se ji zoperstavljali, pa so bili pokončani in pogubljeni.

Potem ko je skozi mnoga stoletja skoraj dogorela (ko se je skoraj dopolnilo, kar naj bi se po razodetju evangelija zgodilo pred sodnim dnem in kot so prerokovali Kristus ter njegovi preroki), je v nekem trenutku ta-

Predgovor

ko močno zasijala, da je njen sij obšel skoraj ves svet.

Ko je po mnogih stoletjih zaradi človeških postav in praznovernega izmišljenega bogoslužja nauk svetega evangelija o Kristusovih zaslugah – ne samo zaradi zemeljskih bajk in turškega Korana, temveč tudi zaradi papeških odlokov, navad in običajev – evangelij, postal tako izmaličen in potisnjen pod klop, da razen sedemtisočim božjim izbrancem v njem skoraj ni bilo mogoče ali pa sploh ne več prepoznati pravega spoznanja Kristusa, je že kazalo, da je z naukom svetega evangelija konec.

1 Kr 19.⁵¹⁵

515| 1 Kr 19,18.

In glej, v trenutku je brez vsakega človeškega predvidevanja, da, celo proti pričakovanju, luč svetega evangelija zažarela s tako močjo, da ni razsvetlila samo majhnega, neznatnega kotička, kjer je bila najprej ponovno prižgana, temveč ves svet s tako jasnim in svetlim žarom, da bodo vsi ljudje lahko spoznali Božjo voljo in pravo, nezmotljivo pot do večnega življenja.

Kdo bi si sploh lahko mislil, da bo potem, ko se je naš vrli junak in božji človek blagega spomina dr. Martin Luther po navdihu Svetega Duha zoperstavil papeškim zmotam in zlo-

Predgovor

rabam, to dejanje zoper silo vsega sveta doseglo takšen uspeh.

Knez tega sveta je svoj meh v upanju, da bo to luč upihnil, gotovo dobro pripravil, toda po božji volji se je zgodilo povsem drugače.

Kar je bil na začetku samo majhen plamenček, se je razplamtelo v ogromen svetleč kres, in kar je tlelo najprej na enem samem kraju kneževine Saške, je razširilo svoj mogočen in krasen sij v mogočne kraljevine po vsem svetu, namreč po Nemčiji, Franciji, Angliji, Škotski, Danski, Norveški, Švedski, Poljski, Španiji in Italiji, da, tja do same Turčije. Čeprav se evangelij povsod ne sme javno pridigati, imajo v omenjenih krajih vendarle tiskane knjige, ki jim služijo namesto pridig, dokler Bog ne odpre srca gosposčini in jo razsvetli s svojim Duhom, saj se ta ne more dolgo upirati večni luči njegovega svetega evangelija, temveč mu kot kralju časti, ki prežene temo iz srca, ne bo odprla duri in vrat ter jo skupaj s podložniki rešila iz večne in pogubne teme.

Ker torej ne moremo pričakovati nič drugega in bolj gotovega, kot je to, da bo Kristus, Gospod, ne oziraje se na luč te pridige, s svojo sodbo napravil skorajšnji konec temu svetu,

Predgovor

moramo biti vedno opasanih ledij in ob goreči luči pripravljeni, da odpremo duri, ko bo Gospod potrkal na naša vrata, da bomo vredni stopiti pred Sina človekovega. Medtem pa, ker sta dan in ura tega dneva Gospodova skrivnost, moramo hvaležni za izkazano nam milost in dobroto zvesto opravljati svoj poklic.

To smo še posebej dolžni mi, Slovenci in Hrvati, na katere je nedavno tega po čudežni in milostni volji vseмогоčnega in blagosrčnega Boga posijal žarek zveličavne luči svetega evangelija, tako da se tudi tukaj Kristusov nauk o edinstveni zaslugi njegovega trpljenja in smrti jasno in glasno oznanja.

Vsemogočnemu zaupamo, saj je bila Gospodova beseda, da je dednemu sovražniku krščanstva Turku že določil konec, sprejeta z veseljem in hvaležnostjo. Ta, ki je doslej gazil po krščanski krvi, pa je tudi že dosegel svoj cilj, tako da svoje krivične vladavine ne bo širil nad nove in na novo rojene kristjane, kar nam je doslej brez dvoma bilo naloženo kot kazen za našo nevero in mnogotero malikovalstvo. In če se ne bi poboljšali ter s hvaležnostjo sprejeli božje besede, bi kot drugi postali usmiljenja vreden plen sovražniku.

Lk 12.⁵¹⁶

516| Lk 12,35–36.

Lk 21.⁵¹⁷

517| Lk 21,36.

Predgovor

Mi smo, kot je vaši knežji milosti znano, na meji in tako položeni na mesarsko tnalo, kjer nas imajo za klavno drobnico, ki se dnevno pokončava.

Vsemogočnemu, pa naj z nami počne, kar mu je ljubo, se vendar iz srca zahvaljujemo za izkazano nam milost, da nam je razodel svojo milostno voljo ter nas rešil iz globoke teme.

518| Rim 9,3. Rim 9.⁵¹⁸ Ker smo utelešeni v Kristusu in iz nauka sv. Pavla vemo, da na njegovih živih udih ni več ničesar prekletega, lahko tudi mi veselega duha sporočimo: »Kdo nas lahko loči od božje ljubezni, bridkost ali strah, preganjanje ali lakota, golota ali nevarnost, ali meč?« Kot je zapisano: »Zaradi tebe nas ves dan pobijajo, imajo nas za klavne ovce.« Toda nad vsem tem po volji tega, ki nas je ljubil, zmagujemo.

519| Rim 8,35–36. Rim 8.⁵¹⁹

Da pa bi ta dragoceni zaklad prispel tudi do tistih, katerim pridige doslej niso bile dosegljive, smo ob prevodu Novega testamenta, krščanske augsburške veroizpovedi in poglavitnih členov iz *Loci communes* hoteli po razlagah dr. Luthra, Philippa Melanchthona in Brenza zvesto in kot v izvirniku, zvesto po krščansko augsburški veroizpovedi prevesti v hrvaški jezik in natisniti s ciriličnimi črkami še Postilo.

Predgovor

To naše delo želimo posvetiti vaši knežji milosti ter v vašem imenu natisniti in izdati iz naslednjih razlogov:

Prvič. Ker je po vaši krščanski vnemi in milostni zaslugi ter čudežni volji Vsemogočnega luč tega svetega evangelija zasijala ne samo v kneževini Prusiji, temveč tudi v sosednjih kraljevinah in kneževinah kot v Liviji⁵²⁰ in na Poljskem, kar pa nezahvalni svet jemlje ne samo za slabo in nepomembno milost, temveč celo za škodljivo in nepotrebno. V resnici pa se nobenemu kraljestvu ne more zgoditi noben večji blagoslov, milost in blaginja, kot je prav nauk svetega evangelija, po katerem se ponovno pridobi pravo spoznanje Boga, v katerem je večno življenje.

Drugič. S tem želimo vaši knežji milosti javno, pred vsemi kristjani ponižno izraziti svojo zahvalo in, kolikor je v naši moči, slaviti milostna dobra dela, s katerimi je vaša knežja milost bogato podprla in še nadalje podpira to krščansko delo, ki bo med Hrvati in Slovenci, celo med Turki, v Gospodu Kristusu zbralo cerkveno občestvo, da ga bo prav spoznalo, mu pripadalo, ga slavilo in poveličevalo. Vsemogočni bo vaši knežji milosti s svojim blagoslovom vse to brez dvoma

520| Latvija.

Predgovor

bogato povrnili. Zato ne dvomimo, da vaša knežja milost našega ponižnega namena ne bo zgolj milostno sprejela, temveč po svoji od Boga veliki nadarjenosti in razumu ter krščanski vnemi to naše nujno potrebno krščansko delo, kakor tudi nas, njegove služabnike, še nadalje milostno priporočala Kristusu. S tem vašo knežjo milost priporočamo vsemogočnemu Bogu in Očetu našega Gospoda Jezusa Kristusa v milostno varstvo in zaščito. Dano v Urachu, 20. dne v januarju leta itd. 1563.

Vaše knežje milosti

Vdani Primož Trubar Kranjec
Anton Dalmata
Štefan Konzul Istran.

Edvard Vrečko

Predgovor kot posvetilo v Trubarjevih knjigah K enajsti knjigi Zbranih del Primoža Trubarja

Predgovor kot posvetilo se pojavlja v večini knjig 16. stoletja predvsem po zaslugi zgodnjega tiska, ko je knjiga postala dostopna širšemu krogu občestva. Najzgodnejši predgovori kot posvetila se pojavljajo v letih 1467 do 1472 v tekstih italijanskega humanista Giovanna Andrea de'Bussija, bili so nagovori papežu z namenom, da ga pridobi za podporo prvi rimski tiskarni v lasti Nemcev Konrada Sweynheyma in Arnolda Panartza. S papeževim imenom naj bi izdaje pridobile večjo veljavo. Kmalu se je predgovor kot posvetilo udomačil tudi v ostalem italijanskem tisku in postal njegov ustaljen dodatek.¹ V predgovoru kot posvetilu se je tedanji pisec, humanist, obračal neposredno na določeno kategorijo bralcev ali na posameznega bralca, pač glede na to, kaj je hotel s posvetilom izpovedati ali doseči. Vsekakor pa se je zavedal, da tega ne bo bral samo tisti, ki mu je bilo posvetilo namenjeno, temveč bo to doseglo širši odmev, kar bo ugajalo tudi siceršnjemu naslovljencu, saj je v njem ta bil običajno hvaljen in opevan. Predgovor kot posvetilo je bil nekakšen samostojen dodatek h knjigi, lahko bi rekli nekaka nova zvrst literarnega ustvarjanja, še najbolj podobna pismu (ki je bolj osebne narave), toda s širše pomembno vsebino in širokim dostopom. Pisec tako postane samozavestnejši, saj lahko preko svojega dela komunicira z javnostjo in predstavniki sloja, ki mu sicer ne bi bil dosegljiv. Zaveda se, da so čast, spoštovanje, slava in nesmrtnost – že od nekdaj med najvišjimi vrednotami življenja – s tiskano besedo postale dosegljive kot še nikoli do tedaj. Tiskana objava ne daje veljave le piscu temveč mu z imenovanjem, hvalo in povečevanjem nekega drugega subjekta dviga ugled ter naslovljenca prepričuje, da bo pripravljen posegati v dejanja, ki so morebitni cilj avtorja oziroma

1 Karl Schottenloher, *Die Widmungsvorrede im Buch des 16. Jahrhunderts*, Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung 1953, 2.

izdajatelja. Pisec tako postaja podeljevalec slave in časti, čast pa obvezuje obdarjenca k hvaležnosti. Schottenloher v razpravi o nagibih za pisanje predgovorov kot posvetil navaja: „Enega glavnih vzrokov moramo iskati v rastoči humanistični želji po uveljavljanju. Drug motiv je povečana potreba po sporočanju, ki je s knjigotiskom doživelo mogočen zagon. Še močnejši vpliv, se zdi, je bila želja avtorja ali izdajatelja, da si pridobi podpornika ali zaščitnika, ki bi njemu posvečeno publikacijo s svojim imenom zaščitil in posvetilo s kakršno koli protiuslugo ali priporočilom, darilom ali častnim plačilom povrnil. Tukaj se torej reklama in nagrada prepletata s predgovorom – posvetilom. Najenostavnejše in nesebično posvetilo je bilo posvetilo prijatelja prijatelju.“²

Pomemben vidik predgovora kot posvetila je odnos med avtorjem, piscem in naslovljencem posvetila, ki ga lahko prepozna bralec. Intimnost posvetila daje knjigi barvo, toplino in odnos. Pušča določene vrednote, ko nam knjiga sama nima več kaj povedati. S seboj prinaša vedno nekaj osebnega; življenjsko zgodbo, avtor in naslovljenec se nam približata in na ta način spoznamo njun medsebojni odnos.³ Tudi iz Trubarjevih posvetil in predgovorov spoznavamo poseben odnos. Odnos avtorja do naslovljenca svojega posvetila, do človeka kot posameznika in kot pripadnika neke kulturne in jezikovne skupine, ki je tudi po njegovi zaslugi iz ljudstva vse bolj postajala narod.

Ker je, kot že omenjeno, posvetilo kot predgovor doživelo svoj največji razmah v 16. stoletju, to je stoletju pojava humanizma, je tudi eden njegovih najvidnejših in najizrazitejših predstavnikov Erazem Rotterdamski med prvimi spoznal pomen tiskanja knjig in z njim povezanega posvetila za duhovni dvig človeštva. Iz Basla je s tiskano besedo in jedrnatimi posvetilnimi predgovori pred svojimi teksti nagovarjal posvetne in cerkvene velikaše za vrnitev k čistemu Kristusovemu nauku in krščanskemu življenju po zakonih razuma ter tako širil in vnašal v krščanstvo novega duha. Kar je za Martina Luthra bil udaren plakat (*Flugblatt*), namenjen predvsem prenovi cerkvenega reda, je bil za Erazma duhovit, pretanjen predgovor kot samostojno literarno delo, s katerim se je obračal tako na cesarja kot na papeža. Prvi je s svojimi »*Tezami*« razburil cerkveno in posvetno hierarhijo ter razburkal in proti njej dvignil ponižane ljudske množice. Drugi je kot enak z enakimi govoril s posvetno in s cerkveno gosposko pa tudi z učenjaki in vsemi drugimi, ki so jim bili njegovi spisi dostopni, vsi pa so tega vodilnega humanista zavzeto poslušali. Ta razlika v vrstni pa ni nujno tudi razlika po tematiki in vsebini, pač pa bolj razlika

2 K. Schottenloher, n. d., 175.

3 K. Schottenloher, n. d., 208.

po obliki in sestavi. Predgovori posvetila Erazma Rotterdamskega so bile osebne poslanice posvetnim velikašem za sodelovanje pri njegovih načrtih za prosvetlitev celotnega krščanskega sveta, krog njegovih navdušenih privrženecv se je nezadržno širil. V nekem posvetilu poljskemu kanclerju piše: »Povezave z odličnimi možmi ne iščem zase temveč za študije in za pobožnost, ki v teh viharjih časih nujno potrebujejo zaščito.«⁴

Brez dvoma so vzorcu Erazmovega posvetilnega predgovora sledili številni protestantski pisci, med njimi tudi slovenski, predvsem Primož Trubar in Jurij Dalmatin, saj so njihovi predgovori posvečeni raznim visokim osebnostim njihovega časa, pa tudi preprostim ljudem ali prijateljem. Lahko bi rekli, da so to že samostojna literarna dela, ki so dejanski odraz avtorjevega osebnega prepričanja, hotenja in položaja v družbi. V njih razgrinjajo pred naslovljenci pa tudi pred širšo javnostjo svoje napore in želje za uresničitev ciljev, ki so v splošno korist in blagor pravega starega krščanstva, posebej pa ljudstva, ki mu pripadajo. Vladajoče velikaše tedanje dobe seznanjajo s položajem, v katerem se nahajajo slovanski, posebej pa pripadniki slovenskega in hrvaškega ljudstva. Slovenskih ali hrvaških knjig ali tiskov nasploh do tedaj še ni bilo, pismenost je bila privilegij višjih slojev oziroma redkih mož in žena iz preprostega ljudstva, ki so imeli srečo, da jim je bila odprta pot do izobrazbe, večinoma v duhovniški poklic. Zato ni čudno, da so bili pisci prvih slovenskih tiskov duhovniki in knjige brez izjeme z versko vsebino, predvsem prevodi. Trubar kot prvi in tudi najplodnejši slovenski pisec 16. stoletja je tukaj utiral pot tudi svojim naslednikom, predvsem Juriju Dalmatinu, Ivanu Tulščaku, Felicijanu Trubarju, Sebastijanu Krelju ter Hrvatoma Juriju Juričiču in Štefanu Konzulu.

Posebnost prvih slovenskih in hrvaških tiskov 16. stoletja je gotovo tudi v tem, da so v večini nastali zunaj domovine, na nemškem jezikovnem področju, katerega vladarjem in gosposki sta bila tedaj ta naroda podložna. Ker gosposka, od pomoči katere je bila odvisna uspešna izvedba prevajanja in tiskanja prvih slovenskih in hrvaških knjig, ni bila večča slovenskega ali hrvaškega jezika, so ti posvetilni predgovori bili napisani in natisnjeni v nemškem jeziku in pisavi. Prav tako so bila v nemškem jeziku in pisavi napisana njihova številna pisma, ki so skoraj izključno povezana s skrbjo za prevajanje, tiskanje in razpečevanje že natisnjenih del ali projektov, prav tako naslovljena na takratne velikaše Rimskega cesarstva, to je nemških in avstrijskih dežel, pa tudi na domače kranjsko plemstvo in deželne stanove. Prav tako kot ni mogoče v celoti spoznati truda vseh teh, za slovenstvo izredno zaslužnih mož, brez poznavanja nemških predgovorov v njihovih delih, tega

4 K. Schottenloher, n. d., 5.

tudi ni mogoče brez poznavanja njihove bogate korespondence, ki se v slogu skoraj ne razlikuje od predgovorov posvetil in je obširno predstavljena v izdajah pisem Primoža Trubarja in slovenskih protestantskih piscev. Sistematično je Trubarjeva pisma, ki so sicer vsa napisana v tujem (nemškem ali latinskem) jeziku in raztresena po vsej Evropi, v 19. stoletju začel zbirati Trubarjev biograf Theodor Elze⁵ ter jih predstavil sicer v nemškem jeziku in opremil s komentarji. Čeprav je bilo videti, da so zbrana vsa Trubarjeva pisma, je po dobrega pol stoletja postalo jasno, da jih je še kar nekaj izven njegove zbirke. Mirko Rupel⁶ je tej zbirki dodal najprej 15 (1958) nato pa še 6, skupaj 21 (1962) pisem. Jože Rajhman⁷ je leta 1986 izdal vsa do tedaj znana Pisma Primoža Trubarja v transkripciji in prevodih, v njih objavlja 83 pisem, torej 2 več kot je bilo znanih leta 1962. Razen tega še 6 Trubarjevih lastnoročno napisanih listin in njegov predgovor k slovenski *Cerkovni ordnungi*. Leta 1997 so pod Rajhmanovim uredništvom izšla še Pisma slovenskih protestantov. Vendar število odkritih Trubarjevih pisem gotovo še ni popolno, saj ni znano, kaj se je zgodilo z zapuščino B. Raupacha.⁸ J. Rajhman v Pismih Primoža Trubarja pojasnjuje: »Tako morda ne bi vedeli za Trubarjeva hamburška pisma, če jih ne bi odkril in omogočil njih fotokopiranje O. Sakrausky; hkrati pa je opozoril, da utegnejo biti v Hamburgu še nova pisma, vendar se doslej nihče, kolikor je znano, ni lotil načrtnega raziskovanja obsežnega gradiva v zapuščini B. Raupacha. Sicer pa je tudi del njegove zapuščine, po ustnem sporočilu O. Sakrauskega, prešel med drugo svetovno vojno v Berlin, kjer je bil zelo verjetno žrtev vojnih razmer. Vendar je še H. C. W. Sillen v prejšnjem stoletju črpal iz nje. Kar neverjetno je, da za njegovo delo *Primus Truber, der Reformator Krains* (Erlangen 1861) ni vedel, ali ni hotel vedeti niti Th. Elze niti M. Rupel.«⁹ M. Rupel se je zavedal, da vse gradivo o Trubarju še ni odkrito, saj je leta 1953 zapisal, da bo za oblikovanje končne literarne in kulturne podobe naše reformacije treba še iskati doma in na tujem gradivo, kot so Trubarjeva pisma. Tako Elze kot pozneje Kidrič, Rupel in vsi poznejši raziskovalci in pisci Trubarjeve biografije ali monografij o njem so se slej ko prej soočali z njegovimi pismi in se pri pisanju v marsičem opirali nanje.

5 Theodor Elze, *Primus Trubers Briefe*, Tübingen 1897, objavil je 60 Trubarjevih pisem z dodatki odgovorov na ta pisma.

6 Mirko Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 2., dopolnjena izdaja. DZS: Ljubljana 1966, v njej je objavljene njih 33 prevodov odlomkov Trubarjevih pisem.

7 Jože Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*. SAZU: Ljubljana 1986; *Pisma slovenskih protestantov*. ZRC SAZU: Ljubljana 1997.

8 Bernhard Raupach, 1682–1745. Zgodovinopisec protestantizma v Avstriji.

9 J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 11.

Ker so skoraj vsa Trubarjeva pisma povezana z njegovim delom oziroma njegovo teologijo, so po vsebini in obliki zelo podobna njegovim nemškim predgovorom oziroma posvetilom. Zanimiva je, na primer, primerjava njegovega posvetila knezu, kralju Maksimilijanu, poznejšemu cesarju, naklonjenemu novi veri, v nemškem predgovoru k 2. delu Nove zaveze iz leta 1560, ki je datirana s Tübingen, 1. januarja 1560: v njem govori predvsem o svojem delu. S Kempten, 2. januarja istega leta, pa je datirano pismo istemu knezu in kralju Maksimilijanu, v katerem pa predvsem toži o krivih obtožbah njegovega prevajanja in pisanja ter se le v manjšem delu posveča predvidenemu prevajanju in tiskanju glagolske in cirilične Biblije.¹⁰ Kljub precej različni vsebini pa sta slog ter namen posvetila in pisma dokaj enaka, s tem da je pismo le nekoliko bolj osebno. Jože Rajhman o teh Trubarjevih stilnih značilnostih pravi: »Trubarjeva pisma se slogovno ujemajo s principom pisanja tovrstne literarne oblike v času, v katerem so nastala. Vendar pa so še vedno toliko osebne narave, tudi tista ‚uradne‘ vsebine, da ostaja Trubar kot avtor nezmotljivo razpoznaven. Tako bi skoraj lahko trdili, da so pisma razpoznavna ne samo po podpisu temveč po stilu pisanja, po pristopu do obravnavanega predmeta in po Trubarjevi zgovornosti, ki je lastna njegovi slovenski naravi, kadar si prizadeva, da bi dosledno sledil resnici in sprejetemu prepričanju.«¹¹ Brez oklevanja bi lahko to Rajhmanovo misel o Trubarjevih pismih prenesli tudi na Trubarjeve nemške predgovore posvetila. V celotnem korpusu Primoža Trubarja poleg prvih slovenskih knjig in ohranjenih pisem igrajo pomembno vlogo posvetila in predgovori v njegovih tiskanih knjižnih delih. Trubarjeva posvetila in predgovore je znanstveni in strokovni javnosti v nemški komentirani¹² izdaji podrobneje predstavil Oskar Sakrausky,¹³ delno v slovenskem prevodu Mirko Rupel,¹⁴ še prej Janko Lokar¹⁵ in Peter Scherer,¹⁶ s poudarkom na pismih pa Jože Rajhman.¹⁷ Avtorji so se dotaknili predvsem vsebine

10 J. Rajhman, n. d., 38–43.

11 Jože Rajhman, Trubarjeva pisma, poskus stilne predstavitve. *Protestantizem pri Slovencih*. Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband, Wien 1984, 13, 56.

12 Marjan Smolik, Komentirana izdaja nemških predgovorov in posvetil v slovenskih in hrvaških knjigah 16. stoletja. *Bogoslovni vestnik* 49 (1989), 373–379.

13 Oskar Sakrausky, *Primus Truber Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk*, SAZU in Institut für protestantische Kirchengeschichte: Ljubljana, Wien 1989.

14 Mirko Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, Ljubljana 1934, 1966 (druga izdaja).

15 Janko Lokar, Iz predgovorov naših protestantskih pisateljev. *Trubarjev zbornik*, Ljubljana 1908, 1–20.

16 Peter Scherer, Die Funktion des deutschen Textes und der deutschen Sprache im Korpus der slowenischen protestantischen Schriften. *III. Trubarjev zbornik*, Ljubljana 1996, 323–329.

17 Jože Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986.

in oblike, vloge nemškega in slovenskega jezika v posvetilih in predgovorih, manj pa je bilo poudarka na naslovniki, ki so jim bila posvetila namenjena. Posvetilo in predgovor v protestantski knjigi ni posebnost zgolj te dobe, predstavlja pa vsekakor pomemben medij, s pomočjo katerega je avtor oziroma pisec širši javnosti sporočil informacijo, ki je sicer bila namenjena posamezniku ali konkretni ciljni skupini, dotaknila pa se je ta informacija vsakogar, ki je imel dostop do knjige. Kot smo že omenili, je bila oblika posvetila podobna že od humanizma dalje in posvetilo je imelo več ali manj podoben namen pri vseh avtorjih. Pri Trubarju je namen posvetila dvojne narave, lahko bi dejali vertikalne in horizontalne. Naslovljenci njegovih posvetil so namreč pripadniki višjega družbenega sloja, ne gre pa zanemariti tudi njegove horizontalne orientacije, ko se obrača na ljudi, ki so njemu enaki, celo na družbeni lestvici nižje od njega. Krajnc-Vrečko je v obravnavi Trubarjevih predgovorov in posvetil izluščila tiste vsebine, ki osvetljujejo antropološko sporočilnost njegove misli 16. stoletja. Te se loteva z vidika teološke in kulturne antropologije. V smislu teološke antropologije izhaja iz Rajhmanove teološke misli, da je Trubarjev človek v središču dogajanja, vendar tako, da je še vedo odvisen od božje naklonjenosti (milosti) in z njo računa, ko spoznava sebe kot slabotnega grešnika, iz česar je prepoznavna osrednja misel Trubarjeve teološke antropologije.¹⁸ Njegova skrb za posameznika, sicer v razsežnostih vere, ki jo lahko prejme s pomočjo njemu razumljivega jezika, pa daje možnost razjasnitve njegovega sporočila tudi z vidika kulturne antropologije.¹⁹ V pregledu antropološke tradicije na Slovenskem je Trubar posredno, deloma pa tudi neposredno uvrščen med klasike slovenske kulturne antropologije.²⁰ Pomemben je namreč mejnik 16. stoletja, ko je tudi na Slovenskem prišlo do ločevanja teologije in filozofije in ko se je zastavilo vprašanje o razmerju med vero in razumom. Čeprav je Trubar predstavljal predvsem verskega reformatorja, si je zastavljal tudi temeljna filozofska vprašanja, ki vsebujejo zametke antropologije in etnologije. Poleg tega, da se je živo zanimal za kulturne značilnosti Slovencev in drugih južnih Slovanov, zlasti za njihovo vero, jezik in običaje, poročal pa je tudi o pravoslavnih in islamu, je »v svojih posvetilih skrbno izbiral naslovljence, ki jim je namenjal posvetila in predgovore. V odnosu do le-

18 Fanika Krajnc-Vrečko, Trubar kot navdih in prisposoba percepcije Svetega pisma med Slovenci. *Zbrana dela Primoža Trubarja VI*, Ljubljana: Pedagoški inštitut 2010, 695.

19 Fanika Krajnc-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov. *Stati inu obstatu* (2008), št. 7–8, 30–41.

20 Zmago Šmitek, Božidar Jezernik, Antropološka tradicija na Slovenskem. *Etnolog* (nv), 2 (1992), 2, 259–266.

teh se je dotaknil celotne vertikalne in horizontalne družbene razslojenosti svojega časa in si na ta način hote ali nehotе ustvaril središčno pozicijo v svojem verskem, kulturnem in družbenem okolju, ki ga je sicer izvrlo v njegov »nigdirdom«, vendar pa je prav njegovo izgnanstvo pripomoglo k temu, da je ponesel celovito vedenje o tem okolju tudi v tujino.«²¹

Posebej so za razmere, v katerih so nastajale prve slovenske knjige, to je v glavnem prevodi svetopisemskih in drugih verskih tekstov, pomembni Trubarjevi nemški predgovori, ki jih je posvečal vplivnim in pomembnim osebam svojega časa pa tudi preprostem nemško govorečemu bralcu – *den Gottseligen Khristen*, pobožnim kristjanom. Med veljaki svojega časa, ki jim je Trubar posvečal svoje nemške predgovore in knjige, so tako kranjski plemiči kot nemški vojvode, knezi in kralji. Namen teh predgovorov je bil vsekakor v prvi vrsti pri naslovljencih vzbuditi zanimanje za prizadevanja, da bi dotlej pismeno nerazviti, pa tudi sicer revni in manj razviti ter od Turkov ogroženi južnoslovanski narodi – Slovenci, Hrvati in Srbi – preko Biblije dobili in razvili lastno književnost in s tem narodno identiteto. V predgovorih, s katerimi posveča svoje knjige vodilnim nemškim plemičem, pa gre seveda tudi za poziv k pomoči ali donaciji pri izvedbi predvidenega prevajanja in tiskanja slovenskih ter glagolskih in cirilskih knjig, pa tudi za zahvalo za že izkazano pomoč, ali preprosto za seznanjanje nemškega vernika s položajem v slovenskih, hrvaških in drugih južnoslovanskih deželah. Nemški predgovori – posvetila, ki so namenjeni preprostem bralcu ali domačim plemičem, ki so kakorkoli vplivali na Trubarjevo duhovno rast, pa so Trubarjeva osebna posvetila znancem ali svojim rojakom – *lubim Slovencom*. Posebno zanimivo je Trubarjevo posvetilo v knjigi *Svetega Pavla lystuvi* iz leta 1567, saj je naslovljeno na žene in dekleta – tudi nemško govoreče – da bi posredovale in širile božjo besedo tudi drugim.²²

V svojih nemških predgovorih, kjer predstavlja nemškim velikašem in preko njih tudi širši nemški javnosti slovenske oziroma slovanske narode, njih običaje, vero pa tudi zemljepisni položaj ozemlja, na katerem živijo,²³ je moral Trubar uporabiti poimenovanja, ki so bila v lokalni rabi, hkrati pa predstavljiva tudi za tujca. Malo verjetno je namreč, da bi tudi bolje razgledan Nemec tistega časa poznal razliko med

21 F. Krajnc-Vrečko, Trubar kot navdih in prisposoda percepcije Svetega pisma med Slovenci, 693.

22 F. Krajnc-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov. *Stati inu obstatu* (2008), št. 7–8, 30–41.

23 S tematiko Trubarjevih poimenovanj krajev, dežel in ljudstev v predgovorih se obširno ukvarja Janez Rotar, Toponimika in etnika v Trubarjevih predgovorih in posvetilih. *Zgodovinski časopis* 41 (1987), 463–472.

pojmom Slovan in Slovenec, še manj pa narodnostne razlike med Slovani samimi in še posebej poimenovanja Slovencev po pokrajinah glede na zemljepisno lego letih, saj še danes mnogo tujcev, tudi naših sosedov, ne loči med Slovaki in Slovenci in ne ve, kje Slovenija sploh leži. Trubar v nemških predgovorih v glavnem uporablja nemška poimenovanja dežel in krajev, v slovenskih predgovorih pa slovenska. Tako v nemških predgovorih uporablja za Slovence naziv »Windische« v slovenskih tekstih pa dosledno Slovenci ali Sloveni, saj slovenski besednjak naziva »Windisch« takrat ni poznal. Kadar hoče bolj natančno opredeliti teritorialno pripadnost, pa uporablja pokrajinska poimenovanja Crainer (Kranjci), Unterschteyrer (Spodnje Štajerci), Kherner (Korošci), Histerreicher (Istrani), Windisch Märkherr (prebivalci Slovenske Krajine), slednje dosledno prišteva med Slovence, nekoliko manj je jasno, kam prišteva prebivalce vzhodno slovenskih dežel pod madžarsko oblastjo Bešjake. Za Hrvate ima prebivalce onstran Kolpe ter jih od Bosancev in Srbov loči po štokavskem narečju. Tako, na primer, v posvetilu knezu in kralju Maksimilijanu v glagolskem *Prvem delu novega testamenta* iz leta 1562, kjer govori o navadah, običajih narodov in zakaj le-ti potrebujejo *Sveto pismo*, navaja: »Was das arm Chriftlich *Windifch vnd Crobatifch Volck* / wölches an den Türckifchen Gräntzen / vnd vnder den Türcken / in Boßna / in Seruia²⁴ / in Bulgaria / vnd in denfelbigen vmbligenden Ländern wonet (die alle sich der *Windifchen* Sprach gebrauchen.« V istem predgovoru: »Nun auß difem jetz erzelten vnnd warhafftigen Bericht (gnädigster Herr König) wie es vmb das *Creinerifch / Illyrifch / Windifch / Crobatifch / Dalmatinifch / Boßnarifch / Sürfifch vnd Bulgarifch* Chriftlich arm Volck / auch vmb ettlich Türcken zu difer jetzigen zeit / ein gefalt vnd gelegenheit hat.“ In prav tam tudi: „Der *obern Windifchen Ländern* / gemeines Volck / als die *Windifchen Märcker* / die in *Mätlinger Boden* / vnnd vmb *Newenstatt* / *Türckfeld* / vnnd in derfelbigen Gegendt wonen / feind schier auch der Art vnd Sitten / wie die *Crobaten vnd Sürffen* / die vor den Türcken / vnd auß der Türckey zu jnen geflohen feind. Die *am Kharst* / vnd in der *Grauefchafft Görtz vnd Histerreich* sitzen / der ein theil halt sich auff *Crobatifch* / der ander auff *Wälifch* / mit Sitten vnd Glauben. Wölche aber in *Lands Crein* / *Vnderfteyer vnd Kernten* sitzen vnnd jr Wohnung haben / die halten sich nach Art vnd Aigenfchafft der Teutfchen / klaiden sich auch auff teutfch / allein das die Weiber tragen befondere lange Schlayer am Kopff. Vnd der *Obern Windifchen Ländern* / Lands Oberkeit / Grauen / Freyherren / Ritter / vnd die vom Adel / können gut Teutfch / vnd jr vil Lateinifch vnd *wälifch*. Dergleichen vil Burger / Priefter vnnd Münch reden Teutfch.

24 Tudi *Sirrfey*, *Sürfifch*, *Sürfifch Volk*.

Aber der gemein vngewandert Man[n] durch auß / redet nur die *Windifche* Sprach. Že iz teh odlomkov omenjenega predgovora je razvidno, s koliko zemljepisnimi in etničnimi poimenovanji se je Trubar moral ukvarjati in jih je vsekakor poznal. Trubar se je kot Kranjec, ki, kot sam pravi, ni dobro obvladal nemškega jezika, v svojih pismih, ki jih je tudi lastnoročno pisal v nemški »kurent«²⁵ pisavi in nemških predgovorih, moral zelo samozavestno spoprijeti s tujim jezikom, saj je v njem komuniciral z najvplivnejšimi ljudmi 16. stoletja, kar mu je, kot vse kaže, v veliki meri tudi uspelo. Manj je bil več latinskega jezika, saj je njegova latinska zapuščina dokaj pičla, ter hrvaškega oziroma jezikov ostalih južnih Slovanov, saj je pri prevodu in tisku svojih del v hrvaški jezik v glagolski in cirilični pisavi, z vzpostavitvijo nove tiskarne v Urachu nujno potreboval prevajalce, ki so dobro obvladali tako slovenski kot hrvaški jezik ter latinsko, glagolsko in cirilično pisavo. Trubar je nemška posvetila k enajstim od šestnajstih hrvaških tiskov, ki so nastali po njegovih slovenskih predlogah, pisal sam, čeprav sta v nekaterih sopodpisnika tudi Anton Dalmata in Štefan Konzul. Trubar naj bi bil tudi avtor nemškega posvetila v malem poskusnem glagolskem Katekizmu 1561, ki pa ga Sakrausky ne navaja, saj takrat še ni bil poznan in je ohranjen le v fragmentih.²⁶ Omenja pa ga Rupel, ki ga med novimi najdbami navaja pod zap. št. 49, in naj bi bil v lasti dr. Schererja v Zürichu.²⁷ Celotni opus del Primoža Trubarja obsega 25 knjig, namenjenih slovenskim bralcem; 14 knjig, ki so jih pomočniki po Trubarjevi podlagi prevedli v hrvaški jezik, hrvaškim oziroma bralcem drugih južnoslovanskih narodov, od tega 6 knjig v glagolski pisavi, 7 knjig v cirilični pisavi in eno knjigo v latinski pisavi. Samo ena knjiga, to je *Register*, je bila v celoti natisnjena v nemškem jeziku in pisavi ter namenjena nemško govorečemu bralcu. Torej se Trubarjevo avtorstvo ali soavtorstvo pojavlja skupno v 40 knjigah. Z nemškim predgovorom posvetilom je opremljenih 13 slovenskih, 1 nemška ter po 6 glagolskih in 5 ciriličnih knjig. Vsi nemški predgovori so napisani z nemškimi tiskanimi črkami.²⁸ S Trubarjevim podpisom je zaključenih 12 nemških

25 Nemška pisava, imenovana tudi Kurentschrift, je tekoča pisava, ki se je uporabljala na celotnem nemško govorečem področju od novega veka do sredine 20. stoletja. Typografsko sodi k »lomljeni« pisavi. Od latinske okrogle pisave se loči po ostrih kotih. Leta 1911 je Ludwig Sütterlin razvil nekoliko poenostavljeno, zelo slično, vendar samostojno pisavo. Leta 1941 sta bili po ukazu Martina Bormana obe pisavi v Nemčiji ukinjeni.

26 Irena Orel, Trubarjeva posvetila k južnoslovanskim protestantskim tiskom. *Zbornik referatov s Četrtega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja*. Znanstvena založba FF: Ljubljana 2009, 20–22.

27 M. Rupel, *Nove najdbe naših protestantov XVI. stoletja*. SAZU: Ljubljana 1954, 15.

28 Nemška tiskana pisava. »Gebrochene schriften« gotika, schwabacher fraktura in druge so si zelo podobne, poznamo jih pod skupnim imenom Frakturschrift – fraktura.

predgovorov v slovenskih knjigah razen v *Katekizem v slovenskem jeziku* 1550, kjer ni podpisa, nemški predgovor v nemškem *Registru* in predgovori v 3 glagolskih in 2 ciriličnih knjigah pa so znova podpisani. V 6 glagolskih in ciriličnih knjigah sta poleg Trubarja sopodpisnika še Anton Dalmata in Štefan Konzul Istrijan.

Trubarjevi nemški predgovori k slovenskim tiskom

Catechismus in der Windischen Sprach (Katekizem v slovenskem jeziku),
Tübingen 1550

Je najkrajši Trubarjev nemški predgovor, ki pa ni posvetilo. Namenjen je bralcu, slovenskemu ali nemškemu (*lieber Leser*) v pouk, kako naj bere slovensko besedilo. *Ne ustraši se, če se ti bo sprva zdelo nenavadno in težko, temveč beri in piši ta jezik tako, kot sem ga nekaj časa tudi sam. Kmalu boš spoznal in občutil, da je tudi ta naš jezik prav tako kot nemški blagovnočen ter primeren za pisanje in branje.* Kot posvetilo vsem Slovincem, čeprav ga kot posvetilo posebej ne omenja, pa lahko smatramo slovenski predgovor k temu katekizmu, saj se začneja z: *Vsem Slovencom gnado, myr, mylost inu pravu spoznane skuzi Jezusa Cristusa prosim.*

Ta prvi deil tiga noviga testamenta (Der erst halber Teil des neuen Testaments),
Tübingen 1557

Knjiga je posvečena: »Pobožnim kristjanom kateregakoli stanu, ki prebivajo v deželi Kranjski, Spodnještajerski, Koroški, na Krasu, v Istri ali slovenski mejni krajini, želim predvsem milost, mir in blagor od Boga Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu in odrešeniku.«

Po Katekizmu 1550 in Abecedariju 1555 se je Trubar po daljšem času na pobudo Petra Pavla Vergerija²⁹ lotil prevajanja prvega dela Novega testamenta. Precej dolgemu nemškemu predgovoru sledi slovenski koledar in kratek slovenski predgovor, nato slovenski dolgi predgovor (*Ena dolga predguvor*), šele nato slede

29 Peter Pavel Vergerij ml. (1498–1563), koprski škof in poznejši protestantski pisec. V protestantskem gibanju velja za sporno osebnost. Čeprav sokriv za Trubarjev odhod iz Trsta je postal pozneje Trubarjev mentor in je najprej pisno, nato pa ustno na srečanju v Ulmu, kjer je bil navzoč tudi Jakob Andreae (24.–27. jan. 1555), nagovoril Trubarja k prevajanju Svetega pisma v slovenski in hrvaški jezik. Deloval je kot svetovalec würtemberškega vojvode Kristofa ter je z njegovo in s pomočjo protestantizma naklonjenega plemstva in meščanstva uspel zbrati sredstva za ta projekt. Kasneje sta se s Trubarjem razšla.

svetopisemski teksti, ki jim je dodana Postila. Če hočemo ta vrstni red pastoralno teološko razčleniti, spoznamo, da Trubar svojim krščanskim rojakom ne predstavlja zgolj biblijskih ali veroizpovednih spisov, ne da bi mu bilo mar, ali lahko te tudi razumejo, temveč jih želi tudi poučevati in jim izpričevati tolažilno delo, ki ga je Bog izkazal v Kristusu. Na delu je reformatorski učitelj in pridigar, ki mu je Bog v srce položil dušo naroda. O tem jasno in poudarjeno govori nemški posvetilni predgovor, ki pa ni namenjen njegovim slovenskim rojakom. Zanje je napisal kratki slovenski predgovor o *Svetem pismu*. Šele po tem pregledu je pomen nemškega posvetila jasen. Obrača se na nemško javnost, in sicer predvsem na protestansko javnost v Nemčiji.³⁰ Ko se Trubar v tem predgovoru sprašuje, zakaj prevajati Biblijo v slovenski jezik, natanko opiše razmere, v katerih živi njegov slovenski človek: Turki nepretrgoma grozno mučijo Slovence, vendar ti nimajo nobene duhovne tolažbe. In kaj je najpomembnejše v religioznem verovanju njegovega človeka: Slovenci se prav nič ne učijo in seznanjajo o najpotrebnejših in tolažečih poglavjih naše prave krščanske vere ... o razliki med postavo in evangelijem; kaj je izvirni greh in opravičenje po veri; kako se pravilno obračamo k Bogu in mu služimo; kako pravilno in koristno uporabljamo svete zakramente; zakaj morajo pripadniki Cerkve, pravo ljudstvo božje, na tem svetu trpeti bolj kot ostali ljudje. In dalje. Pravi razlogi za prevajanje Biblije v slovenski jezik izhajajo iz socialnih, kulturnih in religioznih razmer okolja njegovega človeka: Kako naj se kristjan tolaži v skrajnih stiskah, kot so: uboštvo, dolgotrajna bolezen, preganjanje, beda, težki zapori, hude bolečine in smrt. Bralec, torej Nemec, more prepoznati tega ubovega zatiranega človeka, ki mu je namenjena verska knjiga, da bo iz nje črpal moč in tolažbo. Sam se počuti poklicanega, da temu človeku pomaga: Oba naroda – slovenskih in hrvaških dežel – se mu iz vsega srca smilita, kot bi se morala upravičeno smiliti vsakemu človeku.³¹

Ta drugi deil tiga noviga testamenta (Der ander halb Theil des newen Windifchen Testaments), Tübingen 1560

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, zgornje in spodnje šlezijškemu, grofu Moravske marke, grofu tirolskemu itd.«

³⁰ Prim. O. Sakrausky, n. d., 87–88.

³¹ Prim. F. Krajnc-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov. *Stati inu obstatu* (2008), 30–41.

To je prvi Trubarjev predgovor posvetilo, s katerim posveča svoje delo nekemu vladarju, v tem primeru knezu Maksimilijanu, češkemu kralju, pod katerega krono je živelo več slovanskih narodov. Sam v predgovoru pravi, da še nikoli ni posvetil kakega svojega dela vladarju. V predgovoru obvešča kralja, zakaj se je lotil pisanja in tiskanja krščanskih knjig v slovenskem jeziku in kakšna je njihova vsebina. Ker je v zagovor vseh svojih tiskov izvode teh skupaj z izčrpnimi poročili o vsebini poslal vojvodi würtemberškemu, je po njegovem nasvetu 2. 1. 1560 pisal kralju Maksimilijanu in mu v prilogi poslal tudi že natisnjen nemški predgovor k drugemu delu Novega testamenta. Po preizkusu verodostojnosti in primernosti tiskov na Dunaju je bil nato na osnovi odobritve vojvode Krištofa tisk drugega dela Novega testamenta dokončan. V predgovoru Trubar kralja obvešča tudi o predvidenih hrvaških prevodih in tiskih. Na koncu posvetila ga naproša, naj bo nepristranski razsodnik in sodnik ter podpornik tega in vseh njegovih že natisnjenih in prihodnjih tiskov. ...*difer vnd aller meiner außgegangen Schrifften / vnd die ich hierfür werde laßfen außgehn / gnädigster Patron / Befürderer / vnd vnparteißer Arbiter vn[d] Richter fein.*

Register und sumarischer Inhalt, Tübingen 1561.

To edino, v celoti v nemškem jeziku napisano knjigo Trubar posveča »krščanskemu, plemenitemu in blagorodnemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, sovneškemu baronu, njegovega veličanstva rimskega cesarja svetniku itd.«³²

Posvetilo v edini nemški knjigi *Registru in sumaričnem poročilu* leta 1561 je bilo namenjeno baronu Ivanu Ungnadu, ki je kot vodja uraškega zavoda bil Trubarjev tesen sodelavec in Trubar se pred njim ni nikoli počutil manjvrednega, še več, v pismu kralju Maksimilijanu ga imenuje *svojega starega milostnega gospoda*, ki mu je pomagal odvrniti krivdo v zvezi z ovadbo, da je v njegovih delih veliko zmot.³³

V posvetilu poleg razlogov za nastanek *Registra* popisuje razmere, ki so vladale med pripadniki obeh krščanskih Cerkva. Čeprav govori o osebni izkušnji, si bralec (nemškega) posvetila zlahka ustvari podobo takratnega Trubarjevega okolja:

32 Ivan Ungnad (1493–1564), baron Ženeški (Sonnegg). Vojaški poveljnik, celjski glavar in vicedom, štajerski deželni glavar, svetovalec vojvode Krištofa itd. Sodeloval v številnih bojih proti Turkom. Mečen in organizator protestantskega tiska. Na Trubarjevo pobudo ustanovil in financiral Ungnadov ali Biblijski zavod za tiskanje slovenskih in hrvaških protestantskih knjig v Urachu. Prim. *Enciklopedija Slovenije* 14, 43.

33 J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 41.

Pretekle jeseni so mojega pomočnika ... nekateri pridigarji in meščani v Nürnbergu nagovorili in spraševali, ako pravzaprav nisem pristaš in član zwinglijanske, kalvinske, schwenkfeldske ali kake druge podobne sekte. Tudi v deželi Kranjski in sosednjih slovenskih deželah pristaši Rima podobno govore o meni, grajajo moje knjige in ljudi, ki moje knjige posedujejo in bero ter njihovih malikovalskih maš ne obiskujejo, imenujejo preklinjevalce, sektaše, hujskače in odpadnike od katoliške Cerkve. Vsem tem obtožbam se je Trubar moral zoperstaviti, če je hotel nadaljevati svoje delo za dobro Slovencev in tudi Hrvatov, kajti preprost Slovenec ali Hrvat, ki ga Turki neprestano ropajo in zatirajo, je beden in siromašen. Glede na to, da je posvetilo namenjeno nemško govorečemu bralcu, Tubar imenuje svoj materni jezik in jezik Hrvatov tuji jezik: kakšne knjige in stvari so se doslej in se bodo v prihodnje v naših tujih jezikih tiskale. O tem namreč poroča v Registru in hkrati svojemu naslovljencu – ne le Ungnadu ampak tudi nemškemu bralcu – oriše, česa vse so ga obdolžili: Nisem pa tudi poslej ne bom natisnil ničesar lahkomišelnega, nekoristnega, zanesenjaškega, sektaškega, uporniškega, prepirljivega, dvomljivega ali spornega, pa tudi nobenih sramotilnih knjižic temveč samo to, kar je v korist spoznanju in božji slavi, širjenju prave krščanske vere ter tolažbi in večnemu zveličanju ustrašovanega, zaskrbljenega, od Turkov in antikrista mučenega in obubožanega slovenskega in hrvaškega ljudstva, pa tudi spreobrnjenju Turkov. Svojemu dobrotniku in milostnemu gospodu Ungnadu v posvetilu prizna, da bi brez njegove pomoči bil celoten projekt prevajanja ogrožen: Kajti mi ubogi, nepoznani prevajalci nizkega stanu ... ne bi imeli niti zatočišča in preskrbe, niti hrvaške tiskarne. Na koncu posvetila omeni tudi naslovljenčevo soprogo in otroke ter vsem zaželi, da jih Bog ohrani in obvaruje zla.³⁴

Articuli oli deili te prave stare vere kerszhanske (Drey Criftliche Confessionen),
Tübingen 1562

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu, visokorodnemu krščanskemu knezu in gospodu, gospodu Krištofu, vojvodi würtemberskemu in teškemu, grofu mumpelgardskemu itd.«³⁵

³⁴ Prim. F. K.-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov, 28.

³⁵ Vojvoda Christoph sin Ulricha (1515–1568), od 1550 do 1568 vojvoda Würtemberski. Z dogovorom v Passauu je uspel ukiniti cesarski interim. V naslednjih letih je z različnimi uredbami uspel reformirati celotno državno in cerkveno ureditev. Te reforme so bile leta 1559 v Velikem cerkvenem redu (Grosse Kirchen Ordnung) kot pravni podlagi uzakonjene.

V posvetilu vojvodi Krištofu, katerega »Confessio« Trubar uporablja v svojem delu, utemeljuje, zakaj svojim slovenskim rojakom ni enostavno prevedel augsburške veroizpovedi, ampak jo je zaradi boljše razumljivosti dopolnil s saško in würtemberško veroizpovedjo. Trubar z zadovoljstvom ugotavlja, da se prava krščanska vera, kot je zapisana v *Svetem pismu*, z oznanjanjem evangelija, tolmačenjem *Biblije* in drugih nabožnih knjig v slovenskem jeziku, sedaj tudi v slovenskih in hrvaških deželah javno oznanja, da jo sprejema vedno več mož in žena tako nizkega kot visokega stanu, da pa še vedno veliko ljudi dvomi v novi nauk, ker so jim nekatere stvari tuje zaradi lažnivega hujskanja nekaterih duhovnikov, ki so celo tako nesramni, da krivijo krščansko vero za vse nesreče in tegobe, v resnici pa se nočejo odpovedati svojim privilegijem. To ga je spodbudilo, da je poleg svojega dela prevedel in dal z latinskimi črkami v tisk tudi augsburško veroizpoved, ki bo kmalu natisnjena tudi v glagolski in cirilčni pisavi. Obvešča ga tudi o načinu svojega pisanja, s katerim želi doseči, da bi ga razumeli preprosti ljudje, pri tem pa z ničemer ni okrnil ali spremenil pomena posameznega člena ali misli. Tako piše: *Vse svoje misli, delo in trud pri tem prevajanju usmerjam izključno v to, da bi dobrosrčni Slovenci in Hrvatje poleg Locis theologicis tudi s to knjižico dobili na enem mestu na kratko, preprosto in razumljivo združene prave temelje ter celotno vsebino krščanskega nauka*. Na koncu zagotavlja, da zaščitnik Uraškega zavoda gospod baron Ivan Ungnad itd. ne bi dovolil tiskati ničesar, kar bi bilo sporno, nekoristno ali v nasprotju z augsburško veroizpovedjo. Knezu in drugim krščanskim kraljem, volilnim knezom in knezom, grofom, gospodom, deželanom ter mestom pa se zahvaljuje za milostno podporo, pomoč in spodbudo pri dvojnem prevajanju in tiskanju *Biblije* ter drugih nabožnih knjig v treh pisavah.

Ta Celi Pfalter Davidou (Der ganz Psalter), Tübingen 1566

Knjiga je posvečena: »Blagorodnim, plemenitim, žlahtnim, častitim, spoštovanim in modrim gospodom, grofom, baronom, vitezom, plemičem, meščanom in vsem vernim kristjanom, naklonjenim augsburški veroizpovedi, ki prebivajo v deželi Kranjski, na Spodnještajerskem in Koroškem, v Goriški grofiji, Slovenski marki, Metliki, na Krasu ter v Istri.«

V svojem precej dolgem nemškem predgovoru k psalterju –sam pravi, da se je proti njegovi volji tako razvlekel – Trubar na naslovni strani citira psalm 68,31, s čimer nekako že nakazuje vsebino predgovora, ki je v bistvu razlaga nauka »prave krščanske

vere« in usmerjen v obrambo pred vsemi njenimi nasprotniki znotraj krščanstva, to je proti papeštvu in drugim, kot jih sam imenuje, *zoprnikom, dozdevnemu duhovniškemu krdelu*. Še posebej pa je obračunal, kot ga imenuje, z neukim kričavim menihom v ljubljanski stolnici frančiškanom Jurijem Bravšičem.

Trubar je, kot piše v predgovoru, Psalter končal pred dvema letoma, to je leta 1564, v svojem prvem izgnanstvu, izdal pa in napisal predgovor, ki je datiran z januarjem 1566, pol leta po zapustitvi Ljubljane v svojem drugem pregnanstvu. Jonatan Vinkler v spremni besedi k Peti knjigi zbranih del Primoža Trubarja v poglavju o Nemškem predgovoru k Psalmom razglablja: »Drugi razlog za Trubarjev obračun z nasprotniki na Kranjskem, kot ga je moč brati v nemškem posvetilu psalterja, pa je morda tudi v izgnanega superintendenta odzivu na dogodek, ki se je 6. in 20. decembra 1562 odvijal v škofijskem dvorcu v Ljubljani«³⁶ Obširno poroča o dogodkih, povezanih s Trubarjem in protestantizmom na Kranjskem.

Trubar na koncu predgovora kranjsko gosposko in celotno cerkveno občestvo poziva in spodbuja, naj živi, kot se za otroke božje spodobi, naj bodo pravični do vseh, dobri in zvesti podporniki ter zaščitniki prave krščanske vere in naj se ga spominjajo v svojih molitvah.

Ta celi katehismus, s kratko zastopno izlago (Catechismus, mit des Herrn Johannis Brenzj kurtzen Auslegung), Tübingen 1567.

Knjiga je posvečena: »Plemenitega, hrabrega viteza, gospoda Jošta Gallenberškega od Podpeči, nekdanj rimsko cesarskega veličanstva ter presvetlega kneza, pokojnega svetnika in deželnega upravitelja na Kranjskem itd., najmlajšemu sinu, plemenitemu gospodiču Gabrijelu Gallenberškemu itd.«³⁷

Trubar je ta katekizem posvetil Gabrijelu Podpeškemu, ko je ta bil star 7 ali 8 let in zrel za pouk, da bi ga z zgledom njegovega očeta in matere, ki sta oba bila zvesta pripadnika krščanske nauka, spodbudil k prebiranju katekizma in učenju. *Da pa se boš katekizma učil z večjim veseljem in marljivostjo, sem oba omenjena katekizma posvetil tebi in ju želel izdati v tvojem imenu*. Trubar s tem predgovorom posvetilom, tako kot še z nekaterimi drugimi, prav gotovo ni iskal neke pomoči ali podpore svojemu delu, temveč ga lahko razumemo kot zgolj prijateljsko posvetilo.

³⁶ Jonatan Vinkler, *Zbrana dela Primoža Trubarja* V. Darila Rokus, Ljubljana 2009, 638.

³⁷ Jošt Podpeški (Jobst von Gallenberg zum Gallenstein), vitez, cesarski svetnik, krajnski deželni glavar od 1558 do svoje smrti 1566. Trubar je do njega gojil poseben prijateljski in duhovni odnos, saj je bil Jošt trden pripadnik in zagovornik reformacijskega gibanja. Trubar je bil krstni boter njegovemu najmlajšemu sinu Gabrijelu, ki je študiral v Tübingenu in postal vnet zagovornik reformacije.

Svetiga Pavla lystuvi, h tim Efeseriem ... (Des heiligen Pauli Episteln), Tübingen 1567

Knjiga je posvečena: »Vsem visoko- in blagorodnim, plemenitim, častitim in pobožnim ženam, vdovam ter devicam, ki prebivajo v kneževinah Kranjski, Spodnje Štajerski in Koroški, na Goriškem itd.«

Trubarjev nemški predgovor kot posvetilo k Pavlovim pismom je vsekakor nekaj posebnega ne samo med slovenskimi temveč tudi med pisci 16. stoletja na sploh, saj ni znanega primera, da bi kakšen tisk v Trubarjevi dobi bil posvečen ženski populaciji kot celoti ali posameznici. Trubar se na pobožne žene nemškega ali slovenskega rodu, vdove ali device obrača z zavestjo, da bodo one prve, ki bodo mlademu rodu posredovale krščanski nauk tudi s pomočjo njegovih prevodov svetopisemskih in drugih nabožnih knjig v domačem jeziku. Za to se mu zdijo poleg psalterja še posebej primerna Pavlova pisma, saj piše: *V teh najhujših težavah in tegobah, ki tudi zaradi varnosti in obrambe drugih narodov pred Turki in podobnimi sovražniki, ki nam, Bog se usmili, že čepe na vratu, pretijo naši ljubi domovini, vam, mojim v Kristusu ljubljenim ženam, sestrām, hčeram ter vsem pobožnim ljudem našega rodu po Psalterju, ki sem ga izboljšal pred enim letom, nisem znal ponuditi koristnejšega nauka, tolažilne besede ali tolažilnega pisanja kot prav ta pisma svetega Pavla, ki doslej še niso bila prevedena v naš jezik. Pa še: Vse to je sveti Pavel zbral ter v svojih pismih in pridigah lepo na kratko in razumljivo zapisal. Naj kdorkoli govori ali sprašuje karkoli o katerem koli poglavju svete krščanske vere, za vsako vprašanje najdemo odgovor, zagovor in razlago v pismih svetega Pavla.*

Zahvaljuje se vsem ženam, da so po svojih domovih tudi v najtežjih časih brale ter hranile svetopisemske in druge nabožne knjige ter za njihove zasluge, da je bil po prvem »patmosu« poklican v domovino. Zahvaljuje se za vso pomoč, ki so jo izkazale njemu in vsem preganjanim ter revnim in nesrečnim, zato pa jim tudi posveča te *Svetega Pavla lystuve*.

Eni psalmi, ta celi catehismus (Der gantz Catechismus / etliche Pfalmen), Tübingen 1567

Knjiga je posvečena: »Plemenitemu in krepostnemu mlademu gospodu Juriju Khislu s Fužin in Razborja, zastavnemu gospodu v Višnji gori itd.«

To posvetilo je drugo, s katerim je Trubar neko svojo knjigo posvetil kakemu mlademu plemiču, in to Juriju Khislu, katerega rodbina je podpirala Trubarja v njegovih prizadevanjih za širjenje reformacije na Slovenskem, in prva od petih protestantskih pesmaric (Primož Trubar 1567, 1574, 1579, Jurij Dalmatin 1584 in Felicijan Trubar 1595). Družini Khisl je bilo posvečenih še 9 v beneških oficinah (1561 - 1615) natisnjenih glasbenih zbirk v Italiji in v avstrijskem Gradcu delujočih skladateljev, kar kaže na zelo razširjeno kulturno mecenstvo rodbine Khisl, katere najmočnejši pripadnik Janž Jakob je bil v mladih letih tudi sam skladatelj. Nasploh je bila rodbina Khisl velika ljubiteljica glasbe, Jurij pa je poleg drugih plemenitih lastnosti užival tudi ugled literarno izobraženega plemiča. Ko Trubar v posvetilu navaja zasluge Jurijevega praočeta Vita Ksihla, piše, da je *gospode in deželane pa tudi ljubljanske meščane nagovoril k temu, da so plemenitega in zelo izobraženega v jezikih in umetnostih, posebno pa v glasbi zelo izkušenega in razgledanega magistra Leonharda Budina, mojega ljubega znanca, sprejeli za posebnega osebnega učitelja svojih otrok, poleg njega pa še štiri v umetnosti igranja na razne instrumente, godala in bobne pa tudi telovadbe večje umetnike*. Prav tako govori za Vitovega sina, Jurijevega očeta, da čuti *veliko radost ob poslušanju in branju božje besede, posebej pa veselje do glasbe. Zato te je še zelo mladega dal v vzgojo omenjenemu gospodu Budini in posebnemu učitelju, da bi se od njiju naučil pobožnosti, pravega razumevanja celega katekizma, jezikov, glasbe in drugih umetnosti*.

Sicer pa bi lahko rekli, da je predgovor kratek svetopisemski oziroma zgodovinski pregled cerkvene glasbe in njenega vpliva na poslušalca. Tudi pri tem predgovoru posvetilu gre bolj za tip posvetila prijatelju kot pa posvetila z namenom iskanja določene koristi, čeprav tudi ta dolgoročno ni povsem izključena.

Ta celi catehismvs, eni psalmi (Der gantz Catechifmus, ettlich Pfalm, Chriftliche Gefäng), Tübingen 1574

Knjiga je posvečena: »Plemenitemu in krepostnemu mlademu gospodu Juriju Khislu s Fužin in Razborja, dednemu dvornemu kletarju knežje grofije v Gorici, zastavnemu gospodu v Višnji gori itd.«

Predgovor se v glavnem skoraj ne razlikuje od predgovora iz leta 1567, oba sta datirana z Derendingen, na svetega Jurija dan, le letnica je druga. V naslavljanju je dodan nov naziv: dednemu dvornemu kletarju knežje grofije v Gorici, ki si ga je naslovljenec pridobil v sedmih letih med izidoma obeh knjig. Bistvena razlika je v

tem, da Jurija leta 1567 še tika: *Tvoj zvesti in vdani Primož Trubar*, leta 1574 pa mu izkazuje več časti: *Vaše častitljivosti zvesti in vdani Primož Trubar Kranjec, tukajšnji župnik*. Ta predgovor je datiran enako kot nemški predgovor v *Eni psalmi, ta celi katekizem* iz leta 1567.

Catehismus z dveima izlagama (Katekizem z razlagama gospodov Brentija in M. C. Višerja), Tübingen 1575

Knjiga je posvečena: »Plemenitemu in cenjenemu mlademu gospodu Francetu Juriju plemenitemu baronu Reinu strmolskemu.«³⁸

Posvetilo je namenjeno še enemu mlademu kranjskemu plemiču, ki je bil tedaj star okrog 12 let in torej pripravljen za študij. Trubar v očitni skrbi, da mladi, za študij pripravljeni dijaki ne bi podlegli mamljivim in vsiljivim ponudbam jezuitskih menihov, ki jim je bila naložena skrb za vzgojo katoliškega naraščaja. Ti so jeseni 1574 izdali prvo slovensko katoliško knjigo, avtor je bil Lenart Pacharnecker,³⁹ in sicer je prevedel katekizem Petra Kanizija⁴⁰ ter ga v Gradcu natisnil pri Hansu Bartschu. Za ta katekizem Trubar pravi: *V njem dobri menih sedem papeških zakramentov, sedem smrtnih grehov, štiri v nebo vpijoče grehe, sedem dobrih del usmiljenja, klicanje k svetnikom, Ave Marijo in druge zlorabe zagovarja ter razglaša za katoliške*. Omenja tudi nekega jezuita, ki je v istem letu v Gradcu na Štajerskem izdal: *...tiskano, po njegovem razumu ostro napisano razpravo proti naši Cerkvi in veri, v kateri hoče z napačnimi, preobrnjenimi in popačenimi zgodovinskimi dejstvi, primeri in izreki iz Svetega pisma, starih očakov in cerkvenih zborov dokazati, da je sedanja papeška rimska Cerkev prava katoliška in apostolska, naša pa napačna ter krivoverska itd*. V nadaljevanju vse preproste, dobrosrčne kristjane prav nič kaj prijazno in leporečno svari pred *ново, samovšečno, v ovčje kožuhe preoblečeno volčje leglo*, posebej pa svari mlade, za študij sposobne fante, ki jih love po vsej deželi in tudi

38 Grad Strmol je bil v 16. in 17. stoletju nekaj časa v lasti rodbine Rain. Rupel – Saria omenjata, da se je Trubar še kot pridigar v ljubljanski stolnici (Rupel – Saria, 45) seznanil s Francem Rainom s Strmola in se pozneje z njim spoprijateljil, tako je postal krstni boter njegovemu vnuku Francu Juriju (1562) in mu leta 1575 posvetil svoje pomembno delo (O. Sakrausky, n. d., 369).

39 Lenart Pacharnecker (u. 1580), živel v cistercijskem samostanu v Vetrinju, od 1579 opat kostanjeviškega samostana, avtor prve slovenske katoliške knjige *Compendium catechismi catholici in slavonica lingua, per quaestiones, in gratiam catholicae iuventutis propositum*. Naslov je znan le po Trubarjevem zapisu v predgovoru, knjiga se do danes ni našla (ES 8).

40 Peter Kanizij (Petrus Canisius), 1521–1597. Nemški katoliški teolog, njegov katekizem preveden v številne jezike, med prvimi tudi v slovenskega (1574).

proti volji staršev spravljajo v svoje dobro opremljene in vzdrževane ustanove, kjer ih predvsem učijo v njihovi sofistični prazni veri, da jih nato pošiljajo v razne dežele, kjer branijo papeško cesarstvo. Zato Trubar čuti dolžnost, da čeprav star in bolan, preko svojih tiskanih knjig uči ne samo mlade, kaj je prava krščanska vera, kako jo ločiti od nepravde papeške, in mlade posebej opominja ter jim priporoča, naj vneto prebirajo Sveto pismo ter druge svete knjige.

Na koncu posvetila se Trubar želi zahvaliti za vsa dobra dela, ki jih je zanj in njegovo družino storila rodbina Rainov. Ker so staro, častivredno poreklo, ime, tradicija in plemeniti rod gospodov Rainov v vsej kneževini Kranjski in okoliških deželah ljudem visokega ali nizkega stanu poznani, visoko cenjeni, priljubljeni in spoštovani, uap, da bo ta knjižica – ker je posvečena mlademu gospodu, bogaboječi ljubi mladini ter dobrosrčnim kristjanom cele domovine – toliko ljubša, prijetnejša ter jo bodo vsi vneto brali.

Noviga testamenta pusledni deil (Das letst Theil des neuen Testaments), Tübingen 1577

Knjiga je posvečena: »Blagorodnim in plemenitim gospodom ter gospodičem, gospodu Krištofu baronu turjaškemu in nadliškemu, dednemu komorniku na Kranjskem in v Slovenski marki, zastavnemu gospodu na Čušperku, ta čas upravitelju deželnega glavarstva na Kranjskem itd., gospodu Andreju turjaškemu, gospodu na Šumberku, Žužemberku in Mirni, dednemu maršalu na Kranjskem in v Slovenski marki; mladima gospodoma Francu Gallu od Jame in Podpeči ter Jakobu Gallu od Knežje poti in Podpeči.«

Ko je Trubar po 10 letih od izdaje predzadnjega dela N. T. (*Svetiga Pavla lystuvi, h tim Efeseriem*) končno uspel zbrati dovolj sredstev za izdajo zadnjega dela Novega testamenta, je to delo, kot je obljubil, posvetil sinovom kranjskih plemičev, študentom v Tübingenu, kasneje več ali manj pomembnim kranjskim plemičem, ki ga v študentskih letih v njegovem pregnanstvu niso pozabili, ampak so ga pogosto obiskovali ne samo kot duhovnega vodjo temveč kot pravega očeta, saj je v posvetilu zapisal: *Milostni in dobri gospodje ter gospodiči. Tega, da sem ta zadnji del Novega testamenta v našem preprostem slovenskem jeziku (ki sem ga pred nekaj leti, ko ste bili pri nas tukaj v Tübingenu na študiju, obljubil posvetiti vam in vašim študentskim tovarišem) šele sedaj s tako veliko zamudo dal v tisk, niso krivi, da povem po pravici, le moja težka in dolgotrajna bolezen, starost in nezmožnost, da bi tisk sam založil, temveč*

tudi moja malomarnost in posvetna opravila. Kristus, Gospod, naj mi oprosti ter pozabi te in druge moje grehe. Amen To so bili sinovi njegovih zaščitnikov in podpornikov iz domovine še iz časov, ko je bil pridigar na kranjskem in štajerskem, to je rodbin Auersperg in Gall. V predgovoru komentira vsebino knjige, zakaj se je odločil za manjši format, kot ga je predvideval na začetku, ter zakaj je odstopil od namere, da za stroške tiska naprosi nekatere pravi veri vdane deželne stanove. Med razlogi, zakaj je to delo posveti prav tej četverici mladih plemičev, navaja naslednje: Ker se je rodil v Raščici, ki pripada baronom Turjaškimi in so njih *pobožni, pošteni in ugledni predniki, dedje, babice, očetje, matere, sorodniki in sorodnice poleg drugih gospodov in deželanov, žena in gospodičen sprejeli sveti evangelij ter ga ne brez velike nevarnosti za svoje telo in imetje javno izpovedovali*, ga pridigarjem zvesto pomagali širiti ter jim, ko so bili preganjani, storili mnogo dobrega. Nadalje, ko so jih pobožni krščanski starši poslali na študij v Tübingen, so ga *tam, v njegovem pribežališču, ne kot svojega rojaka temveč kot očeta pogosto obiskovali ter ga spraševali o starih zgodbah, ki so se dogajale v domovini. Pri tem so drug drugemu izkazovali in potrjevali vse spoštovanje, ljubezen, zvestobo, prijateljstvo in pošteno druženje, kot se za rojake v tuji deželi spodobi*. V treh letih, ki so jih prebili v Tübingenu, so se namreč s svojim marljivim učenjem ter krepostnim plemiškim vedenjem tako izkazali, da so bili, po Trubarju, v čast vsej slavni univerzi v Tübingenu. *Vaši pobožni zelo učeni zvesti učitelji, ki so vas močno cenili, pa še danes zelo pohvalno govorijo o vas in se z radostjo v srcu veselijo vašega dobrega počutja in blaginje*. Tako kot zasluge in podvige turjaškega rodu Auerspergov, vendar nekoliko skromneje povzdiguje gamberski rod Gallenov in upa, da bodo tako kot njihovi predniki nadaljevali oba rodova in šli po stopinjah prednikov ter svoj poklic in dolžnosti opravljali kot *Patres Patriae & Nutricij Ecclesiae Christi po božjih zapovedih*. Sviri pa jih pred tem, da ne bi kot nekateri njihovega stanu in starosti, od mladosti vzgojeni v evangeliju in poslani v tujino na visoke šole, ko se kot odrasli, osvobojeni starševske ali skrbniške vzgoje in pokornosti, vrnejo domov, kmalu postali predrzni, surovi fantalini, brezdelneži in pijanci, ki zavržejo vse, kar so se naučili, plemenitost in bogaboječnost ter svoje knjige pustijo ležati v prahu. Kar pa je še huje, je to, da nekateri od njih zaradi minljivega miru in užitka podležejo papeštvu ter preganjajo tiste s pravo vero, ne mislijo pa na to, da jih za povračilo sedaj in za večno čaka pogubljenje.

Seveda pa Trubar upa, da bodo njihova stara poštena imena, rod in poreklo med bogaboječimi Kranjci in Slovenci prispevali k temu, da bodo to knjižico toliko pogosteje ter bolj marljivo brali (in seveda tudi kupovali).

Ta celi catehismus, eni psalmi, Ljubljana 1579

Knjiga je posvečena: »Plemenitemu in krepostnemu mlademu gospodu Juriju Khislu s Fužin in Razborja, dednemu dvornemu kletarju knežje grofije v Gorici, zastavnemu gospodu v Višnji gori itd.«

Je tretja Trubarjeva knjiga, posvečena Juriju Khislu. Od prve, ki mu jo je posvetil, je minulo 12 let, torej je Jurij v tem času odrasel. Posvetilo se v ničemer ne razlikuje od posvetil, ki jih je Trubar napisal leta 1567 in leta 1574 ter je celo v celoti prepisano iz katekizma iz leta 1574. Vsa tri so na koncu datirana z *Derendingen, na Jurjevo*⁴¹ 1567, čeprav je Katekizem iz leta 1579 bil natisnjen v Ljubljani. Sta to napaki tiskarjev? Skoraj neverjetno se zdi, da bi dva različna tiskarja (Katekizem 1579 je bil natisnjen v tiskarni Johana Manela v Ljubljani) ponovila isto napako. Ali pa je Trubar sam tako želel, da bi s tem morda izpričal, da se v njegovem osebnem odnosu do naslovljenca v tem času ni nič spremenilo.

Ta celi novi testament našiga gospudi inu izveličarie (Das new Testament vnsers Herren vnd Seligmachers), Tübingen 1582

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu visokorodnemu krščanskemu knezu in gospodu württemberškemu, gospodu Ludviku, vojvodi württemberškemu in teškemu, grofu mumpelgartskemu itd.«⁴²

Ko je Trubar pisal nemški predgovor za Ta celi novi testament, ki je izšel pet let pozneje, kot je bilo predvideno, se je gotovo dobro zavedal, komu ga posveča in kako naj ga oblikuje, da bo pri naslovljencu posvetila naletel na ugoden sprejem, s tem pa seveda tudi celotna izdaja tega Trubarjevega tako rekoč zadnjega dela, katerega izdajo je še doživel. Vojvodi Ludviku ga je posvetil v zahvalo za vso pomoč in podporo, ki jo je Ludvig, poprej pa že njegov oče vojvoda Krištof,⁴³ nudil pri uresničevanju

41 Jurjevo ali sv. Jurij se po današnjem koledarju praznuje 23. aprila, po Trubarjevem koledarju iz leta 1557 pa le dan kasneje, 24. aprila.

42 Ludvig Württemberški, imenovan tudi Ludvig Pobožni (1554–1593). Od leta 1568 do smrti peti vojvoda Württemberški, je bil edini preživeli sin vojvode Krištofa. Da bi ohranil mir med nemškimi kneževinami, pa tudi zato, da ne bi podpiral kalvincev, je leta 1573 odklonil predlog pfalškega kneza Friedricha o nekakšni zvezi protestantskih knezov, prav tako leta 1577 enaka prizadevanja kraljice Elizabete I., tudi njenim poznejšim prizadevanjem za nekakšno splošno protestantsko zvezo se je izognil, ker je kot njegov oče bil pristaš cesarja in cesarstva ter hotel obdržati prijateljske odnose s cerkvenimi in posvetnimi knezi.

43 Prim. *Artikuli oli deili te prave stare vere kersčanske* 1562.

slovenskega in hrvaškega tiska v Uraškem biblijskem zavodu in po zaprtju le-tega. Trubar sam pa se je čutil dolžan zahvale kot oče sinov Primoža in Felicijana, ki sta bila med drugimi študenti iz slovenskih dežel, ki jim je vojvoda, sicer z nekoliko obotavljanja, omogočil brezplačno bivanje v svojem tiferijskem zavodu in tako olajšal študij na tübinški univerzi, starejšemu Primožu pa tudi priskrbel službo. Razen tega mu je vojvoda zaupal pridobivanje kranjskih, štajerskih in koroških pridigarjev in šolnikov za podpis *Formule concordiae*, ki naj bi utrdila omajano versko slogo med luteranci v nemških deželah, a so ji zlasti na koroškem močno nasprotovali. S podpisi naj bi dosegli tudi, da bi na zboru parlamenta v Augsburgu leta 1582 s posredovanjem evangeličanskih stanov dosegli uspeh proti zatiranju evangeličanstva v avstrijskih dednih deželah.⁴⁴ Na željo vojvode Ludvika je Trubar poleg augsburške veroizpovedi prevedel tudi *Formulo konkordio*.

Večji del predgovora namenja Trubar verski vsebini svojih tiskov, s katero poučuje in usmerja slovensko ljudstvo k pravi krščanski veri. Vojvodo seznanja s tem, kaj so Slovenci, ki trpe od turških napadov in so še pod vplivom papeštva, s tem tiskom pridobili, kakšna je njihova vera in kako jo razumejo. Daje mu in preko njega tiskarskim nadzornikom ter vsem Nemcem, ki slovenskega jezika ne razumejo, obračun svojega celotnega dela, v katerem ni ničesar sektaškega, nepotrebne ali famoznega. Izdajo *Ta celega novega testamenta* pa komentira tako: *Kar zadeva translacijo oziroma prevod, sem v tem testamentu ostal pri svojem prvem prevodu, saj v njem, ko sem ga ponovno prebiral, nisem odkril nobenih nepravilnosti, pa tudi v petindvajsetih letih, odkar sem začel prevajati, nisem od nikogar bil obdolžen kakršnih koli nepravilnosti.* Trubar utemeljuje, zakaj je ohranil pravopis iz prejšnjih izdaj: *zato, da bi ga lahko ob poslušanju dobro razumel vsak slovenski kmet, čeprav bi ga bral nekdo, ki sicer slovenskega jezika ne razume, vendar vsaj dobro bere.* Svojo praktičnost in pastoralno usmerjenost pa pokaže v obrazložitvi, zakaj je dal *Sveto pismo* tiskati v manjšem formatu: *da bi se vsebina lahko povezala v eno knjižico ter lažje v rokah nosila v cerkev ali drugam. Ker pa bi predebela ne bila priročna in lepa, sem jo moral razdeliti na dva dela, manjšemu delu pa sem pridal slovenski predgovor (ki po vsebini ni primerljiv z nemškim), pregled vsebine Svetega pisma, koledar in druge koristne stvari.*

Ob zaključku pa se zahvali med drugim z besedami: *Po preudarku in razmisleku o omenjenih in mnogih drugih dobrih delih, ki sta jih vaša knežja milost in vaš blaženi gospod oče milostno izkazala naši slovenski Cerkvi, meni in mojim sinovom, sem Ta*

44 Prim. J. Rajhman Trubar, Primož. SBL.

novi testament v slovenskem jeziku sedaj drugič tiskan v Tübingenu, želel v večen spomin in zahvalo posvetiti vaši knežji milosti. Ponižno prosim, da to mojo željo blagohotno in z razumevanjem sprejmete, omenjeno Cerkev in mene pa kot doslej še naprej vzamete milostno pod svojo zaščito.

Trubarjevi nemški predgovori v hrvaških glagolskih in ciriličnih tiskih

O Trubarjevih zaslugah za hrvaški latinični, glagolski in cirilični tisk je bilo napisanih že mnogo razprav znanih slovenskih, nemško gorečih in hrvaških avtorjev, medtem pa je število avtorjev, ki bi posebej raziskovali Trubarjeve nemške predgovore v teh tiskih, znatno manjše. Naj omenimo le nekatere: Oskar Sakrausky, Mirko Rupel, Franjo Bučar, Janez Rotar, Franjo Francev, Alojz Jembrih.⁴⁵ Od mlajših slovenskih avtorjev je v precej obširni razpravi Trubarjeve nemške predgovore v hrvaških tiskih predstavila Irena Orel v razpravi Trubarjeva posvetila k južnoslovanskim protestantskim tiskom na četrtem slovensko – hrvaškem slavističnem srečanju junija 2008.⁴⁶ Alojz Jembrih v *Pogovor uz pretisak glagoljičkoga novoga testamenta 1562 – 1563*, posebno pozornost posveča nemškemu predgovoru v glagolskem Malem katekizmu, okrog katerega je bilo precej nejasnosti. V isti prilogi objavlja hrvaški prevod nemškega predgovora h glagolskem Novem testamentu iz leta 1562 – 1563 Marine Miladinov.⁴⁷

Katekizam Edna malahna kniga (Der klein Catechißmus), preizkusni, glagolica, Tübingen 1561

Posvetilo je namenjeno: »Presvetlemu in mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, zgornje in spodnje Šlezije, grofu Moravske marke, grofu tirolskemu itd.«

45 O. Sakrausky, avtor prve celovite objave Trubarjevih nemških predgovorov, Ljubljana 1989; M. Rupel, poleg odlomkov iz del drugih protestantskih piscev prevedel dele Trubarjevih predgovorov v dveh izdajah, Ljubljana 1934 in 1966; Franjo Bučar, raziskovalec hrvaških protestantskih tiskov, prav tako Franjo Francev, raziskovalec hrvaškega jezika hrvaških protestantskih piscev; Alojz Jembrih, sodobni raziskovalec hrvaške protestantike ter urednik hrvaških izdaj faksimilov glagolskih in cirilskih tiskov.

46 Glej zbornik srečanja, 13–34.

47 Marina Miladinov, lektorica na teološki fakulteti "Matthias Flacius Illyricus" v Zagrebu.

Preizkusni Mali katekizem je prva, v Urahu v glagolici natisnjena hrvaška knjiga, pravzaprav naj bi bil njen tisk bolj preizkus in uvod v nadaljnje tiskanje, saj je bilo natisnjenih le nekaj pol. Ohranjen je le v fragmentarni obliki. Eden se nahaja na 7. tiskanih listih v zasebni lasti Ivana Dubravčiča v Delftu⁴⁸ in ga je kot prilogo k faksimilni izdaji celotnega glagolskega katekizma objavil A. Jembrih. Drugi je izvod, o katerem govori M. Rupel, ko ga omenja med novimi odkritji, vendar ga v knjigi *Slovenski protestantski pisci* ne omenja.⁴⁹ Posebna zgodba tega poizkusnega katekizma je njegov nemški predgovor (tudi O. Sakrausky ga ne omenja med Trubarjevimi nemškimi predgovori). Ker je Trubar v času tiskanja tega katekizma živel v Kemptenu, je Pavel Skalič⁵⁰ sam sestavil predgovor in ga posvetil kralju Maksimilijanu II. Tekst je prebral P. Pavel Vergerij in ga označil za neprimerne, saj je pod tekst med drugim pripisal: »Tako v prvi poli se kaže velika častihlepnost, poveljanih je namreč pet imen in pripoveduje se o nekaterih stvareh, ki niso resnične. Ali bo to učilo Hrvate skromnosti in ponižnosti?«⁵¹ To polo je Vergerij poslal knezu, Ungnad pa je pisal Trubarju, naj se vrne v Urah, ker je s hrvaškim tiskom nekaj hudo narobe, saj je knez od Ungnada zahteval, da spremenijo predgovor in odstranijo Skaličevo posvetilo. Ungnad je tisk ustavil, Trubarju pa naročil, da napiše nov predgovor. Nejasnost okrog avtorstva nemškega predgovora v Malem katekizmu je bila razrešena tudi s pomočjo dopisovanja med akterji hrvaškega tiska v Urachu in potrjeno je Trubarjevo avtorstvo predgovora. V predgovoru Trubar sedaj na kratko obvešča kneza, da so *po posebni želji in usodi božji s pomočjo mnogih dobrosrčnih kristjanov, posebno pa ob zvesti pomoči in podpori blagorodnega krščanskega gospoda barona Ivana Ungnada prevzeli celotno hrvaško tiskarno*, v Urach pripeljali Štefana Konzula, ki bo pomagal pri prevajanju in tiskanju hrvaških knjig, da bodo, če bo taka božja volja, kmalu imeli na voljo tudi vse potrebno za tiskanje v cirilici, da bodo za preizkus najprej natisnili glagolski katekizem in kaj bodo tiskali pozneje. Razlog, zakaj posvečajo to knjigo kraljevi visokosti, da je isti, kot je naveden

48 Delft, univerzitetno mesto na Nizozemskem.

49 M. Rupel ga med novimi najdbami navaja pod št 49. Del tega katekizma, nepopolno prvo polo, ki je vezana skupaj s prvo polo ciriličnega Katekismusa, je Rupel odkril v privatni lasti dr. Schererja v Zürichu. Jembrih meni, da gre za isto izdajo, kot je ona v Delftu.

50 P. Skalič je Trubar povabil v Tübingen, da bi bil v pomoč pri prevajanju in tiskanju hrvaških knjig. Prim. Trubarjevo pismo kralju Maksimilijanu, 27. 7. 1560: »In ker zna doktor Skalič, moj zaupni, naklonjeni gospod, tudi kranjski, bezjaški in hrvaški jezik in hrvaško pisavo primerno pisati in brati, naj mu izvoli vaše kraljevo veličanstvo pisati in naročiti, da bi nam pomagal tudi pri tem božjem delu, ki ga sam ima za veliko in koristno itd.« J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 77.

51 J. Rajhman, n. d., 84; A. Jembrih 1997, 130.

v posvetilu v drugem delu slovenskega novega testamenta, ponižno pa ga prosijo, *da to naše posvetilo prav razumete ter daste to knjižico po razumnih in pobožnih Hrvatih potrditi ter nas po njih milostno obvestiti o morebitnih pomanjkljivostih*. Kot je videti, se je Trubar dobro zavedal, kakšno škodo bi s prvotnim predgovorom, ki knezu očitno ni bil po volji, lahko povzročil P. Skalić, ko so pričakovali dodatno pomoč za izvajanje hrvaškega tiska.

Katehismus edna malahna kniga (glagolica), Tübingen 1561.

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu in mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu itd.« Da gre pri tem katekizmu za drugo knjigo, kot je Mali poskusni katekizem, je razvidno že iz razlik na naslovni strani v glagolskem in nemškem tekstu. Prav tako je razlika tudi v obeh nemških predgovorih že v samem naslavljanju, ki je v tem katekizmu znatno skrajšano, čeprav namenjeno istemu naslovljencu. Vsebinsko se oba predgovora v glavnem ne razlikujeta, čeprav se tudi v tem ne ujemata popolno, tako so, na primer, vtem predgovoru izpuščene zasluge Ivana Ungnada za postavitev tiskarne. Prav tako se ne ujemata predloga za prvi hrvaški tisk, v prvem predgovoru Trubar pravi: *da naj za začetek in prvi poizkus postavi in da v tisk malo Biblijo, namreč Katekizem, v katerem so zajete najnujnejše in zveličavne resnice, nauki in molitve, najlepši in mili obredi ter prave božje službe novega testamenta s kratkimi razlagami*. V tem predgovoru pa: *da nam te od več hrvaških prevajalcev prevedene in od hrvaških pridigarjev v kranjski deželi pregledane, korigirane in nam v tisk poslane prevode Katekizma s kratkimi razlagami Nicenijskega koncila,⁵² Atanazija, Ambrozija in Avgušтина⁵³ nauki ter pridige o moči in sadovih prave krščanske vere pripravi za postavitev in da v tisk*. V obeh posvetilih posveča knezu *ta prvi in skromni poizkus* s tem, da v tem dodaja še *našega novega hrvaškega prevajanja in tiska*. Oba predgovora se zaključujeta z istim datumom: 1. dne marca v letu 1561, vendar zapisano nekoliko različno.

⁵² 1. nicejski koncil, leta 325.

⁵³ Atanazij (295–373), aleksandrijski patriarh; Ambrozij (339–397), milanski škof; Avguštin (354–430), škof in cerkveni učitelj.

Katechismus edna malahna kniga (cirilica), Tübingen 1561

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu in mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu itd.«

Tudi ta katekizem je kot oba glagolska posvečen istemu naslovniku. V njem Trubar kneza spominja, da je skupaj s Konzulom že posvetil in dal v njegovem imenu natisniti glagolski katekizem, ki je bil vseskozi dobro ocenjen in sprejet in so se sedaj, ko so po zaslugi njegovega kraljevega veličanstva že sprejeli cirilične črke, odločili, da bodo z njimi najprej za preizkus natisnili mali katekizem v cirilčni pisavi in ga tudi posvetili njegovemu kraljevemu veličanstvu. V nadaljevanju izraža upanje, *da bo vašemu kraljevemu veličanstvu to delo ugajalo*, ter ponižno prosi, *da ga bo enako kot prejšnja dalo oceniti in potrditi poznavalcem tega jezika, na morebitne vsebinske ali ortografske napake pa nas milostno opomnilo*. Končuje z obljubo, da bodo zvesto nadaljevali s prevajanjem in tiskanjem Novega testamenta in drugih krščanskih knjig v slovenskem in hrvaškem jeziku ter vse, kar bo natisnjeno, predstavili njegovemu kraljevskemu veličanstvu. Predgovor je datiran s 25. oktobrom 1561, torej nekaj manj kot 7 mesecev po Malem katekizmu v glagolski pisavi.

Prvi del novoga testamenta, va tom jesu ... (glagolica), Tübingen 1562

Knjiga je posvečena. »Presvetlemu in mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, vojvodi zgornje in spodnje Šlezije, grofu moravske marke, grofu tirolskemu itd.«

Na začetku enega najdaljših svojih nemških predgovorov Trubar pravi, da to knjigo posveča po lastnem preudarku in na prigovarjanje mnogih kristjanov kraljevemu veličanstvu, in napoveduje vsebino predgovora k tej nikoli dotlej tiskani hrvaški knjigi. V napovedi vsebine se odloči, da bo *najprej na kratko, pošteno in temeljito povedal in prikazal, kakšno vero, navade, lastnosti in običaje imata ubogo krščansko slovensko ter hrvaško ljudstvo, ki živita na turških mejah ter pod Turki v Bosni, Srbiji in Bolgariji ter okoliških deželah (vsi uporabljajo slovanski jezik in se za silo med seboj razumejo) ter s kakšnimi obredi opravljajo svoje božje službe*. Da pa vsega tega njegovemu kraljevemu veličanstvu ne govori: *zaradi poročanja, saj ste o vsem tudi brez tega dobro poučeni, temveč zaradi blagih in pobožnih gornjih Nemcev, pri katerih sedaj uživamo zatočišče, hrano in gostoljubje, saj so nekateri od njih poleg vašega kraljevega veličanstva pomagali pri nastajanju hrvaških in cirilskih črk ter tiskarne, pa*

tudi zaradi drugih dobrih kristjanov, ki žive daleč od turških meja ter malo ali prav nič ne vedo o veri, običajih, strahovih in stiskah omenjenih ljudstev. Ponovno utemeljuje nujnost in koristnost tiskanja pobožnih knjig za širitev prave vere med slovenskim in hrvaškim ljudstvom in kakšne koristi so se od tega že pokazale zlasti med Slovenci, ki nekaj teh knjig že imajo. Kralju se zahvaljuje za že izkazano pomoč pri urejanju hrvaške tiskarne, saj da je to tudi vojvodo Krištofa württemberskega spodbudilo, da je imenitnim hrvaškim prevajalcem omogočil dobro namestitev in oskrbo, njemu samemu pa v Urachu milostno podelil na novo ustanovljeno župnijo. Izvedeli pa da so tudi za razveseljivo novico, da žele z izdatno podporo pomagati tudi številni od Boga razsvetljeni, milostni krščanski ter pobožni knezi, volilni knezi, grofje, gosposka in mesta. Na koncu Trubar kralja obvešča o tem, kako s podarjenimi sredstvi upravljajo, za kaj jih porabijo, kako in kaj prevajajo in kaj nameravajo še natisniti ter da mu v presojo pošiljajo Prvi del novega testamenta in več drugih knjig.⁵⁴ Predgovor je datiran v Urachu, dvanajstega januarja leta 1562. Podpisan je samo Primož Trubar.

Edni kratki razumni nauci, naipotrebnei ... (cirilica), Tübingen 1562

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu in mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju na Češkem, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, spodnje in gornje šlezjskemu, grofu Moravske marke, grofu na Tirolskem itd.«⁵⁵ To je šesta knjiga, ki jo je Trubar posvetil knezu in kralju Maksimilijanu, od tega eno slovensko in pet hrvaških knjig. Predgovor je precej daljši od predgovora k Ednim kratkim razumnim naukom v glagolski izdaji. V posvetilu na primeru Kristusa, sv. Štefana, Pavla, Jeremije in drugih apostolov govori o tem, kako so ti, ko so hoteli visoke svečenike in duhovne poučiti o pravilnem razumevanju prave božje besede ter odvrniti od praznoverja, malikovanja in krivih božjih služb, bili na koncu

54 Kralj Maksimilijan v svojem pismu z dne 10. 5. 1562 iz Linza Ivanu Ungnadu potrjuje sprejem knjig in seznam vseh natisnjenih slovenskih in hrvaških knjig. I. Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven*. Wien 1874, 78.

55 Maximilian II. (1527–1576), leta 1562 v Pragi okronan za češkega kralja in istega leta v Frankfurtu na Maini za rimsko-nemškega kralja, leta 1563 v Bratislavi za kralja Madžarske in Hrvaške, leta 1564 po smrti očeta Ferdinanda I. tega nasledi na cesarskem prestolu. Od začetka svoje vladavine je bil naklonjen protestantizmu, da bi lahko zasedel cesarski prestol, je priznal pripadnost katolicizmu, vendar je enako kot njegov oče vodil politiko medverskega sporazumevanja. Na splošno je veljal za zaščitnika augsburškega verskega miru. V njegovem času je tudi v avstrijskih deželah protestantizem doživel svoj vrh. Bil je med največjimi podporniki uraškega tiskarskega zavoda, zato tudi toliko posvetil na njegovo ime.

zasmehovani in obtoženi, da puntajo ljudstvo in vpeljujejo novo vero, ki ne prinaša nič dobrega, na koncu celo križani, kamenjani ali kako drugače ubiti, preganjani in mučeni. Govori o tem, da o takih dogodkih ne priča samo cerkvena zgodovina temveč jih je bilo dovolj tudi v njegovem času: *Bog je tudi v tem poslednjem času povsod v krščanskem svetu obudil pobožne učitelje in pridigarje, ki se po zapovedi in zgledu Kristusa, prerokov in apostolov z veliko resnostjo ter vnemo ob nevarnosti za svoje telo in življenje s pisanjem, tiskanjem in pridiganjem na vso moč trudijo in delajo na tem, da bi se surovo malikovanje, grde zlorabe ter brezbožno nečistovanje in neskesano življenje, ki so se zaradi zanikrnih dušnih pastirjev, neukih, licemerskih, častihlepnih in pohlepnihih svečenikov priplazili v krščanstvo, ponovno izkoreninili in iztrebili.* Kralju se potoži, da bodo sovražni, praznoverni in hinavski ljudje pred vašo kraljevo visokostjo in drugimi hoteli o mojih pomočnikih in meni širiti enake laži, češ da hočemo med slovensko in hrvaško ljudstvo vnesti in vzpostaviti novo zavajajočo in puntarsko vero. Zato kralja kot sam pravi na kratko, sicer pa zelo obširno obvešča o vsebini te, v cirilici natisnjene knjige, urejene v celoti in povsem tako, kot je bila poprej v nekem nemškem tisku, in kaj o najpomembnejših členih naše krščanske vere, o katerih so se in se tudi sedaj po vsem svetu vodijo največji prepiri, spopadi in razklanosti, mislimo in verjamemo ter kaj o teh členih učimo, pišemo in pridigamo. Ob tem pa proti koncu svojega razlaganja na za Trubarja nenavaden, precej ne »ekumenski« način zapiše, da s svojim verovanjem, pridiganjem, pisanjem in tiskanjem zavračamo, rušimo in javno obsojamo na prekletstvo vse druge veroizpovedi, nauke, pridige, spise in knjige, ki uče in trde, da se milost, odpuščanje grehov in večno življenje razen skozi pravo vero in Jezusa lahko pridobe tudi z drugimi sredstvi. Prav tako zavračamo vse božje službe, namišljena dobra dela, navade in običaje v cerkvi, četudi so videti staro in dobro ter ljudem prijetno, ki so si jih izmislile ter vzpostavile visoke, modre in mogočne osebe, ki jih vodijo, vzdržujejo in branijo, so pa v nasprotju z božjo besedo ali pa niso zapisane in utemeljene v Bibliji. Takoj nato pa svojo strogo obsodbo nekoliko opraviči in omili, saj se zaveda, da Maksimilijan še vedno pripada katoliški cerkvi. To rušenje in prekletstvo pa ne izvira iz naše lastne volje, napuha, nerazumnosti ali iz zavisti in sovraštva (to ni v naši naravi, saj s tem ne bi uživali velikega priznanja in hvale sveta), to smo dolžni zaradi resne, stroge zapovedi Boga ter zaradi Kristusa, Mojzesa, vseh prerokov, apostolov, mučencev ter vseh svetih starih in novih učiteljev nauka ter zgledov iz preteklosti in sedanjosti. Na koncu izraža upanje, da bo knez kot razsvetljen in zelo razumen kralj, pa tudi vsak pobožen kristjan katerega koli stanu iz te obširne razlage lahko povzel, pretehtal in presodil, da naš krščanski, blagorodni,

milostni gospod patron in podpornik slovenskega, hrvaškega ter cirilskega novega tiska, kakor tudi mi, prevajalci, z našim začetim delom in tiskom ne nameravamo postaviti, kot se o nas morda govori ali se bo govorilo, nobene nove, zavajajoče vere, temveč želimo v Iliriji, Dalmaciji, Srbiji in Bolgariji s pomočjo božjega blagoslova za širitev krščanstva, za slabitev in uničenje Antikristovega ter Mohamedovega nauka in carstva, ponovno obuditi in postaviti staro, pravo, zveličavno krščansko vero ter prave božje službe in dobra dela. Predgovor je datiran z dano v Urachu, na prvi dan marca v letu gospodovem 1562. Podpisan je samo Primož Trubar.

Edni kratki razumni nauci, naipotrebnei ... (glagolica), Tübingen 1562.

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu in visokorodnemu krščanskemu knezu in gospodu, gospodu Avgustu, vojvodi saškemu, Svetega rimskega cesarstva visokemu maršalu in volilnemu knezu, türinškemu deželnemu grofu, mejnemu grofu mišenskemu, magdeburškemu grajskemu grofu itd.«

Na začetku tega predgovora Trubar po svoje ponovi oceno Katekizma, kot jo je M. Luther predstavil knezu Juriju Anhaltskemu.⁵⁶ Vse posvetno znanje namreč za zveličanje nič ne koristi, če ne poznamo bistva Svete Trojice, ki je povsem jasno razložena v apostolski veri. Zato je on, Primož Trubar, *brez želje po slavi v teh dvaintridesetih letih*, odkar je bil posvečen v duhovnika, povsod po slovenskih in nemških cerkvah pridigal najprej o Katekizmu, da pa sedaj apostolsko vero pridiga v obliki, kot so jo na osnovi Svetega pisma in augsburške veroizpovedi razlagali in pridigali *pravi, sveti od Boga razsvetljeni, stari in novi učitelji krščanske cerkve*. Nato pojasnjuje, zakaj se je odločil prevesti in natisniti najprej v slovenskem, sedaj pa še hrvaškem jeziku v glagolski in cirilični pisavi Melanhtonovo *Loci Theologici*. Knezu sporoča, da so on sam in njegovi pomočniki zvesti Augsburški veroizpovedi ter da ne prevajajo ničesar novega, sektaškega, sanjaškega, pohujšljivega, dvomljivega ali nerazjasnjene, temveč se pri pisanju in pridiganju vedno dosledno drže biblijskih tekstov in so v pravem katoliškem duhu sledili katekizmu, Melanhtonovim *Loci Theologici* in augsburški veroizpovedi. Na koncu kneza obvešča še o tem, kako je Ivan Ungnad prizadevno, skrbno, pošteno ter pravično porazdelil pomoč in prispevke, ki so jih krščanski kralji, volilni knezi in knezi ter druge izjemne osebe darovali za to delo, pa tudi z vložitvijo velike vsote lastnega denarja, preden je prišla pomoč od drugod,

⁵⁶ Georg/Jurij III. Anhaltski (1507–1553), imenovan tudi »Pobožni«, deželni knez anhaltski in desauski, katoliški pridigar in evangeličanski reformator.

pomagal prebroditi vedno večje stroške, saj omenjeni prispevki še zdaleč ne zadoščajo, dokler knjige ne bodo prodane. Knjigo pa mu posvečajo zaradi milostne podpore in pomoči pri tem delu. Predgovor je datiran: V Ljubljani, 20. julija 1562. Sledijo podpisi P. Trubarja, A. Dalmate in Š. Konzula z doslej najdaljšo navedbo imena P. Trubarja.

Articuli ili deli prave stare krstianske vere (glagolica), Tübingen 1562

Knjiga je posvečena: »Presvetlima, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Johannu Fridrichu srednjemu ter njegovemu bratu Johannu Wilhelmu, vojvodi saškemu, deželnemu grofu v Döringu, grofu v marki Meyssen itd.«

To je edino posvetilo,⁵⁷ ki ga Trubar naslavlja na ernestinsko vejo knezov Saških, ki so od začetka podpirali reformacijo v Nemčiji (Friedrich III. Saški, imenovan modri), ki so se pod Johannom Friedrichom Velikodušnim (Großmütigen) prvič razvneli v vojni spopad s katoliškim cesarjem Karlom V. v schmalkaldski vojni (1546 – 1547), v kateri so protestanti podlegli, Velikodušni pa je po bitki pri Mühlbergu (1547) izgubil naziv volilnega kneza in Wittenberg ter za svojo rezidenco proglasil Weimar. Po njegovi smrti sta si sinova Johann Fridrich Srednji in Johann Wilhelm navidezno razdelila očetovo posest. Johann Friedrich je Jenou napravil za center čistega luteranstva, vendar je kmalu zašel v nemilost pri cesarju in se zatekel na trdnjavo Grimmenstein. Po obleganju te, katerega se je udeležil njegov rodni brat Wilhelm, je prišel v cesarjevo ujetnišvo (1567), ki ga ni zapustil do smrti leta 1595. Ernestinski liniji gre zahvala, da je na njenem področju vladanja zavladalo urejeno cerkveno življenje.

Posvetilo se sicer začne s svetopisemsko tematiko o babilonskem stolpu, mešanjem jezikov in svetlobi, ki jih avtor ali avtorji spretno vnašajo v razmere svojega časa in povežejo s svojim delom v uraškem biblijskem zavodu: Čeprav Bog omenjenih darov v takšni obliki kot apostolom na binkoštni dan ne podeljuje vsakomur, pa v svoji veliki in neizrekljivi dobroti in milosti spodbuja nekatere izbrance, da ta v tem, drugi pa v drugem jeziku božjega občestva s prevajanjem ali tolmačenjem Svetega pisma koristno služi njegovi Cerkvi. In še: *Te svetlobe pa Bog ni prižgal samo v Nemčiji, temveč je njen sij razširil tudi v sosednje kraljevine, kneževine in dežele, ki je, Vsemogočnemu bodi čast in hvala, tako obsijala tudi nas, Hrvate in Slovence.* Če in koliko podpore in pomoči sta knežja brata, ki sta živela v slogi še ravno dovolj

57 Znano pa tudi ni nobeno Trubarjevo ali pismo drugih slovenskih protestantov.

dolgo, da bi lahko do konca podpirala Uraški tiskarski zavod, nudila slovenskemu in hrvaškemu tisku, ni znano, vendar sta uraškemu zavodu že morala izkazati kakšno dobro delo, ali pa je Trubar to vsaj pričakoval, ko piše: *Zato ne dvomimo, da bosta vaši knežji milosti, ko bosta videli in spoznali, da to delo ne širi nič drugega kot čisti, nepopačeni, blagodejni nauk svetega evangelija, isto podprli in priporočili tudi drugim krščanskim vladarjem. Vsemogočni, pred katerega obličjem stojimo, je naša priča, da v tem delu ne iščemo nobene lastne koristi, saj smo po Kristusovem nauku tudi ob nevarnosti za lastno življenje dolžni po božji milosti in njegovi volji storiti vse, da pri tisočih ljudeh, ki bi sicer v svoji slepoti zapadli večni smrti in pogubljenju, ponovno vzplamti živo spoznanje Kristusa in njegovih dobrih dejanj, kajti blagor ene same duše je vreden več kot zakladi vsega sveta.* Pod posvetilo, ki je datirano z 20. oktobrom 1562, torej skoraj leto po cirilskem malem katekizmu, so podpisani Trubar, Konzul in Dalmata.

Artikuli ili deli prave stare krstianske vere (cirilica), Tübingen 1562

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Filipu, hessenskemu deželnemu grofu, grofu od Katzenelnbogna, Dietza, Ziegenheima, Nidda itd.«

Tako kot s knezoma Johannom Fridrichom srednjim in njegovim bratom Johannom Wilchelmom tudi s knezom Filipom hessenskim Trubar ni vodil druge korespondence, kot je to posvetilo, vsaj ohranjeno ni nobeno podobno pismo. Naslovni strani v glagolskem in ciriličnem izvodu se povsem ujemata, zanimivo pa je, da se razlikuje naslavljanje izročiteljev vsebine protestantske veroizpovedi leta 1530 cesarju Karlu V. v Augsburgu in pozneje leta 1552 na koncilu v Tridentu.⁵⁸ V hrvašem delu: *od ednih velikih Hrcegov i Voivod*, v nemškem tekstu pa: *von etlichen von Gott hocherleuchten Churfürsten / Fürsten*. V Cirilični izdaji je napaka pri navajanju letnice koncila pri številčni vrednosti črke l = 30 namesto n = 50.

Trubar v posvetilu hvali vse, ki so sprejeli pravo krščansko vero ter storili, kar je v njihovi moči za njeno širitev in potrditev, graja pa neodločneže in sektaše. Navdušuje se nad augsburško veroizpovedjo, ki vsebuje in razlaga vse najvažnejše iz Stare in Nove zaveze, na razumljiv način tudi za preprostega človeka. Tako piše: *Zato smo mislili na to, da je nujno potrebno poglavja krščanske vere, ki so v sedanjem času*

⁵⁸ Tridentinski koncil se je odvijal v treh zasedanjih. Od leta 1545 do 1547 v mestu Trident (Trento), od leta 1547 do 1549 v Bologni, od leta 1551 do 1552 in od 1562 do 1563 zopet v Tridentu.

sporna, tako kot so v krščanski augsburški veroizpovedi zajeta in v apologiji obširno razložena, od besede do besede prevesti v hrvaški jezik in natisniti s ciriličnimi črkami. Pa še: omenjena veroizpoved je od leta 30, ko je ob prisotnosti volilnih knezov, knezov, mnogih spoštovanih teologov in v božjem Svetem pismu podučenih mož, po obširnih in obsežnih posvetovanjih o Svetem pismu, po temeljitem in podrobnem tehtanju bila priznana za večno, božjo in nespremenljivo resnico, ki je do danes in bo vekomaj ostala nespremenjena. Ker je bil Filip hessenski med najvplivnejšimi zagovorniki in podporniki augsburške veroizpovedi in je sam tudi materialno s 300 talerji⁵⁹ podprl Uraški zavod, se je Trubar s sodelavci odločil, da mu posveti to knjigo, z naslednjimi besedami: To naše božje delo smo ponižno hoteli posvetiti vaši knežji milosti zaradi tega, ker je vaša knežja milost skupaj z drugimi krščanskimi volilnimi knezi in knezi augsburško veroizpoved posredovala njegovi rimsko cesarski visokosti, ki jo kot zvest krščanski vitez pogumno in svobodnega duha tudi izpoveduje, ji v ničemer ne oporeka in po posebni milosti Vsemogočega v njej z dušo in telesom vztraja. Predgovor je datiran z Dano v Urachu, dne 20. oktobra leta 1562. Pod posvetilo so podpisani Primož Trubar, Anton Dalmata in Štefan Konzul.

Postila to est kratko istlmačenje vsih nedelskih ... (glagolica), Tübingen 1562

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Krištofu, knezu württemberskemu in teškemu grofu mumpelgartskemu itd.⁶⁰ Glede nemških predgovorih v obeh hrvaških postilah je nekaj nejasnosti o avtorstvu. Medtem ko v Trubarjevi slovenski postili iz leta 1558 ni nemškega predgovora, imata obe hrvaški izdaji posvetili, in to različnima naslovnikoma ter sta različne vsebine. V tem času je že prišlo do trenj med Konzulom in Trubarjem, zato ne preseneča, da je Trubar v svojem pismu Ivanu Ungnadu 4. 9. 1562 predlagal, naj predgovora k hrvaškim postilam napiše Jakob Andreae (ne pa kdo od obeh najožjih sodelavcev) in v njih navede, da sta oba povzeta in oblikovana po vzoru postile Filipa Melanhtona,⁶¹

59 Taler je bil po letu 1500 pomembno plačilno sredstvo ne samo v Nemčiji, temveč v Evropi in se je v raznih oblikah zadržal skoraj vse do 18. stoletja. V 16. stoletju je bilo v obtoku več vrst srebrnih talerjev različnih vrednosti, katere točno je Filip namenil tiskarni v Urachu, je verjetno zaznati iz njegovega osebnega spremnega pisma k darilu. O. Sakrausky n. d. 173., op. 2.

60 Christoph von Württemberg (1515–1568) je bil od leta 1550 do 1568 württemberski vojvoda. Ko je leta 1550 nastopil vojvodstvo, je v Württembergu veljal cesarski interim. Krištof je s Passauskim sporazumom 1552. uspel doseči ukinitve interima in je v naslednjih letih z Velikim cerkvenim redom 1559 uvedel obsežne državne in cerkvene reforme.

61 I. Kostrenčič, n. d., 103.

čeprav je še mesec prej, 4. 8. 1562, v pismu Ungnadu pisal, da bi oba predgovora k postilam želel napisati sam in ju bo iz Ljubljane poslal v Urah.⁶² Tako nastane dvom, ali sta predgovora res izpod Trubarjeve roke, še posebej, ker Ungnad Trubarju dve leti pozneje, v pismu 6. 6. 1564, očita, da že več kot dve leti ni izpolnil svojih obljub o izročitvi predgovorov k nekaterim knjigam in tudi drugih dogovorjenih del.⁶³ Na dvom navajajo tudi zapisi *Winden* namesto *Windische* za Slovence v obeh predgovorih,⁶⁴ kar pa seveda ne more biti dokaz za dokončen odgovor na to vprašanje, saj je končno Trubar podpisan pod predgovora v obeh postilah. Sama vsebina posvetila izraža skrb zaradi vse bolj ugašajoče vere in ljubezni do bližnjega ter malega števila tistih, ki bi se *s potrebno vnemo zavzemali za širitev božje slave, njegove svete besede in za stiske ogroženega krščanstva*. Po drugi strani je nehvaležnost do Boga in pomanjkanje ljubezni tako veliko, da si ljudje drug drugemu očitajo vtikanje v svoje posle, namesto da bi v opravljanju duhovniške službe in v resnem zavzemanju za vero videli kaj dobrega. Vendar veje iz vsebine tudi določen optimizem, ko Trubar navaja sv. Pavla, da je tiste, ki jih je Gospod določil, tudi poklical, in torej ne dvomi, da je zaradi oznanjanja svetega evangelija tudi med zbranim občestvom Hrvatov in Slovencev precejšnje število poklicanih, ki bodo pred Bogom opravljali pravična in dobra dela. Tako vsebina niha med svetopisemskimi prilikami o tem, kaj grozi ljudem, če se ne držijo božje besede, in o tem, česa se morajo držati, da se temu ognejo. Da pa bi se božja beseda razširila tudi med ljudstvi, ki trpijo pod Turki, je zelo pomembno prav to, *da je Sveto pismo starega in Novega testamenta, ob drugih koristnih in blagodejnih krščanskih knjigah, lahko čisto ter neponarejeno bilo prevedeno v hrvaški in slovenski jezik*. V posvetilu je omenjen tudi knežji denarni prispevek, ki ga knez enako kot drugi kralji, volilni knezi in knezi od svoje stalne in trdne pomoči tudi sedaj v ničemer niso okrnili. Predgovor je datiran v Urachu, dne 30. oktobra leta gospodovega 1562, podpisani pa so P. Trubar, A. Dalmata in Š. Konzul.

Postila to jest kratko istlmačenje vsih nedelskih ... (cirilica), Tübingen 1563

Knjiga je posvečena: »Presvetlemu visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Albrehtu starejšemu, grofu brandenburške marke, pruskemu vojvodi, grofu

⁶² Th. Elze, *Briefe*, 194.

⁶³ Th. Elze, n. d., 416.

⁶⁴ V glagolski postili dvakrat in cirilčni izdaji enkrat.

ščečinskemu, grofu kašubskemu in vendskemu itd., grajskemu grofu nürnbergskemu, knezu rügenskemu itd.»

Postila v cirilični izdaji je knjiga, za katero ravno tako kot za postilo v glagolski izdaji velja dvom, da je predgovor napisal primož Trubar, ker pa je sopodpisnik pod predgovorom, velja kot da ga je napisal, dokler ne bo dokazano obratno. Posvetilo knezu začenja s svetopisemsko tematiko luči svetega evangelija, ki je bila prižgana na začetku sveta, nato pa je *skoraj ugasnila, ker so ljudje bolj ljubili temo kot luč, ki pa je ponovno močno zažarela s Kristusovim prihodom*. Skozi stoletja ta luč, ker so jo nekateri mogočneži skušali tudi za ceno mnogo krvi zadušiti, ni povsem ugasnila, temveč le izgubila nekaj svojega sijaja. V protestantizmu vidi Trubar razplamenitev te luči, katere sij je ponovno oblil ves svet, potem ko sploh ni bilo več mogoče prepoznati pravega spoznanja Kristusa in je že kazalo, da je z naukom svetega evangelija konec, saj zapiše: *Kdo bi si sploh lahko mislil, da bo potem, ko se je naš vrli junak in božji človek blagega spomina dr. Martin Luther po navdihu Svetega Duha zoperstavil papeškim zmotam in zlorabam, to dejanje zoper silo vsega sveta doseglo takšen uspeh*. In nadaljuje z navdušenjem nad razširjenostjo luteranske vere: *Kar je bil na začetku samo majhen plamenček, se je razplamtelo v ogromen svetleč kres, in kar je tlelo najprej na enem samem kraju kneževine Saške, je razširilo svoj mogočen in krasen sij v mogočne kraljevine po vsem svetu, namreč po Nemčiji, Franciji, Angliji, Škotski, Danski, Norveški, Švedski, Poljski, Španiji in Italiji, da, tja do same Turčije*.

Tudi tukaj Trubar toži, kako so Slovenci in Hrvati *položeni na mesarsko tnalo*, kjer jih imajo za klavno drobnico, ki jo dnevno pokončavajo. To je kazen, ki je bila Slovincem in Hrvatom brez dvoma naložena za nevero in mnogotero malikovalstvo, vendar se Vsemogočnemu zahvaljuje za izkazano milost, da nam razodel svojo milostno voljo ter človeštvo rešil iz globoke teme.

Na koncu pred vsemi kristjani ponovno izraža svojo zahvalo in slavi kneza, ki podpira delo, *ki bo med Hrvati in Slovenci, celo med Turki, v Gospodu Kristusu zbralo cerkveno občestvo, da ga bo prav spoznalo, mu pripadalo, ga slavilo in poveličevalo*.

Predgovor je datiran v Urachu, 20. dne v januarju leta itd. 1563. Tako kot v glagolski izdaji so tudi v cirilični podpisani P. Trubar, A. Dalmata in Š. Konzul.

Prvi del novoga testamenta, va tom su ... (cirilica), Tübingen 1563

Predgovor je posvečen: »Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Wolffgangu, grofu s Pfalza na Renu, vojvodi bavarskemu, grofu z Veldentza itd.«

V posvetilu Trubar primerja trpljenje slovenskega in hrvaškega ljudstva, ki se prišteva med krščanska in trpi zaradi bližine in pogostih vpadov Turkov, posebno pa zaradi pomanjkanja božje besede in tolažbe z ljudstvi, ki niso poznala prerokbe in so postala razuzdana in divja, kot je to zapisal Salomon v knjigi pregovorov in pozneje Pavel v pismu Korintčanom. Prerokba ne pomeni nič drugega kot edino pravilno razlago in oznanjanje božje besede, kdor pa te ne pozna ali jo je zavrgel, je za večno pogubljen. Zato si ti dve ljudstvi zaslužita *veliko in srčno sočutje, saj njihov večji del brez pravih pastirjev živi kot raztresena čreda ovac*. Mladi divje in razuzdano živijo brez prave vere in spoznanja Boga. Zato gre velika zasluga krščanskim gospodom, da so s krščansko vnemo, z dejanji in denarjem podpirali ter pospeševali prepotrebno delo prevajanja in tiskanja božje besede v slovenski in hrvaški jezik, tako, da se tam po zaslugi tega tiska že sedaj zbirajo *velike množice kristjanov, ki z velikim veseljem sprejemajo božjo besedo ter jo kot luč, katere ni mogoče zakriti, postavljajo na svetilnik, da bi svetila tudi drugim, ki so še v temi*. Če bodo meje s Turki zasedli goreči kristjani, bodo te tudi najboljše zavarovane, kajti če bi se jih kdo dotaknil, bi bilo, *kot da bi dregnil v božje oko*. Knjigo so podpisniki posvetili knezu zaradi njegove krščanske gorečnosti, ki jo izkazuje do čistega nauka svetega evangelija in njegove širitve, ki je v krščanskem svetu znana in slavljenja.

Predgovor je datiran v Tübingenu, dne 4. maja leta itd. 1563. Podpisani so P. Trubar, A. Dalmata in Š. Konzul.

Ob koncu lahko sklenemo, da tudi Trubarjevi nemški predgovori izpričujejo njegovo stalno skrb za duhovno rast in blagostanje njegovega preprostega slovenskega in hrvaškega človeka, ki jima tuji mogočnejši – knezi in cesarji iz današnje Evrope lahko pomagajo in so jima dejansko pomagali iz duhovne revščine na ta način, da so omogočili tisk knjig v njima razumljivem jeziku.

Izbrana literatura

- B. Berčič, *Abhandlungen über die slowenische Reformation*. München 1968.
- J. Dalmatin, *Biblia „Tv ie vse svetv pismv“* 1584. Faksimile. Ljubljana 1968.
- Th. Elze, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*. Tübingen 1977.
- Th. Elze, *Primus Trubers Briefe*. Tübingen 1897.
- K. Holl, Luther und die Schwärmer, v: *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte*, zv. I: Luther. Tübingen 1932.
- Janez Pavel II., *Apostolsko pismo Rožni venec Device Marije* (CD 98). Ljubljana 2002.
- G. Kocjančič, *Platon I.*. Celje 2004.
- I. Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven*. Wien 1874.
- F. Krajnc-Vrečko, Trubar kot navdih in prispodoba percepcije Svetega pisma med Slovenci. *Zbrana dela Primoža Trubarja VI*. Ljubljana 2010.
- F. Krajnc-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov. *Stati inu obstatu* (2008), 7–8, 30–41.
- J. Lokar, Iz predgovorov naših protestantskih pisateljev. *Trubarjev zbornik*. Ljubljana 1908, 1–20.
- M. Luther, *De captivitate babilonica ecclesiae praeludium*. Wittemberg 1520.
- M. Luther, *Wider das Papsttum zu Rom vom Teufel gestiftet*. Wittemberg 1545.
- M. Luther, *Kirchenpostilla, das ist Auslegung der Episteln und Evangelien, von Ostern biß auff das Advent*. Nürnberg 1560.
- I. Orel, Trubarjeva posvetila k južnoslovanskim protestantskim tiskom. *Zbornik referatov s Četrtega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja*. Ljubljana 2009, 13–33.
- J. Rajhman, Trubarjeva pisma, poskus stilne predstavitve. *Protestantizem pri Slovencih*. Wien 1984, 39–45.
- J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana 1986.
- J. Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*. Ljubljana 1997.
- J. Rotar, Toponimika in etnika v Trubarjevih predgovorih in posvetilih. *Zgodovinski časopis* 41 (1987), 463–472.
- M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana 1934 in druga izdaja 1966.
- M. Rupel, Primož Trubar in Formula concordiae. *Drugi Trubarjev zbornik*. Ljubljana 1951, 65–112.
- M. Rupel, *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja*. Ljubljana 1954.
- M. Rupel – B. Saria, *Primus Trüber*. München 1965.

- O. Sakrausky, *Primus Truber Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk*. Ljubljana, Wien 1989.
- P. Scherer, Die Funktion des deutschen Textes und der deutschen Sprache im Korpus der slowenischen protestantischen Schriften. *III. Trubarjev zbornik*. Ljubljana 1996, 323–329.
- E. M. Schild, Abendländische Bibelvorreden bis zur Lutherbibel. *Qellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*. Zv. 39. Heidelberg 1970.
- K. Schottenloher, *Die Widmungsvorrede im Buch des 16. Jahrhunderts*. Münster 1953.
- M. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana 1982.
- M. Smolik, Komentirana izdaja nemških predgovorov in posvetil v slovenskih in hrvaških knjigah 16. stoletja. *Bogoslovni vestnik* 49 (1989), 373–379.
- Z. Šmitek, B. Jezernik, Antropološka tradicija na Slovenskem. *Etnolog* (nv), 2 (1992), 2, 259–266.
- M. C. Vischer, *Auslegung der fünff Heubtstück des heiligen Catechismi...* Schmalkalden 1573.
- J. Vinkler, *Zbrana dela Primoža Trubarja V*. Ljubljana 2009.

Uredniško poročilo

Že ob sprejetju zamisli o izdaji *Zbranih del Primoža Trubarja* je uredniški koncept zaradi posebnosti predvideval, da bodo Trubarjeva neslovenska, to je nemška besedila posvetil objavljena v posebni knjigi *Zbranih del*. Zato so v že objavljenih knjigah izostala. Doslej je bilo objavljenih več transkripcij oziroma prevodov Trubarjevih nemških predgovorov, vendar še nikoli niso bili vsi zbrani na enem mestu. Najpopolnejše prepise, vendar brez prevodov je objavil O. Sakrausky, najpopolnejše prevode brez prepisov pa M. Rupel. Nekaj pa je tudi posameznih prevodov in prepisov, ki so izšli ob izdajah faksimilov, npr. A. Janko, *Register und summarischer Inhalt*. Zaradi takšne razdrobljenosti je bila želja uredništva, da na enem mestu zbere in objavi vse znane Trubarjeve nemške predgovore, tudi tiste iz hrvaških glagolskih in ciriličnih izdaj tiskarne v Urachu. O. Sakrausky v svoji knjigi *Primus Truber Deutsche Vorreden* (1989) poleg Trubarjevih 13 predgovorov v slovenskih knjigah, 1 nemški in 10 predgovorov v hrvaških tiskih objavlja še predgovore Jakoba Andreaea, Jurija Jurišiča, Štefana Konzula, Jurija Dalmatina, Felicijana Trubarja, Ivana Tulščaka in Sebastijana Krelja, vendar vse brez slovenskih prevodov. Mirko Rupel pa je v *Slovenskih protestantskih piscih* (1934 in 1966) objavil 10 deloma nepopolnih prevodov posvetil v slovenskih knjigah, 1 v nemški in 10 posvetil v hrvaških tiskih brez nemških prepisov ter nekaj prevodov posvetil Jurija Dalmatina, Adama Bohoriča, Janža Mandelca, Ivana Tulščaka in Felicijana Trubarja.

Ne glede na vse te predloge slovenskih prevodov se je urednik tokratne izdaje Trubarjevih nemških predgovorov odločil za popolnoma novo, samostojno transkripcijo, prav tako pa tudi za nove prevode nemškega teksta v slovenski jezik iz kopij izvornikov oziroma faksimilov, ki so mu bili na voljo iz različnih virov, največ iz Rokopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Pri manj čitljivih delih izvornikov je avtor primerjal prepise O. Sakrauskyga iz že omenjene knjige. Transkripcija nemškega besedila je diplomatična, z vsemi morebitnimi napakami in posebnostmi kot v izvorniku, z izjemo podvojenih grafemov, ki so v izvornem besedilu včasih označeni s črtico ~ nad grafemom, v prepisu pa so postavljeni v oglati oklepaj, npr. Him[m]el, vn[n]d. V oglati oklepaj so postavljeni tudi izpuščeni grafemi, ki so na zadnji črki skrajšane besede prav tako označeni s črtico ~ nad grafemom, npr. dan[n], vn[d]. Prepis slovenskih tekstov na naslovnih straneh prevodov se ravna po transkripcijskih načelih, kot so bila določena že pred izidom 1. knjige *Zbranih del* P. Trubarja in so bila z manjšimi modifikacijami upoštevana v vseh dosedanjih izdajah

ZDPT. Svetopisemska mesta, ki so v izvirni obliki zapisana na robu ali med tekstom, so v transkripciji napisana tako, kot jih je zapisal Trubar, razrešana pa so v prevodu, in to po Slovenskem standardnem prevodu *Svetega pisma*. V prepisu in prevodu sta uporabljeni dve obliki oklepajev, okrogli () za dele teksta, ki jih je v oklepaj postavil Trubar, in oglati [], ki so vstavljeni zaradi zahtev diplomatičnega prepisa ali prevoda. Trubarjevi vstavki latinskega besedila v prevodu niso prevedeni v slovenski jezik, saj jih tudi Trubar v svojih predgovorih ni posebej prevajal v nemški ali slovenski jezik, temveč kar s svojimi besedami zapisal v samem tekstu. Tako tudi urednik te izdaje ni videl potrebe, da se ti latinski vložki posebej prevajajo. Pojavilo se je tudi vprašanje, kako predstaviti prevedene tekste, ali stran za stranjo primerjati z nemškim tekstom ali celoten prevedeni tekst tekoče posebej. Zaradi neenakih dolžin predgovorov iz različnih izdaj in posebnosti stavčne strukture v obeh jezikih je prevladala misel, da so prevodi zapisani tekoče kronološko, ne glede na strani v izvirniku, tako kot je to v *Pismih Primoža Trubarja* in *Pismih slovenskih protestantov* Jožeta Rajhmana.

Samo prevajanje nemških besedil je predstavljalo določene težave zaradi arhaične nemščine, ki jo je govoril in pisal Primož Trubar, saj je sam zapisal, da nemščine ne obvlada povsem dobro, kar pa popolnoma ne drži, saj v primerjavi s pisanjem nemško govorečih piscev 16. stoletja, na primer s pismom Ivana Ungnada nemškemu knezom in mestom 14. septembra 1561 ni posebnih razlik. Težavo pri prevajanju predstavlja, na primer, izredna dolžina stavkov brez ločil, uporaba oziroma neuporaba ločil po današnjih pravilih, posebnost nekaterih besed, ki v sodobnem nemškem jeziku niso več v uporabi ali se izgovarjajo drugače itd.

Urednik sem se v soglasju z glavnim urednikom zbirke odločil, da del znanstvenega aparata XI. knjige „bibliografski opis“ v tej knjigi ni potreben, saj je v posameznih knjigah ZDPT natančen bibliografski opis posameznih izvirnikov Trubarjevih del, ki obsega tudi nemški predgovor.

Na koncu gre zahvala vsem, ki so mi pri tem delu kakorkoli pomagali, predvsem glavnemu uredniku, gospodu dr. Jonatanu Vinklerju za izreden trud, da je knjiga sploh izšla, moji soprogi dr. Faniki Krajnc-Vrečko, ki je poskrbela za večino predlog in lektoriranje, vodji Rokopisnega oddelka NUK gospodu mag. Marjanu Rupertu, ki je omogočil vpogled v izvirnike, ter vsem ostalim, ki so kakor koli sodelovali pri dokončanju te knjige.

Urednik

